T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ MONOGRAFİSİ

(RİZE – ÇAMLIHEMŞİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öznur DEMİRKIRAN

BURSA – 2019

1. CİLT

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ MONOGRAFİSİ

(RİZE – ÇAMLIHEMŞİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öznur DEMİRKIRAN

Danışman:

Doç. Dr. Hülya TAŞ

BURSA – 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı'nda 701541019 numaralı Öznur Demirkıran'ın hazırladığı "Çayırdüzü Köyü Monografisi (Rize – Çamlıhemşin)" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 06 / 09 / 2019 günü … : … saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin …başarılı… (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna …oy birliği…. oy birliği /~~oy çokluğu~~ ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Hülya TAŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Rıza SAM

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Münire BAYSAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

06 / 09 / 2019

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Çayırdüzü Köyü Monografisi (Rize – Çamlıhemşin)" başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

06 / 09 / 2019

Adı Soyadı : Öznur DEMİRKIRAN

Öğrenci No : 701541019

Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Bilim Dalı : Halk Bilimi

Programı : Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 29/07/2019

Tez Başlığı / Konusu: Çayırdüzü Köyü Monografisi (Rize-Çamlıhemşin) / Rize'nin Çamlıhemşin ilçesine bağlı Çayırdüzü köyü ile ilgili halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin derlenmesi, gündelik hayatla ilgili malzemenin toplanarak yazıya geçirilip yorumlanması. Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 672 sayfalık kısmına ilişkin, 29/07/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

29.07.2019

Adı Soyadı:	Öznur DEMİRKIRAN
Öğrenci No:	701541019
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Tezli Yüksek Lisans
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Doç. Dr. Hülya TAŞ
06.08.2019

*** Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Öznur DEMİRKIRAN
Üniversitesi	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı	: Türk Halk Bilimi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: xxvi + 642
Mezuniyet Tarihi	: … / 09 / 2019
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Hülya TAŞ

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ MONOGRAFİSİ (RİZE – ÇAMLIHEMŞİN)

Ülkemizin topraklarında çağlardan beri farklı medeniyetler var olmuştur. Çeşitli kültürler bu topraklarda mozaik bir yapı oluşturarak ülkemize zenginlik katmıştır. Bu zenginlik diğer alanlara da yansıdığı gibi halkların edebiyatlarına ve yaşamlarına yansımış, onlarla harmanlanarak yaşamaya devam etmiştir.

Kültür çeşitliliğinin renkleri Doğu Karadeniz bölgesinde yoğun biçimde görülmektedir. Bu çalışmada Rize'nin Çamlıhemşin ilçesine bağlı Çayırdüzü köyünün halk edebiyatı, halk bilimi ürünleri, köy halkının günlük yaşamı ve köy hakkındaki pek çok bilgi detaylıca derlenip incelenmeye çalışılmıştır. Derlenmiş olan bu ürünlerin çoğu sözlü kaynaklara dayanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, kuşaktan kuşağa aktarılan ve yaşatılan, aynı zamanda hızla gelişen teknoloji karşısında manevî değerini kaybetmeye yüz tutmuş zengin sözlü ürünlerin derlenerek yazılı bir kaynakta toplanıp yok olmasını önlemeyi amaç edinmiştir.

Bu çalışma bir saha araştırmasıdır. Saha araştırmaları sırasında görüşme ve gözlem metotları kullanılarak derleme yapılmıştır. Çalışmamız giriş hariç dört bölümden oluşur. Giriş bölümünde derleme metotlarının sahada nasıl uygulandığı incelenmiştir. Birinci bölümde Rize, Çamlıhemşin ve Çayırdüzü köyü hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. İkinci bölümde sahanın halk edebiyatı ürünleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde sahanın halk bilimi ürünleri hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde ise gündelik hayat ve halk bilgisi ürünlerine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Doğu Karadeniz, Rize, Çamlıhemşin, Çayırdüzü, Ğvandi, Halk Bilimi

ABSTRACT

Name and Surname	: Öznur DEMİRKIRAN
University	: Bursa Uludağ University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Turkish Language ve Literature
Branch	: Turkish Folkloric Literature
Degree Awarded	: Master Degree Thesis
Page Number	: xxvi + 642
Degree Date	: ... / 09 / 2019
Supervisor	: Assoc. Prof. Hülya TAŞ

MONOGRAPHY OF ÇAYIRDÜZÜ VILLAGE (RİZE – ÇAMLIHEMŞİN)

Different civilizations have existed in our lands down through the ages. Cultural variety has enriched our lands by creating a mosaic structure. This enrichment has been reflected and well blended to the literatures and lifestyles of people along with many other areas of life and it still being existed today.

Colors of cultural variety can be observed throughout the Eastern Black Sea region of Turkey. Folk literature, folk science items, life styles of the people in Çayırdüzü village in Çamlıhemşin/Rize, and many other information about the village have been investigated and compiled in this study. Most of these compiled items are based on verbal sources, therefore, this study aims collecting rich verbal items -which have been handed over from generations to generations and are in the verge of losing their moral values due to the fast-growing technology- in one written source in order to prevent them to be lost.

This study is a field research. During the field research interviews and observation methods have been used for compilation. This study consists of introduction and four chapters. In the introduction chapter, compilation methods used in the field research are explicated. In the first chapter, general information about Rize, Çamlıhemşin and Çayırdüzü Village are explained. In the second chapter, folk literature items of the field are examined. The third chapter gives the information about folk science items of the field. Finally, daily life and folk information of the village is demonstrated in the fourth chapter.

Key Words:

Doğu Karadeniz, Rize, Çamlıhemşin, Çayırdüzü, Ğvandi, Folk Science

ÖN SÖZ

Her insan, içerisinde yaşamış olduğu toplumun kültüründen etkilenerek hayatını idame ettirir. Bu kültürler nesilden nesile aktarılarak devam ettirilmeye çalışılır. Ancak günümüz teknolojisi içerisinde bu devamlılık, yerini ne yazık ki erimeye bırakmıştır. Tek tip insan, tek tip aile ve tek tip toplum yönünde ilerleyen dünyada, toplumların kültürleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Var olan kültürleri korumak amacıyla UNESCO bir çalışma başlatmış ve 2003 yılında Türkiye'nin de dâhil olduğu "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması" sözleşmesine katılmıştır. Bu konuda hassas olan halk bilimciler kendi kültür, gelenek ve göreneklerine sahip çıkmak adına halk bilimi ve edebiyatı ürünlerini kayıt altına alınmasını sağlamaktadır. Bu sayede farklı kültürlerin kendine has renkleri sadece hafızalarda değil yazılı olarak da bulunabilecektir.

Bu çalışmada, Rize'nin Çamlıhemşin ilçesindeki Çayırdüzü köyünün halk edebiyatı, halk bilimi ve gündelik hayatla ilgili ürünleri derlenmeye çalışılmıştır. Çalışma, giriş hariç dört bölüm olacak şekilde bölümlere ayrılmıştır. *Giriş* kısmında çalışmanın amacından, derleme yöntem ve tekniklerinden, kaynak kişilerden ve araştırmanın içeriğinden söz edilmiştir. *Birinci Bölüm*'de Rize, Çamlıhemşin ve Çayırdüzü köyü hakkında genel bilgiler ele alınarak tarihî veriler ışığında bazı bilgiler sunulmuştur. *İkinci Bölüm*'de; masal, efsane, memorat, destan, türkü, atma türkü, fıkra, ağıt, dua-beddua, atasözü-deyim, bilmece gibi halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. *Üçüncü Bölüm*'de, hayatın geçiş dönemlerine ait törenler incelenmiştir. *Dördüncü Bölüm*'de ise, Çayırdüzü köyünün gündelik hayatı ve halk bilgisi ürünleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden sonra çalışmayla ilgili genel değerlendirmeler *Sonuç ve Değerlendirme* kısmında sunulmuştur. *Kaynak Kişiler Listesi* adı altında derleme çalışmasında görüşme yapılan kaynak kişiler hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından çalışmada yararlanılan yazılı kaynaklar sunulmuştur. Çalışmanın ek bölümünde ise; sözlüğe, bazı halk edebiyatı ürünlerinin Lazca metinlerine, köyle ilgili tarihî bilgiler içeren bazı belgelere ve tablolara, yöre ile ilgili bazı haritalara ve fotoğraflara yer verilmiştir.

Araştırmamın başından sonuna dek benden desteklerini esirgemeyen ve her zorluğumda yanımda olan sevgili ablalarım Elif DAŞKIRAN ve Ayfer DEMİRKIRAN'a, çalışmam sırasında bana göstermiş olduğu sabır ve şefkatten dolayı sevgili annem Emine DEMİRKIRAN'a ve benim bugünlere gelmemde büyük emeği olan sevgili babam Yaşar DEMİRKIRAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışmam sırasında benden yardımlarını esirgemeyen bütün Çayırdüzü halkına, köyümüzün tarihle ilgili bölümünde yardımcı olan Sayın Murat Ümit HİÇYILMAZ'a, Çayırdüzü köyünde her zaman bana danışman ve rehber olan Mehmet AKTUN'a, Eyüp AKATİN'e, Cihan AKATİN'e, Alican AHMETOĞLU'na ve saygıdeğer Mustafa KUYUMCU'ya minnettârım.

Yüksek lisans ders ve tez dönemimde bana yol gösteren ve çalışmamın güzel bir şekilde hedefe ulaşması için yardımcı olan danışman hocam Doç. Dr. Hülya TAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Öznur DEMİRKIRAN

Bursa, 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEZ ONAY SAYFASI ..... **ii**
YEMİN METNİ ..... **Vİİİ**
ÖZET ..... **İV**
ABSTRACT ..... **V**
ÖN SÖZ ..... **Vİ**
İÇİNDEKİLER ..... **Vİİ**
KISALTMALAR ..... **XXİV**
GİRİŞ **1**
1. ÇALIŞMANIN AMACI **1**
2. DERLEME BİLGİLERİ **2**
2. 1. DERLEMEDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER 2
2. 2. KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ 4
3. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ **6**
3. 1. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ 6
3. 2. MALZEMENİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ 7

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SAHASININ TARİHÎ-COĞRAFÎ VE FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ, NÜFUSU, EKONOMİSİ VE EĞİTİMİ

1. RİZE İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER **12**
2. ÇAMLIHEMŞİN İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER **14**
3. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN TARİHİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER **15**
4. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN COĞRAFÎ ÖZELLİKLERİ **18**
5. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN NÜFUSU **19**
6. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN EKONOMİK DURUMU **19**
6. 1. ÇAY TARIMI 21
7. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN EĞİTİM DURUMU **23**

8. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ LAZLAR VE LAZCA 24
8. 1. LAZLAR 24
8. 2. LAZCA 26
9. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ YER ADLARI 29
9. 1. YER ADLARIYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER 29
9. 2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ YER ADLARININ SEMANTİK TASNİFİ 31
9. 2. 1. Antropotoponim 31
9. 2. 2. Zoolojik Adlandırma 34
9. 2. 3. Botanik Adlandırma 34
9. 2. 4. Bir Yapı, Bina ya da Kurum Adıyla Adlandırma 36
9. 2. 5. Toplum Hafızasında Yer Etmiş, Mazisi Olan Bir Olaya Dayalı Olarak Adlandırma 36
9. 2. 6. Coğrafî Alanın Yapısına-Fizikî Şekline Göre Adlandırma 37
9. 2. 7. Bir Yerin Başka Bir Yere Göre Konumuna, Durumuna Göre Adlandırma 39
9. 2. 8. Eğlence, Dinî Ritüel, Sosyal Etkinlik ve İş-Mesai İlişkisine Dayalı Adlandırma 41
9. 2. 9. Araç-Gereç, Avadanlık İmalat ya da Muhafazasına Dayalı Adlandırma 41
9. 2. 10. Coğrafî Satıhla Herhangi Bir Cisim Arasındaki Benzerliğe Dayalı Adlandırma 42
9. 2. 11. Anlamları Bilinmeyen Yer Adları 43
10. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ AİLELERİN LÂKAPLARI 44

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

1. MASALLAR 49
1. 1. MASALLARIN İNCELENMESİ 49
1. 2. MASAL METİNLERİ 50
1. 2. 1. Deli Dumrul Masalı 50

1. 2. 2. Ceviz Ağacı 52
1. 2. 3. Gelmeyen Bahar 55
1. 3. HAYVAN MASALLARI 57
1. 3. 1. Hayvan Masallarının İncelenmesi 57
1. 3. 2. Hayvan Masalı Metinleri 58
1. 3. 2. 1. Çakal Yavrusu ve Ayı Yavrusu 58
1. 3. 2. 2. Kuş Nasihati 60
1. 3. 2. 3. Çakal Yavrusu ve Horoz 60
1. 3. 2. 4. Eşek, Köpek, Kedi ve Horoz 61
2. EFSANELER 63
2. 1. EFSANELERİN İNCELENMESİ 63
2. 2. EFSANE METİNLERİ 63
2. 2. 1. Dünyanın Yaratılışı ile İlgili Efsaneler 63
2. 2. 1. 1. Allah ve Lazlar 63
2. 2. 2. Tarihsel Efsaneler 64
2. 2. 2. 1. Savaşlar ve Felâketlerle İlgili Efsaneler 64
2. 2. 2. 1. 1. Peroma Olayı 64
2. 2. 2. 1. 2. Ermeni Doktor 66
2. 2. 2. 1. 3. Savaş ve Şehit 67
2. 2. 2. 2. Bazı Yerlerle İlgili Efsaneler 70
2. 2. 2. 3. 1. Köprü 70
2. 2. 2. 3. 2. Zir Kale / Zil Kale 72
2. 2. 2. 3. 3. Değirmen 72
2. 2. 2. 3. 4. Didi Ruba Kopuğu 73
2. 2. 2. 3. 5. ǯari Ǩançeni 74
2. 2. 2. 3. 6. Ǩvaťaxeri 74
2. 2. 2. 3. 7. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler 75
2. 2. 2. 3. 7. 1. Çukenimeşe 75
2. 2. 2. 3. 7. 2. Ardı Şen 78
2. 2. 2. 3. 7. 3. Dida Mezare 79
2. 2. 2. 3. 7. 4. Mturi Lobcari / Lebcari 80
2. 2. 2. 3. 7. 5. Kaçkar 80

2. 2. 2. 3. 7. 6. Ǩarmaťe Doloazeri 81
2. 2. 2. 3. 7. 7. Ğori Sḱurdi 81
2. 2. 2. 3. 7. 8. Çayırdüzü ve Dikkaya 82
2. 2. 3. Doğaüstü Varlıklar ve Güçlerle İlgili Efsaneler 83
2. 2. 3. 1. Livadi Dida 83
2. 2. 3. 2. Ayı ile Kız 83
2. 2. 3. 3. Cinler ve Perilerle İlgili Efsaneler 84
2. 2. 3. 3. 1. Vasili 85
2. 2. 3. 3. 2. Vasili II 87
2. 2. 3. 3. 3. Çoban 88
2. 2. 3. 3. 4. Çırakların Değirmeni 90
2. 2. 3. 3. 5. Damlalık 91
2. 2. 3. 3. 6. Değirmen II 91
2. 2. 3. 3. 7. Ayak İzleri 94
2. 2. 3. 3. 8. Musafirim Birinuze Selam Verdum Hepinuze 95
2. 2. 3. 3. 9. Cinlere Söylenilen Mâni 96
2. 2. 4. Dinsel Efsaneler 96
2. 2. 4. 1. Ağlayan Evliya 97
2. 2. 4. 2. Talebe ve Hırsız 98
2. 2. 4. 3. Haci Ocağı 99
2. 2. 4. 4. Doğubeyazıt'ta Şehit Düşen Hacişi Ahmet 101
2. 2. 4. 5. Yaşlı Kadın 103
2. 2. 4. 6. Cami 104
2. 2. 4. 7. Dirilen Kadın 104
2. 2. 5. Diğer Efsaneler 105
2. 2. 5. 1. Arkadaş 105
2. 2. 5. 2. Sepet 106
2. 2. 5. 3. Gelin Lahanası 106
2. 2. 5. 4. Gaz Lambası 107
2. 2. 5. 4. Kızgın Yağ 107
2. 3. MEMORATLAR 108
2. 3. 1. Memoratların İncelenmesi 108

2. 3. 2. Memorat Metinleri 109
2. 3. 2. 1. Cinler ile Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar 109
2. 3. 2. 1. 1. Dişari Şeri 109
2. 3. 2. 1. 2. Başungi Ye 110
2. 3. 2. 1. 3. Bismillai 110
2. 3. 2. 1. 4. Kazak Ören Kadın 111
2. 3. 2. 1. 5. Bekle Geliyorum 114
2. 3. 2. 1. 6. Cinlerin Çağrısı 115
2. 3. 2. 1. 7. Yoldan Gelen Dursun 116
2. 3. 2. 1. 8. Genç Ali 117
2. 3. 2. 1. 9. İyi Cinler 117
2. 3. 2. 1. 10. Jiji 117
2. 3. 2. 1. 11. Genç Kızlara Musallat Olan Cin-Periler 118
2. 3. 2. 1. 12. Ǩasimden Sonra Buralar Bizumdur! 120
2. 3. 2. 1. 13. Ǩeḱeti Fadume 121
2. 3. 2. 1. 14. Kılık Değiştiren Cin 122
2. 3. 2. 1. 15. Livadi Ʒuƿuťa 123
2. 3. 2. 1. 16. Bizi Karşıla 124
2. 3. 2. 1. 17. Odun Parçaları 125
2. 3. 2. 1. 18. Perilerin Horonu 126
2. 3. 2. 1. 19. Perilerin Kavgası 126
2. 3. 2. 1. 20. Size Görünmeyenleriz 127
2. 3. 2. 1. 21. Xaxana 128
2. 3. 2. 2. Alkarısı veya Cadılarla Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar 129
2. 3. 2. 2. 1. Cazi (Cadı) 129
2. 3. 2. 3. Yatırlar, Evliyalar ve Şehitlerle Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar 130
2. 3. 2. 3. 1. Haci Evliyaları 130
2. 3. 2. 3. 2. Bıçak 131

2. 3. 2. 4. Rüya Görme Yoluyla Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar 132
2. 3. 2. 4. 1. İhtiyar Çırakoğlu 132
2. 3. 2. 4. 2. Asker 133
2. 3. 2. 5. Ölülerle Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar 135
2. 3. 2. 5. 1. Bebeğin Sesi 135
2. 3. 2. 5. 2. Kanı Akan Ölünün Ruhu I 136
2. 3. 2. 5. 3. Kanı Akan Ölünün Ruhu II 137
2. 3. 2. 5. 4. Kardeş 137
2. 3. 2. 5. 5. Kefenli Cenaze 137
2. 3. 2. 5. 6. Kimsiz? 138
2. 3. 2. 5. 7. Mezarın Sesi 139
2. 3. 2. 5. 8. Mezarlıktan Çıkan Adam 139
2. 3. 2. 5. 9. Korkmayan Adam 140
2. 3. 2. 5. 10. Babaanne ve Torunu 142
2. 3. 2. 5. 11. Mısır Ekmeği 143
2. 3. 2. 5. 12. Ayak Sesleri 144
2. 3. 2. 6. Büyü ve Çeşitli Geleneksel Pratikler Yoluyla Kurulan İletişim ve Yaşandığına İnanılan Olaylar 144
2. 3. 2. 6. 1. Büyülü Sakız 144
2. 3. 2. 7. Tam Tanımlanamayan Olağanüstü Bir Güçle Kurulan İletişim ve Yaşandığına İnanılan Olaylar 147
2. 3. 2. 7. 1. Çiḱa 147
2. 3. 2. 7. 2. Doğum Yapan Çiḱa 149
2. 3. 2. 7. 3. Doğuma Yardım Eden Çiḱa 150
2. 3. 2. 7. 4. Azrail ile Karşılaşma 150
3. DESTANLAR 152
3. 1. DESTANLARIN İNCELENMESİ 152
3. 2. DESTAN METİNLERİ 153
3. 2. 1. Eşkıya Sadık ve Destanı 153
3. 2. 1. 1. Şabanoğlu Destanı 154

3. 2. 2. Bir Ananın Destanı 157
3. 2. 3. Asker Destanı 159
3. 2. 4. Akılsız Kafa Destanı 160
4. TÜRKÜLER 163
4. 1. TÜRKÜLERİN İNCELENMESİ 163
4. 2. TÜRKÜ METİNLERİ 164
4. 2. 1. Yaylada Yalnızlık 164
4. 2. 2. Yayla Yolların Suyolu Oldu 164
4. 2. 3. Sevda Türküsü 165
4. 2. 4. Unutma Beni 166
4. 2. 5. Fırtına Dereleri 166
4. 2. 6. Gökkuşağı 167
4. 2. 7. Hamidiye 168
4. 2. 8. Kuş İçin 168
4. 2. 9. İstemem Yaşamak Yalan Dunyade 169
4. 2. 10. Skurdi 170
4. 2. 11. Ey Allah'ım! 170
4. 2. 12. Emine'm! 170
4. 3. ATMA TÜRKÜLER, ATIŞMALAR VE KARŞILAMALAR 172
4. 3. 1. Atma Türkü Metinleri 173
4. 3. 1. 1. Yayla Destanı 173
4. 3. 1. 2. Sevdanın Tanımı 174
4. 3. 1. 3. Gurbetteki Koca ile Atma Türkü Mektuplaşması 175
4. 3. 1. 4. Gurbetten Geciken Kocaya 176
4. 3. 1. 5. Ali Hemşin'de 177
4. 3. 1. 6. Çay 178
4. 3. 1. 7. Anne 178
4. 3. 1. 8. Bir Türkü 179
4. 3. 1. 9. İhtiyar Kadın 179
4. 3. 1. 10. Kış Armudu 180
4. 3. 2. Atışma Metinleri 180
4. 3. 2. 1. Ardeşen'de Bir Düğün 180

4. 3. 2. 2. Necibe Hala ile Kuyruğina 181
4. 3. 2. 3. Damada Türkü ve Cevabı 181
4. 3. 2. 4. Çoban ile Yolcu 182
4. 3. 2. 5. Gurbetçiye Sataşma 184
4. 3. 2. 6. Ayşe'nin Evliliği 184
4. 3. 2. 7. İlyas Dayı ile Haci Ahmet 184
4. 3. 2. 8. Bakiye Hala ile Havva Hala'nın Atışması 186
4. 3. 3. Karşılama Metinleri 188
4. 3. 3. 1. Necibe Hala ile Zenci 188
4. 3. 3. 2. Hatice Hala'nın Cevabı 189
4. 3. 3. 3. Kahve Toplantısı 189
4. 3. 3. 4. Hemşin Deresi 190
4. 3. 3. 5. Bir Karşılama 190
4. 3. 3. 6. Ot Biçen Kadınlar 190
5. MÂNİLER 192
5. 1. MÂNİLERİN İNCELENMESİ 192
5. 2. MÂNİ METİNLERİ 193
6. AĞITLAR 197
6. 1. AĞITLARIN İNCELENMESİ 197
6. 1. 1. Çayırdüzü Köyünde Ağlama ve Ağıt Yakma 197
6. 2. AĞIT METİNLERİ 198
6. 2. 1. Niye Bırakıp Gittin? 198
6. 2. 2. 1. Kasım'a Ağıt 202
6. 2. 3. Hamza Özkurt'a Ağıt 206
6. 2. 4. Kadun'a Ağıt 206
6. 2. 5. Emine'm 207
6. 2. 6. Xuşuti Ali İçin Yazıldı 208
6. 2. 7. Böyle Yazılmış 208
6. 2. 8. Ali'ye Ağıt 211
6. 2. 9. Çırak Osman Ağıdı 216
6. 2. 10. Ey Annem! 219
6. 2. 11. Ey Viran! 219

6. 2. 12. Ömer Çakır'ın Ağıdı 220
6. 2. 13. Ey Işığım, Çocuğum! 222
7. NİNNİLER 223
7. 1. NİNNİLERİN İNCELENMESİ 223
7. 2. NİNNİ METİNLERİ 224
8. FIKRALAR 227
8. 1. FIKRALARIN İNCELENMESİ 227
8. 2. FIKRA METİNLERİ 228
8. 2. 1. Ak Bacak Kara Bacak Hepsi İmama Kalacak 228
8. 2. 2. Sigara 228
8. 2. 3. Parmak 229
8. 2. 4. Kazma Herkese Lazım 230
8. 2. 5. Kork Ahmet Kork 230
8. 2. 6. Alusta'nın Hayvanı 231
8. 2. 7. Civcivler 232
8. 2. 8. Yukarıki Yayla'da Kaç Karış Kar Var? 233
8. 2. 9. Osman Dayı 233
8. 2. 10. Adami Adama Gönderdiler! 235
8. 2. 11. Ölmedin de Kurtardın! 235
8. 2. 12. Mağara 236
8. 2. 13. Amme Davası 236
8. 2. 14. Asker 237
8. 2. 15. Türkçe Bilmiyorum 237
8. 2. 16. Öğretmen 238
8. 2. 17. Gâvur Mezarı 239
8. 2. 18. Hemşinli 239
8. 2. 19. Sen Doğduğun Zaman Delilendim! 240
8. 2. 20. Rezil 240
8. 2. 21. Misafir 240
8. 2. 22. Bilet 241
8. 2. 22. Tembel Gelin 241
9. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER 242

9. 1. ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİN İNCELENMESİ 242
9. 2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDE KULLANILAN ATASÖZLERİ 243
9. 3. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDE KULLANILAN DEYİMLER 248
9. 4. KALIP SÖZLER 252
10. DUALAR VE BEDDUALAR 256
10. 1. DUALAR VE BEDDUALARIN İNCELENMESİ 256
10. 2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ DUALAR 256
10. 3. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ BEDDUALAR 257
11. BİLMECELER 260
11. 1. BİLMECELERİN İNCELENMESİ 260
11. 2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ BİLMECELER 260
12. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ HALK ŞAİRLERİ VE ŞİİRLERİ 261
12. 1. TEVFİK AKATİN 261
12. 1. 1. Tevfik Akatin'in Şiirleri 262
12. 1. 1. 1. Bismillahi ile Bir Destan Yazdım 262
12. 1. 1. 2. Şair 268
12. 1. 1. 3. Sabit ve Tevfik Dayıların Karşı Durması 269
13. 1. 1. 4. Mâni 276
13. 1. 1. 5. Atışma 276
13. 2. 1. Rıfat Akatin'in Şiirleri 281
12. 2. 1. 1. Buzağılar İçin Sataple'de Dolaşıyorum 281
12. 2. 1. 2. Geri Dön, Geri Dön Korkarsın 288
12. 2. 1. 3. Kaçkar'ın Destanı 289
12. 2. 1. 4. Pimbilona'dır Yaylanın Yarısı 291
12. 2. 1. 5. Sen mi Ektin, Ben mi Ektim? 291
12. 2. 1. 6. Sevdalı 293
12. 2. 1. 7. Kocakarı ve Torun 294
12. 2. 1. 8. Beğenmiyorum Sonunda Atacağım 296
12. 2. 1. 9. Mahvoldum 297
12. 2. 1. 10. Kuzeydeki Arka Bahçen 298
12. 2. 1. 11. Ben Ne Zaman Güldüm ki Bu Sene Güleyim? 299
12. 2. 1. 12. Termoni ile Büyümüş 300

12. 2. 1. 13. Küçük Rıfat'ım 302
12. 2. 1. 14. Domuz 304
12. 2. 1. 15. Bir İneğin Destanı 305
12. 2. 1. 16. Gurbet 306
12. 2. 1. 17. Haydi Fatma Haydi 307
12. 2. 1. 18. Muşmula 307
12. 2. 1. 19. Oy Anam Ben Neler Çekiyorum? 308
13. 2. 1. 20. Hastalığın Destanı 309
12. 2. 1. 21. Hakkı ile Karşılama 310
12. 2. 1. 22. Özlem Kuyumcu İçin Yazıldı 315
12. 2. 1. 23. Yeğenim Sadık'ın Destanı 320
12. 2. 1. 24. Güzelim 322
12. 2. 1. 25. Fehime'm 323
12. 2. 1. 26. Küçuk Tornume 323
12. 2. 1. 27. Gurbet II 324
12. 3. MUSTAFA ÖZKURT (ZEYBEĞİ) 325
12. 3. 1. Mustafa Özkurt'un Şiirleri 326
12. 3. 1. 1. Zeybeği ile Oğlu 326
12. 3. 1. 2. Düğün Sonrası 327
12. 3. 1. 3. Süleyman ile Zeybeği'nin Atışması 327
12. 3. 1. 4. Hala Deresi 328
12. 3. 1. 5. Xasaka ile Zeybeği 328
12. 3. 1. 6. Bayram Ali ile Zeybeği 329
12. 3. 1. 7. Zeybeği ile Osman 329
12. 3. 1. 8. Kız Kaçırma 330
12. 3. 1. 9. Gelinin Kaynanaya Saygısı 331
12. 3. 1. 10. Yüzüm 332
12. 4. MUSTAFA MUSAOĞLU 332
12. 4. 1. Mustafa Musaoğlu'nun Şiirleri 332
12. 4. 1. 1. Oy Oy! 332
12. 4. 1. 2. Gel 333
12. 4. 1. 3. Merhum Ahmet Çakır İçin 335

12. 4. 1. 4. Kim Kaldı?.....338
12. 5. SABİT AKATİN.....339
12. 5. 1. Sabit Akatin'in Şiirleri.....340
12. 5. 1. 1. Çiçeğim Benim.....340
12. 5. 1. 2. Geçen Günler.....345
12. 5. 1. 3. Kurban Olayım Köyüme.....346
12. 5. 1. 4. Melek misin Yoksa Cadı mı?.....346
12. 5. 1. 5. Seninle Olayım Diye.....347
12. 6. MUSTAFA ÖZKURT (ÇUPİNA).....348
12. 6. 1. Sevdan Gibi.....349
12. 7. RIDVAN ÖZKURT.....349
12. 7. 1. Rıdvan Özkurt'un Şiirleri.....349
12. 7. 1. 1. Dilimin Ucunda.....349
12. 7. 1. 2. İstanbul'un Kızı.....350
12. 7. 1. 3. Çay.....351
12. 8. CİHAN AKATİN.....351
12. 8. 1. Cihan Akatin'in Şiirleri.....351
12. 8. 1. 1. Şehidim.....351
12. 8. 1. 2. Kaçkar.....352
12. 8. 1. 3. Neşe İçun.....353
12. 8. 1. 4. Canım Babam Seni Ne Çok Özlerim.....354
12. 8. 1. 5. Kalakalmişim.....355

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN HALK BİLİMİ ÜRÜNLERİ

1. HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİNE AİT TÖRENLER.....362
1. 1. DOĞUM.....362
1. 1. 1. Doğum Öncesi.....363
1. 1. 1. 1. Gebe Kalmak İçin Başvurulan Çareler ve Tedavi Şekilleri.....363
1. 1. 1. 1. 1. Dinî ve Büyüsel Nitelikli Uygulamalar.....363

1. 1. 1. 1. 2. Halk Tababeti ile İlgili Uygulamalar 364
1. 1. 1. 2. Gebeliğin Anlaşılması 367
1. 1. 1. 2. 1. Gebelik ile İlgili İnanç ve Uygulamalar 367
1. 1. 1. 3. Cinsiyet Tayini 367
1. 1. 3. Doğum Esnası 369
1. 1. 4. Doğum Sonrası 369
1. 1. 4. 1. Müjde Götürme 369
1. 1. 4. 2. Göbek Bağı ile İlgili Uygulamalar 370
1. 1. 4. 3. Bebeğin Yıkanması ve Kundaklanması 370
1. 1. 4. 4. İlk Anne Sütü 371
1. 1. 4. 5. Loğusa ve Loğusalık Süresi 371
1. 1. 4. 5. 1. Loğusalık ile İlgili Gelenek ve İnançlar 371
1. 1. 4. 6. Kırklama ile İlgili Gelenek, İnanç ve Uygulamalar 372
1. 1. 4. 7. Cazilerle ile İlgili Gelenek, İnanç ve Uygulamalar 373
1. 1. 4. 7. 1. Cazilerden Korunmak İçin Alınan Önlemler 375
1. 1. 4. 8. Nazar ve Nazardan Korunmak İçin Alınan Önlemler 375
1. 1. 4. 9. Geç Yürüyen Çocuklar İçin Uygulanan Halk Pratikleri 376
1. 1. 4. 10. Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar 376
1. 1. 4. 10. 1. Çocuğun Adının Konulması 377
1. 3. EVLENME 378
1. 3. 1. Evlenme Biçimleri 379
1. 3. 1. 1. Görücü Usulü ile Evlenme 379
1. 3. 1. 2. Erkeğin Gurbetteyken Evlendirilmesi 380
1. 3. 1. 3. Akraba ile Evlenme 380
1. 3. 1. 4. Beşik Kertmesi ile Evlenme 382
1. 3. 1. 5. Kız Kaçırma ya da Kaçma ile Evlenme 382
1. 3. 2. Evlilik Yaşı 383
1. 3. 3. Kız Beğenme 384
1. 3. 4. Haber Salma / Aracı – Görücü 386
1. 3. 5. Kız İsteme 386
1. 3. 6. Söz Kesimi 387
1. 3. 6. 1. Başlık Parası 388

1. 3. 7. Nişan 389
1. 3. 7. 1. Nişanlılık Dönemi ile İlgili Gelenek ve Uygulamalar 391
1. 3. 8. Nikâh 392
1. 3. 8. 1. Resmî Nikâh 392
1. 3. 8. 2. Dinî Nikâh 393
1. 3. 9. Kına Gecesi 394
1. 3. 10. Çeyiz 396
1. 3. 11. Düğün ve Düğünle İlgili Terimler 397
1. 3. 11. 1. Gelinlik 398
1. 3. 11. 2. Damatlık 401
1. 3. 11. 3. Ağız-Burun Bağlama 402
1. 3. 11. 4. Düğünün Safhaları 402
1. 3. 11. 4. 1. Düğün Alayı ve Gelin Alma 402
1. 3. 11. 4. 2. Karşılama 404
1. 3. 11. 4. 3. Mangali Geleneği 405
1. 3. 11. 4. 4. Gelinin Eve Girmesi 407
1. 3. 11. 4. 5. Düğün Yemeği 408
1. 3. 11. 4. 6. Mangali Geleneğine Devam 409
1. 3. 11. 4. 7. Helesa Yalesa Geleneği 410
1. 3. 11. 4. 8. Düğün Oyunları 414
1. 3. 11. 4. 8. 1. Yüzük – Kamçı Oyunu 414
1. 3. 11. 4. 8. 2. Tek mi Çift mi Oyunu 415
1. 3. 11. 4. 8. 3. Tulum Horonu 415
1. 3. 11. 4. 9. Düğün Sonrası 420
1. 3. 11. 5. Ayak Dönüşü 421
1. 3. 11. 6. Düğünden Sonra Gelin, Kaynana ve Kayınpeder İlişkileri 422
1. 3. 11. 6. 1. Ağız ve Burnun Açılması 424
1. 4. ÖLÜM 425
1. 4. 1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler 425
1. 4. 1. 1. Hastadaki Psikolojik ve Fizyolojik Değişiklerle İlgili Olanlar 426
1. 4. 1. 2. Dinsel Nitelikli İnanmalar 426
1. 4. 1. 3. Düşle İlgili İnanmalar 426

1. 4. 2. Kaçınmalar 426
1. 4. 3. Ölüm Olayının Duyurulması 427
1. 4. 4. Ölümden Sonra Yapılan İşlemler 427
1. 4. 5. Ölünün Gömülmeye Hazırlanması 427
1. 4. 5. 1. Ölünün Yıkanması 428
1. 4. 5. 2. Ölünün Kefenlenmesi 428
1. 4. 5. 3. Ses Verme ve Cenaze Evi 429
1. 4. 5. 4. Helâllik Alınması 431
1. 4. 5. 5. Cenaze Namazı 432
1. 4. 6. Cenazenin Mezara Konuluşu ve Telkin 433
1. 4. 7. Devir ve İskat 436
1. 4. 8. Ölü Toprağa Verildikten Sonra Yapılan İşlemler 436
1. 4. 9. Ölünün Belirli Günleri 437
1. 4. 10. Yas 437
1. 4. 10. 1. Yas Süresi 437
1. 4. 10. 2. Yas Giyimi 437
1. 4. 11. Ölümle İlgili Bazı Uygulamalar 438
1. 4. 12. Mezarlık ve Mezarlık Ziyaretleri 438

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNDELİK HAYAT VE HALK BİLGİSİ

1. YAYLA GÖÇLERİ 439
1. 1. YAYLA İTTİFAKI 439
1. 2. YAYLAYA ÇIKIŞ ÖNCESİ HAZIRLIKLAR 442
1. 3. YAYLAYA ÇIKIŞ 442
1. 4. AŞAĞIKİ YAYLA'YA ÇIKIŞ 443
1. 5. YUKARIKİ YAYLA'YA ÇIKIŞ VE YAYLA EĞLENCELERİ 443
1. 6. YUKARIKİ YAYLA'DAN KÖYE GÖÇ 446
1. 7. YAYLACILARIN DÖNÜŞÜ 447
2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN DEĞİRMENLERİ 448

3. YILBAŞI VE NAKIS GÜNLERİ 449
4. HALK MUTFAĞI 451
4. 1. MISIR EKMEĞİ 451
4. 2. MISIR UNLU MUHALLEBİ (ĶORĶOŤİ) 451
4. 3. LAZ BÖREĞİ 452
4. 4. MUHLAMA (CEŤAĞANERİ) 453
4. 5. PEKMEZLİ FASULYE YEMEĞİ (EKŞAŞİ) 453
4. 6. SÜTLÜ KABAK (MCAVLONİ) 454
4. 7. FASULYELİ KABAK (ĶAĶALONİ) 455
4. 8. MISIR UNLU MUHLAMA (ÇİVİLİ) 455
4. 9. MAYASIZ EKMEK (ĶVARİ) 455
4. 9. 1. Pilakide Mayasız Ekmek (Lu Gotveri Ķvari) 456
4. 10. EZME LAHANA 456
4. 11. PANCAR 457
4. 12. İÇ YAĞLI FASULYE YEMEĞİ (LOBCAZERİ) 458
4. 13. PEYNİRSİZ MUHLAMA (XAVİƷİ) 458
4. 14. KAÇAMAK (CENŤUƵERİ) 459
4. 15. FASULYE TURŞUSU 459
4. 16. BAĞIRSAK TURŞUSU (ŖEXŤİ) 460
4. 17. MAKARNA 460
4. 18. HAMSİLİ – YUMURTALI EKMEK (KAPÇONİ MAKVALİ) 461
4. 19. HAMSİLİ PİLAV 461
4. 20. LAHANA SARMASI 461
5. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ ÇOCUK OYUNLARI 462
5. 1. SERENDİ OYUNU (ĶALAĿİŤA) 462
5. 2. BEŞ TAŞ OYUNU (ƷİKVAĿİ) 462
5. 3. ÇELİK ÇOMAK OYUNU 463
5. 4. YÜZME OYUNU 463
5. 5. TAHTA ARABA OYUNU 463
5. 6. DÖNME OYUNU (OKTONİ) 463
5. 7. MENDİL OYUNU 464
5. 8. FASULYE OYUNU (ŤUĞİ OBİRU) 464

5. 9. PİRE OYUNU....464
5. 10. ŞAŞIRTMACA YANILMACA....465
5. 11. (DÜDÜK OYUNU (HATİ ŤAŤA)....467
6. HALK İNANIŞLARI....468
6. 1. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ BAZI İNANIŞLAR....468
6. 2. CİNLER VE PERİLERLE İLGİLİ İNANIŞLAR....472
6. 3. ÇİĬKA İNANCI....477
6. 4. OXVAME VE İNANÇ SİSTEMİ....479
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME....482
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ....489
KAYNAKÇA....495
EKLER....505
EK 1: SÖZLÜK....505
EK 2: BAZI HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİN LAZCA METİNLERİ....515
EK 3: TABLOLAR....551
EK 4: HARİTALAR....557
EK 5: BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV BELGELERİ VE DİĞER RESMÎ BELGELER....561
EK 6: FOTOĞRAFLAR....574

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m	Adı Geçen Metin
a.g.yer	Adı Geçen Yer
Arş.	Ardeşen
Ark.	Arkabi (Arhavi)
Assoc. Prof.	Associate Professor (Doçent)
Atn.	Atina (Pazar ilçesi)
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BOA. DH.EUM.KLU	Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Asayiş Kalemi
BOA. KK.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kâmil Kepeci
BOA. TTD.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri
BOA.DH.IUM	Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti İdare-i Umûmiye Müdüriyeti
BOA.NFS.d.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi Nüfus Defteri
c.	Cilt
çev.	Çeviren
ÇONA	Çamlıhemşin Okullarının Niteliklerini Arttırma Projesi
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
K. K.	Kaynak Kişi
M.Ö.	Milattan Önce
MEB.	Millî Eğitim Bakanlığı

no	Numara
Prof.	Profesör
r.	Rûmî (Takvim)
s.	Sayı (Kitap kaynaklarında sayfa)
ss.	Sayfa Sayısı (Makalelerde)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Diğerleri
VGM.	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Vic.	Vica (Çamlıhemşin)
Viǯ	Viǯe (Fındıklı)
vs.	Ve Saire
Yun.	Yunanca

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN AMACI

Dünyada ve ülkemizde bulunan çeşitli kültürlerin hızla gelişen teknoloji ile birlikte yozlaştığı ve unutulmaya yüz tuttuğu bilinen bir gerçektir. Bugün birçok ülke ve o ülkenin araştırmacıları bu gerçeği gördüklerinden halkbilimi çalışmalarıyla kendi kültürlerinin unutulmasına, yozlaşmasına, değersizleştirilmesine engel olmaya çalışmaktadır.

Geçmiş yaşantılar, kültürel değerler ve halk edebiyatı ürünleri incelendikçe kültürlerin ne kadar çeşitli ve zengin oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu da halk bilimi ve halk edebiyatı araştırmalarının ne kadar önemli olduğunu, kültür kimliklerinin artık bu alanlarda saklı olduğunu ortaya koymaktadır. Gelişen teknoloji sayesinde insanlar kendi kültürlerinden vazgeçmeye yüz tutmuştur. Bu kültür, gelenek ve göreneklerin çoğu, köylerde bile maalesef nadiren görülür olmuştur. Günümüzde; yaşantılar, bayramlar, düğünler ve hatta insan ilişkileri, geçmişin izlerinden ve kültürel birikimlerinden sıyrılarak ülkeye ve dünyaya ayak uydurma çabası içerisinde tekdüze kalıplara sokularak süregelen uygulamalar hâlini almıştır. Bu tekdüze kalıplar; insanların yaşamının her alanına nüfuz etmiş, insanların konuşma biçimlerini dahi etkilemiştir. Böylelikle kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek ve görenekler, yeni nesillerin yaşamında ne yazık ki silik ve değersiz bir hâl almaya başlamıştır. Kültür taşıyıcılığının ana unsuru olan "insan", geçmiş kültürlerinden bile isteye vazgeçen, kendi kültür zenginliğini dar kalıplara sıkıştırmak isteyen bir hâle bürünmüştür. Oysa dar kalıplardan ziyade, bu zengin kültür birikimlerine ışık tutulduğunda aslında her yörenin kendine has ve çok derin kültürel bir yapıya sahip olduğu görülür.

Halk bilimi, toplumların maddî ve manevî kültürlerini oluşturan yapı taşlarını, motiflerini, geleneklerini inceleyen ve halk edebiyatını da içine alan bir bilim dalıdır. Bu çalışmanın amacı; kültür çeşitliliğinin yoğun olarak görüldüğü Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Rize'nin Çamlıhemşin ilçesine bağlı Çayırdüzü köyünün geçmiş yaşantısına, gelenek ve göreneklerine ışık tutmak ve bu bilgilerin kayıt altına alınarak hafızalardan tamamen silinmesine engel olmaktır. Çalışmada sunulan verilerle; geçmiş büyüklerin nasıl yaşadığını, nasıl konuştuğunu, hatta nasıl düşündüğünü ve

günümüzdeki neslin de bu yaşayışa ve düşünüşe ne kadar sahip olduğunu ve bu yaşayışı ne kadar yaşatabildiğini görebilmeyi ve bunları kayıt altına almayı amaçlıyoruz.

Çayırdüzü köyünde bu çalışmaya şahit olan nice gençlere ve aynı zamanda ileriki yıllarda araştırma yapmak isteyen nice kişilere, yörenin kültürel birikimi hakkında bilgi edinme ve onlara sahip çıkma hususunda bir kapı aralayabileceğimizi umut ediyoruz.

2. DERLEME BİLGİLERİ

2. 1. DERLEMEDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

Halk bilimciler tarafından çok sık kullanılan "derleme" terimi; halk edebiyatını da içine alan halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, halk bilimine özgü belli bazı yöntemleri kullanan uzman bir halk bilimci veya amatör olarak halk bilimine ilgi duyan bir kişi veya kişilerce, kaynak kişilerden sözlü veya yazılı olarak kaydedilmesi işidir.[1]

Alan araştırmasında töreleri, törenleri, olayları, işlemleri, uygulamaları, gösterileri vb. sistemli bir biçimde saptamak ve bunlara ilişkin veriler derlemek için kullanılan yöntemlerin başında gözlem, görüşme, anket, kılavuz, kaynak kişi kullanımı gelir.[2] Yöreyle ilgili kaynak taraması yapıldıktan sonra derlemenin temelini oluşturan gözlem ve görüşme yöntemleri bu monografi çalışmasının da temelini oluşturmuştur. Derlemeye başlamadan, öncelikle bir kez sahaya keşif için gidilip nelerin yapılabileceği hakkında düşünülmüştür. Daha sonra konuya karar verilip derleme yöntemleri ışığında çalışmalara başlanmıştır. Derlemeler yapıldıkça gözlem ve görüşme yöntemleri birbirlerini beslemiş ve görüşme sorularını yönlendirerek derleme malzemelerini zenginleştirmiştir. Derlemeler; ses kayıt cihazı, fotoğraf makinası ve ses kaydetme-fotoğraf çekebilme ve video kayıt yapabilme özelliğine sahip cep telefonları gibi teknik cihazların eşliğinde yapılmıştır.

---

[1] Metin Ekici, "Araştırma Yöntemleri", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,* ed. M. Öcal Oğuz, 5.baskı, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2007, s. 48.

[2] Figen Değirmencioğlu, *Manyas Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2010, s. 5.

Bu çalışma; günümüzde yaşayan köy halkının az ya da çok bildiği âdet, gelenek, görenek ve inanışların ileriki yıllara taşınamama ve tamamen ortadan kalkma tehlikesine karşı yazılan bir köy monografisidir. Monografi; sözcük anlamı olarak, herhangi bir konu üzerinde özgün bir görüşle yapılan ayrıntılı ve derinlemesine inceleme demektir.[3] İlk defa Le Play (1806-1882) tarafından kullanılan monografi tekniğinin üç çeşidinden söz edilebilir[4]:

1. Belde monografileri (köy, şehir)

2. Kuruluş monografileri (sendika, parti, okul vb.)

3. Bireysel durumları inceleyen monografiler (örnek olaylar, case studies)[5]

Köy üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında monografi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmaların daha verimli ve tutarlı olduğu görülmektedir.[6] Köy, kasaba ya da kent gibi yerleşme birimiyle halk kültürünün kendi bütünlüğü içinde çalışıldığı monografi çalışması, halk bilimi araştırmalarına dair yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılabilen bir yöntemdir. Bu yöntem geçtiğimiz yüzyılın yarılarından itibaren kullanılan bir yöntem olmakla beraber tek konulu çalışma türü olarak yaygın bir yorumlama aracıdır. [7]

Tür esasına dayalı olan monografilerle beraber köy, kasaba ve kent gibi alan araştırmalarında kullanılan monografi yöntemi kültürel ve fiziksel çevreyle beraber tasnif edilmesiyle önemli bir halk bilimi çalışma yöntemidir. Bu çalışmalar sosyokültürel anlamda hızlı değişim yaşayan toplumun yerleşim birim esasına dayalı olarak yapılan çalışmalar olmasıyla zaman içerisinde ortaya çıkan değişim ve dönüşümleri ortaya koyması açısından önemlidir.[8] Bu çalışmada da Çayırdüzü köyü sınırları içerisinde derinlemesine araştırmalar yapılmış, köyün halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin yanı sıra köyün günlük yaşam içerisinde hâlâ canlı ve tekrarlanır

[3] Orhan Yavuz, Bülent Gürbüz, Orkun Erol, *Ağaköy Köy Monografisi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2011, s. 9.
[4] Birsen Gökçe, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Ankara: Savaş Yayınevi, 1999, s. 75.
[5] Beyhan Zabun, *Ankara Fen Lisesi Monografisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007, s. 7.
[6] Belgin Özer, *Zeytinköy Köyü Monografisi,* (Yüksek Lisans Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 18.
[7] Çobanoğlu, a.g.e., (8.baskı, 2016), s. 62.
[8] a.g.yer.

durumda olan kültürel ögeleri, değişime uğramış ya da direnmiş uygulamaları, ritüelleri, algı ve anlayışları ve yitirilen ögeleri ele alınmıştır.

2. 2. KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ

Çamlıhemşin'in dağ köylerinden olan Çayırdüzü köyü, birçok kültürel birikimi bünyesinde barındırmaktadır. Ancak bu birikim, günümüzde erimeye yüz tutmuştur. Bu sebepledir ki daha fazla geç kalınmadan bu zengin kültürel miras, köyün yerli halkından seçilen kaynak kişilerle yapılan görüşmelerden derlenerek bu çalışmada yazılı hâle getirilmiştir.

Halk bilgisi yaratmalarını ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütün veya ana özelliklerini aktarabilen ve de bunların derlemeciler tarafından yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişilere "kaynak kişi" adı verilir.[9] Sahadaki kaynak kişilerle görüşmeden evvel kaynak kişilere yöneltilecek sorular önceden hazırlanmıştır. Bu sorular; Nail Tan'ın *Folklor (Halk Bilimi)*[10] adlı eserinden, Özkul Çobanoğlu'nun *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*[11] adlı çalışmasından ve editörlüğünü M. Öcal Oğuz'un yaptığı *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*'ndaki[12] Metin Ekici'nin hazırlamış olduğu *Araştırma Yöntemleri* bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır. Sorulacak sorular kaynak kişilere göre tasnif edilmiştir.

Alan araştırması sırasında bilgi veren ve çalışmaya katılan yüz dört kaynak kişi bulunmaktadır. Bu kaynak kişiler genellikle hayatının büyük çoğunluğunu Çayırdüzü köyünde geçirmiş yaşlı ve orta yaşlı insanlardır. Öte yandan Çayırdüzü köyü ve çevresinde çalışmaları olan bazı araştırmacılarla da görüşülmüştür.

Sahada usta ve amatör kaynak kişiler mevcuttur. Usta kaynak kişiler genellikle memoratı yaşayan kişi veya mâni, türkü, destan yazarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Usta ve amatör kaynak kişiler incelendiğinde, hemen hemen her yaş grubundan oluştuğu görülebilmektedir.

---

[9] Metin Ekici, a.g.e., s. 50-51.
[10] Nail Tan, *Folklor (Halk Bilimi)*, 6.baskı, İstanbul: Kitap Matbaacılık, 2003, s. 123-153.
[11] Özkul Çobanoğlu, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 6.baskı, 2012, s. 52-64.
[12] Ekici, a.g.e., s. 61, 63.

Kadın bir derlemeci olmamıza rağmen köy kadınlarının çekingen tavrı ve erkeklerin özgüveni dolayısıyla kaynak kişilerin çoğunu erkekler oluşturmuştur. Ancak kadınlar arasında da baskın bir karaktere sahip ve özgüveni yüksek kaynak kişiler de mevcuttur. Köydeki kadınların çekingen bir tavır içerisinde olmasının bir sebebi de bizim Lazca konuşamayışımızdır. Sürekli Lazca konuşmaya alışkın yaşlı kadınlar, Türkçe konuşulduğunda kendine çeki düzen vermekte, konuşurken kelimeleri seçmekte ve anlatacağının ancak yarısını anlatabilmektedir. Bu da derleme açısından doğallığın kaybedilmesine sebep olmaktadır.

Lazca bilmeyişimiz farklı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunların başında, Lazca ağıt yakan ya da destan söyleyen kişilerin düşünce dünyasını tam olarak anlayamamak gelmektedir. Kaynak kişilerin birçoğu, Lazca metinlerin Türkçeye çevrildiğinde anlamının büyük oranda kaybolduğunu, edebî eseri anlayabilmek için Lazcanın ve yöre kültürünün iyi bilinmesi gerektiğini sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu sebeple elde edilen ürünler, her iki dili de iyi bilenler tarafından tekrar tekrar teyit edilerek doğru sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bazı çekingen kaynak kişiler adının veya sesinin kayda alınmasını istemezken, bazıları ise, verdiği bilgilerin derlenmesinde bir problem olmadığını ancak adının zikredilmesini istemediğini dile getirmiştir. Bu kişiler genellikle kadın kaynak kişilerden oluşmaktadır. Ancak çoğu kaynak kişi, adının bu çalışmada zikredilmesinden rahatsız değildir.

Halk edebiyatı alanında genellikle yaşlı erkek ve yaşlı kadın kaynak kişiler öne çıkarken halk bilimi alanında genellikle yaşlı ve genç kadın kaynak kişiler ön plana çıkmıştır. Köyde hâlâ –orta yaşlı ve yaşlı- irticalen destan, türkü ve mâni söyleyen kaynak kişiler bulunmaktadır.

Çalışmada, özenle not alınan yer adları genellikle erkek kaynak kişilerden derlenmiştir. Dağınık yerleşim özelliği gösteren köyde, yer adlarının derlenmesi konusunda rehberlik eden kaynak kişilerin olması son derece önem arz etmiştir.

Derleme esnasında zorlanılan hususlar arasında bazı insanların kendi kültürlerine karşı kayıtsız davranışlarda bulunması da yer almaktadır. Yöredeki bazı kaynak kişiler kendi kültürlerini aşağı görerek bilgi vermemeyi tercih etmişler ve bu

sebeple çalışmamızla ilgilenmemişlerdir. Derleme esnasında birçok kaynak kişiden "Senin bu yazdıkların ne işine yarayacak?" sorusu bu durumu özetler niteliktedir. Ancak aynı düşüncede olmayan ve kültürünü özümseyerek yaşayan kaynak kişiler de mevcuttur.

3. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ

3. 1. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ

Halk bilimciler tarafından "alan" veya "saha" olarak da adlandırılan derleme yeri, derleme tanımında da olduğu gibi, halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp, yaşatıldığı ve halk bilimciler tarafından, halk bilgisi yaratmalarının bir kaynak kişi veya kaynak kişiler tarafından aktarılması ve bu aktarım sırasında sözlü veya yazılı olarak bu yaratmaların kaydedildiği yerdir. Burada alan veya saha terimleri, halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp yaşatıldığı yer anlamındadır. Derleme yeri ise bu yaratmaların yaratılıp, yaşatıldığı geleneksel bağlamı ifade edebileceği gibi, halk bilgisi yaratmalarının sözlü olarak nakledilip nakletme sırasında sözlü veya yazılı olarak kaydedildiği yer anlamına da gelebilir.[13] Bu çalışmanın sahası Rize'nin Çamlıhemşin ilçesine bağlı Çayırdüzü köyüdür. Günümüzde köye ulaşım olanakları hâlâ sınırlıdır. Bu durum derleme çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Günde bir kez Pazar ilçesinden Dikkaya köyüne araç bulunmaktadır ve bu araç da Çayırdüzü köyüne nispeten yakın bölgeden geçmektedir. Ancak köy yerleşimi yüksek bölgelerde konuşlandığından tekrar bir araç bulmak gereklidir. Köyde ve yörede birçok araçsız insan bu şekilde köye ulaşım sağlamaktadır. Öte yandan günde bir kez Ardeşen ilçesinden Çayırdüzü köyüne araç kalkmaktadır. Gündüz Ardeşen'deki işlerini bitiren insanlar akşam bu arabayla köylerine dönmektedirler. Köy insanı genellikle kendi araçlarıyla ulaşımı sağlamaktadırlar.

Çalışmanın birinci bölümü genellikle yazılı kaynaklardan; ikinci, üçüncü ve dördüncü bölüm ise yapılan derlemelerden oluşmuştur. Derlemeler esnasında bizi en çok zorlayan husus Lazcayı iyi bilmemek olmuştur. Bu sebeple birçok kaynak kişi ilk etapta kendini iyi ifade edememiş ve tarafımızı da iyi algılayamamıştır. Ancak bu durum zamanla bir nebze de olsa aşılmış, kaynak kişilere verilen güven neticesinde

[13] Ekici, a.g.e., s. 48.

birçok halk edebiyatı ürünlerine ve halk bilimine dair bilgilere ulaşım sağlanmıştır. Ayrıca sahaya her çıkıldığında -halkın misafirperverliğinden ötürü- konaklama imkânının bulunması sık sık gözlem (katılımlı ve katılımsız) ve görüşme yapılabilmesini sağlamış ve bu da derlenen ürünleri zenginleştirmiştir.

Çalışmanın Çamlıhemşin'e bağlı bir köyde yapılmasının bir sebebi de alan araştırması açısından yörenin bâkir oluşudur. Sahaya çıkılmadan önce yöre hakkında kitap, makale, tez, dergi vb. kaynaklar araştırılarak bilgi edinmeye çalışılmıştır. Yörede farklı konularda ele alınmış bitirme tezleri bulunmaktadır. Bu çalışmaların başında Sevgi Kaptan'ın bu köyü konu aldığı *Çamlıhemşin / Çayırdüzü Köyü Halk Kültürü*[14] adlı seminer çalışması gelmektedir. 1998 yılında yapılan bu çalışma çok değerli olmasının yanı sıra geliştirilmesi gereken konular ihtiva etmektedir. Bu konuların başında; Lazca söylenmiş destanlar ve türküler, memoratlar, fıkralar, atasözleri ve deyimler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan köyle ilgili tarihî kayıtlar, köy ve yayla yer adlarının derlenmesi, çocuk oyunları gibi konular gelmektedir. Öte yandan bu çalışmada birçok Türkçe efsane, türkü ve destan bulunmaktadır. Yöre ve köyle ilgili bilgi veren bir diğer kaynak da Murat Ümit Hiçyılmaz'ın çalışması olan *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*'dir.[15] Çalışma, köyle ilgili bazı önemli bilgileri ihtiva etmesinin yanında, Çamlıhemşin odaklı bir eser olduğundan Çayırdüzü köyü hakkında detaylı bilgiye sahip değildir.

3. 2. MALZEMENİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ

Çayırdüzü köyünde kaynak kişilerle yapılan görüşmeler ve alınan kayıtlar bilgisayar ortamına aktarılıp tek tek adlandırılarak dosyalanmıştır. Dosyalanan bu kayıtlar teker teker titizlikle dinlenerek veya izlenerek yazıya geçirilmiştir. Derleme alanına bir kez keşif için gidildikten sonra üç kez de derleme çalışmaları için gidildiğini, toplam ses kaydı sayısının 250'yi aştığını, bu kayıtların 160 saati bulduğunu ve son olarak 169 Microsoft Word dosyasında (toplam 1200 sayfa) bu çözümlemelerin toplandığını söyleyebilmekteyiz. Yazıya geçirilen bu bilgiler önemlerine ve konulara göre ayrılmış, daha sonra da tez yazma aşamasına geçilmiştir. Yapılan

[14] Sevgi Kaptan, *Çamlıhemşin / Çayırdüzü köyü Halk Kültürü*, (Seminer Çalışması), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, 1998.
[15] Murat Ümit Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları / Rize Kitapları – Rize Araştırmaları Vakfı, 2017.

çözümlemelerden halk edebiyatı ve halk bilimi alanında birçok derleme malzemesi elde edilmiş ve bu malzemeler sahanın kendine has bir birikime sahip olduğunu bize göstermiştir.

Çayırdüzü köyü hakkında çeşitli yazılı kaynaklardan tarihî, coğrafî, demografik, ekonomik bilgiler elde edilmiş ve birinci bölümde bu bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilerin başında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve diğer yazılı kaynaklardaki Çayırdüzü köyü ile ilgili bilgiler gelmektedir. Arşiv belgelerindeki bilgiler, tarihî ve demografik bilgilerin yer aldığı bölümlerde verilirken belgelerin orijinalleri *Ekler* kısmında sunulmuştur. Bu belgelerden en önemlileri 1515 ve 1682 yıllarına ait belgelerdir. Sözlü ve yazılı kaynaklarda köyün eski adı "Ğvandi" olarak geçmektedir. Ayrıca çalışmanın *Ekler* kısmında, Ğvandi (Çayırdüzü) ve Mǯanu (Topluca) köylerinin aşar vergisi problemine dair TBMM mahkeme tutanaklarına yer verilmiştir. Bu dönemde köyün adı hâlen Ğvandi'dir. Ğvandi adı, 1958'de Çayırdüzü olarak değiştirilmiştir. Günümüzde bile halk, Ğvandi adını kullanmayı daha çok tercih etmektedir.

Çayırdüzü köyü, Lazlardan oluşmaktadır. Bu sebeple birinci bölümün devamında Lazlar ve Lazca hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Lazcanın alfabe özelliklerine değinilirken MEB'in Lazca Öğretim Materyali'nden[16] ve Lazca ile ilgili diğer çalışmalardan yararlanılmıştır.

Çayırdüzü köyünde lâkaplar ve yer adları çok sıklıkla kullanılmaktadır. Köy insanı, köyün âdeta her bir noktasına bir ad takmıştır. Köye ve köyün yaylasına ait 200'den fazla yer adı kayda geçirilmiştir. Köyün yer adlarıyla ilgili sözlü ve yazılı kaynaklardan bilgiler derlenip sunulmuştur. Yer adlarının tasnifi, yazılı kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Yer adlarının çoğu Lazcadan oluşup bir kısmı da Türkçe ve diğer dillerden oluşmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. Bu ürünler içerisinde masallar, hayvan masalları, efsaneler, memoratlar, destanlar, türküler, atma türküler, karşılamalar, atışmalar, mâniler, ağıtlar, ninniler, fıkralar, atasözleri ve deyimler, kalıp sözler, dualar ve beddualar, bilmeceler yer almaktadır. Çayırdüzü köyünde hiç halk hikâyesi derlenememiştir. Öte yandan köy halkı, masal-efsane-memorat-fıkra gibi nesir özelliği gösteren türlerin tümü için "heçaye (hikâye)" terimini

[16] İsmail Avcı vd., *Lazca Öğretim Materyali - Lazuri Doguroni Materyali 5*, MEB, 2012.

kullanmaktadır. Ayrıca köy halkı, halk edebiyatı ürünlerinden türkü-atma türkü-destan-mâni-ağıt-ninni gibi dörtlük ve ikiliklerle yazılan türlerin tümü için "destan" terimini kullanmaktadır. Bu türlerden masal ve ağıt tür isimleri hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. Kaynak kişiler, anlatım esnasında Lazca ve Türkçe karışık olarak konuşabilmektedir. Bu sebeple bazı metinlerde bu anlatış özelliği bozulmadan verilmeye çalışılmıştır.

Halk edebiyatı ürünlerinden destan, türkü ve ağıtların çoğu, Lazca ve Laz kültürü üzerine inşa edildiğinden Türkçeye çeviri aşamasında ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Çünkü Lazca yazılan eserlerin Türkçeye çevrilmesi aşamasında anlamlarının çoğunu yitirdiği düşüncesi birçok kişiyi çeviriden uzaklaştırmıştır. Bu konuda, Lazcası iyi olan birçok kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Türkçeye çevrilen ürünler metin kısmında sunulurken, orijinal hâlleri çalışmanın *Ekler* kısmında verilip sayfa numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

Çayırdüzü köyündeki masal anlatılarında başlangıç ve bitiş formelleri bulunmamaktadır. Bazı halk edebiyatı ürünlerinin adları kaynak kişiler tarafından belirtildiğinden çalışmaya da bu adlarla eklenmiştir. Ancak bazı anlatıların başlığı belirtilmediğinden şahsımızca ad verilmiştir. Edebî ürünlere verilen bu adlar; anlatıların içerisindeki baskın bir temaya, baskın bir söze, baskın bir karaktere ya da bahsedilen olayın kaynak kişinin hafızasında yer eden baskın bir duruma göre oluşturulmuştur.

Kaynak kişiler, anlatıların başlarında genellikle "Eskide" ifadesini kullanmaktadırlar ve birçok anlatı geçmiş yıllardaki yoksulluklardan bahsedilerek başlamaktadır. Yörede *–den* durum ekinin sonundaki *–n* ünsüzü düşmüş hâlde kullanılmakta ve görülen geçmiş zaman *–di* eki sıklıkla *idi* biçiminde kullanılmaktadır. Kaynak kişilerin, anlatım esnasında doğrudan anlatım yoluyla aktardığı cümleler aynen verilmeye çalışılmıştır. Ancak birçok metin -kaynak kişinin ne dediği anlaşılamayacağından- günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Kaynak kişiler Türkçe veya Lazca bilgileri aktarım sırasında "ya" ifadesini sıklıkla kullanmaktadır. Buradaki "ya" ifadesi günümüzde kullandığımız bağlaç veya ünlem olarak değil, genellikle başkasından alıntılanarak aktarılan bilgilerde "dedi" anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca bazı metinlerdeki argo ifadeler üç nokta ile belirtilmiş ve Lazcadan Türkçeye çevrilemeyen bazı kelimeler de beş nokta ile ifade edilmiştir.

Çalışmada yer alan atma türküler, atma türküye sebep olan hikâyeleriyle birlikte verilmiştir. Ayrıca atma türkü, karşılama ve atışma araştırmacılar tarafından aynı kategoride incelenirken[17] Çayırdüzü köyündeki kaynak kişilerin belirttiğine göre bazı ayrımları olan türlerdir. Bu türlerin Lazlar tarafından nasıl icra edildiği, ne gibi adlar aldığı ve ne anlamda kullanıldığıyla ilgili ne yazık ki kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Çayırdüzü köyünde ağıt türünde birçok şiir olup köyde "ağıt" tür adı kullanılmamaktadır. Köy halkı bu türler için *destan* ya da *bgara (ağlama)* demektedir. Ancak bu şiirler çalışmamızda *Ağıtlar* başlığı altında verilmiştir. Bu ürünlerin de birçoğu Lazca olup Türkçeye çevrilerek çalışmamızın metin kısmına eklenmiş ve orijinalleri ekte sunulmuştur.

Çayırdüzü köyünde derlediğimiz atasözü, deyim ve bilmece gibi türlerin bir kısmı Lazca bir kısmı da Türkçedir. Lazca olan ürünler Türkçeye çevrilmiş, karşısına ya da altına da Lazcası eklenmiştir.

İkinci bölümde yer alan halk edebiyatı ürünlerinden sonra, Çayırdüzü köyünde şairliği ile tanınan kişiler hakkında bilgi verilip bazı eserlerine yer verilmiştir. Bu kişilerin eserlerinin büyük çoğunluğu Lazca olmakla birlikte Türkçeye çevrilerek çalışmamıza eklenmiş ve orijinalleri ekte sunulmuştur. Çayırdüzü köyünde, birçok insan sanki şairlik okulunda yetişmiş gibi türkülere âşinâdır. Köyde neredeyse herkes herhangi bir konuda bir türkü yazmıştır. Günümüzde bu köyde türkü yazarlarının bulunması, dil ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılacağının işaretidir.

Halk edebiyatı ürünlerinden anlaşıldığı kadarıyla köyde; türkü, atma türkü, ağıt ve memoratlar hâlâ yoğun bir şekilde icra edilmektedir. Memoratların büyük çoğunluğunu cin ve peri memoratları oluşturmaktadır. Bu memoratların çoğunu, kaynak kişiler bizzat yaşamıştır. Bu da memorat oluşumunun günümüzde hâlen devam ettiğini göstermektedir.

[17] Bkz. Mevhibe Coşar, "Söz Yarışında Yenilmezlik: 'Olsa Eski Günlerim/ Daha Güzel Söylerim'" *Acta Turcica (Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi),* 2010, II/1, s. 94; Turgut Günay, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Atma Türkü Geleneği", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,* C. II, Ankara, 1976, s. 73; Metin Eke, "Geçmişte Yapılan Âşık Atışmalarının Günümüzdeki Görünümü", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II/1, Ocak 2010, s. 79; Nurdoğan Abaşişi, "Destanlar ve Laz Destanları", *Laz Kültürü Üzerine Notlar,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, 1. Baskı, s. 185-186.

Çalışmanın üçüncü bölümü, hayatın geçiş dönemlerine ait törenlerden oluşmaktadır. *Doğum* bölümünde halk hekimliğiyle ilgili bazı bilgilere yer verilmiştir. Çayırdüzü köyünde sünnetle ilgili âdet, gelenek ve görenekler yoktur. Ayrıca yöre halkı, milletine ve vatanına son derece bağlı olmakla beraber asker eğlenceleri, asker mevlidi veya uğurlamasıyla ilgili bir tören ve gelenek de uygulamamaktadır.

Çayırdüzü köyünde yapılan günümüz düğünlerinde, geçmişte uygulanan âdetler büyük oranda uygulanmamaktadır. Bu sebeple evlilikle ilgili gelenekler "geçmişte" ve "günümüzde" şeklinde izah edilmiştir. Düğünlerde en az değişime uğrayan belki de tek şey, tulum horonunun kalabalık gruplar hâlinde icra edilmesidir.

Çalışmanın dördüncü bölümü, gündelik hayat ve halk bilgisi ürünlerinden oluşmaktadır. Bu bölümde öncelikle, köyün geçmişinde vazgeçilmez bir olgu olan yayla göçleri ve yayla ittifakı hakkında bilgi verilmiştir. Günümüzde yayla göçleri toplu olarak yapılmasa da yaylaların kullanımına hâlen devam edilmektedir. Yayla göçleri geçmişte ve günümüzde oldukça farklı olduğundan, çalışmamızda "geçmişte" ve "günümüzde" şeklinde izah edilmiştir.

Çalışmanın devamında; Çayırdüzü köyündeki değirmenler hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında; geçmişte uygulanmış ancak günümüzde uygulanmayan yılbaşı uygulamalarına, halk mutfağına, çocuk oyunlarına ve halk inanışlarına yer verilmiştir.

"Çayırdüzü Köyü Monografisi" adlı çalışma; genel değerlendirmelerin yer aldığı *Sonuç ve Değerlendirme*, *Kaynak Kişiler Listesi*, *Kaynakça* ve *Ekler* bölümleriyle sonuçlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SAHASININ TARİHÎ-COĞRAFÎ VE FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ, NÜFUSU, EKONOMİSİ VE EĞİTİMİ

1. RİZE İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

"Rize" adının tarih sahnesine çıkışı, M.S. V. yüzyıla rastlamaktadır. Adının nereden geldiğine dair çeşitli kaynaklarda görüşler vardır. I. Justinianos'un yönettiği Bizans İmparatorluğu içerisinde mühim müstahkem mevkîlerden olan il, o çağda Rhisos adını taşımaktadır.[18] Kolonileştirme döneminde, yörede çok miktarda pirinç yetiştiriliyor olmasından dolayı, Rize kasabasının yakınlarından geçen çaya, Rhizios (Latince pirinç) adı verilmiş, daha sonraları kent de adını bu çaydan almıştır.[19]

Rize ili tarihten bu yana çeşitli hükümranlıklar altında kalmış ve çeşitli halkları bünyesinde barındırmıştır. İlk çağlarda; Kolkhlar, İskitler, Tzanlar/Çanlar/Sanlar, Mosiyonikler, Sakalar, Tuballar ve diğer halkları topraklarında barındırmış[20] Büyük İskender'in hâkimiyetinden sonra Pontus Krallığına tâbî olmuştur. Bizans İmparatorluğu sarayında yaşanan taht sorunlarından kaçan Komnen'ler Trabzon'a sığınmış ve bölgede Rum İmparatorluğu'nu kurmuştur.[21] Bu dönemde Gürcülerle yapılan savaşlar neticesinde sürekli sınırların değişmesi durumu Osmanlı Devleti yıllarında da kendini sürdürmüştür.

---

[18] Vivien de Saint MARTIN, *Hıstorique et Geographıque De L'Asie Mıneure*, II, Paris, 1852, s. 656-657.

[19] Makbule Sarıkaya, *Milli Mücadele Döneminde Rize*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s. 3.
Bkz. Anthony Bryer, "Some Notes on The Laz and Tzan I", Bedi Kartlisa, Vol. 21-22, ss. 174-195, Trabzonlu Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, İstanbul, 1294, s. 99.

[20] Yurt Ansiklopedisi, IX, s. 6351.
Bkz. Murat Ümit Hiçyılmaz, *Ardeşen Nüfus Kütüğü (1842 - Ardeşen Sülaleleri),* Rize: Ardeşen Belediyesi Kültür Sanat Tanıtım Eserleri Serisi – 13, 2011, s. 15.

[21] Jakop Phılıpp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu'nun Tarihi*, terc. Ahmet Cevat Eren, Not: İbrahim Tellioğlu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları IV / a-2-1-1. Dizi – Sayı:4, 2011, s. 40-49.

Osmanlı Devleti döneminde Rize, tamamen yeni ve farklı bir yapıya bürünmüş ve zamanla da Müslümanlaşmıştır. Bu Müslümanlaşma bir yüzyıldan fazla sürmüştür.[22] Rize'nin Trabzon Eyaleti'ne bağlı bir kaza olarak idarî kimlik kazanması ancak XVI. yüzyılda mümkün olmuştur.[23] Trabzon Eyaleti altında bazen Lazistan Sancağı bazen de Gönye Sancağı'na tâbî olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, 6 Mart 1916'da Rusların işgaline uğrayan Rize[24], Bolşevik İhtilâli sebebiyle Rusların elinden 2 Mart 1918'de kurtulmuştur.[25]

1924 yılında il hâline gelen Rize[26], Anadolu'nun kuzey-doğusunda, 3920 km^2 yüzölçümlük bir alan üzerinde, doğudan Artvin iline bağlı Arhavi, batıdan Trabzon iline bağlı Of, güneyden kısmen Artvin iline bağlı Yusufeli, kısmen de Erzurum iline bağlı İspir ilçeleri ve kuzeyden Karadeniz kıyılarıyla çevrilmiştir.[27] Bugün; Ardeşen, Çamlıhemşin, Çayeli, Derepazarı, Fındıklı, Güneysu, Hemşin, İkizdere, İyidere, Kalkandere, Merkez ve Pazar ilçelerinden oluşur.

Kıyıya çok yakın mesafelerden başlayan ve batı-doğu doğrultusunda bir kavis teşkil ederek uzayan dağ silsileleri Altıparmak, Kaçkar tepelerinde 3600 metreye kadar ulaşır. Bunun dışında yükseklikleri 1500-2000 metre arasında değişen daha birçok dağ vardır. Deniz seviyesindeki kısa vadiler dışında ova diye nitelendirilebilecek düzlükler olmadığı için bölgedeki akarsular boyları kısa, akışları şiddetli ve rejimleri düzensiz dereler halindedir.[28]

Kafkas Dağları'nı siper aldığı için soğuk Sibirya rüzgârlarından korunmuş olan Rize, yıllık ısı ortalaması +14 derecenin altına düşmeyen ılıman bir yurt köşesidir. Kuzey ve karayelden gelen yağmur yüklü bulutlar onu yıllık ortalama 251 cm ile yurdumuzun en çok yağış alan bölgesi hâline getirmiştir.[29] Köyler, tarıma elverişli

---

[22] Bu durum Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden takip edilebilmektedir. Bkz. BOA. TTD.52 s. 501-502, BOA.KK. 2697 s. 113-114. Ayrıca bkz. Nizamettin Alkumru, *Laz Kültür Tarihi*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2011, s.174.

[23] Tuncer Gülensoy, "Karadeniz Ağızlarına Toplu Bir Bakış", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun, 1988, ss. 207.

[24] Sarıkaya, a.g.e., s. 1.

[25] a.g.e., s. 43.

[26] Turgut Günay, *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - TDK: 795, 2.baskı, 2003, s. 21.

[27] Günay, a.g.e., s. 19.

[28] a.g.yer

[29] Rahmi Arer, *Türkiye'de Çaycılık ve Turistik, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Rize*, İstanbul: Çoker Matbaası, 1969, s. 15-16.

alanlar, vadi tabanları ve yamaç düzlüklerinde yer alırlar. Şehrin 2018 sayımlarına göre nüfusu ise 348.608'dir. Bu nüfusun 174.130'u erkek, 174.478'i ise kadındır.[30] Rize'nin Merkez'den sonraki en kalabalık ilçesi ise 44.304 nüfusu ile Çayeli'dir. En az nüfusa sahip ilçesi ise 2.817 nüfusu ile Hemşin'dir.[31]

2. ÇAMLIHEMŞİN İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Çamlıhemşin ilçesi, Fırtına Deresi ve onu oluşturan irili ufaklı dereler üzerine kurulmuş olan Rize'nin coğrafî bakımdan en büyük ikinci ilçesidir. Toplam yüzölçümü 678 km^2 olan Çamlıhemşin İlçesi'nin kuzeyinde Pazar ve Ardeşen ilçeleri, doğusunda Ardeşen ve İspir, güneyinde İspir, batısındaysa Hemşin, Çayeli ve İkizdere ilçeleri ile çevrilidir. Ülke çapında önemli dağlar olan Kaçkar ve Verçenik Dağı ilçe sınırları dâhilindedir.[32]

Çamlıhemşin bölgesi, diğer Hemşin bölgeleriyle birlikte tüm Osmanlı dönemi boyunca Hemşin adı altında tek bir kaza olarak idare edilmişti. Ancak Cumhuriyet dönemiyle birlikte yol güzergâhlarının değişmesi, ilçenin Hemşin ve Atina (Pazar) ile olan irtibatının yanı sıra yeni şekillenen Ardeşen ilçesiyle de ilişkisini doğurdu. Nitekim 1953 yılında Ardeşen ilçe olunca, burası da Çamlıca adıyla Ardeşen'in bucağı oldu. Eskiden "Vice Altı"[33] denilen bölge 1957'de çıkan kanuna dayandırılarak 1 Nisan 1960'da "Çamlıhemşin" adıyla ilçe yapıldı.[34]

Çamlıhemşin'de yeterli nüfusun olabilmesi için Çamlıhemşin merkezine çok daha yakın olan beş Laz köyü bu yeni ilçe merkezi sınırlarına dâhil edilmişti. Bu köyler; Fırtına Deresi'nin yukarı köylerinden Mekaleskiriti (Dikkaya), Abişho (Köprübaşı), Komilo (Muratköy), Ğvant (Çayırdüzü) ve Çano (Topluca) köyleridir. Bu köylerin insanları, Ardeşen diye bir kaza merkezinin olmadığı eski dönemlerde Atina'ya iniyorlardı ve eski bütün patika yollar da buna göre şekillenmişti.[35]

---

[30] Rize Nüfusu, "Rize Nüfusu", Nufusu, https://www.nufusu.com/il/rize-nufusu, (18.02.2019).
[31] Rize İlçeleri Nüfusu, "Rize İlçeleri Nüfusu", Nufusu, https://www.nufusu.com/ilceleri/rize-ilceleri-nufusu, (18.02.2019).
[32] Murat Ümit Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları / Rize Kitapları – Rize Araştırmaları Vakfı, 2017, s. 17.
[33] Halk ağzında da "Vica Altı" veya "Vica Ǩudeli" olarak geçer (K. K. 4).
[34] Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, s. 23.
[35] a.g.e., s. 24.

Çamlıhemşin'in iklimi her mevsim yağışlıdır. Sıcaklık kışın -7 dereceye kadar düşmekte, yazın ise 25 dereceye kadar yükselmektedir.[36] İlçe, nüfus yoğunluğu bakımından ilin tenha ilçelerinden biridir. Çamlıhemşin ilçesi 10 mahalle ve 24 köyden oluşmaktadır.[37] İlçe nüfusu 2000 yılı genel nüfus sayımı kesin sonuçlarına göre 6.023'tür. 2018 yılı verilerine göre ise ilçe nüfusu 8.121'dir. Nüfusun 4.096'sı erkek, 4.025'i ise kadından oluşur.[38]

3. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN TARİHİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Geçmişte Pazar ilçesine bağlı olan Çayırdüzü'nün tarihî kayıtlardaki eski adı Ğvandi'dir.[39] Ğvandi adı ilk olarak 1682 tarihli Osmanlı Devleti avarız kayıtlarında geçmektedir.[40] Çamlıhemşin'e bağlı Ğvandi köyünün hem yaylacılık yapıp hem de daha önceki tahrir kayıtlarında geçmemesi Murat Ümit Hiçyılmaz'a göre imkânsızdır. Çünkü yöre kadim bir geçmişe sahiptir.[41] Köyde oxvame bölgesinin oluşu ve tarihî bir yolun oluşu (yayla yolları) bunu kanıtlar niteliktedir.[42] Dolayısıyla Ğvandi, Hiçyılmaz'a göre günümüze ulaşmamış farklı bir adla kayda geçmiştir.

---

[36] Nejdet Dokur, *Rize İli Çamlıhemşin İlçesi Köylerinin Yemek Kültürü Üzerine Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 9.

[37] Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi,* s. 17 (Köylerin eski ve yeni adları ekte sunulmuştur.).

[38] Çamlıhemşin Nüfusu, "Çamlıhemşin Nüfusu - Rize", Nufusu, https://www.nufusu.com/ilce/camlihemsin_rize-nufusu , (18.02.2019).

[39] Çayırdüzü köyünün eski adının Ğvandi olduğuna dair bkz. Hüseyin Saraç, *Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası 1875-1920,* Ankara: Bizim Büro, Pazar Kaymakamlığı Kültür Yayını, 1.baskı, 2015, s. 64, 65, 81, 185, 186, 239, 246, Nikolay Marr, *Lazistan'a Yolculuk*, çev. Yulva Muhurcişi, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2016, s. 73, Murat Ümit Hiçyılmaz, *Ardeşen Nüfus Kütüğü (1842 - Ardeşen Sülaleleri),* Rize: Ardeşen Belediyesi Kültür Sanat Tanıtım Eserleri Serisi – 13, 2011, s. 21, Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, s. 18, 204-215, Murat Ümit Hiçyılmaz, Burhan Okutan, *Ardeşen'in İnsanları 1835 Nüfus Kayıtlarına Göre Ardeşen Sülale Envanteri*, İstanbul: Dergâh Yayınları/Rize Kitaplığı, 2013, s. 17, 18, 19, 22, 103-107, Yonca Saatçi, *Hemşin Horonlarında Atma Türküler*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 115-116, Oğuz Yılmaz, *Rize Çamlıhemşin Bölgesinde Görülen Tulum Çalgısının Yapısal ve İcrasal Özellikleri,* (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı, 2017, s. 16.

[40] BOA.KK. 2697 s. 113-114.

[41] Murat Ümit Hiçyılmaz, "Tapu-Tahrir Kayıtlarında Pazar-Ardeşen Bölgesi, Kaçkar53, 25 Ekim 2018, http://www.kackar53.com, (27.12.2018).

[42] Günümüzde yayla yolu olarak kullanılan tarihî yoldan geçmiş yıllarda eski paralar bulunmuştur. Bu paralar Rize Müzesi'nde sergilenmektedir. Gerekli detay ekte sunulmuştur.
Oxvame: "Dua edilen yer anlamına gelir. Yüksek ve nispeten düzlük yerlerde inşa edilmişlerdir. Bu mabetlerin bulundukları mekânlar, yakın geçmişte kimi Laz köylerinde herhangi önemli bir konuda dua ya da sadece yağmur duası yapmak için kullanıldıkları rivayet edilir. Kimi kaynaklarda Lazların çok tanrılı dinsel dönemlerinde tapındıkları yerler olduğu belirtilir. Ayrıca, Lazların Hristiyan oldukları

Osmanlı Devleti Tapu Tahrir Kayıtları'nda 1515-1564-1583 tarihli Atina(Pazar)'a bağlı Çarçivat görülmektedir.[43] Bu tarihlerde Çarçivat'ta; Kokova / Kokonva, Haçit, Kopid ve Kurd aileleri kaydedilmiştir. Ğvandi'nin 1682 tarihli ilk kaydında da yine Kurdi ailesi görülmektedir.[44] Günümüzde Ğvandi'de de Ǩoḳovati[45], Xaçiti yer adları bulunmakta, ayrıca Ǩoƿidioğli ve Kurdi lâkaplı aileler bulunmaktadır (K. K. 26, K. K. 49). Dolayısıyla elde olan veriler -kesin olmamakla beraber- Çayırdüzü köyünün en eski adının Ğvandi değil Çarçivat olabileceğini ortaya koymaktadır.

M.S. 6. yüzyıla varmadan Hristiyanlığı kabul[46] eden bölge halkı, Trabzon'un Osmanlı İmparatorluğu tarafından alınmasının ardından 150-200 yıllık bir zaman dilimi içerisinde Müslümanlığı kabul etmişler ve 17. yüzyılda tamamen Müslüman olmuşlardır.[47]

---

dönemlerde "kilise"nin karşılığı olarak da kullandıkları bir sözcüktür. "Oxvame" kalıntıları hâlen birçok bölgede bulunmaktadır." Bkz. İsmail Bucaklişi, Hasan Uzunhasanoğlu, İrfan Aleksiva, "oxvame", *Büyük Lazca Sözlük (Didi Lazuri Nenapuna)*, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2007, s. 805. Kelimede geçen x sesi, Arapça'daki *ḫı* sesi ile benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla *oksvame* değil *oḫvame* olarak okunmalıdır.
Yöredeki köylerin kadimliği oxvamelerden de anlaşılabilir. Çünkü bir köyde oxvame varsa o köydeki yerleşimin İslam'dan önce de var olduğu anlaşılır. Dolayısıyla Ğvandi, bazı kaynak kişilerin söz ettiği gibi 200-300 yıl öncesinde kurulmamıştır (K. K. 27). Daha eski bir geçmişe sahiptir. Ancak yöre halkının "geçmişlerindeki Hristiyanlıklarından utandıkları için Hristiyan geçmişlerini yok sayıp, Müslüman oldukları tarihi milat olarak saydığı" anlatılmaktadır. "İslam öncesi geçmişlerini de başka yerlerden geldikleri ve kendilerinden önce bu köyde başka bir halk olduğu" şeklinde izah etmektedirler (K. K. 37).
Oxvame için ayrıca bkz. Osman Kuyumcu (Ƿizma), "Ğvandi köyü Yer Adları Üzerine", *ODTÜ THBT Halk Bilimi Dergisi*, Ankara: Elma Teknik Basım, İlkbahar, 2002, s. 52, Yuri Siharulidze, Alexandre Manvelişvişi, J. Gogebaşvili, Tsate Batsaşi, İvane Cavahişvili, Biçi Tezelişvili, Mihako Tsereteli, Mariam Lortkipanidze, *Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri*, İstanbul: Sorun Yayınları, 2.baskı, çev. Hayri Hayrioğlu, Halkların Tarih Kültürleri Dizisi – 2, 2005, s. 18, Marr, a.g.e., s. 79.

[43] "Dikkatli incelendiğinde Çarçivat'ın Pazar'a bağlı diğer Cacivat olmadığı anlaşılır." Ayrıca bkz. Murat Ümit Hiçyılmaz, "Tapu-Tahrir Kayıtlarında Pazar-Ardeşen Bölgesi, Kaçkar53, 25 Ekim 2018, http://www.kackar53.com, (27.12.2018). Çarçivat adını etimolojik olarak Çarç-i-va-ti şeklinde irdelenir. Lazcada soyadı ifade eden –va eki ve yer adlarında kullanılan –ti eki düşünüldüğünde *Çarçoğlunun yeri / Çarçiva sülâlesinin yeri* anlamları ortaya çıkar (K. K. 37).

[44] Hiçyılmaz, "Tapu-Tahrir Kayıtlarında Pazar-Ardeşen Bölgesi, http://www.kackar53.com, (27.12.2018).

[45] Ǩoḳovati, *Ǩoḳova ailesinin yeri* anlamına gelir (K. K. 33).

[46] Marr, a.g.e., s.32.

[47] BOA. TTD.52 s. 501-502 ve BOA.KK. 2697 s. 113-114. Bu kayıtlar bu değişimi gözler önüne serer. Ayrıca bazı çevrelerin iddia ettiği gibi Osmanlı Devleti, bölge halkına din konusunda ısrarcı olmamış ve halkı dinî anlamda serbest bırakmıştır. Nitekim öyle olmasa, o yıllarda en güçlü dönemlerini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun istese bölge halkını çok kısa bir süre içerisinde Müslüman yapabileceği ortadadır. Ancak bölgedeki Lazların Müslümanlaşması 150 yıl kadar sürmüştür. Ayrıca Hemşin bölgelerindeki Gregoryen nüfusun çok daha geç Müslüman olması da bize göre Osmanlı Devleti'nin din konusunda ısrarcı bir tavır takınmadığının göstergesidir.

Köyün, 17. yüzyıla ait kayıtlarından sonra Osmanlı Devleti arşivlerinde Ğvandi'nin 1835[48], 1842[49], 1905[50], 1876[51] yıllarına ait demografik ve vergi bilgilerini içeren belgeler bulunmaktadır. Ayrıca 1893'de köye ait bir vakıf belgesi de mevcuttur.[52] İshak Güven Güvelioğlu bu belgenin bir kısmını günümüz Türkçesi'ne çevirmiştir:

> *Gvant (Çayırdüzü) köyünde Kuyumcuoğlu Mustafa Efendi bin Emin ile yine Kuyumcuoğlu Mehmed Efendi bin Mustafa'dan her birinin mahalle camisi için yedi yüz ellişer kuruştan bin beş yüz kuruşu vakfı. Bu paranın senelik neması caminin imam ve hatibine verilmek üzere vakfedilmişti.*
> *Tarih 29 Şevval 1310 (16. 5. 1893)*[53]

1916'da Osmanlı Devleti hükümetince yöredeki köy adları değiştirilmek istenmiş ancak uygulamaya konmamıştır.[54] Rus işgali yıllarında, Rusların bölgeye yerleşmelerini ve Ğvandi (Çayırdüzü köyü) ile Mʒanu'yu (Topluca köyü) komuta merkezi olarak kullanmalarını önlemek için halk tarafından iki köy tamamen yakılmıştır. Sekiz ay göçte (muhacırlıkta)[55] kalındıktan sonra köye dönülmüş ve köyde karakol kuran Rus askerleri ile Ekim Devrimi'ne kadar beraber yaşanmıştır.[56] Köye dönüldüğünde ise üç yıl kadar bahçelerde ekme ve biçme cılız kalmıştır. Bu durum üzerine Ğvandi ve Mʒanu köyleri verginin affı ya da tecili için devlete başvuruda bulunmuşlardır.[57] Af mevzusu mümkün görülmeyince en azından ertelenmesi için söz alan Lazistan mebusu Çamlıhemşin Çinçivalı (Şenyuvalı) Mehmet Necati Memişoğlu, mebuslara durumu izah etmiş ve mesele köylünün lehine halledilmiştir.[58]

---

[48] BOA.NFS.d.1168, s. 161.
[49] BOA.NFS.d.1169 s. 109-110.
[50] BOA.DH.EUM.KLU.10_50.
[51] Salname-i Vilayet-i Trabzon, cilt 11, 1293 (M. 1878), s. 217.
[52] VGM. Arşivi, Defter No: 602, s. 688.
[53] İshak Güven Güvelioğlu, "Osmanlı Dönemi Rize Vakıfları", İstanbul: Dergâh Yayınları/Rize Kitapları, Rize Araştırmaları Vakfı, *Rize Defteri 2*, 2013, s.32.
[54] Bu belgeye göre Ğvandi'nin yeni adı Çayırdüzü değil *Nadiye* olacaktır. Bkz. BOA.DH.IUM.48/18, s.17.
[55] Dikkaya'nın tepelerindeki Handağı'na sığınılmıştır. Ayrıca bkz. Kuyumcu a.g.e., s. 52.
Rus işgali yıllarını yaşayan birtakım yaşlılar hâlâ hayattadır (K. K. 21).
[56] Kaptan, a.g.e., s.7.
[57] TBMM, "Cumhuriyet Dönemi Meclisleri Genel Kurul Tutanaklarına Erişim Sistemi", Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1. dönem/2.yasama yılı – 17. cilt fihristi – 161.birleşim, 18 Şubat 1922, https://www.tbmm.gov.tr, ss.19-24 (28.12.2018).
[58] Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, s. 212.

Önceleri Pazar ilçesine bağlı olan köy, 1958 yılında adı Çayırdüzü olarak değiştirilmiş ve Çamlıhemşin'in ilçe olmasıyla buraya bağlanmıştır.[59] Günümüzde köyün eski adı da yeni adı da sıklıkla kullanılmaktadır (K. K. 7, K. K. 29, K. K. 30).

4. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN COĞRAFÎ ÖZELLİKLERİ

Çayırdüzü köyüne, Rize'nin Pazar ve Ardeşen ilçeleri arasında denize dökülen Fırtına Deresi'nden güneye doğru 13. km'de doğuya dönerek varılır.[60] Köye dönülürken bir köprü ile karşılaşılır. Bu köprüden sonra 2 km daha yukarıya doğru dolambaçlı bir yol ile köy merkezine varılmaktadır.

Çayırdüzü köyü; Dikkaya, Behice, Yağmurlu, Topluca, Yukarıdurak köyleriyle komşudur. Köy sınırları deniz seviyesinden 230 metrede başlar.[61] Köy merkezinin rakımı ise 819 metredir. Köyde dağınık bir yerleşim özelliği görülür. Merkez mahallede evler içiçe sayılacak kadar bitişik yerleşmiştir. Köyde irili ufaklı akarsular, Çayırdüzü Deresi'nde toplanarak akarlar. Dereyi oluşturan akarsuların mevkîlere göre adları vardır. Bu adları genellikle bulunduğu bölgeden alırlar. Bu bölge adları ve dere adları günümüzde de sıklıkla kullanılmaktadır (K. K. 2, K. K. 3, K. K. 26). Yukarıdan aşağıya doğru sıralayacak olursak dere adları şu şekildedir:

1. **Didi Ruba (Büyük Irmak-Dere):** Irmağın kaynak kısmıdır, yani ırmağın başıdır.
2. **Skurdi Ruba:** Skurdi bölgesinden geçtiği için bu adı alır.
3. **Çilaxi Ruba:** Çilaxi bölgesinden adını alır.
4. **Karmaƫe Ruba (Değirmen Dere):** Derenin değirmenlerden akan kısmıdır. Değirmenlerin olduğu bölgeden aktığı için bu adı almıştır.
5. **Cance Ruba:** Derenin değirmenlerden sonraki kısmıdır. Değirmenlerin aşağısındaki mağaranın karşı kısmında kalır.[62]

(K. K. 2, K. K. 3, K. K. 4, K. K. 26, K. K. 30)

[59] Kaptan, a.g.e., s.7. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 53.
[60] Kaptan, a.g. yer.
[61] Kaptan, a.g. yer.
[62] Dere adlarıyla ilgili ayrıca bkz. Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi,* s. 205.

Bu ana derenin haricinde; Mǯvena Ruba, Ǩavari İrmağı, İsina Rakǩani bölgesinde ǯapina Ruba, Omoǩe bölgesinde Omoǩe Ruba, Yağıcı Avla'da Ƥizma İrmağına ve Ťaşi Ťeği'den inen Fevzika İrmağına vardır (K. K. 3, K. K. 6, K. K. 26).

5. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN NÜFUSU

Çayırdüzü köyünün nüfus yapısı tarihten bu yana inişli çıkışlı bir durum sergilemiştir. Ğvandi ile ilgili bilinen ilk kayıt olan 1682 tarihli avarız defterlerinde, Ğvandi ile Mǯanu'nun (Topluca köyü) toplam kaydı 40 hanedir.[63]

1682 yılı kaydından sonra 1835, 1842, 1905 yılında yörede tutulan nüfus kayıtları mevcuttur. 1835 yılı kaydına göre köyde toplam 200 kişi bulunur.[64] Bu kayda göre köyde; 11 hane Çırakoğlu, 8 hane Kurdoğlu, 6 hane Kuyumcuoğlu, 4 hane Kaçarinoğlu (Kaçalin), 2 hane Şabanoğlu, 2 hane Çakıroğlu ve 1 hane de Ahmetoğlu aileleri bulunmaktadır.[65] Ayrıca 1835'te köyün imamı Ahmetoğlu Salih bin Ahmet'tir.[66]

Günümüzde Çayırdüzü köyündeki hane sayısı 400'dür. 2018 verilerine göre nüfus sayısı 936'dır.[67] Geçmiş yıllarda 2000'i bulan bu sayının günümüzde düşmüş olmasının sebebi 1000-1500 arası kişinin Ardeşen'e ve büyükşehirlere yerleşmiş olmasıdır (K. K. 4).

6. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN EKONOMİK DURUMU

Geçmiş dönemlerde köy halkı yaylacılık[68], hayvancılık, kendircilik, balcılık yaparak darı[69], mısır, fasulye ve lahana ekerek geçimini sağlamaktaydı.[70]

Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü yıllarda askeriyede bir meslek edinip geçinmek yöre için bir geçim kaynağıydı.[71] Daha sonra Osmanlı Devleti'nin

---

[63] BOA. KK. 2697 s. 113-114.
[64] Hiçyılmaz, Okutan, *Ardeşen'in İnsanları 1835 Nüfus Kayıtlarına Göre Ardeşen Sülale Envanteri*, s. 18.
[65] 1835 nüfus kayıtlarına göre oluşturulan tablo ektedir.
[66] Hiçyılmaz, Çamlıhemşin Seyahatnamesi, s. 204.
[67] "Rize Çamlihemşin Çayirdüzü köyü Nüfusu ve Diğer Bilgileri", Nufusune, http://www.nufusune.com/26029-rize-camlihemsin-cayirduzu-koy-nufusu, (18.02.2019).
[68] Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 53.
[69] Bu darıya köyde *çxvari* denmektedir (K. K. 4, K. K. 33). Çxvari: Dövülerek dış kabuğundan ayrılmış pirinç ve darı gibi tahıl. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 119.
[70] Kaptan, a.g.e., s.8

zayıflamasıyla yörede gurbetçilik[72] baş göstermiş ve köy halkı İstanbul, Ankara, Acara, Batum, Moskova, Soçi vb. bölgelere gurbete gitmeye başlamıştır (K. K. 3, K. K. 4). Osmanlı-Rus ilişkilerinin gerildiği dönemlerde nice köy ve yöre insanı Rus sınırını geçememiş ve Rusya'da esir kalmıştır (K. K. 95, K. K. 96). Ayrıca Rus işgali yıllarında Rusların bölgede kalmasını önlemek için köylüler tarafından köyün tamamen yakılması halkın geçim kaynaklarına darbe niteliğinde olmuştur.[73] Üç yıl boyunca ekip biçemeyen halk, yoğun sıkıntılar yaşamıştır. İlerleyen yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve ülkedeki ekonomik sıkıntılar köye de yansımış, köylü yokluktan dolayı kırılma noktasına gelmiştir (K. K. 1, K. K. 82).

1954'ten sonra Rize'de çay tarımı yapılmaya başlanmış ve yavaş yavaş köylere yayılmıştır. Çayırdüzü köyünde ise 1970'lerde çay tarımı yoğunluk kazanmıştır.[74] Çay tarımının başlamasıyla köy halkı yaz aylarında köyde kalmaya başlamış gurbetçilik zamanla büyük oranda azalmıştır (K. K. 30).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra köyde zamanla nüfus artışı meydana gelmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nın ülkede yarattığı kriz ve diğer nedenlerden dolayı köy insanı çareyi gurbette aramıştır. Esasen gurbetçilik daha eski yıllara dayansa da bu yıllarda yoğunluk kazanmış, birçok kişi zamanla ailesiyle birlikte büyükşehirlere göç etmeye başlamıştır (K. K. 3, K. K. 4). Ancak gene de köyde nüfus artışı meydana gelmiş, köy nüfusu 2000'den fazlasına ulaşmıştır (K. K. 3). Daha sonra Ardeşen Belediyesi'nin birtakım teşvikleriyle birçok aile Ardeşen'e taşınmıştır (K. K. 3). Bu noktada nüfus açısından bir kırılma yaşanmıştır. Ardeşen'e taşınan aileler nüfuslarını da taşımış, köye sadece çay tarımı mevsiminde gelmeye ve kışları Ardeşen'de geçirmeye başlamışlardır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Hemen hemen her ailenin hem köyde hem de Ardeşen'de bir evi vardır. Dolayısıyla Ardeşen'de Çayırdüzü köylülerinin nüfusu oldukça fazladır (K. K. 4, K. K. 15, K. K. 30).

---

[71] Nitekim Çırakoğlu, Kuyumcuoğlu, Çavuş, Ťoþi gibi soyad ve lâkapların oluşmasının temelinde bunun olduğu düşünülmektedir (K. K. 37).
[72] Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 53.
[73] Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. TBMM, "Cumhuriyet Dönemi Meclisleri Genel Kurul Tutanaklarına Erişim Sistemi", Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1. dönem/2.yasama yılı – 17. cilt fihristi – 161.birleşim, 18 Şubat 1922, https://www.tbmm.gov.tr, ss.19-24 (28.12.2018).
[74] Kaptan, a.g.e., s. 7.

6. 1. ÇAY TARIMI

Ülkemizde çay ekimi denemeleri Osmanlı Devleti yıllarında başlamıştır.[75] Daha sonra Rize'de çay ekimi denemeleriyle ilgili çalışmaları 1923 yılında Zihni Bey devam ettirmiştir.[76] Zihni Bey'in bu girişimleri Esat ve Ekrem Beylerin desteğiyle 6 Şubat 1924 (Cemâziyelâhir 1341 / 6 Şubat 1340) tarihinde kanunlaşmıştır. Ancak devletin yatırım önceliğini başka sektörlerde kullanması Türkiye'deki çaycılığın geliştirilememesine sebep olmuştur.[77] Nihayet 1937 yılında Zihni Derin'in ikinci kez görevlendirilmesiyle yörede çay bahçesi tesis edilerek üretim başlamıştır.[78]

Bu tarihlerden itibaren çay üretimi Doğu'da Gürcistan sınırı ile Batı'da Fatsa'ya kadar uzanan alan içerisinde yetiştirilmektedir.[79] Çayırdüzü ve yöresinde ise çay tarımının 1950'lerde başladığı, ilerleyen yıllarda ise yoğunluk kazandığı tespit edilmektedir (K. K. 18, K. K. 95). Bugün, Çamlıhemşin'de ve Çayırdüzü'nde yetiştirilerek satışı yapılan ve gelir elde edilen tek tarımsal ürün çaydır.[80]

Geçmiş yıllarda kıtlık ve yokluk gören halka, çay tarımı ekonomik açıdan rahat bir nefes aldırmaya başlamıştır. Köyde, tütün ve kenevir ekiminin yasaklanmasıyla boş kalan bahçelerde artık çay ekilir hâle gelmiştir (K. K. 30). İlerleyen yıllarda fındık, fasülye, meyve ekilen bahçeler de zamanla çay tarlası olmaya başlamıştır. Bahçesi geniş olmayan aileler Ardeşen'in veya Pazar'ın köylerinde yarıcılığa başlamıştır.[81] Artık yöremizde çay tarımı ekonomik açıdan çok önemli bir dinamiktir (K. K. 4, K. K. 28, K. K. 30, K. K. 51).

---

[75] Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Döneminde Çay Tarımı Faaliyetleri", Rize, *1. Rize Sempozyumu*, ss. 111-116, Sadettin Paksoy, Hasan Memiş, "Rize'de Tarım Sektörü, Tarıma Dayalı Sanayiler ve Çay", Rize, *1. Rize Sempozyumu*, 2006, ss. 133.

[76] Kuzucu, a.g.m., ss. 116.

[77] a.g.yer

[78] Yahya Kadıoğlu, "Rize İlindeki Doğal Şartların Çay Tarımı Açısından İncelenmesi", Rize, *1. Rize Sempozyumu*, 2006, ss. 136.

[79] Prof. Dr. Süleyman Taban, Pınar Özer, Murat Ali Turan, "Çay Tarımı Yapılan Toprakların Potansiyel Beslenme Problemleri ve Çayda Gübre Kullanımı, Gübre Verim-Kalite İlişkisi", Rize, *1. Rize Sempozyumu*, 2006, ss. 86.

[80] Ali Özçağlar, Rüya Bayar, "Rize İli Çamlıhemşin İlçesinde Kırsal Arazi Kullanımı", Rize, *1. Rize Sempozyumu*, 2006, ss. 622, 626.

[81] Yarıcılık, bir tarımsal araziden elde edilen ürünün, girdilerin ortakçı tarafından sağlanarak toprak sahibi ile ortakçı arasında yarı yarıya paylaşıldığı üretim ilişkisini ifade etmektedir. Bkz. Tarım'da(Tarla) Ortakçılık ve Yarıcılık Nedir?, Mali Mevzuat, 13.04.2018, http://www.malimevzuat.com/tarimda-tarla-ortakcilik-ve-yaricilik-nedir-h343.html, (19.02.2019).

Çay toplama mevsimi bahar aylarında başlayıp sonbahara kadar devam etmektedir. Mevsimlerin seyrine göre ve çayın ekili olduğu araziye göre başlangıç ve bitiş tarihleri değişmektedir. Dolayısıyla Ardeşen ile Çamlıhemşin'in köylerindeki çay toplama mevsimleri birbiri ile uyuşmamaktadır. Çünkü Ardeşen'de ilk çay hasatı bittiğinde Çamlıhemşin köylerinde ilk çay hasatına daha yeni başlanmaktadır. Yarıcılık yapan insanlar için bu durum olumlu seyreder. Çünkü Ardeşen'de yarıya oturduğu bahçede çay toplama vakti bitince kendi köyündeki çayını da toplamasına da zaman kalır. Ardeşen'de ikinci dönemin çay bitkisi olgunlaşırken yarıcılık yapan işçi, Çayırdüzü köyünde ilk çay hasadını toplamakla meşguldür (K. K. 3, K. K. 4, K. K. 6).

Bir sezonda üç sefer çay toplanır. Her senenin çay toplama tarihleri değişiklik gösterse de bir sezonluk çay tarımının tarihleri aşağı yukarı şu şekildedir:

Martın sonu nisanın başı	**:**	Çay tarlalarına gübre dökümü
20 Mayıs – 10 Haziran	**:**	İlk çayın toplanma mevsimi
10 Haziran – 5 Temmuz	**:**	İkinci çayın büyümesinin beklenmesi
5 Temmuz – 30 Temmuz	**:**	İkinci çayın toplanması
30 Temmuz – 25 Ağustos	**:**	Üçüncü çayın büyümesinin beklenmesi
25 Ağustos – 20 Eylül	**:**	Üçüncü çayın toplanması
Ekim ayı	**:**	Bir yıl sonraki hasat için gübre dökümü

(K. K. 30)

Görüldüğü gibi çay tarımı mart ayı gibi başlamakta ve kasıma kadar devam etmektedir. Ancak toplama mevsimi ise mayıs – eylül aralığını kapsamaktadır. Bir sezonda ise üç sefer çay toplanmaktadır. Ayrıca yaz mevsiminin normalden daha sıcak olduğu yıllarda dört kere de çay toplanabilir ancak dördüncü çay toplanırsa bir sene sonraki sezonun ilk çay hasatı verimli geçmez. Bu yüzden dördüncü çay genellikle toplanmaz (K. K. 2, K. K. 12).

Çay bitkisi, eylül ayından sonra canlılığını yitirip koyu yeşil bir renge bürünse de yapraklarını dökmez. Rize çayının diğer bölgelere ve hatta diğer ülkelere göre daha çok beğenilmesinin sebebi, kışın bölgeye kar yağmasıdır. Kar yağışı çay bitkisini besler ve güçlendirir. Kar yağmadığı yıllarda çay bitkisi verimsizleşir. Bu sebeple ekolojik düzen çay bitkisi için de önemlidir (K. K. 5, K. K. 81).

Çay tarımı uzun yıllar zor ekonomik koşullarda yaşayan halk için önemli bir ekonomik gelir hâline gelse de zararları da olmuştur.[82] Mısır, patates, fasülye, meyve tarlaları sökülmüş, yörenin zengin ormanlık meraları yakılmış ve çay ekilmiştir (K. K. 26, K. K. 30). Ekilen çay tarlalarına organik gübre dökülmemesi hem çaya hem de doğaya büyük zararlar vermiş, geçmişten bu yana uzun ve sağlıklı yaşam süren yöre insanının hayatını olumsuz etkilemiştir (K. K. 12). Sunî gübre yörenin bitki örtüsünü ve doğal olarak ekolojik düzeni ve döngüyü bozmuştur. Bu durum yöredeki balcılığı da olumsuz etkilemiştir. Yöredeki bitkilerden bal toplayan Kafkas arıları artık sadece yaylalarda yaşamaktadır (K. K. 26, K. K. 30).

7. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN EĞİTİM DURUMU

Köyde iki okul mevcuttur. Biri Ǩoǩovati mevkînde, diğeri Çoğona mevkîndedir. Çoğona bölgesi köy içindedir. Çoğona'daki okul 1953 yılında açılmıştır ve daha eskidir. Okuma yazma oranı 1949'a kadar %1 iken, köy ilkokulunun açılmasıyla bu oran bugün %90'lara kadar çıkabilmiştir.[83] Bu tarihlerden itibaren köy halkı Türkçeyi daha yakından tanımış ve daha iyi öğrenmişlerdir. Günümüzde Türkçe bilmeyen köylü yok gibidir. Ancak yaşı 60'ın üzerinde olan bazı yaşlılarımız kendilerini Türkçe olarak ifade etmekte zorlanmaktadır (K. K. 21, K. K. 53, K. K. 54, K. K. 72, K. K. 93).

Bölge halkı eğitime önem vermektedir ve her aile çocuklarının eğitimi için çaba sarf etmektedir. Öte yandan dikkatimizi çeken bir husus da köy ve yöre halkının spora olan ilgisidir.[84] Yörede birçok genç, üniversitelerde Beden Eğitimi veya Antrenörlük bölümlerini tercih etmektedirler. En çok ilgi gösterdikleri spor dalı ise futbol ve hentboldur (K. K. 16, K. K. 67).

[82]"Çay tarımının yaygınlaşmasından sonradır ki geleneksel üretim; hayvancılık, arıcılık, aile için üretim büyük oranda zarar görmüştür. Mısır, kendir, kabak, meyve vb. üretimi, dilde-edebiyatta yansımasını bulan kendi kültürünü yaratmıştı. Bu üretim biçiminin bozulması, köyün kültürel, doğal yapısında değişikliklere neden olmuştur. Sunî gübre dereleri kirletmiş; bu durum, doğal balık yaşamını felce uğratmıştır. Köyde marangozluk, taş ustalığı, sepetçilik, değirmen yapımcılığı, kiremit üretimi, el dokumacılığı, boya üretimi, hızarcılık vb. zanaatler mevcuttu. " Bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 53.

[83] Kaptan, a.g.yer

[84] Yöredeki amatör futbol takımlarının maçları yapıldığında köy kadınlarının dahi bu maçı izlemek için Ardeşen'e indiği gözlenmektedir.

8. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ LAZLAR VE LAZCA

8. 1. LAZLAR

Lazlar Karadeniz Bölgesi'nin doğu ucunda yaşayan bir halktır.[85] Çamlıhemşin'e bağlı Çayırdüzü köyünün tamamı Lazlardan oluşmaktadır. Kaynaklarda Lazlar hakkında çeşitli bilgiler mevcuttur:

Evliya Çelebi, *Laz taifesi Lazki'den doğup yayılır, Laz kavminin aslı Arap'tır* açıklamasını yapar.[86]

Fahrettin Kırzıoğlu, Lazlar veya Çanlar'ı Kartvel, yani Gürcülerden ayrı ve Saka/Khazar Urukları kolundan, Türk soyu olarak kabul etmektedir.[87]

Hayri Hayrioğlu'nun Gürcüceden çevirdiği Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri adlı çalışmada; Laz-Çan, Megrel ve Svanların Gürcü urukları olduğu izahı yapılmıştır.[88]

Genel görüşe göre ise Lazlar, Güney Kafkasya kökenli bir topluluktur.[89] İsmail Avcı Bucaklişi, Hasan Uzunhasanoğlu ve İrfan Çağatay Aleksiva'nın Büyük Lazca Sözlük'ünde Lazlar için şu izah yapılır:

> *Lazların kökleri Güneybatı Kafkasya olup, Megrellerle dilsel, tarihsel ve kültürel yönden yakın akrabadırlar. Rize iline bağlı Pazar (Atina), Ardeşen (Arťaşeni), Çamlıhemşin ve Fındıklı (Viʒe) ilçeleri ile Artvin iline bağlı*

---

[85] Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 10.

[86] Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyehatnamesi*, haz. Yücel Dağlı – Seyit Ali Kahraman, ed. M. Sabri Koz, 2. Kitap (Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit), 4.baskı, İstanbul: YKY, 2014, s. 125.

[87] Fahrettin Kırzıoğlu, "Lazlar / Çanarlar", *VII. Türk Tarihi Kongresi*, I, Ankara, 1972, s.422.
Makbule Sarıkaya, Lazların Lezgi olduğu görüşlerine Milli Mücadele Döneminde Rize adlı çalışmasında yer vermiştir. Bkz. Makbule Sarıkaya, *Milli Mücadele Döneminde Rize*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s. 22-23.
Ancak TDV Türk İslam Ansiklopedisi'nde, Lazların Lezgi olduğu görüşünün temelsiz olduğu geçer: "Lazlar'ın Gürcü ya da Türk olabileceği vurgulanmış, bunun dışında onların Lezgiler'den, Peçenekler'den, Vizigotlar'dan ya da Çin-Tibet sınırında yaşayan Tao kabilelerinden biri olduklarına dair görüşler ileri sürülmüştür. Ancak bu iddiaların ciddî bir tarihsel ve kültürel temeli yoktur." Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, "Lazlar", Ek-2, müellif: İbrahim Tellioğlu, https://islamansiklopedisi.org.tr/lazlar, ss. 149-150, (20.02.2019).

[88] Siharulidze vd., a.g.e., s. 42.

[89] TDV İslam Ansiklopedisi, "Lazlar", Ek-2, müellif: İbrahim Tellioğlu, https://islamansiklopedisi.org.tr/lazlar, ss. 149-150, (20.02.2019). Ayrıca bkz. Anthony Bryer, "Lazlar ve Tzanlar Üzerine Bazı Notlar", çev. Ebru Gültekin, İstanbul, *Ogni Skani Nena*, s. 8, 2018, ss. 6, Nizamettin Alkumru, Laz Kültür Tarihi, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2011, s. 20, 89, 93, Siharulidze vd., s. 29, Ali İslamoğlu, "Tçani ve Laz Bağlantısı", *Ogni Kültür Derrgisi*, s.4, İstanbul, 1994, ss. 15.

Arhavi (Arkabi), Hopa (Xopa) ve Borçka ilçelerinde otokton olarak varlıklarını sürdürmektedirler. 93 Harbi'nden dolayı Batum'dan göç ederek Marmara ve Batı Karadeniz bölgelerine yerleşen Lazlar da mevcuttur.[90]

Lazların Güney Kafkasya kökenli Kolkh halklarından olduğu[91], Gürcü olmayıp Gürcülerle uzak akraba olduğu[92], Megrellerle ise çok yakın akraba olduğu –hatta aynı halk olduğu- birçok kaynakta yer almaktadır.[93] Günümüzde, Çayırdüzü köyündeki bazı yaşlılarımız da "Biz Megrel'den gelmeyiz." ifadesini kullanmaktadır (K. K. 1, K. K. 23).

Lazlar üzerine yazılmış tarihsel ve sosyolojik veriler oldukça azdır. Dolayısıyla bu konunun araştırılması, kaynaklara ulaşma konusunda zor olabilmektedir. Ulaşılabilen kaynaklar daha çok batılı gezginlerin, Bizans tarihçilerinin anlatımlarından oluşur.[94] Çayırdüzü köyü ve çevredeki Laz köylerindeki halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin zenginliği ve bu zenginliğin yeteri kadar kayıt altına alınmamış olması,

---

[90] İsmail Bucaklişi, Hasan Uzunhasanoğlu, İrfan Aleksiva, *Büyük Lazca Sözlük (Didi Lazuri Nenapuna)*, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2007, s.10.

[91] Bkz. Bryer, a.g.e., ss. 6, Alkumru, *a.g.e.*, s. 20, 89, 93, Siharulidze vd., s. 29, Ali İslamoğlu, a.g.e.,ss. 15, Özhan Öztürk, "Laziler, Çaniler, Tzaniler: Antik Çağ'da Lazlar", Özhan Öztürk Makaleleri, (11. 12. 2017), http://ozhanozturk.com/2017/12/11/antik-cagda-lazlar/, (20.02.2019).

[92] TDV İslam Ansiklopedisi, "Lazlar", Ek-2, müellif: İbrahim Tellioğlu, https://islamansiklopedisi.org.tr/lazlar, ss. 149-150, (20.02.2019). Ali İhsan Aksamaz, Kafkasya'dan Karadeniz'e, İstanbul, 1997, s. 70. Ayrıca bkz. Erol Karayel, "Megreller Artık Kendileri Olmaları Gerektiğini Anlamalıdır", Kolkhoba, http://www.kolkhoba.org/roportaj7.htm, (19.02.2019).

[93] TDV İslam Ansiklopedisi, "Lazlar", Ek-2, müellif: İbrahim Tellioğlu, https://islamansiklopedisi.org.tr/lazlar, ss. 149-150, (20.02.2019), Özhan Öztürk, Karadeniz Ansiklopedik Sözlük, Heyamola Yayınları, 2 cilt, 2005, Marr, *a.g.e.*, s. 30, 67, A. İ. Kirizia, Zan Dili, *Ogni Kültür Dergisi*, s.4, İstanbul, 1994, ss. 20, Murat Murğulişi, *Kardeş Diller Sözlüğü,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1. Baskı, 2013, s. 18, Alkumru, a.g.e., s. 63, 64.

Megrellerle Lazların birbirinden farkının sadece din olduğu, Müslümanlara Laz, Hristiyanlara Megrel dendiği, onun dışında aynı halk oldukları, Megrelce ve Lazca konuşan insanların birbirleriyle sıkıntı yaşamadan konuşabildikleri savunulur. Bkz. İsmail Bucaklişi, "Lazlar", *Yeni Türkiye – Kafkaslar Özel Sayısı – XI*, Ankara: Yeni Türkiye Yayıncılık, s. 81, 2015, ss. 168: "… Lazlar tarihin belli dönemlerinde bölünmeler yaşamışlardır. Bunlardan biri, Gürcistan'ın batısında, Karadeniz kıyılarında yaşayan Lazlarla (Megreller) Türkiye'deki Lazlar arasındaki bölünmedir. Megreller, Lazlarla aynı dili konuşan bir halktır, ancak Lazların 14. yüzyılın sonlarında Osmanlı egemenliğine girmeleri ve süreç içinde Müslümanlaşmaları Megreller ve Lazlar arasında din ayrımını yaratmıştır."

Ayrıca bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, "Lazlar", Ek-2, müellif: İbrahim Tellioğlu, https://islamansiklopedisi.org.tr/lazlar, ss. 149-150, (20.02.2019), Alkumru, *a.g.e.*, s. 47-48, 65, 174.

Lazlar hakkında bilgi veren kaynaklar için bkz. V. Mınorsky, *İslam Ansiklopedisi*, c. 7, "Lazlar" maddesi, İstanbul: Maarif Basımevi, 1957, Ömer Özşahin, *1906 Trabzon Vilayet Salnameleri Transkripsiyonu*, (Yayınlanmamış Lisans Mezuniyet Tezi), Gazi Üniversitesi: Tarih Bölümü, Ankara, 1999, Murğulişi, *Kardeş Diller Sözlüğü*, s. 17, E. Michael Meeker, "The Black Sea Turks: Some Aspect of Their Ethnic and Cultural Background", çev. Eylem Bostancı, England, *International Journal of Middle East Studies*, 1971, ss. 319.

[94] Bucaklişi, "Lazlar", ss. 168.

birçok değerli ürünlerin kaybolmasına sebep olmaktadır. Bu konuyla ilgili Turgay Kabak, Rize İli Halkbilim Monografisi'nde şu notu düşmektedir:

> *4 milyon nüfuslu bir ülke olan Gürcistan'da Lazca üzerine 40 yıldır akademik çalışmalar yapılırken; Alman bilim insanları 19. yüzyıldan bu yana konu ile ilgili her türlü bilimsel çalışmayı yaparken; hatta alfabe bile hazırlarken Türk dilbilimcilerin bu konuda bir tek makalelerinin bile bulunmaması, Rize ve Hemşin yöreleri ile ilgili yapılmış olan ağız çalışmalarında (bu kapsamda yapılan lisansüstü tezlerde) Lazcanın görmezden gelinmiş olması bilimsel açıdan son derece sakıncalı bir durumdur. Bu çalışmalar bilimsel açıdan son derece yetersizdir.*[95]

8. 2. LAZCA

Lazca, dilbilimciler tarafından Güney Kafkas dillerinin Proto-Güney Kafkas dili olarak adlandırılan bir kök dilinden türediği kabul edilir.[96] Aynı dil ailesinde Gürcüce, Svanca ve Megrelce de bulunmaktadır. Bunların içerisinde Megrelce, Lazcaya en yakın dildir.[97] Svanca ise en uzak dildir.[98]

İslâm Ansiklopedisi'nde Lazca hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

> *Lazca-Megrelce; Gürcüce ve Svanca ile birlikte Güney Kafkasya kökenli üç dilden biridir. Bu dil tasnifinde ortaya çıkan farklılıklar ve benzerlikler Lazlar'ın kökenini aydınlatmada başlıca dayanak noktasıdır.*

---

[95] Turgay Kabak, *Rize Halkbilim Monografisi*, (Doktora Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 620.

[96] İrfan Çağatay Aleksişi, "Lazca - Lazuri Nena", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, ss. 145.
Ayrıca bkz. İsmail Bucaklişi, "Lazca Gramer: Pazar Laz", *Tanura*, s. 3, 2012, ss. 14, Yrd. Doç. Balkız Öztürk, "Lazcanın Dilbilim İçin Önemi", *Tanura*, s. 3, 2012, ss. 23, Murğulişi, *Kardeş Diller Sözlüğü*, s. 18.

[97] "Dilbilim açısından bakıldığında Lazca ve Megrelcenin aynı dilin (Zanca) iki farklı şivesi olduğu ilk bakışta görülür. Lazca ve Megrelcenin, Zanca adı verilen antik Kolkheti'de konuşulan dilin zaman içinde ikiye ayrılmış kolları olduğu dilbilimciler tarafından kabul edilmektedir. Zan dilinin kelime hazinesi, günümüzde Lazca ve Megrelcede varlığını sürdürmektedir. Kelime hazinesi, cümle kuruluşları, dilin fonetiği ve gramer yapıları, Lazca ve Megrelce arasında anlaşmayı engelleyecek düzeyde ciddi farklılıklar içermez. Lazcaya hâkim biri Megrelceyi kolayca anlayabilmektedir. Bu iki dildeki (şive demek daha doğru) farklılıklar, kelime düzeyinde değil ses düzeyindedir. Lazca ve Megrelce için yapılan bu tespitler, Lazca–Gürcüce ya da Megrelce-Gürcüce için yapılamaz. Çünkü Gürcüce ile Zanca'nın bu iki şivesi arasındaki fark kelime düzeyindedir." Bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 54.
"Bazı akademisyenlere göre Megrelce ve Lazca, Zanca diye bir dilin diyalektlerdirler. Fakat, bu sadece tarihi bir görüş olarak kabul edilebilir. Eğer Lazca ve Megrelcenin 500 yıldan fazladır farklı din ve politik çevrelerde yaşadıklarını, edebi kültürlere maruz kaldıklarını ve birbirlerinin dil farklılıklarını anlamakta önemli zorluklar çektiklerini düşünürsek, dilbilimsel açıdan, yakın ilişkili olduklarını ama iki bağımsız dil olduklarını kabul etmek gerekir (Kutscher:2007)" Bkz. Bucaklişi, "Lazlar", *Yeni Türkiye Dergisi*, Kafkaslar Özel Sayısı 11, Temmuz-Aralık, sayı 81, 2015, ss. 168.

[98] Aleksişi, "Lazca-Lazuri Nena", ss. 145.

Söz konusu diller arasındaki benzerlikler Lazlar'la Megreller'in aynı kökenden geldiği kanaatini oluşturmuştur.[99]

Öte yandan Lazcanın köken olarak Yafetik dil grubuna dâhil olduğuna dair görüşler de vardır.[100]

Lazca, Çoruh (Corokhi/ (Ç'oroxi) vadisiden (Batum) başlayarak Mapavreye (Çayeli) kadar olan Güneydoğu Karadeniz sahil şeridinde; Megrelce, Rioni nehrinin kuzey kesiminde N3xeniş3'ari'nin batısında ve Rioni'nin ağzından başlamak üzere Oçamçire'ye kadar bütün Karadeniz kıyıları boyunca konuşulmaktadır. Megrelcenin Zuğdidi dialekti Lazcanın Hopa dialektine oldukça yakındır. Laz dilinde dört temel şive bulunmaktadır, bunlar Atina (Pazar), Arkabi(Arhavi) ve Xopa(Hopa), Arthaşen (Ardeşen) şiveleridir.[101] Lazca, yapı bakımından eklemeli bir dildir. Kelimelerin önüne ve sonuna bir takım ekler getirilerek yeni kelimeler yapılır. Yapım eki durumunda yaklaşık 50 tane ön ek, 80 dolayında da son ek bulunmaktadır.[102]

Lazca, Güney Kafkas dilleri arasında konsonant sayısı en fazla olan dildir. Bazı diyalektlerde 33'e varan konsonant sayısına karşın sadece 5 vokal bulunur.[103]

Laz alfabesinde 35 harf vardır. Bunlardan 5'i sesli, 30'u sessizdir.[104] Türkçedeki "ı, ö, ü" ünlüleri Lazcada yoktur.[105] Bu sebepledir ki Türkçe kelimelerde yer alan" ı " ünlüsü i olarak telaffuz edilir. Örneğin; işik, kapi, kirmizi, kiz, aydinlik gibi.

Lazcadaki 30 sessiz harfin 10'u Türkçede yoktur. Bunlar; ç̌, ğ, ḱ, p̌, q, ť, x, ž, 3, ǯ harfleriyle gösterilen seslerdir. Geri kalan 20 ses Türkçedeki gibi okunur.[106]

---

[99] TDV İslam Ansiklopedisi, "Lazlar", Ek-2, müellif: İbrahim Tellioğlu, https://islamansiklopedisi.org.tr/lazlar, ss. 149-150, (20.02.2019).
Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m. ss. 54.

[100] Marr, a.g.e., s. 14, Şehzat Ayartepe, "Lazların Etnik Kökeni", *Ogni Skani Nena Kültür Dergisi*, s.4, İstanbul, 1994, ss. 18.

[101] Çayırdüzü köyünde konuşulan Lazca Ardeşen-Pazar şivesine tabîdir.

[102] Kuyumcu, a.g.m. ss. 54.
Lazcanın diyalektleriyle ilgili Kutscher da şu ifadelere yer vermektedir: "Güney Kafkas filolojisinin pek çok akademisyenine göre, Lazca üç ana diyalekte sahiptir.
1) Hopa diyalekti: Hopa'da ve 93 Harbi muhaciri Lazların yaşadığı Marmara Bölgesi'nin bir çok köy ve kasabasında konuşulur.
2) Vitze-Arkabi diyalekti: Arhavi ve Fındıklı'da konuşulur.
3) Atina diyalekti. Pazar (Atina) ve Ardeşen (Arthaşeni) de konuşulur." Bkz. Silvia Kutscher, *Lazuri Nena – The Language of the Laz,* University of Cologne, 2001.

[103] Aleksişi, a.g.e., s. 146.

[104] Avcı vd., a.g.e. s. 8.

[105] İsmail Avcı Bucaklişi, *Laz Alfabesi / Lazuri Alboni*, İstanbul: LazikaYayın Kolektifi, 3.baskı 2015, s. 9

Ç̌, ğ, ḱ, p̌, ť harfleri Türkçedeki ç, ğ, k, p, t harflerinden daha baskın (şeddeli) telaffuz edilir ve anlam ayırt ederler. Örneğin;

Ť̌oçi > ttoççi (ip)
Ğeci > ğğeci (domuz)
Ǩoçi > kkoçi (adam)
P̌aǎu > ppappu (dede)

gibi. Ayrıca bu harflerin baskın söylenmesi durumu Türkçe kelimeler üzerinde de etkisini gösterir. Örnek olarak *çam* kelimesi yörede *č̣ami* olarak ifade edilir.

X ünsüzü gırtlaktan söylenir. Arapçadaki ḫ harfine benzer. Tezimizde ḫ yerine x harfinin tercih edilmesinin sebebi, MEB'in Lazca öğretim materyalinde x gösteriminin tercih edilmiş olmasıdır.[107] Ayrıca Lazca yazılan dil, kültür ve edebiyat kaynaklarında da x harfi kullanılmıştır.[108]

Ž harfi dz birleşimine karşılık gelir. Örneğin *žabuni* kelimesi *hasta* anlamına gelir.

ʒ harfi ts birleşimine karşılık gelir. Örneğin; *ʒxeni* kelimesi *at (hayvan)* anlamına gelir.

ǯ harfi ise tz birleşimine karşılık gelir. Örneğin; *ǯana* kelimesi *yıl* anlamına gelir.[109]

Lazcada yer alan ve Türkçede yer almayan bu farklı seslerin kullanımı son derece önemlidir. Çünkü hiçbiri diğerinin yedeği görevinde değildir ve müstakil seslerdir. Dolayısıyla anlam ayırt ederler. Örneğin;

ǯiǯi solucan
ʒiʒi meme
çiçi güve

---

[106] a.g.e., s.9.
[107] Demirok, Avcı, vd., a.g.e., s. 10, Bucaklişi, *Lazuri Alboni*, s. 8, Aleksişi, "Lazca – Lazuri Nena", ss. 145.
[108] Bkz. Filiz Xocaşi, Nurdoğan Abaşişi, Osman S. Buyuklişi, İsmail Bucaklişi, Vildan Manelişi, Murat Murğulişi, *Lazca Deyimler Sözlüğü,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2014, Nurdoğan Abaşişi, *Şina Laz Öyküleri*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2015, İsmail Avcı Bucaklişi, *Yeni Başlayanlar İçin Lazca Ders Kitabı,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2.baskı, 2015, Murat Murğulişi, *Didamangisa*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2013.
[109] Bucaklişi, *Lazuri Alboni,* s. 8

çiçi et (çocuk dilinde) demektir (K. K. 33).

Dolayısıyla ç sesine benzeyen ʒ sesi için ʒ, ç, ç̌ harflerinin kullanılması mümkün değildir. Bu karakterlerin Türkçede olmayışı sebebiyle birçok kaynakta ʒ sesi için ç veya s kullanılmıştır. Bu da dil ve etimoloji araştırmalarında yanılgıya düşülmesine sebep olmuştur.[110] Ancak görüldüğü gibi hepsi farklı seslerdir ve birbirlerinin yedeği konumuna sokulamazlar.

2008 yılını "Uluslararası Diller Yılı" ilan eden UNESCO'nun (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü) mart ayında güncellenen "Tehlike Altındaki Diller Atlası"nda, dünyada konuşulan 6700 dil içinde 2400'ünün yok olma tehdidi altında olduğu belirtilmiştir. Bu atlasta, Türkiye'de konuşulan dillerden Lazca, "kesinlikle tehlikede olan diller" arasında gösterilmektedir.[111]

9. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ YER ADLARI

9. 1. YER ADLARIYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Son yıllarda Avrupa'da yer adlarıyla ilgili çalışmalar bağımsız bir bilim kolu meydana getirecek kadar artmıştır. Bu yeni bilim koluna Avrupa dillerinde *toponymie* denilmektedir.[112] *Yeradı* terimi çağdaş anlamda, *orunadı (oykonim), dağadı (oronim), suadı (hidronim), bağadı (agroonim), eladı (horonim), ormanadı (drimonim), yoladı (dromonim)* gibi her türlü yeradı türünü kapsayan bir terimdir.[113] Toponimlerin dar bir alanı ifade edenlerine; sokak, mahalle vb. adlarına *mikrotoponim*, kişi isimlerinden yapılan toponimlere ise *antropotoponim* (*anthropotoponymie*) denir.[114]

Toplumlar üzerinde yaşadıkları ve hâkim oldukları coğrafyalardaki yerleşim yerlerine ad verirken, oranın fizikî özelliklerinin yanı sıra beşerî ve ekonomik özelliklerini göz önünde bulundurmakta ve oralara kendi kültür, dil ve geleneklerine

[110] Osman Coşkun, *Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı*, İstanbul: Çatı Kitapları, 2013, "Sano" maddesi.
[111] Bucaklişi, "Lazlar", ss. 178.
[112] Hasan Eren, "Yer Adlarımızın Dili", *Türk Dil Kurumu (Konferans)*, 1965, ss. 155.
[113] İbrahim Şahin, "Türkiye Yeradbiliminde Leksik-Semantik Sınıflandırma Meselesi", *Avrasya Terim Dergisi*, 3(1): 10-21, 2015, ss. 11.
[114] İrfan Aleksiva, İsmail Avcı Bucaklişi, *Svacoxo Laz Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul: Kolkhis Laz Kültür Derneği Yayınları, 2009, s. 29.

uygun adları vermektedirler.[115] İnsanlığın ilk medeniyet merkezlerinden olan Anadolu'da daha önceki yerleşimlerin ve kültürlerin izlerini yansıtan yer adları da bu dönemlerde varlıklarını sürdürerek korumuşlardır.[116]

Kuşkusuz ki, bir bölgedeki yer adları orada yaşamış ya da yaşamakta olan etnik grubun dili, kültürü, ekonomik ve politik durumu, çevre kültürlerle olan siyasî, sosyal, kültürel, ticarî ve dinî ilişkileri ile yakinen alâkalıdır. Binlerce yıl önce yaşamış olsa bile, bir halkın dilinin, dilsel özelliklerinin, yukarıda saydığımız ilişkiler çerçevesinde, yer adlarına yansıdığını görmekteyiz. Bu eski dile altkatman dili (*substratum*) denir. Leyla Karahan, Türkçenin Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarındaki substratum etkisi için şöyle demektedir: [117]

> *Bölgenin diyalektolojik yapısının teşekkülünde Oğuz dışı Türk boyları ile Türk olmayan unsurların da rolü vardır. Kuzeydoğu Grubu ağızları, az da olsa Rum, Ermeni, Gürcü, Laz ve Hemşin dillerinin etkisi altında kalmıştır.*[118]

Diğer bütün coğrafyalarda olduğu gibi, her yer adında, dilbilimsel anlam ve öneminin ötesinde, orada yaşamış, o topraklara emek vermiş insanların hatıraları, emekleri, ruhları vardır.[119] Lazlar uzun asırlar boyunca yaşadıkları bu coğrafyanın her bir unsuruna itina ile bir ad verme gereği duymuşlardır. Bunlar içerisinde yerleşim yerlerinin, akarsuların, göllerin ve dağların yanı sıra özellikle kayaların, tarlaların, yayla ve ormanların adları da önemli bir yer tutar. Bu itibarla hidronim, oronim, toponimin yanında kaya adı, yayla adı, tarla adı, orman adı gibi ek isimlendirmeler ve tanımlamalar yapmak lâzımdır.[120]

Bir yer adının kullanım şümulü, o yer ile kişi ya da kişiler arasındaki ilişki nispetindedir. Bir köydeki dar bir coğrafya parçası ancak orada arazisi olan ve bu sebeple o araziyi kullanan sülâle tarafından bilinirken, burası ile doğrudan ilişkisi olmayan insanlar bu yerin adını bilmezler. Bazı yer adları, içerisinde birçok yer adını barındırır ve bu yerlerin hepsini kapsar. Nasıl ki Türkiye hem Anadolu, İç Anadolu,

---

[115] B. Ünal İbret, "Çankırı'daki Köy Adları Üzerine Coğrafi Açıdan Bir İnceleme", İstanbul, *Marmara Coğrafya Dergisi,* s. 7, 2003, ss. 54.
[116] Selim Özcan, "XX. Yüzyılda Canik(Samsun) Sancağında Adları Değiştirilmek İstenen Yerler ve Yeni Adları", Trabzon, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, s. 25, Güz 2018, ss. 146.
[117] Aleksiva, Bucaklişi, a.g.e., s. 35.
[118] Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: TDK, 1996, s. 97.
[119] Aleksiva, Bucaklişi, a.g.e., s. 13.
[120] a.g.e., s. 29.

Ege, Karadeniz; hem Rize, İstanbul, Adana; hem Ardeşen, Pazar Fındıklı; hem de Dutxe, Ğera, Žğemi gibi coğrafyaları kapsıyorsa, bir köydeki daha sınırlı isimlendirmeler, kendilerinden daha dar bölgeleri içlerinde barındırabilirler. Bu yüzden yer adlarını anlamsal ya da alansal şümul bakımından, iç içe geçmiş kümeler şeklinde düşünebiliriz.[121]

Çayırdüzü köyünde, geçmiş dönemlerde yaşayan insanlar genellikle köy dışına kapalı olarak hayatlarını sürdürdüklerinden köy arazilerini çok aktif biçimde kullanıyorlar ve her bölgeye bir isim veriyorlardı. Köyde, bir yer adına sahip bahçenin içerisinde bile farklı yer adları bulunmaktadır. Bu da köydeki yer adlarını çoğaltmaktadır. Bu adlar, yerin biçimine, bitki örtüsüne, insanlarda bıraktığı izlere sıkı sıkıya bağlı, somut, tarihî izdüşümleri olan, hayatın içinden doğan adlardır.[122]

Günümüzde birçok eski yer adı unutulmuş ve unutulmaya devam edilmektedir. Bunun sebebi, insanların artık köy dışında daha çok yaşamaları ve eski bölgeleri kullanmamalarıdır. Köydeki yer adlarını en çok; yaşamı boyunca köyde yaşamış kişiler, çay tarımı ile ilgilenenler, köyün kadınları, çobanlar ve köyün yaşlıları bilmektedirler (K. K. 4, K. K. 26, K. K. 30, K. K. 80).

9. 2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ YER ADLARININ SEMANTİK TASNİFİ

9. 2. 1. Antropotoponim

O yerde yaşayan, oranın sahibi olan, orayı âbâd eden kişi veya sülâlenin ismi ile adlandırmadır. Yerleşim yerlerindeki mahalleler, daha çok o mahallede yaşayan ya da yaşamış olan sülâlelerin isimleriyle adlandırılır. Bu sülâle isimlerinin sonuna *avla, opuře/ofuře, opa, meelle* "mahalle" gibi kelimeler getirilir ve mahalle adları yapılır. Kişi ya da sülâle isimlerinden, o sülâleye ait olan tarla (*qona/ona, livadi, onťule* vs.), çayırlık (*çailuği, isina*), odunluk (*ona*)[123] gibi işlenen ya da faydalanılan coğrafyaların

[121] a.g.e., s. 30.
[122] Kuyumcu (Ƥizma), a.g.m., s. 52.
[123] Ona kelimesi, genellikle köyün dışında ve/veya uzağında bulunan, daha çok belirli bir ağaç türünün yoğun olarak bulunduğu, zaman zaman mısır, arpa, patates gibi ürünlerin de ekildiği, verimi yüksek olmayan toprak parçaları için de kullanılır. Ayrıca, geçmiş dönemlerde köyde mısır ekimi yapılmadan önce çxvari denilen bir darı çeşidi ekilmekteydi. Bu ürünün ekilmesi için önce ekim alanının yakılması gerekirdi. Yakılmadan çxvari denen ürün yetişemezdi. Bunun için köyün bazı bölümleri yakılıp tarlalara çxvari tohumu atılırdı. Çxvari ekmek için bölgeyi kim yakarsa oraya onun adı ya da lâkabı

isimlendirilmesinde de yararlanılır. Bu kişi adları İslâm ya da Hristiyanlık dönemine ait olabilmektedir.[124] Çayırdüzü köyündeki antropotoponimle oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Ǩarabina Ona[125], Ǩavazi Ona[126], Sadiki Çailuği[127], Çirağı Meşe[128], Langerin Çailuği[129], Evren Çailuği[130], Çirağapeşi[131], Xaci Çailuği[132], Çolina Ona[133], Şaba Avla[134], Çurdi Ona[135], Samonona[136], Xuťi Yatağı[137], Ǩoḱovati[138], Çinçi Avla, Ǩaçenevati[139], Ƥeťrevati[140], Ǧori Sḱurdi[141], Yağici Avla[142], Çemali Ona / Çemalina Ona[143], Noğuri Raḱani[144], Ǩortuna Zeni[145], Ťaḱina Ƥaʒxa[146], Sadiki Mağari[147], Badgina Yolu[148],

---

verilirdi.Dolayısıyla köyden uzak bölgelerin insanlar tarafından yakılıp açılması, o bölgeye o insanın adının ya da lâkabının verilmesine sebep oldu (K. K. 3, K. K. 4, K. K. 33).

[124] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 30-31.

[125] K. K. 3, K. K. 26, K. K. 83. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e. s. 152, 253.

[126] K. K. 47, K. K. 48.

[127] K. K. 47, K. K. 48.

[128] K. K. 47, K. K. 48.

[129] K. K. 18.

[130] Komşu köy Dikkaya'daki Evre lâkabı ile bir alâkası olabileceği düşünülmektedir.

[131] K. K. 4.

[132] K. K. 3, K. K. 51.

[133] K. K. 4.

[134] Lazcada isimlerin açık hece ile bitmesi gerektiğinden Türkçe kelime isimlerin sonuna ya bir vokal getirilir ya da sondaki konsonant çıkarılır (K. K. 49).

[135] K. K. 5, K. K. 9. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151.

[136] K. K. 18, K. K. 26. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 158, 305.

[137] Xuťi Avla ve Xuťťi yer adları, komşu köy Žğemi köyünde de bulunmaktadır. Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e. s. 327.

[138] Bölge köy merkezinin ve değirmenlerin yukarısında bulunur (K. K. 3, K. K. 4, K. K. 29, K. K. 30). Yeni adı Derecik'tir (K. K. 3, K. K. 4). Ǩoḱo, bir isimdir (K. K. 33). "+at-i (+t-i, -v+at-i, +et-i) sırf yer adı yapmaya yarayan yaygın bir sonektir. İsimlerden o ismin ifade ettiği cismin, varlığın yaşadığı, bulunduğu, yuvalandığı, yetiştiği vb. yerlerin adını yapar. Etnonimlerden o etnik grubun yaşadığı coğrafyanın adını da yapar. Kişi adlarından da antropotoponim yapmaktadır. Bu ekle çok sayıda toponim ve oronim türetildiği görülmektedir. Ek Megrelcede de kullanılmaktadır. Gürcüce karşılığı *+et-i (+t-i)'*dir. " Dolayısıyla Ǩoḱovati, *Ǩoḱo adlı kişi ve ailesinin yaşadığı yer* anlamına gelir. Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, s. 34, 152, 263.

[139] K. K. 9, K. K. 38. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.

[140] K. K. 19, 31. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153.

[141] a.g.e. s. 152. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., 81.
Ǧori, Gürcücede *domuz* anlamına gelmektedir (K. K. 4). Geçmiş yıllarda bölgede domuzların yaşadığı ileri sürülmekte ve bu yer adının *domuzların yaşadığı yer* anlamına geldiği düşünülmektedir (K. K. 4). Öte yandan ise karşı köy Dikkaya'daki Ǧori lâkaplı ailenin bölgede yaşamasından dolayı da bu adın verilmiş olabileceği savunulmaktadır (K. K. 29).

[142]Bölgeye, Topluca köyündeki Yağıcı sülâlesinden bir gelin getirildiği için bu adın verildiği söylenmektedir (K. K. 28). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153.

[143] K. K. 3, K. K. 4, K. K. 5. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva,a.g.e, s. 151

[144] Ǩarabina Ona bölgesine yakın bulunan bir mevkîdir (K. K. 3, K. K. 26, K. K. 57). Noğuri, *şehirli* anlamına gelir (K. K. 30). Köydeki Kaçalin sülâlesinde Noğuri lâkaplı bir aile vardır. Ayrıca Noğuri, köyün dışından gelin olarak gelen bir kadının da lâkabıdır (K. K. 99).

[145] Bölge halkı, Gürcülere Ǩortu, Gürcistan'a da Ǩortura demektedir (K. K. 4, K. K. 28, K. K. 49). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 254; Kuyumcu, a.g.m., ss. 54.

Çilaxi[149], Çilaxi Ruba[150], Ťuraşi Boğazi[151], Çorbaci Boğazi[152], Çorbaci Yatağı[153], Çavuşi ǯari[154], Kaçalina Cegza[155], Timisvaťuri Gamagza[156], Amek̓a Mağara[157], Ǩortuna Duʒxu[158], Çululi Zeni[159], Ǩurťi / Kurdi Meşe[160], Abdulla Boğazi[161], Ťuraşi ǯari[162], Çeduninaƥeşi[163], Enverişi, Besepeşi Boğazi, İbanaƥeşi[164], Nçareri Avla[165], Koʒi Bojina[166], Fevzik̓a İrmağina[167], Xasana Mağara[168], Nejatin Çailuği[169], Çukenimeşe[170], Ǩiʒxa[171], Palagza[172], [Xuťieozena, Ǩadvepezeni, Ǩoƥidizeni, Nuridinazeni, Saramedizeni, Ťurazeni, Ƥeťrevatiruba, Ťoƥalirak̓ani, Varyarak̓ani, Ǩiťombayiri, Evreoluği, Hayta ǯungi, Aliǯayatağı, Aƥťulaçayluği, Badiçayluği, Badilivadi, Badik̓oru, Bak̓uriavla, Berğeliona, Çeleona, Celaşi, Duraxiona, Ǧuliona, Xasaona, Xirƥuziyatağı, Xaťiƥik̓oru, Xojanakra, İsmarak̓ani, Ǩabaona, Ǩalemsuzik̓oru, Ǩiťoona, Ǩoƥidizeni,

---

[146] K. K. 11. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153, 315. Ťak̓ina Ƥaʒxa denilen bölgede geçmişte, Ťak̓ina lâkaplı Sadık adlı birinin paʒxası bulunmaktaydı. Bu yüzden bu adın konulduğu kaynak kişilerce rivayet edilmektedir (K. K. 3, K. K. 11). Köy merkezini geçtikten sonra mezarlıkların olduğu bölgede bulunan bir mevkidir. Paʒxa, uzak tarlalarda yapılan, altında bir ahırın bulunduğu, samanlık, ambar olarak kullanılan derme çatma bir kulübedir. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "paʒxa", s. 827.

[147] K. K. 3.

[148] K. K. 16, K. K. 27.

[149] K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151.
Laxi, Lazcada *deli* anlamına gelmektedir. Rivayete göre bu bölgede geçmiş yıllarda bir deli yaşamaktaydı (K. K. 38). *Çe-* ön eki Lazcada genellikle erkek isim veya lâkaplarının önüne getirilir (K. K. 3, 26). *Çe+laxi* daha sonra *çilaxi* şeklinde değişikliğe uğramıştır (K. K. 38). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151.

[150] K. K. 4, K. K. 60.

[151] Ťura, köyde kullanılan bir lâkap olup o kişinin ya da ailesinin kullandığı boğaza bu ad verilmiştir (K. K. 30).

[152] Çorbacı, komşu köy Topluca'daki bir sülâlenin soyadıdır (K. K. 26).

[153] K. K. 26.

[154] K. K. 4, K. K. 26.

[155] K. K. 3, 4.

[156] Timisvati köyünden bir gelin bu yolu açtığı için bu ad takılmıştır. Yöre halkına göre g*ama gza* çıkış yolu anlamına gelir. Geçmişte bu yolu herkesin kullanmadığı anlatılmaktadır (K. K. 4, K. K. 17).

[157] K. K. 51.

[158] K. K. 27. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva,a.g.e., s. 264.

[159] K. K. 47, 48.
Çululi'nin bir lâkap olduğu belirtilmektedir (K. K. 49)

[160] K. K. 47, K. K. 48.

[161] K. K. 47, K. K. 48.

[162] K. K. 47, K. K. 48.

[163] K. K. 47, K. K. 48.

[164] K. K. 47, K. K. 48.

[165] K. K. 5.

[166] K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 264.

[167] K. K. 26.

[168] Skurdi bölgesindeki bir mağara olduğu ifade edilmektedir (K. K. 26).

[169] K. K. 18.

[170] K. K. 18, K. K. 19, K. K. 26. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 56.

[171] "Mek̓aleskiriti'de bir sülâle adı." Bkz. Kuyumcu. a.g.m., ss. 57.

[172] K. K. 26.

Mamudoğlişi, Noğurilivadi, Şabaniona, Şerayiçayluği, Aliʒayataği, İsmarakani, Ťopalirakani][173].

9. 2. 2. Zoolojik Adlandırma

Bir bölgede yaşayan, beslenen, avlanan, yuvalanmış ya da sıkça görülen bir hayvanın adıyla coğrafî alanın adlandırılmasıdır. Lazcada, bu fauna ve coğrafya ilişkisi önemli bir adlandırma alanıdır. Bunun haricinde bazı mitolojik varlıklarla (çinka, peri, germakoçi gibi) ilgili toponimleri de bu grubun içinde sınıflandırabiliriz.[174] Çayırdüzü köyündeki zoolojik adlandırma ile oluşturulmuş yer adları:

Çikaşi Obğe[175], Mtuti Mağara[176], Parpaliona[177], Aravani[178], Penʒona ǯari[179], ʒxenidoloxraskeri[180], Omʒiraşe[181], Mskvericevureri[182], [Aťmacakvaşkala, Meçximuçxi, Monʒanarakani/Munʒanarakani][183].

9. 2. 3. Botanik Adlandırma

Bir bölgede yetişen ya da yetiştirilen, ziraati yapılan yabanî ya da kültüre alınmış bitkinin adıyla adlandırmadır. Bu açıdan belli bir ağaç türünün baskın olduğu korular ya da belli bir tahıl ya da sebzenin ekildiği tarlalar-bahçeler bu bitkilerin adıyla anılırlar. Kuşkusuz coğrafya ve flora arasındaki ilişki sathın adlandırılmasında botanik faktörleri öne çıkarır.[184] Çayırdüzü köyündeki botanik adlandırma ile oluşturulmuş yer adları şunlardır:

---

[173] Kuyumcu, a.g.e., ss. 52-63.
[174] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 31.
[175] Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151. Çika, mitolojik bir varlıktır. Bkz. a.g.e., s. 68. Obğe, yuva anlamına gelmektedir. Bölgede bu varlıkların yuvalandığı düşünüldüğünden bu ad verilmiştir (K. K. 27).
[176] K. K. 3, K. K. 51. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.
[177] K. K. 47, K. K. 48, K. K. 49. Barbaliona olarak da kayda geçmiştir. Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151; Kuyumcu, a.g.m., ss. 57.
[178] K. K. 6, K. K. 18, K. K. 30. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 157.
Yayla yolları üzerinde olan bu mevkî çok dik bir yokuştan oluşur. Arav adlı atın bu bayırdan çıkarken çok susamasından ötürü bu adın verildiği rivayet edilmektedir (K. K. 26).
[179] Penʒe, *sümüklü böcek* anlamına; ǯari, *su* anlamına gelmektedir. Yaylaların olduğu bölgede bulunan bu yerde sümüklü böceklerin çok olmasından ötürü bu adın verilmiş olabileceği rivayet edilmektedir (K. K. 18).
[180] K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 335.
[181] K. K. 46, K. K. 47. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152; Kuyumcu, a.g.m., ss. 56.
[182] K. K. 4. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.e., "Mskvericeğureri", ss. 59.
[183] Kuyumcu, a.g.m., ss. 52-63.
[184] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 30-31.

Ankra / Akra[185], Txiriona[186], Oçepre[187], Çaça Ǩoru[188], Txombupuna[189], Şapxu ǯipri[190], ǯiprona[191], Pimbilona[192], Çifťiçami[193], Moğona[194], Moği[195], Moğonaƙvaşƙala[196], ʒxembrona[197], Nopaťeni[198], Ombolina[199], Bulişƙala[200], Mǯuşƙala[201], Xaxana[202], Limboʒona[203], İsirluği[204], Mǯvena[205], Ťaskuri[206], Buçopona[207], [Omoťeşi Çibri, Tutuniona, Mulonaçayi, Nobacene, Çiranicekʒaperi, Masarona, Çamidurağı, Omrişƙala, Oşƙurişƙala, Mʒxulişƙala, Şapxu, Uzunçayirluği, ʒxemrişƙala, Pimbilaindra/ Pimbilayindra][208].

---

[185] Bölgede yetişen bir ağaç türünden bu adı aldığı düşünülmektedir (K. K. 30). Geçmiş yıllardaki bayramlarda salıncak kurulup eğlenilen, köy merkezine oldukça uzak bir bölgedir (K. K. 11, K. K. 34). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151.

[186] K. K. 30, K. K. 47, K. K. 48.

[187] Çepri, Lazcada kendir bitkisine denmektedir (K. K. 30). "o+…+e : İsimlerden yer adı yapan bir sirkumfikstir." Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 34.

[188] K. K. 4. Ayrıca bkz., a.g.e., s. 151.

[189] K. K. 47, K. K. 48.

[190] K. K. 26.

[191] K. K. 3, K. K. 26. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153, 337.

[192] K. K. 3, K. K. 4, K. K. 5, K. K. 51. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.

[193] K. K. 5. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 157.

[194] Moği adlı bitkinin bölgede bol olması sebebiyle bu ad verilmiştir (K. K. 15). Ayrıca bkz. a.g.e., s. 158.

[195] K. K. 4.

[196] Yukarıki Yayla mevkîinde yer alan bir bölgedir. "Birleşik yapılı bir yer adıdır. Birleşik yapılı yer adlarında, çoğu zaman *kva, ona, raƙani* gibi tabii unsurlar ya da coğrafî terimlerdir. Özellikle toponimlerde birleşik isimlerin kullanıldığı görülmektedir." Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 34.

[197] K. K. 29, K. K. 30. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 153.
"İstiriç ağacının bolca bulunduğu yer." Bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 158.

[198] Nopaťeni (<no-pať-en-i) *Atn.*, *Arş.*, *Vic.* ve *Vi*ǯ.'de tespit edilmiştir. "Lazca *pať-i* "ak darı"dan, *kk.* darılık, darı tarlası. Yaygın bir yer adıdır." Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 62.

[199] ombole (<o-mbol-e) Kaçkarlarda bir yaylanın ismidir. Muhtemelen **mbol-i* "yaylada yetişen yabanî bir soğan türü"nden (Günümüz Lazcasında, bu kelime sadece *ƙuƙumboli* (<ƙuƙu+mboli, *kk.* guguk yabanî soğanı) "(*Ornithogalum ssp.*)" birleşik kelimesinde yaşar, ancak kelime, *ǒol* "yaylalarda yetişen yabanî bir soğan türü" şeklinde *Vi*ǯ. Hemşinlilerinde tespit edilmiştir.). *ombolina* (<o-mbol-ina) "yalak; meyvelerin ezilip suyunun çıkarıldığı kap" kelimesinin bu yer adıyla alâkası yoktur. Zira ombolina kelimesi Yun. bir ödünçlemedir: ὑπολήνιον "Cenderenin altına yerleştirilen ve sıkılan sıvının aktığı kap". [ombole Kaçkar Yayla.]. bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 73.

[200] K. K. 47, K. K. 48.

[201] K. K. 3, K. K. 4, K. K. 26, K. K. 30.

[202] K. K. 1, K. K. 2, K. K. 47, K. K. 48. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153.
Xaxana'nın kışın yenen acı bir armut cinsi olduğu ifade edilmektedir (K. K. 49).

[203] K. K. 4, K. K. 26. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.yer.

[204] K. K. 26.

[205] K. K. 38, K. K. 80. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.
Bazı kaynak kişiler geçmiş yıllarda bu bölgede çok fazla karayemiş olduğunu dile getirmektedirler (K. K. 5). Ayrıca Osman Kuyumcu'nun makalesi de bu bilgiyi desteklemektedir. Bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 58.

[206] Köye giriş kısımlarında olan bu bölgenin yarısı Behice köyüne bölgesine aittir.
Ayrıca bkz. Aleksiva, Bucaƙlişi, a.g.e., s. 153; Kuyumcu, a.g.m., ss. 56.

[207] K. K. 18.

[208] Kuyumcu, a.g.e., ss. 52-63.

9. 2. 4. Bir Yapı, Bina ya da Kurum Adıyla Adlandırma

Bir yapının öne çıktığı, tanındığı yerlerde o yapının etrafı da yapının adıyla anılmaya başlar. Özellikle köy okullarının yapılmaya başlandığı 1930'lardan sonra okulun adıyla anılan (okulun yanı, okulun çevresi vs. gibi) yer isimleri de belirmiştir. Buna cami, kilise (oxvame) ve köy bakkalları, kahvehaneleri ve bu gibi sosyal mekânları ekleyebiliriz.[209]

Yukarıdaki adlandırmanın haricinde daha eski bir adlandırma yöntemi ise bina edilmiş yapıların bulunduğu yerlere dair adlandırmalardır. Özellikle baceni/bageni, paʒxa, bağu/mbağu, ƙaravi, oxori, baƙi, mandre, xinci vs. gibi yapıların bulunduğu yer ya da çevresi bu yapıların adıyla adlandırılabilmektedir.[210]

Çayırdüzü köyünde bu şekilde oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Xinci Ƥiji[211], Ƙva Xinci[212], Eski Cameşƙala[213], Oxvame[214], Mandre Ƥiji Livadi[215], Xincinaşƙala[216], Ƙvambağu[217], Nosťambeni Zeni[218], Nopaťeni Doxunoni[219], Nobacene[220].

9. 2. 5. Toplum Hafızasında Yer Etmiş, Mazisi Olan Bir Olaya Dayalı Olarak Adlandırma

Bir köyde yaşlı bir kadının bir yerde ölü bulunması kuşkusuz önemli ve vahim bir olaydır. Bu tür bir olay o toplum hafızasında yer eder ve bu olayın gerçekleştiği mekân da bu olayla birlikte anılmaya başlanır. Yöre coğrafyalarında bu şekilde

---

[209] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 31.
[210] a.g.yer
[211] K. K. 1. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 153. Bu bölge esasen Behice köyüne aittir. Ancak Çayırdüzü köylüleri, köy yolunu yaparlarken Behicelilerden toprak satın almıştır. Satın aldıkları topraklar sadece yol güzergâhı üzerindedir.
[212] K. K. 4.
[213] K. K. 3, K. K. 4, K. K. 51.
[214] K. K. 3, K. K. 19. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "oxvame", s.805, Kuyumcu, a.g.m. ss. 52.
[215] K. K. 60.
[216] K. K. 1, K. K. 26.
[217] K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 85.
[218] "No+…+e/+en-i formu isimlerden sırf yer adı yapan bir sirkumfikstir. Nostameni (<no-stam-en-i) *Arş.*, *Vic.*, *Viʒ.* ve *Ark.*'de tespit edilmiştir. Muhtemelen Yun. *στάνι* [stani] "ağıl"dan. Günümüz Lazcasında *sťam-* kökü sadece yer adı olarak karşımıza çıkar: *stama* (Fındıklı'nın Xara (Hara) adlı köyünde). Trabzon'un Maçka ilçesine bağlı Başar köyünün eski adı olan *stama ~ istama* bununla ilgili olmalıdır. Öyleyse *kk.* ağıl-lık. *nosťambe* şekline de rastlanır." Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 33.
[219] K. K. 5.
[220] Kuyumcu, a.g.m., ss. 56.

adlandırmalara da rastlamaktayız.[221] Çayırdüzü köyünde bu şekilde oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Oxori Ceçveri[222], Elmena Mağara[223], İslami Ḱayana[224], Dida Mezare[225], Mezareşḱala[226], Dolomunʒxona[227], Mskvericevureri[228], Jandarmaḱaya[229], Doloranʒinoni [230].

9. 2. 6. Coğrafî Alanın Yapısına-Fizikî Şekline Göre Adlandırma

Coğrafî bir mekânın adlandırılmasında karşımıza çıkan en yaygın yöntemlerden biri de coğrafî sathın şekli ile ilgili adlandırmalardır. Bu adlar aynı zamanda coğrafî birer terimdir de. Zurgi, raḱani, ťoba, ḱaya, ʒungi, kva, zeni, ruba, boğazi, mesi vb. terimlerle oluşturulan birleşik ya da basit formlu birçok yer adı listemizde yer almıştır.[231] Çayırdüzü köyünde bu şekilde oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Didi Ruba[232], Sḱurdi Ruba[233], Çilaxi Ruba[234], Karmaťe Ruba[235], Cance Ruba[236], ʒaṕina Ruba[237], Omoťe Ruba[238], Xasana Zeni[239], Amena Mağari[240], Ayşena Ruba[241], Mʒvena Ruba, Ğori Viraji[242], Dobira[243], Ḱvaxinci[244], Ḱayaluği[245], Misuri İrmağı[246],

---

[221] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 31-32.
[222] Köyün mezra bölümünde kalan bu bölgede bir ev yandığı için Oxori Ceçveri adı takılmıştır (K. K. 28). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.
[223] Bölgedeki mağarada Elmas adlı bir kadın doğum yaptığı için mağaraya bu ad takılmıştır (K. K. 51).
[224] Akatin sülâlesinden İslam adlı kişinin küçük bir kayadan yuvarlanmasıyla bu kayaya bu ad takılmıştır (K. K. 98).
[225] Yayla bölgesinde mezara benzeyen bir yer bulunmaktadır. Yayla yolları üzerinde bulunan bu yerden geçen insanlar, geçmiş dönemlerde taş atarak geçtikleri anlatılır. Ayrıca bu mezardan bir gömü çıkarıldığı da yine rivayetler arasında olduğundan halkın hafızasında yer etmiş olan bir bölgedir (K. K. 3).
[226] K. K. 4.
[227] Kuyumcu, a.g.m., ss. 58.
[228] K. K. 4. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.e., "Mskvericeğureri", ss. 59.
[229] Bir jandarma buradaki bir uçurumdan düştüğü için bu isim verilmiştir. Bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 59.
[230] Kuyumcu, a.g.m., ss. 57.
[231] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., ss. 30-31.
[232] Çayırdüzü köyündeki ana derenin kaynağını oluşturur. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[233] K. K. 2, K. K. 4.
[234] K. K. 2, K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[235] K. K. 3. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 154; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[236] Değirmenlerden sonraki kısımda akan derenin adıdır. Yer adları sözlüğünde cancuruba olarak da geçmektedir. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[237] İsina Raḱani bölgesinde akan derenin adıdır. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[238] K. K. 26. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[239] Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153.
[240] K. K. 3. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151.
[241] K. K. 3, K. K. 15. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[242] K. K. 3, K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.

İsina Raƙani[247], Ǩvaiti / Kvayti Ǩale[248], Raƙani Mele[249], Dologza[250], Boyaşƙala[251], Gunžeona[252], Çataxi[253], Ǩvaťaxeri[254], Kokogza[255], Livadiʒuƿuťa[256], Çaçaxona[257], Gza ƷoƿxeriƷ[258], Ƥaťi[259], Cizli Yayimi[260], Maçxa[261], Samanona Ʒari[262], Doloťaxu[263], Ʒari Oluği[264], Ʒariƙançeni[265], Vanaği[266], Ʒariğuli Okti[267], Ťobaşƙala, Samarile[268], Yedi Puğari, Uzun Çayirluği[269], Ǩvaşƙala, Meƙaçapuri[270], İnce Çakıl, Ʒungi / Ʒungişƙala /

---

[243] Aşağıki Köy mevkîsine yakın bir bölgededir (K. K. 3, K. K. 57, K. K. 58). Dobira, verimli ve güneş alan arazilere verilen bir ad olmakla birlikte çevredeki birçok köyde de bu yer adına rastlanmaktadır (K. K. 3, K. K. 60).

[244] K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 94.

[245] K. K. 47, K. K. 48. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.

[246] K. K. 30, K. K. 31.

[247] Ǩarabinaona'dan daha yukarıda kalan, oldukça manzaralı, savaş zamanlarında top atışlarının yapıldığı anlatılan bir dağın adıdır. Fırtına Deresi, Karadeniz, Hemşin dağları ve çevre köyler bu bölgeden görülebilmektedir (K. K. 3, K. K. 26). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e.,s. 250.

[248] "Kvayti (<kva-y+ti <kva-ş+ti) Lazca *kva* "taş; kaya"dan, *kva-ş ti* (>*kva-y ti*), *kk*. taş-ın başı; Ǩvaiti Ǩale karşı(daki) taşın başı gibi anlamlara gelmektedir." Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 95.
Yayla bölgesinde bulunmaktadır.

[249] Txiriona'yı geçtikten sonra en uzak yer olarak bilinir, ilerisi Yukarıdurak (Žğemi) köyüdür. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153.

[250] Žğemi köyüne (Yukarıdurak köyü) yakın bir bölgededir (K. K. 3, K. K. 26).

[251] Geçmiş yıllarda, bölgedeki toprağın içi yakılarak boya imal edildiğinden Boyaşƙala adı takılmıştır (K. K. 3).

[252] K. K. 24, K. K. 40.

[253] Çataxi ile Ǩvaťaxeri bölgesi arasında, çok eski yıllarda demircilik mesleğini icra eden insanların yaşadığı anlatılır. Nitekim bölgeden, demircilikle ilgili alet edevat da çıkarılmıştır (K. K. 26). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151.

[254] K. K. 26, K. K. 27. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 94, 155.

[255] K. K. 3, K. K. 26. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva,a.g.e., "ƙoƙogza", s. 158.

[256] K. K. 26, K. K. 27, K. K. 30. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e. s. 158.

[257] K. K. 4, K. K. 15.

[258] *Restore edilmiş yol* ya da *yapılmış yol* anlamına gelmektedir (K. K. 15). Geçmiş yıllarda bu bölgede çok kötü bir geçiş yolu vardır. Ancak daha sonra bu yol, elle açılıp yeni yol oluşturulduğundan bu adı almıştır (K. K. 4, 15).

[259] K. K. 4, K. K. 15. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.yer.

[260] K. K. 4, K. K. 15.

[261] K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15, K. K. 26. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.yer

[262] K. K. 4.

[263] K. K. 26. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.

[264] K. K. 4, K. K. 15. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 159.

[265] K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 158.

[266] Yukarıki Yayla'da, ortasında yayla evlerinin bulunduğu yerleşim kısmına *Vanaği* (Vanak) denmektedir (K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15).

[267] K. K. 4, K. K. 15. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.

[268] Osman Kuyumcu, Samarile'nin Mari adlı kişinin yeri anlamına geldiğini yazmaktadır. Bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 57. Öte yandan Samarile Gürcücede *tuzluk (tuzlu yer)* anlamına gelmektedir (K. K. 90). Gürcücede tuz anlamına gelen marili sa-...-e kalıbına sokulmuştur.. Lazcadaki muadili o-...-e kalıbıdır (omcumale) (K. K. 103).

[269] K. K. 3, K. K. 27. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.

[270] Yukarıki Yayla'da yer alan bu bölgenin adı, bitip sıkışan anlamına gelir (K. K. 7). Bölge yokuş olduğundan dolayı, insanlar bu yokuşu çıktıktan sonra nefesleri tükenir ve zorlanırlar. Bu sebeple bölgeye bu adın verilmiş olabileceği rivayet edilmektedir (K. K. 7). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.

ǯungepeşkala[271], Derebaşi Zeni, Derebaşi[272], Aşıt[273], Eteği[274], Çorçona[275], Kısır Yaťağı[276], Xaviǯi Zeni[277], ǯarioktoni[278], Ťobaceturgeri[279], Xaviǯi Zeni Ǩale[280], Didi Ǩva, Dolona Zeni, Zuğa / Zuğaşkala, Ngola Gza[281], Çifte Puğari[282], ǯarini[283], Boğazi, Eyozena / Eozena[284], Cençuneri[285], Moğona Raǩani[286], Ona[287], Okosale[288], Ngolagza[289], Ǩambani Raǩani[290], İsina[291], Cegza[292], Ceǯomilu[293], Gamaraǩala[294], [ǯari Ďiji, Çayirluği, Dolozena, Deliruba, Dendeğizeni, Didizeni, ǯaritoli, Raǩaniyatağı, Didixendeği, İsinaruba, Kvaceǯoneri, Kvamurgi / Kvamurci, Ǩuleoluği, Ombolinaşǩala, Tikmeluği, Kvaceǯoneri, Çanakyatağı, Oronçezeni] [295].

9. 2. 7. Bir Yerin Başka Bir Yere Göre Konumuna, Durumuna Göre Adlandırma

Adlandırmalarda karşımıza çıkan yaygın bir yöntemdir. Bir coğrafî alanın çevre unsurlara göre konumunu bildirir. Özellikle ǯale, ǯaleni, jile/cile, jileni/cileni, tude,

[271] ǯungi, *zirve, doruk, sivri* anlamlarına gelir. Köylüler ise *kubbe gibi kaya* anlamına geldiğini ifade etmektedir (K. K. 4, K. K. 15).
[272] K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15, K. K. 30. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[273] Kaçkar Dağları'nın aşıtıdır (K. K. 4, K. K. 15). Bu bölgeden sonra farklı illerin sınırlarına girilir.
[274] K. K. 4.
[275] K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., ss. 151.
[276] K. K. 4, K. K. 15.
[277] K. K. 4, K. K. 15.
[278] K. K. 4, K. K. 15. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[279] K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e, s. 158; Kuyumcu, a.g.e., ss. 59.
[280] K. K. 4, K. K. 15.
[281] Ngola Gza, Yukarıki Yayla'da olup dip bir yerden geçildikten sonra ulaşılan bir bölgedir. Ngola Gza düzlük bir yerdir. *Yayla yolu* anlamında olup halkın hafızasında, dipten kurtulup düze kavuşmayı anımsatmaktadır (K. K. 15).
[282] K. K. 5.
[283] K. K. 30, K. K. 31.
[284] K. K. 47.
[285] Bölgedeki toprağın verimsiz olması, taşlık olmasından ötürü *yanmış-kurumuş* anlamını ihtiva eden bu adın verildiği rivayet edilmektedir (K. K. 47, K. K. 48).
[286] K. K. 80.
[287] ǯxembriona'nın alt kısmında küçük bir bölgedir (K. K. 30.)
[288] K. K. 18, K. K. 49. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.
[289] K. K. 30.
[290] K. K. 3, K. K. 17. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152.
[291] K. K. 18, K. K. 19, K. K. 26, K. K. 30. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[292] K. K. 30.
[293] K. K. 1, K. K. 26, K. K. 27. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 58.
[294] K. K. 4, K. K. 15. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleskiva, a.g.e., "gamaraǩana", s. 158.
[295] Kuyumcu, a.g.e., ss. 52-63.

tudeni, mele, mole vb. ya da omjore, cuneli gibi yön bildiren kelimeler kullanılarak yapılır.[296] Çayırdüzü köyünde bu şekilde oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Omcore[297], Tudeni Çoi[298], Tude Livadi[299], Jini Çoi[300], Çoyi Melenƙale[301], Çoyi[302], Raƙani Mele, ƷalemCore[303], Çoğona Raƙani[304], Galeni Ƙomaƫi[305], Ʒaleni Sataple, Kuzeyi Çailuği[306], Tudeni CeƷomilu[307], Jini CeƷomilu[308], Ʒaleni Ngola[309], Sataple Ƙaƿula[310], Jileni Sataple[311], Cileni Ngola[312], Ʒaleni Didi Nbayiri[313], Cileni Didi Nbayiri[314], Cin Didi Dere[315], Jileni Didi Zeni[316], Ombolina Ƙapula[317], Xaçiti[318], Ƙvamçire Ƙale[319], Livadi Çiji[320], Jini Merze, Kuzeyina[321], [Ʒalenimcora, Cinizeni, Cinieozena, Puğarinaşƙala, Ʒariƙudeli, İsinaçiji, Ƙuyişƙala, Mandreƿiji, Oşƙendanilivadi, Aƫmacakvaşƙala, Golapemelenƙale, Ombolinaşƙala, Oşƙurişƙala, Soƙağiçiji][322].

[296] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 32.
[297] K. K. 60.
[298] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153. Aşağıki Köy mevki, köylülerin tabirince *Tudeni Çoi* / *Çoyi* olarak da ifade edilir. Tudeni Çoi, Lazcada *Aşağıki Köy* anlamına gelir. Her iki ad da köylülerce kullanılır (K. K. 26, K. K. 27). Tudeni kelimesinin anlamı için bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "tudeni" maddesi, s. 907.
[299] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153.
[300] K. K. 4.
[301] K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151.
[302] K. K. 51. Ayrıca bkz. a.g.yer.
[303] K. K. 30. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 153.
[304] K. K. 3. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 229.
[305] K. K. 3. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 241.
[306] K. K. 48.
[307] K. K. 27. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 312.
[308] K. K. 4. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 152.
[309] K. K. 1, K. K. 2, K. K. 3, K. K. 5, K. K. 6, K. K. 30, K. K. 49. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 156.
[310] K. K. 30.
[311] K. K. 4. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 251.
[312] K. K. 1, K. K. 2, K. K. 4, K. K. 18, K. K. 26, K. K. 28, K. K. 29, K. K. 30, K. K. 49, K. K. 60. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 251.
[313] K. K. 4, K. K. 15.
[314] Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.
[315] K. K. 4.
[316] K. K. 4.
[317] K. K. 27.
[318] *Haçın olduğu yer* anlamına geldiği söylenmektedir. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153; Kuyumcu, a.g.m., ss. 57.
[319] "Kvamçire (<kva+mçire) Lazca *mçire* "geniş, enli"den, *kk*. geniş taş anlamlarına gelmektedir." Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 89.
[320] K. K. 47, K. K. 48, K. K. 49.
[321] K. K. 18.
[322] Kuyumcu, a.g.m., ss. 52-63.

9. 2. 8. Eğlence, Dinî Ritüel, Sosyal Etkinlik ve İş-Mesai İlişkisine Dayalı Adlandırma

Bunun gibi gündelik hayatla ilgili, iş-mesai ilişkisinden kaynaklanan coğrafya adları da söz konusudur. Özellikle bayramlar ve bayram-eğlence yerleri, düğün, tapınma, horon, iş mekânları bu unsurlarla birlikte anılır.[323] Çayırdüzü köyünde bu şekilde oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Eski Cameşkala[324], Oxvame[325], Came Cilemona[326].

9. 2. 9. Araç-Gereç, Avadanlık İmalat ya da Muhafazasına Dayalı Adlandırma

Gündelik hayatta kullanılan araç-edevatın ve avadanlıkların imal edildiği, saklandığı, konulduğu vb. yerler bu alet edevatın isimleriyle anılabilmektedir. Bu tür adlandırmalarda benzetme unsuru öne çıkmaktadır.[327] Çayırdüzü köyünde bu şekilde oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Gesťarakani[328], Karmaťe Doloyazeri / Karmaťeşkala[329], Omoťe[330], Okosale[331], Ǩavariruba[332], Obaraşona[333].

---

[323] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 32.
[324] Köyün ilk camisinin bulunduğu bölgedir. Bu cami yıkılınca daha yukarıya taşınmıştır (K. K. 3, K. K. 29).
[325] K. K. 3, K. K. 17, K. K. 19. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152; Kuyumcu, a.g.e., ss. 58.
[326] Yukarıki Yayla'da, eğlencelerin düzenlendiği, oyunların oynandığı bölge olup bölgede mescit bulunmaktadır (K. K. 3, K. K. 18, K. K. 26).
[327] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 32.
[328] Köyün Çurdi Ona bölgesindeki bir yer adıdır. Yer adları sözlüğünde yayla bölgesinde kaydedildiyse de kaynak kişi köyde olduğu izahını yapmıştır (K. K. 39). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.
[329] Bölgede değirmen taşının olması dolayısıyla bu adın verildiği rivayet edilmektedir (K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15). Ayrıca bkz. a.g.e., s. 158.
[330] "omoťe (<o-moť-e) Sadece Vic.' da tespit edilmiştir. Lazca mo+ť- (moťalu) 'suyu bir yere doğru yönlendirmek' ten moťa 'değirmen oluğunu açmakta kullanılan tahta âlet' ve buradan kk. bu âletin yapıldığı ya da konulduğu yer. [omoťe Ǧvd., Vic.; omoťe ruba Ǧvd., Vic.]." Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 75, 152.
[331] K. K. 47, K. K. 48. Geçmiş yıllarda, bölgedeki ağaçlardan süpürge yapıldığı anlatılmaktadır (K. K. 18, K. K. 49).
[332] "Hartuma Deresi" Bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[333] Kuyumcu, a.g.e., ss. 56.

9. 2. 10. Coğrafî Satıhla Herhangi Bir Cisim Arasındaki Benzerliğe Dayalı Adlandırma

Yukarıdakilerin haricinde coğrafî satıhla herhangi bir cisim arasında şekil ya da başka türlü bir benzerlik de coğrafyaların isimlendirilmesinde başvurulan bir yöntemdir.[334] Çayırdüzü köyünde bu şekilde oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Ğvandi[335], Msḱalegza[336], Sataple[337], Demirḱapi[338], Ǩvaburçuli[339], Ǩvabajgi[340], Mt̆uri Lebcari / Lobcari[341], Senduği Ť̆oba[342], Ǯaribaçxuri[343], Yedi Kardeş Tepesi[344],

[334] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 32.
[335] Köydeki Oxvame'nin alt kısmı insanların yanağına (ğva) benzetildiğinden köye Ğvandi adının verildiği rivayet edilmektedir (K. K. 19, K. K. 49). Öte yandan Megrelcedeki ğvanc fiiline benzerliği söz konusudur. Megrelcede ğvanc; ipliğin birbirine karışmasına denir. Ğvandi köyünün de dolambaçlı oluşu ğvanc filini hatırlatmaktadır (K. K. 33). Ancak bu bilgilerin doğruluğu kesinlik arz etmemektedir (K. K. 32, K. K. 33).
[336] Melenḱale bölgesindeki bir yol merdivene benzediğinden bu adı aldığı rivayet edilmektedir (K. K. 4). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 152; Kuyumcu, a.g.m., s. 55.
[337] Gürcücede "ballık" anlamına geldiği ve geçmiş yıllarda bölgede balcılık yapıldığı rivayet edilmektedir (K. K. 18, K. K. 60, K. K. 90). Gürcücede bal anlamına gelen tapli, sa-...-e kalıbına sokulmuştur (K. K. 103). Sataple, Aşağıki Yayla'da çok büyük ve düzlük bir alandır. Sadece Çayırdüzü köylüleri tarafından değil diğer köylerce de bilinen, ünlü, beğenilen ve sevilen bir yerdir. Geçmiş yıllarda ve günümüzde bölgede büyük horon halkaları kurulmaktadır. Ayrıca birçok şiirde bu yer adı geçmektedir (K. K. 1, K. K. 5, K. K. 26, K. K. 30). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.

> "Sataple duzidur dünya cenneti
> Taşi panzehirdur timyadur oti
> Demirkapi'lerun yolleri koti
> Ya gel kavuşalum sevda çiçağı
>
> Sataple duzidur oturak yeri
> Güzel kizlar gelurler geri geri
> Sorarlar ki adam var mi ileri
> Ya gel kavuşalum sevda çiçaği" Bkz. Günay, a.g.e., s. 303.

[338] Yukarıki Yayla'ya giriş kısmındadır. Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 232.
[339] K. K. 4. "Kvaburçuli (<kva+burçul-i) Lazca ve Mgr. *burçul-i* "yay balta" dan, *kk.* taş-balta; baltaya benzer taş. [kvaburçuli *Kçk.* (yayla)]" Bkz. a.g.e., s. 256.
[340] K. K. 4.
[341] K. K. 3.
[342] K. K. 4, K. K. 15.
[343] "Ǯaribaçxuri, Kaçkar Dağlarının Kuzey yamacındaki Cileni Ngola yaylası içerisinde bulunan bir pınarın adıdır. Bu pınar, yaylanın Kaçkar Zirvesi'ne yaslanan üst tarafındaki bir kayanın altından doğar ve eğim boyunca birkaç yüz metre aktıktan sonra Zuğaşḱala mevkînde, Zuğa olarak adlandırılan buzul gölüne dökülür. Ǯari *su*, baçxuri *gümüş* anlamına gelmektedir." Bkz. İrfan Çağatay Aleksiva, "Ǯaribaçxuri Hidroniminin Etimolojisi", Lazoba, 4 Şubat 2014, http://lazoba.blogspot.com, (02.02.2019). Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.
[344] K. K. 27.

Mezareşkala[345], Misuri[346], Ťobaceturgeri[347], Uperi[348], Ťaşiteği[349], [Koru Ќudeli, Ǯarikudeli, Doloşkomeri, Neќnaraќani, Dolomurunʒxona, Dolomunʒxona][350].

9. 2. 11. Anlamları Bilinmeyen Yer Adları

Tüm bu sıraladığımız maddelerin haricinde, anlamlarını bilmediğimiz, bu yüzden de sınıflandırmanın dışında kalan toponimler de söz konusudur.[351] Çayırdüzü köyünde bu şekilde oluşturulmuş yer adları şunlardır:

Duʒxopona, Çoğona[352], Ťaƀeǯi[353], Paçendixa[354], Xalanta[355], Kuru Mijgure[356], Mijgure[357], Ќirsula[358], Ceǯoderi Oluği, Boçunuzi[359], Dasťavi Zeni[360], Ǯariğuli Okti[361], Okti, Skurdi[362], Skurditi[363], Çeçeona / Çeçeona[364], Xulinta[365], [Kuruona Zeni, Mistri, Oronçe, Tavuskeri, Masarona, Obaraşona, Oronçezeni, Lodoçuri, Pilonʒluği, Miçilovi][366].

---

[345] K. K. 3.
[346] Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158. Bu eserde Misuri yer adının yayla bölgesinde olduğu kayıt edilse de köyde de böyle bir yer adı vardır (K. K. 31).
[347] K. K. 4, K. K. 15. Ayrıca bkz. Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.
[348] K. K. 26. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153; Kuyumcu, a.g.e., ss. 59.
[349] K. K. 18, K. K. 26. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153, 315; Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.
[350] Kuyumcu, a.g.e., ss. 52-63.
[351] Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 32.
[352] K. K. 3. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 151.
[353] Geçmiş yıllarda Ğvandi Köylüsü tarafından kullanıldıysa da günümüzde Topluca'ya ait olduğu söylenmektedir. Yayla yollarına yakın bir mevkîdir. Ayrıca bkz. Kuyumcu, a.g.m., ss. 57.
[354] K. K. 3, K. K. 4.
[355] K. K. 80.
[356] K. K. 4.
[357] K. K. 1, K. K. 4, K. K. 5, K. K. 15. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 158.
[358] K. K. 4. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 263.
[359] K. K. 4, K. K. 19. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 157.
[360] K. K. 4, K. K. 15.Ayrıca bkz. a.g.yer.
[361] K. K. 4, 15. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 338.
[362] K. K. 1, K. K. 26. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 153.
[363] K. K. 26. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 153.
[364] K. K. 47, K. K. 48.
[365] K. K. 47, K. K. 48. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 153.
[366] Kuyumcu, a.g.e., ss. 52-63.
Çayırdüzü köyünde yer adlarıyla ilgili bilgi veren tüm kaynak kişiler: K. K. 1, K. K. 2, K. K. 3, K. K. 4, K. K. 5, K. K. 7, K. K. 9, K. K. 15, K. K. 18, K. K. 24, K. K. 26, K. K. 27, K. K. 28, K. K. 29, K. K. 30, K. K. 31, K. K. 38, K. K. 45, K. K. 47, K. K. 48, K. K. 49, K. K. 51, K. K. 60, K. K. 68, K. K. 80, K. K. 83, K. K. 95.
Tarafımızdan derlenen tüm bu yer adlarının haricinde İrfan Çağatay Aleksiva ve İsmail Avcı Bucaklişi'nin çalışmasında Çayırdüzü köyüne ve yaylasına ait şu yer adları da yer almaktadır:
Köydeki yer adları; Aƥťula Çayluği, Aťmaca Kva Şkala, Badi Çayluği, Badi Ќoru, Badi Livadi, Berğkeliona, Celaşi, Deli Ruba, Didi Xendeği, Dolomurunʒxona ||Dolomunʒxona, Duraxi Ona, Evre Zeni, Ğuli Ona, İsina Ќaƥula, Karmaťena Şkala, Ќaba Ona, Ќalemsuzi Ќoru, Ќuru Ona, Ќuyi Şkala, Maçxati, Mağarape Şkala, Mamudoğlişi, Mbuli Şkala Zeni, Miçilovi, Monʒana Raќani || Munʒana, Mʒxuli Şkala, Neži Şkala, Nobacene, Noğuri Livadi, Okosale Golagza, Ombolina Şkala, Omoťeti,

10. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ AİLELERİN LÂKAPLARI

Doğadaki bütün canlı ve cansız varlıklar hakkında bilgi edinilmesini sağlayan, duygu, düşünce, olay ve durumları ifade etmeye yarayan unsurların en başında isimler gelmektedir.[367] Kişinin öz adları dinin, kanunların ve törelerin yetkili kıldığı kişiler – anne ve baba, zaman zaman akraba ve diğer yakınlar- tarafından ve üzerinde uzun uzun düşünülerek verilen adlardır. Lâkaplar / takma adlar ise çoğunlukla kişiden kaynaklanan nedenlerle verilir. Bu noktada da lâkabın veriliş sebebi adlandırma biçimini / tutumunu belirlemeye; lâkabın kendisi de dil / düşünce ilişkisinin sırlarını çözmeye imkân verir.[368]

Çalışmamızın odak noktasını oluşturan Çayırdüzü köyünde de lâkapların[369] kullanımı geçmişten bu yana hep var olmuştur. 2 Ocak 1935 tarihinde yürürlüğe giren 2525 sayılı soyadı kanunu ile lâkapların yerini soyadlarının alması amaçlanmıştır.[370] Çayırdüzü köyünde de soyadların geçmişine bakıldığında çoğunun lâkaplardan oluştuğu görülmektedir.[371] Ancak bu durum kişilerin lâkap edinmesinin önüne geçmemiştir. Lâkaplar günümüzde de oldukça yoğun olarak kullanılırlar. Bunun belli başlı sebepleri vardır:

- Dede veya babaanne isimlerinin torunlara takılması geleneğinden oluşan isim karışıklığının önlenmek istenmesi,
- Kişinin kendine has birtakım özellikler barındırmasından dolayı halkın bu kişiye lâkap koyma isteği,

---

Oşkendani Livadi, Oşkuri Şkala, Pimbila İndra || Pimbilayindra, Ƥizma Livadi, Rakani Mele, Sokağı Çiji, Şabani Ona, Şerayi Çayluği, Şerifi Avla, Tikmeluği, Ťopali Rakani || Ťopali Rakani, Ťura Ona, Xasa Ona, Xaťiƥi Ǩoru, Xojanakra, Xuťi Avla, Xuťişi, Ʒxembrona Cemtumani, Ʒxemri Şkala, Ƹaleni Merze, Ƹari Şkala, Ƹari Toli.

Yayladaki yer adları; Aliʒayatağı, Bakuriavla, Çamidurağı, Çanakyatağı, Çiranicekʒaperi, Çukuri, Dendeğizeni, Didizeni, Doloranʒinoni, Golapemelenkale, Golazena || Golazeni, Kvaceʒoneri, Kvamurgi || Kvamurci, Ǩiʒxa, Ǩule, Ǩuleoluği, Mulona, Neknarakani, Obaraşona, Ombole, Oronçe, Puğarinaşkala, Rakaniyatağı, Tavuskeri, Tudeni Ceʒomilu, Ťaʒikeri, Ťuzla, Xirƥuzi Yatağı. Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, a.g.e., s. 151-153, 157-159.

[367] Sagıp Atlı, "Manisa'nın Demirci İlçesindeki Lâkaplar Üzerine Bir İnceleme", Manisa, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 41, s. 1, 2017, ss. 102.

[368] A. Mevhibe Coşar, "Trabzon'da Kullanılan Lâkaplar Üzerine Bir Derleme / Değerlendirme", Ankara, *TDAY-Belleten*, cilt 1, 2003, ss. 27.

[369] Lazcada lâkaplar için "elaçama" ifadesi kullanılır. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "elaçama" maddesi, s. 205.

[370] Nevzat Özkan, "Adlandırma Yöntemi Olarak Lâkaplar ve Büyükkışla'daki Örnekleri", *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı*, cilt 3, 2016, ss. 182.

[371] Yeniçırak soyadı Çırak - Çirağı lâkabından, Kuyumcu soyadı Kuyumcuoğlu lâkabından, Özkurt soyadı Kurdi lâkabından, Kaçalin soyadı Kaçalina lâkabından, Akatin soyadı Amatina lâkabından , Kadıoğlu soyadı Kadepe (Kadılar) lâkabından oluşmuştur. Bir istisna olarak Şabanoğlu lâkabına mensup bazı aileler bu lâkabı sürdürmeyip Özdoğan soyadını almışlardır.

- Yörede ve köyde özellikle; Mustafa, Mehmet, Ahmet, Hasan, Emine, Fatma, Havva, Hatice gibi isimlerin kullanım yoğunluğundan dolayı karışıklığın önlenmek istenmesi,
- Kişinin hangi aileden ve o ailenin hangi kolundan olduğunun belli olmasının istenmesi,
- Lâkapların hangi soyada ait olduğu bilgisini içerisinde barındırmasının kolaylığı,
- Çamlıhemşin ve Ardeşen'deki ailelerin soyadları gün geçtikçe çeşitlilik arzettiğinden lâkapların köy ve hatta ilçe dışında da önem arzetmesi.[372]

(K. K. 3, K. K. 4, K. K. 29, K. K. 30, K. K. 60)

Yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden ötürü köyde lâkap kullanımı çok yoğundur. İnsanlar, bir kişiden bahsederken çoğu zaman o kişinin soyadını kullanmayıp lâkap kullanmayı tercih ederler. Çünkü yörede lâkap (lağuþi) kelimesi takma isim anlamında değil, aile ismi anlamında kullanılır.[373] Nitekim lâkapların kullanımı yöre halkının birbirleriyle anlaşabilmesi için çok daha kestirme bir yoldur (K. K. 29). Örneğin; köyde Akatin soyadına mensup birçok aile mensuptur. "Eyüp Akatin" dendiğinde bu Eyüp'ün hangi Eyüp Akatin olduğu anlaşılmaz. Çünkü köyde birçok Eyüp Akatin vardır ve Akatin ailesi birçok kola ayrılmıştır. Dolayısıyla bahsi geçen kişinin lâkabıyla birlikte anılması gerekir. "Delali Eyüp" dendiğinde ise bu Eyüp'ün Akatin'lerin Delali koluna mensup olan Eyüp olduğu anlaşılır ve karışıklık giderilir. Görüldüğü gibi burada soyadı kullanılmadan kişinin kim olduğu hemen anlaşılır. Bu sebeple, Çayırdüzü köyünde lâkaplar, soy adlardan daha çok kullanılır. Çünkü kişinin lâkabı söylendiğinde, lâkabın hangi soyada ait olduğu bilindiğinden kişinin soyadı da zaten kendiliğinden ortaya çıkar (K. K. 17, K. K. 29).

Lâkaplar, lâkap takılan kişinin belirgin bir özelliğine bağlı olarak, bu özelliği tespit eden bir kişi tarafından takılabilir. Ayırıcı bir adlandırma olduğu için de zamana ve şartlara göre yaygınlık kazanır. Lâkapların aslî işlevi tanıtmaktır.[374] Köyde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı lâkaplar da alabilirler. Örneğin bir erkek, eşinin eski soyadını lâkap olarak alabilir ya da bir kadın, evlendiği eşinin soyadıyla anılabilir. Ayrıca bazı lâkaplar

[372] Örneğin; "Aleksişi İrfan" denildiğinde bu kişinin Ardeşen'e bağlı Duygulu / Ťolikçeti köyündeki Aleksi lâkaplı aileye mensup İrfan olduğunu herkes anlamaktadır.
[373] Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "elaçama" maddesi, s. 205.
[374] Özkan, a.g.m., ss. 183.

çocuklar ve torunlar tarafından da kullanılmaktayken bazı lâkaplar sadece lâkap takılan kişide sınırlı kalır.[375]

Köyde ve yörede lâkapların ne denli önemli olduğu kaynak kişilerce de sık sık vurgulanır. O kadar ki yöreye gittiğinizde isim ve soy isim ile bir kişiyi soruştursanız bile hangi kişi olduğu köylü tarafından anlaşılamaz, muhakkak lâkabı belirtmeniz istenir. Dolayısıyla herkesin ya kendine ait ya da ailesinden kalan muhakkak bir lâkabı bulunur. Çayırdüzü köyünde kullanılagelen lâkaplar aşağıda sıralanmıştır.

Aşağıki Köy Mevkîndeki Ailelerin Lâkapları

1. Karimani lâkabı; Özkurt, Kurdoğlu soyadları
2. Çinçi lâkabı; Kuyumcu soyadı
3. Abasi lâkabı; Yeniçırak soyadı
4. Ǩinçinoğli lâkabı (Kasiminaşi de dâhil); Yeniçırak soyadı
5. Şarxi lâkabı; Özkurt soyadı
6. Xasani lâkabı; Yeniçırak soyadı
7. Osma lâkabı; Yeniçırak soyadı
8. Alusta lâkabı; Yeniçırak soyadı
9. Zeybeği lâkabı; Özkurt soyadı
10. Temeli lâkabı; Kuyumcu soyadı
11. ǯana lâkabı; Kurdoğlu soyadı

Köy Merkezindeki Ailelerin Lâkapları

12. Ǩoƥidioğli (Mecidişi, Başakaşi, Lambaşi de dâhil) lâkabı; Kaçalin soyadı
13. Abdulaman lâkabı; Şabanoğlu soyadı
14. Ťura lâkabı; Şabanoğlu soyadı
15. Şerifi lâkabı; Kuyumcu soyadı
16. Xuşuti lâkabı; Kuyumcu soyadı
17. Ťuraşi lâkabı; Özkurt soyadı
18. Reje lâkabı; Yeniçırak soyadı

[375] Örneğin; köyümüzdeki Şerifi lâkabı, rahmetli Dursun Kuyumcu'nun babaannesinden gelmektedir. 1800'lü yıllarda, Žğemi köyündeki Şerifi lâkaplı aileden Çayırdüzü'ne gelin gelmiştir. Bu lâkap, günümüzde Dursun Dayı'nın torunlarının torunları tarafından bile kullanılmaktadır (K. K. 29, K. K. 30, K. K. 95).

19. Bidini lâkabı; Kuyumcu soyadı

20. Çeťe lâkabı; Kuyumcu soyadı

21. Xasana lâkabı; Kuyumcu soyadı

22. Noğuri lâkabı; Kuyumcu soyadı

23. Hasoğli lâkabı; Yeniçırak soyadı

24. Ťopi lâkabı; Özkurt soyadı

25. Şoşoli (Zülüfina grubuna dâhil) lâkabı; Özkurt soyadı

26. Delemini (Zülüfina grubuna dâhil) lâkabı; Özkurt soyadı

27. Anĉa (Zülüfina grubuna dâhil) lâkabı; Özkurt soyadı

28. Xuťi lâkabı; Kaçalin soyadı

29. Xaci (Haci) lâkabı; Ahmetoğlu, Aktun, Akatin soyadları

30. Tayiri lâkabı; Çakır soyadı

31. Amet Çavuşi lâkabı; Çakır soyadı

32. Çibarina lâkabı; Akatin soyadı

33. Seramedi lâkabı; Ahmetoğlu soyadı

34. Delali lâkabı; Akatin soyadı

35. Ǩaḱi lâkabı; Akatin soyadı

36. Çurdi lâkabı; Çakır soyadı

37. Ǩeḱeťi lâkabı; Yeniçırak soyadı

38. Çupina lâkabı; Özkurt soyadı

39. Sadiki lâkabı; Şabanoğlu soyadı

40. Nçareri lâkabı; Kuyumcu soyadı

41. Kedirepe lâkabı; Badoğlu soyadı

Mezradaki[376] Ailelerin Lâkapları

42. Ameşi lâkabı; Özkurt soyadı

43. Çerkezi (Kirope de dâhil) lâkabı; Özkurt soyadı

44. Bemu lâkabı; Kuyumcu soyadı

45. Ziyana lâkabı; Yeniçırak soyadı

46. Kuyruğina (Çibarina kolundan bölünme) lâkabı; Akatin soyadı

47. Salihina lâkabı; Akatin soyadı

[376] Halk tabirinde *merze* olarak geçer (K. K. 8, K. K. 28). Mezra kelimesi burada göçüşmeye (metatez) uğramıştır.

48. Çinçi lâkabı; Kuyumcu soyadı

49. Ƥizma lâkabı; Kuyumcu soyadı

50. Ğuli lâkabı; Şabanoğlu soyadı

51. Hasoğli lâkabı; Yeniçırak soyadı

Bu lâkapların haricinde Lolo (Özkurt), Ǩiťo (Özkurt), Bilaƙa (Kaçalin), Şabaƙa (Kaçalin), Yunuƙa (Kaçalin), Musape (Kaçalin), Xaro (Kaçalin), Çivi (Yeniçırak), Xatipi (Kuyumcu) Kamberi (Kaçalin), Ťiťili (Kuyumcu), Duraxi (Özkurt), Çululi (Özkurt), gibi lâkaplar da vardır.

Köyde tek bir kişiyi ifade eden, lâkabı ailesine ve çocuklarına yayılmamış lâkaplar da vardır. Örneğin; Gesťa (Mustafa Ahmetoğlu), Aron (Mustafa Kuyumcu), Timya Mustafa (Kaçalin), Artist Memet (Özkurt), Ğezebi (Kuyumcu), Barzan (Niyazi Özkurt), Mucize Memet (Mehmet Aktun), Ťalani (Mehmet Aktun), Ǩavazi (Kaçalin), Gobali (Şerifi Mehmet Kuyumcu), Aliƙina, Poƥo gibi.

Çayırdüzü köyünde; Akatin-Aktun-Ahmetoğlu-Çakır, Şabanoğlu-Özdoğan-Kadıoğlu, Kaçalin-Kahan, Özkurt-Kurdoğlu, Kuyumcu-Abdullahoğlu, Yeniçırak ve Badoğlu olmak üzere 14 soyadı varken lâkapların sayısı görüldüğü gibi bir hayli fazladır. Geçmişten günümüze ulaşmamış lâkaplar da pek çoktur. Ayrıca her lâkabın oluşumunun bir sebebi ya da bir hikâyesi vardır (K. K. 3, K. K. 51, K. K. 60).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

1. MASALLAR

1. 1. MASALLARIN İNCELENMESİ

Masal sözcüğü dilimize Arapça'dan girmiştir. Türkçe ve Osmanlıca sözlüklerde masal sözcüğünün Arapça "mesel"in söyleniş ve anlam değişikliğine uğramasıyla ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Macar Türkoloğu İgnas Kunoş, "Masal dediğimiz şey, her milletin âyine-i devrânıdır. Bu âyineye bakacak olursak hem eskilerin ibadetlerini hem de kadim vakitlerimizin ahlâkını da görmüş oluruz." demektedir.[377] Saim Sakaoğlu ise masalı, "Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür." şeklinde izah etmektedir.[378]

Masalın temel özelliği, içinde doğaüstü ve olağandışı olayların anlatılmış olmasıdır. Bu olağandışılık, doğaüstülük, beraberinde bilinmezliği, belirsizliği de getirmektedir. Masallarda genel olarak zaman ve mekân mefhumu yoktur.[379] Değişik coğrafyalarda kuşaktan kuşağa geçen bu ürünler, ailelerden boylara, giderek halk ve uluslara ulaşmış; değişik boyutlar kazanmıştır. Başlangıç dönemlerinde gerçekçi öğelerin fazla olduğu düşünülse bile, zamanla asıl özelliklerinden yitikler karşısında eklenen kısımlarda, olağanüstüler de artmıştır.[380]

Öncelikle hayal ürünü özelliğiyle diğer halk anlatı türlerinden ayrılan masal, tarih boyunca yaygınlığı ve toplumsal işlevi bakımından büyük önem taşımaktadır. Değişik alan ve zamanların kültürel değerlerini taşımaları bakımından da masallarımızın ayrıcalıklı bir yeri vardır.[381]

Yörede anlatılan masallar özellikle çocuklar için hele de uzun kış gecelerinde, yaylalarda akşamları vazgeçilmez bir eğlencedir. Geçmiş yıllarda; yaylada ve kış

---

[377] İgnas Kunoş, *Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul:Türk Matbaası, 1925, s. 131.
[378] Saim Sakaoğlu, *Gümüşhane Masalları*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973, s. 5.
[379] Mehmet Açа, A. Müge Yılmaz, Mustafa Sever, "Anonim Halk Edebiyatı", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,* ed. M. Öcal Oğuz, 5.baskı, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2007, s. 137.
[380] Metin Karadağ, *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ankara: Ürün Yayınları, 1999, s. 181
[381] Karadağ, a.g.e., s. 179.

aylarında, belli evlerde toplanılıp masalcı teyze, nine veya dede davet edilir, meyveler tepsilere serilir, geç saatlere kadar hem masal anlatılır hem de şakalar yapılarak eğlenilirdi.[382] Teknolojiyle birlikte masal anlatıcılığı ve masallar şekil değiştirmiştir. Köylere radyo girince bu durum yavaş yavaş kaybolmaya başlamış, yerini radyodaki "Arkası Yarın" ve "Radyo Tiyatrosu" gibi eğlenceler almıştır. Televizyonun yaygınlaşmasıyla tamamiyle yok olmuş ve bilinenler de unutulmaya yüz tutmuştur. Televizyonlardaki çizgi filmlerle, masal anlatımlarının yerini görsellik almıştır. Şu anda eski anlatılan masalları bilenler pek azdır. Yalnızca bazı yaşlılar konuları anımsamaktadırlar.[383]

Laz masalları üzerine çalışanlar arasında; Fransız dilbilimci Georges Dumezil, Arnold Çikobava, İrine Asatiani, Megrel dilbilimci Guram Ǩarǩozia, Natela Kutela ve Sergi Çikia gibi isimler gösterilebilir.[384]

1. 2. MASAL METİNLERİ

1. 2. 1. Deli Dumrul Masalı[385]

Deli Dumrul isminde bir adam varmış. Çok güçlü, kuvvetli, varlıklı bir adammış. Bir adam, Deli Dumrul'a Azrail'in falancıya gidip canını aldığını anlatmış. Deli Dumrul da Azrail'e karşı çıkmayı düşünmüş. Azrail'in karşısına çıkıp Azrail ile savaşacağını söylüyormuş. Azrail'den korkmayacak kadar kendisine güveniyormuş. Çünkü çok kuvvetli bir adammış. Azrail'i bulmak için dışarılarda dolaşıyor, dağlara bile tırmanıyormuş.

Günün birinde Azrail, Deli Dumrul'un karşısına çıkmış ve Deli Dumrul'u yakalamış. Allahu Teâla tarafından Azrail'e emir geldiğini, Deli Dumrul'un canını alacağını söylemiş. Deli Dumrul; çoluk çocuğu olan, güçlü kuvvetli, genç ve dinç bir adam olmasına rağmen Azrail'in karşısında bir şey yapamamış. Ancak Azrail'e "Ben daha gencim. Benim canımı almasan da yaşlı annemin canını alsan olmaz mı?"

---

[382] Kaptan, a.g.e., s. 9.
[383] a.g.yer.
[384] Nurdoğan Demir Abaşişi, *Laz Halk Masalları (Lazuri Xalǩuri Ǩaramitepe)*, 2.baskı, İstanbul: LazikaYayın Kolektifi, 2015, s. 11-13.
[385] Dede Korkut Kitabı'nda yer alan 12 hikâyeden birisi de Duha Koca Oğlu Deli Dumrul'dur. Nazım kısımlarının olmadığı bu hikâyenin masal şeklinde anlatılmasının sebebi çocuklarda merhamet duygusunun gelişmesini sağlamaktır (K. K. 3).

diyebilmiş. Azrail de bunu kabul etmiş. Deli Dumrul'u serbest bırakıp annesinin yanına göndermiş.

Deli Dumrul kalkıp annesinin yanına varmış. Annesine olan biteni anlatmaya başlamış. "Azrail benim canımı alacak. E ben daha gencim, çocuklarım var. Benim yerime sen kendi canını vermeye razı olur musun?" demiş. Yaşlı annesi de "Oğlum can tatlıdır, ben verememem." cevabını vermiş.

Annesinden istediği yanıtı alamayan Deli Dumrul, Azrail'in yanına gitmiş. Azrail'e "Annem canını bana vermedi. Bir de babamdan canını istesem kabul eder misin?" demiş. Azrail de kabul edileceğini söylemiş. Bu sefer Deli Dumrul babasının yanına gitmiş. Babasına durumunu anlatmış. Ancak babası da annesi gibi "Oğlum can tatlıdır, verememem." demiş.

Çıkar bir yol bulamayan Deli Dumrul'un umudu kırılmış. Eşi ve çocuklarının yanına gidip helâllik istemeye karar vermiş. Azrail'e teslim olup canını verecekmiş. Deli Dumrul evine gelmiş. Karısına "Azrail benim canımı almak istiyor. Artık ölüp gideceğim. Helâlleşmeye ve çocuklarımı son kez görmeye geldim." demiş. Deli Dumrul'un eşi gitmesini istememiş ve Deli Dumrul'u durdurmuş. Deli Dumrul ise "Anne babama gittim. Bana canlarını vermediler. Benim sürem artık doldu. Azrail benim canımı alacak. Niye beni durduruyorsun?" demiş. Eşi de "Annen baban vermediyse ben vermek istiyorum. Sen öldükten sonra ben ne yapayım? Sensiz bu dünyada çocukları ne yapayım? Git de Allah'a bir yalvar. Senin canın yerine benim canımı kabzetse olmaz mı?" demiş.

Deli Dumrul kalkıp Azrail'in yanına gitmiş. Kendi canı yerine eşinin canını kabul edip edemeyeceğini sormuş. Azrail bu teklifi de kabul etmiş. Allah, kadının canını vermeye razı olduğunu görünce o anda Azrail'e emir göndermiş (Mademki anne babası merhamet sahibi olmayıp da o kadın merhamet sahibi oldu, o merhamet sahibiyle Deli Dumrul'un canını bağışla. Hanımının gösterdiği merhameti, anne babası göstermediği için de anne babasının canını al.). Böylece Deli Dumrul ve eşi bağışlanmış. Yaşlı anne ve babanın da canları alınmış.

(K. K. 3)

1. 2. 2. Ceviz Ağacı[386]

Çok çok eski zamanlarda köyün birinde kötü yürekli bir adam varmış. İnsanları birbirine düşürür olmadık işler açarmış. Köyde herkes de ondan korkarmış. Köylü bununla nasıl başa çıkacağız diye gece gündüz düşünür çözüm yolları ararmış. Adam, aynı zamanda çok da uğursuzmuş. Kimin yardımına gitse muhakkak bir kötü iş başına gelirmiş.

Günün birinde köyün yaşlıları bir araya gelip bu adama nasıl ders verelim, yoksa öldürelim mi diye düşünüp konuşurlarken, adamın yakın komşusunda çobanlık yapan bir çocuk konuşmaları duymuş. Konuşmaları biterken çoban çocuk ortaya çıkmış ve konuşulanları duyduğunu, isterlerse bu adamı devlerin padişahına şikâyet edeceğini ve ancak devlerin padişahının bu adama ceza verebileceğini söylemiş. Toplantıda olanlar çocuğun önerisini kabul etmişler ama içlerinde de kuşkular doğmuş. Eğer çocuk gider adama anlatır da adamın toplantıdan bilgisi olursa ne yapacaklarmış? Ya da çocuk gerçekten devlerin padişahına gidip o adamı kaybettirirse (öldürtürse) karşılığında ne isteyecekmiş? Bunun gibi birçok kuşkular içlerini kemirmeye başlamış.

Ertesi günü çoban çocuk, koyunları önüne katmış, erkenden dağların yolunu tutmuş. Çocuk köyün yakınındaki tepeyi aşar aşmaz, büyük bir yağmur yağmaya başlamış. Her tarafı sel almış. Kimsenin tavuğu, ördeği ve köy içinde kalmış olan hayvanı kurtulamamış. Herkes büyük acılar içindeymiş. O akşam çoban çocuk köye dönmemiş. Herkes "O da sellere kapılıp kayboldu." demiş. Köyde herkes ne yapacağını bilmeden şaşkın şaşkın duvar diplerinde, çit kenarlarında bekleşiyormuş. Bazı köylülerin evleri de selden çökmüş, evsiz kalanlar açıkta yatıp kalkıyorlarmış.

Kötü adam yine aynı kötülüklerine devam ediyor, elinden geldiğini ardına koymuyormuş. Aradan günler geçmiş, bir gün kötü adam bir işi olduğu için köyden ayrılmış. Kötü adam köyden ayrılır ayrılmaz, çoban çocuk köye gelmiş. Herkesi çağırıp, elindeki çobanlığını yaptığı koyunların hepsini devlere verdiği hâlde padişaha ulaşamadığını, herkes elinde olan tüm hayvanları verirse devlerin padışahına ancak

[386] Kaptan, a.g.e., s. 18-19.

ulaşabileceğini ve o kötü adamı yok etmek için dilekte bulunabileceğini söylemiş. Köylüler çoban çocuğun dediklerine inanmayıp çoban çocuğu köyden kovmuşlar.

Akşam olunca kötü adamın evinde büyük eğlence başlamış. Köylüler, gizliden birbirleriyle bilgi alışverişine başlamışlar. Merakları; acaba eğlenceye kimlerin katılıp katılmadığı imiş. Kimse de davetli olmadığı için kötü adamın evine gidip bakamıyormuş. Herkes kimin evine giderse ev halkının hepsi evdeymiş.

Gece hiç kimse uyumadan, sabahın olması için beklemeye başlamışlar. Gece yarısına doğru köylüler gürültünün daha da arttığını, eğlencenin büyüdüğünü farketmişler. Korkudan hiç kimse dışarı çıkamamış. O gece o kadar uzun sürmüş o kadar uzun sürmüş ki sabah olunca kundaktaki bebeler bile aksakallı ihtiyar olmuşlar. Sabah bir tek horoz bile ötmeden gün ağarmış. Tüm ihtiyarlar köyün ortasına gelip birbirlerine bakmaya başlamışlar. Kimse kimseyi tanımamış, kimse kimsenin konuştuğunu anlamamış. Herkes kendi kendine düşünmeye, kendi kendine çözümler aramaya başlamış.

Köyde herkes bir şeylerin kötü gittiğini tahmin ediyormuş ama birbirlerine anlatamıyorlarmış. Herkesin dikkatini çeken bir şey varmış. O da kötü adamın evi ortalıkta yokmuş. Herkes kötü adamın evinin bulunduğu yere toplanıp hem birbirlerine hem de kötü adamın evinin sanki hiç burada yokmuş gibi olmasına şaşıyormuş. Gün boyunca hiç kimse kötü adamın evinin bulunduğu alandan ayrılmamış. Hava da kararmıyormuş. Ne kadar zaman geçtiğini kimse anlamadan dağdan kuvvetli sesler gelmeye başlamış. Gelen ses koyun, keçi ve birçok hayvan sesleriymiş.

Herkes dönerek sesin geldiği yöne bakmış. Bir de ne görsünler, çobanla kötü adam selin alıp götürdüğü ve çobanın devlere verdim dediği koyunlarla, hayvanları önlerine katıp köye geliyorlarmış. Köyün içine gelince hayvanlar kendi sahiplerinin evlerine yönelmişler. Hayvanlar ağıllara yerleşir yerleşmez, kötü adamla çoban kalabalığa doğru gelip herkes ihtiyarlamadan önce çocuk yaşta olanlara ellerini sürmeğe başlamışlar. Önce bebekler bebek olmuş, sonra anneler anne olmuş. Bebeklerle anneler artık eskisi gibi konuşmaya ve anlaşmaya başlamışlar. Ergenlik çağına gelen kızlar ve erkekler de asıl yaşlarına geldikten sonra kötü adam diğerlerine dönüp "Sizi dağdaki devlerin padişahı kurtaracak ona gidin." demiş. Hâlâ ihtiyar olanlar yavaş adımlarla

dağın yolunu tutmuşlar. Çoban çocuk bunlara öncülük ediyormuş. Günlerce mi, aylarca mı, yıllarca mı bilinmeyen zaman kadar yol almışlar.

Önce birbirleriyle konuşabilmeye başlamışlar. Epeyce daha yol aldıktan sonra da yavaş yavaş kendi yaşlarına dönmüşler. Birden önlerine çok büyük bir dağ çıkmış. Dağın tam ortasında büyük bir kapı varmış. Kapı açılır açılmaz dağın içi aydınlanmış. Dışarısı derin karanlıklara gömülmüş. Kapıya ulaşmak için çok ince bir yol varmış. Birbirlerinin ellerini tutarak kapıya varmışlar. Kapıya vardıktan sonra önlerine çok büyük bir ırmak çıkmış. Irmak boyu uzun uzun yürümüşler. Birden önlerine bir dev çıkmış. Devin bir dudağı yerde, bir dudağı gökte imiş. Dişleri kılıçtan keskin, oktan hızlı imiş. Gözleri ateş püskürte püskürte yanlarına gelmiş. Dev kükreyince yer gök sarsılıyormuş. Herkes çoban çocuğu aramaya başlamış. Çoban çocuk ortalıkta yokmuş. Dev, kolunu ırmağın karşısına kadar uzatıp herkese karşıya geçmesini söylemiş. Korka korka, devin kollarındaki kıllara tutuna tutuna karşı tarafa geçmişler.

Irmağın karşı tarafı uçsuz bucaksız düzlükmüş. Hiçbir tarafa yol yokmuş. Dev arkalarından gelmeye başlamış. Epeyce yol aldıktan sonra öbek öbek insan kemikleri, hayvan kemikleri görmeye başlamışlar. Birden önlerine bir sürü dev çıkmış. Devlerin ortasında da devlerin padişahı oturuyormuş. Devlerin padişahı ile kötü adam yanyana oturuyorlarmış. Devlerin padişahı kötü adama sormuş, "Önce hangisini yiyeyim?" Kötü adam köylülerden en öndekini göstererek, "Bunu yeme, bu benim hakkımda çok kötülük düşünmüyordu." demiş. Devlerin padişahı "Bunu torunuma götürün." demiş. Sıra başkasına gelmiş, kötü adam yine onu da kurtarmış. Devlerin padişahı kötü adamın yeme dedikleri kişiler için kimi zaman küçük torunuma götürün, kimi zaman yeğenime götürün, torunumun torununun torununa, yeğenimin yeğeninin yeğenine götürün diyormuş.

Köylülerin hepsi bittikten sonra devler bir halka oluşturmuşlar. Hiç kimseyi yiyemedik, biri ben seni yiyeceğim, öbürü ben seni yiyeceğim diye kavgaya başlamışlar. Köylüler uzaktan onları izliyorlarmış. Devlerin kavgası başlamış, gürültüden yer yarılmış, gök çatlamış, herkes titremiş. Devler yorulup derin uykuya dalmışlar. Köylüler de devlerin üzerlerinden yürüye yürüye köye varmışlar.
Köye geldiklerinde her şey eskiye dönmüş. Kötü adam hiç kötülük yapmamaya, köylüler de kötü adam için kötü düşünmemeye başlamışlar.

Aradan yüzyıllar geçmiş, köyde bir ceviz fidanı büyümüş, kocaman ağaç olmuş. Yüz tane gövdesi, her gövdenin yüz tane dalı, her dalın yüz tane yaprağı, her yaprağın altında yüz tane meyve oluşmuş. Her düşen cevizin yerine yeni ceviz oluşurmuş. Her gelen yukardan düşen bir ceviz yeyip altında uyurmuş. Uykudan uyanınca, ceviz ağacı hep iyilikler anlatmış. Kötü kalpli olanlara da köyün başından geçen olayı anlatıp durmuş. Bebeklerin yüzlerine yapraklarını sürer okşarmış. O ceviz ağacı hep o köyde kalmış, herkes iyi kalplilikle, sevecenlikle ömür sürmüş, masalcı nene de o köyden gelip ceviz ağacını bize anlatmış.

1. 2. 3. Gelmeyen Bahar[387]

Yıllardan bir yıl sonbaharda ağaçlar yapraklarını dökmemişler. Kış gelmiş çatmış, birkaç metre kar yağmış. Evler karların altında kalmış, evlerden karların üstüne merdivenler yaparak yukarı çıkmışlar. Köydeki evler arasında karın altından tüneller yapmışlar, birbirlerine gidip gelmeye başlamışlar. Karların üzerinde ağaçların gövdelerinin yarısı görülüyormuş. Kuşlar uzun süre yem bulamadıkları için göçüp gitmişler. Köyün yakınında bir tepe üstünde tek başına bir ihtiyar kadın yaşarmış. Kimseye zarar vermez, çok yaşlı olmasına karşın her türlü işini kendisi yaparmış. Onu ziyarete en çok çocuklar gidermiş. Çocukları çok severmiş, onu görmeye gelen çocuklara evin etrafındaki meyvelerden yedirir, evlerine giderken de ailelerine vermeleri için meyve verirmiş. Hangi mevsim olursa olsun muhakkak taze meyvesi bulunurmuş. Kimi meyveler ağaçlarda olmaz ama evinde kesinlikle bulunurmuş.

Kış mevsimi çoktan bitmiş, normal zamanın yaz ortasına gelmiş olmasına, havaların ısınmasına rağmen ne karlar erimeye başlamış ne de karın üst tarafında bulunan ağaçların önceki yıldan kalan yaprakları dökülmüş. Yiyecek hemen hemen bütün köyde bitmiş, açlık başlamış. Yiyeceği olanlar saklayıp kimseye vermiyorlarmış. Kimileri de yiyeceği olandan almak için çalmaya, öldürmeye başlamışlar. Köy, eski tadını artık yitirir olmuş. Hastalıklar baş göstermiş. Çocuklar bir bir ölüyorlarmış. Ölüleri de toprağa gömmek zor olduğu için karların içine gömüyorlarmış. Yiyecek bittikçe bütün hayvanları kesip yemişler. Artık yiyecek hiçbir şey kalmamış. Kimileri

[387] Kaptan, a.g.e., 19-20.

ölüleri yemeye başlayalım demişler. Karların üstündeki ağaçların yapraklarını yemeye başlamışlar.

Günün birinde, sağ kalan köylüler bir araya gelerek bir çare bulalım diye düşünmeye başlamışlar. Köyden göç etmeye ve karların eridiği yere kadar gitmeye karar vermişler. Herkes göç hazırlığını yapmış, kızaklar hazırlanmış ve hiç kimsenin kimseye zarar vermeden gidileceğine dair yeminler edilmiş. Tam yola çıkılacağı sırada köylünün biri, yalnız yaşayan ihtiyar kadını hatırlamış. Bunca yıldır hiç hâlini hatırını sormadık, bari göç ederken ona da haber verelim demiş. Kimileri karşı çıkmış ama çoğunluk ihtiyar kadına haber verip onu da göçe katmaya karar vermişler. Birkaç kişi ihtiyar kadına haber vermek için seçilmiş ve yola koyulmuşlar.

Sabah erkenden başlayıp akşam hava kararıncaya kadar aramışlar taramışlar, ihtiyar kadının evini bulamamışlar. Akşam geri gelmişler bir de ne görsünler; birkaç aile dışında diğerleri, ihtiyar kadını aramaya gidenleri beklemeden göç etmişler. Birkaç aile tekrar evlere inmiş. Akşam toplanınca, eğer ihtiyar kadının evini bulamazlarsa ölünceye kadar buradan gitmeyecekleri kararını almışlar.

Ertesi gün yine arama devam etmiş. Tepenin belli yerlerinden toprağa kadar çukurlar açıp ihtiyar kadının evini aramaya devam etmişler. Arama günlerce sürmüş ama ev bir türlü bulunamamış. Artık bütün umutları kesmelerine rağmen kimse gidelim diyemiyormuş. Yavaş yavaş bıkkınlık başlamış. Söz verdikleri için ne gidebiliyorlar ne de yaşamlarını devam ettirebiliyorlarmış.

Bir gün çocuklardan biri, ihtiyar kadının evini bulmak için yardım edeceğini söylemiş. Sabah erkenden aramaya başlamışlar. Çocuk bir yer gösterip "Burayı kazmaya başlayın." demiş. Kazmaya başlar başlamaz aşağıdan ses gelmeye başlamış. Kazı devam ettikçe evin çatısını bulmuşlar. Giriş kapısının bulunduğu tarafı kazıp eve ulaşmışlar. Yaşlı kadının, sevincinden gözleri parlamış. Kapıdan içeri girince ne görsünler; bütün evin içi meyve ile doluymuş. Yaşlı kadın meyve ikram edip oturup dinlenmelerini söylemiş. Gelenler bu büyük karda ne yaptıklarını sormuşlar. İhtiyar kadın dün akşam uyuduğunu ve karı uyanınca fark ettiğini söylemiş. Herkes şaşırmış kalmış. İhtiyar, evlerine giderken bolca meyve götürmelerini söylemiş. Gelenler burada yalnız kalmamasını, onlarla beraber gitmesini istemişler. İhtiyar kadın yıllardır

köylülerden hiç böyle bir teklif almadığı için şaşırmış. Onlarla gitmeye karar vermiş. Hep beraber köye dönmüşler. Karlar yavaş yavaş eriyip normal yaşam devam etmeye başlamış.

İhtiyar kadını beklemeyip göç edenlerden hiçbir haber alınamamış. Gidenler, sanki yer yarılıp içine girmişler. Ne kemikleri bulunmuş ne de gidebilecekleri yere kadar aramalarına rağmen onları bulan olmuş. Geride kalan iyi kalpli insanlar güle oynaya yaşayıp gitmişler.

1. 3. HAYVAN MASALLARI

1. 3. 1. Hayvan Masallarının İncelenmesi

Hayvan masalları; olağanüstü ve gerçekçi masallara göre daha kısadır. Masalların giriş formelleri ile diğer klasik unsurlarını kullanmazlar. Genellikle atasözü gibi, yeri geldikçe bir ders vermek, uyarıda bulunmak için anlatılırlar. Hayvanlar, insanların sembolleşmiş biçimleri olarak kullanılır. Bizim hayvan masallarımızla, Avrupa'nın fablleri arasında, oldukça benzer öğeler bulunmaktadır. İnsanlarla, hayvanların ortak tiplemeler hâlinde bulunduğu masallar da vardır.[388]

İptidaî kavimlerde masal kahramanları, çevre ve yaşayış gereği olarak, hayvan biçiminde görünmekte idi.[389] Hayvan masallarında hayvanlar, çokluk, kendilerine özgü nitelikleri yitirmiş, kılık değiştirmiş insanlar değerini almışlardır. Bu türden masalların dünya kültür tarihinde en eski örneklerinde (Pançatantra'da ve Aisopos'unkilerde) bu düşünce apaçık belirtilmiştir.[390] Buradaki hayvanlar insanlar gibi davranan, olağanüstü yetenekleri olan, olanaksız işleri gerçekleştirebilen varlıklar olarak karşımıza çıkarlar.

Hayvan masalları, tabiat olaylarının ve öğelerinin oluşum ve dönüşümlerini açıkladıkları için bugünkü biçimleriyle masal oldukları hâlde, aslında çok eski inanışlar düzeninin (dinlerin, mitolojilerin) kalıntılarıdır.[391]

Hayvan masallarında kısalık ve yoğunluk son dereceyi bulur. Başlama tekerlemeleri de yoktur; ortada ve sonra gelen tekerlemeler ya da tekerlememsi kalıp

[388] Karadağ, a.g.e., s. 204.
[389] Naki Tezel, *Türk Masalları*, 11.baskı, İstanbul: Farklı Yayınevi, 2018, s.9.
[390] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969, s. 84.
[391] a.g.e., s. 85.

sözler de ya hiç söylenmez ya da öteki masallardaki kadar önemli tutulmaz. Hayvan masalları tıpkı fıkralar gibi bir düşünceyi güçlendirmek, örnek getirmek, ibret dersi vermek gibi gerekli hâllerde, yeri gelmişken anlatılır.[392]

Araştırmacılara göre yörede masallar arasında en yaygın olanı, hayvanlarla ilgili olan masallardır. Yörede; kedi, kuş, köpek, horoz, ayı yavrusu, çakal yavrusu, eşek gibi hayvanlar masal kahramanlarıdır. Her hayvanın kendine has bir özelliği vardır ve kahramanı oldukları bütün masallarda bu özellikleri muhafaza ederler.[393]

1. 3. 2. Hayvan Masalı Metinleri

1. 3. 2. 1. Çakal Yavrusu ve Ayı Yavrusu[394]

Bir çakal yavrusu ile bir de ayı yavrusu varmış. Bu yavrular arkadaş olmuşlar. Kendi aralarında konuşurlarken turşu kurmaya karar vermişler. Biri tavuk avlayacakmış, diğeri de turşu için fasülye toplayacakmış. Fasülyeler toplandıktan sonra turşuyu yapmışlar.

Çakal yavrusu çok uyanıkmış ama ayı yavrusu uyanık değilmiş. Turşu olunca çakal yavrusu turşu yemek için ayı yavrusuna bir bahane uydururacakmış. Çünkü ayı yavrusuna turşu yiyeceğini söylese birlikte yiyeceklerinden çakal yavrusu istediği kadar turşu yiyemeyecekmiş. Bu yüzden ayı yavrusuna "Ben gideyim. Ablam hamile. Çocuğu olacaktı. Bir gideyim de onun ismini koyayım." demiş.

Turşu yemek için bahane uyduran çakal yavrusu, gitmiş turşu küpüne turşuyu yemeye başlamış. Biraz turşu yedikten sonra geri gelmiş. Geri geldiğinde ayı yavrusu sormuş;

- Onun adını ne koydun?
- Ceçapuri.[395]

demiş. Aradan zaman geçmiş ve çakal yavrusu turşu yemek için tekrar küpe gitmek istiyormuş. Ayı yavrusuna, ortanca ablasının da doğum yapacağını ve onun da

[392] a.g.e., s. 80, 84.
[393] Abaşişi, *Laz Halk Masalları (Lazuri Xalk̆uri P̆aramitepe)*, s. 13.
[394] Masalın orijinal adı Mçaǧuna do Mt̆uẗina'dir (K. K. 31).
[395] Ceçapuri Lazcada *başlangıç* anlamına gelir. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "geçk̆apuri" maddesi, s. 1015.

yavrusuna isim koyacağını söyleyip gitmiş. Çakal yavrusu turşu küpüne gidince biraz daha turşu yemiş ve geri dönmüş. Geri döndüğü zaman ayı yavrusu sormuş;

- Adını ne koydun?
- Gverdaliǯi.[396]

demiş. Aradan zaman geçmiş. Çakal yavrusu turşu yemek için tekrar ayı yavrusuyla konuşmuş. "En küçüğüne sıra geldi. Doğum yapacak. Bir daha gideyim de ona da isim koyayım." deyip gitmiş. Çakal yavrusu, turşu küpündeki turşuları yemiş yemiş, en sonunda dibini de sıyırmış, dönüp gelmiş. Ayı yavrusu tekrar sormuş;

- Onun adını ne koydun?
- Dololoskuri.[397]

demiş. Aradan zaman geçmiş ve ayı yavrusu "Artık bir turşumuza gidelim" demiş. Çakal yavrusunun hepsini yediğinden haberi yokmuş.

Ayı yavrusu turşu küpüne gidip baktığı zaman içi bomboşmuş. Turşuyu yediklerine dair birbirlerine suç atmaya başlamışlar. Biri diyormuş ki "Sen yedin.", öbürü de diğerini suçlayarak "Sen yedin." diyormuş. Kavga etmeye başlamışlar. Sonunda aralarında bir karara varmışlar. Ayı yavrusu "O zaman altımıza bir tas koyalım. Tası kim pislerse belli olur." demiş. Çakal yavrusu da bunu kabul edip ikisinin altına da tas koymuş.

Aradan zaman geçmiş. Ayı yavrusunun tasında hiçbir şey yokmuş. Çakal yavrusu ise dünyaları batırmış. Tası dolup taşmış. Ancak çakal yavrusu uyanıkmış. Ayı yavrusu farketmeden kendininkini ayı yavrusunun altına koymuş, ayı yavrusununkini de kendisi almış. Sonra ikisi de taslarına bakınca ayı yavrusunun tasının dolu olduğu görülmüş.

Turşu küpüne ilk gidişinde başını, ikinci gidişinde yarısını, üçüncüde de hepsini silip süpüren çakal yavrusu, "İşte bak, sen yaptın." deyip kendi suçunu da ayı yavrusuna atmış. İşte kurnazlık böyle bir şeymiş.

(K. K. 31)

---

[396] Lazcada *yarılanmış, yarım bırakılan şey* anlamlarına gelir. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "gverdaliǯi" maddesi, s. 356.
[397] Lazcada *tamamen sönmek, bitmek* anlamlarına gelir.

1. 3. 2. 2. Kuş Nasihati[398]

Eskiden bir adam köyden kalkıp gurbete gitmiş.[399] Gurbete gittiği yerde on yıl çalışmış. On yılda biriktirdiği parayı köyüne dönerken yanında getiriyormuş. Yolda gelirken bu adamın yanına bir kuş gelmiş. Bu kuş normal bir kuş değilmiş. Ermiş bir kişi ya da bir evliya bu kuşun kılığına bürünmüş. Adam da bu kuşu yakalamış. Kuş yakalandığı zaman kendi etinden pek bir şey çıkmayacağını, kendisini yemekle bir şey elde edemeyeceğini söylemiş. Kendisini serbest bırakmasının karşılığında üç nasihat vereceğini söylemiş. Adam da bunu kabul etmiş. Ancak kuşu bırakmadan önce bir nasihati söylemesini istemiş.

Kuş da "Olur olmaz her şeye inanma. Mantık dışı olan şeylere inanma." demiş. Bu nasihati verince adam kuşu bırakmış.

Kuş serbest kalınca ikinci nasihatini söylemiş. "Kaybettiğin şeylere, elimden kaçırdım diye üzülme." demiş ve devam etmiş; "Benim karnımda otuz gram altın var. Sen beni serbest bırakarak o altını kaybettin. Beni artık yakalayamazsın" demiş. Adam da ah vah etmiş, kendi kendine dövünmüş durmuş. Bu sefer kuştan üçüncü nasihati vermesini istemiş.

Kuş da adama "Dövünmene gerek yok. Olmayacak bir şeye inanma demiştim. Benim zaten kendim otuz-kırk gram ağırlığındayım. Benim içimde nasıl otuz gram altın olur? Ben sana mantık dışı olan şeylere inanmamanı nasihat etmiştim. Sonra beni serbest bıraktın. Elinden kaçıp giden şeylere üzülme demiştim sen ise dövünüp duruyorsun. Sen ilk iki nasihatimi dinlemedin ki üçüncü nasihati sana söyleyeyim." demiş ve uçup gitmiş.

(K. K. 3)

1. 3. 2. 3. Çakal Yavrusu ve Horoz[400]

Evin altındaki kümeste bir horozla ve tavuklar varmış. Çakal yavrusu, bu kümesin yakınından geçiyormuş. Bu yavru, kümesin altından geçerken horoz seslenmiş;

---

[398] Bu masal, Mevlana'nın Mesnevi adlı eserindeki avcı ile kuş arasında geçen diyaloğa çok benzemektedir.

[399] Köyde geçmiş yıllarda gurbette çalışmak çok yaşanan bir durumdur. Dolayısıyla gurbetten gelen insanların başına gelenler de köyde anlatılanlar arasında yer alır. Bu anlatılanlar kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmiştir.

[400] Anlatının orijinal adı Mçapuna do Mamuli'dir (K. K. 31).

Horoz - Bi şey tutamadun da geçiyursin yavaştan.

Çakal Yavrusu - Beni kizdirma yokse seni tutarum baştan.

Horoz - T…klarum tutasin bağirirum ağaçta.

demiş. Horoz, "Sen ne kadar gelsen bile ben o kadar yükseğe çıkarım." demek istemiş. Bu ağır sözün üzerine çakal yavrusu bir cevap verememiş. Hayvanlar arasındaki atışma da burada bitmiş.

(K. K. 31)

1. 3. 2. 4. Eşek, Köpek, Kedi ve Horoz[401]

Eski zamanlarda bir eşek çalışmıyor diye yola düşürmüşler. Eşek yolda gidiyormuş. Sonra da yola bir köpek düşürmüşler. Köpek ve eşek birbiri ile karşılaşmış. Köpek;

- Eşek kardeş nereye gidiyorsun?

- Ben artık yük taşıyamıyorum da onun için beni düşürdüler.

- Beni de düşürdüler. Gel de benim arkadaşım ol.

Köpek ile eşek arkadaş olmuşlar ve yolda beraber gitmeye devam etmişler. Yolda giderken bir kediye rastlamışlar.

- Kedi kardeş yolda ne yapıyorsun?

- Ben artık sıçan tutamadığımdan beni düşürdüler.

- Gel de bize arkadaş ol.

Köpek eşeğin üstüne binmiş, kedi de köpeğin üstüne binmiş birlikte yolda ilerlemeye devam etmişler. Yolda giderlerken bir de horoza denk gelmişler.

- Ey horoz kardeşim yolda niye duruyorsun, ne yapıyorsun?

---

[401] Bu masal, dünyaca ünlü Bremen Mızıkacıları ile benzerlik göstermektedir. Bu hayvan masalı, okuma yazma bilmeyen, teknolojiyle de ilgilenmeyen ve 80 yaşına yaklaşmış bir teyzemizden derlenmiştir (K. K. 8). Ayrıca bu masal sadece köyümüzde değil bütün Fırtına Vadisi köylerinde yaşayan yaşlılar tarafından bilinmektedir. Bu durum, Pertev Naili Boratav'ın "Hayvan masallarının birçoğu Avrupa memleketlerinde yayılmış benzerleriyle aynı kaynaklara çıkar." saptamasını haklı kılmaktadır. Bkz. Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, s. 85.

- Beni ötemediğimden düşürdüler.

- Gel sen de bize arkadaş ol.

Horoz da kedinin üstüne binmiş hep birlikte yolda gidiyorlarmış. Bakmışlar ki çamlık bir yerde bir ışık yanıyormuş. Kendi aralarında orada misafir olabileceklerini konuşmuşlar. Bakmışlar ki ev boşmuş. Boş eve girmişler. Bucakta kedi durmuş. Ahırda eşek durmuş. Çatıda horoz durmuş. Kapıda da köpek durmuş.

Bu eve bir hırsız girmek istemiş. Evin kapısında bekleyen köpek, hırsızı dişleyip ısırmış. Hırsız, eve kapıdan giremeyince çatıdan girmeye karar vermiş. Çatıya çıkan hırsızı gören horoz, hırsızı dişlemeye başlamış. Böylece hırsız buradan da eve girememiş. Evin altındaki ahırı gören hırsız oraya girmeye karar vermiş. Hırsızın ahıra girdiğini gören eşek, bacağıyla hırsızı tekmelemiş. Buradan da umudunu kesen hırsız oraklığın olduğu kısım olan bucağa sığınmaya karar vermiş. Bucaktaki orakların olduğu yere girince kedinin parlayan gözleri hırsıza ateş ışığı gibi görünmüş. Işığı gören hırsız, "Burada bir sigara yaksam." diye düşünmüş. Sigarayı kedinin gözlerine doğru tutunca tütünün acılığı kedinin gözlerini yakmış. Kedi de adamı tırmalamış. Böylece hırsız hiçbir yere girememiş, hiçbir şey çalamayıp hiçbir şey elde edememiş ve tüm bu olanların üzerine;

- Kapıda ısırdılar, çatıda dişlediler, ahırda tekmelediler, oraklıkta tırmaladılar kaça kaça yolumu bulamadım..

(K. K. 8, K. K. 28)

2. EFSANELER

2. 1. EFSANELERİN İNCELENMESİ

Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla geçen ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adıdır.[402]

Efsanenin en belirgin niteliği inanış konusu olmasıdır. Efsanenin anlattıkları, tabiatüstü şeyler olsa bile gerçekten olmuş diye kabul edilir. Efsanenin -tabii ona burada verdiğimiz anlamıyla- sözlü anlatım geleneğinin bir türü olarak bir diğer özelliği de onun kısa, nesirle, üslup endişelerinden uzak, günlük olağan konuşma diliyle anlatılmış, özel kalıplaşmış sözler taşımayan bir anlatı olmasıdır.[403]

Efsaneler ilahî olmaktan çok dünyevîdir ve ana karakterleri insanoğludur. Göçlerden, savaş ve zaferlerden, eski kahramanların, şeflerin ve kralların yaptıklarından ve hükümranlıkları ve başarılarından söz eder. Bu anlamda genellikle yazılı tarihin sözlü gelenekteki bir karşılığıdır; ama azizlerin, perilerin, hayaletlerin ve gömülerin konu edildiği yerel anlatmaları da içerir.[404]

Olağanüstülük efsane için zorunlu bir nitelik değildir. Hiçbir olağanüstü yanı bulunmayan efsanelere rastlarız. Bir tarih olayı gerçekte olduğu gibi anlatılmamışsa, gerçekten uzaklaşan bir biçim almışsa efsaneleşmiş demektir.[405]

2. 2. EFSANE METİNLERİ

2. 2. 1. Dünyanın Yaratılışı ile İlgili Efsaneler

2. 2. 1. 1. Allah ve Lazlar

Allah, insanları yaratmış ve onları milletlere ayırmış. Daha sonra dünyayı yaratmış. Dünyanın herbir yerini farklı farklı biçimlerde yaratmış. Herbir yeri bir

[402] Max Lüthi, "Masalın; Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı", Çev. Sevengül Karasubaşı, Ankara, *Milli Folklor*, s. 25 (1995), ss. 66.
[403] Pertev Naili Boratav, "Türk Efsaneleri", Çev. İsmail Tuğrul Şavkay, İstanbul, *Folklora Doğru*, s. 35 (1974), ss.12.
[404]R.William Bascom, "Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar", çev. R.Nur Aktaş, Banu Aktepe, Başak Değer, Ayhan Doğan, Yeliz Ozay, Kıvılcım Serdaroğlu, Ankara, *Folklorun Biçimleri, Nesir Anlatılar Milli Folklor Yayınları*, no: 2830, 2003, ss. 475.
[405] Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, s. 106-107.

millete tahsis edecekmiş. Ancak tek bir bölgeye millet göndermeyecek ve o toprakları kendine ayıracakmış. Bu topraklar da Karadeniz'deymiş. O yüzden Allah, Karadeniz'i hayranlık bırakacak derecede çok güzel yaratmış.

Yaratmış olduğu her bölgeyi, yarattığı milletlere ayrı ayrı vermiş. Ancak Laz milletine toprak vermeyi unutmuş. Lazlar da "Allah'ım! Her millete toprak verdin. Ama bize yurt vermedin. Bütün milletlerin kendine ait bir bölgesi var. Ama bizi geride bıraktın." demiş.

Allah da haksızlık olmaması için, kendine ayırdığı ve güzelliklerle donattığı Karadeniz'i Lazlara vermiş. Böylece Karadeniz, Lazların yurdu olmuş.

(K. K. 30)

2. 2. 2. Tarihsel Efsaneler

2. 2. 2. 1. Savaşlar ve Felâketlerle İlgili Efsaneler

2. 2. 2. 1. 1. Peroma olayı[406]

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Ardeşen sahilinde bir olay meydana gelmiş. Yöre halkının Rusya'ya çalışmaya gittiği yıllarmış. Ğvandi'de Kurdoğlu Hamit isminde bir eşkıya varmış.

Kurdoğlu Hamit, Rusya'ya gitmiş ve dönerken de yanında silah getirmek istemiş. O dönemlerde sahil yolu yokmuş ve sahil kayalıklarla doluymuş. Dolayısıyla ulaşım çok zormuş ve bu yüzden kayıklarla ulaşım sağlanıyormuş. Eşkıya Kurdoğlu Hamit, Soçi'de[407] gemiye binmiş ve daha sonra da kayıklarla Fırtına Deresi'ne kadar gelmiş. Lazlar, Ardeşen'in kötü hava koşullarından dolayı[408] dağ köylerinde yaşadığından sahilde genellikle Batum'dan göç eden Gürcüler oturuyormuş. O dönemde Peroma Köprüsü'nde kayıklardan inen yolcuları kontrol eden bekçiler de bu Gürcüler'den oluşuyormuş.

Bekçiler, kaçak silah taşıyan Kurdoğlu Hamit'in geçişine izin vermemiş. Hamit de yörede bilinen bir eşkıya olduğunu, birçok düşmanı olduğunu söyleyerek kendisini

[406] Ardeşen - Çamlıhemşin yolu üzerinde bulunan Fırtına Köprüsü'nden önce bölgede Peroma Köprüsü bulunuyordu. Bu köprü günümüzde tamamen yıkılmıştır.
[407] Kafkasya'da Karadeniz'e kıyısı olan bir şehir.
[408] Rivayetlere göre geçmiş yıllarda Ardeşen bataklık hâldedir ve bu sebeple insanlar sıtma hastalığına çok sık yakalanır (K. K. 3).

bırakmasını istemiş. Gürcü bekçi de Hamit'i bırakmayacağını, geçmesine izin vermeyeceğini söylemiş. Kurdoğlu Hamit tekrar ısrar ettiyse de bekçiden izin alamamış ve bekçiyi orada öldürmüş.

Bekçiyi öldüren Hamit, Gürcülerin kendisine saldıracağını düşünüp korkmuş. Çünkü Gürcüler de intikam için onu orada öldüreceklermiş. Ama Kurdoğlu Hamit, bir yolunu bulup kaçmayı başarmış ve köyüne dönmüş.

O dönemlerde köylüler bazen tuz almak için Ardeşen'e inip Pazar'a geçerlermiş. Kurdoğlu sülâlesinden bir kadın 10 yaşlarındaki oğlunu da alarak Pazar'a gidecekmiş. Kurdoğlular Ardeşen'de bekçiyi vurduklarını ve dolayısıyla intikam alacaklarını bu kadına anlatarak kendisinin Kurdoğlu olduğunu söylememesini istemişler. Olanları duyan kadın korkarak da olsa Ardeşen'e inmiş.[409]

Gürcüler intikam için etrafta bir Kurdoğlu arıyorlarmış. Kurdoğlular'ın düşmanı Şabanoğlular, Gürcülerin Kurdoğlular'ı sorduğunu duyunca Gürcülerin yanına gelmiş. Bu Gürcüler de Peroma Köprüsü karşısındaki Hamidiye köyünde[410] oturuyorlarmış. Kurdoğluların düşmanları, Pazar'a tuz almaya giden kadının oğlunun Kurdoğlu olduğunu söylemişler. Bunu duyan Gürcüler, kadın ve çocuğu yakalamışlar. Orada 10 yaşındaki çocuğun başını keserek bardinin[411] tepesine asmışlar. Böylelikle Gürcüler intikamını almış. Ancak çocuğa yapılanlar annesini deliye döndürmüş.[412]

Elinden bir şey gelmeyen anne köyüne geri dönmüş. Olanları duyan Kurdoğlu eşkıyaları bu çocuğun öldürülmesinden kendilerini sorumlu tutmuşlar. Kadının yanına gelerek "Sen korkma. Oğlunun intikamını alacağız. Biz de onların kafasını keseceğiz. Sen yaylada bile olsan kestiğimiz başı yaylaya çıkarıp sana göstereceğiz." diyerek kadını teselli etmeye çalışmışlar.

---

[409] Kadının korktuğu hâlde Ardeşen'e inmesinin sebebi, dönemin olumsuz ekonomik şartlarından dolayı ciddî erzak sıkıntısı çekmesidir.

[410] Hamidiye semtinin eski adı Eski Trabzon'dur. Bu adın varlığı kaynaklarda da geçmektedir. Bkz. Marr, a.g.e., s. 72.

[411] Bardi, uzun bir kazık etrafında yapılan çayır, saman yığını. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "bardi", s. 58.

[412] Rivayete göre öldürülen bu çocuk Kurdoğlu sülâlesinin Ameşepeşi lâkaplı kolundandır (K. K. 27).

Kurdoğlu eşkıyaları, Meḱaleskiriti'den[413] Demirci ve Kesici ailelerinden olan eşkıyaları da yanlarına alarak Ardeşen'e inmişler. Ardeşen'e indikleri zaman Civelek ailesinden eşkıya Yusuf'u; Kutaniǯa, Yerebakan, Hasanoğlu ailelerindeki eşkıyaları da aralarına katmışlar. Toplanan eşkıyalar Hamidiye'nin girişine yakın olan Peroma Köprüsü'nde yedi gün yedi gece pusuya yatarak nöbet tutmuşlar.

Gecenin birinde Hamidiye'de bir düğün yapılıyormuş. O gece Kurdoğlular yine nöbettelermiş. Kurdoğlular bu düğün gecesi, köprüden geçen yedi Gürcü'yü öldürmüşler.[414] Küçük çocuğun intikamını alan Kurdoğlular, öldürdükleri Gürcülerden bir tanesinin başını keserek yanlarına almışlar. Kurdoğlu eşkıyaları köye döndüklerinde ölen çocuğun annesinin yaylada olduğunu öğrenince kestikleri kafayı yaylaya kadar çıkarmışlar. Kurdoğlular, yaylaya çıkıp kestikleri kafayı kadının önüne sermişler. Oğlunun ölümünden sonra deliren kadın ise artık hiçbir şeyin farkında değilmiş.

(K. K. 4, K. K. 27)

2. 2. 2. 1. 2. Ermeni doktor

Osmanlı Devleti, doğu bölgelerinde Ermeniler ile çatışma hâlindeymiş. Bu kritik dönemde, ordunun içine doktorluk vasfıyla sızan bir Ermeni doktor varmış. Bunun asıl görevi insanları tedavi maksadıyla çalışmak değil, Osmanlı Devleti'nin gelişme durumunu, stratejik bilgilerini, arazi yapısını ve diğer bütün bilgileri rapor etmekmiş. Osmanlı ordusu Ermenilerle Erzurum'da savaşırken bu Ermeni doktor da oradaymış.

Ermenilerle Erzurum'da savaşmaya giden askerler bir yandan Ermenilerle bir yandan da açlıkla mücadele veriyorlarmış. Askerler, açlığa karşı daha fazla direnebilmek için Ermeni doktorun yanına gelmişler. Doktora, "Bir asker günde en az ne kadar yerse yaşayabilir?" diye sormuşlar. Doktor da "Tuzlu ekmek yenilirse su da telafi edilir. Günde sadece 100 gram tuzlu ekmek gerekir. Bu şekilde bir asker dayanma gücünü 24 saatten 48 saate çıkarabilir." cevabını vermiş. Yani tuzlu ekmek yenilince insanın su içme ihtiyacı da giderilir, böylelikle su aramaya uğraşmaz demek istemiş.

---

[413] Çamlıhemşin'e bağlı Dikkaya köyünün eski adıdır. Bu ad birçok kaynakta geçmektedir. Bkz. BOA.DH.EUM.KLU.10_50, Salname-i Vilayet-i Trabzon, cilt 11, 1293 (M. 1878), s. 217, Marr, a.g.e., s. 73, Aleksiva, Bucaklişi, *Svacoxo Yer Adları Sözlüğü*, s. 60.

[414] Rivayete göre bu olaydan sonra birçok Gürcü Hamidiye'den taşınmıştır. Günümüzde sadece o gece olaya karışmayan Gürcüler o bölgede yaşamaktadır (K. K. 27).

Ermeni doktorun art niyetini anlayamayan askerler bölükte denilene göre hazırlık yapmaya başlamışlar ve daha fazla yenilmemesi için de kısıtlama getirmişler. Komutan da doktorun dediklerine istinaden bir gün sadece tuzlu ekmek yenilip su içilmemesini emretmiş. Neticede bu karar askerlere uygulanmış. Bir gün bunu uygulayan askerler bir yandan savaşın bir yandan susuzluğun getirdiği hararetle bitap düşmüşler. Askerlerin tuzlu ekmek yiyerek çok susayacağını bilen Ermeni doktor, yöredeki bütün su kaynaklarını zehirlemiş. Zehirledikten sonra askerlere su içebilecekleri hakkında çağrı yapmış. Askerleri toplayıp su kaynaklarına götürmüş. "Burada içebildiğiniz kadar su için, mataralarınızı da suyla doldurun." diyerek askerleri serbest bırakmış. Bir gündür susuzluktan kırılan askerler su kaynaklarına koşup doya doya su içmişler. Suyu içen askerlerin çoğusu orada zehirlenip ölmüş. Bazı askerler dirençli olduğundan zehirli suya yenik düşmemiş. Hayatta kalan askerler ise Ermeniler tarafından yakalanarak bir camiye kapatılıp tüfeklerle kurşuna dizilerek şehit edilmişler.[415]

(K. K. 3)

2. 2. 2. 1. 3. Savaş ve şehit

Osmanlı Devleti yıllarında Rus işgaline uğrayan Fırtına Vadisi'nde bir olay meydana gelmiş. Osmanlı askerleri Rus askerlerine karşı çıkıyor ve devlet oldukça şehit veriyormuş. Ruslar, Ardeşen'deki Fırtına Deresi'nden geçmeye karar vermişler. Bu yüzden Rusların komutanı derenin üzerine bir köprü yaptırmaya karar vermiş. Ancak kıyıların kayalıklarla kaplı oluşu ve çetin arazi yapısı nedeniyle bu köprünün yapımı çok zor olacakmış. Bu sebeple bazı Rus askerleri dağlardan Çamlıhemşin'e doğru ilerlemeye karar vermişler.

O arada Osmanlı komutanları, Rusların Ardeşen'e kadar geldiğini ve iç kısımlara gireceğini öğrenince İkizdere'den 40 asker yollamışlar ve bu askerler dağ köylerini aşarak Fırtına'ya Ruslardan önce varmışlar. Rus askerleri ve Osmanlı askerleri Duygulu köyünün dibinde karşılaşmışlar. Osmanlı askerleri, Rusların köprüden karşıya

[415] Haci lâkaplı Mehmet Aktun'un rivayetine göre bu hadiseler dedesi İbrahim Aktun'un başına gelmiştir. Zehirli suya yenik düşen İbrahim Aktun bölgede şehit olmuştur. Ancak İbrahim Aktun'la aynı bölükte yer alan ve Duygulu köyünden (Eski adıTolikçeti olan bu köy Çayırdüzü'ne çok yakındır.) olan arkadaşı hayatta kalmıştır. Bu kişi hadisenin devamına da şahitlik etmiştir. Ermenilerin Osmanlı askerlerini camide öldürülmesine şahit olan bu adam bölgeden kaçmayı başarabilmiştir. Savaştan sonra da köyüne dönerek bu olayları şehit olan arkadaşı İbrahim Aktun'un ailesine aktarmıştır (K. K. 3).

geçmelerine engel olmaya çalışıyorlarmış. Ruslar hemen mevzi alarak açık alanda olan Osmanlı askerlerini şehit etmeye başlamışlar. Rusların gelişmiş silahları karşısında Osmanlı askerlerinin eriyen kurşunları fayda vermemiş. 30 asker Ruslar tarafından şehit edilmiş.

Ruslar, Çamlıhemşin'in içlerine doğru ilerlemeye devam etmişler. Geride kalan Osmanlı askerleri, çevredeki köylere haber vermeye başlamışlar. Bir atlı asker Behice'ye doğru çıkıp bağırmaya başlamış:

- Yüzbaşı geldi, emirdir! Köyü boşaltınız Mermanat'a doğru ilerleyiniz!

Daha sonra asker, Behice ile Çayırdüzü köyleri arasındaki ahşap köprüyü geçerek:

- Ey Ğvand milleti! Köyü boşaltın, karşıya geçin. Köprüyü mecburen uçurmamız lazım!

Çayırdüzü köylüleri bu askerlerin seslenişlerini duyunca Rusların bu köyde barınmasını önlemek için köydeki evleri ateşe verip köyden inerek Handağı'na doğru ilerlemeye başlamışlar. Bazı köylüler geri dönme umuduyla mağaralara mısır saklayıp öyle yola koyulmuşlar. Osmanlı askerleri ahşap köprünün taşlarını oynatmaya ve köprüyü yıkmaya çalışıyorlarmış. Rus askerleri yaklaşınca Hasan ve Hüseyin adındaki iki Osmanlı askeri köprüyü sökmeyi başarmış. Ancak sökülen köprü yıkılırken bu iki askeri de beraberinde sürükleyerek Fırtına Deresi'ne düşürmüş.[416]

Dereye düşen askerler toprağa karışarak şehit olmuş. Köprü yıkılsa da bu, Rusları durduramamış. Çünkü Ardeşen'de yapımı zor olan Fırtına Köprüsü'nün yapımı Ruslar tarafından tamamlanmış ve Rusların iç bölgelere geçişi kolaylaşmış. Neticede Ruslar köylere yayılmaya başlamışlar. Yakılan evlerde barınamayan Ruslar yakılmamış bir ev bulup orada toplanmışlar.

Aradan günler geçmiş. Handağı'na sığınan köylüler paʒxalarda[417] yaşamaya çalışıyorlarmış. Rusların dikkatini çekmemek için ateş bile yakamayıp çiğ ve tuzsuz et yiyorlarmış. Handağı'na sığınanların yanı sıra köyü terk etmeyen köylüler de olmuş.

[416] Başka rivayetlerde yıkılan bu köprü Çayırdüzü köyü girişinde değil daha aşağıdaki köprülerdendir (K. K. 3).
[417] Paʒxa, uzak tarlalarda yapılan, altında bir ahırın bulunduğu, samanlık, ambar olarak kullanılan derme çatma bir kulübedir. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "paʒxa", s. 827.

Ancak Ruslar bu köylülere zarar vermiyorlarmış. Hatta çocuklara şeker verip insanlara zarar vermeyeceklerini söylüyorlarmış.

Aradan zaman geçmiş ve Bolşevik İhtilâli olmuş. Bir seneden az bir süre Çamlıhemşin'de kalan Rus askerleri ihtilâl sebebiyle köyleri boşaltıp ülkelerine dönmeye başlamışlar. Rusların çekilmesiyle köylüler de köylerine dönmüşler. Ancak evler ve bahçeler yandığı için barınamıyorlar ve yiyecek bulmakta çok sıkıntı çekiyorlarmış. Zekiye adlı bir kadın, mağaraya saklamış olduğu mısırlardan sağlam kalanlarını değirmene götürerek öğütmüş ve bazı köylüler bir müddet bu besinle hayatta kalmışlar.

Çayırdüzü köyündeki köylüler, eski düzeni kurana kadar çok zorluklar yaşamışlar. Aradan yıllar geçmiş. Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, köprüler ve yollar yeniden yapılmaya başlanmış. Artık eski patika yollar kullanılmayacak, asfalt yollar yapılacakmış. Yeni yol, Fırtına Deresi boyunca uzanıyormuş. Yollara asfalt döşenmeye başlanmış. Asfalt yol Duygulu köyünün dibinden geçecekmiş. Bu sebeple dozerler yolları açıyor ve düzeltiyorlarmış.

Bir gün bir dozer yolun bir kısmında stop etmiş. Dozerin bozulduğunu düşünen işçiler tamir etmek için dozeri başka yere çekmişler. Ancak başka yere çekilen dozer eskisi gibi çalışmaya başlamış. Dozer, yol yapım çalışmalarına devam edilebilmesi için tekrar eski yerine getirilmiş. Ancak dozer tekrar stop etmiş. Dozeri çalıştıran operatör bunda bir hikmet olduğunu düşünmüş. Kazmaya çalıştığı yerin üzerine bir bıçak koymuş. Çünkü toprağın altında bir şehit ya da evliya varsa bu bıçağı koyduktan sonra ya o bıçak yerinden oynar ya da ses gelirmiş. Operatör bıçağı koyduktan sonra tekrar dozere binip çalıştırmaya uğraşmış. O esnada topraktan bir ses gelmiş. Operatör "Basma beni, basarım seni!" diye bir seda işitmiş. Operatör de bu sesi duyunca toprağın altında bir zâtın yattığını anlamış ve dozerin yönünü değiştirerek yolun gidişatını değiştirmiş. Yolu daha yukarıdan açmaya karar veren operatör, dozeri çalıştırdığında eskisi gibi çalışmaya başlamış.

Daha sonra bu olay çevrede duyulmuş ve toprakta bir kazı çalışması yapılmış. Toprağın içinde yatan zâtın, savaş zamanında köprüyü yıkarak dereye karışan askerlerden biri olduğu ortaya çıkmış. Şehidin bulunduğu yer ise çevrelenerek bir kabir yapılmış.

Fırtına Deresi'nde her beş senede bir, büyük sel felâketleri olurmuş. Bu kabir dere kenarında olmasına rağmen hiçbir zarara uğramazmış. Hatta kabrin üstündeki evler bu felâketlerden zarar görürmüş ama bu kabir her zaman Allah tarafından korunurmuş.[418]

(K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15, K. K. 82)

2. 2. 2. 2. Bazı Yerlerle İlgili Efsaneler

Efsaneler, teşekkül ettikleri yerlere anlam kazandırır, oralara başka bir gözle bakılmasını sağlarlar. Tarihî gerçeğin dışında halkın gerçek ve kutsal olarak belli bir yer etrafında efsane yaratması, onunla bu gerçeği paylaşması, o yerle birleşmesi anlamına gelir. Böylece insanlar kendilerinden bir parça olarak gördükleri şeye daha çok değer verir, anlamı daha derin olur.[419]

2. 2. 2. 3. 1. Köprü[420]

Boçizeni Yaylası'nda[421] yılın çoğu günlerinde suyu oldukça az akan bir dere varmış. Zaman zaman üzerine tahta köprüler yapılmış. Yapılan köprüleri sürekli beklenmedik anda yağan yağmurlar götürürmüş. Köylüler sonunda derenin üzerine taş köprü yapmaya karar vermişler. Kemer köprü yapmak hem zahmetli hem de yer uygun olmadığı için derenin ortasına büyük bir taş koyup bunun üzerine her iki tarafından düzgün, oldukça ağır iki taş koymaya karar vermişler. Buraya yakın yerde uygun taş bulunamamış. Uygun taşlar aranmış ve yaklaşık yirmi dakikalık yaya yürüyüşü uzaklığındaki bir yerde uygun taşlar bulunmuş. Taşlar ustalar tarafından hazırlanmış, işin uzmanları tarafından uygunluğu kabul edilmiş, sıra taşların taşınmasına gelmiş.

---

[418]Günümüzde bu kabirden dolayı bölgeye *Şehitlik* adı takılmıştır. Ayrıca dertlerine deva, hastalıklarına şifa arayan kişilerin bu kabri ziyaret ettiği ve kabrin yanından geçen arabaların teyiplerini kapatmaları gerektiği inancı olduğu bilinmektedir. Nitekim kabrin yanından bilerek müzik çalarak geçen kişilerin tarfik kazası geçirdiği duyulmuştur (K. K. 4).
Ayrıca aynı anlatı Neşe Işık tarafından da derlenmiştir. Bkz. Neşe Işık, *Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon, Rize ve Artvin Efsaneleri),* (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1998, s.128.

[419] Açа, Yılmaz, Sever, a.g.e., s. 136.

[420] Kaptan, a.g.e., s. 25.

[421] Boçizeni Yaylası, esasen Cileni Ngola'dır. Çünkü köy halkı Boçizeni bölgesinin farklı bir yer olduğunu ve yaylanın asıl adının Cileni Ngola olduğunu ileri sürmektedirler (K. K. 3, K. K. 29, K. K. 60). Cileni Ngola, Lazcada *Yukarıdaki Yayla* anlamına gelmektedir.

Yer yapısı taşları süründürerek getirmeye uygun değilmiş, tek çözüm kalaslara bağlayıp omuzda taşınması imiş. Taşıyabilecek uygun kalaslar ormandan getirilmiş. Taşlar kalaslara bağlanmış. Kalaslar daha taşlar yerden kalkmadan kırılmış. Kalas için daha güçlü ağaç getirilmiş. Bu kez de 40-50 kişilik kalabalık taşları yerden kaldıramamışlar. Günlerce yapılan uğraşlar ve daha güçlü kişilerin getirilmesi de fayda vermemiş. Komşu yaylalardan gelip "Biz götürürüz bize bir öküz verin, biz taşırız ama 10 köşk isteriz." gibi iddiada bulunanlar olmuş. Kimisi gelip denemiş. Hiçbir uğraş sonuç vermemiş. Köylüler artık bu taşlardan vazgeçmişler, "Gelecek yıl başka bir şeyler yaparız." demişler.

Mevsim sonunda artık çoğu kişi yayladan köye dönmüş. İhtiyarlar ve birkaç genç kalmışlar. Bir gün tulum çalmasını çok iyi bilen bir çoban bu taşları görmeye gitmiş. Olayları daha önce duymuş fakat sürekli hayvanların peşinde olduğu için bir fırsat bulup taşımaya daha önce katılamamış. Taşları iyice inceledikten sonra, akşama doğru yaylaya dönmüş. "Bana 20 kişi verin o taşları getireceğim" demiş. Hiç kimse inanmamış. Tulumcu çoban yalvarmış yakarmış 15 kişiyi bu taşımaya gelmeye razı etmiş. Hep beraber taşların bulunduğu yere gelmişler. Tulumcu çoban, taşın en ağır olanını iki kalasa bağlatmış. Tüm bağlamaları iyice inceledikten sonra taşın üstüne oturmuş. Tulumunu şişirmiş ve çok derin, gizemli havalar çalmaya başlamış. Taşları taşımaya gelenler kalasların altına girmişler ve kaldırmışlar. Tulumcu hiç kesmeksizin çaldığı ezgilere devam ediyormuş. Bu tulumcunun huyu da tulum çalmayı içten istediği zaman gözlerini kapar öyle çalarmış. Kısa bir süre sonra, taş konacağı yere kadar gelmiş. Getirenlerin içinde, taşın tam olarak nasıl konulacağını bilen olmadığından rastgele konmuş. Tulumcu, tulum çalmayı hiç kesmiyormuş. Kalaslar taştan sökülmüş ve diğer taşları getirmek üzere tekrar dönülmüş. Dönerken tulumcuyu kalasların üzerine oturtmuşlar. Tekrar taşların bulunduğu yere gelinmiş. İkinci taş da aynı yöntemle taşınmış. Üçüncü taş için yine aynı yöntem izlenmiş.

Bütün taşların taşınması ve yerine yerleştirilmesi hava kararıncaya kadar devam etmiş. İş bittikten sonra tulumcu yavaşça gözlerini açmış ve yapılan köprünün yakınındaki bir düzlüğe doğru yol havası çalarak gelmiş. Taşımayı yapanlar da arkasından gelmişler. Yavaş yavaş yayladaki herkes toplanmaya başlamış.

Kalabalık arttıkça tulumcu oyun havalarına geçmiş. Gece geç saatlere kadar horon oynayabilenler oynamış, oynayamayanlar da horonu seyretmişler.[422]

2. 2. 2. 3. 2. Zir Kale / Zil Kale

Rivayete göre Zil Kale'nin[423] iç kısmında ellerinde kılıç bulunan heykeller varmış. Bu heykeller kalenin dibinde bulunan altınları korumaktaymış. Altınlara ulaşmak için belli bir taşa basılması gerekiyormuş. Bu taşa basıldığında orada bulunan heykellerin kılıçları kendiliğinden aşağı inerek altınları almamaları için insanları öldürüyormuş.

Kale ile ilgili bir haritadan da söz ediliyormuş. Haritada yazıldığına göre altınlar "Zil Kale'nin karşısı, karşısının da karşısı"nda gömülüymüş. Buna göre altınlar yine Zil Kale'nin kendisinde gömülüymüş. Kalede altın olduğunu duyan define avcıları defalarca içeri girmeye çalıştılarsa da başarılı olamamışlar. Çünkü kalenin dibindeki altınlar uzun süre kapalı kaldığından gaz salgılamaya başlamış ve bu gaz da insanların kazı yapmasına engel oluyormuş.

Bir de kalenin tepesinde küçük bir mezar varmış. Bu mezar, çocuk mezarı olarak anlatılıyormuş. İnsanlar ise mezarda bir çocuğun değil altının gömülü olduğunu düşünüyorlarmış. Çünkü bölgede çıkarılan altınların birçoğu mezarlardan çıkarılıyormuş. Bu sebeple de halk, eski mezarlara daima şüpheyle bakıyormuş.[424]

2. 2. 2. 3. 3. Değirmen[425]

Çamlıhemşin'in Çayırdüzü köyündeki değirmenle ilgili, yörede çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Tahtadan yapılmış olan bu değirmene, tahıllarını öğütmek için gelen kişi eğer işinin başında beklemezse değirmen o anda duruverir, tahılı öğütmez olurmuş.

---

[422] Sevgi Kaptan'ın çalışmasından alınan bu efsane şu şekilde bitmektedir: *Bu köprü bugün hâlâ ayaktadır. Köprünün ne zaman yapıldığını bilen hiç kimse hayatta değildir. Taşımada orada olanların dışında herkes bu olayı bir efsane saymaktadır. Bugün de yaşanan gerçek ise köprünün yakınındaki düzlükte sık sık eğlenceli horonların oynandığıdır. Köprüden gelip geçen yeni kuşaklar ise taşların büyüklüğünün farkına bile varmazlar.* Bkz. Kaptan, a.g.e., s. 25.
Ayrıca benzer anlatı Neşe Işık'ın çalışmasında da bulunmaktadır. Bkz. Işık, a.g.e., s.144.

[423] Halk dilinde *Zil Kale* denilen kalenin adı kaynaklarda Kale-i Hemşin-i Zir olarak geçmektedir. Bkz. Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, s. 337.

[424] Zir Kale'ye yakın bölgelerde altın bulunduğundan (örneğin altın bir çıngırak) kalede altın olduğu düşüncesi halkın zihninde yer etmiştir (K. K. 1).

[425] Işık, a.g.e., s.146.

Değirmene götürülen mahsül, eğer birisi tarafından çalınmışsa değirmen hiç çalışmazmış. Bu değirmen, tuzu da öğütmezmiş. Tuz öğütmeye kalkışanlar tuz yerine ya mısır unu alır ya da çalışmayan değirmenin başında öylece beklerlermiş. Mahsülünü değirmene götürmüş olan kişi eğer iyi kalpli biriyse işi çabucak bitermiş.

Bazı vakitler köylünün daha önce hiç görmediği yabancılar da bu değirmene gelerek tahıllarını öğürütürlermiş.

2. 2. 2. 3. 4. Didi Ruba Kopuğu

Çayırdüzü köyü deresinin kaynağını oluşturan Didi Ruba'dan akan su, geçmiş yıllarda çok gür akarmış. İnsanlar burada bol bol balık avlıyorlarmış. Bir gün bölgeye çok kuvvetli yağmurlar yağmaya başlamış ve Didi Ruba'dan taşan sular her yeri sarmış. O zamanlarda Didi Ruba bölgesindeki toprağın altında belden aşağı insan, belden yukarısında yedi başı olan bir yılan yaşıyormuş. Sel felâketi meydana gelince toprak kaymaları oluşmaya başlamış. Toprakların kaymasından rahatsız olan bu yılan toprağın içinde hareket etmeye başlamış. Bu büyük yılan hareket ettikçe daha fazla toprak kayıyor, heyelanlar meydana geliyormuş. Heyelanlar bu yılanın dengesini iyice kaybetmesine sebep olmuş ve kendi de toprağın içerisine karışmaya başlamış.

O esnada, Didi Ruba'da Topluca köyünden iki arkadaş koyun güdüyorlarmış. Didi Ruba'nın altındaki yılan hareket edip heyelanlar meydana gelince bu iki arkadaş ve koyunları da toprağa karışmışlar.

Sel ve heyelan felâketleri durduktan sonra insanlar bu iki çobanı aramaya koyulmuşlar. Didi Ruba'da çobanları arayan insanlar, koyunların leşlerine rastlamışlar. Aramayı sürdürünce de yedi başlı yılanın parçalarına rast gelmişler. Daha fazla aramaya devam ettilerse de çobanların izine rastlayamamışlar.

Çobanların cesetlerini bulmak isteyen köylüler bir hocaya danışmaya gitmişler. Hoca da simatsız, beyaz, üzerinde başka hiçbir renk ve benek bulunmayan bir horozu Didi Ruba'dan uçurmalarını söylemiş. Köylüler hocanın söylediklerini yapmak için simatsız bir horoz bulup Didi Ruba'ya gitmişler. Didi Ruba'dan uçurulan horoz ise belli bir bölgeye inerek o bölgede ayaklarını vurmaya başlamış. Köylüler ise horozun ayak vurduğu yerin altında bir şeyler bulabileceklerini düşünerek orayı kazmaya başlamışlar.

Kazdıklarında ise bu horozun cesetlerin olduğu yerin üstüne konduğunu anlamışlar. Toprağı tamamen kazdıklarında arkadaş olan bu iki çobanın birbirine sarılarak can verdiklerini görmüşler. Cesetlere ulaşan köylüler bu iki arkadaşı topraktan çıkararak kendi köylerindeki mezarlığa gömmüşler. Gelişen bu felâket de o günden sonra "Didi Ruba Kopuğu" olarak anlatılagelmiş.

(K. K. 3, K. K. 51)

2. 2. 2. 3. 5. ǯari Ǩançeni

Yukarıki Yayla'nın içinde ve girişinde olan bu bölgenin ortasından kıvrıla kıvrıla bir su akarmış. Genişliği dere kadar bile değilmiş. Rivayete göre ǯari Kançeni, süzülerek ve kıvrıla kıvrıla inen su anlamına gelirmiş.

Eski zamanlarda bu bölgede camışlar ve mandalar yaşarmış. Bataklık olan bu bölge zamanla kurumuş. Günümüzde Yukarıki Yayla'da belli bir rakımdan sonra ağaç yetişmemesine rağmen eski zamanlarda bu bölgede ağaçların olduğu ve yerleşimin olduğu anlatılırmış. Ayrıca bu bölgede altından bir de sapan bulunmuş.

(K. K. 3, K. K. 29)

2. 2. 2. 3. 6. Ǩvaťaxeri

Yayla yolları üzerinde bulunan bu bölge, yöre halkı için oldukça önem arz etmekteymiş. Ǩvaťaxeri, *kırık taş* anlamına gelirmiş. Çok eski zamanlarda bu bölgede yerleşim olduğu rivayet edilmiş.[426] Doğu Karadeniz'den Kafkaslara ve İran'a giden tarihî yolun bir kısmı bu yayla yolundan geçmekteymiş. Ǩvaťaxeri de bu yol üzerinde önemli bir konummuş. Bu bölgede birçok kalıntıların çıkarıldığını köyde herkes bilirmiş. Bölgede ortası oyuk ve dibi delinmiş paralar bulunmuş. Ayrıca bir de haç çıkarılmış.

Rivayete göre bu bölge, çok eski devirlerde çok işlek bir yermiş. Karadeniz'de ticaret kolonileri kuran Cenevizliler bu bölgeyi işlek olarak kullanmışlar. Bölgede nal çakan demirciler varmış ve burası bir gözetim yeriymiş. Bölgeye yakın olan Livadi ǯuṗuťa'da dinlenen Cenevizliler, bu bölgeden ticaret kervanlarını geçirirlermiş.

[426] Bazı kaynak kişiler büyüklerinden duyduklarına göre, çok eski zamanlarda yaylalar sürekli bir yerleşim yeri olarak kullanılmakta, yaylaların mandaların yaşayabileceği kadar sıcak olduğu aktarılmaktaymış (K. K. 29).

Ayrıca burada taşa saplanmış halkalı bir demir varmış. Nuh'un gemisi dolaşırken burada mola vermiş.

(K. K. 26, K. K. 27)

2. 2. 2. 3. 7. Yer adlarıyla ilgili efsaneler

2. 2. 2. 3. 7. 1. Çukenimeşe[427]

Çukeni, henüz yirmi yaşlarındayden meşecilik (arıcılık) yapmaya heveslenmiş. Yuvarlak ağaç kütüklerinin içinin oyulması ile yapılan kovan yapımı ile ilgili bilgi almak için birçok usta kişilere danışmış. Meşecilik yapan yaşlılara birkaç yıl yardımcı olmuş. Onlara yardım ettiği zamanlarda onlarla arılar üzerine uzun uzun sohbet edermiş. Kendini konu ile ilgili yeterli bilgi edindiği inancına varınca, bugün Çukenimeşe denen yerde meşecilik yapmaya başlamış.

Önce, kovan için en uygun ağaçları kesmiş ve yaşlılardan aldığı bilgiler doğrultusunda onları derenin içine koymuş. Sel sularından korumak için de üzerine büyük taşlar koymuş. Ağaçlar bir yıl su içinde kaldıktan sonra onların içini oymuş ve gölgelik yerde kurutmuş. Oyulan kısa kütüklerin önünü ve arkasını uygun tahtalarla kapatmış. Kovanın içine koyacağı köprü ağaçlarını, toprak altında uzun yıllar kalmış en iyi çıralardan seçmiş. Meşeciliğe başlamak için gerekli olan on kadar kovan hazır olunca, onları ilkbaharda ağaçların gövdelerine çekmiş. Bu tür meşecilikte arılar

---

[10] Sevgi Kaptan'ın çalışmasında "Bal" adıyla geçen bu efsanenin girişinde şöyle bir açıklama yer alır:

Kaçkar Dağları'nın kuzey yamaçlarında, Fırtına Deresi'nin en doğu kolu olan Maselevat Deresi, belli bir yükseklikten sonra iki kola ayrılır. Bunların batı kolu denizden 1300 metrelere gelince irili ufaklı derelere bölünür. Bu derelerden ikisi çok önemlidir. Bunlar Çukenimeşe ve Maçxa dereleridir. Bu iki dere arasında bitki dokusu çok farklıdır. Kuzey'e bakan yamaçlardaki bitki dokusu ayrı, güneye bakan yamaçlardaki bitki dokusu daha ayrı, güneydoğu, güneybatı, kuzeydoğu, kuzeybatı yamaçlar apayrıdır. Güneş bazı yamaçlara yılın belli günlerinde küskündür. Bazı günlerde ise en erken onlara gülümser. Kısaca küçük bir alanda böylesine farklılık Karadeniz'in hiçbir yerinde yoktur.

Bazı kuytuluklarda azman otlar büyür, azman çiçekler boy gösterir. Yamaçlar Kaçkar dağlarının orta doruk noktalarına kadar büyük dikliklerle yükselir. Çoğu yerler çok diktir. Kayalıklar çok keskin taşlarla örtülüdür. Çamları çok uzar ve ulu dalları rüzgârda savrulur. Kayın ağaçları, gövdelerinin yarı kalınlığı kadar büyüyüp belli rüzgârların karşılarına toprağa sıkı sıkıya bağlanırlar. Hiçbir ağacın yaşı belli değildir. Kimi zaman ağaçlar kendi kendilerini yenilerler. Büyük ağaçların altlarındaki; cins cins kumarlar, böğürtlenler, yabanî karayemişler, ayı armutları toprağı örter. Çiçek mevsimi başlayınca arılar vızıl vızıl dolanırlar. Sıcak bahar yelleri esmeye başlar başlamaz önce tepelerin alt tarafındaki çiçeklere, mevsim ilerledikçe daha yukarılara çıkarlar. Güzel havalarda arı vızıltısından durulmaz. Kulakları sağır edercesine orman diplerinden doruklara doğru uğultu seli yayılır, gün akşama yüz tutunca da sesler yavaş yavaş söner. Akşam serini iner inmez de ağaç kovuklarından körükçülerin sesi sabaha dek devam eder.

Bkz. Kaptan, a.g.e., s. 26.

kendiliğinden oğul verip yapılmış kovanlara yerleşmekteymiş. Tüm hazırlıklar bittikten sonra büyük bekleyiş başlamış. O yıl ve onu izleyen birkaç yıl, Çukeni'nin hazırladığı kovanlara bir tek yavru konmamış. Bütün umutlar boşa çıkmış. Aylarca kendi kendine nerede hata yaptığını düşünmüş. Tanıdığı bildiği tüm meşecilere yaptıklarını anlatmış ve hatasını sormuş. Herkes ona hiçbir hata yapmadığını, hatta meşecilik için iyi işler yaptığını söylemiş.

Çukeni, herşeyi unutup meşecilik yapmaktan vazgeçmiş. Kovan kurduğu ağaçlara da artık uğramamaya başlamış. Bir gece rüyasında arı kovanlarının yanına gittiğini görmüş. Çok büyük bir ayı, kovanları birer birer ağaçların altına atıyormuş. Çukeni, uyanır uyanmaz günün ışımasını beklemeden yola koyulmuş. Mevsim, bal hasatı mevsimiymiş. Gün iyice ısınıncaya kadar meşeliğe varmış. İlk kovanına bakınca şaşırmış. Arılar vızır vızır girip çıkmaktaymış. “Acaba hâlâ rüyada mıyım?” diye düşünmüş. Yaptığı birçok deneylerden sonra rüyada olmadığını anlamış. Sırasıyla bütün kovanları dolaşmış. Hepsi harıl harıl çalışmaktaymış. Arısı olmayan bir tek kovana rastlayamamış. Birkaç ağaca çıkıp kovanların içine bakmış. Tüm kovanlar tıka basa bal doluymuş. Sevincinden uçarak köye dönmüş. Konu ile ilgili de hiç kimseyle konuşmamış.

O yıl, yalnız kendisine yetecek kadar bal sağmış. Bütün kış boyunca kovan yapımını hızlandırmış. Ertesi yıl meşelik için her uygun ağaca kovan kurmuş. O yıl, kurduğu tüm kovanlara arı konmuş. Aradan yıllar geçmiş ve Çukeni meşecilik ile ünlenmiş. Köyde, arısı olan olmayan herkese bal dağıtmış. Herkes onun balının tadının diğer ballardan çok farklı olduğunu söylemiş. Bu tadın sırrını sorsalar da o, onlara hiçbir sırrı olmadığını söylemiş. Çok ısrar edince işi şakaya vermiş. "Arılar bal toplarken onlara çiçekleri ben tarif ediyorum, hem benim arılarım çok akıllı benim sözümden dışarı çıkmazlar" demiş.

Yıllar birbirini kovalamış, Çukeni isteyen herkese meşeciliğin sırlarını söylemiş, elinden geldiğince de yardımcı olmuş. Yalnız kendisinin meşecilik yaptığı bölgede hiç kimseye kovan kurdurmazmış. Bu istekte bulunanları da incitmeden geri çevirirmiş.

Bir sonbahar günü Trabzon'a yağ, peynir, kavurma satmaya giden katırcılardan biri Çukeni'yi bulmuş. Trabzon'un Osmanlılar tarafından zapt edildiğini ve iki ay sonra padişahın Trabzon'a geleceğini, balı çok sevdiğini, hatta en iyi bal yarışması

düzenleyeceğini, yarışmada balı eğer beğenilirse padişahın ona çok büyük para ödülü vereceğini müjdelemiş. Bu yörede o zamanlar bal satmak diye bir şey bilinmediğinden Çukeni şaşırmış. Geleneklere göre meşecilik yapanlar kesinlikle bal satmazlar, fazla olan balı ihtiyacı olanlara verirler, ancak bu davranışla meşecilik yapabileceklerine inanırlarmış. Meşeciler balı; yağ, peynir, un gibi yiyeceklerle değiş tokuş yaparlarmış. Hiç kimsenin para veya altın karşılığında bal sattığı görülmemiş.

Çukeni, ilk önce böyle bir iş yapmayacağını, böyle bir şey yaparsa arılarının hiç bal vermemeye başlayacaklarını söylemiş. Hem Trabzon'a o zamanlarda dağlardan beş güne gidildiğinden, balın beş gün katır sırtında bozulacağını, tadını kaybedeceğini söylemiş. Katırcı günlerce Çukeni'nin peşinde dolaşarak onu ikna etmeye çalışmış. Tüm taşıma sorumluluğunu kendisi almış. Uzun uzun tartışmalardan sonra Çukeni, Trabzon'a bal götürmeyi kabul etmiş. Katırcıya ne kadar bal götürmeleri gerektiğini, erken sağımı yapılan balın mı yoksa mevsim sonunda sağılan balın mı daha makbul sayılacağını, bir sonraki Trabzon seferinde bir bir öğrenmesini istemiş. Hatta yapabilirse, Trabzon'daki balcılarla konuşmasını ve oradaki ballardan kendisine azar azar getirmesini söylemiş. Katırcı, dönünceye kadar da en az üç katır yükü bal için hazırlıklarını bitireceğini söylemiş.

Katırcı dönüşünde Çukeni'yi bulmuş. İstediği bilgileri iletmiş. Bir hafta sonra yola çıkacaklarını ve iki katır balın yeterli olacağını söylemiş. Çukeni, katırcıya katırlarının gece yol yürüyüp yürüyemeyeceklerini sormuş. Katırcı gece yolculuğunun olanaksız olduğunu söylemiş. Bunun üzerine Çukeni, Trabzon'a gitmekten vazgeçmiş. Gündüz sıcağında bal taşınamayacağını, gündüz taşınan bal ile yarışmaya girmeyeceğini söylemiş. Katırcı, gece yolculuk yaparlarsa ödülü bölüşmelerini ve gece yolculuğu için yedek boş katır almaları gerektiğini söylemiş. Anlaşma sağlanmış. Çukeni iki gün sonra yola çıkacaklarını katırcıya bildirmiş. Yolculuğun güneş battıktan sonra başlayacağını ve sabah güneş ısıtmaya başlayıncaya kadar devam edeceğini de eklemiş.

İki gün sonra, daha hiç doğum yapmamış koyunların derilerinden hazırlanmış tulumlara doldurulmuş ballar, kenarlarına ince tahta parçaları konarak katırlara yüklenmiş. Hava kararmaya yüz tuttuğunda da yolculuk başlamış. Boş katırlar arkada, yüklü katırlar önde, gece yarısına kadar yolculuğa devam etmişler. Gece yarısı yüklü katırlardan yükler indirilip, boş katırlara yüklenmiş. Sabah erken saatlerde de yolculuğa

ara verilmiş. Yükler indirilip serin, havadar yerlere yerleştirilmiş. Yolculuk yedi gün sürmüş ve Trabzon'a varılmış. Katırcının tanıdığı hana varmışlar. Yolda Çukeni, katırcıya Trabzon'da hiç kimseye bal getirdiklerini söylememesini sıkı sıkı tembihlemiş. Handa serin bir odaya ballar güzelce yerleştirilmiş. Çukeni, yarışma gününe kadar Trabzon'da dolaşmış. Hayatında ilk kez Türkçe ve Rumca konuşan insanlarla karşılaşmış. Birkaç balıkçı ile ahbap olup ilk kez deniz balığı yemiş.

Yarışma günü gelince balları, padişahın tadına bakacağı köşke getirmişler. Her yerden çok değişik ballar gelmiş. Bal dolu tulumlar açılmış ve ballardan örnekler alınmış. Kâtipler gelip tulumların üzerine ve örnek aldıkları tabaklara numaralar koymuşlar. Gece geç saatlere doğru, tulumları köşkün altındaki salonda bırakıp üç gün sonra gelmelerini söylemişler. Çukeni, üç gün bekleyemeyeceğini katırcıya anlatmış. Aracılar, padişaha böyle bir istekte bulunmanın imkânsız olduğunu söylemişler. Çukeni, ertesi günü geri dönüş için yola koyulmuş. Katırcı, Trabzon'da kalmış.

Katırcı, günler sonra köye geldiğinde Çukeni'ye balının çok beğenildiğini, padişahın kendisini ödül vermek için Trabzon'a davet ettiğini söylemiş. Çukeni, hiçbir şey dememiş, Trabzon'a da gitmemiş. Katırcıya borcu yerine bal vereceğini söylemiş. Katırcı taşıma için hiçbir şey istememiş.

Ertesi yıl, Trabzon'dan bir heyet gelip Çukeni'yi bulmuşlar. Padişah için bal istediklerini söylemişler. Çukeni, padişaha verecek balı olmadığını, balının ancak konu komşulara ve kendisine yeteceğini söylemiş. Onlara bal ikram etmiş ve yanlarına taşıyabilecekleri kadar bal verip yolcu etmiş. Çukeni, ölünceye kadar meşeciliğe devam etmiş. Onun meşecilik yaptığı yer, daha sonra yayla olmuş ve evler yapılmış. Bu yerin adı da Çukenimeşe olmuş.

2. 2. 2. 3. 7. 2. Ardı Şen

Ardeşen adının nasıl oluştuğu hakkında yörede ünlü olan bir rivayet varmış. Rivayete göre Osmanlı Devleti yöreyi fethettikten sonraki yıllarda henüz şehzâde olan Yavuz Sultan Selim bölgeyi keşfe çıkmış. Şehzâde, Ardeşen'in sahillerinden atı ile geçerken yörede herhangi bir halkın yaşayıp yaşamadığını sormuş. Askerler ise burada kimsenin yaşamadığını ifade etmişler. Ancak Şehzâde Selim, Fırtına Deresi'nden geçerken bir baltayla bir ağaç yongasına rast gelmiş. Bu yongayı gören şehzâde,

“Buranın ardı şendir.” demiş. Yani bulunduğu bölgenin arkasındaki dağlarda yaşayanlar olduğunu ifade etmiş. Böylelikle bu sözü kullandığı yere ise “Ardı Şen” adı takılmış. Günümüze kadar gelen bu isim, iki kelimenin birleşmesiyle ses değişikliğine uğramış ve “Ardeşen” olarak kalmış.[428]

(K. K. 15)

2. 2. 2. 3. 7. 3. Dida Mezare

Yayla bölgelerinde bulunan Dida Mezare, *yaşlı kadın mezarı* anlamına geliyormuş. Bu mezarın kime ait olduğu konusunda çeşitli rivayetler varmış. Bir rivayete göre bu mezarın sahibi Meryem Ana’ymış. Başka bir rivayete göre ise ya bir Hristiyanın ya da bir Yahudinin mezarıymış. Köylü burayı Yahudi veya Hristiyan mezarı olarak duyduğundan yayla yolundan gelip geçerlerken taş atarlarmış. O bölgeden geçenler için o mezara taş atmak bir gelenek hâline gelmiş. Başka bir rivayete göre ise bu mezara taş atılmasının sebebi bölgeyi su basmasıymış. Su basan mezarın açılmaması için de gelip geçilirken taş atılırmış. O yüzden bölge taş yığını haline gelmiş.

Bu mezarın bir gayrimüslime atfedilmesinin bir sebebi de mezar toprağının altında bir küp altın olmasıymış. Altının bulunmasını engellemek için ve uzak durulması için burada bir gayrimüslim mezarı olduğu söylenmiş. Nitekim seneler öncesinde bu mezarın açılıp da içinden bir küp altın çıkarıldığı anlatılmış. Bu altının buraya nasıl ve kim tarafından gömüldüğü de bilinmiyormuş.

Öte yandan bu mezarın Cenevizlilere ait olabileceği de anlatılmaktaymış. Yayla yollarının çok eski zamanlardan beri kervan yolu olarak kullanıldığı biliniyormuş. Bu rivayete göre; Osmanlı Devleti, bölgeyi ele geçirmeden önce bölgede Rumlar hâkimken, Doğu Karadeniz’de Cenevizlilerin kolonileri bulunmaktaymış. Ticarî hayat genellikle Cenevizlilerin elindeymiş. Doğu Karadeniz sahilleri sarp kayalardan oluşmakta ve kıyı kesimlerde sıtma hastalığı bulunduğundan kervanlar sahilden ilerleyememekteymiş. Dolayısıyla kervanlar, iç kesimlere doğru ilerleyip dağlardan geçerlermiş. Bu kervan

[428] Yöre halkı “Ardeşen”i Lazcada “Arťaşeni” olarak telaffuz etmektedir. Köylü, Lazcada “arťa” nın etraf anlamına geldiğini ve bu kelimeye “şen” kelimesi eklenip “etrafı şenlik” anlamının ortaya çıktığını ifade etmektedir (K. K. 3, K. K. 15). Ancak bu bilgi bir rivayettir. Ardeşen’in adı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. İrfan Aleksishi, “Ardeşen’in En Kısa Tarihi”, İstanbul, *Tanura*, yıl 1, s. 3, 2012, ss. 53-55; Hiçyılmaz, *Ardeşen Nüfus Kütüğü (1842-Ardeşen Sülaleleri)*, s. 13.

yollarından bir tanesi de günümüzde Çayırdüzü köylülerinin kullandığı yayla yoluymuş. Bu yol, Kaçkar Dağları'na uzanıp ardından çatallaşmaktaymış. Bir tarafı Erzurum'dan İran'a doğru ilerlerken diğer tarafı Artvin'e, Maçaxel'e ve oradan da Kafkaslara uzanırmış. Dolayısıyla bu tarihî yoldan birçok insan gelip geçmiş. Bu mezarın sahibi de bu kervanda bulunan bir Cenevizli olabilirmiş. Ayrıca bölgeye Ǩvaťaxeri ve başka yörelerde bulunan paraların Cenevizlilere ait olduğunun anlatılması insanların bu şekildeki düşüncelerini besliyormuş. Bölgede Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan önceki dönemlerden bu yana yol kesen eşkıyaların ve hırsızların mevcut olduğu da anlatılıyormuş. Bu mezarda yatan kişinin de bu eşkıyalar tarafından öldürülmüş olabileceği ihtimali de anlatılanlar arasındaymış.

(K. K. 3, K. K. 17, K. K. 27)

2. 2. 2. 3. 7. 4. Mturi Lobcari / Lebcari

Yukarıki Yayla'da Vanağı'den sonra gelen Mturi Lobcari, bol gök gürültülerinin olduğu bir yermiş. Yaylaya dolu yağarsa da sadece Mturi Lobcari'ye yağarmış. Dolu taneleri fasülyeye benzediğinden ama buzdan oluştuğundan, Lazcada "kar" anlamına gelen *mturi* kelimesi ile "fasülye" anlamına gelen *lobca* kelimesi birleştirilerek Mturi Lobcari adı bölgeye konulmuş.

(K. K. 3)

2. 2. 2. 3. 7. 5. Kaçkar

Halk dilinde Ǩaşǩari olarak ifade edilen bu yüksek dağlar çok eski zamanlarda sıcakmış ve bataklık hâldeymiş. Bazı göllerde camışlar bile yaşarmış. Arpa ve buğday ekilip değirmenlerde öğütülürmüş. Dolayısıyla da eski zamanlarda bu dağlarda yerleşik bir düzen söz konusuymuş. Ancak iklim değişikliği baş gösterdiğinde havalar soğumaya başlamış ve insanlar bu dağlara kar yağdığını görmüşler. İnsanlar kar yağdığını görünce birbirlerine "Kaç, kar geliyor!" diyerek bu yerleşim yerlerinde artık buğday ve arpa ekilemeyeceğini düşünüp bölgeyi terk etmişler.[429] *Kaç-kar* adı da bu şekilde oluşmuş.

(K. K. 3)

[429] Yörede, geçmişte yerleşik olarak dağlarda yaşayan bu halkın Ermeni olduğu iddia edilir. Ancak zannımızca bu bilgi kesinlik arz etmez. Çünkü yöre halkı, geçmişte Müslüman olmayan halklar için kolaylıkla Rus veya Ermeni diyebilmektedir.

2. 2. 2. 3. 7. 6. Ǩarmaťe Doloazeri

Karmaťeşḱala olarak da adlandırılan, *değirmenin yontulduğu yer*[430] anlamına gelen Ǩarmaťe Doloazeri'de bir değirmen taşı bulunmaktaymış. Bu bölgede değirmen taşının yontulduğu anlatılırmış. Ancak ne zaman ve nasıl yapıldığı belli değilmiş. Köylülerin büyüklerinden aldığı duyumlara göre çok eskiden yaylalar oldukça sıcakmış ve bu bölgede arpa ve buğday ekilmekteymiş. Ekilen ürünlerin de bu değirmende öğütüldüğü söylenirmiş. Hatta çok eski zamanlarda bu bölgenin yakınında bir yerleşim yeri olduğu bile anlatılırmış.[431]

(K. K. 15, K. K. 29)

2. 2. 2. 3. 7. 7. Ğori Sḱurdi

Köy merkezine oldukça uzakta kalan Ğori Sḱurdi mevkînde bir kadın ve kocası yaşıyormuş. Bölgeye kar yağmaya başlamış. Bunun üzerine kadın, kocasına "Hadi, köye inelim." demiş. Kocası ise köye inmek istemeyip reddetmiş. Ancak kar yağmaya devam ediyormuş. Karın çok fazla yağdığını ve daha fazla burada dururlarsa köye inemeyeceklerini düşünen kadın tekrar kocasıyla konuşmuş. Ancak adam yine köye inmemekte ısrarcı davranmış. Bunun üzerine kadın iyice sinirlenip şu sözleri söylemiş:

- Ma vulur. Si ister ğuri sḱurdi ğuranati, ister sḱudanati hay ortar![432]

Böylelikle, kadının kullandığı cümledeki "ğuri sḱurdi" ifadesi zamanla Ğori Sḱurdi'ye dönüşmüş ve bölgenin adı olmuş.

(K. K. 3, K. K. 11, K. K. 30)

---

[430] Kuyumcu, a.g.m., ss. 55.

[431] Geçmiş yıllarda Ardeşen'in çok sıcak olduğu ve insan yaşamına elverişsiz olduğu ve bundan dolayı insanların yüksek yerlere yerleştiği düşünülürse yaylaların şimdiki kadar soğuk olmayacağı düşünülebilir. Nitekim kaynak kişiler çok eskiden yaylada kış mevsiminin pek yaşanmadığını anlatmaktadırlar (K. K. 29). Hatta bazı anlatıcılara göre çok az kar yağmaktadır. Günümüzde bu değirmen taşının hâlâ durmakta olduğu ancak kullanılmadığı rivayet edilir. Öte taraftan değirmen taşının olduğu yerde öğütme işlemi için değirmen sisteminin olduğundan söz edilmez. Belki de buradaki taşların özelliği sebebiyle değirmen taşları burada yapılıp köye taşınmaktaydı. Bu değirmen taşının 250 yıldan daha yaşlı olduğu söylenmektedir (K. K. 3).

[432] "İster (aklını kullan, çiftçilik yap) kurtar kendini ya da (böyle ne yapacağım diye) düşün öl!". Başka rivayetlerde ise kadın "Ma vulur. Si ister ğuri ister sḱudi! (Ben gidiyorum, sen ister öl, ister yaşa!)" şeklinde karşılık vermiştir (K. K. 30). Ayrıca Dikkaya'daki Çırak ailesinden bazı kişilerin "İster yaşasın, ister ölsün." diyerek babalarını buraya bıraktıkları da rivayet edilmektedir (K. K. 3).

2. 2. 2. 3. 7. 8. Çayırdüzü ve Dikkaya

Uzun yıllar önce iki genç memurun doğu görevleri Rize'ye çıkmış. Bu iki memurun bir tanesi Dikkaya köyüne, diğeri ise Çayırdüzü köyüne görevlendirilmişler. İki arkadaş toparlanıp Rize'ye yola çıkmışlar. Rize'den Pazar ilçesine geçen memurlar Dikkaya ile Çayırdüzü köylerinin Çamlıhemşin yolu üzerinde olduğunu öğrenmişler.[433]

Görev yerlerine gelmek için yola koyulan bu iki arkadaş yolda birbirleriyle konuşmaya başlamışlar. Biri diğerine "Sen Çayırdüzü köyüne gidiyorsun. Orası muhakkak çayırlık ve düzlük bir yer olmalı. Ben ise kayalıkların olduğu çok dik bir yere gidiyorum." diyerek dert yanmış. Çayırdüzü'ne görevlendirilen kişi, arkadaşına üzüldüyse de güzel bir yerde görev yapacağını düşünerek sevinmiş. İki arkadaş Çamlıhemşin yolu üzerinde ilerlerken ilk önce Dikkaya köyüne rast gelmişler. Köye geldikleri zaman bu köyün gerçekten Dikkaya köyü olup olmadığını sormuşlar. Doğru köye geldiklerini öğrenince de sevinmişler. Çünkü Dikkaya köyü, adında yer aldığı gibi çok da dik olmayan ve kayaların olmadığı yeşillik içerisinde bir köymüş. Üstelik çevre köylere nazaran daha çok gelişmiş; buğday ofisi, PTT, bakkallar, fırınlar vb. mekânları olan bir köymüş. Dikkaya köyüne görevlendirilen memur çok sevinmiş, üzüntüsü kaybolmuş ve köye yerleşmiş.

Ardından Çayırdüzü köyüne görevlendirilen memur yola koyulmuş. Çayırdüzü köyünün girişi de Dikkaya'dan biraz ilerideymiş. Bu yüzden memur, köyün girişini kolay bulmuş. Köyün girişine geldiğinde ise dik yolları ve bayırları görünce gözü çok korkmuş. Dik yokuşlardan zar zor köye çıkabilmiş. Köye çıktığında da bakmış ki bu köy, adındaki gibi hiç de düzlük bir yer değilmiş. Birden arkadaşının görevlendirildiği karşıdaki Dikkaya köyü aklına gelmiş. O zaman "Dikkaya dediler dediler, ne dik ne de kaya var. Çayırdüzü dediler dediler, hiç de düzlük bir yer değil. O zaman bu iki köyün isimleri yanlış yazılmış olmalı." diyerek arkadaşını düşünüp dertlenmiş.

(K. K. 4)

[433] O yıllarda Çayırdüzü köyü Pazar ilçesine bağlıdır.

2. 2. 3. Doğaüstü Varlıklar ve Güçlerle İlgili Efsaneler

2. 2. 3. 1. Livadi Dida[434]

Eski zamanlarda bahçelerde çay yerine elma, armut, salatalık, mısır gibi ürünler olurmuş. Bu yiyecekler yokluk içerisinde yaşayan ailelerin çocuklarını cezbedermiş. Ancak çocuklar bahçeye girip salatalık veya mısırları koparmak istediklerinde korkunç görünümlü yaşlı bir kadın toprağın altından görünürmüş. Bu yaşlı kadının bir de ǩoǩarinası[435] varmış. Toprağın altında yaşayan bu kötü kadın, toprağın üstü ile bağlantısını ǩoǩarinasının çengeliyle sağlarmış. Böylelikle toprağın altından çıkarak bahçelere izinsiz giren çocukları ǩoǩarinasının çengeliyle yakalar ve onları toprağın altına çekermiş. Zamanla çocukların zihninde mısır koçanlarının baş kısımları korkutucu bir hâl almaya başlamış. Çünkü koçanların baş kısımlarının Livadi Dida'lara ait olduğunu düşünürlermiş. Böylelikle çocuklar komşularının bahçelerine izinsiz girmekten vazgeçerlermiş.

(K. K. 7, K. K. 25)

2. 2. 3. 2. Ayı ile Kız

Günümüzden yaklaşık bir asır kadar önce bir ayı, Acara Bölgesi'nde mısır hasatı yapan köylü kadınlar arasındaki bir genç kızı kapıp götürmüş. Kızın sağlığına ya da bedenine hiç zarar vermeden mağarasına taşımış. Kızı orada saklamaya başlamış. Kız

---

[434] Geçmişte köyde yoksulluk had safhadaymış. Köy halkı geçimini büyük oranda bahçelerinde yetiştirdikleri ürünlerden (lahana, fasülye, mısır, salatalık, elma) sağlamaktaymış. Ancak bir kişinin bahçesinde yetişen ürünler, o kişinin ailesine bile yetmiyormuş. Durum böyle olunca ailelerin küçük çocukları komşuların bahçesindeki ürünleri gizlice almaya yelteniyormuş. Çocukların bu ürünleri almalarını önlemek için onlara anlatılan korkunç efsaneler baş göstermiş. Bu efsanelerden bize kadar ulaşanı *Livadi Dida*'dır. *Bahçe(deki) Yaşlı Kadın* anlamına gelmektedir. Bu anlatıyı besleyen unsurların arasında çocukların bahçelerden uzak durması için değişik elbiseler giyerek korkunç görünüme bürünen kadınların bahçelerde gezinmesi rivayeti de yer alır. Böylelikle küçük çocuklar birbirlerine bu korkunç görünümlü kadını gösterip Livadi Dida'nın gerçekten var olduğuna inanarak bahçeden kaçarlarmış. Livadi Dida, Ardeşen'in Laz köylerinde Didamangisa olarak da geçer. Ayrıca bu konuda yazılmış Lazca bir eser de vardır. Bkz. Murat Murğulişi, *Didamangisa*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1. Baskı, 2013. Büyük Lazca Sözlük'te didamangisa için şu ifadeler yapılmıştır: *Ekinlerin koruyucusu olduğuna inanılan imgesel bir varlık. Mısırların çiçek verme zamanında bahçelerde dolaşır ve her bir mısıra sopasıyla vurarak çiçek açmasına yardımcı olduğuna inanılır. Bu imgesel varlık, "bahçeye girip ekinlere zarar veren çocuğun ayağına hep yanında taşıdığı ucu eğri sopayı takarak yakalar ve toprağın içine çeker. Ak saçlı ve yaşlı bir kocakarıdır" şeklinde de tarif edilir. → didampilu, xaladida, livadi dida, kçinǩoǩari, neneri; ǩankubadi, çereli badi [Ardeşen]* Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "didamangisa" maddesi, s. 143.

[435] Ǩoǩarina: Ucunda çengel bulunan küçük demir sopa. Ǩoǩari için bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 429.

oradan kaçmasın diye de mağaranın önünü kapatmış. Ayı, bir sene kadar kızı mağarada mahsur tutmuş. Köylüler de kızı aramışlar ancak bulamayınca öldüğünü sanmışlar.

Ayıların da kendilerine has bir özelliği varmış. O da yazın yedikleri meyveleri, dağ karayemişlerini, likapaları[436], kışın da kendisini idame ettirebilmesi için vücutlarında depolayabiliyorlarmış. Bu sebeple kış uykusuna yatan ayılar yeyip içmeden hayatta kalıyorlarmış. Ayı, acıktığı zaman pençesinin bir yerini yalıyormuş. Yaladığı zaman orada köpük meydana geliyormuş. Kızın da ölmemesi için pençesini kıza yalatıyormuş. Böylece kız da aç kalmıyor, kışın ölmüyormuş.

Kışın ayı hiç dışarı çıkmıyormuş. Dolayısıyla kız da hep mağaradaymış. Yazın da arı kovanlarını talan ederek aldığı balları hem kendi yiyor hem de kıza yediriyormuş. Ayı ava çıktığında mağaranın önünü kapattığından kız da çıkış yolu bulamıyormuş. Bu şekilde ayı, kızı bir yıl saklamış.

Bir gün ayı ava çıktığı zaman nasıl olduysa kız mağaradan çıkmanın yolunu bulmuş ve kaçmayı başarmış. Köye indiği zaman başına gelenleri anlatmış. Kız olanları anlatınca köylü, silahlarını alıp ayının mağarasına gitmeye karar vermişler. Kızı da mağarayı göstermesi için yanlarına almışlar. Ayıyı bulup öldüreceklermiş. Ayı da mağarasında gizlenmiş. Köylünün geleceğini anlayan ayı, gizlenip insanları gözetlemeye başlamış. Kızı mağaranın önünde gören ayı, birden mağaradan atlayıp kızı tutmuş ve kızı iki bacağından tutarak ortadan ikiye ayırmış. Ayı, kızı bacaklarından ayırınca kızın karnındaki yavruları dökülmüş. Yavrular da yarı insan yarı ayı şeklindeymiş. Vücudunun yukarısı insan, aşağısı ayıymış. Ayı oradaki insanlardan sadece kızı parçalamış. Çünkü kızın kendisini şikâyet edip, mağarasını göstermesini hazmedememiş. Kızı öldürdüğünü gören köylüler ise ayıyı orada öldürmüşler.

(K. K. 3)

2. 2. 3. 3. Cinler ve Perilerle İlgili Efsaneler

Periler, değirmenlerde, su kenarlarında, metruk ve ıssız yerlerde yaşadığına inanılan, her iki cinsten imgesel varlıklardır. Bunlar tıpkı insanlar gibidir; doğar, büyür ve ölürler; düğünleri, dernekleri olur; tulum çalıp horon oynarlar. İnsanlara bazen

[436] Likapa, büyük ayı üzümüdür. Yüksek kesimlerde yetişen, kızılımtrak, mayhoş tadında bir yemiştir. Avcı üzümü olarak da geçer. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, "likaba", a.g.e., s. 458.

faydaları dokunur, fakat çoğu zaman onlara kötülük yaparlar. Periler akşam ezanıyla birlikte ortaya çıkar ve sabah, horoz ötüşüyle kaybolurlar. Belli bir suretleri yoktur; her şekilde ortaya çıkabilirler: insan, kedi, kuş, örümcek vb. Eğer bir insan peri ile karşılaşırsa onunla konuşmamalı, onun dediklerini harfiyen yerine getirmelidir. Ama insan karşısındakinin peri olduğunun farkında değilse o zaman bir problem yoktur; ona bir kötülüğü dokunamaz. Peri insanları çarpar, dillerinin tutulmasına sebep olur ya da parçalayarak onları ağaçlara daldan dala asarlar.[437]

Periler bazen insanın gözüne görünmezler. Gece evlerin avlusuna, yol ve su kenarlarına sofralarını kurarlar. İnsanlar buralara zarar vermemeli ve özellikle buralara kirli su dökmemeli, idrarını yapmamalıdırlar. Bu yüzden gece dışarıya tuvalete çıkılmamalı, kirli sular dökülmemelidir. Delikanlılar, yeni evliler, gebe kadınlar buna özellikle dikkat etmelidirler.[438]

2. 2. 3. 3. 1. Vasili

Kasım ayından sonra yaylalar, cin ve perilerin mesken tuttuğu yerlermiş. Eski zamanlarda, herkes yayladan köye indikten sonra bir adam yaylada kalmaya devam etmiş. Bu adamın adı da Vasili imiş. Vasili, Müslümanlık kabul edildikten sonra köyde imamlık yapan ilk kişilerdenmiş. Mensup olduğu aile ise Çırak'larmış. Vasili, yaylada üç gündür tek başına kalıyormuş. Tek başına kaldığı üçüncü gecede açık ateşin karşısında Kurân-ı Kerim okuyormuş. Ertesi gün de artık havalar soğuduğu için köye inecekmiş.

Vasili, Kurân-ı Kerim okurken bir kertenkele sayfaların arasına girmiş. Vasili de bu kertenkeleyi sayfaların arasına girdiği için bir maşa ile alıp uzağa fırlatmış. Maşa ile tutulan kertenkele yaralanmış. Yaralanan kertenkele kaçmaya çalışmış. Kertenkele kaçtıktan sonra Vasili'nin yanına bir grup asker gelmiş.[439] Cinler ve periler istediği şekle girebiliyorlarmış. Aslında bu askerler de birer cinmiş.

---

[437] İrfan Çağatay Aleksiva, "Laz Mitolojisinde Bir Figür: Çinka", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, 1. Baskı, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, s. 120-121.
[438] a.g.m., s. 121.
[439] Başka bir rivayette bu askerler, Vasili'nin yayla evinin kapısına dayanıp karakola götürmek istediklerini söylerler. Vasili kapıyı açmak istemez. Ancak askerler cin olduğu için kapının kilidini kolaylıkla açarlar.

Bu askerler Vasili'yi alıp götürmek istemişler. Vasili de çobanlık yaptığı keçilerini bırakamayacağını söyleyerek onlarla gidemeyeceğini söylemiş. Askerler de keçilerine hiçbir zarar gelmeyeceğini, isterse keçileri sayıp gelmesini söylemişler. Vasili de döndüğü zaman keçilerinin azalıp azalmayacağını anlamak için keçilerin çadırına giderek hayvanları saymış. Saydıktan sonra da askerlerle gitmeye mecbur kalmış.

Askerler, Vasili'yi Sataple Düzü'ne[440] götürmüşler. Sataple'de bu askerlerin komutanı varmış. Nasıl ki insanlar âlemindeki askerlerin komutanı varsa, aynı şekilde cinler âlemindeki askerlerin de komutanı varmış. Bu komutan Vasili'nin sırtına bir mühür vurmuş. O anda gökyüzüne doğru bir merdiven açılmış. Vasili de bu mühür sayesinde önüne açılan bu merdivenle gökyüzüne çıkabilecekmiş. Vasili merdivenle gökyüzüne çıkmış ve orada bir mahkeme kurulduğunu görmüş. Yaralı bir cin asker inim inim inliyor, Vasili'yi kendi mahkemelerine şikâyet ediyormuş. Vasili'nin kendisini yaraladığını anlatıyormuş. Meğerki Vasili'nin yaraladığı kertenkele, cinlerin bir askeriymiş. Ama Vasili bunu anlayamamış. Daha sonra mahkemeyi yöneten komutan Vasili'ye bunu neden yaptığını sormuş. Vasili de "Hayır, ben asker falan görmedim. Ben Kurân-ı Kerim okuyordum. Sayfaların arasına bir kertenkele girdi. Ben de bir ateş maşasıyla kertenkeleye vurdum." cevabını vermiş. Bu cevaba karşılık da şikâyetçi olan cini cezalandırmışlar. Bu cin için idam kararı almışlar. Komutan, bütün askerlerine dönüp "Biz her zaman için size demiyor muyuz ki 'İnsanoğluna görünmeyin. İnsanoğlunun olduğu yere gitmeyin.' diye. İnsanoğlu yaratıldıktan sonra biz veran(virane) değirmenlerde, veran dağlarda, insanoğlunun olmadığı yerlerde dolaşabiliriz. Ama siz Kurân-ı Kerim'in içine kadar giriyorsunuz. Bu büyük suçtur ve bunun cezası da ölümdür." şeklinde açıklama yapmış. O askeri de asmak için hazırlık yapılmış.

Sonra Vasili'ye tekrar bir mühür vurmuşlar. Vasili'yi getiren aynı askerler onu alıp aynı şekilde geldiği merdivenlerden aşağı indirip evine götürmüşler. Adam evine girmiş, rahatça yatmış. Sabah ezanında namaza kalkmış. Sabah kalktığında ilk işi keçilerini kontrol etmek olmuş. Keçilerinin sayısında hiçbir azalma yokmuş. Yaşadıklarından etkilenen adam merak edip Sataple'ye doğru gitmiş. Gitmiş bir de

[440] Aşağıki Yayla'da bir yer adı.

bakmış ki idam sehpası kurulmuş ve ucunda da bir kertenkele asılmış halde öylece duruyormuş. Vasili de dönüp köyüne doğru yol almış.

Vasili köyüne döndükten sonra sırtındaki mühür durmaya devam etmiş.[441] Bunun sebebi Vasili'nin bu olanları etrafta anlatması durumunda, cinlerin Vasili'yi sırtındaki mühürden tanımak içinmiş. Bu mühürden sonra Vasili, artık diğer insanlar gibi olmadığını fark etmiş. Bu farklılığı daha birçok olayda kendini belli etmiş.

(K. K. 3, K. K. 8, K. K. 27)

2. 2. 3. 3. 2. Vasili II

Köyün eski evleri ahşaptan yapılırmış. Köyün insanlarından yirmi-otuz kişi toplanır, meci (imece) usulüyle ağaçları taşırlar, evlerin kazıklarını dikerler ve ev yaparlarmış. Bir insan ev yapacakken köydeki erkekler toplanır o kişinin evinin kurulumuna yardım ederlermiş. Yine bir zaman bir kişinin evi yapılırken ağaç kütüğü taşınacakmış. Lakin ağaç çok büyük, çok ağır aynı zamanda da yaş bir ağaçmış. Bu ağacı getirmek için imecedeki herkes yardıma gidecekmiş. Ancak hâlâ ağacı yerinden kaldıramıyorlarmış. Ağaç, sekiz-on metre uzunluğundaymış.

Ağaç kaldırılamayınca Vasili, ağacın olduğu yere gelmiş. İnsanlara geri dönüp eve kazık çakmalarını, ağaç için de yanına sadece iki adam bırakmalarını söylemiş. İnsanlar da şaşkınlıkla iki kişiyle 8-10 metrelik ağacın taşınmasının mümkün olmadığını, otuz kişiyle bile getiremediklerini söylemişler. Ama Vasili, söylediklerinde diretince adamlar da Vasili'ye uymuşlar ve geri dönmüşler.

Vasili, yanında kalan bir adama ağacın başından tutmasını, diğerine de sonundan tutmasını söylemiş. Kendisi de ağacın üstüne binip ortasına oturarak Kurân-ı Kerim okumaya başlamış.[442] Böylelikle ağacın başından ve sonundan tutan bu iki kişi ağacı kaldırmaya ve taşımaya muktedir olmuşlar. Köylü, o zaman Vasili'ye iyi cinlerin

[441] Bazı rivayetlerde köydeki bazı merhum insanların Vasili'deki bu mührü gördüğü anlatılır. Köylülerin Vasili'yi görmüş gibi anlatması bizce Şeral Amedi (Şeral lâkaplı Ahmet) ile karıştırılmasından da kaynaklı olabilir. Şeral Amedi de rivayetlere göre doğaüstü bir yeteneğe sahip olan, cinlerden geleceğe dair haber alan, kumdan ev yapılacağını ve arabaların köylere geleceğini çok önceden haber veren bir kişiliktir. Bu kişi, yaşamının son yıllarında delirmiş ve bir rivayete göre ise kendini yüksek bir yerden atmıştır (K. K. 3, K. K. 4).

[442] Başka bir rivayete göre burada Vasili, Kuran-ı Kerim değil ağaç kütüğünün üstüne çıkarak tulum çalmaya başlamıştır. Her iki anlatı da köyde mevcuttur. Bunu, halkın Vasili karakteri üzerinde önemli vasıfların bütünleştirilmesi olarak yorumlamaktayız. Çünkü yöre halkı dindar kişilere saygı göstermektedir. Öte yandan tulum çalmak da oldukça önem arz etmektedir.

yardım ettiğini, insanoğlunun taşıyamadığını cinlerin taşıdığını düşünerek Vasili'nin bu olayını dilden dile anlatarak yaymışlar.

(K. K. 3, K. K. 8, K. K. 27)

2. 2. 3. 3. 3. Çoban[443]

Köyün inanışına göre kasımdan sonra yaylada kalınmazmış. Bu yüzden kasıma kadar herkes köye inermiş. Ama bir çoban, keçilerin daha iyi beslenmesi için kasımdan sonra yaylada kalmış.[444] Yanında arkadaşı da kalıyormuş. Koca yaylada iki arkadaştan başka kimse kalmamış. Arkadaşı,

- Sen mi kalacaksin ben mi? Çi ben burda kalamam. Kimse yok. Sen burda kala do ben de aşağa çöye cideyim da un cetureyim.

demiş. Çoban da bunu kabul etmiş. Yayladan köye inecek olan arkadaşı bu çobanı yalnız bırakıp köye inmiş.

Yaylada yalnız kalan çoban da gece olunca yayla evine girip yatmış. Gece yatınca "tak tak tak" sesleri duyulmuş. "Aç kapıyı, aç kapıyı!" diye birileri kapıya dayanmış. Çoban kalkıp kapıyı açmış. Kapıyı açtığında kapının ağzında kırk kişi varmış. Kasımdan sonra yaylada kimsenin olmadığını bilen çoban, bu kırk kişinin cinlerden olduğunu anlamış. Cinler,

- Sen bizim ila geleceksin.

demişler. Bu çoban, Kurân-ı Kerim okumayı biliyormuş. Yayla evinde de bir Kurân-ı Kerim'i bulunurmuş. Aynı zamanda dualar eden, insanlara okuyup üfleyen de bir çobanmış. Kapıya dayananların cin olduğunu anlayan çoban, bir yandan dua ediyor bir yandan da cinlere;

- Ben celemem. Çeçiler(keçiler) aç kalurler. Ben celemem.
- Cöle (Göle) kada gel. Oraaa (Oraya) kada gel. Ceri (Geri) döneceksin. Biz döndureceğiz geri. Gel.

---

[443]Bu anlatı, daha önce bahsi geçen Vasili efsanesi ile benzerlik göstermektedir. Ancak bu anlatı, köyümüzde yaklaşık bir asır önce yaşamış bir kişinin başından geçmiş gibi anlatılır. Bu da bizce, Vasili efsanesinin diğer anlatılarla harmanlanılarak zamanla varyantlaştığını gösterir.

[444] Kasım ayından sonra yaylada kalınmayacağını bildikleri halde bu çobanın hâlâ yaylada kalmasının sebebi hava durumunun iyi seyretmesidir. Köye inildiğinde otlakların azlığı ve yayla otunun keçiyi daha iyi beslemesinden dolayı havaların güzel olduğu kasım aylarında çobanlar biraz daha fazla yaylada kalmayı tercih ederler (K. K. 2).

- Tamam. Celeceğim.

Cinler bu şekilde çobanı ikna edip zori şeri[445] de olsa gölün olduğu yere götürmüşler. Çoban bakmış ki kadın ve erkek kılığındaki cin ve periler toplanmış, gölün etrafındaki düzlükte tulum çalıp horon oynuyorlarmış. Çobanın kapısına dayanan kırk cinden hariç gölün olduğu yerde de bir sürü cin ve peri varmış. Kadın - erkek karışık halde horon oynuyorlarmış.[446] Çoban bir de bakmış ki bu mahlûkların ayakları ters duruyormuş. Bedenleri öne bakıyor, ayakları ise arkaya bakıyormuş. Çoban bu durumdan darlanıp sıkılmış.

Cinler, çobanı da aralarına alıp oynamaya başlamışlar. Çoban da onlarla biraz oynadıktan sonra,

- Ben kirilursiz deyi oynadum. Cünahtur ceri doneyim. Beni birağun.[447]
- Birağacağuz. Çi çimseyle demeyeceksin, bi şe yapacağuz, çimseyle demeyeceksin.[448]
- Demeyeceğim.
- Sirtungi aç.[449]

Çoban sırtını açtıktan sonra sırtına bir mühür vurmuşlar ve "Seni birağacağuz (bırakacağız) ama burda kalmayin. Kasimden sora burasi bizimdur. Burasi bizimdur, siz hiç cezmeyeceksiniz burda." demişler. Çoban da bunu kabul etmiş ve gözlerini kapatmış. Gözlerini açtığında ise kendini yatağında bulmuş. Sonra kalkıp keçilerine bakmış ve keçileri de olduğu yerde duruyorlarmış.

Çoban yatağına geri dönmüş. İyi bir ders almış. Köye inen arkadaşı da yaylaya gelmiş, unu getirmiş. Unu getirince bakmış ki yaylada bıraktığı arkadaşı sürekli ağlıyormuş. Arkadaşının ağladığını görünce,

- Niye o kada ağliyursin çi.

---

[445] Bu terkip yörede çok kullanılmakla beraber zorla-şerle bir işi yaptırmak anlamını taşır.
[446] Geçmiş dönemde kadınlar ve erkekler bir halka içerisinde horon oynayamazlardı. Kadınların erkeklerin gözü önünde ve erkeklerle el ele tutuşup horon oynaması mümkün değildi. Bu sebeple anlatıda, kadınlarla erkeklerin birlikte horon oynaması altı çizilerek anlatılır. Bu geçmiş dönemlerde olağan bir durum olmadığından ancak cin ve perilerin yapabileceği anlatılmaya çalışılır.
[447] Ben kırılırsınız diye oynadım. Günahtır, geri döneyim. Beni bırakın.
[448]Bırakacağız. Ki kimseye demeyeceksin. Bir şey yapacağız, kimseyle demeyeceksin (konuşmayacaksın).
[449] "Sırtını aç."

- Bi akşam ne oldi deyeceğim ama bi şey yaptiler, onu demeyeceğim.
- E ne oldi?

Arkadaşının ne olduğunu sorması üzerine olanları arkadaşına anlatmış.

- Burda kalmayacağuz biz cideceğiz. Aşaada (Aşağıya) çoye ineceğiz.

Bu konuşmanın ardından bu iki arkadaş köye inmişler. Sırtına mühür vurulan çoban, cinlerin kendisini öldürmesinden korktuğu için mühürden kimseye bahsetmemiş. Sonra gün gelmiş ki bu çoban vefat etmiş. Köylü halk, çobanın sırtındaki bu mührü ancak defin için bedenini yıkarlarken görmüş.

(K. K. 77)

2. 2. 3. 3. 4. Çırakların değirmeni[450]

Köyün bilinen en eski değirmenlerinden biri Çırakoğlu sülâlesine ait olan değirmenmiş. Bu değirmenin yapıldığı zamanlarda değirmen taşı komşu köy olan Topluca'dan getirilecekmiş. Bu taş da çok ağırmış. Köy yolları da patika olduğundan çok dar ve engebeliymiş. Bu yüzden insanlar taşıyamıyormuş. Kimsenin taşıyamadığı bu değirmen taşını köye kadar taşıyan ise Vasili'ymiş.[451] Vasili Kurân-ı Kerim'i, tersten okuyabilecek kadar iyi bilirmiş. Kimsenin taşıyamadığı bu değirmen taşını da sırtına alıp taşımış. Bu değirmen taşını Çırakoğlu sülâlesine mensup Vasili taşıdığı için de değirmen, Çırakoğlu'lara mâl edilmiş.

Çırakoğlu sülâlesinden bazı aileler birtakım sebeplerden dolayı Bakoz köyüne göç etmişler. Ancak bu sülâleye mensup her aile, kendi değirmenlerinde hak sahibi olduğundan değirmeni parçalara bölerek pay etmişler. Değirmenin pay edildiğini duyan Çırakoğlu aileleri, ortaya çıkan gerginlikten dolayı değirmeni tamamen darmadağın hâle getirmişler. Artık değirmen bozulup kullanılamaz hâle gelmiş. Ertesi gün değirmenlerin olduğu bölgeye gelen insanlar bir de bakmışlar ki değirmen kendiliğinden eski hâline dönmüş ve çalışır vaziyetteymiş. Hâlbuki kimse o değirmenin dağılan parçalarını birleştirmemiş. İnsanlar, değirmeni sanki parçalanmayıp da el sürülmemiş gibi çalışır hâlde bulmuşlar. Bu olay üzerine köy halkı korkmuş. Çünkü köylüye göre, bu

[450] Halk dilinde *Çirağepe Ǩarmaťe* olarak ifade edilir (K. K. 17, K. K. 27).
[451] Yaylada cinlerle yaşadığı olay, sırtına mühür vurulması, ağaç kütüğünü taşımaya yardım etmesi ve değirmen taşını sırtına alıp tek başına taşıması gibi olaylar sebebiyle bu adama Şeyh lâkabı da takılmış.

değirmeni tekrar eski hâline döndürenler ya evliyalarmış ya da cinlermiş. Bazılarına göre ise bunun sebebi değirmenin kuruluşuna sebep olan Vasili'nin iyi cinlerinin değirmenin bozulmasına izin vermeyişiymiş.[452]

(K. K. 27)

2. 2. 3. 3. 5. Damlalık

Geceleyin bir adam bir ihtiyacını karşılamak için evinin dışına çıkmış.[453] Evin damlalığının olduğu yerde su dökerken[454] başından aşağı periler dökülmüş ve adam çarpılmış. Bu adamın ailesi adamı hocalara, falcılara götürmüşler. Hocalar adamın başına ne geldiğini fala bakınca anlamışlar. Fala baktıkları yerde periler peydah olmuş. Her peri "Onu ben çarptım.", öteki "Ben çarptım.", diye diye konuşuyorlarmış. Falcı da perilere, adamı neden çarptıklarını sormuş. Periler de "Bizim olduğumuz yerde bu adam su döküyordu. Biz de onun için çarptık. Eğer o 'Bismillahi' deseydi yahut 'Ey cinler, ben su dökeceğim. Eğer burada iseniz buradan çıkın, kenara çekilin, size su dökülmesin' deseydi biz kenara çıkacaktık. Onun su döktüğü yerde bizim soframız vardı. Biz yemek yiyorduk. O su dökünce bizim soframızı bozdu, soframızı pisledi. Biz de onu çarptık." cevabını vermişler.

(K. K. 8)

2. 2. 3. 3. 6. Değirmen II

Eski zamanlarda bir kadının bir öz bir de üvey kızı varmış. Kadın üvey kızını hiç sevmezmiş. "Ben bu kıza bir zarar veremem ama gece değirmene yollayabilirim. Değirmende ya düşer boğulur ya da cinler çarpar." diye düşünmüş. O zamanlarda insanlar geceleri dışarı çıkmaya korkarlarmış. Çünkü geceleri cinler ve periler derelerde ve dolayısıyla değirmenlerin etrafında dolaşırlar, insanları çarparlarmış. Bu kadın da üvey kızını kasıtlı olarak gece değirmene göndermek istemiş. "Belki üvey kızımı cinler boğar da kızdan kurtulurum." diye düşünmüş. Kadın üvey kızından değirmende mısırları öğütüp geri getirmesini istemiş. Kızın adı Fadume (Fatma) imiş. Fadume üvey

[452]Günümüzde ise bu değirmen hâlâ Çırakoğlu değirmeni olarak bilinir. Bu değirmenden sonra bölgede ve köyde birçok değirmen yapılmasına rağmen Çırakoğlu değirmeni sağlamlığını koruyan ender değirmenlerdendir. Vasili'nin Topluca'dan getirmiş olduğu değirmen taşı da çok eskise bile hâlâ işlevliğini yitirmemiştir.

[453] Eski zamanlarda evlerin lavabo ve tuvaletleri evlere dâhil olarak yapılmadığından ya avlunun bir kısmında ya da bahçelerde yapılırdı.

[454] Tuvalet ihtiyacını karşılama anlamına gelir.

annesine “Anne akşam olacak, ben korkarım, bir gidersem gelemem.” demiş. Annesi de “Ne yaparsan yap, git bu mısırları öğüt de gel.” cevabını vermiş. Fadume’yi akşam ezanından sonra değirmene göndermiş.

Üvey kız mecburen yola koyulmuş ve korka korka değirmene gitmiş. Değirmene gidince mısırı öğütmek için değirmeni kurmuş[455], değirmen dönmeye başlamış. Kız da kenarda oturmuş mısırın öğütülmesini bekliyormuş. O esnada bir adam gelmiş, değirmenin kapısına dayanmış. Kızın dışarı çıkmasını, kendisine gelin olmasını, onu düğüne götürmek istediğini söylemiş. Fadume akıllı ve kıvrak zekâlıymış. Akıllı olan Fadume bu adamın bir insan değil cin olduğunu anlamış. Aklında bir plan kurmuş.

Gelin olmak için bazı eşyaların olması gerektiği aklına gelmiş. Bu eşyaları teker teker o cinden istemeye karar vermiş. İstediği şeyler ise uzak yerlerden gelebilecek eşyalarmış. Evvela ayakları için lastik istemiş. “Ben sana gelin olurum ama benim ayağıma giymeye lastiğim yok, bana lastik getirirsen gelinin olurum.” demiş. İstediği lastiği de yayladan getirmesini söylemiş. Bu cin yaylaya kadar uçmuş ve dönmüş, kızın istediği lastiği getirmiş.

Lastiği getirdikten sonra da bir çorap istemiş. “Ben sana gelin olurum ama gelin olmak için gelin çorabı lazım, bana çorap getir.” demiş. Cin yine uzak yerlerden çorabı da almış gelmiş. Daha sonra da kendisinin eteği olmadığını söylemiş. Cin gitmiş eteği de getirmiş. Daha sonra da kazağı olmadığını söyleyip bir kazak istemiş. Cin bunu da getirmiş. Sonra başını bağlamak için bir çember istemiş. Cin onu da almış getirmiş. Sonra Fadume, gelin olabilmesi için cinden kendisine takılar, altınlar getirmesini istemiş. Cin bunları da almış getirmiş. Fadume bir şekilde bu cini oyalamaya çalışmış.

Fadume, altınlardan sonra cinden başka şeyler istediyse de kızın istediği her ne varsa hepsini bir bir getirmiş. Cin, bir kızın gelin olurken lazım olan bütün eşyaları getirdikten sonra Fadume düşünmüş, bakmış ki hâlâ sabah olmamış, horozların ötmesine hâlâ vakit varmış. Cini tekrar oyalamak için “Burada gelinler at ile gelin olurlar, bana binebileceğim bir at getir.” demiş. Cin en sonunda gidip bir de at getirmiş.

Fadume bakmış ki cin ne istediyse hepsini getirmiş, lastik getirmiş, çorap getirmiş, etek getirmiş, gömlek getirmiş, çember getirmiş, altın getirmiş ve en sonunda

[455] Derenin suyunu değirmenin çarkına yönlendirip değirmenin dönmesini sağlamak.

atı da getirmiş. Artık cinden isteyebileceği bir eşya kalmamış. Fadume mecburen kapıyı açmış ve bu ata binmiş. At yolda gitmeye başlamış. Yolun yarısına gelince yukarılardan "Kukuli kuuuu Fadume almali ku" sesleri işitilmiş. Bu ses duyulunca cin, "riv riv riv riv" seslerini çıkartarak kaçmış ve ortadan kaybolmuş. Ardından horoz sesleri duyulmuş ve Fadume at üzerinde eşyaları ile birlikte öylece kalmış. Fadume'nin amacı da zaten bu cini, sabah olup da horozlar ötesiye kadar oyalamakmış. Sonunda amacına ulaşmış. Fadume aklını kullanarak üvey annesinin yaptığı hainlikten işte bu şekilde kurtulmuş.

Fadume bütün gece dışarıda olduğundan her yeri buz gibi donmuş. At ile üvey annesinin evine gitmiş. Üvey annesi Fadume'yi canlı bir şekilde at üzerinde ve eşyalarla birlikte görünce şaşırmış, ne olduğunu sormuş. Fadume de olanları anlatmış. Cinin kendisini götürmek istediğini ve bu yüzden cinden bir bir eşyaları istediğini, onun da hepsini bir bir getirdiğinden bahsetmiş. Fadume hiçbir şeyi olmadan değirmene gitmişken döndüğünde elleri kolları eşyalarla ve altınlarla dolu halde, üstelik de bir at üstünde gelmiş. Fadume'nin aklı ve kıvrak zekâsı bir sürü eşyası ve altını olmasına sebep olmuş.

Aradan zaman geçmiş. Üvey annesi Fadume'yi kıskanmış ve bu sefer kendi kızını değirmene göndermeye karar vermiş.[456] Gece kızını gönderirse yine bir cin gelir ve Fadume gibi o da eli kolu dolu olarak eve geri döner diye düşünmüş. Kızına "Bu akşam sen gideceksin, bir sürü altın isteyeceksin." demiş. Kızı korktuysa da annesine karşı gelemezmiş.[457] Akşam ezanından sonra değirmene gitmek için yola çıkmış. Kız değirmene gitmiş, değirmeni kurmuş ve mısırı öğütmeye başlamış. Derken bir cin peydah olup kapıya dayanmış. Cin bu kıza "Sen bana gelin olacaksın." demiş. Kız, Fadume gibi kıvrak zekâlı değilmiş. Cinin bu isteği üzerine Fadume'nin istediği gibi bir kızın gelin olurken giymesi gereken eşyaları teker teker değil de açgözlülük yaparak hepsini birden istemeyi düşünmüş. Hepsini birden isteyince cin de hepsini birden bulup getirmiş, kıza vermiş.[458] Dolayısıyla daha horozlar ötmemiş, sabah olmamış. Kız, daha

[456] Başka bir rivayete göre Fadume'yi gönderdiği akşamdan bir sonraki akşam kendi kızını göndermiş (K. K. 40).
[457] Başka bir rivayete göre öz kızı korkmayıp sevinmiş, eşyası olacağı için heveslenmiş (K. K. 40).
[458] Efsanenin başka anlatıcılarına göre kadının öz kızı, cine "Benim gelin olmak için hiçbir şeyim yok." cevabını verince cin hepsini birden getirmiş, kıza isteyecek bir şey bırakmamıştı. Cin, bu gelin eşyalarının neler olduğunu önceden (Fadume'den dolayı) bilmiş. Cin, öz olan kızın "Benim gelin olmak için hiçbir şeyim yok." cevabını vermesi üzerine kendisini oyalayacağını düşünüp bütün eşyaları birden toplayıp getirmiş. Dolayısıyla kıza isteyecek başka eşya bırakmamış. Böylelikle de sabah olmadan kızı çarpabilecekmiş (K. K. 8, K. K. 28).

gece iken ata binip yola çıkamazmış. Kızın başka bir şey isteyemeyeceğini anlayan cin kızı bir çarşafa sarmış. Sonra da kızı, değirmenin alt kısmındaki çarkına sararak değirmenin çarkını döndürmeye başlamış.[459] Çark döndükçe kızın her tarafına çarpmış ve kız çarka sarılı hâlde can vermiş.[460] Cin, kızı böylelikle çarpmış ve öldürmüş.

Kız, cin tarafından çarpılıp da sabah evine dönemeyince evdeki annesi merak etmiş. Birkaç kişi gidip de değirmene bakmışlar ki kızın cesedi çarkta sarılı hâlde duruyormuş. Üvey anne, üvey kızı olan Fadume'yi cinler çarpsın diye değirmene göndermiş olsa da kendi ördüğü çorap kızının başına geçmiş. "Üvey kızımdan kurtulayım." derken kendi kızından olmuş.

Cinler hangi insanın iyi, hangi insanın kötü olduğunu anlayabilirler, niyetlerini okuyabilirlermiş. Fadume iyi niyetli ve temiz kalpli bir kız olduğundan ona dokunmayıp istediklerini yapmışlar. Ancak kadının öz kızı açgözlü olduğundan "Benim hiçbir şeyim yok." cevabını vermiş. Bunun üzerine cin de her şeyi birden getirip öz kıza vererek bu açgözlü kızı çarpmış.

(K. K. 8, K. K. 28, K. K. 40, K. K. 43)

2. 2. 3. 3. 7. Ayak izleri

Eski zamanlarda yaylada, iyi tulum çalabilen bir adam kalıyormuş. Bu adamın yayladaki evine geceleyin cinler gelmiş. Adamı alıp düzlük bir yere götürmüşler. Adam bakmış ki bir sürü cin halka olmuş. Tulumu da şişirip tulumcuya vermişler. Tulumcu tulumu çalınca cinler de horon oynayacaklarmış. Tulumcu da mecburen cinlerin bu isteğini yerine getirmiş. Tulumu alıp horon halkasının ortasına geçmiş ve çalmaya başlamış. Saatler geçmiş hâlâ cinler horon oynuyor, tulumcu da tulumunu çalıyormuş. Sabah vakti yaklaşmaya başlamış. Tulumcu tulumunu çalarken bir taraftan da cinleri izliyormuş. Şafak sökmeden bir de bakmış ki kaşla göz arasında bütün cinler ortadan kaybolmuşlar. Sabaha kadar horon oynayan cinlerden geriye sadece ortadaki tulumcu ile cinlerin horon halkasındaki ayak izleri kalmış.

(K. K. 2)

---

[459] Başka bir rivayete göre kızın isteyecek bir şeyi kalmayınca cin, kızı bacaklarından ayırıp değirmene asmış ve öz annesi gelince de kızı öyle bulmuş (K. K. 40).

[460] Bu ve bunun gibi efsaneler sebebiyle köy halkı geceleri değirmene gitmekten çok korkar ve cinlerin kendilerini değirmenin çarkına sarıp da çarkın çarpmasından dolayı "cin çarpması" lafzının kullanıldığını anlatırlar (K. K. 43).

2. 2. 3. 3. 8. Musafirim birinuze selam verdum hepinuze

Eski zamanlarda bir adam yayladan evine geliyormuş. Adamın adı da Dursun Ali imiş. Bu adam köydeki bir ailenin yanında çobanlık yapıyormuş. Çobanlık yaptığı evin atı ile beraber yayladan iniyormuş. Akşam olup da yayladan evine ulaşamayınca bir yer bulup orada uyumaya karar vermiş. Karşısına bir mezarlık çıkmış ve orada yatmayı düşünmüş.[461] O zaman mezarlığa seslenip "Musafirim birinuze, selam verdum hepinuze." demiş. O zaman mezarlık sakinleri ve cinler Dursun Ali'ye zarar vermeyip orada konaklamasına izin vermişler.

Dursun Ali mezarlıkta yatınca, patronunun atı da tek başına köydeki evinin yolunu tutmuş. At evin önüne gelmiş, bağırmaya başlamış. At sürekli bağırıyor, bağırıyormuş. Derken Dursun Ali'nin yanında çalıştığı adamın karısı dışarı çıkmış. "At geldi ama Dursun Ali ortada yok." diye düşünmüş. Sabah olunca Dursun Ali de gelmiş. Eve girer girmez bayılmış. Adam ayılınca başına ne geldiğini sormuşlar. O da "Ben gece mezarlıkta yattım da gelemedim." demiş. Evin sakinleri de Dursun Ali'nin mezarlıkta bir şey görüp görmediğini sormuşlar. O da hiçbir şey görmediğini, "Musafirim birinuze, selam verdum hepinuze." deyip orada konakladığını söylemiş. Orada bulunanlar da Dursun Ali'nin neden başına bir şey gelmediğini anlamış. Dursun Ali, eğer "Musafirim birinuze" yerine "Musafirim hepinuze" deseydi bütün kötü mahlûkların hepsine aynı anda misafir olmayacağına göre Dursun Ali'yi kendi aralarında pay etmek için ya parçalayacaklar ya kesecekler ya da çarpacaklarmış. Tek bir kişiye misafir olup da herkese selam verdiğini söyleyince kötü ruhlar Dursun Ali'ye dokunamamış ve zarar vermemişler. Adam da böylelikle cinlerin kendisini çarpmasından kurtulmuş. O yüzden mezarlıklara gidildiğinde mezarlıktaki kötü ruhların ya da kötü cinlerin çarpmasını önlemek, iyi cinlerin kendisini korumasını sağlamak için;

Musafirim birinuze
Selam verdum hepinuze
Beni da musafir alursiz
Celdi isa işinuze dizeleri söylenirmiş.

(K. K. 8)

[461] Eski zamanlarda yaylaya patika yollardan gidilirdi. Dolayısıyla bu patikalar yürünerek ya da at üzerinde aşılırdı. Gündüz vakitlerinde köye ulaşılamazsa mecburen bir yerde çadır kurup konaklamak gerekiyordu.

2. 2. 3. 3. 9. Cinlere söylenilen mâni

Geçmiş dönemlerde değirmenlerde cin ve periler çok olurmuş. Köydeki Çırakoğlu değirmeninin olduğu bölgede de cinler görülmüş. Cinler karşı taraftaki Sadiki Mağari denilen bölgeye geçmiş horon oynuyorlarmış. Değirmende mısırlarını öğüten üç kişiden biri, bu cinleri farketmiş. Ancak yanındakilerin gürgen ağacında oynayan cinleri farketmemesi durumunda onların korkmasını önlemek için durumu olduğu gibi anlatmayıp mâni olarak söylemiş:

Melenkale ǯipri	Karşıdaki olgun gürgen
Revayişi muğun	Ne verimli meyve veriyor
Ar ǯo meraği uğun	Birisinin derdi var
Jur ǯo muti varoşkun	İkisi bendekini bilmiyorlar

Bu mâniyi söyleyen kişi "Karşı tarafta, yaprakları olgunlaşmış, verimli bir gürgen ağacında cinler oturmuş oyun oynuyor ama yanımdaki iki kişinin bir şeyden haberi yok. Ben onları farkettim, onları görünce dertlendim ama diyemiyorum. Çünkü dersem korkacaklar. Onlar benim bu derdimi bilmiyor. Hâlbuki karşıdaki gürgen ağacında neler neler oluyor ama diyemiyorum ve bu yüzden dertleniyorum." demek istemiş.

(K. K. 27)

2. 2. 4. Dinsel Efsaneler

Halk arasında ünlü kimseler üzerine anlatılan ve az çok olağanüstü nitelikler taşıyan bütün hikâyeler sözlü edebiyatın efsane hazinesini teşkil eder. Yaygın bir üne sahip olan bu insanlar, çağdaş hatta henüz yaşayan bir devlet adamı, bir büyük komutan, dindarlığıyla tanınan biri, bir sofu, bir meczup ya da çok tanınmış bir falcı olabilir. Mezarları ya da türbeleri birer ziyaret yeri olan kutsal kişilerin, evliyaların –bunlara Anadolu'da yatır da denir- her biri için de birçok efsaneler anlatılır. Bu yatırların bir kısmı gerçek hayat hikâyeleri belli olan kimselerdir. Fakat içlerinden birçoğunun da gerçek kimlikleri meçhûldür.[462]

[462] Boratav, "Türk Efsaneleri", ss.12.

2. 2. 4. 1. Ağlayan Evliya

Çayırdüzü köyünde Hacişi lâkaplı aileye mensup yirmili yaşlarında bir genç gurbete gitmiş.[463] Ancak bu genç çevresinden farklı özellikler gösteriyormuş. Çünkü bu genç gurbette çalışırken durmadan ağlıyor ve üzülüyormuş. Gencin sürekli ağladığını gören çevresi onu memleketine göndermeye karar vermiş. Belki bu şekilde hasreti diner ve üzüntüsü geçermiş. Ancak bu genç, memleketine geri dönmüyor çalışmaya devam ediyormuş.

Bir süre sonra bu gencin gündüzleri ortadan kaybolup gece fırında çalışmaya devam ettiğini fark etmişler. Rivayete göre bu genç gündüzleri memleketine gidiyor, akşam tekrar çalışmak için geri dönüyormuş. Ertesi sabah olduğunda ise tekrar köyde görünüyormuş. Ancak gencin gündüz köyüne dönüp gece işe gelmesi normal şartlarda mümkün değilmiş. Çünkü memleketi günlerce uzaklıktaymış. Genci gündüz köyde görenler, bu gencin gündüz ilahî yardımla köye geldiğini, gece de aynı şekilde gurbete geri gittiğini düşünüyorlarmış.

Gencin bu durumu bir süre daha böyle devam etmiş. Genç köyüne kavuşup akşam tekrar işe gitse de ağlamaları devam ediyormuş. Köylülere göre bu gencin rüyasına atalarının ruhları veya evliyalar geliyormuş. Bu evliyalar gencin rüyasına girip yörede üç tane yatır olduğunu ve bu yatırı gün yüzüne çıkarması gerektiğini söylüyorlarmış. Genç de rüyasına girenlerin bu isteklerini yerine getiremediği için üzülüp ağlıyormuş. Bu üç yatırın biri Ğvandi'nin Eski Came Şḱala denilen bölgesindeymiş. İkinci yatır Amğvani köyündeymiş.[464]

Genç, rüyasına girenlerin baskısından dolayı ilk olarak köyündeki yatırı açıp türbe haline getirmeyi düşünmüş. Ancak o dönemde köy halkı çok fakirmiş. Bu yüzden türbenin bakımını ve ibadetini yapamamaktan korktukları için türbe açılamamış.

[463] Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Batum, Acara, Soçi, Moskova gibi uzak bölgelere yöre insanı gurbete giderdi. Kimi pastacılık yapar kimi fırıncılık yapar kimi de tütün tarlalarında çalışırdı.
[464] Bu köyün yeni adı Seslikaya'dır. Ancak anlatılarda köylüler tarafından eski adı tercih edilmektedir. Amğvani köyü, bazı kişilerce Ağvan olarak da anılır. Bu köy günümüzde Ardeşen'e bağlıdır. Rivayete göre Amğvani'nin kuzeyinde bir şehit mezarı vardır. Günümüzde gerçekten de bu köyde bir türbe bulunmaktadır.

Köyündeki türbeyi açamayan bu genç, Amğvani köyüne giderek kendisine rüyada gösterilen yatırı bulmuş. Bu yatırı meydana çıkararak türbe haline getirmiş.[465]

Genç, Amğvani köyünde türbe açtıktan sonra bir gün odasına çekilmiş. Ertesi gün olduğunda bu gencin odasına girip durumuna bakmak için kapıyı çaldıklarında içeriden ses gelmemiş. Bu durum üzerine kapıyı açmayı deneyenler olmuş. Ancak kapı kilitliymiş. Odaya kapıdan girmeyi başaramayınca pencereden girmeye karar vermişler. Odaya girdiklerinde ise genç odada yokmuş. Ancak şaşılacak bir şey varmış ki o da gencin yatağının hâlâ sıcak olduğuymuş. Genç birdenbire ortadan kaybolmuş. Artık onu gurbetteki arkadaşları da görmüyormuş. Ne bir yerde yaşadığına dair haberi geliyor ne de öldüğü duyuluyormuş. Görünüşe göre bu genç, rüyasına giren evliyaların isteklerini yerine getirdikten sonra birden ortadan kaybolmuş, kırklara karışmış. O günden sonra da köyde bu gence "şeyih (şeyh), evliya" gibi isimler takılmış.[466]

(K. K. 3, K. K. 4)

2. 2. 4. 2. Talebe ve Hırsız[467]

Eski zamanlarda hırsızlık yapan bir adam varmış. Gece hırsızlık yapmak için gideceği yerlere, elindeki çırayı tutuşturup bu şekilde yolunu bularak gidermiş. Bir gece yine çırasını tutuşturup hırsızlık için yola koyulmuş. Yol üzerinde de Kurân-ı Kerîm dersini okuyup ezberini kuvvetlendirmeye çalışan bir talebe varmış. Bu talebe, gecenin karanlığından Kurân-ı Kerîm'i zar zor okuyabiliyormuş. Normalde geceleri yazılar pek görülmezmiş ama Kurân-ı Kerîm, bu talebenin biraz ezberinde olduğu için ay ışığıyla veya hafif gece ışığıyla da olsa okumasını gerçekleştirebiliyormuş.

Talebe, Kurân'ı okurken bir yerde şaşırmış ve bir türlü de okuyacağı yeri göremiyormuş. Ezberinde olan yeri unuttuğundan Kurân'a devam da edemiyormuş. Tam o esnada elinde çırasıyla yürüyen hırsız, talebenin önünden geçmiş. Bu hırsızın elinde yanan çıranın ışığı birkaç saniye Kurân-ı Kerîm'e yansımış. Yoldan geçen hırsız

[465] Gencin, daha sonra üçüncü yatırı bulup bulmadığı bilinmemektedir.
[466]Günümüzde, ağlayan bu evliyanın gerçek adının Osman veya İlyas olabileceği düşünülse de kesin olarak bilinmemektedir. Kırklara karıştığı düşünüldüğü için bir mezarı da yoktur. Bu gençle ilgili edindiğimiz kesin bilgi ise Akatin ailesine mensup olduğudur.
[467] köyümüzde bazı İslamî içerikli anlatılarda ilmin öneminden ve ilim konusunda yapılan yardımların ne kadar önemli olduğundan bahsedilmektedir. İslam'ın bu konudaki tutumu ve ilim öğrenen talebelerle ilgili hassasiyeti de bazı anlatılara konu olmuştur.

ne talebeyi farketmiş ne de Kurân-ı Kerîm'i görmüş ve öylece yoluna devam etmiş. Hırsızın elindeki çıranın ışığı birkaç saniyelik de olsa Kurân-ı Kerîm'e yansıyınca talebe şaşırdığı yeri okumayı başarmış. Böylelikle de ezber dersini tamamlamış.

Hiçbir şeyin farkında olmayan hırsız, elinde yanan çıranın talebenin dersini tamamlamasına vesile olduğu için öldüğü zaman cennetle müjdelenmiş. Çünkü ilim öğrenmek ve öğrenene yardım etmek Allah katında çok kıymetliymiş.

(K. K. 2)

2. 2. 4. 3. Haci Ocağı[468]

Geçmiş yıllarda bir Haci lâkaplı ailede Heva[469] isminde bir gelin varmış. Heva'nın ilk eşi savaşta şehit düşmüş. Bunun üzerine Heva ikinci kez evlendirilmiş. Ancak savaş yılları devam ettiğinden Heva'nın ikinci kocası da savaşa katılmış ve o da şehit düşmüş.

Heva'nın ilk kocası Ahmet, hâlâ hayatta iken bir olay meydana gelmiş. Ramazan ayıymış. Haci ocağındaki insanlar oruçlarını, ibadetlerini aksatmadan yerine getiren kişilermiş. Heva ile Ahmet gece oruca kalkacaklarmış ama bakmışlar ki ne bucakta ne sandıkta[470] yiyecek bir şey kalmamış. Kenarda köşede kalan birazcık mısır unu ile bir kaşık tereyağı varmış. Onunla da ufak çocukları Rasim'i doyuracaklarmış. Ne mısır ekmeği yapabilecek kadar mısır unu ne de başka bir yiyecek kalmış. Böylece karı koca sahura kalkmadan aç karınla oruca niyet etmeyi düşünerek yatmışlar.

Sahur vakti olmuş. Eski evler mısır saplarıyla örtülmüş derme çatma evler olduğundan ufak hayvanlar rahatlıkla girip çıkıyorlarmış. Evin içerisine bir kedi girmiş. Kedi gelip Ahmet'le Heva'yı rahatsız ediyormuş. En sonunda kediyi tutup dışarı atmışlar. Kedi ise tekrar eve girip rahatsız etmeye başlamış. Bir, iki, üç derken bu durum tekrarlanmış. Bu sefer Ahmet, karısına "Heva bunda bir iş var. Bu kedide bir

---

[468] Birçok kaynak kişinin ifade ettiğine göre, eski zamanlarda çeşitli sebeplerden yörede din adamları fazla bulunmazmış. Dolayısıyla köylerdeki insanlar, gurbete çıkınca ya da bir hocanın yanında yetişirse dinî bilgiler öğrenirmiş. Dinî bilgileri bilen insanlara da çok itimat edilirmiş. Köyde bilinene ve anlatılana göre, köyün dindar insanları belli başlı bazı ailelerden çıkarmış. Bu ailelerden biri Xatipi-Şerifi lâkaplı aile ile Haci lâkaplı aileymiş. Osmanlı Devleti'nin aile kayıtlarındaki ismiyle Hacı İbrahim, Osmanlı Devleti yıllarında on iki sene kutsal topraklarda askerlik yapmış. Köyde hacca ilk giden kişi olduğu için *Haci* lâkabı bu aileye takılmış ve günümüzde de bu lâkabın kullanımı devam etmektedir.

[469] Havva adı yörede Heva olarak söylenilir. Burada bahsedilen Heva, Haci lâkaplı aileye gelin giden Çibarina lâkaplı Heva'dır. Her iki aile de Akatin soyadlı sülâleye mensuptur.

[470] Eskiden buzdolabı olmadığı için yiyecekleri -fare dadanmasın diye- sandıkta saklarlarmış.

işaret var. Kalk da sabah çocuğa hazırlayacak olduğun mama malzemesi ile ikimize yiyecek bir şey yap. Aç karınla oruç tutmayalım, onu yiyelim. Yarına Allah Kerim." demiş. Heva da bu sözün üzerine kalkıp mutfağa gitmiş. Heva kalktığı zaman "Ben şimdi ne hazırlayacağım?" diye düşünüp çok dertleniyor ve o anda içinden Allah'a yalvarıyormuş. Sandığın dibinde kalan mısır unu ile yağı sıyırıp da lapa gibi bir şey yapmayı düşünmüş. Heva sandığı açıp da bir bakmış ki sandık ağzına kadar un, bal ve yağ dolmuş.[471] Heva çok mutlu olmuş ve hemen açık ateşi[472] hazırlamış. Un ile hamur yoğurmuş. Gesťayı[473] açık ateşin yanına koymuş. Gesťanın içine de hamuru koymuş. Hamur pişip de ekmek hâlini alınca kocasını çağırmış. Ahmet de yemek yemek için gelmiş, bakmış ki mutfak un ile yağ doluymuş. Ahmet şaşırmış. "Sen bunu nereden buldun? Ne yaptın?" demiş. Karısı da "Şimdi hiçbir şey söyleme. Yemek yiyelim, ondan sonra konuşuruz." cevabını vermiş.

Karı koca, sahurda bir güzel karınlarını doyurmuşlar. Heva yemekten sonra kocası Ahmet'e durumu anlatmış. Olanları duyan kocası "Kimseye hiçbir şey söyleme. Eğer anlatırsan evliyaların yardımı bizi terk eder. Yiyeceklerin bereketi kaçar." demiş.

Karı koca uzunca bir müddet kimseye bir şey anlatmamış. Aradan geçen zaman içerisinde hep o sandıktan yeyip içip geçinmişler. Sandıktan un aldıkça yeri hiç boşalmıyor, kendiliğinden un doluyormuş. Böylelikle un, bal ve yağ sandıktan hiç eksilmeden karınlarını doyuruyorlarmış. Bu sandık sayesinde sadece kendi karınlarını doyurmuyor, komşulara da ekmek götürüyorlarmış. Aradan bir sene geçince komşular şüphelenmeye başlamış. Köyde kimsenin durumu yokken, herkes yokluk içerisindeyken Haci ocağında ekmek kokuları hiç eksik olmuyormuş. Şaşkınlığını gizleyemeyen komşular en sonunda Ahmet ile Heva'nın evine gelip onları sıkıştırmaya başlamışlar, konuşturmaya çalışmışlar. "İnsanlar yiyeceği zar zor bulurken sizdeki bu bolluk nereden geliyor?" diye sormuşlar. Bir gün komşularının sıkıştırmasına daha fazla dayanamayan Heva durumu anlatmak zorunda kalmış. Heva olan biteni komşularına anlattıktan sonra

[471] Burada bahsedilen sandık bazı rivayetlere göre arı kovanıdır. Çünkü arı kovanına fareler giremez. Bu yüzden unu arı kovanına saklamışlar. Heva, bu arı kovanını açtığında içerisinde ağzına kadar bal ve yiyecekler varmış. Başka rivayetlerde ise bu sandık, evlerin kiler vazifesini gören *mbağu* olarak geçer. Rivayete göre bu mbağuda bal değil mısır ve mısır unu vardır (K. K. 4, K. K. 40).

[472] Açık ateş tabiri yörede çok sık kullanılır. İlkel şömine olarak düşünülebilir. Sobanın olmadığı dönemlerde bu açık ateş ocak vaziyeti görmektedir.

[473] Gesťa, özel bir kilden ya da 50-60 cm çapında bir taşın içi oyularak yapılan, Lazlar'ın açık ateş üzerinde ekmek pişirmek için kullandıkları kap, pleki. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "gresta" maddesi, s. 349.

mutfağın bereketi kaçmış. Un, bal ile yağ dolu olan sandık gün geçtikçe boşalır hâle gelmiş ve en sonunda tükenmiş. Heva'nın komşulara olan biteni anlattığını duyan Ahmet ise "Eyvah eyvah… Heva, söylemeseydin her zaman sandığın içi dolu olacaktı." cevabını vermiş.

(K. K. 3, K. K. 4)

2. 2. 4. 4. Doğubeyazıt'ta Şehit Düşen Hacişi Ahmet

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Doğubeyazıt, Ermeni ve Rus zulmü altındaymış. Sürekli kargaşa ve çatışma ortamının olması, bölgeye sürekli asker sevkiyatına sebep oluyormuş. O dönemlerde yapılan askerlikler de yıllarca sürebiliyormuş. Memleketine dönemeyen asker sayısı, memleketine dönen sayısından çok fazlaymış. Çünkü çatışmaların ve savaşların ardı arkası kesilmiyor, askerler ilk çatışmada şehit düşmese bile sonraki çatışmalara sevk edildiklerinden şehit düşüyorlarmış.

Çayırdüzü köyünde Haci lâkaplı Ahmet, o dönemlerde askerliğini yapıp köyüne geri dönmüş. Evliymiş ve çocukları varmış. Ahmet'in Ali isminde bir de kardeşi varmış. Ali köyde malcılık (çobanlık) yapıyormuş.

Hacişi Ahmet köye geldiği zaman, kardeşi Ali hizmette kusur etmiyormuş. Ali, abisi gelince hemen açık ateşi yakmış ve önüne yemeğini hazır etmiş. Abisine saygısından dolayı sanki bir gelin gibi elini kametleyerek abisinin isteklerini yerine getirmek için selamlıkta bekliyormuş. Ali'nin de artık askere gitme vakti gelmiş. Abisi Ahmet, Ali'nin diğer insanlar gibi askerlik yapmasının pek mümkün olmayacağını düşünüyormuş. Çünkü o saf karakterliymiş ve anladığı tek iş köyde hayvanlara bakmakmış. Ayrıca da evli ve çocukları varmış.

Köyün eski geleneklerine göre erkek çocuklar kendi aralarında işbölümü yaparmış. Bir kardeş gurbette çalışır, bir kardeş malcılık yapar, bir kardeş de vatanî görevleri üstlenirmiş. Savaş yıllarında çok fazla şehit olduğu için gönüllü ve bir başkasına bedel olarak askerlik yapılabiliyormuş. Bu sebeple askerden yeni dönen Ahmet, Ali'nin yerine tekrar askere gitmeye karar vermiş. Ahmet'in de kendi ailesi varmış ancak o, askerlik tecrübesi olduğundan tüfek kullanmayı iyi biliyor ve güçlü bir yapıya da sahipmiş. Eski dönemlerde en az 4 yıl askerlik yapılırmış ve Ahmet bu sürede

epeyi deneyim kazanmış. Ahmet, Ali'nin ailesi olduğunu, Ali'nin askerde yapamayacağını söyleyerek onun yerine bedel olarak tekrar askerliğe yazılmış.

Askerlik celbi gelen Ahmet, Doğubeyazıt'a görevlendirilmiş. Osmanlı Devleti, Doğubeyazıt'ta zayiat veriyormuş. Önce Ruslarla savaşan Osmanlı Devleti, Rusya'da Bolşevik İhtilali olduktan sonra Ruslarla değil de Ermeniler ile savaşmaya başlamış. Çarpışmalar saatlerce sürüyor, ara ara da ateşkes yapılıyormuş.

Bir gün yine çarpışmaların olduğu saatlerde karşılıklı olarak ateşkes yapılmış. Her iki taraf da silahlarını bırakmış. Ancak Haci Ahmet Çavuş tüfeğini bırakmıyormuş. Çünkü o anda ateşkes yapılırsa Ermeniler güçlerini tekrar toplayacakmış. O an, çatışmayı bırakmayıp savaşırlarsa Ermenileri tamamen etkisiz hâle getirebilirlermiş. Daha önce de askerlik deneyimi edinmiş olan Ahmet Çavuş, bunu önceden görebiliyormuş. Bu yüzden tüfeğini bırakmayıp düşmana doğru yürümeye Ermenilere ateş etmeye devam etmiş. Ahmet Çavuş elindeki tüfeğiyle o anda Ermenilere onlarca mermi yağdırmış. Bölüğün komutanı ateşin edildiği tarafa dönerek ateşkes emri verildiği hâlde kimin ateş ettiğini sormuş. Bölüğün postası ateş edilen tarafa yönelerek Ahmet Çavuş'un at üzerinde Ermenilere ateş ettiğini görmüş. Komutana dönerek "Komutanım, ateş eden Laz Ahmet'tir. Vurulduğu hâlde hâlâ ateş ediyor." demiş. Komutan o an Ahmet'in o bölgeden sağ çıkamayacağını anlamış. Ahmet'in yanına gitmek isteyen komutan, Ermenilerin açtığı ateşle yerinden kımıldayamamış. Ahmet'in bedeni o an birçok kurşun yarası almış. Her yerinden oluk oluk kan akıyormuş ama hâlâ tüfeğini bırakmıyor, sımsıkı tutuyormuş. Hâlâ birkaç düşmanı daha vurabilmeyi umuyormuş. Son gücünü toparlayan Ahmet Çavuş, son anda düşmana tekrar ateş açmayı başarmış. Düşman kuvvetleri de siperden kaçarak uzaklaşmaya başlamışlar.

Düşmanın siperden ayrıldığını gören Osmanlı komutanı Ahmet'in yanına gelmiş. Ahmet Çavuş atından yere düşmüş. Yerde yatan Ahmet'in her yerinden su gibi kan akıyormuş. Ahmet'in son nefesini vereceğini anlayan komutan, Ahmet'e ailesiyle ilgili sorular sormuş. Ahmet Çavuş'un iki küçük çocuğu varmış ve artık onları göremeyecekmiş. Komutan "Yat ey mübarek yat. Sen görevini yaptın. Bundan sonrası bize düşüyor. Tüfeğini bana teslim et de yat." diyerek Ahmet'i kollarına almış. Komutanın bu sözlerini duyan Ahmet Çavuş ancak o zaman tüfeğini bırakmış.

Bedeni kurşun içinde kalan Ahmet, yorgunluktan ve ecelin getirdiği hararetten dolayı çok susamış. Komutan, Ahmet'in çok susamış olduğunu fark ederek çevredeki askerlere mataralarında su olup olmadığını sormuş, ancak kimsenin matarasında su kalmamış. Hacişi Ahmet o anda ayağını toprağa sürtmüş ve bir mucize meydana gelmiş. Hacişi Ahmet'in ayağını sürttüğü yerden oluk oluk su fışkırmış. Ahmet, bu sudan kana kana içmiş ve son nefesini komutanının kollarında vermiş.

Bu olaydan sonra Ahmet Çavuş'un ayağını sürttüğü yerden çıkan su hâlâ akmaya devam etmiş. Hatta o kadar ki "Laz Ahmet Pınarı" olarak anılmaya başlanmış. Rivayete göre bu suyu içenler şifa buluyormuş. Pınarın yanına da Ahmet Çavuş'un türbesi yapılmış.

(K. K. 3, K. K. 4, K. K. 6, K. K. 7)

2. 2. 4. 5. Yaşlı Kadın[474]

Peygamberler zamanında bir yaşlı kadın varmış. Her yerde doğal afetler oluyormuş ve insanlar sel baskınından kaçıyorlarmış. Kaçan bu insanlar yaşlı kadını yanlarına almayı unutmuşlar. Bu yaşlı kadını unutup gitmişler. Ardından dünyayı sel felâketi sarmış. Sular çekildiği zaman insanlar tekrar dönmüşler. Bakmışlar ki unuttukları bu yaşlı kadın evindeymiş ve hâlâ yaşıyormuş. Yaşlı kadına sormuşlar;

- Sen burada mıydın? Sel felaketi oldu. Biz gittik, geldik. Sen bir şey bilmiyor musun?
- Bir şey anlamadım da bir sabah ahıra indiğim zaman ineğimin arkası biraz ıslaktı.

demiş. Yaşlı kadın, sel felâketi olduğunu hiç fark etmemiş. Çünkü bu yaşlı kadın iyilerdenmiş.[475] (K. K. 31)

[474] Efsane Didana adıyla anlatılır. Didana, *küçük ve sevimli yaşlı kadın* anlamına gelir. Ayrıca bu efsane Nuh Tufanı'nda yaşanan hadiseyle çok benzerlik göstermektedir. Bu da toplumları sarsan olayların zaman içerisinde nasıl yayılabildiğini ve halk edebiyatı ürünlerinin bütün toplumları belli noktalarda ortak paydada toplayabildiğini göstermektedir.

[475] İyilerden olma vasfı yörede sık kullanılır. *Cennetlik olma, evliya olma, kimse hakkında kötü düşünmeyip hep iyilik yapan insan olma* gibi anlamlar ihtiva eder.

2. 2. 4. 6. Cami

Çok eski yıllarda Haci lâkaplı ailede evli bir adam varmış. Bu adam gece yatmak için odasına çekiliyor ancak sabahları üstü başı kirli hâlde ve yorgun bir şekilde kalkıyormuş. Adamın eşi onun bu hâlinin günlerce sürdüğünü fark etmiş. Bir gece kocasını izlemeyi düşünmüş.

Adam gene bir akşam uyumak için odasına çekilmiş. Eşi de uyuma rolü yaparak kocasının ne yaptığını izleyecekmiş. Karısının uyuduğunu düşünen adam yataktan kalkmış, üstünü giyinmiş ve gitmiş. Kadın ise kocasının ne zaman döneceğini merak ediyormuş. Adam sabah namazına yakın bir vakitte evine dönmüş ve yatmış. Kadın eşinin ne yaptığını bilmediğinden oldukça merak ediyormuş. Ertesi gece tekrar kocasını izlemeye koyulmuş. O gece de adam kalkıp gitmiş ve sabah namazına doğru eve dönmüş.

Sabah olunca kadın adama "Geceleri uyuyacağım diye odaya çekiliyorsun. Ancak gece kalkıp gidiyorsun. Üstün başın harç içinde yorgun argın dönüyorsun. Gece gece nereye gidiyorsun?" diye sormuş. Adam da "Biz geceleri toplanıp Medine'de cami yapıyorduk. Keşke sormasaydın. Şimdi bu olayı herkese duyacak." şeklinde cevap vermiş.

(K. K. 96)

2. 2. 4. 7. Dirilen Kadın

Geçmiş yıllarda Dikkaya köyünde bir kadın ölmüş. Kadın öldükten üç gün sonra mezardan çıkıp geri gelmiş. Kadının mezardan çıktığını duyan herkes etrafına toplanmış. Kadın ise gerçekten öldüğünü ve mezarda ahirete gidip geri geldiğini anlatmış. Ahireti gören kadın, mezarın içinde "Namaz kıl, dinî görevlerini yerine getir. Bundan sonra hep Türkçe konuş ve hiç Lazca konuşma." diye seslendiklerini anlatmış. Ölene kadar hiç Türkçe konuşmayı bilmeyen kadın birden Türkçe konuşmaya başlamış. Hayatının bundan sonraki kısmında da Yasin okuyup namaz kılmış. Etrafındakilere de beş vakit namaz kılmalarını öğütlemiş. Kendisi de ölene kadar hep ibadetle meşgul olmuş.

(K. K. 95)

2. 2. 5. Diğer Efsaneler

2. 2. 5. 1. Arkadaş

Eski zamanlarda yaşlı bir adam varmış. Bu adamın çocuğu babasının nasihatlerini hiç dinlemezmiş. Çocuğu da genelde arkadaşlarıyla gezer, arkadaşlarıyla vaktini geçirirmiş. Kazandığı parayı da arkadaşlarıyla birlikte harcarmış. Yani ne evine ne de ailesine bir faydası olmazmış. Babası, "Etme oğlum. Evine bağlı ol. Niçin böyle yapıyorsun?" dediğinde oğlu da "E ben arkadaşlarımdan fayda görüyorum. Yarın, öbür gün eğer bir eksikliğe düşersem, bir fakirliğe düşersem arkadaşlarım bana yardımcı olacaklardır. Sen yaşlısın, bana yardımcı olamazsın. Onun için ben arkadaşlarımla vakit geçiriyorum." şeklinde cevap veriyormuş.

Günün birinde bu çocuk iyice büyümüş, otuz yaşlarına kadar gelmiş. Bir kazadan dolayı hastalanmış ve paraya ihtiyacı olmuş. İlk önce babasından yardım istemiş. Babası da "E sen arkadaşlarınla zamanını harcadın. Şimdi de arkadaşlarının yanına git, onlar sana para versinler." demiş. O zaman bu genç de tek tek bütün arkadaşlarına gitmiş. Arkadaşları, paranın kendilerinde ne arayacağından dem vurmuşlar, paraları olmadığını söyleyip bu genç adamla dalga geçip gülmüşler. Bu sefer bu adamın tutunacak dalı kalmamış. Çaresiz, tekrar babasının yanına gelmiş. Arkadaşlarının kendisine yardım etmediğini söylemiş. Durum böyle olunca ihtiyar adam bir kâğıt çıkarmış ve bir arkadaşına mektup yazmış. Bu mektubu falan kişiye götürmesini, o kişinin gereğini yapacağını söylemiş.

Bu adam babasının mektubunu alıp yola çıkmış. Dediği kişiye mektubu vermiş. Mektupta belli bir miktar yazılıymış. Mektubun verildiği adam da mektupta yazılan miktardan daha fazlasını ihtiyarın oğluna teslim etmiş. İhtiyar adamın arkadaşı bu genç adamın işini görmüş. Adam parayı alıp babasının yanına dönmüş. Döndüğünde ise babası, "Bak oğlum, işte senin arkadaşlarının insanlıkları bu kadar. Sen zamanında onlara çok emek verdin, varını yoğunu onlara harcadın. Bak şimdi zora düştüğün zaman onlar seninle dalga geçti. Onlar senin gerçek değil yalancı arkadaşlarındı. Senin belki de elli tane arkadaşın vardı ama onlar sana yardımcı olmadılar. Benim ise bir arkadaşım senin elli arkadaşından üstün çıktı. Bak ben bir sözle bile değil bir mektupla istediğin parayı elde ettim. Arkadaş seçmek işte bu kadar önemlidir." şeklinde cevap vermiş.

(K. K. 3)

2. 2. 5. 2. Sepet

Eski yıllardaki kıtlık zamanlarında evlerde yiyecek çok zor bulunurmuş. Mısır ekmeğini doya doya yemek bile insanlar için bir hayalmiş. Bu zor yıllarda, köyde yokluk çeken bir aile varmış. Zar zor geçinebiliyorlarmış. Evdeki gelinin bir de yaşlı kaynanası varmış. Aile, bu yaşlı kadını bile beslemekte zorlanıyormuş. Kendilerine zar zor yiyecek bulan gelin, kaynanasının artık yaşayacağı kadar yaşadığını düşünüp ona da yemek bulmaya uğraşmamak için ondan kurtulmak istemiş.

Bu gelin, kaynanasını bir sepete koyup sırtına almış. Yaşlı kadın, gelininin ne düşündüğünü anlamış. Gelin, kaynanasını yüksek bir yere taşımaya başlamış. Yaşlı kadını oradan yuvarlayıp atacakmış. Sepetle taşıdığı kaynanasını bir kayanın üstüne getirmiş. Yaşlı kadın, gelininin ne yapacağını anladıysa da yine de ona acıyarak "Kızım, beni bıraktıktan sonra bu sepeti eve götür. Sana da lazım olacak." demiş. Bunu duyan gelin, kaynanasının ne demek istediğini anlamış. Yaşlı kadın, nasıl ki kendi gelini kendisini evden attıysa, onun da ileride kaynana olacağını ve onun gelininin de kendisini aynı sepette taşıyıp atacağını belirtmek istemiş.

(K. K. 3)

2. 2. 5. 3. Gelin Lahanası

Geçmiş yıllarda bir karı koca evdeki oğluna bir gelin almış. Gelin evde yaşamaya başladıktan sonra gelinin kaynana ve kaynatası geline "Git bahçeden lahana topla ama ne sapından ne de kökünden kopar." demişler. Gelin de bu işi nasıl yapacağını düşünerek bahçeye gitmiş. Ancak lahanayı sapından veya kökünden koparmadan toplayamayacağını düşünerek eve eli boş dönmüş. Kaynana ve kaynata gelinin beceriksiz olduğunu söyleyerek bu gelini oğlundan ayırmışlar.

Aradan zaman geçmiş ve bu karı koca oğlunu tekrar evlendirmişler. Gelin eve geldikten sonra geline "Git bahçeden lahana topla ama ne sapından ne de kökünden kopar." demişler. Bahçeye giden gelin eve eli boş dönmektense lahanayı sapından koparmayı tercih etmiş ve lahanaları alıp eve gitmiş. Kaynana ve kaynata bu gelinin bir işe yaramayacağını söyleyerek bu gelini de oğlundan ayırmışlar.

Bir süre sonra bu karı koca oğlunu tekrar evlendirmiş ve aynı isteği yeni geline de söylemişler. Bu gelin de bahçeye gidip lahanaları uçlarından koparmış. Böylelikle

lahanaları sapından da kökünden de koparmamış. Kucağına kopardıklarını toplayıp eve dönmüş. Kaynana ve kaynata, gelinin lahanaları ucundan kopardığını görünce bu gelinin akıllı olduğunu söyleyerek memnun olmuşlar.

(K. K. 96)

2. 2. 5. 4. Gaz Lambası

Eskiden yeni evli bir gelin varmış. Bu gelinin kaynana ve kaynatası evin her odasına yetecek şekilde gaz lambaları almışlar. Geline de bu gaz lambalarını yakmasını söylemişler. Bu gelin de kibriti eline alarak her gaz lambasını yakarken bir kibrit kullanmış. Kaynana ve kaynata bu gelinin müsrif olduğunu söyleyerek oğlundan ayırmışlar.

Aradan zaman geçmiş ve karı koca oğlunu tekrar evlendirmiş. Yeni gelen gelinden evin gaz lambasını yakmasını istemişler. Bu gelin ise gaz lambalarının camlarını çıkartarak tek bir kibritle bütün lambaları yakmış. Kaynana ve kaynata "Aferin! Bu gelin bize yarar." diyerek memnun olmuşlar.

(K. K. 96)

2. 2. 5. 4. Kızgın Yağ

Eskiden bir evde gelin ve kaynana birbirlerini sevmezlermiş. Bir gün gelin ocakta yağ kızdırmış. Kızgın yağı alan gelin, yatmak üzere olan kaynanasının boğazından aşağı bu kızgın yağı dökmüş. Kızgın yağı içen kaynananın boğazları yanmış ve artık konuşamaz hâle gelmiş. Gelinine iyice sinirlenen kaynana yanındaki çocuklarına etraftaki evlerden ve arazilerden hiçbir şey vermemelerini el hareketleriyle söylemeye çalışmış. Ancak çocukları annelerinin el hareketlerinden bir şey anlamayıp evin gelinine kaynanasının ne demek istediğini sormuşlar. Gelin ise kaynananın "'Orası, burası ve diğer her yerin malı bu gelinimindir.' demek istiyor'" demiş. Gelin böylelikle hem kaynanasının söylenmesinden kurtulmuş hem de diğer amacına ulaşmış.

(K. K. 96)

2. 3. MEMORATLAR

2. 3. 1. Memoratların İncelenmesi

Kaynaklarda olağanüstülük ve buna inanırlık efsanelerin en belirleyici özelliği olarak karşımıza çıkmıştır. Efsanedeki zaman olgusu yakın geçmiş olarak görülmektedir. Anlatıcılar bunları bizzat yaşamamış, fakat atalarından duymuşlar ve gelecek nesillere aktarmaktadırlar.[476] Ancak ne kadar olağanüstü olursa olsun, hiçbir efsane anlatımında efsaneyi nakleden, olayın bizzat başından geçen veya naklettiği olayı gördüğünü yahut söz konusu olayı yaşayan kişinin ağzından dinlendiği söylenemez, söyleyemez. Söylediği veya söyleyebildiği durumdaysa anlatılmış olan anlatı "efsane"(legend) değil bir memorattır. Bu durumda memoratın anlattığı tabiatüstü varlıklarla kurulan iletişimin neticesi gerçekleşen olayı "ya tecrübe etmiş, yaşamış olan bir kişinin bizzat ağzından ya da ondan dinlenmiş olandan" sınırlaması beraberinde "kişiselliği" veya "şahsî olma ölcütü"nü getirmektedir.[477] Memoratlar bugüne, efsaneler ise düne ait bilgiler verir. Halkın nazarında efsanenin duruşu, bugünde değil geçmişte olmuş ve bitmiş olduğuna inanılan bir oluştur. Oysa memoratlar geçmişe değil şimdiye, bugüne aittirler ve bu ait oluş ve duruş her zaman yarına dolayısıyla da belki de bana tehdidini veya tahditini taşıyan düşünüşleri uyandırmaları bakımından efsanelerden ayrı bir duruş ve düşünüşün ürünleridir.[478]

Ahmet Tacetdin Hallaç da memoratı şöyle tarif etmektedir: Memorat, "efsane kategorileri" başlığı altında değerlendirildiğinde, alt-kategori olarak düşünülmelidir. Memoratlar mit, masal, halk hikâyesi türleri gibi uzman bir anlatıcı veya dinleyici bir zümre seçmezler. Anlatıcı ve dinleyici, yaş sınırlaması olmaksızın herkes olabilir ve ikisinin arasında ayrıştırıcı bir özellik yoktur. Yalnızca bazı özel tema ve bağlamlarda katılımcı grubu cinsiyete göre tanzim edilebilmektedir. Anlatıcı aynı zamanda dinleyici; dinleyici de aynı zamanda anlatıcı olabilir çünkü memoratlar ayrım bulunmaksızın insanların yaşadıkları dinî tecrübelerin anlatmasıdır ve sanat kaygısı gütmezler.[479]

---

[476] Mustafa Osan, *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.14.
[477] Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnanışları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, s. 26.
[478] a.g.e., s. 31.
[479] Ahmet Tacetdin Hallaç, "Memorat Kavramının Tanımlarındaki Belirsizlik ve Bir Tanım Denemesi", *Akademik Dil Dergisi*, Cilt/Volue:2, s. 2, 2018, s. 188, 204.

2. 3. 2. Memorat Metinleri

2. 3. 2. 1. Cinler ile Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

Çayırdüzü köyünde, cinler ve periler ile karşılaşan ve olay yaşayanların durumu yok denmeyecek kadar fazladır. Şehirde yaşayan insanlar için ancak "hurâfe" sayılabilecek olayları bu köyün insanları bizzat yaşamaktadır.

2. 3. 2. 1. 1. Dişari şeri[480]

Ali Kuyumcu adında bir adam babasıyla birlikte yaylada çobanlık yapıyordu. Bir gün babası, iki-üç günlüğüne köye ineceğini ve tekrar döneceğini söyledi. Bu iki-üç gün zarfında Ali'nin sağacağı sütlerin hepsini süzme yapmasını istedi. Ali de babasının bu isteği üzerine iki-üç gün boyunca sağdığı sütleri süzme yaptı. Aşağıki Yayla bölgesinde bulunan Pimpilona'nın karşısında çamlıklar vardı. Bu çamlıkların olduğu yer Hemşinlilere aitti. Ali o çamlıkların olduğu yerde çadır kurdu. Bir yandan hayvanlara bakıp çobanlık yapıyor bir yandan da babasını bekliyordu.

Aradan üç gün geçti. Tam babasının geleceği gün çamlıkların olduğu bölgedeki ırmaktan ses gelmeye başladı. "Ali oğul geliyorum." sesleri ardı ardına duyuldu. Ali de buna karşılık olarak "Gel baba." diye seslenip karşılık verdi. Babasının geldiğini düşünen Ali hem babasının sesine karşılık veriyor hem de ırmağa doğru, sesin geldiği yöne iniyordu. Ali indikçe "Ali oğul geliyorum." sesleri duyulmaya devam ediyor, daha da indikçe sürekli ardı ardına duyuluyordu. Ali, ine ine ırmağın olduğu yere kadar dayandı. Baktı ki kendisi ırmağa dayandıktan sonra ses uzaklaştı. Ali babasının sesini duyup da babasına yaklaşmaya çalıştıkça ses uzaklaşmaya başlamıştı.

Çoban olan Ali'nin köpeği de hiç havlamıyordu.[481] Sesin uzaklaşmasından ve köpeğinin hiç havlamamasından şüphelenen Ali, kendisine seslenenin babası değil dışarı şeri olduğunu anladı. Bunu farkeden Ali, geri dönüp ırmaktan çıktı ve çadırının olduğu yere geldi. Aradan birkaç gün daha geçti. Köpek bu birkaç gün içerisinde hiç havlamadı. Sonra Ali'nin babası çıkıp geldi. Olan durumu babasına anlatan Ali, gelenin

[480] Dışarda olması gereken şer, yani cin-peri.
[481] Halkın inanışına göre olağanüstü durumlarda köpekler havlamıyorsa ya da hareketsiz duruyorsa etrafta cinler vardır.

babası olduğunu zannettiğini söyledi. Bunun üzerine Ali'nin babası "Oğul sen benim iki-üç günde geleceğimi düşünüyordun. O senin düşüncene girip senin beni beklediğini anlayıp benim sesimi taklit etti. O dışarı şeri idi." cevabını verdi. Ali de bunu farkedip geri döndüğünü yoksa sese doğru ilerledikçe cinlerin kendisini çarpacağını anladığını söyledi.

(K. K. 8)

2. 3. 2. 1. 2. Başungi ye

Mustafa isimli bir çocuğun Ayşe isminde anneannesi bir vardır. Bu yaşlı kadın bir gün kızının evini ziyarete gider. Gece vakti gelince herkes uyumaya çekilir. Kaldıkları ev bayır üzere kurulu ve kumar ağaçlarının olduğu bir yerdedir. Gece dışarıdaki kumar ağaçlarının arasından bir ses duyulur. Mustafa'nın anneannesine dışarıki şerler;

- Aaaayşee !
  Çelle paça çelle paça !
  İlle paça ille paça !

  Bunu duyan Ayşe, eski evlerde bulunan yarım kapıyı açarak şöyle cevap verir;

- Yi, başungi ye, başungi ye !

Bunları duyan Mustafa'nın tüyleri diken diken olur ve hiç aklından çıkmaz. Aradan üç gün geçer. Mustafa'nın son derece dinç ve sağlıklı olan anneannesi Ayşe, üçüncü gün vefat eder. Ayşe'nin perilere cevap vermesi onları çağırdığı anlamına gelmiştir. Bu sebeple de periler Ayşe'yi çarpmış ve öldürmüştür.

(K. K. 5)

2. 3. 2. 1. 3. Bismillai

1960'lı yıllarda yörede jandarma korkusu vardı. Mustafa isminde bir genç bir gece dedesinin ahşap evinde kalıyordu. Mustafa'nın dayısı ile yengesi de yan odada kalıyorlardı. Mustafa'nın bir tabancası vardı. Gece yatarken yastığının altına koydu.

Herkes uyurken birden jandarmalar gelmiş, pencereye dayanmıştı. Mustafa'yı yakalamak istiyorlardı. Mustafa da elindeki tabancayı alıp kapıya koştu. Evin içine

giren jandarmalar Mustafa'nın odasının kapısına gelmişlerdi. Mustafa da kapıya dayanıyor, jandarmaların içeri girmesine izin vermiyordu. Jandarmalar içeri girmek için kapıyı zorladılar ve bir asker başını içeri soktu. Mustafa o anda o askere ateş etti. Ancak tabanca patlamadı. Mustafa bir daha ateş etti ve ancak yine patlamadı. Mustafa iyice korkmaya başlamıştı ve "Bismillahi" diyerek bu kâbustan uyandı. O anda kolları gevşedi ve aşağı süzüldü.

Aslında Mustafa'nın dedesinin evine ne bir jandarma ne de bir başkası gelmişti. Mustafa'nın rüyasına jandarma kılığındaki cinler gelmişlerdi. Mustafa da rüyasında kapıya dayandım derken evin tahta duvarlarına dayanıp tabancaya değil tetiğin arkasındaki boşluğa basmıştı. Tahta duvarların arkasında da dayısı, yengesi ve çocukları yatıyordu. Mustafa'nın bağrışmalarına uyanıp da kalkan ev halkı Mustafa'nın yanına koşmuştu. Mustafa'nın tabancası gevşeyen ellerinden yere düştü. Eğer "Bismillahi" lafzı ile cinleri rüyasından kovmasaydı neredeyse ölüme sebep olacaktı.

(K. K. 15)

2. 3. 2. 1. 4. Kazak ören kadın

Günümüze yakın dönemlerde Havva[482] adlı bir kadının başına çay hasatı zamanı bir olay geldi. Gün boyu kurumuş çayları satan Havva'nın sadece bir naylon yük çayı daha kalmıştı. Geçmişte, çaylar büyük naylonlara sarıldığından çay zamanı bu naylonlar çok işe yarıyordu. Ama kadın aşırı yorulduğundan o yükü satamayıp çaylıkta bırakmıştı. İçinden, "Sabah gelir bu yükü alırım, eve bırakırım. Sonra naylonu alıp tekrar başka bahçeye biçmeye giderim." diye düşünmüştü. Zaten akşam da olmuştu.

Eve gelen Havva, ahıra girip ineklerle ilgili işlerini yaptı. Havva'nın 1 yaşında Hasan adında da oğlu vardı. Geceleri çok ağlıyor Havva'yı hep uyandırıyordu. Havva'nın kaynanası da gece uykusunu iyice alabilmesi için "Sen yorgunsun. Çocuğu bana getir da ben sallatayım." dedi. Havva, çocuğu kaynanasına verip erkenden yattı. Yatarken aklında, sabahleyin erkenden kalkıp çaylığa giderek yükü getirmek vardı.

Uykusundan uyanan Havva, gökyüzüne bakınca her yerin gündüz gibi aydınlık olduğunu farketti. Evlerinin karşısındaki komşunun sabah herkesten önce kalkıp ot

[482] Havva Ahmetoğlu (Xaci-Seramedi).

biçtiğini bildiğinden uyanır uyanmaz o komşuların evine baktı. Evlerindeki ışığın yandığını görünce, "Onlar kalktığına göre demek ki sabah oldu. Ben çaylığa gidene kadar sabah ezanı okunur." diye düşündü. Bu düşüncelerle kalkan Havva, ipini alıp evden çıktı.

O zamanlarda araba yolu olmadığından patika yolda yürüye yürüye ilerliyordu. Karanlık olmadığından Havva'nın içinde bir korku da yoktu. Yürüye yürüye Skurdi Ruba[483]'ya kadar gitti. Skurdi'deki değirmene geldi. Değirmene geldiği zaman bir kadınla karşılaştı. Gökyüzü de o kadar güzeldi ki ay ışığı her yeri aydınlatıyordu. Havva'nın gördüğü kadın kazak örüyordu. Gördüğü kadınla biçtiği çaylıkta da komşuydular. Orada beraber ot biçiyorlardı. Bu kadın dönemin muhtarının annesiydi. Havva da bu kadının gelinleriyle gündüz çayır biçmişti. Havva, gündüz bu gelinlerle konuşurken gelinlerin kaynanasının yaylada olduğu duymuştu. Sonra kadını da orada görünce kadınla aralarında;

- Hala, sen geldin mi yayladan?
- Ben mısır unu bitti de un için geldim. Yarın kalacağım, öbür gün çıkacağım. Değirmende öğüteceğim diye geldim.

konuşmaları geçti. Havva önde, kadın arkada yürüyorlardı. Yaşlı kadın hiç Havva'nın önüne geçmiyor hep arkada yürüyordu. Çaylıkları yan yana olmasına rağmen Havva, gündüz bıraktığı yükü almak için aşağı yoldan çaylığa inecekti. Aralarında;

- Hala, sen böyle çikacaksın. Ben böyle gideceğim. Ben seni geldiğin zaman burada bekleyeceğim.
- Sen beni bekleme. Ben gelmeyeceğim.

konuşması geçti. Kadının bu cevabını alan Havva'nın üstünden sanki soğuk sular dökülmüştü. Perilerden korkup da korkusunu belli edeni perilerin çarptığını düşünen Havva, hiçbir şey belli etmemeye çalışmıştı. Orada korkusunu belli etse ne aşağı ne de yukarı gidebilirdi. Geldikleri yer zaten dağın tepesiydi. Ťaşi Ťeği denilen yerde bağırıp çağırsa bile kimse sesini duymazdı. Korkusunu belli etse zaten o dağın tepesinde delirip aşağı düşer, ölürdü. Hiçbir şey belli etmemeye çalışan Havva, aşağı inip yükünü bağlayıp sırtına aldı. İçinden de o kadına peri olduğunu konduramıyordu. Kendi

[483] Skurdi bölgesindeki dere (K. K. 2, K. K. 54).

kendine, onun peri olmadığını, gerçekten gelinlerin kaynanası olduğunu düşünüyor, kendini o şekilde inandırmaya çalışıyordu. Aksi halde perinin çarpılmasına uğrayarak deli olacağını düşünüyordu. Bir yandan da kadının ay ışığında nasıl kazak ördüğünü düşünüp iyice korkmuştu. Ay ışığının ortalığı aydınlattığını düşünüp kendini telkin ediyordu.

Havva, sırtındaki yükle kadını bıraktığı yere geldi. Kadına seslendi.

- Hala!
- İdi e çona. İdi ma va me vulur.[484]

Havva, kadının ince seslenişini duyunca perilerin ince sesli olduğu aklına gelmişti. Aynı zamanda cin-perilerin ayakları da ters olurdu. Havva, düşündü ki kadınla yolda beraber yürürlerken kadına öne geçmesini söylediği hâlde hiç öne geçmemişti. Havva'nın aklına bunlar gelirken bir yandan da unutmaya çalışıyor, eûzubesmele çekerek eve doğru iniyordu. Eve inerken bildiği sûre ve duaları sürekli okuyan Havva, bir saatlik yolu korkudan on beş dakikada inmişti.

Eve gelince sırtındaki yükü çözüp ahırın önüne koydu. Üst kata çıkıp bir bardak su içip odasına girdi. Odanın penceresinin altından bir kadın geçiyordu. Başına gelenleri düşünen Havva, sabaha yakın saatlerde çaylığa gittiği için periyi gördüğünü düşünüp;

- Hatice, sen o kadar erken mi kalktın?
- Yok, ne kalkması? Ben babama geçmiştim. Şimdi yatmaya gidiyorum. Saat akşamın onbir buçuğu.

cevabını alan Havva ne olduğunu şaşırdı. Meğer kendisi kalkıp çaylığa gittiğinde saat akşam 10 sularıydı.

Ertesi gün oldu. Havva, sabah kalkıp çay biçmeye gitti. Yolda giderken, akşam gördüğü kadının gelinini gördü.

- Elmas, dün akşam senin kaynanan ile beraber yürüdük. Akşam onu görmeseydim ay ışığında korkacaktım.[485]

---

[484] "Git, ey ışığım. Ben gelmiyorum." Çona (ışık) kelimesi yörede çok sık kullanılan bir seslenme ifadesidir. Çoğu zaman gerçek anlamı dışında, seslenme ifadesi olarak kullanılır.
[485] Havva bu sözü söyleyerek hâlâ kendini o kadının peri değil gelinlerin kaynanası olduğuna inandırmaya çalışır.

- Benim kaynanam yayladadır, daha gelmedi. Sen ne diyorsun?

Bu sözü duyan Havva, akşam karşısına çıkanın gerçekten peri olduğunu anladı. Bu olayı hocalara anlatan Havva, rastladığı perinin iyi perilerden olduğunu yoksa kendisini çarpıp götüreceği cevabını aldı.

(K. K. 54)

2. 3. 2. 1. 5. Bekle geliyorum

Köyün eski ulaşım şekli günümüzdeki gibi asfalt yollarla değil patika yollarla yapılırdı. Patika yolun bir tarafı da değirmenlere gidiyordu. Gündüz iki küçük kardeş değirmene gidip ekmek için un öğüttüler. Akşam olmaya yakın da unu hazırlayıp köye doğru çıkmaya başladılar. Değirmenlerin çıkışındaki eski yol ayrımından iki küçük çocuk bayır yukarı çıkarlarken arkadan bir ses geldi. Bu ses, çocukların Hatice isminde bir akrabasına aitti. Hatice,

- Sabit beni de bekle geliyorum, korkarım.
- Tamam Bexa, bekliyorum.[486]

Sabit bekledi, bekledi, bekledi, gelen giden yoktu. En sonunda kızın seslendiği iki yol ayrımına giderek "Bexa!" diye üç kez seslendi. Biraz daha bekledikten sonra artık havanın da kararmasıyla iki kardeş evlerine doğru çıktılar. Çünkü hava kararınca etraf korkunç oluyor ve küçük çocuklar korkuyorlardı. İki kardeş evlerine geldiklerinde bir de baktılar ki Hatice çeşmede su dolduruyor;

- Yau sen ne zaman bizi geçtin de eve geldin?
- E ben hep buradaydım bir yere gitmedim ki.
- Yau karmaťenin[487] ordan beni çağırmadın mı "Bekle geliyorum." diye? Bir saattir seni bekliyorum. Orda hava da karardı, az daha gelemedik.

Bu konuşmanın üzerine Sabit ve kardeşi kendilerine seslenenin Hatice değil, peri olduğunu anladılar.

(K. K. 17)

[486] Yörede Hatice adının kısaltılmışı önüne be- ön eki getirilerek kullanılır. Bu ön ek, kadınlara seslenilirken diğer isimlerin önüne de getirilebilir.
[487] Karmaťe: Değirmen.

2. 3. 2. 1. 6. Cinlerin çağrısı

Bir gün, bir abi ve kardeş yaylaya, babalarının yanına gideceklerdi. Babalarını ziyaret için yola çıktılar ve babalarının yanına gittiler. Kardeşin Adı Mustafa, abinin adı da Kasım idi. Mustafa, gezmek için dışarı çıktı. Kasım ile baba, yayla evinde oturuyorlardı. O arada dışarıdan bir ses geldi. Kasım'ın kardeşi "Abi gel, abi gel." diye sesleniyordu. Kasım da "Ne oldu Mustafa?" diyerek evden dışarı çıktı. "Gel gel, bu tarafa gel." seslerini duydukça kardeşinin olduğu yöne doğru gitmeye çalışıyordu. Kasım'ın babasının yayla evinin olduğu yer de Tuzla bölgesindeydi. O bölgede Kasım'ın babasının yayla evinden başka da yayla evi yoktu, ıssız bir yerdi. Issız olmasının yanı sıra zaten o aylarda bütün yaylada başka insanlar da nadiren olurdu.

Kasım, sesin geldiği yöne doğru gittikçe "Ohohohooooh abi gel, ohohhhohh abi gel." sesleri duyulmaya devam ediyordu. Kasım sese doğru sürekli gitmeye devam etti. Gitti, gitti, gitti ve dağa girdi. "Mustafa nerdesin?" diye seslendi. "Gel bu tarafa gel." sesleri duyulmaya devam ediyor ama Mustafa hâlâ ortalıkta görünmüyordu. Kasım artık sinirlenmeye başladı, "Mustafa nerdesin? 'Gel bu tarafa gel.' diyorsun ama bir yerde yoksun. Beni arkandan kovalattırıyorsun, kendin niye durmuyorsun? Ben sıkıldım geri dönüyorum." diyerek yayla evine doğru döndü.

Kardeşinin seslenip de bir türlü karşısına çıkmamasına karşılık Kasım'ın kalbinde hiç korku uyanmamıştı. Aklından farklı düşünceler geçirmemiş ve eve doğru dönüp gitmişti. Kardeşine kıza kıza eve doğru dönerken karşı taraftan kardeşinin sesini duymaya başladı.

- Ne oldu abi? Ben buradayım.
  diye ses geldi. Kasım bu sefer karşıdan gelen sese doğru ilerledi, sonunda kardeşinin yanına vardı.
- Sen sürekli beni çağırıyorsun. Beni ne taraftan çağırdın da kendin ne taraftan çıktın? Neredeydin sen?
- Ben seni çağırmadım.
- Nasıl çağırmadın? Babam evdeydi. "Abi gel." diye sen beni dışarı çağırmadın mı?
- Hayır, yok öyle bir şey.
- Babama gidelim de bir soralım bakalım, çağırdın mı çağırmadın mı?

İki kardeş yayla evlerine gittiler. O esnada babaları da uzanmış dinleniyordu. Kasım, kardeşi Mustafa'nın kendisini çağırıp çağırmadığını babasına sorunca babası da "Yoo, ben bir şey duymadım." cevabını verdi. Babasının cevabını duyan Kasım o an kendisini, kardeşinin değil de cinlerin çağırdığını anladı.

Köy halkının inanışına göre cinler korkan insanlara görünür, korkan insanların akıllarına girer, onları yanıltır daha da korkmalarını sağlardı. Ancak kardeşinin sesini duyan Kasım, onun cin olduğunu düşünmeyip korkmayınca cinler de Kasım'a görünememiş ve onu dağın daha da içlerine çekip çarpamamışlardı.

(K. K. 40)

2. 3. 2. 1. 7. Yoldan gelen Dursun

Mustafa[488] isimli bir adam gece vakti Meĸaleskiriti'den[489] kendi köyü olan Ğvandi'ye geçiyordu. Gece yolda yürürken yanına bir adam geldi. Adama kim olduğunu sorunca adam da "Ben Dursun Hemit (Hamit)" dedi. Mustafa gecenin karanlığından adamın yüzünü seçemediyse de kendisini Dursun olarak tanıttığı için adamdan şüphelenmedi. Kendi köyündeki Dursun olduğunu düşündü.

Mustafa ile Dursun muhabbet ede ede köyün bir kısmına kadar geldiler. Bir yerden sonra Dursun, başka bir yola girmeye başladı. Bunu farkeden Mustafa,

- Yaa Dursun sen değil misin? Neye gelmiyursun benim ilen?
- Ben senin dediğun Dursun değilim ya. Ela gza Dursun'im.[490]
- Çi senun cibi ela gza Dursun'i !

deyip sinirlenerek sırtında taşıdığı ĸopli[491] ile Dursun'un ayağına vurdu. O anda Mustafa baktı ki Dursun'un ayağına değil de kendi ayağına vurmuştu. Ela Gza Dursun gerçek bir insan değil de bir cin olduğundan Mustafa'nın cine atmış olduğu baltanın oluşturduğu hasar yine Mustafa'da oluşmuştu. Cin, kendisine balta vurmak isteyen Mustafa'ya, Mustafa'nın eliyle bu şekilde zarar vermişti. Mustafa o zaman onun insan değil cinlerden olduğunu iyice anladı.

(K. K. 2)

[488] ĸeĸeti Mustafina lâkaplı kişi olduğu söylenir (K. K. 2).
[489] Dikkaya köyü.
[490] Yol(dan) gelen Dursun.
[491] Geçmişte yörede çok sık kullanılan küçük bir balta çeşidi.

2. 3. 2. 1. 8. Genç Ali

Köyün aşağısında köprüye yakın bir mağara vard. Köprüden Ali isminde genç bir çocuk geçiyordu. Mağaradan cinler Ali'ye doğru seslendiler: *Ali, belini ne güzel kıvırabiliyorsun* şeklinde Ali'yi övdüler. Böylelikle cinler, bir tek cümleyle Ali'yi çarptılar. Çarpılan Genç Ali, birkaç gün içerisinde de vefat etti.

(K. K. 87)

2. 3. 2. 1. 9. İyi cinler[492]

Amğvani köyünden bir kadın çay toplama zamanı bahçesinde çay topluyordu. Ancak bu kadının çayı çoktu ve tek başınaydı. Bu sebeple çok zorlanıyordu. Bir gün yine sabahtan erken kalkıp çay bahçesine indi. Bir de baktı ki bir kısım çay toplanmış ve 7-8 çuval doldurulup ağzı bağlı hâlde bahçede duruyordu. Bunu gören insanlar şaşırdı. Komşular bu kadının nasıl bir günde bu kadar çay topladığını sordular. Kadın da bu çayları cinlerin toplayıp hazır ettiğini anladı ve komşulara bu çuvalların dünden kaldığını söyleyip geçiştirdi.

Cinlerin yardımıyla kadının zahmeti azalıyordu. Ama bu durum her zaman tekrarlanınca kadının komşuları kadını sıkıştırdılar. Kadın da dayanamayıp kendine 3-4 tane küçük ve iyi cinlerin yardım ettiğini söyledi. Bunun üzerine cinler kendilerini ele veren bu kadına çok kızarak kadını dövdüler.

(K. K. 67)

2. 3. 2. 1. 10. Jiji[493]

Köyde mezraların yukarısında bir kadın oturuyordu. Kadının inekleri de vardı. Geceleri cin ve periler kadını rahatsız edip dururdu. Eski evlerdeki kapıların alt kısmı

[492] Cin ve peri anlatılarında insanlara musallat olan mahlûklar arasında her zaman insanlara zarar vermek isteyenler bulunmaz. köyümüzdeki anlatılara göre bazı cin ve periler iyi niyetlidir ve insanlara yardım etmek isterler. Cinlerin yardım etmek istediği insanlar da genel anlamda iyi niyetli veya yardıma ihtiyacı olan insanlardır. Bu konuda bazı köylü insanlardan duyduğumuz gerçek olarak yaşanılmış bir olaydan söz edilir.

[493] Köyde bahsi geçen cin ve peri ile ilgili anlatıları dinlediğinizde, insanların âdeta bu tür mahlûklarla iç içe yaşıyormuş izlenimi edinebilirsiniz. Gerek köyün yüksek rakımlı bir yerde kurulu olması ve geçmişte mevcudunun az olması, gerekse evlerin etrafının ıssız olması bu tür anlatıların çok olmasına sebebiyet vermiştir. Bu anlatıların bir diğeri de hâlen yaşamakta olan bir kadının anlattığına göre çok uzun yıllar önce yaşanmıştır.

yüksek biçimde oluyordu. Dolayısıyla kapının altında bir karış kadar bir boşluk olurdu. Kadının kocasının adı da İbrahim'di.[494]

İbrahim, çobanlık yapardı. Karısının ineklerinden sağdığı sütle yayık ayran yapıyordu. O boşluğun altından cinler büyük ve parlak gözlerini gösterip dişlerini çıkararak "jijiji jijiji" sesleri çıkarırlardı. Dişlerini gıcırdatarak evdekileri korkuturlardı. Bu durum bir değil iki değil her akşam olmaya başlamıştı. Evin halkı da artık bu durumdan bezmişti. İbrahim, "Jijilinun jijilisi kazığımun jijilisi" diyerek kalkıp cinlerin peşine gitti. Cinler de bu adama görünmeyince adam evine geri döndü. Cinler ertesi akşam tekrar gelip de kapının altından gözlerini gösterip dişlerini gıcırdatmaya başladı. Sürekli "jijiji jijiji" seslerini tekrarlayarak insanları korkutmaya çalışıyorlardı. İbrahim cinleri kovalamak için tekrar kalkıp kapıya çıktı, "Jiji ya jijinungi s...yim aşḱva (artık)!" diye bağırdı. Ancak cinler kaçışıp adama görünmez olmuşlardı. Ne İbrahim cinleri yakalayıp onlardan kurtulabildi ne de cinler bu evin kapısından ayrıldılar. Yani bu aile, evlerinin ıssız bir yerde olmasından dolayı cinlerin rahatsızlık vermelerinden kurtulamadı.

(K. K. 28, K. K. 88)

2. 3. 2. 1. 11. Genç kızlara musallat olan cin-periler

Köyün halkı bahçede ekip biçmenin olduğu zamanlarda köyün mezrasındaki bace[495] denilen kulubelerinde kalırlardı. Yine bir gün bir kadın, çocukları ile beraber mezrada[496] çalışıyordu. Çocukların annesi, gece olunca mısır ekilen bahçeye domuzlar girip de yemesin diye ḱalivide[497] nöbet tutuyordu. Bu kadının iki ufak erkek çocuğu ile iki kızı vardı. Anneleri ḱalivide kalırken çocukları da Ğori Sḱurdi mevkîndeki mezrada bulunan bacede bırakmıştı. Kadının diğer kızı ise köydeki evdeydi. Kardeşleri ve annesi mezrada kalınca köydeki kız onları merak etmiş ve onların yanına gitmeye niyetlenmişti. Kalkıp mezraya doğru yola koyuldu. Kız mezraya gelince onlarla birlikte mezrada kalmaya karar verdi. Annesi ḱalivide, bu kız da kardeşleriyle bacede yatıyordu. Bacenin kilidi yoktu ve kapısını ip ile bağlamışlardı. Gece yatarken bu kızın kalbinden

[494] Lâkabı Xutişi İba'dır.
[495] Derme çatma bir dağ kulubesi.
[496] Halk dilinde *merze*.
[497] Evden uzak tarlalarda, ürünü yabanî hayvanlardan özellikle de domuzdan korumak amacıyla kullanılan, dört direk üzerine yükseltilmiş, derme çatma inşa edilmiş bekleme kulübesi, kolaçan kulübesi. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "ḱalivi", s. 410.

“Ya bu gece cinler periler gelirse?” diye geçti. “Cin periler gelse ne yaparım, ne yaparım?” diye düşünüp korktukça korktu.

Mezradaki bahçelerinin altında bir bahçe daha vardı. Kız da “Eğer cin-peri gelirse ben o alt bahçedeki kör baltamı alıp onların başına vururum” diye düşündü. Bunları düşüne düşüne kız rüyaya daldı. Kalbinden ne geçirdiyse aynısını rüyasında buldu.[498] Rüyasında aşağıdaki bahçeye doğru bakıyordu. Baktığı bahçede bir kadın ile iki adam mısır kırıyorlardı. Bu kadının kılığına giren bir peri idi. Mısırları kırdıktan sonra yukarı doğru taşımaya başladılar. Derken sabah namazı vakti oldu. Kız baktı ki karşı taraftan annesi ile İslam adındaki kardeşi geliyordu. Bahçede mısırı kırıp da yukarıya gelenlerin cin peri olduğunu anlayan bu kız, annesi ve kardeşine sesini duyurmak için bağırıp çağırmaya başladı. Ancak bu periler kızın sesini kesmişlerdi. Kızın, istese de sesi çıkmıyordu. Kızın ağzını kapatmaya yarayan içliği vardı. Periler ağzını görmesin diye onunla ağzını kapatıyordu.[499] Cin-periler, kız ağzını kapattıkça açtılar. Kız ağzını üç kere kapattı ve cin-periler de üç kere indirip açtılar. “Biz bu mısır çantasını burada bırakalım, sen annene bir şey söyleme, biz birlikte kaçalım.” dediler. Kız ise bunu kabul etmedi. Kızın annesi geldi ve gelince cin-periler kaybolmaya başladılar. Akrabasının kılığına giren peri ise ırmağın kenarına kaçtı. Kız da ırmağın kenarına kadar cinleri kovaladı. Kovalarken kenarda duran yağ tenekesini de devirdi ama yine de kovalamaya devam etti.[500] En sonunda onları kör baltasıyla döve döve yerle bir ederek cinleri noksan etti.

Kız sabaha doğru bu rüyadan uyandı. Uyandığı zaman rüyasında gördüğü gibi annesi ile İslam adındaki kardeşi içeri girdi. Rüyasından uyanan kız “İslaaaam! Annneee!” diye bağırmaya çalıştıysa da aynı rüyasında olduğu gibi sesi kısılmıştı. Kıza ne olduğunu sordular. Kız da kısık sesiyle anlatmaya başladı. Akşam aklında neler olduğunu, ne düşünceyle uyuduğunu, rüyasında gördüklerini, sesini nasıl kaybettiğini anlattı. Köydeki insanların inanışına göre bir insan cin ve perilerden korktuğunda cin ve periler bu korkudan faydalanıp insanlara daha kolay yaklaşabiliyorlardı. Bu kızın da bu şekilde çarpıldığını düşünen annesi dönemin hocası ve köyün müezzini olan Haci Rasim

[498] Yörede *rüya bulmak* deyimi rüya görmek anlamında kullanılır.
[499] Burada ağız mahremlik ifade eder. Kızın burada ağzını kapaması cinleri reddettiği anlamına gelir.
[500] Burada geçen mısır çantası ile yağ tenekesinin ayrı bir önemi vardır. Yokluk yıllarında yiyecek sıkıntısı çeken halk için temel gıdalar çok önemlidir. Genç kızın rüyasına giren cinler bu temel gıdalar ile kızın dikkatini çekmek istemiş, ancak genç kız onlara kanmayıp cinleri kaçırmayı başarmıştır.

Dayı'ya götürdüler. Rasim Dayı, kendine getirilen kıza dua etti, okuyup üfledi. Bu dualarla bu kız sağlamlaşmaya, hastalığı üzerinden atmaya başladı (K. K. 8).

2. 3. 2. 1. 12. Ǩasimden sonra buralar bizumdur!

Evvel zamanda dört çoban hayvanlarını bir araya getirmişlerdi. Normalde yayla mevsiminde ayrı ayrı hayvanlarını otlatırlarken artık aşağı bölgelerdeki belli başlı toplanma yerlerine indiklerinden hayvanlarını da bir araya getirip tek çadırda toplamışlardı.[501] Bu toplanma yerinin adı da Livadi ǯuƿuťa idi. Çobanlar, Kaçkar'daki yüksek yaylalarından hava durumuna göre konaklaya konaklaya köye doğru inerlerdi. Son indikleri yer olan Livadi ǯuƿuťa, insanların dinlendiği, ineklerin otlatıldığı bir yerdi. İnsanlar istirahat edip yemeklerini yedikten sonra da horon oynarlardı.

Ancak bu dört çobanın kaldığı mevsim sonbahar olduğundan hava artık soğumaya başlamıştı. Kaçkar dağlarının zirvelerine karlar yağmaya başladı. Livadi ǯuƿuťa'ya gelen çobanlar orada çadırlarını kurdular. Akşam olmaya yakın aralarından birini köyden erzak getirmesi için gönderdiler. Akşam olurken bir yandan da keçileri çadırlara yerleştiriyorlardı. Köpekler de artık konaklama yerlerinde yerlerini almışlardı.

Bu üç çobandan birinin adı Ahmet'ti.[502] Ahmet yanındaki arkadaşına su getirmesini söyledi. Bu su, Ǩvaťaxeri bölgesine doğru 300-400 metrelik bir mesafedeydi. O arada da hava artık iyice kararmaya başlamıştı. Suya giden kişi suyu geçip tam güğümü suya koyduğu anda suyun üzerinde bir şeyler görmeye başladı. Diğer iki çobana seslenmeye çalıştı ancak gördüğü şeyler onun sesini kısmıştı ve seslenememişti. Oradan hemen kaçarak Ahmet'le diğer çobanın yanına geldi. Ahmet, suya giden çobana ne olduğunu sorduysa da çobanın sesi kilitlendiği için bir şey anlatamıyordu.

Çobanlar oturup yemek yemeye başladılar. Hava iyice kararmıştı. Artık çobanlar da uyumak için yatacaklardı. Saat gece 1-2 sularıydı. Gece dışarıda bekleyen çoban

[501] Geçmiş dönemlerde yayladan köye inileceği zaman Eylül aylarında ve erkenden yapılırdı. Ancak keçiler ineklere göre daha dirençli olduğundan ve köyde otlak yerlerin az oluşundan mecburen sürülerin başına birkaç çoban bırakılıp halk köye göçe devam ederdi. Keçilerle birlikte yaylada kalan çobanlar, kasıma kadar aşağı bölgelerdeki yaylalarda kalırlardı. Daha sonra kar yağmaya başlayınca bu çobanlar sürülerini alıp köye inerlerdi.

[502] Ahmet Kuyumcu. Şerifi Ameƙa lâkabıyla bilinir.

köpekleri, aşırı derecede rahatsız edici bir şekilde afkurmaya[503] başladılar. Köpeklerin farklı bir şeyler gördükleri belliydi. Çobanlar dışarı çıkıp da bir de baktı ki keçiler yattıkları yerden kalkıp sanki başlarında ve etraflarında bir çoban varmış gibi köy yoluna doğru ilerliyorlardı. Ne sağa ne sola sapıyorlar, düzenli bir şekilde köye doğru iniyorlardı. Çobanlar da apar topar keçilerin peşine doğru gitmeye başladılar. O esnada bağrışmalar duyulmaya başladı;

- Ǩasimden sonra buralar bizimdir! Ǩasimden sonra buralar bizimdur![504]

Bu bağrışmaları duyan çobanlar, keçilerin peşinden gitmeye devam ederek köye doğru inmeye koyuldular. Ardından keçilere yetişip hiç sağa sola dağılmayan ve düzenli bir şekilde ilerleyen keçileri köye doğru sürmeye devam ettiler. Yayladan köye doğru inildiğinde yaylanın bitiş, köyün başlangıç yeri olan Ǯiprona'ya geldiklerinde yavaş yavaş gün ağarmaya başladı.

Ǯiprona'ya gelen keçi sürüleri orada durup yayılmaya başladılar. O anda, köye gönderdikleri dördüncü çoban sırtına ununu alıp diğerlerinin yanına, tekrar yaylaya çıkıyordu. Ǯiprona'da karşılaşınca bu dördüncü çoban, neden keçileri erken mevsimde indirdiklerini sordu. O anda horozların sesleri duyulmaya başladı. Horozların seslerinin duyulmasıyla su almak için ırmağa gönderilen adamın sesi de o anda açıldı.

Çobanlar, Livadi Ǯuǫuťa'dan gece indikleri için keçilerden bazılarının kaybolup kaybolmadığını göremediler. Toplamda da 100-200 adet keçi vardı. Ahmet adlı çoban, üç tane keçisinin adını seslendiğinde eğer cevap gelirse keçilerinde bir eksiklik olmayacağını söyledi. Keçilere ses veren Ahmet, keçilerin ses vermesi üzerine eksik keçi olmadığını anladı. Daha sonra hep birlikte köye inen bu çobanlar, yıllarca bu yaşadıklarını anlattılar.

(K. K. 30)

2. 3. 2. 1. 13. Ǩeťeti Fadume[505]

Köyün yukarıki bölgelerinde dağa yakın bir ev vardı. Bu ev ırmağa çok yakındı. Evin etrafı da çayırlık ve eğrelti doluydu. O evde Fadume adında bir kız yaşardı. Bu

[503] Afkurmak, yörede çok sesli bağırmak anlamına gelir. İnsan ve hayvanlar için de kullanılabilir. İnsan için kullanıldığında o kişinin cazgır olduğu anlaşılır. Burada köpeğin havlaması anlamında kullanılmıştır.
[504] Metnin tamamı Lazca anlatılıp bu kısma gelince Türkçe konuşulması, yani cinlerin Türkçe konuşması ilginçtir. Bu durum birçok memoratta kendini göstermiştir. Metnin Lazcası ekte sunulmuştur.
[505] Ǩeťeti, Yeniçırak sülâlesinden bir ailenin lâkabıdır.

kızın evi, ıssız ve ırmağa yakın bir yerde olduğu için kız cin çarpmasına uğramıştı. Bu kız günün birinde evlendi. Çocukları da oldu ama kocası kadını baba evine geri gönderdi. Çünkü Fadume sürekli evden kaçıyordu. Kocası artık bu hâlinden bıktığı için karısına bakamıyor bu yüzden babasının evine yolluyordu.

Fadume'yi cinler çarptıktan sonra yüzünün hâli bile değişmeye başlamıştı. Cinler, Fadume'nin içine o kadar işlemişti ki yüzünü görenler korkuyordu. Evleri yolun altında kalıyordu. Üstteki yoldan gelip geçen talebe çocuklar bile korkarak geçiyorlardı. Hatta Fadume'ye görünmemek için kaçar vaziyette evinin önünden geçiyorlardı. Çünkü Fadume, çocukları gördüğü zaman evlerinin önündeki merdivenden hemen çıkmaya çalışıp saldırmaya, çocukları kovalamaya çalışırdı. Fadume, kendi çocuklarını da tamamen kocasının evine bırakmış, artık sürekli babasının evinde kalmaya başlamıştı.

Bir gün baktılar ki Fadume bir yere gözünü dikip sürekli aynı noktaya bakıyordu. Babası Mustafa da Fadume'yi izliyordu. Fadume'nin baktığı noktada bir şey olduğunu anlamıştı. Silahını alıp kızının baktığı noktaya ateş etti. O anda Fadume birden bağırmaya başladı. "Sen benim arkadaşlarımı vurdun." diyerek oracıkta bayıldı.

Artık normal bir insan gibi olmayan Fadume'yi, ailesi ne kadar hocalara götürse de bir fayda vermedi. Cinler artık Fadume'yi tamamen ele geçirmişlerdi. Hiçbir hocadan şifa bulamayan Fadume, hayatını cinlerle geçirerek rahmetli oldu.

(K. K. 2)

2. 3. 2. 1. 14. Kılık değiştiren cin

Hacişi Ahmet Dayı, Ardeşen'de çalışmaya gidiyordu. Geçmişte de Ardeşen'de birçok bataklık vardı. İnsanlar, Ardeşen'de sıtma hastalığına tutulabildiklerinden bir haftadan fazla çalışamıyorlardı. Ahmet Dayı da bir hafta çalıştıktan sonra köyüne döndü. Boyaşkala'daki evine geldiği zaman baktı ki evde yiyecek bir şey yoktu. Bunun üzerine bahçesine gitti. Bahçesinden topladığı mısırları ayıkladı ve açık ateşin önüne koyup kuruttu. Mısırlar kuruduktan sonra da değirmende öğütmeye götürecekti. Geçmişte herkes değirmenlerde öğütülen mısır unuyla yiyeceklerini yaptıklarından gündüzleri değirmenlerde sıra oluyordu. Bu sebeple Ahmet Dayı, değirmene gece gitmişti.

Ahmet Dayı, değirmende mısırlarını öğütürken değirmenin moydoni[506] kısmına yukarıdan bir kurbağa düştü. Ahmet Dayı'nın da elinde eski fenerlerden vardı. O kurbağa düştüğü zaman feneri üzerine tutup dikkatlice baktı. Yukarıdan düşen kurbağa büyüdükçe büyüyor başka bir şekil almaya başlıyordu. Ahmet Dayı, o kurbağanın bir cin olduğunu anlamıştı. Kurbağa, büyüdükten sonra bu sefer de küçülmeye başlamıştı. Sonra da tekrar büyümeye başladı. Kurbağa şekli bazen köpek hâlini alıyor bazen de diğer mahlûkların şekline bürünüyordu. Ahmet Dayı da bu durumdan önce korktuysa da korkusunu bastırarak dua etmeye başladı. Dua ettikçe o görünen kurbağa çok güzel, parlak yüzlü bir kız hâlini aldı. Dua etmeye devam ettikçe de yavaş yavaş erimeye başlayıp en sonunda yok oldu. Ahmet Dayı, okuduğu dualar sayesinde ilk başta kurbağa şeklinde görünen cinden kurtulmuştu. Ahmet Dayı eğer korkmaya devam etseydi o cin, onu çarpacaktı.

(K. K. 3)

2. 3. 2. 1. 15. Livadi ǯuṕuťa

Osman isimli bir adam bir gün yayladan köye dönüyordu. Akşam namazı vaktine de az kalmıştı. Adam yolda gelirken baktı ki Livadi ǯuṕuťa'da iki tane kız uzanmış uyuyordu. Osman Dayı da kızları uyandırınca utanırlar diye uyandırmadı. Köye doğru yürümeye devam etti. Sonra kendi kendine "Ben şimdi bu kızları uyandırmadan iniyorum ama acaba bu kızlar aşağı mı iniyordu yoksa yukarı mı çıkacaklardı? Akşam vakti iyice yaklaştı, gidecekleri yere gitmeleri lazım." diye düşünüp geri döndü. Kızların olduğu yere geldi ve kızlara Lazca, "Bozomoťalape dolumcu. Cileşi ulurťi ǯaleşi?"[507] diyerek seslendi. Bu sesle uyanan kızlar birbirlerine bakıp gülmeye başladılar. Sonra kalkıp dağın içindeki ağaçlığa doğru yürüdüler. Meğerki o kızlar insan değil de periydiler. İnsanları yanıltmak ya da korkutmak için insanların geçtiği yerlerde görünüyorlardı. Osman Dayı da kızların perilerden olduğunu anlayınca korkudan arkasına bile bakamadan kaça kaça köye indi.

(K. K. 4)

[506] Su değirmenlerinde ters piramit biçimindeki tahıl deposu. Burada bulunan mısır vs. hareket hâlindeki değirmen taşının ağzına yavaşça dökülür. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 584.
[507] "Kızlar, akşam oldu. Yukarı mı gidiyorsunuz aşağı mı gidiyorsunuz?"

2. 3. 2. 1. 16. Bizi karşıla

Eski zamanlarda yaşlı bir adam ile bir çoban Aşağıki Yayla'da bir çadırda kalıyorlardı. Osman adındaki bu genç çoban yaşlı adamın kızının nişanlısıydı. Aşağıki Yayla, Yukarıki Yayla gibi kır değil ağaçlık bir yer olduğundan çam ağaçları da bol olurdu. Köy halkı, kışın ısınmak için elde edilen çıraları kurumuş çam ağaçlarından elde ediyordu. Bu çıralar da insanlar tarafından köye indiriliyordu. Eski zamanlarda iletişim olanakları olmadığından yaşlı adam, çıraları taşımaya yardım etmeleri için köye ineceğini ve kızı ile kardeşini göndereceğini söyledi. Osman'dan da çıraları hazırlayıp çocuklarına vermesini söyledi ve Osman'ın yanında bir arkadaşını daha bırakarak köye indi.

Aradan zaman geçti. Osman ile arkadaşı çadırdayken akşam namazı saatlerinde dışarıdan bir ses duyuldu. Dışarıdan "Osmaaaaa"[508] diye birileri sesleniyordu. Bunu duyan Osman, "Aha, geldiler." diyerek çadırdan dışarı çıktı. Osman dışarı çıkınca "Me ma diĭi"[509] diye tekrar ses işitildi. Ancak görünürde kimse yoktu. Osman da nişanlısıyla kardeşini karşılamak için ilerledi. İlerledikçe ormanlık alana girdi. Ormanın içinde onları arıyor ama bulamıyordu. Ağaçlar ve dikenler Osman'ın üstünü yırtık pırtık hâle getirmişti. Bu sefer çadırın içindeki diğer adam baktı ki Osman geri dönmüyordu. Çadırdan çıkıp Osman'a seslenmeye başladı. Osman'ı çağıranların periler olduğunu anladı. O zaman Osman'a, kendisi seslendi. Çağıranların perilerden olduğunu, bu saatte onların gelemeyeceğini, kendisinin geri gelmesi gerektiğini söyledi. Osman'ın da önce inanası gelmedi. Nişanlısı ile kardeşinin ormanlık alanda kaybolduklarını düşünüyordu. Ancak onları bulamayınca mecburen çadırına geri döndü.

Başka bir gün Osman'ın nişanlısı ile kardeşi yaylaya geldiler. Osman da onlara olanları anlattı. Nişanlısının kardeşi de o akşam yaylaya gelmediklerini, köyde olduklarını söyledi.

(K. K. 4)

---

[508] Lazcada isimlerin sonu sesli harf ile bitmesi gerektiğinden farklı dillerden Lazcaya sonu konsonant ile biten kelimelerin sonundaki konsonant ya düşürülür ya da yanına bir vokal eklenir. Örneğin "Osman" ismi ya "Osma" ya da "Osmani" olarak değişime uğrar (K. K. 49).
[509] "Bizi karşıla." anlamına gelir.

2. 3. 2. 1. 17. Odun parçaları

Günün birinde Naciye ismindeki bir kız cin çarpmasına uğramıştı. Zaman zaman baygınlık geçiriyordu. Cin çarpmasından dolayı hastalanan kızı Tolikçeti'deki bir hocaya götürdüler. Hocanın evini tam olarak bilmeseler bile tarif üzerine yürüye yürüye buldular. Hocanın da bir akrabası Ğvandi köyünden olduğu için köyü biliyor, insanlarını tanıyordu. Hocaya durumu anlattılar. Hoca, Naciye'ye okuyup üfledi. Bunun karşılığında da bir ücret almayıp gelen misafirlere sofra kurdurttu. Baktılar ki Naciye yemek yemiyordu. Niye yemek yemediğini sorduklarında "Ben doydum, yemiyorum." diyordu. Israr ettikleri hâlde yine de Naciye'ye bir şeyler yediremediler. Naciye'yi hocanın evine getiren akrabaları yemeklerini yedikten sonra evden ayrıldılar.

Naciye'nin yemek yemediğini, aç olduğunu bildikleri için Tolikçeti'nin girişindeki dükkânlardan helva ile ekmek aldılar. Dere kenarında büyük bir taşın üzerinde oturdular. Gazete kâğıdı serip helva ile ekmeği çıkardılar. Naciye'nin yanındaki akrabaları tok olsa da Naciye'nin yemek yemesini sağlamak için kendileri de yiyeceğe eşlik ediyorlardı. Akrabaları baktı ki Naciye hâlâ bir şey yemiyordu. Akrabaları Naciye'yi beklerken o, derede akan suyun taşıdığı ufak odunları topluyordu. Ufak odun parçalarını biriktiriyor sanki bir yığınak hâli veriyordu. Gidip odunları toplayıp tekrar getiriyor bir yandan da üfler gibi "huuu" sesi çıkartıyordu. Akrabaları yemek yemesi için ısrar etmeye başladılar ama yine de Naciye bir şey yemiyordu. Naciye'ye çaresi olmadığını, ille bir şeyler yemesi gerektiğini söyleyip ısrar edince en sonunda odun parçalarının yanından Naciye'yi ayırdılar. Daha sonra, akrabası yerinden kalkıp odun parçalarını dereye attı. Naciye olduğu yerden hızlıca kalkıp;

- Benum yemeğumu niçun attun?
  diye bağırmaya başladı ve o anda bayılacak gibi oldu. Akrabaları hemen Naciye'yi tuttular. Akrabası;
- Naciye, biraz ekmek ye yavrum. Orda bi şe yoğ idi. Orda ne var idi?
- Benum yemeğum idi o. Orda her şey var idi. Dayi sen ne yaptun?

diye söylenmeye devam ettiyse de akrabası o odun parçalarını yemek olarak gösterenin cinler olduğunu anladı ve o odunları dereye attığı için kendi kendine sevindi. O olaydan sonra Naciye, yavaş yavaş düzelmeye, iyileşmeye başladı.

(K. K. 2)

2. 3. 2. 1. 18. Perilerin horonu

Bir gün bir adam yayladan köye iniyordu. Havanın kararmasına yarım saat kadar kalmıştı. Adam da koşarak gitse bile ancak bir saatte evine varabilirdi. Güneş batmaya başladı.

Yoldan geçerken baktı ki bir düzlükte iki tane kız oturuyordu. Adam da kızların komşu kızları olduğunu düşünerek "Akşam oldu kızlar, hayde!" diye seslendi. Bunu duyan kızlar kalkıp horon oynamaya başladılar. Horon oynamaya başlarken yanlarında bir sürü kız daha belirdi. Bu iki kız birden on beş kişi, belki de daha fazla olmuştu. Erkeklerin oynadığı horon gibi bu kızlar da aynı şekilde horon vuruyorlardı. Bu adamı da oyunlarına çağırdılar. Adam da hemen bu kızların ayaklarına bakmayı düşündü. Baktı ki ayakları ters şekilde duruyordu. Bedenleri adama doğru, ama ayakları arkaya doğru duruyordu. O anda korkan adam içinden dualar okumaya başladı. O kızların peri olduğunu anlayan adam dua okuya okuya koşarak oradan kaçtı.

Adam, evine gelip kapıdan içeri girince oracıkta bayılıp kaldı. Ayıldığı zaman ne olduğunu sorsalar bile adamın dili dönmüyor, konuşamıyordu. Ev halkı "Ne oldu? Ne oldu?" diye sordukça adam cevap veremiyor, konuşamıyordu. Dilini çeviremediğini anlayanlar okuyup üflemeye başladılar. Adamın annesi, babası korktuğunu anlamışlardı. O günden sonra adam, üzerinde hep muska taşımaya başladı. Adam konuşmaya başladıktan bir müddet daha sonraları bile baktığı yerlerde sanki perilerin etrafta olduğunu görmeye devam ediyordu. Epeyi bir zaman daha bu adamın hâleti böyle sürdü.

(K. K. 24)

2. 3. 2. 1. 19. Perilerin kavgası

Bir gece dört adam köyden yaylaya doğru çıkıyorlardı. Gece çıkmalarının sebebi sabah saatlerinde yaylada olmayı istemelerindendi. Çünkü yaylaya 12 saatte yürünerek çıkıldığından geceden yola çıkmışlardı. Önde iki kişi arkada iki kişi, ellerinde fenerleriyle ilerliyorlardı. Önden giden iki kişi birden ivedi ivedi arkadakilerin yanına geldi. Feneri söndürmelerini söyledi. Feneri söndürüp ileriye doğru bir de baktılar ki kadınlar kavga ediyorlardı. Kavga ediyorlar ama öyle büyük bir kavgaydı ki yakınmaları, çığlıkları sanki kıyamet gibiydi. O zaman bu adamlar korkmaya başladılar.

Bu kadınların peri olduğunu düşündüler. Çünkü gece yarısı kadınların orada olmaları ve kavga etmeleri mümkün değildi. Adamların her birinde silah olmasına rağmen ateş etmeye korktular. Adamın biri birkaç el ateş etmeyi düşündüyse de diğerleri onu engelledi. Çünkü merminin perilere atılamayacağından, atılsa bile perilere zarar verilemeyeceğinden, bu sefer de perileri kızdırabileceklerinden korktular. Adamlar hiç seslerini çıkarmadan ilerlediler. Sataple Düzü bölgesini geçtikten sonra artık kadınların sesleri de kesildi.

(K. K. 27)

2. 3. 2. 1. 20. Size görünmeyenleriz

Mustafa[510] isimli bir adam, kardeşi Mehmet ve Eyüp ile birlikte Aşağıki Yayla'nın bir yayımında çobanlık yapıyordu. Baktılar ki karşıdaki tepeden sesler geliyordu. Tepenin ortasındaki düzlükten Mustafa'yı çağırmaya başladılar. "Mustafa Mustafa!" diye sesleniyorlardı. Mustafa da ses etmeyip karşılık vermedi. Mustafa'nın kardeşi, onlara kim olduklarını sordu ve şu karşılık geldi;

- Bizuz, bizuziz.[511]

Mehmet - Siz çimsuz?[512]

- Biz size cörunmeyenler.[513]

Mustafa - Bize cörunmeyenler bizi niçun çağiriyursiz?[514]

- Senun sevgilung var. Bizden cuzel midur? Bi cör bizi da oni sevma.[515]

Mustafa – Bi cel da bi cöreyim seni ma. Sizi bi coreyim ma.[516]

Bu konuşma üzerine periler karşıdan gelmeye başladılar. Sürekli adım atmalarına rağmen yol bir türlü bitmiyordu. Büyük düzlüğü doldurup karşı taraflar doluncaya kadar bir sürü peri, tepelerden yürümeye başladı. Yürüyorlar, yürüyorlar,

[510] Žabika Muťala lâkaplı kişidir.
[511] "Biziz, biziz."
[512] "Siz kimsiniz?"
[513] "Biz size görünmeyenler."
[514] "Bize görünmeyenler, bizi niçin çağırıyorsunuz?"
[515] "Senin sevgilin var, bizden güzel midir? Bir gör bizi de onu sevme."
[516] "Bir gel de bir göreyim seni ben. Sizi bir göreyim ben."

ancak perilerin aştıkları yol bitmiyordu. Perilerin önündeki yol düz olmasına rağmen bir türlü gelemiyorlardı.

Mehmet – Muťala, celenleri bi karşila, neye bitmeur? Neye celemeyurler? Adim aliyurler, düz yer gelemurler, gelmurler.[517]

Bu sefer Mustafa perilere doğru yürümeye başladı. O anda üç periden ikisi kaçtı, bir tanesi de Mustafa'nın karşısında oynamaya başladı. Mustafa, o dönemde bekârdı ve bir sevdiği vardı. Peri onun bir sevdiği olduğunu biliyordu. Mustafa'ya;

- Beni seviyur misin? Beni seviyur misin?

diye sorup duruyor başka da bir şey demiyordu.

Mustafa korkmaya başlamıştı. Olduğu yerde durdu. Oynayan kişinin peri olduğunu iyice anlamıştı. O zaman Mustafa'nın kardeşi Mehmet "Mustafa'nın ailesi var. Sevgilisi var, seni sevmeur." dedi. Bunu duyan peri; Mustafa, Mehmet ve Eyüp'ün karnına görünmeyen bir şey attı. O anda kendilerini bir garip hissettiler. Peri ise kaybolup gitti.

(K. K. 23)

2. 3. 2. 1. 21. Xaxana

Bir gün köyde Sabit[518] adlı bir adam, köyün Xaxana bölgesinde keçilerine çobanlık yapıyordu. Akşam olmaya yakın keçilerini toparlayıp ahıra sürecekti. Ancak akşam olunca keçiler bir türlü toparlanmak bilmiyorlardı. Sabit ıslık çalıp duruyor ama keçiler daha çok etrafa yayılıyorlardı.

Yılın o mevsiminde de köy kadınları biçilmiş otları yığın hâline getiriyorlardı. Sabit'in yengesi de o kadınların arasındaydı. Sabit baktı ki kendi keçileri yengesinin olduğu tarafa gidiyordu. O zaman yengesine seslendi;

- Yau yenge bi o mallari[519] sür. Orda ne iş yapiyursun akşam oldi, haaayde!
- Geleceğim bi dakka. Yavaş, dur geleceğim. Yuki bağliyirum. Geleceğim bi dakka.

[517] "Mustafa, gelenleri bir karşıla, niye (yol) bitmiyor? Niye gelemiyorlar? Adım alıyorlar, düz yeri gelemiyorlar, gelmiyorlar."
[518] Žabika lâkaplı kişidir.
[519] Yörede "mal" kelimesi beslenilen küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar için de kullanılır.

Yengesinin bu cevabına karşılık Sabit de beklemeye koyuldu. Ama yengesi bir türlü gelmiyordu. Sürekli geleceğini söylüyor dakikalar geçiyor ama gelmiyordu. Akşam karanlığı olmaya başlayınca Sabit'in kalbine korku girmişti. O kadının yengesi değil de cin-perilerden olduğunu anladı. O korkuyla topladığı keçileri alıp eve doğru yürümeye başladı. Eve geldiği zaman çocuklarına durumu anlattı. Keçilerin bir kısmının da orada kaldığını söyledi. Bu sefer çocuklarını da alarak tekrar Xaxana'ya döndü. Keçileri toparlaya toparlaya eve geri döndüler.

Evde yengesini gören Sabit, olan biteni yengesine sordu.

- Yenge, gözüme mi inanayim sana mi? Sen orda ot uzerinde değil miydin? Orda yük bağlayacağidun (bağlayacaktın)?
- Sen ne diyursin? Olur mi? O saatte benum orda ne işum var?

cevabını alan Sabit, kendisine "geleceğim" diye seslenenin perilerden olduğunu anladı.

(K. K. 2)

2. 3. 2. 2. Alkarısı veya Cadılarla Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

2. 3. 2. 2. 1. Cazi (Cadı)

Geçmişte Kuyumcu sülâlesinden bir kadının[520] bebekleri doğumdan sonra ölüyordu. Doğum yaptıktan sonra dişi çıkmamış bebeğini caziler gelip boğuyor veya ciğerlerini yiyordu. Bu şekilde, kadının birkaç bebeği caziler tarafından öldürülmüştü. Artık evde çocuk sesi duyulmaz olmuştu. Sonunda ailenin soyu tükenecekti.

Bir gün yine bu kadının yeni bir bebeği oldu. Kadın, bu bebeğinin de öldürülmesinden çok korktu. Bu yüzden geceleri bebeğinin başında nöbet tutmaya karar verdi. Geceleyin bebeğini beşiğinde sallarken beşiğin kenarından yukarıya doğru bir örümcek[521] çıktığını gördü. Örümcek çıkmış çıkmış en sonunda bebeğin karnına gelmişti. Kadın da örümceğin bebeğe zarar vermesini önlemek için bebeğin yastığının

[520] Bu olayın Ƥizma Memeti'nin annesinin başına geldiği rivayet edilir (K. K. 54).
[521] Lazcada örümceğe *raxna* denir ve anlatılarda Lazcası kullanılır (K. K. 3, K. K. 22).

altına koyulan bıçağı çıkarıp hayvana zarar verdi.[522] Örümceğin bacağını kesmişti. Böylece örümcek, bebeğe zarar veremedi. Kadın bebeğini uyuttuktan sonra, kendisi de uyumuş, ertesi gün olmuştu.

Gündüz olmuş evin babaannesi odasından çıkmıyordu. Öğle vakti olunca en sonunda küçük bebeğin babası, annesinin odasına girdi. Baktı ki annesi yatağından bile kalkmamıştı. Adam, annesine kalkıp oturmaya gelmesini söylüyordu. Yaşlı kadın da kalkamayacağını söyledi. Adam iyice meraklanmıştı. Bir de baktı ki annesinin bacağından kanlar akıyordu. Hemen annesine, nedenini sordu. Annesi de "Oğlum, cece ayağumi çestinuz da nasil kalkarum?"[523] cevabını verdi. Bunu duyan oğlu, "Oooouu anne! Sen miydun benum ocağumi baturen?" diyerek bebeklerini öldüren cazinin kendi annesi olduğunu anlamıştı.[524]

Yaşlı kadın geceleri farkında olmadan cazi kılığına giriyor ve dişi çıkmamış çocukları boğup ciğerlerini yiyordu. Bunu istemeden de olsa yapıyordu. Ancak o geceden sonra köyde bebekleri öldüren cazilerden bir tanesinin bu kadın olduğu anlaşıldı.

(K. K. 3, K. K. 54)

2. 3. 2. 3. Yatırlar, Evliyalar ve Şehitlerle Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

2. 3. 2. 3. 1. Haci evliyaları

Köyde Hacişi lâkaplı Ahmet Dayı mezrasındaki evinde kalıyordu. Ahmet Dayı'nın o zamanlarda köyün içinde de serende[525] şeklinde bir odası vardı. Misafiri geldiği zaman o odada yatırırdı. Hatta komşuların misafirlerinin bile o odada kaldığı olurdu. O yüzden güzel hazırlanmış bir odaydı. Serendenin altında da güzel bir pınar akardı. Köyde, köyün ilk zamanlarından beri var olduğu düşünülen bu pınardan başka yerde su pınarı da yoktu.

---

[522] Köyün âdetine göre cazilerin bebeklere zarar vermesini önlemek için bebeğin yastığının altına kesici bir âlet konulur. Bu anlatının başka rivayetlerinde ise örümceğin bacağı kesilmez, bebeğin annesi tarafından ezilir ve ezilme sonucu kopar (K. K. 3).

[523] "Oğlum, gece ayağımı kestiniz de nasıl kalkarım?"

[524] Başka rivayetlerde cazi konumunda olan kişi bebeğin büyük babaannesi, yani bebeğin babasının babaannesidir. Bazı rivayetlerde ise komşu evlerinden yaşlı bir kadın olarak tabir edilir (K. K. 51).

[525] Serende: Serender; kalın ve sağlam dört adet ağaç üzerine oturtulmuş, kışlık meyve ve mısırları saklamaya yarayan ahşap bina. Laz mimarisinde bu yapıların önemli bir yeri vardır. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "serende", s. 866.

Günün birinde komşu Semih Dayı'nın oğlu Osman hastalandı. Daha küçük bir çocuk olan Osman, hastalıktan dolayı çok üşüyordu. Semih Dayı d Ahmet Dayı'dan köyün içerisindeki odasını istedi. Osman ile babası Semih, misafir odasında kalmaya başlamışlardı. Misafir odasında kalan Semih Dayı, sabaha karşı ufak abdesti için dışarı çıktı. O zamanlardaki tuvaletler evin içerisinde değil de uzakta idi. Serendeden epeyi uzak olan tuvalete gitmeye üşenen adam, gece nasılsa kimse görmez diye kaldığı odanın kapısını açıp küçük abdestini yaptı. Semih Dayı'nın küçük abdesti de serendenin altındaki su pınarına denk geldi. Semih Dayı, su pınarının olduğu yere pisleyince Hacişi sülâlesi evliyalarının ruhları gelip adamı dövmeye başladılar. Meğerki bu evliyalar köyde tek olan bu pınardan abdest alıyorlardı. Semih Dayı da abdest aldıkları yere pisleyince yakalayıp dövmüşlerdi. O kadar dövmüşlerdi ki Semih Dayı'nın kemikleri bile kırılmıştı. Sağlam hiçbir yeri kalmamıştı.

Semih Dayı, zar zor kalkıp şafak vakti Ahmet Dayı'nın evine gitti. Ahmet Dayı baktı ki adam yürüyemiyordu, bacakları, kemikleri kırılmıştı. Semih Dayı suç işlediğini söyleyip olan biteni anlattı ve "Orada ancak senin gibi insanlar kalabilirler. Ben orada kalamam. Sizin evliyalarınız beni kabul etmedi, benim gibi adamların orada kalmasına izin vermezler. Ben orada durmaya devam edersem ben de çocuğum da ölürüz." dedi. Semih Dayı, Ahmet Dayı'ya olan biteni anlattıktan sonra çekip gitti. Kısa bir süre sonra da yediği dayaktan dolayı hastalanarak öldü. (K. K. 3)

2. 3. 2. 3. 2. Bıçak

Çayırdüzü köyünün arazi yapısı çok dik ve kayalık olduğundan köylülerin patika yollarla ulaşım sağlaması çok zor oluyordu. Bu sebeple son yıllarda köye asfalt yapılmaya karar verilmişti. Yapılacak bu yeni yolun köy merkezine ulaşabilmesi için Eski Cameşkala'daki mezarlıktan geçmesi gerekiyordu. Çünkü başka bir alternatif görünmüyordu. Eski Cameşkala bölgesinde de birçok mezar vardı ve bu mezarlar çok eski mezarlardı. Hatta bazı kabirlerde evliyaların yattığına inanılıyordu.

Kabirlerden birinin ahşaptan bir başlığı vardı. Bu kabrin yol yapımı için kaldırılması ya da taşınması gerekiyordu. Ancak bazı köylüler burada yatanın evliya olduğunu ve onu rahatsız etmenin doğru olmayacağını söylediler. Yol yapımını yapan bir kişi de karşı çıkanlara "Sizin evliyanız burada yatıyorsa o bize yol vermez. Ya

kalkıp giderek bize yol verir -çünkü biz bu yolu mecburiyetten buradan geçiriyoruz- yahut da o evliya dozeri oradan geçirmez ve makine stop eder.” diye karşılık verdi.

Arada ayrılık çıkınca mezarın kaldırılmasına karşı çıkanlardan biri mezarın üzerine bir bıçak koymaya karar verdi. Bıçağı mezara koyan adam durup bekledi. Eğer evliya oradan uçup gitmeye niyetliyse hiç ses vermeyecekti. Ama eğer orada kalması gerekiyorsa da ya bıçağı oynatacak ya da ses verecekti. Ancak bıçak ne oynadı ne de mezardan bir ses geldi. Bıçağı koyan adam bıçağı alıp geriye döndü.

Bu adam başka bir zaman tekrar bıçağı alıp aynı işlemi gerçekleştirdi. Ancak sonuç değişmedi ve adam bıçağı alıp tekrar geri döndü. Köylüler bu adamın üçüncü kez gelerek bıçağı koyacağını düşünüyorlardı. Aradan zaman geçti ve adam tekrar geldi. Ancak adam bıçağı mezara koymak yerine mezarı kazmaya başladı. Ahşap başlığı olan mezarın içinden ise iki koltuk büyüklüğünde bir kaya çıktı.

Mezarda bir şey göremeyen insanlar ise, başka bir taraftan yol geçirilemeyeceği için evliyanın oradan kalktığını ve insanların bu yolu yapmaları için izin verdiğini düşündüler.

(K. K. 15)

2. 3. 2. 4. Rüya Görme Yoluyla Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

İnsanlar her dönemde uhrevî ilhamlara ihtiyaç duymuşlardır. Bu, kimi zaman inanış olarak kalıplaşmış kimi zaman da insanların kişisel hayatlarında iz olarak kalmıştır. Bu izler de insanların hayatlarında önemli roller oynayabilmiştir. Bazı kişiler gördükleri rüyalara önem vermiş ve uhrevî bir mesaj olarak algılamıştır.

2. 3. 2. 4. 1. İhtiyar Çırakoğlu

Köyümüzde Çırakoğullarından bir adam vardı. Adamın yaşı, ilerleyip de yaşlılık dönemlerine gelmesine rağmen hiç çocuğu olmamıştı. Bir gece uykusunda bir rüya buldu (gördü). Bu rüyada küçük bir kız çocuğuyla evlendiğini ve çocuğu olduğunu görmüştü. Ertesi gün bu adam rüyasını bir hocaya anlattı. Hoca da bu rüyada bir eksikliğin olmadığını, rüyanın gerçek olabileceğini söyledi.

Aradan zaman geçti. Günün birinde köye isteyicilik için yaşlı bir Doğulu adamla küçük bir kız gelmişti.[526] Dilencilik için gelenler köy halkından kabak, fasülye, mısır gibi yiyecekler istiyordu. Çırakoğullarından olan adamın evi de misafir ağırlamaya uygun olduğundan ve ahırında diğer ailelere göre daha çok hayvanı barındırdığından yiyeceği çok oluyor, misafir ağırlayabiliyordu.

Küçük kızı gören Çırakoğlu rüyasını anımsadı. O gece, dilencilik yapan yaşlı adam ile küçük kızı evlerinde misafir etmek istedi. Dilenci adam küçük kızın dedesiydi. Erzurum'dan kalkıp gelmişlerdi ve köyleri gezerek karınlarını doyurmaya çalışıyorlardı. O akşam o evde misafir kaldıkları için çok memnun olmuşlardı. Çırakoğlu, hocanın kızın dedesi ile konuşmasını istedi. Hoca, misafir oldukları evin sahibinin, torunuyla evlenmek istediğini dile getirdi. Yaşlı adam, torununun yoksulluk içerisinde köy köy gezmesindense bu evde rahat yaşayacağını düşünerek bu teklifi kabul etti. Torununu Çırakoğlu'na vererek köyde bıraktı. Küçük kız bu köyde büyüdü ve gelişti. Daha sonra Çırakoğlu ile evlendiler. Çırakoğlu'nun bu kızdan Mustafa isminde bir oğlu oldu ve bu oğuldan birçok torunu dünyaya geldi. Böylelikle Çırakoğlu'nun soyu devam etti (KK4).

2. 3. 2. 4. 2. Asker

Körfez Savaşı'nın olduğu yıllarda Mustafa adlı bir genç Cizre'ye askerliğe gitmişti. Bölgedeki kritik durumların yarattığı gerginlik Mustafa'nın bunalıma girmesine sebep olmuştu. Bu sebeple Mustafa, bir süre izne ayrılmak istedi. Enver Dayı'nın da yardımıyla Mustafa'ya 45 gün izin verildi. Ertesi gün Mustafa ve kardeşi Alican memleketlerine dönmek için yola çıkmaya hazırlandılar. Mustafa, emniyet müdürlüğünün merdiveninden inerken rahatsızlandığını hissetti. Birden bacağı ağrımaya başlamıştı. Durum böyle olunca Mustafa ve Alican, otogara özel arabayla gittiler. Şırnak'tan direkt Rize'ye otobüs bulamayan iki kardeş Trabzon'a bilet alarak yola koyuldular.

Otobüse binen Mustafa'nın bacağındaki ağrı hâlâ geçmiyor ve sürekli artıyordu. Otobüs Trabzon'a geldiğinde Mustafa yere basamayacak hâle gelmişti. Sürekli "Ben

[526] Geçmiş dönemlerde Karadeniz'de ve genel anlamda ülkede geçim sıkıntısı had safhadaydı. Bu yüzden kimi insanlar ailecek göç ediyor, kimileri gurbete çıkıyor, kimileri de bahçelerinden aldıkları besinlerle kıt kanaat yetinmeye çalışıyordu. Doğu Karadeniz'e göç edenler arasında bazı Doğulu aileler de mevcuttu. Bu aileler kimi zaman günübirlik işlerde çalışıyor kimi zaman da köyleri dolaşıp yöre tabirince *isteyicilik* yani dilencilik yapıyorlardı. Ayrıca bkz. Marr, a.g.e., s. 42.

gidiyorum, ben ölüyorum." diye inliyordu. Bir şekilde Trabzon'dan Rize'ye geçen kardeşler hemen bir doktora gittiler. Mustafa'nın bacağı su toplamış gibi iyice şişmişti ve çok ağrıyordu. Ortopedi doktoru Mustafa'nın bacağına bakınca bacağındaki şişliği bir şırıngayla boşaltmaya çalıştı. Ancak şişlik inmiyordu. Doktor da bu işten bir şey anlamadığını, ileri uzmanlık gerektiren bir konu olduğunu ifade ederek Trabzon'daki araştırma hastanesine gitmelerini söyledi. Ancak Mustafa ve Alican önce köye gitmeleri gerektiğini çünkü ailesinin merak içinde kaldığını düşünerek Çayırdüzü köyüne doğru yol aldılar.

İki kardeş köy merkezine geldiğinde herkes Mustafa'nın başına terör sebebiyle bir olay geldiğini düşünüyor ve olan olaylara inanmıyordu. Arabayla Üambani Raüani'yi geçip evlerine gitmek isteyen kardeşler, yol üzerinde bir erozyon olduğunu görünce arabayla evlerine geçemediler. Bunun üzerine Mustafa, Alican ve Dursun Dayı'nın sırtında taşınarak evine getirildi. Yatağa yatan Mustafa'yı herkes görmeye geliyor "Ne oldu? Ne oldu?" diye merakla soru soruyorlardı. Köylü, Mustafa'nın bacağından vurulduğunu düşünüyordu. Mustafa köylünün inanması için iyice şişen bacağını açarak yatıyor ve gelenleri böyle karşılıyordu.

Ailesini ve köy halkını gören Mustafa ve kardeşi ertesi günü tekrar yola koyulup Trabzon'daki hastaneye gittiler. Tahliller yapıldıktan sonra doktor, bu hastalıkla ilk kez karşılaştığını ve milyonda bir görülen hastalık olduğunu ifade etti. Doktor, Mustafa'nın bacağını bandajlayıp ilaç verdi. Mustafa ve Alican tekrar köye döndüler. Ancak ne bandaj ne de ilaç Mustafa'ya fayda vermiyor ve üstüne diğer bacağı da şişmeye başlıyordu.

Aradan iki-üç gün geçti. Bir gece Mustafa rüya gördü. Rüyasında iki sakallı biri sakalsız üç kişi vardı. Aralarında şöyle bir konuşma geçti:

Mustafa - O kişinin neden sakalı yok?

- Biz sana geldik. Sen askerlikten kaçmayacaksın, hemen asker ocağına geri dön. Korkma biz senin yanındayız.

Mustafa - Peki, döneceğim. Ancak o genç neden sakalsız?

- Askerlerde sakal olmaz. O cephede senin yanında, o yüzden sakalı yok.

Bu konuşma üzerine Mustafa uyanır ve sabah ailesine bu rüyayı anlattı. Ailecek, Mustafa iyileşince izni bitmemiş olsa bile askere döneceği kararını aldılar. Ancak aradan zaman geçmesine rağmen Mustafa iyileşmedi. İznin bitmesine artık 15 gün kalmıştı. Doktor kontrolüne giden Mustafa iyileşmediğini görünce çevresinin de tavsiyesiyle bir 45 gün daha izin almak için doktordan rapor istedi.

Aradan günler geçmesine rağmen Mustafa'nın bacakları bir türlü iyileşmiyordu. İznin bitmesine 35 gün kala Mustafa gece bir rüya daha gördü. Aynı kişiler Mustafa'ya kendilerinin sözlerini hafife aldığı sürece iyileşemeyeceğini, ne zaman askere dönüp nizamiyenin kapısından girerse o zaman iyileşeceğini ve mutlaka gitmesi gerektiğini söylediler. Sabah rüyadan uyanan Mustafa; geçmiş savaşlarda şehit olan, tespihi elinden bırakmayan, abdestli namazlı büyük dedelerini düşündü. Onlar cephede savaşıp şehit olmuşken kendisi asker ocağından kaçmıştı. Ailesine bu rüyanın evliyalardan bir mesaj olduğunu söyleyen Mustafa hasta hâliyle bile olsa asker ocağına dönmeye karar verdi. Bir iki gün içerisinde hazırlıklarını yapan Mustafa bacaklarındaki şişliğin inmeye başladığını fark etti. Mustafa, Şırnak'a gitmek için yola koyuldu. Yolda ilerledikçe Mustafa'nın bacaklarındaki hastalık da bir o kadar da gerilemeye başladı. Cizre'ye geldiğinde ise bacağında sadece biraz ağrı kalmıştı. Henüz izni bitmemiş olmasına rağmen asker ocağına geri dönen Mustafa'nın nizamiye kapısından içeri girmesiyle bacağındaki son ağrı da yok olup gitti. (K. K. 7)

2. 3. 2. 5. Ölülerle Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

2. 3. 2. 5. 1. Bebeğin sesi

On altı yaşlarında bir kız Omcore'deki[527] küçük bahçelerinde çay toplamaktadır. Sabaha kalacak olan çay kolay toplansın diye bir bölüm çayı akşam olmadan toplayıp bitirmeye gayret eder. Akşam ezanının okunmasıyla beraber bu kız çay makasını olduğu gibi bırakarak yola inmeye koyulur. Etraf hâlâ aydınlıktır ve ezan okunmaya devam etmektedir. O esnada bir bebeğin ağlama sesi duyulur. Bebeğin sesi uzaktan değil çok yakından gelmektedir. Ancak etrafta kimse yoktur. Genç kızın geçtiği yerler de hep

[527] Köyün Omcore denilen bölgesinde bahçe sahipleri yakınlarının gömülü olduğu bazı mezarlar vardır. Bu mezarların etraflarına çay tarımı köyde yaygınlaştıkça çay ekilmiştir. Burada çay toplayan ya da bölgeden geçen insanlar mezarlardan bir bebeğin ağlama sesi duyarlar. Bu memorat da bu durumu yaşayan bir kadından derlenmiştir (K. K. 40).

sağlı sollu mezarların olduğu bir yerdir. Etrafına bakan kız herhangi bir şey göremez ama bebeğin sesi hâlâ yakınlardan gelmektedir. Sonunda yola inen kız üstünü başını düzelterek evinin yolunu tutmaya başlar. O esnada ikinci kez bebeğin sesi duyulur. Kız çaresiz bir şekilde korku içinde evine gider.

Köyde, bu sesi sadece bu genç kız değil birçok kişi de işitmiştir. Çünkü o mezarlıkların arasında 15 günlükken ölen bir bebek vardır ve yakınından geçenlere sesini duyurmaktadır.

(K. K. 40)

2. 3. 2. 5. 2. Kanı akan ölünün ruhu I

Eski zamanlarda bir adam Tudeni Çoy'e (Aşağıki Köy) oturmaya gitmişti. Eskiden kimse evinde tek başına oturmaz, her zaman birlik beraberlik içerisinde evlerde toplanılır, sabahlara kadar sohbet edilirdi. Bu adam da akrabasında oturmuş, sohbet etmişlerdi. Sonra gece yarısı evine dönerken yol üzerinde havlayarak hızlıca gelen köpek biçiminde bir mahlûk bu adamı yoldan aşağı yuvarlayarak düşürdü. Adamın her yeri yara para içerisinde kaldı. Yoldan aşağı düşen adam bağırıp yardım çağırmak istedi. Ancak adamın sesi çıkmıyordu. Adam sesini çıkaramayınca geceyi düştüğü yerde geçirdi.

Gece kimse bu olayı farketmemiş ve sabah olmuştu. Köylüler baktılar ki bir adam dışarıda serilmiş yatıyordu. Adama ne olduğunu sordular. Adam da "Bir hayvan horultusuyla beraber hızlıca geldi. Köpeğe benziyordu ama ne tam olarak köpek ne de tam olarak insandı. Bir karantıyla beraber geldi. O zaman köpek değil de başka bir şey olduğunu anladım." cevabını verdi. Bu cevabı duyanlar yoldan aşağı düşen bu adamın yürüdüğü yerlere baktılar. Meğerki bu adam, bıçakla öldürülen bir adamın kanlarının olduğu yerden geçmişti. Kanların olduğu yerden geçince de öldürülen adamın ruhu köpek suretine bürünüp köpeğe benzer bir ses çıkararak bu adama çarpmıştı. Adamın sesinin kısılmasına da bu ölü adamın ruhu sebep olmuştu.[528]

(K. K. 3)

[528] Bu ve buna benzer olaylar köyde birkaç kez yaşanmıştır. Köy halkı nazarında, kanı akan ölü ruhunun evi ziyaret etmesi, kanın aktığı yerden birisi geçerse o kişiye zarar vereceği, insanları rahatsız edeceği inancını doğurmuştur. Hatta yere dökülen kan temizlense bile ev halkınca o kanın sürekli aynı yerde görülmesi bile köyde hâlâ yaşanan durumlardandır (K. K. 11).

2. 3. 2. 5. 3. Kanı akan ölünün ruhu II

Bir olayda sırasında vurulan bir adamın yere serilen kanı ailesini sürekli korkutuyordu. Evin içerisinde adamın kanının aktığı yerden sesler, bağrışmalar geliyor ev halkını uyutmuyordu. Hatta bu evde doğan çocuklar belli bir yaşa kadar akıllı ve güzel bir şekilde büyüyor, daha sonrasında zekâsında gerilik yaşayarak engelli hâle geliyorlardı. En sonunda ev halkı evi satarak bu uğursuzluktan kurtulabildi.

(K. K. 3)

2. 3. 2. 5. 4. Kardeş

Günümüzden 30-35 yıl kadar önce Topluca'da bir olay vuku bulmuştu. Yağmurlu mevkînde Sabire Aydınoğlu isminde bir kadın yaşamaktaydı. Sabire'nin kestane ağacından yapılma evi derenin hemen arkasında bulunuyordu. Bir gün Sabire'nin kardeşi öldü. Sabire kardeşini çok severdi. Kardeşinin ölümü karşısında derin bir üzüntü duydu. Kardeşine o kadar bağlıydı ki mezarını bile evinin önüne defnettirdi.

Sabire, geceleri kocasıyla dertleşiyordu. Kardeşini çok sevdiğini, ölümüne çok üzüldüğünü anlatıp ağlıyordu. Sonra bir akşam, ezan okunduğu sıralarda evin kapısına kefen giymiş biri dadandı. Bu Sabire'nin ölen kardeşiydi. Kefenli kadını gören karı koca birbirlerine bakıp çok korktular. Hatta o kadar korktular ki evlerinin dış kapısını kitlemeye bile cesaret edemeyip alelacele kaçarak ancak kendi odalarının kapısını kitleyebildiler.

(K. K. 4)

2. 3. 2. 5. 5. Kefenli cenaze

Ǩeḱeťi[529] lâkaplı bir adam, keçilerine çobanlık yapıyordu. Köyün mezra bölümlerinde keçilerini otlattıktan sonra akşama doğru köydeki ahıra doğru sürmeye başladı. Ekim aylarıydı. Herkes mısırlarını kesip ayıklıyordu. Ǩeḱeťi de patika yollardan keçilerini sürerken yolda güzel köpek yavrularını gördü. Köpek yavruları birbiriyle boğuşup oynuyordu. Bu güzel köpekler Ǩeḱeťi'nin hoşuna gitti. Bir tanesini yakalayıp

[529] Bu lâkaba sahip kişinin gerçek adını öğrenemedik. Ancak bu adam Çırakoğlu sülâlesindendir.

aldı. Saat de yatsıya yaklaşmıştı. Beğendiği köpeklerden bir tanesini kucağına alan Ḱeḱeťi, patika yollardan ilerlemeye başladı.

Patika yollarda ilerledikçe kucağına aldığı köpek ağırlaştıkça ağırlaşıyordu. Yavru köpek git gide büyüyordu. Gecenin karanlığında en sonunda eve gelen Ḱeḱeťi, kucağındaki köpeği yere bıraktı. Eve getirip de lamba ile bir baktığı zaman taşıdığı yavru köpeğin kefenli bir cenazeye dönüştüğünü gördü. O an, Ḱeḱeťi de ailesi de korkmuştu.

Herkes evi boşaltıp o zamanın hocasına gittiler. Ḱeḱeťi, köyün hocasına olan biteni anlattı. Hoca da "Korkma. Sen eûzubismilla ile yine onu al. Git aldığın yere bırak. O aynı olacak. Biz seni takip edeceğiz." cevabını verdi. Bu cevabın üzerine Ḱeḱeťi, hocanın dediklerini yaptı. Cenazeyi alıp aynı yollardan ilerleyerek aldığı yere bıraktı. Aldığı yere bıraktığı anda da bu kefenli cenaze tekrar köpek suretine büründü.

(K. K. 4)

2. 3. 2. 5. 6. Kimsiz?

Sabahleyin Gülhan adında bir kız çocuğu mezraya gidiyordu. Havada yağmur yoktu ama çok bulutlu olduğundan çiseliyordu. Yapraklar ve yerler ıslaktı. Gülhan'ın ilerlediği patika yol üzerinde de yeni ölmüş yaşlı bir kadının mezarı vardı.[530] Yeni mezar olduğu için mezarın etrafına goçale[531] çakılmıştı ve öylece duruyordu. Gülhan, mezarı görünce korkmaya başladı. Geri dönmek istedi. Ama evine geri dönse ailesinin tekrar göndereceğini düşündüğünden tekrar ileriye doğru yürümeye başladı.

Biraz daha yürümeye başlayınca kurumuş yaprak şırıltısına benzer sesler duydu. Sanki biri yürüyor gibiydi. Gülhan yukarıya doğru baktığı anda ölen yaşlı kadının çalılıkların arasından çıktığını gördü. Alçak çalılıkların arasından uzun boyuyla orada öylece duruyordu. Yaşlı kadını gören Gülhan, biraz duraklayıp öylece durdu. Neler olduğunu anlamaya çalışırken yaşlı kadın yaklaşarak çalılıklardan inip yolda durdu. Gülhan'a doğru dik dik bakıyordu. Gülhan da şaşkınlıktan kadına bakıyordu. Gülhan baktıkça yaşlı kadın da bakmaya devam ediyordu. En sonunda Gülhan "Kimsiz? Kimsiz? Kimsiz? (Kimsiniz?)" diye seslendi. Yaşlı kadın hiç sesini çıkarmıyor hep

[530] Kaynak kişiye göre ölen bu yaşlı kadının adı Havva Kaçalin'dir (K. K. 24).
[531] Yeni defnedilen kişinin yabanî hayvanlardan korunmasını amaçlayan, mezarın toprağına çakılan ahşap düzenek (K. K. 3, K. K. 4).

Gülhan'a doğru bakıyordu. Gülhan en sonunda korkudan bağırarak olduğu yerden kaçtı. Gülhan'ın kaçtığını gören yaşlı kadın mezarlığa girmek yerine dağa doğru ilerleyip dağın içine girdi.

(K. K. 24)

2. 3. 2. 5. 7. Mezarın sesi

Köyün geçmiş yaşantısında, hayvanlar ahırlarından çözülerek köyün eski çeşmesinin olduğu yere götürülüp su içirilirdi. Herkes ineğini beş dakika suvarır, sonra da sırasını arkasındaki hayvana verirdi. Suyun olduğu çeşme de eski mezarlığın üst kısmındaydı. İnekleri suya götürürken bazı inekler mezarlıkların aralarına dalardı.

Bir gün bir adamın inekleri yine mezarlığın içine dalmış ve bir mezarın başında durmuştu. Sanki mezarı dinliyor gibi dikkatlice mezarın başında öylece durmuşlardı. Sonra da sanki bir ses duymuşçasına korkarak birbirlerine çarpışıp kaçışmaya başlamışlardı. Yollar da bozuk olduğu için birbirlerine çarpışıp yaralanan inekler oldu. Bu duruma şaşıran ineklerin sahibi, hayvanların içgüdülerinden dolayı mezarda yatan kişinin vaziyetini hissettiklerini düşündü. Aynı adam, başka bir gün tekrar inekleri suya götürürken başka bir mezarın yanından geçirmeye karar verdi. Bu sefer inekler hiç seslerini çıkarmadan tatlı tatlı dinler gibi bir hâl takındılar. Bir başka gün de korktukları mezara tekrar götürdü. İnekler, eskiden olduğu gibi tekrar korkarak, bağırarak, hırçınlaşarak kaçışmaya başladılar. O zaman ineklerin sahibi de ilk mezardaki kişinin kötü bir insan olup azapta olduğunu, ikinci mezardaki kişinin de iyi bir insan olup rahatta olduğunu düşündü.[532]

(K. K. 3)

2. 3. 2. 5. 8. Mezarlıktan çıkan adam

Bir gün köy merkezinde çocuklar saklambaç oynuyorlardı. Akşam vakti gelmiş ancak çocuklar hâlâ evlerine girmeyip oyuna devam ediyorlardı. Çünkü o dönemlerde her yer mısır tarlası olduğundan köy halkı da evlerine girmemiş mısırları kesip ayıklamakla uğraşıyorlardı. Etraf da ay ışığının etkisiyle gayet aydınlıktı. Soya ağacında sayma sayıp saklambaç oynayan çocuklardan biri yol kenarlarındaki şimşir ağaçlarının

[532] Bu ve bu gibi olaylar köyde birçok kişinin tecrübe ederek sonucunda belli bir kanıya varılan olaylardır. Halkın inanışına göre hayvanların kendi içgüdüleri insanların hissedemediği, duyamadığı, göremediği uhrevî durumları algılamasına sebep olur (K. K. 3).

arkasına saklanmıştı. Bu şimşir ağaçları da mezarlığın yakınındaydı.[533] O esnada mezarlıktan pardüseli, çoban kılıklı, uzun boylu bir adam peydah oldu. Çocuk, ay ışığıyla aydınlanan köyde, bu adamı çoban zannetti ve o anda herhangi bir harekette bulunmadı. İçinden "Heralde Muhamet Dayi[534] keçisini kaybetti da ariyur." diye düşündü. Mezarlıktan çıkan adamı gören diğer çocuklar "Benaaaa![535] Him mi on?"[536] diyerek etrafa kaçıştı ve ailelerine haber vermeye koştular.

Çoban kılıklı adam çocuğun üzerine gelmeye başlayınca bu çocuk, artık onun bir çoban değil mezarlıktan çıkan bir mahlûk olduğunu anladı. O esnada yolun üstünde olan çocuk, korkudan yola atladı ve kaçmaya çalıştı. Çocuk, birkaç adım atmaya çalışırken mezarlıktan çıkan adam bu çocuğu 10-15 kişinin gözü önünde tuttu. Çocuğu tutar tutmaz daha aşağıdaki yola, dikenlerin içindeki hurmalığa savurup fırlattı. Üst yol ile alt yol arasında en az 10 metre vardı. Daha sonra mezarlıktan çıkan adam üst yol ile alt yolun birleştiği noktaya geldi ve orada durdu.

O arada köyün diğer çocukları mahallede, çocuğun yakalanıp dövüldüğü haberini yaydılar. Köyün yaşlıları ortaya çıkıp olay yerine doğru gelirken mezarlıktan çıkan adam geriye dönüp mezarlığa geri girdi ve ortalıktan kayboldu. O arada alt yola savrulan çocuk sapasağlam bir şekilde yukarıya doğru çıkmaya başladı. Çocuk korkudan hiçbir şey hissetmemiş, burnu bile kanamamış ve bayılmamıştı.

(K. K. 4)

2. 3. 2. 5. 9. Korkmayan adam

Eski zamanlarda cin-perilerden korkmayan Delali'lere[537] mensup Ali isminde bir adam vardı. Ali, çok korkusuz, geceleri ürkmeden dışarılarda gezebilen bir adamdı. O kadar ki o dönemlerde silah bile taşımazdı.

Ali, bir gece yine dışarı çıktı. Eline fenerini, yanına köpeğini aldı; sırtına da odun kestiği küçük baltayı astı, patika yoldan ilerledi. İlerledikçe tenha bir yere geldi.

---

[533] Köy merkezine çok yakın bir konumda bulunan, "eskilerin mezarlığı" olarak tabir edilen bir mezarlık vardır. Bu mezarlığın kaç yıllık olduğu ya da kimlerin gömülü olduğu hâlâ tam olarak bilinmemektedir. Ancak bu mezarlık, uhrevî anlamda bazı insanları ya da bazı olayları etkileyerek anlatılara konu olmuştur.
[534] Burada çocuğun zannettiği çoban Muhammet Kaçalin (Lambaşi)'dir.
[535] Bena kelimesinin Türkçe anlamı babaannedir. Ancak burada ünlem olarak kullanılmıştır. Çocukların korktukları zaman "anne" kelimesini kullanması gibi yörede de "bena" kelimesi sıklıkla kullanılır.
[536] "Bu kimdir?"
[537] Delali lâkabı Akatin sülâlesine mensup bir aileye aittir.

Cinler, ağaçların olduğu yerden "Ali, Ali !" diye seslenmeye başladılar. Ali de durup "Heeyyy!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine cinler de "Bekle, geliyoruz!" diye tekrar seslendiler. Ali de bekledi bekledi gelen giden olmadı. Yanındaki köpeği de hiç havlamıyordu. Ali de bir müddet daha bekledikten sonra en sonunda yoluna devam etti.

Ali, işte böyle ne gecenin karanlığından ne de cinlerin seslenişlerinden korkardı. Ali'nin ömründe korktuğu, sadece bir anısı olmuştu. O olay da çok küçükken vuku bulmuştu.

Korkusuz olan bu adam küçük çocukken annesiz kalmıştı. O kadar küçüktü ki annesini hatırlamıyordu. Üvey annenin yanında büyümeye devam etmişti. Üvey annesi de bir torbaya mısır koymuş ve Ali'ye değirmende öğütmesi için mısır torbasını öğle vakti değil de akşam vakti vermişti. O zamanlarda gündüz değirmende sıra oluyordu, akşam ise tenha oluyordu. Onun yüzden insanlar, akşam için sıra alıp mısırı öğütmeye akşam gidiyorlardı. Akşam olmaya yakın üvey anne, kendisinin yerine üvey oğlunu değirmene göndermek istedi. Çocuk da üvey annesi istediği için mısır torbasıyla birlikte, eve 500-600 metre mesafede olan değirmene gitti. Değirmene gidince bir de baktı ki akşam ezanı okunuyordu. Çocuk da çuvalı değirmene koydu ve ağzını açıp çuvalı moydoniye dökmeden kenara aldı. Değirmeni çalıştırmak üzere ay ışığında dere suyunu, değirmenin altından geçmesi için yönünü değiştirdi. Ali, değirmene mısırı koydu ve öğütmeye başladı.

O esnada değirmene bir kadın geldi.[538] Ali'nin mısır çuvalındaki mısırları moydoniye döküyordu. Ali de bu kadının tam olarak kim olduğunu çıkaramadı. Bu yüzden değirmenin dışında bekledi. Ali, değirmene ikinci kez girdi. Bu sefer bu kadın öğütülmüş unu Ali'nin çuvalına dolduruyordu. Ali daha küçük olduğundan kadın, çocuğa yardım etmişti. Bütün mısırları öylelikle öğüttükten sonra hepsini torbaya koyup mısır unu çuvalını hazır etti. Kadın, hazırladığı torbayı sırtladı. Yanına da küçük Ali'yi alıp köye doğru çıkmaya başladılar. Ne değirmende ne de yol üzerinde kadın ile çocuk hiç konuşmadılar.

[538] Başka bir rivayete göre çocuk, değirmenin çalışması için suyun yönünü çevirince bu kadın değirmene gelmişti. Sonrasında ise değirmenin yanında bu kadını görünce içeri girmeyip dışarıda beklemişti. Sonra tekrar içeri girip bakınca kadının mısırı öğütüp un haline getirdiğini ve çuvala koyuyor olduğunu görmüştü (K. K. 4, K. K. 28).

Köyün eski yolu patika yoldu. Bu patika yol, eski mezarlığın alt tarafından geçiyordu. Kadınla çocuk, patika yolda yürürlerken oradaki bir oturağa birlikte oturup dinlendiler. Kadın, o oturağa kadar mısır unu çuvalını kendi sırtında getirdi. Çünkü yolun gelinen kısmı zordu, bu yüzden kendisi taşımıştı. Oturağa gelip de dinlendikten sonra sırtındaki yükü çocuğa teslim etti. Teslim ederken de "Oğlum bir daha gece değirmene gitme. Ben senin annenim. Sen al bu yükü eve doğru git. Korkma, ben sana arkadan bakıyorum." dedi. O anda Ali, o kadının kendi annesi olduğunu anladı. Çocuk, yükünü alıp eve doğru yürümeye başladı. Mezarlıktan geçip de evine doğru ilerlerken annesini bıraktığı yere, arkasına baktı. Baktı ki annesi mezarlığa, kendi mezarının olduğu yere doğru çıkıyordu. Bunu gören Ali çok korktu ve evine gelir gelmez de bayıldı. Ömrü boyunca cin perilerin seslerini duysa bile hiç korkmayan Ali, ömründe sadece bu olay başına geldiğinde korkmuştu.

(K. K. 4, K. K. 28)

2. 3. 2. 5. 10. Babaanne ve torunu

Geçmişte yörede kötü bir hadise meydana gelmişti. Bu hadiseden dolayı köyün girişine yakın bir köprüde jandarma bekliyordu. Gece olmuştu. Mustafa, arkadaşını köprüye kadar geçirecekti ve arkadaşıyla köyden aşağı ineceğini babaannesine söyledi. Babaannesi de Mustafa'ya, arkadaşını bırakınca mutlaka geri dönmesini, gecenin karanlığından korkmayacağı bir yere kadar gidip daha ötesine geçmemesini tembihlemişti.

İki arkadaş evden çıkıp eski patika yol üzerinden aşağı doğru indiler. Mustafa, belli bir yere kadar arkadaşını götürdü ve onu Zibari'ye[539] uğurladı. Daha sonra köyüne doğru bayır yukarı çıkan Mustafa'nın elinde de el feneri vardı. Hava da hafif çiseliyordu. Mustafa yukarı doğru çıkarken "Yau burada cinler taş atıyor diyorlar, ses geliyor diyorlar, belden aşağı kedi belden yukarı adam görünüyor diyorlar, haydi bir çıksa da karşıma bir görsem." diye düşündü. Mustafa'nın geçtiği yerler de ağaçların olduğu karanlık bir yerdi.

Üç gün önce de köyde bir dayı ölmüştü. Mustafa da bu ölen dayının cenazesini görmüştü. Birden o aklına geldi. Aklına gelmesiyle birlikte rahmetlinin cenazesini

[539] Mekaleskiriti / Dikkaya'da bir bölge adıdır (K. K. 15).

önünde uzanmış hâlde buldu. Kendi kendine böyle düşündüğü için cenazeyi gördüğünü, aslında gerçek olmadığı telkinini verdi. O anda yolda dursa daha çok korkacağını düşünerek hiç durmadan yoluna devam etti. Yoluna devam ettikçe cenaze de yukarıya doğru kayar gibi Mustafa'nın önünden ayrılmıyordu. Mustafa yukarıya doğru yani cenazeye doğru yürüdükçe cenaze de onunla birlikte ilerliyor, önünden çekilmiyordu. Aşağıki Köy'e gelince cenaze ortadan kayboldu. Mustafa da hızlıca evine gitti. Eski ahşap kapıyı hemen açmaları için kapıyı çaldı. Mustafa'nın babaannesi kapıyı açar açmaz Mustafa'nın hâlini görünce ne olduğunu sordu. Mustafa farkında olmadan o kadar korkmuştu ki her yerinde su gibi ter akıyordu. Mustafa da bir şey hissetmediğini, ne olduğunu anlamadığını söyledi. Babaannesi hemen Mustafa'yı açık ateşin önüne oturttu. Üstünü başını çıkartıp dua okumaya başladı. Yaşamı boyunca hep namaz kılan bu kadın, torununun korktuğunu hemen anlamıştı. Mustafa'nın üstü başı sanki su dökülmüş gibi ıpıslak olmuştu. Ne yaşadığının bilincinde olsa da gördüklerinin etkisinden babaannesinin dualarıyla kurtuldu.

(K. K. 15)

2. 3. 2. 5. 11. Mısır ekmeği

Başka bir köye evlenen Emine adında hamile bir gelin vardı. Emine'nin gelin olduğu ev çok kalabalıktı ve bu yüzden de yapılacak çok iş oluyordu. Aynı zamanda eşi de askerdeydi ve bu yüzden evin ekonomik düzeni bozulmuştu. Bir gün yine Emine, sabahtan akşama kadar çalışmış ve çok yorulmuştu. Hamile olmasına rağmen akşam yemeği yiyememişti. Gece iki olmuş ve yiyecek bir şey bulamayınca yatmaya hazırlanmıştı.

Tam o anda Emine'nin karşısında biri belirdi. Bu kişi, birkaç yıl önce vefat etmiş olan Rasim Dede'siydi. Rasim Dede, Emine'yi o hâlde görünce "Kızım sen hamilesin, kendine dikkat etmelisin. İki canlı olduğun hâlde neden aç yatıyorsun? Ben sana bir ekmek pişireyim de ye." şeklinde konuştu. Dedesini gören Emine şaşkınlık içerisindeydi. Rasim Dede, orada bir mısır ekmeği yoğurdu ve pişmesi için fırına verdi. Pişen mısır ekmeğini tereyağı ile yiyen Emine kendini tok hissederek uyumaya gitti.

(K. K. 96)

2. 3. 2. 5. 12. Ayak sesleri

Eşi hapse düşmüş Havva adında bir kadın vardı. Havva kundaktaki bebeği ile babasının evinde kalmaya başlamıştı. Bir gece üzüntüsünden dolayı uyuyamıyor ve ağlıyordu. Yaşadıklarından dolayı kendine ve bebeği Fatoş'a üzülüyordu. Kimsenin ağladığını görmemesi için yatmadan önce kapısını da kilitlemişti.

Havva birden bir ses duydu. Sokaktan ayak sesleri geliyordu. Bu sesler git gide yakınlaşmaya başladı. Ardından bir kişi bahçe kapısını açtı ve içeri girdi. Seslerden anlaşıldığı kadarıyla bu kişi eve girecekti. Ayak sesleri git gide yaklaştı ve kişi evin kapısından içeri girdi. Bu ev bir köy evi olduğundan kapılar kolayca açılıyordu. Havva, "Nasıl olsa kendi odamın kapısını kilitledim. Kötü biri olsa bile kapıyı açamaz." diye düşündü. Yaklaşan ayak sesleri Havva'nın yattığı odanın kapısına kadar geldi ve orada durdu. Havva korkmaya başlamıştı. Kilitli olan kapı birden açılıverdi. İçeriye Havva'nın yıllar önce ölmüş olan Rasim Dede'si girmişti. Havva bu duruma çok şaşırdı. Ancak dedesini gördüğü için korkmuyor, seviniyordu. Dedesine nasıl buraya geldiğini sordu. Rasim Dede ise "Kızım neden sürekli ağlıyorsun? Sen burada ağlarken biz orada yatamıyoruz. Ne olursun ağlama. Senin ağlamalarına dayanamıyorum. Eğer dayanamayacak gibiysen istersen seni götüreyim?" dedi. Gözyaşlarını silen Havva, "Gelirdim ama kızımı bırakamam. Daha çok küçük. Ben gidersem o annesiz ve bakımsız kalır." dedi. Rasim Dede ise onu anladığını belirtir şekilde "Tamam kızım. O zaman sabretmelisin." dedi ve Havva'nın yanında ayrıldı.

Rasim Dede aynı geldiği gibi; önce odanın kapısını, sonra evin kapısını ve en sonunda bahçenin kapısını kapatarak gitti. Havva ise o giderken çıkardığı ayak seslerini işitiyordu. Ayak sesleri git gide uzaklaşıyordu. Sesler kesilince Havva ayağa kalkıp odanın kapısına baktı. Oda kapısı ise eskisi gibi kilitli hâldeydi.

(K. K. 78)

2. 3. 2. 6. Büyü ve Çeşitli Geleneksel Pratikler Yoluyla Kurulan İletişim ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

2. 3. 2. 6. 1. Büyülü sakız

Toplucalı Ayşe isminde bir kadın Çayırdüzü'nden sevdiği bir adamla nişanlanmıştı. Ayşe'nin evlenmesine bir hafta vardı. Birden hastalandı. Hastalanan

Ayşe'yi ailesi hastaneye kaldırdı. Bir ay Pazar'daki hastanede, bir ay Rize'deki, bir ay da Ankara'daki hastanede yattı. Bir hafta sonra düğünü olacak olan Ayşe, hastalıktan dolayı düğününü yapamamış, üç ay hastanede yatmıştı.

Ankara'da hastanede yatarken Ayşe'nin rüyasına beyaz sakallı bir dede geldi, yanına oturdu. Rüyasında, "Kizum ben senin babanun dedesiyim. Sen niye boyle ağliyosun ki sen çok iyi olacaksin." dedi. Ayşe kendini, sanki rüyada değil de dedenin gerçekte yanı başında konuşuyormuş gibi hissetmişti. Dede, "Kizum sen fuzuli yere bu kada iğneleri yedin, bir hocaya gitsaydin. Sana nazar oldu. Nazar ile boyle oldun." dedi. Ayşe de hastalığından dolayı dedeye cevap veremiyordu, sadece yüzüne bakabiliyordu. Dede, Ayşe'nin bu bakışlarından ne demek istediğini anlamıştı. "Niye öyle bakiyosun? İnanmadın mi kızım inanmadın mi?" dedi. Dedenin sözlerine hâlâ cevap veremeyen ve öylece bakan Ayşe'ye bu sözler pek inandırıcı gelmemişti. Çünkü kendisini çok hasta hissediyor, dedenin anlattığı kadar iyi olamayacağını düşünüyordu. Dede, "Sen ağlama kizum. Sen o kada iyi olacaksin o kada iyi olacaksin ki herkes sana özenecek." dedi ve Ayşe o anda pat diye uyandı.

Ayşe gördüğü rüyayı annesine anlattı. Ayşe bunları anlatınca annesi doktorun da aynı şeyleri söylediğinden bahsetti. Doktorlar iğnelerle, serumlarla uğraşıyorlar uğraşıyorlar Ayşe'yi ayağa kaldıramıyorlardı. Doktorların yapmadıkları müdahale, denemedikleri yöntem kalmamıştı. En sonunda Ayşe'nin annesine kızlarını bir hocaya götürmelerini söylemişlerdi.

Doktorların bu sözleri Ayşe'nin annesinin kafasına çok takıldı. Üzerine bir de kızı böyle bir rüya görünce hocaları araştırmaya başladı. Ayşe'yi hastaneden çıkartıp eve getirdiler. Ne yürüyebiliyor, ne kendi yemeğini yiyebiliyor, ne de çay içebiliyordu. Ancak gözlerini açabiliyordu. Annesi, Ayşe için bir sürü hocalara danıştı. En sonunda Tolikçeti'de İdris Dayı isminde bir hocayı evlerine getirdiler. Hoca, bir sakıza üflenip büyü yapıldığını, bu büyülü sakızın da Ayşe'ye yedirildiğinden bahsetti.

Aradan zaman geçti. Ramazan ayında bir gün, hava alması için Ayşe'yi kapıya oturturtular. Henüz 17 yaşlarında olan Ayşe, Ramazan'da oruç tutan insanları gördükçe ağlamaya başladı. Herkesin oruç tutup da kendisinin tutamamasına çok üzülüyordu. O esnada bir komşu dede geldi. "Ne oldu Ayşe, e cuma (kardeş)?" dedi. Ayşe de herkesin oruç tutup kendisinin tutamadığına üzüldüğünü söyledi. Dede, "Kizum sen üzülma,

ağlama. Sen öyle bi oruç tutacaksin öyle bi oruç tutacaksin ki kendini fuzuli yere helak etma. Ok kada oruç tutup namaz kilacaksin ki bak gör fazla fazla yapacaksin." dedi. Ayşe "Bana babam yemek yediriyo, babam yemeğimi koyuyo, çayımi koyuyo. Ben bunlari bile yapabilecek güçte değilim. O dedikleruni nasil yapabileceğim?" deyip yine ağlamaya başladı.

Ayşe bir yandan da hastalığından dolayı nişanlısından ayrılacağını düşünüyordu. Bu hasta haliyle evlenemeyeceğini, nişanlısına kendisini bırakması gerektiği haberini salsa da nişanlısı Ayşe'yi bırakmıyordu.

Ayşe'nin yanına gelen dede tekrar ağlamamasını telkin edip içeri girdi, Ayşe'nin annesini çağırdı. Annesinin adı da Fadume (Fatma) idi. "Fadume bi buraya gel. Bi şey deyeceğim. Bu kizun o kada iyi olacak o kada iyi olacak ki. Hiç (nişanlısından) ayrileceğim ayrileceğim diye bişe demesun. Ama evlat acisi da görecek. Çocuklari da olacak ama evlat acisi da görecek." dedi. Dede bunları Fadume'ye söylerken Ayşe duymuyordu. Dedenin bu anlattıklarını duyan Fadume, kızına iyi olacağını söyledi. Ancak üzülmemesi için ileride evladının öleceği haberini vermedi. Hastalığından dolayı hâlâ bu güzel haberlere sevinemeyen Ayşe, bu hastalık varken nasıl evleneceğini düşünüyordu. Annesi de hiç kötü düşünmemesini, o dedenin ne dediyse çıktığını söyledi.

Bu hastalığın en ağır dönemlerinin geçmesi altı ay sürdü. Altı ay boyunca Ayşe'nin yemeğini hep babası yedirmişti. Fadume, Ayşe'nin nişanlısına Ayşe'yi bırakmasını hatta kendisine başka bir kız bulup evlendireceğini bile söylemişti.[540] Ancak damat, bu söze karşılık Fadume'nin sözünü kesti. Bir daha böyle bir şey söylememesini, Ayşe'yi asla bırakmayağını belirtti. Velhasıl Ayşe'nin biraz iyileşip ayaklanmasından altı ay kadar daha sonra bu gençlerin düğünleri gerçekleşti. Yani düğün ilk kararlaştırıldığı vakitten bir yıl sonra gerçekleşmişti. Ancak Ayşe'nin hastalığının tamamen bitmesi altı sene sürdü. Aradan seneler geçti. Ayşe, eşi ile beraber mutlu günler geçirdi. Ancak Ayşe kapıda otururken yanına gelen dedenin de haber verdiği gibi evlat acısı da gördü. (K. K. 69)

[540] Köyün âdetine göre, kız hasta olduğundan karşı tarafın kızı bıraktırmasını sağlayıp iyi niyet göstergesi olarak bir başkasıyla evlendirmek bir ahlâk anlayışıydı. Erkek, nişanlısını hasta olduğu için beklemesi, bırakmaması, karşı tarafta böyle bir ahlâk anlayışının oluşmasına sebep olmuştu. Şu anda köyde buna benzer durumlar yaşanmasa da geçmişte birçok ailenin başına gelmiştir. Herhangi bir sebepten dolayı evlenemeyen nişanlı erkekleri, bir an evvel evini yuvasını kurması için başka aileler ile görüştürüp evlendirilmesi durumu yok denmeyecek kadar vardır (K. K. 69).

2. 3. 2. 7. Tam Tanımlanamayan Olağanüstü Bir Güçle Kurulan İletişim ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

2. 3. 2. 7. 1. Çiƙa

Eski zamanlarda bir çoban, Kasım ayında havaların iyi seyretmesi üzerine birkaç gün daha hayvanlarını yaylada tutmaya karar vermişti. Çünkü köydeki ot ile yayla otunun kalitesi bir olmuyordu. Yayla otu hem hayvanlarının sütlerini daha yağlı kılar hem de besin değerini arttırırdı. Ayrıca yaylada uzun süre kalabilen hayvanlar kışı da hastalıksız geçirirdi. Bu yüzden, bu çoban[541] yaylada kalıp abisiyle birlikte keçilere bakıyordu. Yaylada kalma sürelerini uzattıklarından yiyecekleri bitmişti. Uzun müddettir zaten yaylada olduklarından sürekli süt ürünleri de yenmiyordu.

Bu çoban, yaylada tek kalmaya karar vererek abisini un getirmesi için köye gönderdi. Abisi o gün köye inecek, ertesi gün köydeki mısırı değirmende öğütecek, eğer köyde mısır yoksa Pazar'a yürüyüp mısır alıp köye getirecek, üçüncü ya da dördüncü günü tekrar yaylaya çıkacaktı. Dolayısıyla bu çoban, en az üç gün yalnız kalacaktı. Çobanın da bir çoban köpeği vardı. Bu köpek neredeyse aslan kadar büyük ve iriydi. Çoban "Nasıl olsa köpeğim var. O yanımdayken korkmam." diye düşündü.

Aradan üç gün geçti. Çobanın unu bittiği için ekmek de yapamıyordu. Eskiden çok yokluk olduğundan mısır unu bitince fazla yiyecek bir şey kalmıyordu. Aylardır yaylada kaldığı için de sürekli süt ürünleri yemekten usanmıştı. Bu yüzden çoban, gündüzün gürgen ağacının sonbaharda oluşan çekirdeklerini toplamaya başlamıştı. Kiʒxuli[542] adı verilen çekirdeğin, bademe benzeyen fındıktan daha tatlı bir tadı vardı. Bir taraftan sağdığı sütleri de yoğurt yapmıştı.

Çoban, akşam olunca bütün keçileri hayvan çadırına soktu. Bakıyor ki abisi hâlâ gelmiyordu. Çoban da keçileri çadıra soktuktan sonra akşam yemeği için kendi çadırına geçti. Gündüz topladığı çekirdekleri ayıklayıp önceden kurduğu yoğurdu da alarak sahana koyup yiyecekti. Ancak baktı ki çadırındaki su bitmişti. Suya gitmeye karar verdi. İki tane ƙuƙmasını (küçük güğüm) alarak ırmağa gitti. Bir ƙuƙmayı doldurduktan

[541] Çoğu rivayete göre bu kişinin kim olduğu bilinmese de tek bir rivayette Xirça lâkaplı Kesicilerden olduğu belirtilmiştir (K. K. 1). Öte yandan birçok aile de bu kişiyi kendi büyük dedeleri olarak anlatmaktadır (K. K. 2).
[542] K. K. 2.

sonra kenara koyup diğerini doldurmaya başladı. Diğerini doldurana kadar baktı ki ilk dolduruğu ƙuƙmanın suyu boşalmıştı. Onu alıp tekrar doldurmaya başladı. Bu sefer de öteki ƙuƙmadaki su da boşalmıştı. Suyun nereye gittiği de belli değildi. Suyun aktığını da görmüyordu. Etrafa baktı, kimse yoktu. Çoban korkmaya başladı. Tekrar ƙuƙmaları doldurmaya başladı. Birini doldururken diğerini de yanına alarak başında bekliyordu. Baktı ki ƙuƙmalar yine boşalıyordu. Çoban içinden, "Yau, cin-peri var derler. Ben inanmazdum ama.." diye geçirdi. Meğer cinler periler bu ƙuƙmaları boşaltıyordu da adam bunu farkedemiyordu. İçine korku girince ƙuƙmaları olduğu yerde bırakıp çadırına döndü.

Çoban, çadırına dönüp yemeğini yiyecekti. Çadırın önünde de büyük açık ateş vardı. Geceleri soğuk olduğundan çobanlar bu ateşle ısınırdı. Kenara da -sabah olunca bir an evvel ateş yakmak için- çıraları toplayıp yığın hâlinde hazır etmişti. Bu yığınların bir kısmını da gece çadırda üşümemek için çadıra yerleştirdi. Yatmadan önce çadırın içine de büyük ateşten bir parça koyacaktı. O zamanki çadırlar da çam ağaçlarının dallarıyla örülüp keçi kılından yapılan sergiyle örtülerek yapılırdı.[543] Çoban, ateşin üzerine yaylada bol bulunan çıralardan atmış ve yemeğini yemeye başlamıştı.

Çoban yemeğini yerken her tarafı uzun uzun kıllarla bürülü, ayı görünümlü ama insan gibi iki ayağının üstünde yürüyen bir mahlûk geldi. Çobanın çok iri olan köpeği de hiç afkurmuyordu[544]. Çünkü bu mahlûklar köpekleri bağlar ve köpekler hareket edemezdi. Ya da köpeklere hiç görünmediklerinden köpek farkında olamazdı. Çoban, bu mahlûku görünce korkmasına rağmen farkettirmemeye çalıştı. Çiƙa adı verilen bu mahlûku nasıl buradan kovarım, diye düşündü. Çiƙaların bir özelliği vardı ki o da karşısındaki insan hangi harekette bulunursa kendisi de o hareketi tekrarlardı. Bunu farkeden çoban, zekâsı sayesinde Çiƙa'dan nasıl kurtulacağını buldu. Önce kaşığını alıp yoğurdunu yemeye devam etti. Ardından kaşığı Çiƙa'ya verdi. Baktı Çiƙa da kaşığı eline alıp yoğurt yiyordu. Çoban, kaçak tütünden sigarayı büküp yaktı, Çiƙa'ya da bir sigara verdi. Çoban nasıl sigara içiyorsa Çiƙa da aynı şekilde sigara içiyordu. Çoban ayağa kalkınca o da ayağa kalkıyor, oturunca o da oturuyordu. Bunun üzerine çoban,

[543] Bazı çadırlar keçe ile de yapılırdı. Keçenin sergiden farkı koyun veya kuzu yünü ile yapılmasıdır. Sergi ise keçi kılından yapılır (K. K. 2).
[544] Afkurmak, yörede çok sesli bağırmak anlamına gelir. İnsan ve hayvanlar için de kullanılabilir. İnsan için kullanıldığında o kişinin cazgır olduğu anlaşılır. Buradaki kullanımda köpeğin hiç sesini çıkarmayıp havlamadığı belirtilir (K. K. 2).

kenardaki çıra yığınından bir çıra parçası alıp açık ateşin üzerine tuttu ve çırayı tutuşturdu. Çiƙa da aynı hareketi tekrarladı. Çobanın yamalı bir pantolonu vardı. Bu pantolonun üzerine de zangali[545] giymişti. Tutuşturduğu çıra parçasını da zangaliye yaklaştırmaya başladı.[546] Çiƙa da aynı hareketi yapmaya çalışırken her yeri uzun kıllarla bürülü olan Çiƙa'nın bacağındaki kıllar çku çku çku diye alev aldı ve bağırarak oradan kaçmaya başladı. Irmağa doğru kaçarken "Yaniyirum yaniyorum !"[547] sedalarıyla yeri göğü inletti. Bu sesleri duyan karşı dağlardaki mahlûklar "Kim yapti? Kim yapti?"[548] sedalarıyla karşılık verdiler. Bunun üzerine Çiƙa, "Kendim yaptum, kendim yaptum."[549] diye bağırmaya başladı. O zaman da karşı taraftaki mahlûkların cevabı "İyi oldu, (o zaman) ceber ceber (geber geber)!"[550] şeklinde oldu. Böylelikle çoban da Çiƙa'dan kurtuldu.

(K. K. 2, K. K. 8)

2. 3. 2. 7. 2. Doğum yapan çiƙa

Eski zamanlarda köyde ebelik yapan bir kadın vardı. Gece yarısı birden kapısı çalındı. Kapıyı çalan kişi hiç konuşmadan ebenin kendisiyle gelmesi gerektiğini ifade ediyordu. Kadın da kendisine bir şey yapmasından korktuğundan ona uyup yola düştü. Ebe ile hiç konuşmadan ormanlık alanlara doğru ilerlediler. Kadın dağlarda dolaşırken bir bağırma sesi duydu. Sesin geldiği yöne, çalılıkların arasına bakıyordu. Çalılıkların arasında bir çiƙanın doğum yaptığını gördü. Doğum yapan çiƙa, bu kadına yalvarıyor, yardım istiyordu.[551] Çiƙanın doğum yaparken çok zorlandığını gören bu ebe kadın da çiƙadan kaçmayıp ona yardım etmek istedi. Çiƙaların insanların başparmaklarını gördüklerinde onu yediklerini bilen bu kadın başparmağını saklayarak diğer parmaklarını çiƙaya sürdü. Kadının elini sürmesiyle bu çiƙa doğumunu gerçekleştirdi. Çiƙalara göre bir insanın elinin değmesi bile kolay doğum yapmaları için yeterliydi.

---

[545]Genellikle çobanların giydiği keçi kılından örülmüş dize kadar uzanan çorap. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "zangali", s. 970.
[546] Başka rivayetlerde yamalı pantolonunun sökük ipliklerine yaklaştırıp onları yakıyordu (K. K. 2).
[547] Başka rivayetlerde bu konuşmalar Lazcadır; "Muxoray, viçver, viçver, viçver!" (K. K. 2).
[548] "Mi gağodu? Mi gağodu?" (K. K. 2).
[549] "Ma vixeni! Ma vixeni!"(K. K. 2).
[550] "Vrossi, gağodu! Oxroʒku! Oxroʒku!" (K. K. 2).
[551] Başka bir rivayette çiƙa ile kadın arasında hiçbir konuşma gerçekleşmez. Ama ebe kadın da çiƙa da konuşmadan birbirlerini anlarlar (K. K. 3).

Doğumunu gerçekleştiren çiĸa çok mutlu olmuş, bu kadına çok minnettar kalmıştı. Kadının kucağını açmasını istedi. Kadın kucağını açınca çiĸa da oraya bir kucak dolusu kömür doldurdu. Kadından, kucağını kapatıp eve gidesiye kadar hiç açıp bakmamasını istedi. Kadın bu isteğini yerine getirmiş ve eve gelesiye kadar kucağını hiç açmamıştı. Ama yolda gelirken de bazı kömür parçaları yollara dökülmüştü. Eve gelince kucağını açıp baktı ki kucağındaki kömürlerin hepsi altına dönüşmüştü. Böylelikle kadının bir sürü altını olmuştu. Sonra dışarı çıkıp gece kömürleri düşürdüğü yerlere baktı. Kömür parçaları hâlâ kömür olarak duruyordu. Eğer merağına yenik düşüp eve gelmeden kucağını açsaydı kucağındakiler de kömür olarak kalacaktı.

(K. K. 24, K. K. 40)

2. 3. 2. 7. 3. Doğuma yardım eden çiĸa

Bir gün hamile bir kadın[552] dağdaki işini yaparken çocuğa tutulmuştu (sancıya tutulmuştu). Yanında da doğumuna yardım edecek kimsesi yoktu. Dağlarda çiĸa denilen varlıklar yaşamaktaydı. Ayının tüyleri gibi uzun uzun tüyleri olan, yaban hayatı süren varlıklardı. Bu kadının sancısı tutunca dişi bir çiĸa bu kadının yanına geldi ve kadının doğumunu yaptırdı. Sancısı tutan kadın bu varlığı çiĸa olarak değil de komşu kadın olarak görüyordu. Çiĸa, kadının doğumunu yaptırdıktan sonra bebeğin göbeğini kesti ve bebeğini kucağına verdi. Kadın da kucağına bebeğini alıp köye indi.

Kadın, doğumuna yardım ettiğini sandığı komşu kadına gitmeye karar verdi. Ona teşekkürler ediyor, o olmasaydı doğum yapamayacağını söyleyerek dualar ediyordu. Komşu kadın da o gün evden dışarı hiç çıkmadığını söyledi. O zaman doğum yapan kadın, kendisine yardım edenin komşusu kılığına giren bir çiĸa olduğunu anladı.

(K. K. 3)

2. 3. 2. 7. 4. Azrail ile karşılaşma

Çayırdüzü köyünde şairliği ile bilinen Rıfat Akatin'in yayladayken başına ilginç bir hadise gelmiştir. Yayla evinde akrabası Hasan'la birlikte kalır. Gece olur ve Rıfat Dayı yere küçük bir yatak serip yatar. Yatak küçük olduğu için, eğrilip büğrülür, rahat edemez. O anda üzerine bir ağırlık çöker ve başına Azrail dikilir. Azrail, güzel bir delikanlı şekline bürünmüş ve Rıfat Dayı'nın karşısına oturmuştur. Rıfat Dayı,

[552] Rivayete göre bu kadın yaklaşık kırk sene önce ölen Kuyumcu sülâlesinden bir kadındır (K.K. 3).

üzerindeki ağırlığın verdiği sıkıntıyla başını kaldırmaya çalışır. Başını kaldırınca Azrail'den hastalık sahibi olmadan, güzellikle canını almasını ister. Azrail ile tatlı tatlı konuşur. Azrail de Rıfat Dayı'nın bu hâline güler. Rıfat Dayı, yattığı yere başını koymaya çalışır, koyar koymaz "Heeeeyt!" diye bağırarak tekrar başını kaldırır. Bakar ki Azrail hâlâ karşısında durarak kendisine gülüyordur. En sonunda Rıfat Dayı, Azrail'e "Ya benum canumi al ya da bi daha bana gelma. Ťoƥi Meme[553]'ye git." der.

Ťoƥi Meme denilen adam da hastalıklarla yaşamaktadır. Azrail'in Rıfat Dayı'ya gelmesinden önce Ťoƥi Meme ile oturup sohbet etmişlerdir. Rıfat Dayı da hastanın bu durumuna üzülmüş ve Azrail'den Ťoƥi Meme gibi hasta olmadan canını almasını ya da Ťoƥi Meme'nin canını alıp bu hastalıktan kurtarmasını diler.

Ertesi gün olur ve Rıfat Dayı, Cuma namazı için yayladan köye inmek için yola koyulur. Pınarın olduğu yerde Ťoƥi Meme'nin karısı ile karşılaşır. Karısından öğrenir ki Ťoƥi Meme, köye inerken Çavuşi ƷariŤde ruhunu teslim etmiştir.

Rıfat Dayı'nın Azrail ile karşılaşması bu olayla sonuçlanmamıştır. Işıklı'ya yerleştikten sonra bir gün küçük torunu Cemre'yi bahçede gezdirmektedir. Torununu gezdirdikten sonra sandalyesine oturarak sigarasını sarar ve içmeye başlar. Bir taraftan da hasta olan komşusu Recep Ali'nin iniltilerini duyar. O esnada ıhlamur ağacına çıkan bir yılan birden düşerek Rıfat Dayı'nın koluna sarılır. Rıfat Dayı da yılanı gırtlağından tutarak Recep Ali'ye gitmesini kendisine gelmemesini söyler. Ertesi günü de komşusu Recep Ali vefat eder.[554]

(K. K. 1)

[553] Özkurt sülâlesinin Ťoƥi lâkaplı Mehmet adlı bireyi.
[554] Şairin Azrail ile karşılaşmaları destan ve türkülerinde geniş yer tutar. Hatta Ʒiʒilaşi Destani (Yılanın Destanı) adında bir de şiiri bulunur.

3. DESTANLAR

3. 1. DESTANLARIN İNCELENMESİ

Destan sözcüğünün asıl biçimi *dâstân*dır ve Farsça'dır.[555] Destanlar konu bakımından duygusal temalar işlediği hâlde destanda temel öğe, belirli bir olay, bir vakadır: savaş, deprem, salgın, yiğitlik olayları, eşkıyaların serüvenleri, güldürücü konular, toplumsal yergi ya da eleştiri, çevrede yankı uyandıran olaylar. Bir başka deyimle, destanların kapsamına girmeyen hiçbir konu yoktur.[556] Destanlarda hikâye etme esastır. [557]

Yörede söylenen destanlar, hem sözlü gelenek hem de müzik içinde en yaygın başlıklardan birini oluşturur. Lazcada destan denince sadece düz bir şiir değil, melodisi ve hikâyesi olan manzum eserler akla gelir. Destanlar on bir heceden oluşur. Nadir de olsa bu kuralın dışına çıkan destanlar da vardır.[558]

Toplumsal hayatta karşılığı olan destanların bir adı olur. Bu ad, konu edilen kişinin, hikâyenin, yerin adı olabileceği gibi destanı yazan kişinin de adı olabilir.[559]

Destan yazmakta nam salmış kişilere köyde genellikle destancı denmektedir. Bu kişileri Anadolu'daki "ozan" geleneği ile karşılaştırmak mümkündür. Bir derdi, meramı olan kişiler bu destancılara durumlarını anlatarak haklarında destan yazmalarını isteyebilirler.[560] Örneğin; köyde destancı olarak bilinen rahmetli Rıfat Akatin'den bu şekilde destan yazmasını isteyenler olmuştur. Bazen de insanlar, kendileri destan yazarı olmamakla birlikte, hayatlarına ciddi etki etmiş, unutamadıkları ya da unutulmasını istemedikleri olayları destanlaştırabilirler.[561]Ayrıca Laz destanlarında ekseri mahlas kullanılmamaktadır.[562]

---

[555] Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969, s.93-94.
[556] a.g.e. s. 94.
[557] a.g.e. s. 95.
[558] İsmail Avcı Bucaklişi, *Lazuri Destanepe -Laz Destanları,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2014, s. 7.
[559] a.g.yer
[560] a.g.e., s.8.
[561] a.g.yer
[562] Hasan Uzunhasanoğlu, "Duduşi Nuri ve Sicalepe Destani", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, s.197.

3. 2. DESTAN METİNLERİ

3. 2. 1. Eşkıya Sadık ve Destanı

Sadık Şabanoğlu, Çayırdüzü köyünde ve yörede bilinen namlı eşkıyalardandır. Komşu köy olan Topluca köyünde (Mʒanu) Lütfiye adında bir kıza âşık olmuştur. Kızın babası ise rivayete göre yörede bir ağadır (K. K. 26). Bu ağa, işi düştükçe de Sadık'a işlerini yaptırır. Ancak Sadık'ın kızını sevdiğini öğrenince kızı Lütfiye'yi Bergeli lâkaplı hocaya gelin olarak vermiştir ve Lütfiye'yi nişanlamıştır. Bergeli Hoca, İstanbul'da eğitim almış bir âlimdir. İstanbul'dan köyüne dönerken "İstanbul ilminin yarısını götürüyor." diye arkasından söylenen bir kişiliktir (K. K. 57). Çok bilgili ve derin ilmi olduğundan da çevresinde nüfuzlu bir hocadır.

Eşkıya Şabanoğlu dayanamayıp Lütfiye'yi düğün gecesi değirmenden kaçırır. Lütfiye ile evlenir. Bergeli Hoca ise oğlunun düğününde böyle bir şey yaptığı için eşkıya Sadık'a beddua eder.

Sadık ve Lütfiye'nin iki oğlu olur. Birinin adı Emin, diğerinin adı ise büyük dedesinin adı Rızman (Rıdvan)'dır. Ancak Bergeli Hoca'nın içi yanmaktadır. Gün olur ki bedduası yavaş yavaş tutmaya başlar. Eşkıyanın ilk oğlu Emin çocukken ölür. Aradan çok zaman geçmez Rızman da ölür. Köyde Sadık için "Bergeli Hoca, iki çocuğuni da yedi." diye söylenmeye başlar (K. K. 57). Ardından karısı Lütfiye de vefat ederek Sadık'ı yapayalnız bırakır. "Bu adam beddua ile çocuklarumi coturdi. Şimdi beni de cotürecek. Benim malim mulçim hep cidecek. Ben milletun yerine yurduna göz koyduğim cibi şimdi benimçini yiyecekler. Tamam artık ben yandum (K. K. 57)." diye efkârlı efkârlı düşünür. Bir zamanlar kafa tuttuğu Bergeli Hoca'nın ahı onun yakasını bırakmaz. Hocanın bedduasıyla en sonunda kendi canından olacağını hisseder.

Eşkıya Sadık, "Yarun öleceğume bugün ölürüm. Daha fazla artuk ne olacak çi? (K. K. 57)" diyerek Bergeli Hoca'ya gider. Bergeli Hoca, bu namlı eşkıyayı görünce şaşakalmıştır. Sadık, olan biteni anlatmıştır.

Sadık - Çocuklarum gitti, ben kaldum. Sen beni da yiyeceksin anladum durumi. Beni artuk vursan da birduuur vurmasan da. Benim içun dünya dumduz. Ne yaparsen yap.

Bergeli Hoca – Ee? Ne istiyorsun?

Sadık – Ben senun oğlinun evlenmesine mani oldum. Hala (hâlâ) beçardur. Senun çocuğun çime (kime) barmak dikerse "Felan kizi verurlerse evlenurum yoksa evlenmem." derse ben getirup elumle koyacağim. Kazasi belasi her şeysi bana ait. Yeter çi soylesun. Bir hafta sonra celeceğim, cevap vereceksen (vereceksin) bana. Beni vurseniz da cittum vurmesanuz da (K. K. 57).

Bu konuşma üzerine Bergeli Hoca şaşırıp kalır. "Allah Allah, boyle şey de olur mi? Bu adam geldi benum evume." diye düşünür (K. K. 57).

Aradan bir hafta geçer. Eşkıya Sadık tekrar Topluca'nın yolunu tutar. Çayırdüzü'nün Aşağıki Köy bölgesinde de namlı bir kız vardır. Çayırdüzü, Dikkaya, Topluca köylerinde nam salmış, her yönden beğeni kazanan bir kızdır. Bu kızı, Bergeli'nin oğlu ister. Başka da kimseyle evlenmek istemediğini dile getirir. Sadık'a durumu anlatırlar. İstenilen kız tesadüf ki Sadık'ın da yeğenidir. Sadık, hemen kızın ailesine gider. Kızın eşyalarını toplayıp kuşandırmalarını, kızı evlendirdiğini ve götüreceğini söyler. Alır yeğenini Bergeli Hoca'ya teslim eder. Teslim ederken de "Yalnız daha beddua yapmayacaksen bana. Bi ben kaldum." der (K. K. 57). Bergeli Hoca da artık beddua etmeyi bırakır.

Bedduadan kurtulan Sadık, kendi köyünden tekrar evlenir. Evlendiği kadın ise Özkurtlar'dan Elmas'tır.[563] Bu evlilikten de bir oğlu olur. Oğluna, ilk eşinden olan ve ölen oğlu Rızman'ın adını takar. Eşkıya Sadık'ın ölümü ise kimi kişilere göre kendi tüfeğiyle vurularak kimilerine göre ise kendi eceliyle olmuştur.

Eşkıya Sadık'tan geriye kendisinin söylediği destan kalmıştır. Köyümüzde *Şabanoğlu Destanı* olarak bilinmektedir. Türkçe olan bu destan, kaidesiyle birlikte söylendiğinde dörtlüklerin son mısraları iki kez okunmaktadır.

3. 2. 1. 1. Şabanoğlu Destanı

Yavaş yavaş değirmene yanaştum
Ordan sevduğumi alup da kaçtum

[563] Rivayete göre Ançalardandır. Özkurt sülâlesi; Ança, Şoşoli, Ťulaçina ve Delemini olarak dörde ayrılırlar (K. K. 17, K. K. 57, K. K. 58).

Bir atmalağ ile çopriyi[564] geçtum
Hasimlerden hiç görmedum cümeni[565]

Geriye baktum çi hasim ulaşti
Anladum bu işler bundan bulaşti
Uçuk muharebe orda kaynaşti
Tepeleri sardi martin[566] dumani

Bundan boyle karişmeyun işume
Bergeloğli[567] midur duran karşume
Elsam[568] dahi gelamezsin leşume
Çikarse da çiksun istemem cani

Berğeloğli der çi yaparum sana
Çalarse çakmağı, çatarse bana
Hiç da ceri donmem masraftan yana
Dokuz martin birden çikar dumani

Şikayet ettiler elduk kezaya
Eliştirdum dava ile nizaya
İmansuz musandir girer cezaya
Millet taraf oldi Berğel'den yani

Şabanoğlu düştün mapushanaya
Sevduğumi kapattiler saraya
Şahitler sattiler seni paraya[569]
Ben bilirum çikar isem buradan

[564] "köprüyü". Burada bahsedilen köprü değirmenin yanındaki köprüdür. Bazı rivayetlerde "dereyi" olarak da geçer (K. K. 26). Başka rivayetlerde bu dize "Hemen çapuk çapuk köpriyi geçtum" olarak geçer (K. K. 57).
[565] "gümanı". Başka rivayetlerde "cuveni" yani "güveni" olarak geçer. Ayrıca yine başka rivayetlerde bu son mısra "Ağalardan ummayurdum ziyani" olarak geçer (K. K. 26).
[566] Bahsedildiğine göre zamanın en kaliteli tüfeği martini tüfeğidir (K. K. 57, K. K. 58).
[567] Buradan Bergeli Hoca kastedilir. Bu hoca Mʒanu/Topluca köyü hocasıdır. Başka rivayetlerde Megreloğli diye de geçer (K. K. 26). Ayrıca başka rivayetlerde bu dize "Etma Berğeloğli geçma karşume" şeklinde geçer (K. K. 26).
[568] *Ölsem* ifadesi yöre ağzında *elsam* olarak ifade edilir (K. K. 57).
[569] Başka rivayette "Ağalari kandurdiler paraya" olarak geçer (K. K. 26).

Uç yuz yirmide sevdali oldum
Tamam yirmi uçte çemberi aldum
Ne başume celdi efçara daldum
Mevlam kar eylesun sebeb olanun

Sevduğume sirden[570] adam yolladum
Olmaduği yerde sirrini[571] yaptum
Ağalarun eldi oni bilurdum
Sana fida olsun bu tatli cani

Boyuk Furtuna'de[572] taşar dereler
Atsam birkaç kurşun ötsa tepeler
Nasil seslenurdi ah cidi yerler[573]
Sarar tepeleri martini dumani

Demir kapisini açip atladum
Fistanumi bel ustine katladum[574]
Ne başume celdi efçara daldum
Ağalardan ummayurdum ziyani

Sabah kalktum martinumi yağladum
Fikre vardum eli yuze bağladum
Yalnuz oturup da ağladum
Mevlam kar eylesun sebeb olana[575]

Garibim dünyada hiç kimsem yoktur
Bir evde bir uşak düşmanum çoktur[576]

[570] Gizli olarak adam yolladığını anlatmaktadır.
[571] Büyü yaptırdığından bahsetmektedir.
[572] Fırtına Deresi.
[573] "Oturup da baksam ah cidi yerler" rivayeti de vardır (K. K. 57). "Ey gidi" ifadesi yöre ağzında "ah cidi" olarak telaffuz edilir.
[574] Hapisten kaçarken, demir kapıyı kestiğini ve kadınların fistanını beline bağlayıp pencereden kaçtığını anlatmaktadır (K. K. 57).
[575] Başka rivayetlerde son mısra "Ağalardan ummayurdum ziyani" olarak geçer (K. K. 26).

Yaradan'dan başka hiç kimsem yoktur
Çikarse da çiksın istemem cani

Etme Bergeloğli ettuğun yeter
Olüm var dünyada bil bundan beter
Kurşun ata ata namertler biter
Bundan sonra daha dönmem davamdan

(K. K. 26, K. K. 57)

3. 2. 2. Bir Ananın Destanı[577]

Günden güne artiyur bu merağum
Dayma ağliyurum olmaz gülmeğum
Dertlerumi size anlatacağum
Bu hasrete can dayanmaz yanarum

Ey Yarabbim ne olacak halumuz
Gece gündüz odur duşunduğumuz
Meraktan kalkmıyor kol kanadumuz
Kader böyle yazdı kime ne deyim

Aktı gözüm yaşı oldu bir dere
Küfletum[578] dağildi uzak bir yere
Daha toplamağa bulamam çare
Evlatlarum dayma sizi ararum

Yılbaşıdır bugün ikinci güni
Irak kalduk diye unutman beni
Gözlerim arıyor göremem seni
Evlatlarum dayma sizi ararum

[576] Başka rivayetlerde "Bir evde bir uşak düşüncem çoktur" olarak geçer (K. K. 57).
[577] Kaptan, a.g.e., s.29.
[578] Evdeki kişiler.

Yaşım sorarsanız elli bir yaşta
Kurtulmadum kasavetten talaştan
Böyle beklemezdum daha genç yaşta
Kader böyle yazdı kime ne deyim

Evlatlarum Kadir ile Mustafa
Sizi göremedum baktım etrafa
Yazık olur bana çekmesi cefa
Evlatlarum dayma sizi ararum

Gelmez mektubunuz kapandı posta
Dilim konuşuyor yüreğim hasta
Haberi sorarım hısıma dosta
Dilerim Allah'tan kavuştur bizi

Güz ayları öter dağın bülbüli
Dayma yanıyorum gözlerum doli
Hepisinin bir olmuyor ikbali
Kader böyle yazdı kime ne deyim

Ne hal iken dokuz çocuk buyuttum
Zahmet çekip vücudumu yoruttum
Boyununca uzaklara dağıttum
Dilerim Allah'tan kavuştur bizi

Geldi güz ayları dağlar sarardi
Evlatlarum gözüm sizi arardi
Aktı gözüm yaşı yüreğum doldi
Dilerum Allah'tan kavuştur bizi

3. 2. 3. Asker Destanı[579]

Evumden ayrıldum ağlamak ilen
Asker çantasını bağlamak ilen
Annem kapıdadır gözyaşlar ilen
Genç yaşımda gönderdiler askere

Kambani Rakkani[580] geçtim hiddetli
Sulusum gelince oldum illetli
Geride kalanların hepsi dertli
Genç yaşımda gönderdiler askere

Küçük Hasan arabaya atladı
Şoför beni koltuk altı sakladı
Hiçbir zaman içim böyle dolmadı
Genç yaşımda gönderdiler askere

Anne merak etme gittim askere
Tez vakitte alacağım teskere
Seni öpeceğim bilmem kaç kere
Derdi veren Mevla dermanı bulur

Erzurum dağları karlı buzludur
Oğlun hem sevinçli hem de üzgündur
Sayılı günlerin bitimi zordur
Derdi veren Mevla dermanı verir

Akşam oldu karavana çalıyor
Mektup alamayan yemek yemiyor
Kimisi mektupsuzluğa ağlıyor
Tez mektup göndersin beni sevenler

[579] Kaptan, a.g.e., s. 30
[580] Yer adı.

Nöbet saatleri boru çalınır
Gelen mektuplarım önce açılır
Mektup okuyanlar yere saçılır
Tez mektup göndersin beni sevenler

Günden güne yaklaşıyor teskere
Kimseleri almasınlar askere
Korkmasınlar haber verin gençlere
Askerlik bir borçtur ödemek gerek

3. 2. 4. Akılsız Kafa Destanı[581]

Kaç biriket ile eve başladun?
Senin aklın kesmez artık yaşlandun
Merak ettum bu kiş nerde kişladun?
Ayazda kalursin akilsiz kafa

Gori Skurdi'yi da satacak misin?
Senin niyetin ne batacak misin?
Bizi bir pinara atacak misin?
Atarsan ne çikar akilsiz kafa

Yeni ev yapmaya başladiniz mi?
Oda yapacaktik boşladiniz mi?
Şabaka'yi[582] iyi haşladiniz mi?
Haşlasan ne çıkar akilsiz kafa

Evi sattiğinden anam ne dedi?
O adam evimi nasıl beğendi?

[581] Bu türküyü, Kuyruğina lâkaplı Sabit Akatin'in ağzıyla Rıfat Akatin ve Ahmet Akatin söylediği rivayet edilir (K. K. 28).
[582] Şaban adı.

Kıymeti “yedi bin” bunu kim dedi?
Dünyada çift çeker akilsiz kafa

Evi sattin bizi koydun ne hala?
Adamlarda nasıl girdi çuvala?
Anladım ki onlar bizden budala
Onlarda da vardır akilsiz kafa

Harç yaparken vurur sana bir sanci
Biliyirum evde herkes davaci
Duyutturma evlatlarunge aci
Daha çok duyurursin akilsiz kafa

Baba evi sattun sen kime sordun?
Aldun birlukleri cebune koydun
Değersiz değersiz eğrelti soydun
Daha çok soyarsin akilsuz kafa

Bari evumuzi begendiler mi?
Ne diyor oğlunuz demediler mi?
Onlar medeniyet görmediler mi?
Onlarda da vardır akilsiz kafa

Elalem ev yapmak için uğraşır
Benim babam satmak için dolaşır
Taştan yapacağım diye uğraşır
Yapsa yine satar akilsiz kafa

Evi satip biribirine katarsin
Evi yapmak kolay mi biliyursin?
Başun ağirinca köyde yatarsin
Daha çok aç karne yatarsin akilsiz kafa

Odada oturup ederdin sefa
Şimdi çekiyorsun böyle bir cefa
Geri gelmez olan oldu bir defa
Bir daha olmasın akilsiz kafa

(K. K. 18, K. K. 28)

4. TÜRKÜLER

4. 1. TÜRKÜLERİN İNCELENMESİ

Bir ezgiyle söylenen her türlü manzum parçalar halkça *türkü* kabul edilir.[583] Halkın duygu ve düşüncelerini yansıtan, yaşamını içine alan halk edebiyatı ürünleridir.[584] Türkülerin diğer türlerden ayrılığı şekilde değil bestesindedir.[585]

Türkülerin ortaya çıkışları incelendiğinde toplumu ilgilendiren konuların işlenmesi, ezginin dokunaklı oluşu, sanat yapısının yüksek oluşu gibi etkenlerin türkülerin ömürlerini uzattığı ortaya çıkmıştır. Türküler, hiçbir zaman ilk çıkışlarındaki gibi varlıklarını koruyamazlar. Bu durum sadece sözlerde değil, ezgilerde de görülür. Türküler zaman aşımı nedeniyle ve kişiden kişiye geçiş esnasında yeni duygulanmalarla beslenerek kendini yeniler.[586]

Toplum ruhunda derin izler bırakan kahramanlar, efsaneleşmiş büyük aşklar, büyük felâketler türkülere konu olur. Bunların sözleri ve ezgileri çok güçlüdür. Kimileri de oyun havaları durumuna geçerek süreklilik kazanır. Köy ve kasabalardaki olaylar üzerine yakılan türkülerin yayılma gücü azdır. Geniş toplulukların ilgisini çekmez, dar çevrede kalır. Ömürleri de kısa olur.[587]

Çayırdüzü köyünde, türkülere ve diğer türkü türlerine başlamadan önce şu sözler terennüm edilir;

Ohooo oyy hooyiii
Hooyiii hoy hoooyy

Bu sözcükler aynı zamanda şairlerin türkü ve atma türkü havasına girmesine de yardımcı olur (K. K. 1, K. K. 5).

---

[583] Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969, s. 103.
[584] Ali Torun, Abdurrahman Güzel, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, s. 151.
[585] Mehmed Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, s. 275, not 1.
[586] Erman Artun, "Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler", Muğla, *4.Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu* (2013), s. 1.
[587] a.g.yer.

4. 2. TÜRKÜ METİNLERİ

4. 2. 1. Yaylada Yalnızlık[588]

Dağları sardı duman
Zirveyi göremedum
Bu yıl yine yaylaya
Sensiz gidup da geldum

Çiftepuğar taşına
Senun içun oturdum
Akan puğar suyina
Seni arayup sordum

Yedipuğar suyinden
İçmedum yudum yudum
Neden içmedun dersen
Sen yanumda değildun

Dün gece rüyamdaydun
Uyandum bulamadum
Ah sensuz yaylalarda
Uyurgezer da oldum

4. 2. 2. Yayla Yolların Suyolu Oldu[589]

Yayla yolların suyolu oldu
Beyaz eşarbın yeşil işlemeleri
Kaldır bakacağım ela gözlerine
Haydi, gidelim sevdalım

[588] Kaptan, a.g.e., s. 41.
[589] Guram Qarťozia'nın derlemelerinden elde edilen bu türkü, Çayırdüzü köylüsü Sadık Kuyumcu'ya ait olup 1992'de Fındıklı'da derlenmiştir. Buraya Türkçe karşılığı eklenmiştir. Bkz. Guram Qarťozia, "ʒari Gza Dogau Ngola Gzalepe", *Lazuri Ťeksťebi*, II, Tbilisi: Mecniereba, 1993, s.338.

Çifti Çami'nin büyük taşına otur
Gel yanıma usul usul sokul
Ne oldu sana? Niye pişman oturdun?
Haydi, gidelim sevdalım

Ay ile iki yıldız çıktı
Ne kadar seslendim de niye duymadın?
Şimdi yüreğim koptu, gel onar
Haydi, gidelim sevdalım

Beyaz eşarbın başından düştü (açıldı)
Evlen, zamanın geçti
Sen herhâlde aklını yitirdin
Haydi, gideceğiz sevdalım

Akşam sağdığın ineğin sütü kesildi
Milletin ineği Çorçona'ya[590] çıktı
Bir dışarı bak, güneş doğdu
Haydi, gideceğiz sevdalım

Sağılmamış inekleri sal gitsin
Biçilmemiş çayırlara sal
Bana baktın, yüreğim hopladı
Haydi, gideceğiz sevdalım

4. 2. 3. Sevda Türküsü[591]

Sevdaluktan kalmadı dizlerumun dermani
Sevdaluk içun dizdum padişaha fermani
Geceler sabah olmaz o söylemezse nani[592]
Beşiğumi sallasa cennet olur her yani

[590] Yer adı.
[591] Kaptan, a.g.e., s. 38.
[592] Nani: ninni.

Güneş doğmaz bu ayda yarum gitti gurbete
Beraber dolaşmaya nasip olur elbette
Yüzüm gülse neşem yok yürek yanar elbette
Efkarum çoğaldı da koydum şimdi sepette

Horoz öter üç defa, geceler uzun olur
Sabrun soni selamet, kavuşmak nasip olur
Güz gelince yapraklar neden hep sarı olur
Mektup gelmeyen bir ay bir seneden çok olur

4. 2. 4. Unutma Beni

Destan yazilecek geldi sirasi
Yaradan'a kaldi dunya mirassi
Ben eksuk olayim yoktur zarasi[593]
Uzak kalduk diye unutma beni

Aşağa bakarum dere dumani
Yukari bakarum dağun ormani
Yine kavuşuruz gelur zamani
Uzak kalduk diye unutma beni

(K. K. 51)

4. 2. 5. Fırtına Dereleri[594]

İnce akar dereler
Furtona'ya dökülür
Sevdaluk edenlerun
Neden boyni bükülür

Mayıs ayı gelince
Sarı çiçek görülür

[593] Zararı.
[594] Kaptan, a.g.e., s.40.

Çiçeği koklamayan
Ömür boyu üzülür

Furtona hızlı akar
Denizlere dökülür
Yarımı yeşil gemi
Nerelere götürür?

April ayinden[595] sonra
Bağ bahçeler sürülür
Çayır çimen boylanıp
Harklara sular yürür

Yureğume yalvardum
Etme sevdaluk dedum
Kainatı gösterup
Der ki aklun yok midur?

4. 2. 6. Gökkuşağı[596]

Gökkuşağı oldun da
Dere ormanı sardun
Çok mi düşündün beni
Daldun derine daldun

Yayla göçi yaklaşti
Bu yıl da mi geç kaldun
Yoksa gittiğin yerde
Birine sevdalandun

[595] Nisan ayından.
[596] Kaptan, a.g.e., s. 40.

Yağmurdan sonra çıkar
Dereden gökkuşağı
Seni arar dururum
Bir yukarı aşağı

Giyduğun gömleğine
Ben gökkuşağı dedum
Gece gündüz bekleyup
Ey uşak seni sevdum!

Gökkuşağı çıkınca
Dayma (daima) beni hatırla
Eğer benden gidersen
Doğrarum ha satırla

4. 2. 7. Hamidiye[597]

Atma Hamidiye atma, rezil olursun
Şapka da giyeceğim, vergi de vereceğim
Atma Hamidiye atma, düşman bulursun

(K. K. 29)

4. 2. 8. Kuş İçin

Uç kuş uç yukarıdaki daldan
Sen de ikbala benim gibi misin?
Yalan dünyadan zorla geçtim
Hesap etmekten akıldan deliriyorum

Uç kuş uç, üstte otur
Senin de var mı böyle derdin?
Yalan dünyadan beklentine yazık

[597] Anlatıldığına göre; 1930'lu yıllarda şapka kanununu tanımayan Hamidiye bölgesindeki halka, asker tarafından bomba atılmış ve halk da bu dizeleri söylemiştir (K. K. 29).

Uç guguk kuşu uç, çık şu tepeyi
Gittikçe büyüdün kuzu oldun
Çağırıp ciğerimi nasıl oynatırsın?
Hangisi? Benim derdim mi seninki mi büyük?

(K. K. 1, K. K. 76)

4. 2. 9. İstemem Yaşamak Yalan Dunyade[598]

Bir destan yazayim dinleyun beni
Cozlerumden akan yaş ilen çağit
Benim cibilerun çikmayur cani
İstemem yaşamak yalan dunyade

E ya Rebbi beni ..... hizara
İki cün ya dara ..... dara
Düşeyidum yattum bakani baraya
İstemem yaşamak yalan dunyade

Bi kizum var orda kaldi irağa
Düşünurüm dayanamam e Heva
Eyi dinle oğlum deyun muhtara
İstemem yaşamak yalan dunyade

Yaşumi sorarsiz seksen yaşine
Ehsan çok eyidur vari boşine
Oğlum uşağun da gider hoşine
İstemem yaşamak yalan dunyade

Duşüne duşüne daldum derine
Canum oynamiştur celmez yerine

[598] Bu türkü Asiye Yeniçırak (Salihena) tarafından 1975'te söylenmiştir.

Çok usandi kizum girmez evine
İstemem yaşamak yalan dunyade

E ya Rebbi cörmiştur halumi
Ya kul etme ya da al bu canumi

(K. K. 74)

4. 2. 10. Sḱurdi

Sḱurdi xvala ruba elapxer
Mondo sefili vor do vavilaxer

Sḱurdi'de gizli bir derenin kenarında yaşıyorum
Ben herhalde aptal olmalıyım ki burada çıldırmıyorum

(K. K. 49)

4. 2. 11. Ey Allah'ım!

Dertlerimi destana yazacağım
Başıma geleni söyleyeceğim sana
Hiçbir zaman bir mutlu geçirmedim
Böyle niye yaptın bana ey Allah'ım!

Başıma geleni destana yazacağım
Kimseden utanmıyorum artık
Ne annemden ne babamdan .....
Böyle niye yaptın bana ey Allah'ım!

(K. K. 51)

4. 2. 12. Emine'm!

Yine başlayacağım destanıma
Utanmayasın ey Tanrım!
Yalan dünyada bir mutlu gezmedim
Sen yedin beni, Emine'm!

Yanımda otururkenki onu yazdığım
Ben söylerken oturdun da ağladın
Sana bakınca senin de gözlerin ıslaktı
Beni de ağlatıyorsun Emine'm benim!

Yukarı doğru gidiyorum artık yarın
Bana verdiğin sözden dönüyor musun?
Sık sık bana selamını gönder
Unutma sakın Emine'm benim!

Gidiyorum ama senden çıkamıyorum
Senden çıkıp da başkasına gidemem
Senin için artık canım çıkıyor
Sensiz artık bir yere gidemem
Yanında oturacağım Emine'm benim!

Yaprak süpürürken senin yanına geldim
Etrafına korkuyla bakıyordun
Bizim dünyamız ne zaman başa çıkacak?
Sen yedin beni, Emine'm!

Ey gidi, odada beraber otururken
Oradan (başka yere) gidilmiyor ki, gideyim
Elimizle yazmıştık odada
Ben sana demiştim bu hep aklımda olacak

Seni hatırlamadığım bir dakika bile yok
Gözlerimin ağlamadığı gün yok
Çevrende saklıyorum .....
Kaçırmayayım mı Emine'm benim!

(K. K. 63, K. K. 96)

4. 3. ATMA TÜRKÜLER, ATIŞMALAR VE KARŞILAMALAR

Atma türkü, ülkemizin Doğu Karadeniz bölgesinde genelde düğün, nişan, kına gecesi, şenlik, festival vb. eğlencelerde doğaçlama olarak söylenen bir türkü türüdür.[599] Mevhibe Coşar atma türkülerdeki söz düellolarının izahını şu şekilde yapar;

> *Karadeniz'de atışma veya atma türkü söyleme geleneği, kadınlarla kadınlar, erkeklerle erkekler veya erkeklerle kadınlar arasında bir çeşit söz söyleme yarışı hâlinde gerçekleşir. Sözün bittiği yerde bile bu yarış bitmez, bazen hakaret içeren sözlerin sarf edilmesine, kaba kuvvet uygulamaya kadar uzanır ve sonunda yenilen, türlü bahanelerle köşesine çekilir. Bir nevi "sözel düello" havası sezilen bu atışmalarda söyleyecek sözü kalmayan sahneden çekilirken, yenilmezlik duygusu yenenle beraberdir.*[600]

Her yerde ve her zaman atma türkü icra edilebilir. Kahveler/cafeler, uzun yayla yolculukları, karşılaşmalar ve buna benzer birçok ortam atma türkü söylemeye uygun bir zemin oluşturmaktadır. Öyle olur ki türkücüler selamlaşırken, karşısındakinden özel bir istekte bulunurken, bir obje isterken ve telefonda konuşurken dahi atma türküye müracaat ederler. Bu türküler; onlar için bir konuşma, anlaşma vasıtası olur.[601] Karadenizli olup da atma türkü bilmeyen otuz yaş üzerinde bir insan görmeniz mümkün değildir. Hele de yayla şenliklerinde atma türkü söylemeyen bir kimse yoktur. Atma türküler Karadeniz'in çok değerli kültür varlıklarıdır.[602]

Her atma türkünün bir öyküsü muhakkak vardır. Öyküsüz atma türkü, katıksız yiyecek veya çalgısız söylenen bir türküden farksızdır. Öykü dinlenmeden duyulan türkünün anlaşılması da kolay değildir. [603]

Atışmalar, şairlerin genellikle şakacı olma özelliklerini ön plana çıkardıkları bir türdür. Şakacı şair atışmada bulunursa karşıdaki şair de aynı şekilde şakacı olmalıdır. Seanslarda müstehcen sözler de sarf edilebilir, ancak asla rakibini aşağılayan onun

---

[599] Damlanur Küçükyıldız, "Atma Türkülerde Gelin – Kaynana Çatışması", *Anasay / 3 Aylık Ulusal Hakemli – Süreli Dergi,* Yıl:1- Ağustos (2017), ss. 57.
[600] Coşar, a.g.m., ss. 94.
[601] a.g.m., s. 59.
[602] Bekir Sami Özsoy, "Karadeniz'de Atma Türküler ve Atma Türkü Geleneği", Ankara, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 3(Güz 2004), ss. 114.
[603] Kaptan, a.g.e., s. 11.

onuruna, ailesine yönelik sözler söylenmez. Bu sebeple karşıdaki insan şairin sözlerine alınmamalı ve kızmamalıdır. En önemli kural budur.[604] Şakayı ya da iğnelemeyi kaldırabilen kişi ya da şair yörede kültürlü sayılır (K. K. 1, K. K. 3). Cevap veremeyen ise yenik sayılır. Bazen atışmalar, şairler yorulana kadar aralıksız devam eder.[605] Bazı düğünlerde ise şairlerin atışmaları sabahlara kadar sürer (K. K. 3, K. K. 5, K. K. 6). Çayırdüzü köyü insanına göre atışmada görülen bu özellikler atma türkülerde kesinlik arz etmez (K. K. 30). Ayrıca atma türküler tek başına söylenebilirken atışma ve karşılamada en az iki söz ustası gereklidir (K. K. 1, K. K. 3, K. K. 5).

Çayırdüzü köyünde, atışmalar bir yarışma havası içerisinde iğneleyici sözlerle sarf edilirken karşılamada böyle bir durum yoktur. Karşılamada amaç, karşıdaki söz ustasının sözlerine anlam ve kafiye bakımından uygun dizeler söylemektir. Ayrıca atışma yapan şairler, birbirlerinin eksik ve zayıf yönlerini bilmelidir. Karşılamada ise böyle bir şart yoktur (K. K. 26, K. K. 30).

Köyde atışma için, *atışmaya durmak*; karşılama için *karşılama yapmak* ya da *karşılamak* atma türkü için ise *atma türkü atmak* tabirleri kullanılır. Yöre halkınca da *türkü yakmak* ve *türkü söylemek* de farklı şeylerdir. Türkü yakmak karşılamalarda söz konusuyken türkü söylemek 11'li hece ölçüsüyle türkü söylemektir (K. K. 3, K. K. 58).

4. 3. 1. Atma Türkü Metinleri

4. 3. 1. 1. Yayla Destanı[606]

Yukarçi Yayla'da horon çardağı
Bazi si çe voron kaymak bardağı

ʒarikançeni'de[607] horon oynarlar
Kizlar gelup yavaş yavaş dolarlar

Kizlar ipek cibi yolde dizilur
Bazi uşaklarun kebli (kalbi) bozulur

[604] Abaşişi, "Destanlar ve Laz Destanları", s. 186.
[605] Küçükyıldız, a.g.m., s. 58.
[606] Bu türkü, bir dönem Bursa'da muhtarlık yapan Hamza Özkurt'a aittir. Kendisi vefat ettiği için atma türkü ablasından derlenmiştir.
[607] Yukarıki Yayla'nın girişinde bir yer adı.

Demirkapi[608] yolleri taşlidur taşli
Celinler ceçecek çoği kumaşli

Demirkap yolleri taşlidur taşli
Celinler ceçecek gözleri yaşli

Sataple Duzi'dur[609] dünya cenneti
Bir oyna dupledi yoktur kiymeti

Maçxa[610] yoli turçi ilen âdeti
Bu sene çikamam oni yanarum

Ander Maçxa suyi çok adam içer
Bazi dertli olur bakma yok ceçer

Tatli olur Çifti Çam'un[611] kuçuği
Sana atacağim benden arttuği

(K. K. 21)

4. 3. 1. 2. Sevdanın Tanımı[612]

Varlıklı bir kız, oldukça fakir bir oğlana sevdalanır. Genç, köyün kuzey yamacında, verimsiz denecek kadar dik bir yerde, küçük bir arazi sahibidir. Durum kızın babasına ulaşınca, babası kızını bir kenara çekerek, onunla evlenirse yaşamın çok kolay olmayacağını anlatmaya çalışır. Sürmesi beklenen yaşantısını da geniş ayrıntılarıyla açıklar. Kız, babasının sözünü dinlemeyerek sevdiği oğlana kaçar.

Kış gelip çatmış, verimsiz topraktan yeterince verim alınamamış, daha kışın başında yiyeceksiz kalmışlardır. Kız, babasına gelip ödünç mısır ister. Babası;

[608] Yayla yollarında yer adı.
[609] Aşağıki Yayla'da bir yer adı.
[610] Aşağıki Yayla'da bir yer adı.
[611] Aşağıki Yayla'da bir yer adı.
[612] Kaptan, a.g.e., s. 42.

Sevdalık ince maraz
Kurdum hassas terazi
Kışını düşünmedin
Yazın Çilaxi düzi

İnce maraz yörede genellikle kanser, verem gibi ölümcül hastalıklara denir. Baba, zamanında gerçekleri görmediğini ve içinde birikmiş olan söylemek istediği birçok şeyi dört dizeyle anlatmış olur. Çilaxi düzi, yazları serin, güzel geçen bir yerdir. Fakat verimsizdir.

4. 3. 1. 3. Gurbetteki Koca ile Atma Türkü Mektuplaşması[613]

Bu atma türkü, yıllar önce okuma yazma bilenlerin çok az olduğu ve bu yöreden İstanbul'a üç, dört haftada gidilebildiği dönemlerde, gurbetteki eşi ile gelip gidenlerle yaptıkları haberleşme ve türkü mektuplaşmasına iyi bir örnektir.

Köyden gurbetçiye;

Ya gel ya geliyorum
Meraktan ölüyorum

Gurbetçiden köydeki eşine;

Merağı beri verme
Para kazanıyorum

Köyden gurbetçiye;

Aylar günler geçiyor
Saati sayıyorum

Gurbetçiden köydeki eşine;

Saat geçmek bilmiyor
Yılda bir oh diyorum

[613] Kaptan, a.g.e., s. 47-48.

Köyden gurbetçiye;

Sözlerini tart söyle
Yüreği dağlıyorum

Gurbetçiden köydeki eşine;

Uykumda hayalimde
Seni unutmuyorum

Köyden gurbetçiye;

Sana son sözüm budur
Güzin evleniyorum

4. 3. 1. 4. Gurbetten Geciken Kocaya[614]

Bu kış dağlar erimez
Kavuşmak ırak oldu

Seni düşünmek ile
Doldu yüreğum doldu

Bu böyle devam etmez
Fakirlik sebep oldu

Kıtlık fakirlik dedin
Sene yediyi buldu

Sözleşmemız on idi
İki yıl daha kaldı

[614] Kaptan, a.g.e., s. 48.

4. 3. 1. 5. Ali Hemşin'de[615]

Ali Yeniçırak, Çamlıhemşin'in yukarı köylerine, babasının bir tanıdığını bulup bir haberi iletmeye gider. Gideceği evi sora sora bulur. Evde yalnız bir genç kız vardır. Evdeki kıza babasını sorar. Kız babasının nerde olduğunu söylemeden türkü atar;

Hoş geldin safa geldin
Karşımdaki sarı baş

Ali de kıza;

Hoş geldik safa geldik
Hepimiz olduk kardaş

Kız;

Çalışmağa mı geldin
Yoksa geldin mi bir baş

Ali;

Ekseri Lazlar olur
Böyle yerde belli baş

Ali Yeniçırak, keçileri kışlatmak için bir köye götürür. O köyde bir kız ile aşağıdaki atma türküyü söylerler.

Kız;

Sarı başlı Ermeni
Tut köpeği yer beni

Ali;

Köpeğ ile uğraşma
Enişte eyle beni

Kız;

Şimdi burdasız amma
Ayrılacaksın soni

[615] Kaptan, a.g.e., s.53.

Ali;

Eğer ben gider isem
Yine gelecek yeni

Kız;

Ah gidi seni gavur
Öyle bilmezdim seni

Ali;

Ben seni alacağım
Sen de alırsan beni

4. 3. 1. 6. Çay

Çay sürüm vermeyecek Avrupa'yi vurmazdan
Çaya mezar kazdiler yaprağını sormazdan
Rizkumuzi aldiler karnumuzi doymazdan
Ceri dur Tayyib Ağa burda kabga olmazdan

(K. K. 8)

4. 3. 1. 7. Anne

Eşi ölen bir kadın iki çocuğu bırakıp Dikkaya'daki babaevine dönmek zorunda kalmıştır. Ancak aklı çocuklarında kaldığı için fazla dayanamayıp tekrar Çayırdüzü'ne döneceğini bilen köylüler atma türkü atarlar:

Evungi tarakladi
Çiplak koyverdi sizi
Yarun akşam celecek
Sokaktan belli izi

(K. K. 22)

4. 3. 1. 8. Bir Türkü

Çirana'da[616] bazı yerleri ekiyorlar
Gidiyorlar da neden bırakmıyorlar?
Onlar da hesabı bırakacak
Sen beni yedin, Allah da seni yesin

Sepeti sırtına al, yaprakları süpüreceksin
Tanıyamadım sen kimlerin gelinisin?
Ağla da gözyaşını sileyim
Sen beni yedin, Allah da seni yesin

Evine baktım dumanın tütmüyordu
Dün mahalleler sana geldi
Ben seni yiyemedim, sen beni ye
Sen beni yedin, Allah da seni yesin

(K. K. 8)

4. 3. 1. 9. İhtiyar Kadın

İhtiyarlar yine partili oldular
Ceplerinde para kartı duruyor
Bunlar zaten şeytandı
Kaderimiz buymuş ey Tanrım!

Zengindir diye yârim geldi
Kaynana çalışkan çıktı
Gençlere hep izin ve kâr
Kaderimiz buymuş ey Tanrım!

Otur da ben sana anlatayım bir şeyler
Sen çalışıp da ayılara yedirme

[616] Çirana'nın Tolikçeti/Duygulu'da bir yer adı olduğu söylenir (K. K. 8).

Herkese verdin daireleri
Bakalım ötekilere de verebilecek misin?
Acaba şimdi kimlerdedir para kartları?

(K. K. 8, K. K. 32)

4. 3. 1. 10. Kış Armudu

Avla-skʻani ceren mʒxuli xaxana	*Evinin avlusundaki kış armudu (gibi)*
Omçilu omnori uru Bexana	*Yakıp kavurdun beni Hatice*

(K. K. 49)

4. 3. 2. Atışma Metinleri

4. 3. 2. 1. Ardeşen'de Bir Düğün

Çok eski yıllarda Ardeşen'de bir düğün yapılır. Bu düğünde çok iyi atışma yapabilen bir şair vardır. Hiç kimse bu şairi yenememektedir. Sonunda bu şairi yenebilmesi için Tunca'dan bir şair getirirler. Tuncalı şair gelip horona girer. Önce, horonda olan şairin atışmaya başlaması gerekir, çünkü horona yeni giren şair atışmaya başlayamaz. Bu atışmada bir kuraldır. Daha sonra da horona yeni giren şair atışmayı duyunca kendini ona göre hazırlar. Şairler bu kuralı bildiği için bekler ve önce hiç yenilmediği söylenen şair atışmaya başlar;

Şair:

Hoşgeldun sefa geldun
Dutxe'nun Bayattar'i[617]

Tuncalı:

Evde aşçi olanun
Bendedur anahtari

Şair:

Cenaze vuku buldi
Çağir imam, muhtari

[617] Dutxe, Tunca'nın eski adıdır. Buradan, Tuncalı şairin Bayraktar sülalesinden olduğu anlaşılır (K. K. 57).

Hiç yenilmeyen şaire, Tuncalı şairin verdiği cevap ağır gelmiştir. Çünkü Tuncalı, dolaylı olarak şairin hanımına laf atmıştır. Bu da şaire ağır gelince kavga çıkmış ve şair silahını çekmiştir.

(K. K. 57)

4. 3. 2. 2. Necibe Hala ile Kuyruğina

Eskiden köyde yaşayan Necibe Kuyumcu ve Sabit Akatin adında iki şairin Lazca atışması olmuştur. Atışmanın gerçekleştiği yer ǯari Ǩançeni'dir. Sabit Akatin'e ise çocukluktan beri kardeşinin peşinde dolaştığı için *küçük kuyruk* anlamına gelen Kuyruğina lâkabı takılmıştır. Bu yüzden herkes onu bu lâkapla anar (K. K. 18).

Kuyruğina:

Necibe nereye gidiyorsun,
İpi sırtına bağlayıp?

Necibe Hala:

Akşama getireceğim
Göreceksin beyaz otu

Kuyruğina:

Aman kolla
İnek çiftesi yeme

Necibe Hala:

Kuyruğina, beni niye darlatıyorsun?
Bugün niye bana koca oldun?

Bu söz üzerine Kuyruğina bir karşılık veremez ve Necibe Hala üstün gelir.

(K.K. 18)

4. 3. 2. 3. Damada Türkü ve Cevabı[618]

Çayırdüzü köyünde, oldukça fakir ve çirkin bir genç düğün yapmadan evlenir. Kız tarafından biri evlendikten sonra damada şu dizeyi söyler;

[618] Kaptan, a.g.e., s. 44.

Niçin düğün etmedin
Yok mu idi paranız?

Damat hem çekingenlik hem de kız tarafını üzmeyecek şekilde karşılık vermek için, gerekirse düğün yapabileceğini söylemek amacıyla;

Hoş geldin sefa geldin
Hazır istediğiniz

der. Yine kız tarafından, damadın çirkinliğini belirtmek amacıyla,

Bir şeye yaramıyor
Karadır eništemiz

der. Damat, kızın da pek güzel olmadığını belirtmek zorunda kalır ve

Enişteyı kınama

Emsal idi kızıniz

şeklinde cevap verir.

4. 3. 2. 4. Çoban ile Yolcu[619]

Dağda keçilerin çobanı, yolun yukarı bölümünde keçileri otlatmaktadır. Yoldan geçen bir arkadaşı, alaylı alaylı onu yola, sohbete davet eder;

Keçilerin çobanı
Gel aşağı aşağı

Çoban söylenen sözlere kızar ve onun çoban olmamasının ona büyüklük sağlamadığını belirtmek için aşağıdaki karşılığı verir;

Keçi dağlarda gezer
Sen bir ova uşağı

Yolcu, kış gelince dağlarda yaşayamayacağını bildirmek, kışın ovaya inip ona gerek duyacağını anlatmak ve ister istemez ona muhtaç olacağını belirtmek için aşağıdaki dizeyi söyler;

[619] Kaptan, a.g.e., s. 46-47.

Ovalarda sinek var
Kurdum örümcek ağı

Çoban, yolcunun ovalı olduğunu ve ovalıların da acımasız olduğunu vurgular;

Örümcekler alçaktır
Yutar geleni ağı

Yolcu yine tehdit edici sözlerini tekrarlar;

Geleceksin ovaya
Dağa düştü kırağı

Çoban, kendini ezdirmemek için yaptığı işin iyi taraflarını söylemeğe çalışır;

Senden medet beklemem
Yerim balı kaymağı

Yolcu, gergin ortamı yumuşatmak için biraz alçaktan alır;

Gel beri konuşalım
Bırak bu sataşmağı

Çoban, yaptığı davranışın pek kabul edilebilir olmadığını belirtmeğe çalışır;

İnsan olsan gelirdin
Çağırmazdın aşağı

Yolcu, kendisinin çobanın yanına geleceğini fakat köpekten korktuğu için gelmediğini anlatmağa çalışır;

Ben gelirim oraya
Bağlasaydın köpeği

Çoban, köpeğin onu ciddi biri olarak bile görmediğini söyler;

Köpek sana dokunmaz
Seni bulur bayağı

Yolcu, yine alttan alır ve gerginliğin devam etmesini istemez;

Beni hiç tanımıyor
Sanacak ayak bağı

Çoban, çok kızgın olduğu için barışmağa yanaşmaz ve yolcuyu aşağılamağa devam eder;

Sen köpekten betersin
Bırak bu hırlamağı

4. 3. 2. 5. Gurbetçiye Sataşma[620]

Bir genç İstanbul'a çalışmaya gider. Hiçbir şey kazanamadan geri döner. Arkadaşları, gurbetçi gencin akrabalarına şöyle derler,

İstanbul'u çiğnedi
Ne getirdi Çivi'niz?[621]

Gurbetçinin arkadaşları da;

Bir şeyini istemem
Sağ geldi kardeşimiz

4. 3. 2. 6. Ayşe'nin Evliliği[622]

Ayşe (Ayşetali) adında bir genç kız evlenir. Kendisi pek güzel olmadığı gibi aldığı genç de çirkin olsa gerek ki arkadaşları hemen türkü söylerler;

Ayşetali evlendi
Aldı kazan karası

Ayşe'nin yakınları da hiç yanıtsız kalmaz;

Seven seveni aldı
Zarası yok zarası (zararı)

4. 3. 2. 7. İlyas Dayı ile Haci Ahmet

Köyde Fehmi'nin düğünü yapılmaktadır. Her düğünde olduğu gibi bu düğünde de horon oynanırken İlyas Kaçalin ile Ahmet Aktun arasında bir atışma gerçekleşir.

[620] Kaptan, a.g.e., s. 45.
[621] Çivi, Yeniçırak sülâlesinde bir kişinin lâkabıdır (K. K. 18).
[622] Kaptan, a.g.e., s. 44.

Ahmet Aktun'un aile lâkabı Hacı olduğu için köyde *Haci Amet* diye seslenilir. Atışmaya önce İlyas Dayı başlar, Ahmet Dayı da İlyas Dayı'nın bahçelere girip yiyecekleri aşırmasını atışmaya konu eder;

İlyas Dayı:

Geldi girdi horone
Hacilerun oküzi

Ahmet Dayı:

Bahçalari baturdun
Dobira'nun domuzi[623]

İlyas Dayı:

Tohumi sen mi verdun
Hacilerun oküzi

Ahmet Dayı:

Mademçi okuz oldum
Sureyim tarlanuzi

Bu sözlerden sonra atışmada küfürlü sözler söylenmeye başlar. Ortada kavga çıkmasını önlenmesi için düğünlerdeki bir âdet olan çatılara mermi atımları yapılmaya başlanır. Bu düğünde, damadın babasının evinin kiremitlerin kırıldığı anlatılır. Daha sonra horon grubu, atışmayı karşılama şeklinde sonlandırmıştır;

Bucunçi düğunimuz
Ne neşeli ceçmiştur

Attiğimuz mermiler
Çeremitleri kırmiştur

Eniştenun babasi
Bizi …tir etmiştur

[623] Dobira'da İlyas Dayı'nın arazisi bulunduğundan atışmaya konu olmuştur.

Kabga olduği zaman[624]
İlyas one ceçmiştur

(K. K. 3, K. K. 59)

4. 3. 2. 8. Bakiye Hala ile Havva Hala'nın Atışması[625]

Havva Hala:

..... onu
Telâşa verme

Bakiye Hala:

Havva, iki tarafla da
Baş edebilecek misin?

Havva Hala:

Artık başlayacağım
Yavaş yavaş

Bakiye Hala:

Bunlar geldi diye
Telaş etme

Havva Hala:

Bakiye, takılma bana,
Yavaşça dolanıyorum

Bakiye Hala:

Bu sene çayları toplamayı
Becerebilecek misiniz?

Havva Hala:

Rusları çağırıp
Hallettireceğim

Bakiye Hala:

Bu sene geçen seneki gibi
Şansımız yok

[624] "Kavga olduğu zaman."
[625] Köyde, Bexa ile Žabika Hevali olarak bilinirler.

Havva Hala:

Ben öyle bilmiyordum,

Meğer sen aksi biriymişsin

Bakiye Hala:

Ben ve sen aynıyız,

Hiç şansımız olmadı

Havva Hala:

Ey ya Rabbi şükür,

Diyeceğiz yavaş yavaş!

Bakiye Hala:

Sonunda baldızınla

Karşı karşıya geldin

Havva Hala:

Ben gönüllü değildim,

Sen sıkıştırdın beni

Bakiye Hala:

...

Ön tarafımız tıraşlı

Havva Hala:

Bazen laf kaçıyor,

Bu benim kardeşim

Bakiye Hala:

Gönlünü yapmıyorum,

Biraz daha yavaş

Havva Hala:

Onu Allah güzelleştirdi,

Gül gibi oturuyor

Bakiye Hala:

Havva'ya karşı o sözü

Söylemeyecektik

[Havva Hala: Önce sabrettim ama sonra istemeden söyledim]

Bakiye Hala:

….. yettirdim, şimdi
Bexana için söyleyeceğiz

..... keçileri merak etmeyle
Baş edebilecek mi?

Yalnız bir keçi ile
Yapacak mıydı yüzbaşı?

(K. K. 8, K. K. 22, K. K. 32)

4. 3. 3. Karşılama Metinleri

4. 3. 3. 1. Necibe Hala ile Zenci

Geçmiş yıllarda Salı pazarında sevimli bir zenci adam vardır. Bu adam bir yandan türkü söyler bir yandan da incik boncuk, lastik, iğne, ayna türü ürünler satar. Bu malzemeleri sırtına alıp sanki çok değerli bir şeyler satıyormuş gibi pazarda gezinir. İnsanların dikkatini çeken bu zenci satış yaparken bazı dizeler terennüm eder ve Necibe Hala da şu şekilde karşılık verir;

Zenci:

Neler getirdim neleeeeer?
Neler daha gelecek?

Necibe Hala:

Gözine bakayirum
Bakalum ne verecek?

Bu sözün üzerine bu zenci satıcı, bir ayna ile tarağı Necibe Hala'ya hediye eder.

(K.K. 18)

4. 3. 3. 2. Hatice Hala'nın Cevabı[626]

Kırk yaşından sonra dul kalan bir kadın, çocuklu bir beyle evlenir. Evliliğin ilk aylarında onun yaşıtları yolda evliliğin nasıl gittiğini sorarlar. Hatice hala, evliliğin ayrıntılarına girmeden kısaca;

Omoẗe düzinde
Yoktur serinlik
Kırktan sonra
Yakışır mı gelinlik?

Omoẗe, ot biçmek için ayrılmış geniş bir düzlüğün adıdır. Ot biçilmesi için ağaçlar kesilmiş, gölgelik alan çok azdır. Geç yaşta evliliği, bu düzlükte güneşin altında ot biçmeye benzetir. Ot biçildikten sonra hayvanlara yedirilecek, hayvanlardan elde edilecek gelirle yaşam sürdürülecektir. Evliliğin, bu yaşlardan sonra bu kadar zorluklarla devamının güç olduğunu anlatmak isteyip, yaşamının bütün ayrıntılarını dört dizeyle arkadaşlarına anlatmış olur. Bu dizelerden sonra arkadaşları hiç soru sormayıp yaşantısı hakkında bilgi sahibi olurlar.

4. 3. 3. 3. Kahve Toplantısı[627]

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ordunun gereksinimini karşılamak için devlet her evden belli ölçüde mısır ister. Mısırın devlete teslim süresi, diğer yörelere göre ayarlandığı için bu süre, Ardeşen yöresinde mısırın kurutulma zamanından erken olur. Halk, sorunu jandarmaya anlatamadığı için, tek çözüm olarak kurumamış mısırları sahile indirerek kimileri deniz kenarında güneşte, kimileri de yanacak odunun parasını vererek veya odunu daha sonra getireceğini vaadederek, ekmek pişirilmediği saatlerde fırınlarda kurutmaya çalışır. Geceleri, otel olmadığından kahvelerde sabaha kadar türkü söyleyerek, horon oynayarak geçirirler. Birçok köyden değişik kişiler bir araya geldiği için, horonlar zevkli geçer. Bu horonların birinde bir grup türkü ile soru sorar;

Kuşlardan hangisidir
Yavrusuna süt veren

[626] Kaptan, a.g.e., s. 42.
[627] Kaptan, a.g.e., s. 42-43.

diğer grup;

Türkçesi bilmem ama
Lazcası burbu[628] derler.

4. 3. 3. 4. Hemşin Deresi

Hemşin'deki bir düğünde iki kardeş birbirlerine karşılama söylerler. Daha sonra bu karşılama diğer düğünlerde de söylenir hâle gelir.

Abi;

Akar Hemşin deresi
Çat düzünde göl olur

Kardeş;

Büyüğü evleninca
Ufağına yol olur

(K. K. 3)

4. 3. 3. 5. Bir Karşılama

Düğünlerde söylenmiş bir karşılama;

1.grup:

Kardeşlerden ayruldum
Çok mu kalmişsın irak

2.grup:

Pek da irak değiliz
Arada var bir irmak

(K. K. 2)

4. 3. 3. 6. Ot Biçen Kadınlar

Dağda bir kadın yalnız başına ot biçmektedir. Kendi kendine türkü söylemeye başlar. Kadının sesini duyan karşıdaki arkadaşı da ona karşılık verir;

[628] Burbu: Yarasa.

Kadın;

Oy darlandım
Ne kadar yalnızım?

Arkadaşı;

Yalnızım mı sanıyorsun?
Ben de buradayım

Kadın;

Hey kız! Bilmiyor musun?
Sen kimsin, kimsin?

Arkadaşı;

Beni niye tanıyamadın?
Hüseyin'lerden Mena'yım

(K. K. 77)

5. MÂNİLER

5. 1. MÂNİLERİN İNCELENMESİ

Mâni, anonim halk şiirinin en yaygın türüdür. Mâni'nin en belirgin özelliği, tek dörtlükten oluşması ve uyak düzeninin öteki türlere uymamasıdır.[629] Anlam bakımından mâni bir bütündür; Edmond Saussey'in deyimiyle, "mânilerin en belli başlı karakteri kendi kendine yetmektir."[630] Dört dizeli mânilerde birinci, ikinci ve dördüncü dizeler birbirleriyle uyaklı, üçüncüsü bağımsızdır. Uyak düzeni aaxa şemasına uygun düşer.[631]

Mânilerde ilk iki dize giriş niteliğindedir; dörtlüğün anlam yükünü üçüncü ve dördüncü dizeler taşır. Bununla birlikte, en güzel maniler, ilk dizeleriyle son iki dizesi arasında "gizli bağ kurabilen ve böylece dış âlem ile iç duyguları kaynaştırmayı başaranlardır."[632] Mânici düzeceği mâninin ilk iki dizesinde kullanabileceği, her yerde geçerli olan birtakım söz kalıplarını dağarcığında hazır tutar; sırası geldi de fırsat çıktı mı bunları kullanır. Ne kendisi ne de dinleyiciler bu ilk iki dizeye büyük önem vermezler. Ama birçok hâllerde bu lüzumsuz giriş sözleri zengin bir çağrışıma, duygu anışlarına hareket noktası, atlama tahtası olurlar.[633]

Mânilerin başlıca teması sevgidir.[634] Ayrıca mânilerde yapı gereği toplumsal vakalar görülmez. Mâni söyleme, kadınların tekelindedir, denebilir. Mânilerin adsız yaratıcıları genellikle kadınlardır. Saz şairleri dışında, erkeklerin mâni söylediklerine pek rastlanılmaz. Ancak karşılıklı mânilerde erkekler topluluğu, bir ağızdan, karşı tarafın söylediklerini karşılarlar.[635] Çayırdüzü köyünde kadınların söylemiş olduğu mâniler genellikle imecelerde (mecilerde) olur. Bu imeceler, odun taşıma, ot biçme, bahçe kazma, gübre taşıma imeceleridir. İmecelerde beraber mani ya da türkü söylemeye Çayırdüzü köyünde *oƙoŧrağodu* denmektedir.[636]

---

[629] Pertev Naili Boratav, "Mâni", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: M.E.B., 1993, c. 7, cüz 72, s.285.
[630] Edmond Saussey, *Türk Halk Edebiyatı*, çev. Dr. İlhan Başgöz, İstanbul: Emek Basımevi, 1952, s. 15-16.
[631] Ahmet Talât Onay, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi*, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996, s. 37.
[632] Boratav, "Mâni", İslam Ansiklopedisi, s.287.
[633] Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, s. 189.
[634] Dizdaroğlu, a.g.e., s. 66-67.
[635] a.g.e., s. 67.
[636] K. K. 58. Ayrıca bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "oƙoŧrağodu", s.712.

5. 2. MÂNİ METİNLERİ

Hakan Bey, cenç iken nasil biri idun?
Gelen talipleri geri çevirdun.
Her zaman gelmezler, bu bi devirdur.
Al ortasini da cetur evune.

(K.K. 8)

Ey kara göz, otururşin ortada
Ehteyar olup düşeceksin contadan
Birisi al, el ayağı tutanda
Oturmekten faydasi yok kara göz

(K.K. 8)

Ey deremen deremen
Ne düz yerde durursun
E ne mutli sana çi
Cuzelleri görürsun

(K.K. 8)

Deremen kitli olur
Yar seven dertli olur
Küçuklukte yar seven
Kelbi illetli olur

(K.K. 8)

Keçiler süt vermiyor
Yılindandur yılindan
Kizlar çorap tökerler
Keçi koyin kılindan

(K.K. 8)

Karşida medreseler
Yarun geldi deseler
Bir kuş kadar canum var
Verirdum isteseler

(K.K. 8)

Şimdi coreydum Hevali kizum ya
Cormeye mumçin yok ey cidi dünya
Topaloğliler'den geçmeyur soygun ya
Nasil dayanayim gelene kada ya

(K. K. 28)

Uyandum saba ile
Gözyaşum sile sile
Ecel kapimi çaldi ya
Ağliyorum naz ile

(K. K. 51)

Evin sol tarafinda
İrmak akiyor irmak
Kardeşum yakişti mi
Benim gönlümü kirmak

(K. K. 51)

Uçan kuş yuva yapar
Ağacun kovuğunde
Beçar kizlar ne yapsun
Yaylanun soğuğunde

(K. K. 28, K. K. 51)

E Laz kizi Laz kizi
Yakti yandurdi bizi

Aldi alacağuni
Hep dolandurdi bizi

(K. K. 51)

Saba erken uyandim
Uyandikça ben yandim
Taş olaydim erirdim
Toprağ idim dayandim

(K. K. 51)

Deremenun başinde
Vardur su keseceği
Sen delikanliysen
Ben da kiraz çiçeği

(K. K. 31)

Ǩuku ǩuku[637] deyeni
Kumbulini göreyim
Ses ilen çemberini
Kazuklerde göreyim

(K. K. 31)

Atma turki atarum
Yureğumi yakarum
Eski çuraplarumi
Boğazume takarum

(K. K. 51)

Alaca çurabumun[638]
Ben verdum parasini

[637] Guguk kuşunun çıkardığı ses. Bu sesten dolayı guguk kuşuna da ǩuku denmiştir. Ancak burada guguk kuşunun çıkardığı ses kastedilmiştir.
[638] Alaca çoraptan kasıt renkli çoraplardır.

Seni alan uşağin
Yikarum yuvasini

(K. K. 51)

Eskilerimuz gitti
Dünya yeniden yeni
Çimseye kalmayacak
Ne olacak ey seni.

(K. K. 39)

Aye bak yıldize bak
Çayir piçen kize bak
İçi çere çay eden
Bi kere de bize bak

(K. K. 8)

Samanum doli saman
Sallanalik bi zaman
Eller düğun yapiyor
Bizum düğun ne zaman

(K. K. 8)

Sirt ustine tencere
Güneş ile kaynasun
Koyverun o güzeli
Benim ilen oynasun

(K. K. 8)

Melenḱale ce vulur	*Melenḱale'ye gidiyorum*
Sifteri cexuneri	*Atmaca sırtıma binince*
Ar cari vama şḱomu	*Bir ekmeği rahat yiyemiyoruz*
Yâri ela xuneri	*Yâr gelip oturunca*

(K. K. 51)

6. AĞITLAR

6. 1. AĞITLARIN İNCELENMESİ

Ağıt, halk şiirinde ölen bir kimsenin ardında söylenen, onun meziyetlerini belirten, ölümünde duyulan üzüntüleri dile getiren eserlerdir. Belli bir zaman içinde ölü evini ziyarete gelen herkes, bilhassa halk şiiri geleneğine yabancı olmayanlar, duygularını şiir hâlinde anlatır ve yalan da olsa ağlarlar. Böyle yakılan ağıtlar anonimlik vasfına sahiptir. Halk şairleri sel, zelzele, salgın hastalıkları gibi büyük felaketler için yazılan şiirlere de ağıt adını vermektedir.[639] Başta insan olmak üzere, ölen canlılar (hayvanlar) ve özlenen mekânlar (memleket, yurt, vs.) için yakılan ağıtlar genellikle manzumdurlar.[640]

6. 1. 1. Çayırdüzü Köyünde Ağlama ve Ağıt Yakma

Ölü evinde yapılan *ağlama* yörede *bgara*[641] olarak ifade edilir (K. K. 35, K. K. 43, K. K. 54). Bu ağlama, cenazenin de içerisinde bulunduğu kalabalık odada ya da cenaze gömüldükten sonra gerçekleşir. Bu ağıtları genellikle ölünün yakınları yaparlar. Öte yandan köyde zaten birçok kişi birbirleriyle akraba olduğu için, güzel ağıt yakan kişilerin özellikle çağrıldığı da olur (K. K. 43, K. K. 55).

Ağıt yakmaya başlamadan önce duygu yoğunluğu olan kişiler ağlarlar ve "uuuuuuuuu" diye bağırırlar. Böylelikle yavaş yavaş ağlama ve ağıt yakma ortamı hazırlanmış olur (K. K. 35, K. K. 43).

Ağıdın ilk kıtasını bir kadın başlatmaktadır ve bu kadın yorulana kadar söylemeye devam eder. Ağıdı başlatan ilk kadın, ikinci, üçüncü ve dördüncü ağıtçıya da ölünün iyiliklerini, vasıflarını bir taraftan hatırlatmış olur (K. K. 35). Böylece diğer kadınlar da ağıt yakma psikolojisine girerler (K. K. 55). Ağıda ilk başlayan kadın nakaratı da ilk oluşturan kadındır. Dolayısıyla ağıdı devam ettirecek kişilerin nakaratlarını da şekillendiren kadındır (K. K. 35). İlk kadın, söylemiş olduğu dörtlüklerin son kıtasında ağıda devam etmesini istediği kadının adını zikreder. Böylelikle ikinci kadın ağıt yakma işini devralır ve o da dörtlükler hâlinde kendince

639 Torun, Güzel, a.g.e., s. 175.
640 İsmail Görkem, *Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2001, s. 26
641 Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "bgara", s.63.

ölüyü anlatır. İkinci kadın da yorulunca dörtlüklerinin sonunda üçüncü kadının adını zikreder ve üçüncü kadın devralır. O da aynı şekilde dördüncü bir kadına devreder (K. K. 35, K. K. 43).

Kadınlar ağıt yakarlarken ölünün yaşamındaki dertlerinden, çektiği sıkıntılardan, yapmış olduğu iyiliklerden, kişiliğinden, başından geçen olaylardan, varsa söylemiş olduğu türkülerden bahsederler (K. K. 43, K. K. 51). Ayrıca ölü ile ağıt yakan kişi arasındaki anılardan, yayla mevsimi gelince artık onun olmayacağından, geride bıraktığı ailesinden, kullanmış olduğu eşyalardan, evinin neşesiz kalacağından da bahsedilir (K. K. 43). Ağıt yakan kadınlar bunları anlatırken bazen de kendi iç sıkıntılarını da ağıda dökerler. Nasıl ki ölünün yaşamı boyunca sıkıntıları olmuşsa ağıt yakan kişinin de sıkıntıları olmuştur ve yaktığı ağıda kendi dertlerini de ekler (K. K. 43, K. K. 51).

Ağıt yakan kişiler dörtlüklerini söyledikten sonra kollarını birbirlerinin omuzlarına atarlar. Ardından birbirlerine sarılıp sallanarak sesli biçimde ve ağlayarak nakaratları birlikte söylerler (K. K. 35, K. K. 43).

Kadınların bu şekilde bir arada ağıt yakmalarına yörede *oḱoreʒxu* yani *sayma yapma* denilir.[642] Yani söylenilen dörtlüklere bgara adı verilirken bu olayın icra edilişine oḱoreʒxu denilir (K. K. 54, K. K. 55). Bir taraftan ağlayan bu kadınlar bir taraftan da ağıt yakarken cenazenin etrafında bulunan diğer kadınları da gözyaşlarına boğarlar. Bu ağlaşma, insanları derin üzüntülere boğduğundan ve bağrışmalara sebebiyet verdiğinden son dönemlerde köyün hocaları tarafından yasaklanmıştır (K. K. 43, K. K. 54). Günümüzde yasaklanan bu ağlamaların yerini Kurân-ı Kerîm tilaveti almıştır.[643]

6. 2. AĞIT METİNLERİ

6. 2. 1. Niye Bırakıp Gittin?[644]

He mi Havva, ey gidi genç yaşın
Delikanlı oldu çocukların

[642] Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e. "oḱoḱoreʒxu", s. 700.
[643] Ancak bazı cenaze evlerinde eskisi kadar olmasa da bu ağlama ve saymaların yapıldığı görülür (K. K. 22, K. K. 43). Geçmişte sayma yapanlar arasında Bakiye Kuyumcu (Bexa), Havva Ahmetoğlu (Seramedipxe), Havva Kuyumcu (Çinçi Hevali), Havva Akatin (Zabiḱa Hevali), Hatice Yeniçırak (Bexa) ve daha birçok kişi bulunmaktadır (K. K. 6, K. K. 22, K. K. 30, K. K. 43, K. K. 54).
[644] Trafik kazasında ölen geline, kaynanası tarafından yakılan Lazca bir ağıttır.

Kimseyi odana sokmuyorum
Senin gelinine teslim edeceğim!

Ben ağlıyordum sen buradan çıkarken
Gittin, (ama) geri dönerken yolunu şaşırdın[645]
Ben şimdiden sensiz ne yapacağım?
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

He mi Havva, (sen) aştın tepeleri
Mustafa'n dolduruyor gözlerini
Kime bıraktın küçük küçük çocukları
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

Odana girince deliriyorum
Pencerede şalların asılı
Altın ellerinle nereyi tutuyorsun?
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

Evin bahçeleri (bana) karanlık oldu
Üç kardeşin yükü senin üstündeydi
Şimdi onlar da yorgun argın oturuyorlar
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

Bütün çocuklar şimdi gelecekler
Kalın gözleri yaşla dolacak, onlara ne diyeceğim?
Neler görüyorum neler? Ben ne yapacacağım?
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

Kalbim oldu değirmenin oluğu (gibi)
Niye görüyordum ha böyle derdi?

[645] *Neden eve geri dönmedin de ahirete gittin?* demek istenir.

Kime güvendin de bizi bırakıp gittin?
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

He mi Havva, (bu dertle) dağa tırmanasım var
Gözyaşlarım ırmak gibi akıyor
Ne bala benziyordun ne de kaymağa[646]
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

Yine gelecek yaylanın göçü
Sen inekleri götüreceksin ben de boş çıkacağım
Sensiz (yaylaya) ayak basmayacağım
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

Darlanınca ahıra iniyorum
Yorulunca üst kata çıkıyorum
Kapıyı açınca senin kokun geliyor
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

Oy Havva, gittin de gelmiyorsun
Senin dolaştığın yerleri ben yalnız dolaşıyorum[647]
Düşününce aklım başımdan gidiyor
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

Bakıyorsun da niye ses vermiyorsun?[648]
Ey gözümün nuru Havva, beni delirtecek misin?
Evin bahçeleri karardı, (artık) ışık vurmuyor
Ey benim kızım Havva, (bizi) niye bırakıp gittin?

(K. K. 22)

[646] *Baldan da kaymaktan da tatlıydın,* demek istenir.
[647] *Senin yaptığın işler bana kaldı, ben yalnız yapıyorum* demek istenir.
[648] Odasındaki fotoğraflar için söylemektedir.

6. 2. 2. Yayla Olayı ve Kasım'a Ağıt

Köyün geçmişinde iz bırakmış önemli olaylardan bir tanesi de yayla husûmetinden dolayı Hemşinliler ile Çayırdüzü köylüleri arasında yaşanmış olan olaydır. Günümüzde birçok yaşlı ve genç bu olayın "yayla dava"larından olduğunu hatırlamaktadır (K. K. 27, K. K. 29).

Hadise Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, Çayırdüzü köylüsünün yaylasına ait olan Kaçkar Dağları'na bağlı Uzunçayırlık mevkînde yaşanmıştır. Bu yöre Hemşinliler ve Çayırdüzülüler için önemli bölgedir. Hudutu aşıp Hemşin yaylasına geçen insanların önü kesilerek geçmesine izin verilmemiş, hudutu aşan hayvanlar bile öldürülmüştür[649].

Olayın yaşandığı zamanlarda Çayırdüzü köylüleri yayladadır. Köyün insanları Hemşin yaylalarıyla sınır teşkil eden bölgeye gelmişlerdir. Rivayete göre bölgede hayvanlarını otlatan Çayırdüzü kadınlarını gören Hemşinliler bu kadınlara kötü bir şekilde saldırarak hakaret ederler ve Mturilobcari bölgesinden öteye geçmemelerini, bu mevkiye gelmemelerini söylerler (K. K. 27).

Çakır ailesine mensup Kasım[650] adlı genç de dört sene askerliğini yapıp köyüne dönmüş ve yayla mevsiminde herkes gibi o da yaylaya çıkmıştır. Rivayete göre Hemşinlilerden ağır darbe gören kadınların arasında Kasım'ın nişanlısı da bulunmaktadır. Bu olaydan sonra Vanağı'ye[651] dönen bazı kadınlar olayı etrafa yaydıkça dönemin muhtarının[652] kulağına gider. Muhtar, Kasım ile akrabadır. Olayı artık Kasım da duymuştur. Nişanlısının da bu olaydan zarar gördüğünü duyan Kasım tüfeğini alarak Uzunçayırlık mevkisine gider. Bölgeye giden Kasım, hâlen orada bulunmakta olan bazı köylülerine geri dönmelerini söyler. Kasım ile Hemşinliler arasında laf dalaşı olmaya başlar. Kasım, geçmişten bu yana bu bölgenin ataları tarafından kullanıldığını ve bölgeyi teslim etmeyeceğini söyler (K. K. 3). En sonunda Kasım, nişanlısının yanında ağır hakarete uğrar (K. K. 27). Bu laf dalaşlarının ardından mermiler atılmaya başlanır. Ağıtta anlatıldığına göre ise Hemşinliler altı kişidir.

---

[649] O dönemde hayvanların öldürülmesi köylüler için ağır bir darbe niteliğindeydi. Çünkü devletin zayıf düştüğü bu yıllarda halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı (K. K. 3, K. K. 27).

[650] Köyde Ǩasi olarak da anılmaktadır. Bkz. Öznur Demirkıran, "Ǩasi'nin Ağıdı", Okumak Ayrıcalıktır, (30.03.2019), http://www.okumakayricaliktir.com/219/kasinin-agidi/yazi/, (02.08.2019).

[651] Vanak. Cileni Ngola/Yukarıki Yayla'da köylülerin evlerinin toplu hâlde bulunduğu bölge, Yukarki Yayla'nın merkezi.

[652] Tayiri Badi lâkabıyla bilinir.

Hemşinliler, Kasım'dan başka erkek olmamasına güvenerek etrafa mermi atıp Kasım'ı ve kadınları korkutmaya başlarlar. Kasım, Hemşinlilerin bu gözdağına karşılık nişan alarak bir Hemşinliyi öldürür. Ardından, vurulan kişiyi merak edip yanına giden diğer Hemşinliyi de vurur.

Bu olayda iki Hemşinliyi vuran Kasım Çakır, devletin otorite boşluğundan faydalanıp eşkıya olarak dolaşmak yerine devlete teslim olmuştur (K. K. 27). Bunun üzerine Kasım Pazar İlçesi'nde[653] cezaevine girer.[654] Aradan zaman geçmiş ve Hemşinliler hapiste olan Kasım'dan intikam almak istemiştir. Hemşinliler, Kasım'ın yatmış olduğu cezaevindeki gardiyana rüşvet vererek kendi taraflarına çekmiştir. Gardiyan, Kasım'ın yanına gelerek kendisinin Kasım'ın tarafını tuttuğunu, Hemşinlilerin yanında olmayacağını, Kasım'ı sevdiğini söyleyerek Hemşinlilerin Kasım'ı öldürmelerini istemediği için Kasım'ın hapisten kaçmasına yardımcı olacağını dile getirmiştir. Kasım da gardiyana güvenerek onun yardımıyla hapisten kaçmaya karar vermiştir. Kasım, gardiyanın yardımıyla hapisten kaçtığı anda, bu gardiyan diğer gardiyanlara Kasım'ın vurulması emrini vermiştir. Dolayısıyla gardiyan, Kasım'ı bilerek kaçmaya teşvik etmiş ve kaçınca da onu vurdurtmuştur.

Bu olayın üzerine Kasım'ın Pazarlı koğuş arkadaşı, Kasım Çakır'a bir destan yazmıştır. Bu destan bugün köylüler tarafından hatırlanmamakta, ancak bir iki dizesi bilinir durumdadır. Ağıtın tamamı elimizde yoktur. Tahminen bu ağıt, üç kuşağa dilden dile ezbere ulaşmıştır.[655]

6. 2. 2. 1. Kasım'a Ağıt[656]

Uzunçayırlık'tır Kaçkar'a bakar
Dağda yalnız kalmak insanı yakar
Belinde silahım teke tek atar
Bu meydanı sizin için savundum

[653] Osmanlı Dönemi'nde Pazar İlçesi'nin adı değiştirilmemişti ve Atina adı kullanılmaktaydı. Ayrıca o dönemde Çayırdüzü/Ğvandi köyü, Çamlıhemşin'e değil Pazar'a yani Atina'ya bağlıydı.
[654] Sevgi Kaptan'a göre bu olay daha farklı meydana gelmiştir. Uzunçayırlık bölgesinde çatışma olmasının sebebi köylü halk değildir. Kasım, kendini savunmak için Hemşinlileri öldürmüş ve dağlarda kaçak olarak yaşamıştır. Daha sonra Kasım'ı arayan jandarma köylüye işkence yapmış ve bu duruma dayanamayan Kasım teslim olmuştur. Bkz. Kaptan, a.g.e., s.35.
[655] a.g.yer
[656] a.g.e., s. 35-37.

Sabah erken yürüttüm inekleri
Ancak taşlar şahit, alın haberi
Benim için sevin canım dağları
Karı hiç erimez Kaçkar Dağı'nın

Soğuk soğuk akar puğarın suyu
Kasım genç yaştadır uzundur boyu
Göstermeden kurtulmadım namluyu
Teke tek olsaydık cana kıymazdım

Altı kişi geldi eli tüfekli
Bayırlar kumarlar hepsi çiçekli
Kasım olur mu hiç yufka yürekli
İki cana kıydım bu yerler için

Karşımda beş tüfek bir de tabanca
Taktı Hemşinliler bana bir kanca
Biri gerilerden sinsi hunharca
Beni deli etti altı Hemşinli

Uzunu bağırır kurşun sesine
Birinci kurşunum değdi fesine
Küfür ettirir mi Lazlar soyune
Burası dağbaşı ben bir başıma

Rüzgâr serin eser kartal dolanır
Gözünü açmazsan insan avlanır
Altı silahlıya can mı dayanır
Beni mecbur etti altı Hemşinli

Silahımı çektim nişanı aldım
İlk kurşunda birini yere serdim
Diğerine üstüme gelme dedim
Yedi kurşunumu göğüs üstüne

İkisi yerdedir dördü kaçıyor
Biri daha canlı debeleniyor
Kara kara bulut gökte kaynıyor
Güneşli bir günde yağmur yağar mı?

İnekleri bıraktım köye yürüdüm
Başıma geleni hemen duyurdum
Koşa koşa geldim artık yoruldum
Kalmadı dizimde gençlik dermanı

Çelepurler sardı dağı taşları
Uzaktan izlerim gençtir yaşları
Sıkamazsın kurşun tatlı canları
Gittim teslim oldum bir akşamüstü

Başçavuş mert çıktı takmaz kelepçe
İyi davrandılar bakarlar mertçe
Elimde silahım yüreğim serçe
Darda kaldım dedim kıydım canlara

Dertli dertli öter baharda kuşlar
Benim şanssızlığım hapiste başlar
Yalnız kaldım burda kötü bakışlar
Kurtuluşu gördüm kaçmak buradan

Gardiyan yanaştı sahte yüreği
Ne kadar özledim ana böreği

Gönül yeğ eyledi dağda gezmeği
Gece karanlıkta firar eyledim

Pusuda bekliyor Bekçi İsmail
Kurşunu kaçırmaz olsan da mail
Atina Kazası değil Arzail
Düşürdüler pusulara gecede

Yerde yatar Kasım canı çıkmadı
Bu yalan dünyadan asla doymadı
Son nefesinde de hiç yalvarmadı
Yiğitçe ayrıldım ben bu dünyadan

Benden selam olsun Yedipuğar'a
Yetişir imdada düşersen dara
Köylü yardım etmez zaten fukara[657]
Feda ettim canı ben o yerlere

Mezarımı yapın köy tepesine
Hasretimi bilin tulum sesine
Hakkım helal olsun benden hepsine
Kıymetimi bilsin orda gezenler

Son sözümdür herkes beni dinlesun
Mturilobcari'de tulum çinlasun
Köyün en yaşlısı oyini vursun
Her on altısında Temmuz Ayı'nın[658]

[657] Burada Kasım'ın hapisteyken kendi köylüsünden maddî ve manevî destek görmemesine sitem edilir (K. K. 27).
[658] Geçmişte her yıl yaylada vaktivor eğlenceleri düzenlenmekteydi. Bu da genellikle 15-16 Temmuz tarihlerinde yapılırdı. Kasım'ın Pazarlı arkadaşı, yaylası için hapse girip öldürülen Kasım'ın yaylasında vaktivor eğlencelerinin eksik olmamasını gene Kasım'ın ağzından dile getirmektedir.

6. 2. 3. Hamza Özkurt'a Ağıt

Hamza Özkurt, bir dönem Bursa'da muhtarlık yapmış Çayırdüzülü bir kişidir. Ancak başına gelen talihsizliklerden dolayı Topluca köylüleri tarafından Bursa'da vurularak öldürülmüştür (K. K. 5). Ablası Hatice Kaçalin[659] kardeşine bir ağıt yakmıştır. Ancak Hatice Kaçalin, artık çok yaşlandığı için ağıdın sadece birkaç kıtasını hatırlamaktadır.

Muhtar idun çoyün vali vesisi (vasisi)
Sevindirdun vali kaymakamisi
Bulunmez mi senden daa eyisi
Yazuk olsun Kurtoğli'nun namine

…..
….. arkadaşun çiçeği
Sana sakladiler saçma fişeği
Yazuk olsun Kurtoğli'nun namine

Rezil dünyanun çoktur işleri
Düşünmekten dokilmiştur dişleri
Heraret var yanaur içerleri
Yazık olsun Kurtoğli'nun namine

(K. K. 21)

6. 2. 4. Kadun'a Ağıt

Köyde yaşayan bir kişi, Kadun adını verdiği ölen ineğine ağıt içerikli Lazca bir dörtlük söylemiştir.

Moysel Kadun moyseli	Kalk Kadun kalk
Ulvan kaťapesḱani	Senin arkadaşların (otlamaya) gidiyorlar
Ḱoda komevoçadi	Duvara astım
Ti do çingirağisḱani[660]	Boynuzunu ve çıngırağını[661]

(K. K. 30)

[659] Bexaǯina lâkaplı.
[660] Bazı rivayetlerde "Ti do ƥolepe sḱani" olarak da geçer. Anlamı, *boynuzunu ve ayaklarını*dır (K. K. 30).
[661] Evlere, hayvanların boynuz ve çıngırağını asma geleneği ağıtta işlenmiştir.

6. 2. 5. Emine'm

Eşya getir de düğün var mı?
Gelinliğin güğümünü takmadın[662]
Acaba kimin ömür gününü çaldın?
Nasıl geleyim ben Çoğona'ya?

Görünce aklımı kaybediyorum
Sebep olanın aklı başına gelmesin
Evden nasıl çıktım?
Düşündükçe aklımı kaybediyorum

Hiç kimseye güvenim yok
Boyuna bostanına yazık
Çoğona'dan karayemişin gözünde canlansın
Sen çürüdün de daha annen duruyor

Ben bir anlasam derdin senin neydi?
Boyuna bostanına kurban olurum
Senin annen ağlamaktan bitti
Baban da orda yalnız değilsin

Anneni niye düşünmüyorsun?
Eşyanı senin payına ayırıyorum
Odanda annene yalnız yedirip içiriyorlar
Her zaman ağlıyor, yazık annene

Bu destanı ağlayıp saklayacağım
Sevgi'n ve Fatma'n burada ağlıyorlar
Evimizi kapattım, ben yukarıdayım
Sevgi'n ve Fatma'n evlendiler (K. K. 8, K. K. 75, K. K. 76)

[662] Burada gelinlerin düğün günü güğüm taşıma âdetinden bahsedilir. Emine düğün günü öldürüldüğü için bu âdeti yapamamıştır.

6. 2. 6. Xuşuǩi Ali İçin Yazıldı

Geçmiyor haftalar geçmiyor aylar
Gideceğim artık, anlaşılan ölmeyeceğim
Fileye tutunarak artık gelmeyeceksin
Değil ki ay, otuz sene oldu

Sensiz bu köyde nasıl oturacağım?
Mezara gelince dayanamıyorum
Darlık yerlerde yanımda duracaksın

Bırakıp gittin gelmedin geri
Kime bıraktın hem evi hem yeri?
Çok hesaplıyorum kaldım bir deri
Sen gitmedin ben gönderiyordum ileri

Ey viran kalsın, gelinseydi
Sen gelmeyeceksin, ben geri geleceğim
Gece aklımı kaçırıyorum
Bulursam vuracağım keseri

(K. K. 8, K. K. 75, K. K. 76)

6. 2. 7. Böyle Yazılmış[663]

Bir destan yazacaksın ey annem!
Kurban olurum senin iki gözüne
Böylelikle nasıl başa giderim
Böyle yazılmış ey annem!

Yüreğim olmuş sanki kavun (gibi)
Bu sıkıntıya niye dayanıyorum

[663] Lazca yazılan bu ağıttan bazı kişi adları ve yer adları, kaynak kişinin uygun görmemesi üzerine ağıttan çıkarılmıştır (K. K. 35).

Dert etme halam benim
Böyle yazılmış ey annem!

Şimdi biz odana girdik
Bakınıyoruz bir yere çıkmadık
Bizi şimdi yalnız bırakıp gittin
Böyle yazılmış ey annem!

Baba aniden erkenden gittin
O mezara niye düştün?
Bizi niye burada yetim bıraktın?
Böyle yazılmış ey babam!

Baba sen gittin annemi de götürdün
Anne sen gittin bizi götürmedin
Yalan dünyadan geçebilecek miyim?
Böyle yazılmış ey babam!

Söyleyeceklerimi sana söyledim
Sen de bana söyle söyleyeceklerini
Çıkar da koy artık küpeyi
Onu şimdi hatıra yaptın değil mi?

Oy anne oy çekiyorum
Sen gittin beni burada yalnız bıraktın
Böylelikle nasıl baş ederim
Böyle yazılmış ey annem!

Orada temel arıyorken
O sana telefon edince
O öldü deyince
O zaman aklımı kaybettim

Arabadan mahalleye inince
Merdivenden yavaşça çıkıyordum
Oturmaya geldim sen kalkmadın
Böyle yazılmış ey gelinim!

Merdivenden hemen çıktım yenge
Zile tamamıyla basarak çaldım
Hemen kapıyı açıyordun yenge
Şimdi kim açacak o kapıyı?

Ğvandi köyüne artık gidemeyeceksin
Çağırsam yenge, artık gelemeyeceksin
Bizi de çağırsan gelemeyeceğiz
Erken bıraktın ey gelinim!

Çocuğu evlendirecektin nişanı vardı
Senin sülâlene söylediklerin nereye gitti?
Git sen çocuğunla yat
Erken bıraktın bizi ey gelinim!

Ey anne erken erken çağırıyordum
Azrailin insafı yok ki
Ömrün uykusu yok ki, bitti
Erken bıraktın bizi ey annem!

Oy yenge oy yine gidiyoruz
Sensiz tepeleri geziyoruz
Biliyorsun ki kimsesi yok
Neden yetim bıraktın çocuklarını

Haydi, yenge haydi nefes çıkıyor
Sen ölünce geri dönmüyosun

Sensiz tepeleri dolaşıyorum
Öyle yazılmış ey gelinim!

Evden zorla çıkıyorum
O beni götürüyor zorla
Geri dönmek nasip olmadı
Yetim bıraktı çocuklarımı

Yine hastaneye gidiyorum
Evime geri dönemedim
Nasıl da geldi ey Allah'ım
Yazan sensin ey Allah'ım

Ne yapayım yenge yalan dünyayı?
Erkenden gittin, bitirdin ömrünü
Haram oldun artık bana sen
Erkenden bıraktın ey gelinim!

(K. K. 77, K. K. 76)

6. 2. 8. Ali'ye Ağıt[664]

1997 yılının Mayıs ayında, Çayırdüzü köyünde 18 yaşında, nişanlı bir genç silahıyla başına kurşun sıkar. Bu olay köyde herkesi büyük yasa boğar. Olay, hemen hemen herkeste derin izler bırakır. Bu olay üzerine, bu gencin yakın arkadaşı Osman, Ali'nin ağzı ile aşağıdaki ağıdı yazar.

Bir destan yazayım şu genç yaşıma
Ağlamasın söyleyin kardaşıma
Geceleyin kurşun sıktım başıma
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

[664] Kaptan, a.g.e., s.31.

İlkbaharda çiçek açar ağaçlar
Söyleyin anama dökmesin yaşlar
Babam ise her gün yolundan şaşar
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Nişanlımı bıraktım yalan dünyada
Bir cahillik ettim ama ne fayda
Bu yalan dünyaya artık elveda
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Toprak oldu artık benim mekânım
Arzail gelince gitti feryadım
Odamın içinde akıyor kanım
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Köyün girişinde görünür evim
Kara toprak olsun ebedi yerim
Düşüne düşüne yandı ciğerim
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Ali'm Ali'm diye ağlıyor babam
Boşa mı gidecek bu kadar çabam
Şoförünü bekler garip arabam
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Anam ağlar gözünde yaş kurumaz
Evlat acısına yürek dayanmaz
Annemin derdine derman bulunmaz
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Söyleyin Leyla'ma mezara gelsin
Nişanlıma gidip teselli versin

Ömür boyu yüreğinde saklasın
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Mustafa arabam sana emanet
Anaya babaya yapma ihanet
Babacığım ne olur beni affet
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

En küçük kardeşim okul bitirsin
Diplomayı mezarıma getirsin
“Helâl olsun Sevgi sana” dedirtsin
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Tudeniçoyi'de koptu kıyamet
Ben böyle hayata ederim lanet
Dostlarımın hepsi okusun rahmet
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Mayıs gecesiydi kıydım canıma
Rahmet melekleri geldi yanıma
Sakın babasından kızmıştır sanma
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Acı haber erken duyuldu köye
Acılı ailem kaldı geriye
Babam öğrenince döndü deliye
Doymadım dünyadan ona yanarım

Tanıdık dolmuşlar köye dizildi
Cenaze namazım hemen kılındı
Ömrüm tek kurşunla böylece bitti
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Askerlik zamanı geldi dayandı
Askerlikten önce Arzail aldı
Ander kalsın tümden ömrüm tükendi
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Daha genç yaşımda yumdum gözümü
Dinlemedim anne baba sözünü
Çok özleyeceğim Çayırdüzü'nü
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Ardeşen iliyle köyün arası
Ecel derler yoktur bunun şakası
Yetim kaldı Ali'nin arabası
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Ander kalsın Noƥaťeni Livadi[665]
Tudeniçoyi'nun kalmadı tadı
Resimlerde kaldı Ali'nin adı
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Bayram gelir Anƙra[666] yine şenlenir
Köyde kızlar gençler orda eğlenir
Dost ile düşmanlar orda bellenir
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Yaylada şenlik var başladı göçi
Gidin dostlar gidin kesin bir boçi[667]
Sataple düzinde oynarlar maçı
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

[665] Yer adı.
[666] Köyde geçmiş dönemlerde bayram şenlikleri Anƙra mevkîsinde kutlanırdı.
[667] Boçi: Koç.

Evimin önünde erik ağacı
Arzail gelince başladı sancı
Evlat acısı da zehirden acı
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Bin dokuz yüz doksan yedi Mayıs'ı
Evime gelmişim gece yarısı
Aileme verdim evlat acısı
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Ankra'dan bakarım sahil yoluna
Herkes sevdiğini taktı koluna
Annem der ki nasıl kıydı canına
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

On sekiz yaşımda oldum cenaze
Yazık değil midir bu kadar taze
Şu yalan dünyaya bıraktım araze
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Yeni ev yaptırdım bitiremedim
Nişanlımı alıp götüremedim
Bir anlık sinirle kendimi yedim
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Bir avuç toprağa gömdüm kendimi
Felek erken vurdu kırdı elimi
Daha genç yaşımda yazık değil mi?
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Elveda dünyaya elveda yuvam
Babam dua etsin ne olur aman
Bana mezar oldu karanlık odam
Ne oldu da neden, niçin ayrıldık?

Bu destanı Osman böyle anlattı
Tüm dostları düşündürdü ağlattı
Böyle olay üzer tüm kâinatı
Bundan böyle sabır dileğimizdir

6. 2. 9. Çırak Osman Ağıdı[668]

Osmanlı'nın son dönemlerinden 1935'lı yıllara kadar eşkıyalık yapmış, köylerde ve kentlerde sayısız adam vurmuş, sayısız çarpışmalara katılmış Çırak Osman adında bir eşkıya hakkında yazılmış, bir hayat hikâyesi özelliğindeki ağıt aslen çok uzundur. Hatırlananların çoğu parça parça dörtlükler halindedir. Ağıdın tümünü bilen yoktur. Özellikle yaşlılar büyüklerinden, çok halk taraftarı bir eşkıya olduğunu duymuşlardır. Kurtuluş savaşında birçok yararlılıklar göstermiş, Topal Osman, Sandıkçı Şükrü, Mataracı Mehmet ve birçok diğer yöre eşkıyalarıyla aynı dönemde yaşamış ve onlarla arkadaş olmuştur. Kendi isteğiyle teslim olmuş, Atatürk'ün Rize'yi ziyaretinde özel izniyle affedilmiştir.

Kendisi Pazar ilçesinin bir köyünden olmasına rağmen, büyük dedesi Çayırdüzü köyünden göçmüş olduğu için ve eşkıyalık dönemlerinde bu köyde çok kaldığı için köyden biri olarak kabul edilmiştir. Bu ağıt da köyden biri tarafından yazılmıştır.

Attım martinimi omuz üstüne[669]
Hiç söz söyletmedim namım üstüne
Asla bürünmedim koyun postüne
Dağlarda sarardı ömür gidiyor

[668] Kaptan, a.g.e., s. 34-35.
[669] Burada rivayete göre "martini" ifadesiyle hem Mart ayında öten atmaca kuşunun bir türü hem de tüfek kastedilmektedir (K. K. 51).

Asla bel vermedim zaftiyelere
Tetiğim varmadı genç neferlere
Kurşun esirgemem ben zalimlere
Bu dağlar tek dostum ihanet etmez

Kışlar geldi tepeler ıslık çaldı
Eşten dosttan ayrı kalma da vardı
Gerçek dostlar beni hep kucakladı
Gezerim dağlarda bir baş olsam da

Ne Hevek bıraktım ne de Cimil'i
Asla dolaşmadım gaddar kibirli
Haksızlıklar yaptı bana Osmanlı
Osmanlı paşası ayağım öptü

Gezmek dolaşmakla haksızlık bitmez
Gaddarlar on canlı yastıkta ölmez
Şube reisine ne yapsam yetmez
Bu dağları mesken eyletti bana

Sürerim sürerim bitmez izleri
Mataracı dedi ileri geri
Haber saldım yakarım her bir yeri
Dinledi sözümü tekrar dost olduk

Ağır ağır çıkar dağın dumanı
Şube reisinin büyük fermanı
Müfrezeler sardı yine her yanı
Gelme çelepurum[670] kıyarım sana

[670] Çelepur: Jandarma.

Müfreze yağdırır yağlı kurşunu
Osman'a yüklemen yetim suçunu
Göz bebeklerinden uçan kuşunu
Vurur geçer sağ kolun başparmağı

Yedik öküzleri Abusor[671] düzde
Hiç mertlik arama … soyunde
Arama dostunu düşersen derde
Ömür bitmez ise muhtaç kalırlar

Zincire vurdular tüfek teslimi
Kendi elim ile kırdım testimi
Kan dökmemek için fişekliğimi
Astım çam dibine arayan bulsun

Laz'ın kayıkları küçük bakımsız
Kürekleri çeker Recep çelimsiz
Yunan gider miydi bizden korkusuz
Rüzgârın soğuğu doğudan eser

Uzundur uzundur bitmez fermanım
Yaş ilerledikçe bitti dermanım
Haklı darda ise vardır takatım
Sonu gelmez yürek çift olmayınca

Urum Ermeni'yi önüme kattım
Topal'ım darlandı imdada yettim
Kuvai Millî'ye candan can ettim
Kemal Paşa af eyledi Rize'de

[671] Çamlıhemşin'de bir yayla.

6. 2. 10. Ey Annem!

Şimdi ben sana bakınca karanlık oluyor
…..
Bu dertleri küpe dolduracağız
Böylece ….. ey annem!

Anne, yine yayla göçü geliyor
Ben sana hayde deyince "gelmeyeceğim" deme sakın
Yukarıda, aşağıda sen toparlayacaksın göçü
Yine gideceğiz ey annem!

Yine gezeceğiz o viran Moğona'yı
Yaz gelince bizi yine sivrisinekler yiyecekler
Keşke gece Ʒxembrona'da kalsaydın
Ben seni yaylaya götüreceğim ey annem!

Soğuk olur Ʒari-Ƙançheni'nin suyu
Oradan bol bol içeceğim
Sana faydası olmayan şeye hatır etmeyeceğim
Yine yaylaya çıkacağız ey annem!

Sataple'nin orta yeri ..... alanı
Bana annemin eskisi gibi güleceğini söylüyorlar
Yine yayıkla kaymak, ayran yapacak
Yayıkla ayran yaptığın günlere kurban olayım!

(K. K. 8, K. K. 32)

6. 2. 11. Ey Viran![672]

Ey viran, çıkacak mısın yaylaya?
Bu dert ile ....

[672] Bu ağıdı Žabika Hevali ile Çinçi Hevali birlikte söylemişlerdir.

….. aklımı kaçırıyorum
Böyle gezmektense ölüm daha iyidir

Ey viran, çıkacaksın yaylaya
Babana hiç üzülmedin mi?
Böyle gezmektense ölüm daha iyidir
Hesap ettikçe aklımı kaçırıyorum

Bastığın taşlara ağlardım
Geldim de gözlerim hâlâ kurumuyor
Ey viran, neler de hesaplıyorum?
Hesap ettikçe aklımı kaçırıyorum

(K. K. 22, K. K. 32, K. K. 104)

6. 2. 12. Ömer Çakır'ın Ağıdı[673]

Tangala ile çıngırağı sakladım
Az kalsın keçiler için aklım şaştı
Yazdığım destandan ödüm patladı
Allah'ın taktiri, ey benim kardeşim!

Senin destanını herkes duydu
Karşıya bakınca görünüyor evin
Kurban olayım senin tatlı diline
Allah'ın taktiri, ey benim kardeşim!

Çadırlarda ıslak yerde yatardın
Sen çok arlısın, (kimseye) minnet etmezsin
Keçilere boşuna zahmet ettim
Allah'ın taktiri, ey benim kardeşim!

[673] Ömer Çakır'ın ölmeden önce hastayken kendi için yazmış olduğu bu Lazca ağıdı eşi kaleme almıştır.

Kiri’n Çayirluği’na (boşuna) çay ektim
Ömer, sen hastaydın da anlamadın
Hastaneye yattım da seni aradım
Allah’ın taktiri, ey benim kardeşim!

Kaçkar’dan aşağıda izlerin vardır
Artık düşünme, çocukların büyüdü
Çocukluk günlerime kurban olayım
Allah’ın taktiri, ey benim kardeşim!

Düğünlerde horon başı olurdun
Herkesle iyiydin, herkesle gülerdin
Ben gidince sen burada ne yapacaksın?
Allah’ın taktiri, ey benim kardeşim!

Yaylaya giderken Ǩambani’de karşıladık
Mehmet ile Hasan gizlice ağlıyor
Sen ölümden çok korktun, (artık) uğraşma
Niçin böyle oldu ey benim kardeşim ?

Çocukluktan beri arkadaştık
Yayla göçü gelince dertlenir misin?
Senin ağrılarına (hastalığına) kimse çare olamaz
Allah’ın taktiri, ey benim kardeşim!

Çiffi Çami’de Çifte Puğari akar
Ömer artık yaylaya gidemiyor
Gece ve gündüz (artık) bir yere gidemezsin
Her zaman seni hatırlarım ey benim kardeşim !

Kalbim sertleşince doluyor gözlerim
Yaşıyorsun ama yerlerini gezemedin

Beraber (tarla yapmak için) kazdığımız dağlar
Her zaman seni hatırlarım ey benim kardeşim !

Karşıya baktığım zaman evini gördüm
Artık pencereye çıkıp da bana bakamazsın
Ömer, senin sesine kurban olayım!
Bu Allah'tan geldi ey benim kardeşim !

(K. K. 5, K. K. 51)

6. 2. 13. Ey Işığım, Çocuğum!

Gece yarısı kalkıp da giderken
Hiçbir şeyi gizliden hesap etmiyordun
Evin üst tarafından araba kaldırdın
Hemen niye (arabayı) Ardeşen'e koydun?

Gözünü açınca hemen Rize'de göründün
Sen gibi Hızır görünmez
Yalan dunya beni rezil geçirdi
Sen beni yedin ey ışığım, çocuğum!

Seni gönderdim Ankara'ya, kardeşe
.....
Yalan dünyayı boşuna geçirtiyorsun bana
Sen beni yedin ey ışığım, çocuğum!

Oy annem doldu iki gözüm!
Bırakayım mı küçük küçük çocukları?
Su doldursun elin ellerime
Sen beni yedin ey ışığım, çocuğum!

Oy, yine fena geldi güz
Yapraklar böyle yüzüme dökülüyor
Bir günyüzü göstermedin yalan dünyada
Sen beni yedin ey ışığım, çocuğum!

(K. K. 64, K. K. 96)

7. NİNNİLER

7. 1. NİNNİLERİN İNCELENMESİ

Çocuğun uyumasının sağlanması ya da ağlamasının durması için, sade bir dille ve hece ölçüsüne göre ezgili olarak söylenen ürünlerdir. Söyleyeni belli olmayan bu ürünler dörtlüklerden ve nakarat bölümlerinden oluşur.[674]

Halk kültüründe ninniler, bebeklerin sese karşı duyarlılık kazanmaya başladıkları en az iki-üç aylıktan üç dört yaşına kadar ve belirli bir gelenek dâhilinde okunmaya başlar. Ninni söyleyen kadın, çocuğun ağlamasına, susmasına, gülmesine, konuşmasına göre sesinin düzeyini ayarlar.[675] Çocuğun ağlamasının durması veya uyuması ile de ninni son bulur.[676]

Ninnilerde, kadınların kendilerini ve çocuklarını üzen durumlardan da serzenişte bulunduklarına rastlanmaktadır. Bu yönü ninnileri, belli bir ölçüde ağıtlara yaklaştırmaktadır. İçlerinde övgü sözlerine yer vermeleri ya da baştan sona övgü niteliğinde olmaları onları, ayrıca "alkış"lara da yaklaştırmaktadır.[677]

İlk bakışta basitmiş gibi görünen bu küçük hacimli ürünler, üzerinde biraz düşünüldüğünde, engin duyguları çağrıştırdığı, farklı farklı âlemlere kapılar araladığı farkedilir. Ninni; daha dünyaya gelişin veya dünyada bulunuşun ilk aylarında, annenin çocuğuna tattırdığı ilk ceşni, çocuğuna verdiği ilk mesajdır.[678] Bu mesaj da çocuğa anadiliyle verilir ve çocuğa anadili, ninniler vasıtasıyla nakış gibi işlenir. Onlar "laf

[674] Güzel, Torun, a.g.e., s. 149.
[675] Âmil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazînesi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1995, s. 9.
[676] Nilgün Çıblak Coşkun, "Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım", Ankara, *Turkish Studies*, Volume 8/4 (2013), s. 503.
[677] Mehmet Açа, "Halk Şiirinde Tür ve Şekil", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,* ed. M. Öcal Oğuz, 5.baskı, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2007, s. 195.
[678] Ali Göçer, "Çocuk ve Ninni", Kayseri, *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, s. 260(1999), ss. 27.

olsun, torba dolsun" babından söylenen ve çocuğu avutmaya yarayan laf kalabalığından ibaret değildir.[679]

Çayırdüzü köyündeki ninnilerinin çoğu babaanneler tarafından icra edilir. Bebeğin annesi, genellikle bağ ve bahçe işleri ile uğraşır ve bebeğini sadece emzirirken görür. Bu sebeple birçok çocuk, anne-babasından çok, babaanne ve dedeye düşkün olarak büyür (K. K. 30, K. K. 54).

Çayırdüzü köyü kadınlarının söyledikleri ninnilere kendi sıkıntılarını da karıştırıp söylediği de olur. Bazen de o anki psikolojisine ve düşündüklerine göre ninniyi değiştirip ninniye eklemeler yapılabilirler (K. K. 52).

7. 2. NİNNİ METİNLERİ

Nani nani nani nani ma vor sḱani çobani
Moyseli ya giʒvaşa ma moysele amani

Ninni ninni ninni ninni ben senin çobanınım
Ben kalk demeden aman kalkma

(K. K. 43)

A nani nani nani gikanar mani mani
A nani nani nani gikanar mani mani
Ena govagağare bitum sḱani vrossi sḱani
İkumna ma orope nana do baba sḱani

Bir ninni ninni ninni sallayacağım çabuk çabuk
Bir ninni ninni ninni sallayacağım çabuk çabuk
Ey sana kurban olayım, iyi olan her şey senin
Anne ve baban senin için sevgiyle yapıyor

(K. K. 21)

[679] a.g.yer.

İri do giǯi deyi birden mendraşa galu
Ma xvala memaşḱvi do ari moy vamogalu

Git diyebildim diye çok uzaklara gittin
Beni burada bırakıp gittin, niye ar etmiyorsun?

(K. K. 52)

Bebek beni del eyledi(deli eyledi)
Yakti yıkti kül eyledi
Her kapiya kul eyledi
Ninni bebek uyu (K. K. 51)

Küçük Ayşe, küçük Ayşe
Ne yapiyon bana söyle?

Bebeğime bakıyorum
Ona ninni söylüyorum

Gülyüzünü öpüyorum
Ona mama yapıyorum

Küçük asker, küçük asker
Ne yapiyon bana söyle?

Tüfeğime bakıyorum
Ona mermi takıyorum

Palaskamı takıyorum
Ben kışlama gidiyorum (K. K. 51, K. K. 89)

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı

Eeee eeeee eeee e
Eeee eeeee eeee e (K. K. 89)

Bebeğin babası askerde ya da gurbetteyse şu şekilde ninniler de söylenir;

A nani nani nani	*Bir ninni ninni ninni*
Gikanar mani mani	*Sallayacağım çabuk çabuk*
Baba sḱani askeron	*Baban (şimdi) askerdir*
Moxtaseren çumani	*Yarın (sabah) gelecek*

(K. K. 3)

Nana nani a nani	*Anne ninni bir ninni*
Mele mulun nana sḱani	*Annen karşıdan (bahçeden) gelecek*
Poli[680] gulun baba sḱani	*Baban İstanbul'dan gelecek*

(K. K. 29)

Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandi düştu damdan
Bey babasi gelir Şam'dan
Ninni bebek uyu (K. K. 51)

[680] Lazcada İstanbul'a Poli denir (K. K. 29).

8. FIKRALAR

8. 1. FIKRALARIN İNCELENMESİ

Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle hisse kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere fıkra denir.[681] Bu kısa, yoğun anlatımlı tür, insan kusurları ile günlük hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç olayları, çarpıklıkları, karşıtlıkları, sağduyuya dayalı ince bir mizah, keskin bir alayla anlatan, çoğunlukla düz yazı biçiminde bir yapıya sahiptir. Fıkralar dolaylı anlatımın da güçlü aracı sayılır.[682]

Genel anlamda fıkralarda giriş, gelişme ve sonuç bölümleri bulunur. Genel kısalık, bu bölümlerin de kısa hatta belli belirsiz olmasını gerekli kılmıştır. Fıkranın kısalık ve anlamda yoğunluk özellikleri, onun temel karakteristiğidir. Fıkraların bir hükümle sonuçlandığı, ayrıntıya, betimlemeye yer vermeden kısa yoldan yargıya varıldığı görülür. Fıkralarda tez ve karşı tez, aslında gülmece olayının da özünü oluşturan çatışmayı doğurur. Bu çatışmayı kurmak ve aktarmak için açık ve duru bir anlatımla mecaz, tezat, kinaye, tevriye, istiare gibi edebiyat sanatlarından bolca yararlanılabilir.[683] Fıkralar bütün bu nitelikleriyle, kolayca anlaşılacağı üzere, çocuk ve kadın çevrelerinin değil de yetişkin erkek çevrelerinin anlatı dağarcığında yer alırlar.[684]

Karadeniz insanının güldürücülüğü ülkemizde bilinen bir durumdur. Karadeniz ağzı özelliği ile konuşan insanlar gülünç bir durumdan bahsetmese bile üslup özelliği ve Türkçeyi kullanımı karşıdaki insanların gülmesine sebep olur. Bu konuda insanları güldürmek için yöre insanında ayrı bir özelliğin olması gerekmez. Çünkü bu durum bölgede yaşayan her insanın doğasında vardır. Dolayısıyla gülünçlükler yöreden hiç eksik olmaz. Ancak bazı insanlarda bu özellik, daha yoğun bir biçimde kendini gösterir. Espri yeteneği kuvvetli insanlar diğer insanları kendine çeker. Akşamları o kişinin evinde toplanılır. Bu insanların hitabetleri o kadar kuvvetlidir ki karşıdaki insan, onun yalan söylediğini bilse bile yine de dinlemek hoşuna gider. O kadar ki, nasıl güzel ve tutarlı yalan söyleyebildiğini dinlemek ve gülmek için o insanın evine hususî olarak bile gidilir (K. K. 27, K. K. 30).

---

[681] Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, s.566
[682] Karadağ, a.g.e., s. 234
[683] Karadağ, a.g.e., s. 235, 237
[684] Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, s. 92.

8. 2. FIKRA METİNLERİ

8. 2. 1. Ak Bacak Kara Bacak Hepsi İmama Kalacak

Bir gün bir çoban koyunlarını güderken koyunlarından bir tanesi kayalardan aşağı yuvarlanmış. Aşağı taraftan da bir adam geçiyormuş. Koyunun kayalardan yuvarlandığını gören adam da hemen koyunu kapmış. Almış koyunu kesmiş ama içinde de bir kuşku varmış. Kalkmış hocaya gitmiş.

- Hoca bir koyun kayalardan yuvarlandi ben da kestim. Bu koyunun eti yenir mi yenmez mi? Bir kitaba (Kurân-ı Kerîm) bak.

demiş. Hoca da kitaba bakmış.

- Buldum.
- Ne buldun?
- Bulanu ha haramu ha, imamuha helalu ha.

demiş. Yani bulana haram, imama helal demek istemiş.

- Hocam böyle bir şey olur mu? Ben buldum, ben getirdim, ben kestim. Bana haram olup da sana nasıl helâl oluyor? Ben bunu kabul etmiyorum. Hele bir daha kitaba bak, hiç değilse belki bir bacak macak düşer bana.

demiş. Hoca da tekrar kitaba bakmış. Bir müddet sonra;

- Buldum.
- Söyle hoca!
- Ak bacak kara bacak hepsi imama kalacak!

(K. K. 12)

8. 2. 2. Sigara

Köyde Yeniçıraklar'dan Ali Dayı diye bir adam yaşamaktadır. Ali Dayı, tütüne karşı bağımlılık derecesinde çok düşkündür. Bir gün Ali Dayı, dut ağacına çıkar ve ağaçtan düşer. Düştüğü zaman yanındakilere hemen seslenir;

- Hemen bana bi sigara bağla!
- Senin Allah belangi versun, geberiyursin da derdin sigara midir?

- Çabuk, beni konuşturma! Ölmeden bi sigara içeyim!

Dut ağacından düşen Ali Dayı, ölmeden önce tek istediği şey sigara içmektir. Ali Dayı, ağaçtan düştüğü için hastaneye kaldırılır. Hastanedeki hemşireler sigaranın yasak olduğunu, içemeyeceğini söyleyince;

- Sen ne diyursin? Ben öte dünyade da sigara içebilecek miyim deyi düşüniyrum. Sen bana bu dünyade birak diyursin yau!

Aradan zaman geçer, Ali Dayı ağırlaşır ve vasiyet olarak da mezarının başucuna bir kilo açık tütün koymalarını ister. Bir süre sonra Ali Dayı ölür ve gerçekten mezarının başına açık tütün konulur.

Ali Dayı'nın gülünçlükleri hayatı boyunca devam etmiştir. Ali Dayı bir gün gurbete çıkar. Dönemin işçilerine günde beş lira yevmiye verilmektedir. Ancak yokluk yıllarında parayı ve paranın değerini Ali Dayı bilmez. Çalışkan bir adam olan Ali Dayı'ya patronu altı lira yevmiye vermek ister. Ali Dayı'nın da cevabı şu şekilde olur;

- Ben alti malti anlamam. Ben beş alirum beş!

(K. K. 2)

8. 2. 3. Parmak

Çibarina Tevfik Dayı'nın muhtar olduğu yıllardır. O dönemlerde doğan çocuklar nüfusa hemen yazdırılmaz. Bazısı 10 yaşında, bazısı 15 yaşında, çoğusu da askere gidince yazılır. Yayla mevsiminde Tevfik Dayı, beş çocuğu nüfusa yazdırmak için kaymakama gider. Kaymakamla Tevfik Dayı arasında şu konuşma geçer;

Kaymakam - Çocukların gelmesi lazım muhtar. Çocuklar görülmeden nüfusa yazılır mı?

Tevfik Dayı - Oy anasını.

Kaymakam - Dosyaları veriyorum. Bari şuralara çocuklar parmak bassınlar da dosyalara işlensin.

(Tevfik Dayı, herkesin yaylada olduğunu ve beş çocuğu nasıl yazdırabileceğini düşünüp yarım saatte kaymakamın yanına döner.)

Kaymakam - Yau muhtar, bu kadar şeyi bir arada hemen yarım saatte nasıl hallettin? Helâl olsun.

der ve kaymakam dosyalara imzasını atar. Tevfik Dayı da parmaklarını gösterip;

Tevfik Dayı - Bak bu Melike'nun, bu Havva'nun, bu Hasan'un, bu Hatice'nun, bu Ayşe'nun, bu Hüseyin'un. Hepsine ayri ayri parmaklarumi bastum.

Kaymakam - Yau ne yaptın muhtar? Böyle olur mu?

Tevfik Dayı - O kadar çocuği ben şimdi nerde bulayim? Olur, olur, olacak. Bak oldi işte!

(K. K. 18)

8. 2. 4. Kazma Herkese Lazım

Mayıs ayında bir adam komşusuna gidip bir kazma istemiş.

- Faik Dayi bi kazma ver.

diye seslenmiş. Faik Dayı da çıkarmış balta vermiş. Adam da;

- Faik Dayi, ben senden kazma istedim kazma!
- Bu ayda balta verilur, kazma herçese lazim!

Faik Dayı, kazmayı verirse kendisinin kazmasız kalacağını, bahar ayında kazmanın herkese lazım olduğunu, bu sebeple komşusunun neden şimdiye kadar kazmasını hazır etmediğini ima ederek sitemde bulunmuş.

(K. K. 69)

8. 2. 5. Kork Ahmet Kork

Köyde Ahmet Dayı diye bir adam varmış. Çobanlık yapmak için yaylaya çıkmış. Ahmet Dayı'nın yanında bir arkadaşı varmış. Arkadaşı, köye inip yiyecek getirecekmiş ve Ahmet Dayı'nın yaylada yalnız kalacağını söyleyerek kendisiyle gelmesini istemiş. "Kasım'dan sonra burada kalınmaz Ahmet, korkarsın." demiş. Ahmet Dayı da "Ben korkmam. Sen git de köyden yiyecek getir." demiş.

Akşam olmuş, Ahmet Dayı tek başına yaylada kalmış. Yaylada kaldığı evin üstünde de hartumalar[685] varmış. O zamanlarda evlerin üstleri hartuma ile örtülürmüş. Gece olunca hartumalardan "dan dan" diye sesler gelmeye başlamış. Cinlerin geldiğini anlayan Ahmet Dayı da kendi kendine "Korkma Ahmet korkma." diyormuş. Daha sonra Ahmet Dayı bakmış ki sesler gelmeye devam ediyormuş. O zaman "Kork Ahmet kork. Burda cin de olur peri de." demiş.

(K. K. 27)

8. 2. 6. Alusta'nın Hayvanı

Geçmiş yıllarda köyde Ali isminde bir duvar ustası varmış. Ali'ye usta diye diye ismi Alusta hâlini almış. Alusta, aynı zamanda çok da kumar oynayan bir insanmış. Geçimini sağladıkları kaç tane hayvanını satıp hep kumarda kaybedermiş. Bu sebeple hiçbir hayvan Alusta'nın ahırında uzun müddet kalamazmış. Dolayısıyla inekleri doğum yapamadan çoktan satılırmış. Alusta'nın babası Kadir Dayı da oğlunun bu durumundan dertlense de bir çare bulamıyormuş.

Yaylaya çıkma mevsimi gelmiş, köylüler hayvanlarını yaylaya çıkarmışlar. Böylelikle Alusta'nın hayvanları da yaylaya çıkarılmış. Alusta'nın hayvanları arasında tek bir olgun ineği varmış. Ancak o da zayıf ve güçsüzmüş. Çünkü güçlü inekler kumarda kaybediliyormuş. Bir gün Alusta'nın oğlu, Ƶari Ǩançeni bölgesindeki evinde oturan Kadir dedesinin yanına koşarak gitmiş. Küçük çocuk heyecanlı ve sevinçliymiş. Kapıyı tak diye tekmeleyip içeri girmiş:

- Dede, dede!
- Ne oldu oğlum?
- Bizim hayvan yüklendi!
- Aman kimse duymasın! Bu hiç görülmemiş bir şey! Alusta'nın hayvanlarının şimdiye kadar yüklendiği görülmemiş, aman kimse duymasın!

[685] Kiremitin bulunmadığı dönemlerde çatı örtmek için kullanılan, kayın, kestane, çam ağacı vb. ağaçlardan elde edilen, yaylalarda rüzgâra kara karşı üzerine taş konulabilmesi için uzun olarak kesilmiş, genellikle kısa kiremit biçimindeki, 130-150 cm uzunluğa, 20-30 cm genişliğe ve 2-3 cm kalınlığa sahip tahta parçası, padavra, sendere. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "xartoma", s. 947.

Alusta, çok kumar oynadığından inekleri yüklenmeden satılır, dolayısıyla bir bereket olmazmış. Alusta'nın ahırında ilk kez bir inek kumarda kaybedilmeyip hamile kaldığından bu Kadir Dayı için şaşılacak bir durum olmuş.

(K. K. 3)

8. 2. 7. Civcivler

Köyde Ali ile Osman isminde iki komşu varmış. Osman Dayı'nın bahçesinde tavukları varmış. Bir tavuğu kuluçkaya oturmuş, civcivleri olmuş. İlkbahar gelmiş, civcivler bahçede dolaşmaya başlamış. Osman Dayı'nın diğer tavuğu da kuluçkaya oturmaya hazırmış ancak Osman Dayı daha kuluçkaya yatırmamış. Öbür tavuğun civcivleri de sadece Osman Dayı'nın bahçesinde değil komşuların bahçesine de giriyorlar, bahçede yetişen ürünler büyüyemeden didikliyorlarmış. Zamanla bu civcivler komşu Ali Dayı'nın bahçesinde de dolaşmaya başlamışlar. Ali Dayı, ne ekip biçtiyse civcivler onları kurcalıyor büyümeden zâyi ediyorlarmış. Ali Dayı da en sonunda Osman Dayı'nın yanına gelmiş. Osman Dayı'ya şaka olarak;

- Osman, ha bu tavuği da yavrulari da bi kaybet[686] da ben sana bir siğir vereyim.

demiş. Yani Ali Dayı, Osman Dayı'nın civcivlerinden ne kadar bezdiğini şaka yollu olarak bu şekilde ifade etmiş. Osman Dayı da bu nükteyi farkederek;

- Yau ben ne halt ettum! Nasil oldu da ikinci tavuğu da kuluçkaya oturtmedum.

diyerek cevap vermiş.

Yani Ali Dayı'nın "Sığırımı veririm." sözüne karşılık, Osman Dayı da "Daha fazla civcivim olsaydı Ali'nin bahçesine daha çok zarar verirlerdi, böylelikle Ali bana daha çok sığır verirdi." anlamına gelen bir sözle Ali'nin nüktesine karşılık vermiş.[687]

(K. K. 17)

[686] "Kaybet" ifadesi yörede farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılır. Örneğin burada yok etme anlamında kullanılmıştır.

[687] Bu fıkra Lazca anlatılmıştır. Lazcada daha farklı anlamlar barındırdığından köy halkınca daha gülünç bir durumu ifade etmektedir. Türkçeye çevrildiğinde bu anlam korunamamaktadır.

8. 2. 8. Yukarıki Yayla'da Kaç Karış Kar Var?

Aşağıki Köy'de bazı köylüler oturmuş sohbet ediyorlarmış. Kış mevsiminde insanların tek eğlenceleri birbirlerinin evlerinde toplanıp sohbet etmekmiş. Sohbet ederken ortaya bir soru atılmış: Yukarıki Yayla'da acaba şu anda kaç karış[688] kar var? Konuşmuşlar, tartışmışlar bir karara varamamışlar. O karda kışta yaylaya çıkılması da mümkün olmadığından bu soru akıllarını daha da meşgul ediyormuş. "Bunu bilse bilse en iyi Osman Dayı bilir, o yaşlı adamdır ille ki görmüştür." diye düşünmüşler. İki kişi kalkmış gecenin bir vakti Osman Dayı'nın evine gitmiş. Osman Dayı'nın kapısını çalmışlar. Osman Dayı da gecenin bir vakti ne olduğunu sormuş. "Osman Dayı bir iddiaya girdik. Şimdi Yukarıki Yayla'da kaç karış kar vardır?" demişler. Gece gece yataktan kaldırılan Osman Dayı "Ha şimdi geliyorum, bekleyin." cevabını vermiş. Osman Dayı üstünü giyinmiş, evden çıkmış. Hep birlikte sohbet edilen eve dönmüşler. Osman Dayı'ya tekrar aynı soru sorulmuş:

- Osman Dayı bu mevsimde Yukarıki Yayla'da kaç karış kar vardır?
- 45 karış kar vardır.
- Osman Dayı 45 karış çok fazla değil mi?
- Çok değil, 45 karış kar var yaylada.
- Osman Dayı, çok söyledin o kadar olmaz.
- E öyle olsun, hadi 40 karış olsun.
- O da fazla Osman Dayı, o kadar kar olmaz.
- Anam karım olsun, 35 karıştan aşağı inmem. Haa, inanmıyorsanız gidin ölçün!

Osman Dayı'nın bu cevabını duyanlar gülmekten kırılmışlar. Çünkü Osman Dayı, gece gece kendisini uyandırıp da getiren bu insanların, bu karda kışta gidip de karı ölçemeyeceğini bildiğinden kendi kafasına göre bir cevap vermiş ve bu cevabın da aksini iddia edemeyeceklerini bildiği için onlarla dalga geçmiştir.

(K. K. 17, K. K. 27)

8. 2. 9. Osman Dayı

Osman Yeniçırak, abartılı esprileriyle çevresindekileri etrafına toplayabilen biriymiş. Aklına yaşadığı bir olay geldiğinde o olayı anında abartılı bir şekilde karşı

[688] Geçmişte ölçü birimi olarak metre bilinmediğinden karış hesabıyla ölçüm yapılmaktaydı (K. K. 17).

tarafa anlatabilecek yeteneğe sahipmiş. İnsanlar da bu olayı abartılı anlatacağını bildiği hâlde yine de dinlemekten zevk alıyorlarmış. Hatta Osman Dayı'nın evine giderken "Yalan dinlemek için Osman Dayı'ya gidiyoruz." derlermiş (K. K. 17). Bir gece yine herkes Osman Dayı'nın evinde toplanmış, Osman Dayı'nın anlattıklarını pürdikkat dinliyorlarmış. O akşam, askerlik döneminde yaşadığı bir olayı anlatıyormuş:

> *Binbaşi dedi ki 'Hayde Çirak![689]' dedi. 'Kiz kaçireceğiz.' dedi. Giresun'un Sütlaç Köprisi'nden oteye köy var. Binbaşiye sordum 'Sana mi?'. 'Evet, bana.' dedi. Gittik kızi kaçireceğiz ama binbaşi korktu. 'Kiz hangisidur?' deyi soyledum. 'Kız odur.' soyledi. Ulan ben indirdim kızi, bindireceğim ata. Kız binemiyor. Zorlan ata bindirdim. Ben de öne bindim, kiz arkamda. Arkadan bana böyle yapiyur. Arkamda benim sırtıma vuriyur. 'Ne oldu?' dedum. 'Sen kaçırıyorsan geliyorum. Yoksa binbaşiye gelmiyorum.' dedi. Oy anasini. Ben da burda evliyim. Ne yapacaksin? Ulan gelini tekrar alduğum yere birakacağim ama binbaşi da önumde gidiyur. Mecbur, at ilen gidiyuruz. Baktuk halk tufekli mufekli arkadan geliyur. Binbaşi cevap veremez. 'Ne yapacağim? Ne yapacağim?' deyi düşüniyur. Binbaşi, 'Çirak, kendini kurtar.' dedi. 'Kendimi kurtarayim ama kızi vurayim mi?' dedim. 'Vurma, ne yaparsen yap.' dedi.*
>
> *Denize atladum at ilen beraber. Atlen gidiyuruz denizde. Köstekli saet var idi oni da düşurdum denizde. Gittum, gittum artuk yoruluyorum. Baktum arkaya pata pata geliyur. Motor, el motoru. Motorle bizi çikardiler zorlan aldiler. At da çıkti öyle. Saeti düşurdum. Binbaşi dedi ki 'Saat alayım sana.' dedi. Ben 'Alma.' dedum.*
>
> *Sonra, tezkereyi aldum. Köye gelmeden Pazar'a geçtum. Bi balik alayim dedum. Bi baktım karni büyuk bi baluk. 'Kaç para?' dedum ki '5 lira.' dedi. 'Al sana 10 lira, onu ver.' dedum. Ki adam da huylandi satici olan. Düşundi ki bunda bi şe var, ya altın var içinde, bi şeler var. 'Vermem.' dedi. 'Yau al kardeşim parayi.'. Neyse balığı verir. Bi daha eve geldum. Balığun karnini açtığım zamanda saat boyle yapiyur ha, tak tak. Düşurduğum saat orda çikti. Hala daa çalişiyur (K. K. 27).*

[689] Osman Dayı Çıraoğlu ailesinden olduğu için, binbaşı ona "Çırak" diye seslenirmiş.

Osman Dayı için bu olayın abartılı ve gerçekdışı olarak aktarımı belki de üç saat sürermiş. Ama insanlar hiç sıkılmadan pürdikkat onu dinler ve çok keyif alırlarmış.

(K. K. 17, K. K. 27)

8. 2. 10. Adami Adama Gönderdiler!

Tevfik Dayı'nın köyde muhtar olduğu dönemlerde devlet, köylere mısır unu yardımında bulunacaktır. Ancak devletin de bu yardımı sınırlı olduğundan her zaman veya her istendiğinde bu yardım alınamaz. Tevfik Dayı, devletin mısır yardımı yaptığını duyunca "Ben de bi gideyim kaymakamlığa. köyüme biraz mısır yardımı alayım. Köylü açlıktan kırılıyo." der. Kalkar kaymakamlığa gider.

- Kaymakam Bey, ben mısır almaya geldim.
- Ne diyorsun muhtar? Ne yardımı? Yardım yoook!
- Yok, ben köylüme söz verdim Kaymakam Bey. O yardımı almadan gitmem.
- Verememem muhtar.
- Vereceksin Kaymakam Bey, ben köylüme söz verdim. Mısır almadan şurdan şuraya gitmem. O yardımı alacağım.
- Tamam muhtar. Seni de kaydettim. Gelince biz sana göndeririz.
- Yok. Şu anda olan mısırdan bana vereceksin. Eli boş, burdan gitmem.
  (Kaymakamın canı iyice sıkılıp darlanır. Ancak Tevfik Dayı da saatlerce yol yürüyüp Pazar İlçesi'ne indiğinden ısrarından vazgeçmez.)
- Hey anasını muhtar! Sizin köyde başka bir adam yok muydu da seni seçip de benim başıma musallat ettiler? Doğru dürüst bir adam yok muydu?
- Olmaz olur mu Kaymakam Bey. Adam var idi ama adami adama gönderdiler, beni da sana gönderdiler!
- Tamam muhtar, tamam. Ne kadar mısır istiyorsan al, götür..

(K. K. 18)

8. 2. 11. Ölmedin de Kurtardın!

Köyde Şabaka Dayı (Şaban) diye bir adam varmış. Bu adamın çok huysuz bir eşeği varmış. Bu eşek, çok saldırgan, komşuları çok rahatsız eden, habire haykırıp gece insanları uyutmayan, huzursuzluk çıkaran bir hayvanmış. Günün birinde bu eşek, birine

saldırmış ve kavga çıkmış. Şabaka Dayı da ǩopli[690] ile yürüyüp eşeğin kafasına indirmiş. Adam artık o kadar sinirlenmiş ki eşeği döve döve öldürecek hâle getirmiş. Bakmış ki eşek hâlâ ölmemiş, yaşıyormuş. O zaman eşeğe "Ölseydin ben sana gösterirdim! Ölmedin de kurtardın! Ölseydin ben sana yapacağımı bilirdim!"[691] diye bağırmış.

(K. K. 20)

8. 2. 12. Mağara

Alusta Dayı renkli kişiliğe sahip bir adammış. Aynı zamanda da şairliği de varmış. Atışmalarda anında cevap verebilme yeteneğine sahipmiş. Ancak kötü bir huyu varmış ki o da kumar oynamakmış. Bu özelliği yüzünden halk tarafından eleştiriliyormuş. Bir gece yine Behice köyüne inip sabaha kadar kumar oynayan Alusta, bütün parasını kumarda kaybetmiş bir de üstüne ceketini ve pantolununu da kaptırmış. Alusta Dayı çaresiz, üzerinde içlikle, köyü Ğvandi'ye çıkacakmış. Ancak kimseye görünmemek için sabahın ilk ışıklarından önce bir an evvel köyüne çıkmak istiyormuş.

Alusta Dayı, köyüne çıkarken birden fırtına kopmuş. O yağmurda adımını bile atamayan Alusta, bir mağaraya girip yağmurdan korunmuş. Artık hava aydınlanmak üzereymiş. Ancak yağmur hâlâ dinmiyor ve Alusta içliğiyle mağaranın içerisinde çaresizce bekliyormuş. Köylüler onu görürse yine dalga geçip laf atacaklarmış. Zaman geçmesine rağmen fırtınanın dinmeyişine karşın Alusta, Allah'a karşı serzenişte bulunmuş:

E Alla! Ma Alla kovortiǩo do si Alusta kortiǩo, ma si haşo ǩogodarťuyi?

"Ey Allah! (Zaten dün gece şans vermedin, anamı ağlattın. Burda da böyle yapıyorsun.) Ben Allah olsaydım da sen Alusta olsaydın, ben sana böyle mi yapardım?"

(K. K. 30, K. K. 60)

8. 2. 13. Amme Davası

Köyde iki kardeş kavga etmiş. Kardeşlerin kavgaları o kadar büyümüş ki en sonunda mahkemelik olmuşlar. Mahkemeyi ise devlet açmış. Yani bu dava amme

[690] Küçük el baltası.
[691] Bu sözler Lazca olarak anlatıldığında daha geniş bir anlam barındırdığından halkın hafızasında çok gülünç bir yer edinmiştir.

davasıymış. Köyde de lâkap takılması ve adların Lazcaya göre söylenmesi durumu çok yaygınmış. Örneğin; Ahmet adı Ame, Amena, Ameka gibi şekillere girebilirmiş. Davalı kişinin de Ahmet adında bir oğlu varmış. Bu durum da mahkemede karışıklık yaratmış. Mahkemede kardeşini döven kişiyle hâkim arasında şu konuşma geçmiş;

Hâkim – Sen suçlusun. Kardeşini haksız yere dövmüşsün. Sana amme davacılık yapıyor.

Davalı – Yau, ben kardeşimi döveceğim dövmeyeceğim. Ame'nin ne işi var bu işte? Benim oğlum ne karışıyor?

(K. K. 3)

8. 2. 14. Asker

Nçareri'lerden[692] Ahmet adlı bir adam varmış. Ahmet Dayı'nın bir oğlu olmuş. Ancak geçmiş zamanlarda çocuklar doğduğu zaman hemen nüfusa yazılmadığından büyüdüğü zaman yazılırmış. Çünkü geçmiş yıllarda askere gidildiğinde geri dönebilen zor oluyor ve bu yüzden geç yazılıyormuş. Ahmet Dayı, oğlunun adını Mehmet koymuş. Mehmet büyüdükçe babasının hoşlanmadığı davranışlarda bulunuyormuş. Yıllar geçmiş Ahmet Dayı'nın oğlu Mehmet 'in askere gitme zamanı gelmiş. Muhtar ile Ahmet Dayı arasında şöyle bir konuşma geçmiş:

- Ahmet Dayı, çocuğun askere gitme zamanı geldi. Ancak daha nüfusa yazılmadı. Bu çocuğu artık nüfusa yazalım.
- Yazalım.
- Nasıl yazalım?
- Askere gidecek de gelemeyecek gibi yaz!

Ahmet Dayı, oğlunun yanlış davranışlarından bezdiği için muhtara böyle bir cevap vermiş.

(K. K. 29)

8. 2. 15. Türkçe Bilmiyorum

Köyde yakın zamanda gülünç bir hadise yaşanır. Köye gelen ormancı, Ayşe Hala ile karşılaşır. Ormancı, Ayşe Hala'ya bir arazinin kime ait olduğunu sorar. Ayşe

[692] Kuyumcu sülâlesindeki bir aileye ait lâkaptır.

Hala da ormancıya Türkçe bilmediğini Lazca bir şekilde ifade ederek ormancıyla ilgilenmek istemez. Bunun üzerine ormancı, Ayşe Hala'nın yanındaki kızın kim olduğunu kadına sorar. Ancak kadın inat edip "Vamişkun" yani "Bilmiyorum" der ve ilgilenmez. Adam da sinirlenerek "Hala, sen Türkçe bilmiyorum diyorsun. Yanındaki torununu soruyorum tanımıyorum, bilmiyorum diyorsun. Arazide çalışıyorsun kime ait olduğunu bilmiyorum diyorsun. Bu nasıl iş?" diyerek çeker gider.

Aradan zaman geçer. Ayşe Hala'nın Ardeşen'e işi düşer. Ardeşen'deki işini bitirdikten sonra Fırtına Deresi'nde araba bekler. Araba beklerken köye gelen ormancı ile karşılaşır ve bu sefer ormancı, Ayşe Hala ile Lazca konuşur. Ayşe Hala da Türkçe konuşur. Aralarında şu konuşma geçer;

- Xala so ulur (Hala nereye kadar gidiyorsun)?
- Çayırdüzü'ne gidiyorum.
- Mati Vicaşa ulur. Hade, keyoḱapi araba (Ben de Çamlıhemşin'e gidiyorum. Haydi, atla arabaya.).

(Aradan zaman geçer.)

- Xala, "Çayirdüzü'ne gidiyorum" deyi miǯvi'on do Turkça kogişkurťu do si moy şḱuni ok kada çekturdun? (Hala, "Çayırdüzü köyüne gidiyorum" diye Türkçe söyledin, Türkçe biliyordun da sen niye bize o gün o kadar çektirdin?)
- O na si var orťare! Lazca kogişḱurťu do vay mome ḱaçi yau! Si madem çi Lazca kogişḱurťu do ma moy memaḱaçi! (Hay, sen olmayasın! Lazca biliyordun da bana niye o kadar çektirdin! Sen mademki Lazca biliyordun da bana niye çektirdin!)

(K. K. 15)

8. 2. 16. Öğretmen

Köylere okul yapılıp öğretmenlerin gönderildiği yıllardır. Çayırdüzü köyüne yeni okul yapılmıştır ve bir öğretmen gelmiştir. Köyde bir "öğretmen" söylentisi vardır ama insanların çoğu Türkçe bilmediği için "öğretmen"in ne olduğunu da tam olarak çözemezler. köyün kadınları bir gün köy öğretmeniyle karşılaşırlar ve onun öğretmen olduğunu duyarlar. Kadınların arasından biri şöyle bir tepki verir;

- Öğretmen öğretmen viťur ya. Ha muti megere koçi'on ya!
  (Öğretmen, öğretmen diyorlardı, bu meğerki bir insanmış!)

(K. K. 15)

8. 2. 17. Gâvur Mezarı

Geçmiş yıllarda geç yürüyen ya da gelişimini tamamlayamamış çocukları gâvur mezarına götürerek ayaklarını mezara bastırırlarmış. Mezara bastırdıktan sonra ťafa adı verilen bu çocukların iyileşeceğine dair bir inanç varmış. Hakikaten de bu çocuklar bir süre sonra iyileşiyor ve çok iyi yürümeye başlıyormuş. Bunu duyan çevre köylerden bir kadın Çayırdüzü'nde bir gâvur mezarı olduğuu duyunca köye gelmiş. Köy merkezine geldiğinde çeşmeden abdest alan bir adamla karşılaşmış:

- Dayi, hay bere cevobazginapan. Cavuri mezare so on?
  (Dayı, bu çocuğu bastıracağım. Gâvur mezarı nerdedir?)

- E skiri! Hay alayişi dolumcuran cavur oran! Alayi kon cobazginapen cobazginati..
  (Ey evlat! Bunların alayı gâvurdur! Her yere bastırabilirsin..)

(K. K. 18)

8. 2. 18. Hemşinli

Hemşinli bir adam Ankara'ya gitmiş. Ankara'da hemşerileriyle karşılaşmış. Aralarında şöyle bir konuşma geçmiş:

Hemşinli – Bizum çoyde ne var ne yok?
Hemşeri 1 – E yaramazluk yok.
Hemşinli – Bizum kari kuri ne yapiyur?
Hemşeri 2 – Kari, kari ama kuri nedur?
Hemşinli – Biz kirke kada kari deruz, kirkten sonra kuri deruz.

(K. K. 39)

8. 2. 19. Sen Doğduğun Zaman Delilendim!

Kadir Dayı, oğlu Alusta ile kavga etmiş. En sonunda sinirlenerek evden çıkıp gitmiş. Kadir Dayı, yolda sinirli sinirli giderken başındaki şilafinin sarkaçları güneşte gölge yapıyormuş. Kadir Dayı da bu gölgenin oğlu Alusta'nın gölgesi olduğunu, kendisini gelip yakalayacağını düşünerek koşmaya başlamış. Babasının bu hâlini gören Alusta, babasına seslenmiş:

Alusta – Sen iyice delilendin!

Kadir Dayı – Ben şimdi delilenmedim, sen doğduğun zaman delilendum!
(Ma huy va vilaxi, ya, si diinisi vilaxi!)

(K. K. 3, K. K. 51)

8. 2. 20. Rezil

İki adam bir yerde karşılaşmışlar ve aralarında şu konuşma geçmiş:

- Hangi köydensin?
- Ğvandi vor (Ğvandi'denim).
- Bi rezil! Hangi akrabadansın?
- Amatinape (Ahmetoğlular'danım).
- Bi daha rezil!

(K. K. 30)

8. 2. 21. Misafir

Çayırdüzü köyündeki bir aileye uzak bir yerden misafir gelmiş. Yokluk yıllarını yaşayan köydeki insanlar her zaman yiyecek bulamıyormuş. Bu sebeple misafiri gelen ailenin gelini, misafire ne yemek vereceğini kara kara düşünüyormuş. Saat de iyice ilerlemiş. Birden aklına bir fikir gelmiş. Yatıya gelen misafirlerin yataklarını hazırlamaya başlamış. Hepsinin yerini hazır ettikten sonra misafirlere dönüp "Ne zaman yatmak isterseniz yeriniz hazır." demiş. Misafirlerden biri de "Yemekten sonra yatarız!" cevabını vermiş.

(K. K. 96)

8. 2. 22. Bilet

Gurbetten köyüne dönecek olan bir adam otogara gider. Bilet gişesindeki personele "Ğvant'a bilet kes!" şeklinde seslenir. Personel bir bilet hazırlayarak adama verir. Adam da biletini alıp otobüse biner. Adam, yol oldukça uzun olduğundan en başta bir şey anlayamaz. Ancak saatler geçtikçe gidilen yollar tanıdık gelmemeye başlar. Memlekete gidildikçe yeşilliklerin çoğalması gerekirken tam tersi azalmıştır. En sonunda otobüs şoförü bu adamı sapsarı bir yere getirip bırakır. Adam da neler olduğunu şaşkınlıkla sorar. Meğerki bilet gişesindeki personel, Lazca bilmediği için Ğvant köyünün adını Van anlamış ve Van iline bilet kesmiştir.

8. 2. 22. Tembel Gelin

Geçmiş yıllarda evin anne ve babası oğlunu evlendirmişler. Ancak aldıkları gelin ne yemek yapıyor ne de temizlik yapıyormuş. Evin hiçbir işine karışmadan akşama kadar odasında yatıyormuş. Kaynana ve kaynata bu durumdan çok rahatsızmış ve bir plan kurmaya karar vermişler. Kaynana eşine "Sen evi süpürmeye başla. Gelin tam odadan dışarıya çıkarken ben senin elinden süpürgeyi almaya çalışacağım. Sen de süpürgeyi vermemeye çalışacaksın. Gelin de evi bizim süpürmeye çalıştığımızı görünce herhalde utanır ve süpürgeyi elimizden alıp süpürmek ister. Sen de süpürgeyi ona verirsin." demiş.

Ardından gelinin kaynatası evi süpürmeye başlamış. Gelin tam odasından çıkarken kaynana eşinden süpürgeyi vermesini istemiş. Kaynata da vermeye yanaşmamış. Kaynana da "Olmaz, sen süpürme. Çok yoruldun, artık ben devam edeyim." demiş. Gelin de söze karışmış:

"Evi bir o süpürsün, o yorulunca da sen süpür. Sırayla yaparsınız. Bir süpürme işi için niye tartışıyorsunuz ki?"

(K. K. 96)

9. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

9. 1. ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİN İNCELENMESİ

Her ulusun kültüründe yer eden atasözleri, ortak edebiyatın da ortak hayat görüşü, anlayışı ve yorumunu sergiler. Kaynaklarda, atasözlerinin az sözle çok şey anlatma özelliğinden söz edilir. Bu yerinde hüküm, atasözlerinin anlam bakımından yoğunlaştırılmış yapılarından kaynaklanmaktadır. Edebî eserlerde olsun, gündelik hayatta olsun atasözleri ile ortaya konulan anlatım, daha bir güç ve renk kazanmaktadır. Kökenlerini çok eski yıllara kadar indirebileceğimiz bu ortak söz ürünleri, eskilikleri itibarıyla bünyelerinde zaman zaman arkaik sözcüklere de yer vermektedirler. Bu yönleriyle de doğal bir söz koruyucu olmalarından dolayı, dil incelemelerinde çok değerli malzeme sunarlar.[693]

Atasözlerini normal konuşmalardaki bazı söz kalıplarından ayıran temel özellik, anlatımlarının kısa, kesin ve açık olmasıdır. Atasözlerinde mümkün olduğunca anlatım yalındır.[694] Deyimler ise çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan sözcük topluluklarıdır.[695]

Atasözleri ve deyimler kalıplaşmış sözlerdir. Bu nedenle atasözü ve deyimin bünyesinde bulunan herhangi bir kelime çıkarılamaz veya o kelimenin yerine başka bir kelime kullanılamaz. Ayrıca atasözleri ve deyimlerde yer alan kelimelerin çoğunun, gerçek anlamından farklı bir anlamı vardır. Bu ortak özelliklerine rağmen, deyim ve atasözlerinin birbirlerinden ayrılan yönleri de vardır. Deyim, bir kavramı ifade etmek üzere kullanılan özel bir anlatım kalıbıdır, genel kural niteliğinde bir söz değildir. Oysa atasözleri, atalarımızın uzun süren deneyimlerinin sonucu ortaya çıktığı için, genel kural niteliğindedirler. Deyim ve atasözleri arasında amaç bakımından da farklılık vardır. Deyimlerin amacı bir kavramı ya özel kalıp içinde, ya da çekici bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almamız için gerçekleri bildirmektir.[696]

---

[693] Karadağ, a.g.e., s. 261-262.
[694] Açа, Yılmaz, Sever, a.g.e., s. 164.
[695] Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: TDK Baskısı, 1968, s. 41.
[696] Ö. Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: İnkılap Yayınları, 1988, s. 40-41.

9. 2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDE KULLANILAN ATASÖZLERİ

1. Arazinin kötüsü olmaz, adamın kötüsü olur (K.K. 4).

2. Nasıl yaparsak yapalım, ip bizim ayağımıza dolanır (K.K. 15).

3. Can dışardan gelir (K.K. 3).

4. Sana taş atıyorlarsa sen yine buldunsa ekmek at, yoksa hiçbir şey atma (K.K. 51).

5. Geçen yılın zarı bu sene vurdu (K. K. 26).

6. On sekiz haneyi bir ettin (K. K. 29).

Geçmiş yıllarda köyde on sekiz hane olduğundan, her tarafı dolaştın anlamına gelen bu söz söylenilegelmiştir. Köydeki hane sayısı arttıkça bu söz de değişikliğe uğramıştır.

7. Elli dört haneyi bir ettin (K. K. 29).

8. Seksen haneyi bir ettin (K. K. 4, 29).

9. Evin neşesi çocuk, bereketi ise hayvandır (K. K. 4).

10. Yaylada hak yemek adama iyi gelmez (K. K. 29).

Yaylalar, tüm köylülerin ve hayvanların ortak kullanım alanı olduğundan ve yayla için yapılan mahkeme davaları zor koşullarda kazanıldığından bu söz söylenilegelmiştir.

11. Balık bulanık suda avlanır (K. K. 15).

12. Isırgan otundan ısırgan biter (K. K. 58).

13. Asıyla hası da gider (K. K. 28).

14. Kurt puslu havayı sever (K. K. 3).

15. Kurt, koyun sürüsüne bir baktı mı gözlerine kan çöker (K. K. 15).

16. İnsan adamını terk etmeyecek (K. K. 4).

17. Evlat, ilik yağı gibidir (K. K. 51).

18. Fare hem üfler hem de yer (K. K. 51).

19. Köpeğin kuyruğundan tutarsan seni çöplüğe götürür.
(Laçi k̆udeli aknasi omçveleşa giyonay (K. K. 49).)

20. İki odunu yan yana getirmezsen ateş tutuşmaz.
(Dişk̆a var orʓu ťaşa daçxuri var igzen (K. K. 60).)

21. Öküze çıngırak taksan da inek olmaz.
(Xoji çingiraği dolovobasi puji var iyen (K. K. 60).)

22. Akılsız dostun olacağına akıllı düşmanın olsun daha iyidir.
(Akilsuzi dosti giyonurtaşa akilli düşmani giyanurtay daha vrossi vor. Nosi navaruğun dostişa, nosi na uğun duşmani vroson (K. K. 17).)

23. Falancı bolbolcu, kırk sene daha (varlığı) olmasa yaşar.
(Felanci bolbolci kirk sene gamvaonesan hişo orti. (K. K. 17).)

24. Allah ne diyor biliyor musun? Biz anlayamıyoruz ama size çocuk mocuk lazım değil, diyor.
(Alla muittu / mu tk̆u gişkuni? Oxorza ha mutʒomeran tk̆va ren muti vagavaçiran.)

Bu söz bir olaydan sonra söylenilenmiştir. Geçmiş dönemlerde köyde bebek ölümleri yüksektir. 1 ya da 1,5 yaşında bebekler yüksek ateşten, bakımsızlıktan ve doktor bulunamamasından dolayı hemen ölmektedir. Bir ailenin bebeği olur ve uzun müddet yaşamadan hastalıktan vefat etmiştir. Aradan zaman geçmiş ve bu ailenin bir bebeği daha olmuştur. Ancak o bebek de uzun yaşayamadan vefat etmiştir. Bu ailenin üçüncü çocuğu daha olmuştur. Mevsim de ilkbahardır. Evde çocuğa bakacak kimse bulunmadığından kadın bebeğini beşiğiyle birlikte bahçeye taşımıştır. Kadın bahçede işini yaparken bebek uyanmış ve nasıl olduysa uyanınca beşikten çıkıp aşağı doğru yuvarlanıp ölmüştür. Aile bu şekilde üçüncü çocuğunu da kaybetmiştir. Son çocuğunu da kaybeden ailenin evinde akşam kıyametler kopmuştur. Çünkü bir türlü bebeklerini sağlıkla büyütememişlerdir. Bu durumun üzerine bebeğin babası eşine bu cümleyi kurar. Yani "Allah bizden çocuk esirgemedi, çocuk verdi ama biz bakamadık. Çocuklar öldü. Üçüncü çocuğu da verdi ama sen ki o çocuğu alıp bahçeye indin, ona da bakamadın toprağa verdin. Şimdi Allah bize çocuk mocuk lazım gelmediğini söylüyor

ama biz anlayamıyoruz. Çünkü verse de biz o çocuklara bakamıyoruz ki." anlamına gelen bir cümle söylemiş ve söz kalıplaşarak günümüze değin gelmiştir (K. K. 17).

25. Kambani Tepesi'ni geçtin *(Ǩambani Raƙaniyi kome oxtu)*

Geçmiş dönemlerde Kambani Tepesi'nin ötesi tamamen sık ormanların bulunduğu, o günün şartlarında yerleşim yerlerine uzak, insanların gitmeye korktuğu bir yermiş. Bu yüzden Ǩambani Raƙani'yi geçip ilerleyen insanlara "epeyi bir yol kat ettin, çok uzağa gittin" anlamlarını barındıran Ǩambani Raƙani'yi geçtin sözü kullanılırmış (K. K. 17).

26. Azrail ile sarımsak ekemem *(Erzaili-şƙala leri irgeni)*

Kişinin kuvvetini aşan konularda kişinin bir şey yapamayacağı ve bunu da kabullendiği anlamına gelir. Yani boyumdan büyük işlerde boy gösteremem ya da güçlü kişilerle boy ölçüşemem anlamları çıkarılır (K. K. 26).

27. Ben söyleyeyim, sen dinle, aklına yaz, sonra bana söylersin.

(Ma ptƙvar si eli kori, soo okaçxe şƙu mi tƙvaten.)

Bu söz bir olay üzerine söylenmiş ve kalıplaşmıştır. "Si eli kori", mecaz anlamda "Sen aklına yaz." anlamına gelir. Bu deyimin oluşumuna sebep olan kişiler Ahmet[697] ile nişanlısı Munise'dir. İki nişanlı birbirlerine atışma yapmak isterler. Ancak geçmiş zamanlarda kalem-kâğıt pek bulunmadığından insanlar bu atışmaları ezberleyip akıllarında tutarlar. Ortamda bulunan Sadiye'ye de bu atışmayı aklında tutması için "Ben söyleyeyim, sen aklına yaz, sonra bana söylersin." ifadesini kullanırlar. Daha sonra bu söz zamanla köy halkınca da birçok durumda kullanılır hâle gelir. (K. K. 17, K. K. 29)

28. Tavan arasında ama demiyorum. *(Onʒxeni cexen ama va viǔur.)*

Bu cümle, köyde bir hadise yaşandıktan sonra insanların dilinde atasözü hâline gelmiştir. Köyde kaçak bir adam yaşamaktadır. Bu kaçak adamı yakalamak için jandarmalar adamın evini basarlar. Adam da tavan arasına saklanır. Jandarmalar adamın karısını gördüklerinde kocasına bir şey sormak istediklerini söylerler. Tavan arasındaki

[697] Çeƭe Ameƙa.

adam karısına “Gaxarapamu / (Seni) konuşturuyorlar” der. Kadın da jandarmalara kocasının yerini bildiğini ama güya belli etmek istemediği için “On3xeni cexen ama va viťur. / Tavan arasında ama demiyorum.” der. Böylelikle kadın, kocasının yerini ele vermiş olur. Zamanla bu söz halk dilinde kullanılır hâle gelmiştir. Daha çok, bilinip de söylenmemesi gereken ama bilerek ortalığa dökülen durumlar için kullanılan bir sözdür (K. K. 60).

29. Kurd’lara değmeyeceksiniz, değerseniz orayı yıkamayacaksınız, keseceksiniz.

(Ǩurdepe vanasvaten, konasvanťanťi vaniçxaten nişkoraten.)

Bu söz Akatin sülâlesinin Hacı lâkaplı ailesinden bir kadının bir olay üzerine söylemiş olduğu sözdür. Kurdoğlu sülâlesinden bir adam Hacı ailesinden bir kadını dövmüştür. Hacıların büyüklerinden bir kişi bu adamın peşine gider ve o Kurdoğlu tarafından öldürülür. Böylelikle adamın çocukları yetim kalır. Bunun üzerine öldürülen adamın karısı da böyle bir söz söyler. Bu kadın, Hacı ailesinin Kurdoğlulara el değmemesi, sürülmemesi gerektiği, sürülen yerin yıkansa bile geçmeyeceği ve ancak o uzvun kesilerek bu uğursuzluktan kurtulunabileceğini ifade eder. Bazılarının inanışına göre ise bu kadının sözü sebebiyle Hacı kolu ile Kurdoğluların eli uyuşmaz, yani bir uğursuzluk meydana gelir. Bu yüzden bu iki aile akraba olmamalıdır. Bu, sözü söyleyen kadının vasiyetidir (K. K. 7).

30. Ne zorun var ağaç köküne oturuyorsun?
Ne zorun var karınca yuvasına oturuyorsun?

(Mu zori giğurťu buçi çexonu?
Mu zori giğurťu dunçu mexonu?)

Eski ağaçların kesilip de kökünün kaldığı yerlerde karınca yuvaları olur. Dolayısıyla eskimiş ağaç köküne oturan insan aslında karınca yuvasına oturmuş demektir. Dolayısıyla bir olayın arkasında bilinen bir durum ya da kişi varsa olaya bulaşılması ile olayın arkasındaki kişiye bulaşılması arasında bir fark yoktur (K. K. 49).

31. Deveyi gördün mü?
İzini de görmedim

Devesini kaybetmiş bir adam karşılaştığı birine devesini görüp görmediğini sorunca bu adam, deveyi ve devenin izini dahi gördüğü hâlde izini bile görmediğini söyler. Bu söz, bir işten ya da durumdan haberi olduğu hâlde karışmamak ve başına iş almamak için haberinin olmadığını ifade eden kişiler için kullanılır (K. K. 3).

32. Yayla yolunda iğne bile ağır olur.

(Ngola gza lemşiti monƙa iyen. (K. K. 33).

33. (Yoğurt) Olursa bandırarak yeriz, olmazsa (ekmek) doğrar kaşıkla yeriz.

(Doxťayna komo vusvar vaxťayna kocelevinçxvar)

Bu söz bir olay neticesinde söylenmiştir. Köyden bir kişi yoğurt yapmak için sütü mayalamıştır. Eğer bu süt tutar da yoğurt olursa insanlar ekmek banarak yiyeceklerdir. Eğer yoğurt olmazsa kıvamı daha sıvı olacağından ekmeğin kendisini içine doğrayıp da yiyeceklerdir. Yani her türlü bu sütten faydalanacaklardır. Dolayısıyla bir işin olup olmaması da insanların yapacakları davranışları etkiler. Eğer planlanan gerçekleşirse bir problem çıkmadan uygulanacaktır. Eğer gerçekleşmezse de ona göre bir çözüm bulunacaktır (K. K. 15).

34. ǯari Toli'nin suyu kuruduğu zaman kıyamet kopacak.

(ǯari Toli ǯarişi meskurasen him do axir zemani iyasen.)

Köydeki Ƙokovaťi mevkînde, geçmiş yıllarda ǯari Toli adında bir su akmaktaydı. Geçmiş büyükler, bu suyun kurumasıyla kıyametin kopacağına inanırlardı. Günümüzde de bu su kurumuştur (K. K. 29).

35. Odun kömürüyle olsa da yaz. (Nçari do noşkeri ťerťay.)

Yazının önemine vurgu yapan bir atasözüdür. Kalem olmayınca odunun kömürüyle bile olsa yazılan yazının kıymeti vardır (K. K. 30).

36. Bi kanda, oldi yanda.

Bu deyim aynı kandan gelen insanların birbirlerine bir müddet sonra yabancılaşarak uzaklaşmasını ifade eder (K. K. 8).

37. Laz'ın aklı öğleden sonra gelir (K. K. 95).

38. Ǩambani'den öteye o kadar sık diken ki geçilmiyor.
(Ǩambani do jile anʒkili ğopona (K. K. 30))

9. 3. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDE KULLANILAN DEYİMLER

1. İşini aşurmek (K. K. 43)

2. Ah vah ile gitmek (K. K. 4)

3. Su taşıyanı olmak (K. K. 15)

4. Yüz bin söylemek
Özellikle sinirliyken çok fazla söz söylemek, çok kızmak anlamında kullanılır (K. K. 12).

5. İyilerden olmak
Evliyalar kadar iyi bir insan olmak, hatta mucize göstermek (K. K. 4).

6. Çocuğa tutulmak
Hamile kadınların sancısının gelmesi durumudur (K. K. 3).

7. Mezar taşlarıyla geçinmek
Bu deyim, gereksiz yere abartılarak oluşturulmuş hikâyelerle kendi hayatına pay çıkarıp kendini belli bir konuda avutan ya da yücelten insanlar için kullanılır (K. K. 15).

8. Ayağuni düz koymak (K. K. 15)

9. Ses vermeye gitmek (K. K. 64, K. K. 65, K. K. 79)
Genellikle cenazelerde baş sağlığına gitme anlamında kullanılır. Örneğin; "Nena neçamuşa vulur (Ses vermeye gidiyorum).", "Akşama ses vermeye gideceğiz.".

10. Ayak çekme / çekmeme
Zorlanmadan yürüyebilme / yürüyememe anlamında kullanılır (K. K. 4).

11. Ocağı sönmek (K. K. 3)

12. El uymamak (K. K. 3)

Bir kişinin başka birine uğursuz gelmesi durumu için söylenmektedir.

13. Poruş yapma ve hagosa gitme (mk̓arure)

Her iki terim de geçmiş yıllarda imece usulü ile bahçelerde çalışılırken kullanılan terimlerdir. Poruş yapma, tohum ekme anlamına gelir. Hagos, yöre halkının tabirinde düz çizgi demektir. Hagosa gitme ise insanların imecelerde çift sürmesidir. Çift sürülürken hayvanların belli bir çizgiden şaşmaması gerekir. Hayvanların çizgiden şaşmaması için insanların komuta etmesine *mk̓arure* denir (K. K. 44).

14. Yüzbar olmak

Kötü bir şekilde yüzleşmek, karşı karşıya gelmek. Bu söz, daha çok yalancı insanlarla yüzbar olunmaması için kullanılır. Çünkü yalan söyleyen kişiyle yüzleşildiğinde yaptığı işi inkâr edeceğinden zor duruma düşülür (K. K. 15).

15. Sözünü almak

Söylediği sözü özür dileme mahiyetinde geri almak (K. K. 4).

16. Dile rast gelmek

Gelecekte olacak olan bir olayın önceden kişi tarafından dillendirilmesi durumudur (K. K. 30).

17. Ondan doğru kitap bile yok.

Burada bahsedilen kitap, Kurân-ı Kerîm'dir. Bahsedilen kişinin dosdoğru ve yanlışı hiç görülmemiş bir karaktere sahip olduğu anlaşılır. Bu söze yakın "Kitaba güvenme ona güven." sözü de vardır. (K. K. 51)

18. Kitapta hile var ise onda da var.

Çok dürüst bir kişiliğe sahip olan insanlar için kullanılır. Nasıl ki Kurân-ı Kerîm'de yalan ve hile yoksa bahsi geçen kişide de yalan ve hile olmaz. (K. K. 51)

19. Yoklamaya gitmek

Ziyarete gitmek anlamında kullanılır (K. K. 15).

20. Ernesto'nun bereketi olsun

Yapılan işin bereketli olması için söylenir (K. K. 30).

21. Kafesteki kuş gibi *(Ǩinçi çoperi sťeri)*

Bu sözün bir hikâyesi vardır. Geçmiş yıllarda Çayırdüzü köyünden bir genç askere gider. Askerde herkes Türkçe konuştuğu ve kimse Lazca bilmediği için konuşmakta zorluk çeker. Bu zorluk da memleketini çok özlemesine sebep olur. Askerliğini yaptığı yerde de komşu köy olan Topluca köyünden bir arkadaşı vardır. Bu kişi, arkadaşını asker ocağında ziyarete gider. Askerde olan genç, uzun zamandan sonra kendisiyle Lazca konuşan biriyle karşılaşmış olur. Karşılaştıklarında Toplucalı arkadaşı "Muçor? (Nasılsın?)" der. Bu genç asker de sıkıntıda olduğunu ifade etmek için "Ǩinçi çoperi sťeri (Kafesteki kuş gibi)." ifadesini kullanır. Bu söz de zamanla dilden dile yayılır. İnsanlar günümüzde, genellikle bir çıkar yol bulamayıp sıkıştıkları ve sıkıldıkları anlarda bu ifadeyi kullanırlar (K. K. 30).

22. Lafını geçmek (K. K. 3)

23. Gözü açık gitmek *(Toli gonǯeri (K. K. 30))*

24. Keçi otarmak (K. K. 4)

25. Kafadan usta olmak (K. K. 67)

26. Sığır saklamak

Sığır bakmak, bazen de sığırı ahıra sokup yerleştirmek anlamlarında kullanılır. (K. K. 4)

27. Telefonu kaldırmak

Telefon etmek (K. K. 96).

28. Pay yemek / yememek.

Bölüştürmek / bölüştürmemek anlamında kullanılır. Bu ifade daha çok arazilerle ilgili konularda kullanılır (K. K. 5).

29. Yaş işlemek

Yaşında ilerlemek anlamına gelir. Örneğin; Altmış iki yaşı işliyorum (K. K. 4).

30. Horon vurmak

Horon başının horon oynayıp horona komuta vermesi (K. K. 5).

31. Gel da uydureceğuz[698]

"Anlaşacağız" anlamına gelir.

32. Uyar mi omuzumuz?[699]

"Aynı seviyede miyiz?" anlamına gelir.

33. Sır yapma

Büyü yapma anlamında kullanılır (K. K. 80).

34. Salma toplamak

Köye bir hizmet yapılacağında ya da bir yardım söz konusu olduğunda herkesten belirli bir miktar para toplanması durumuna *salma yapma,* verilen ücrete de *salma* denir (K. K. 29).

38. Uzun kulaklı *(uji gunžepe (K. K. 3,* K. K. *51))*

39. Evirip çevirmek *(eyonktam canktam (K. K. 30))*

40. Diyeceklerimi hafızana al *(him eli kori nagiʒvare (K. K. 30))*

41. Kendini avutmak *(guri gobindumt)*

42. Belini düzeltip açmak *(Şka gompa vavigumt)*

43. Perilerin düğünü var

[698] Kaptan, a.g.e., s. 85.
[699] a.g.yer.

Güneşli bir havada yağmur yağdığı zaman söylenen sözdür.

44. Fayans dizmek
İskambil kâğıdı oynamak.

9. 4. KALIP SÖZLER

1. Yürek sazlığı
Yürek sızısından gelen hoşluk anlamına gelir (K. K. 3).

2. Gözüme göründü / gözüme gösterdi
Cin ve peri anlatılarında bu ifadeler sık kullanılır. Cinin, insanın gözüne görünmesi, kendisini insana göstermesi anlamlarına gelir. (K. K. 71)

3. Akari bakari yol
İnişli çıkışlı, engebeli yol anlamına gelir. (K. K. 2)

4. Dünya kuruleli (K. K. 28)

5. Dünya durdukça (K. K. 28)

6. Dünya dümdüz (K. K. 57)

7. Ḫırlı değil
Bu söz hayırlı değil anlamında kullanılır. Genellikle uğursuz, laftan anlamayan, aksi kişiler için kullanılır (K. K. 57).

8. Ermenion
"Ermeni'dir." Ermeniler yörede zalim ve kötü olarak tanınırlar. Dolayısıyla bu kelime çok kötü olarak ithaf edilen insanlar için kullanılır. (K. K. 26)

9. Mesele orda (K. K. 4)

10. Ḫoşi
Türkçede de kullandığımız hoş kelimesidir. Anlam değişikliğine uğramıştır. "Zaten" kelimesiyle benzerlik gösterir. Bu kelime yörede sık kullanılır. Örneğin; Her gün ḫoşi buraya gelmeyecekti! (K. K. 58)

11. Bi şe yok.

Bu ifade uzun anlatımlarda çok sık kullanılır. Olayın içerisindeki giriş-gelişme-sonuç bölümleri geçişlerinde kullanılır (K. K. 2).

12. Kocakari

Bu ifade çok yaşlı kadınlar için kullanılır. Yörede genç, orta yaşlı ve yaşlılar hâlâ bu lafzı çok yaşlanmış kadınlar için kullanmaktadır. (K. K. 2)

13. Bolbolci

Bolbolcu kelimesi, bol keseden atan yani yalanla karışık bol laf söyleyen kişiyi ifade eder. (K. K. 17)

14. Demokrat

Demokrat Parti döneminde yöre insanının ilk kez kullandığı gazlı lambalar ve ayağa giyilen kara lastikler için kullanılır. Örneğin; Dedemun demokrati vardi. (K. K. 14).

15. Babaanne! *(Bena!)*

Bena ifadesi genellikle gerçek anlamı dışında kullanılır. Batıdaki küçük çocukların korkunca "Anne!" diye bağırması gibi köydeki çocuklar da korkulan ya da şaşırılan anlarda "Bena!" diye bağırırlar (K. K. 1, K. K. 4, K. K. 30).

16. Helesa Yalesa!

Yörede yapılan imecelerde ve insanların topluca işe koyulduğu durumlarda insanları coşkuya getirmek için topluca söylenilen bir sözdür. Bu söz, düğünlerde de sıkça kullanılır (K. K. 26).

17. Lâ İlahe İllallah!

Şaşırılan ya da kızılan anlarda çok sık kullanılır (K. K. 95)

18. Ey Işığım! *(E çona!)*

Genellikle yörenin yaşlı kadınları sevdiği küçüklerine bu ifadeyi çok sıklıkla kullanır. Onun haricinde herkes çok sevdiği kişilere bu şekilde seslenebilir (K. K. 22, K. K. 30).

19. Ne diyorsun?

Bir olaya aniden şaşırılması durumunda sanki inanılamayacakmış gibi olayın tekrar sorulmasıdır. Bu ifade yörede sık kullanılır (K. K. 95).

20. A sus! *(Assoi!)*

Ayıp durumlar karşısında çok şaşırıldığında ya da genel anlamda çok şaşırıldığında söylenen bir sözdür (K. K. 30).

21. Ey Şana'n! *(E Şana sk̓ani![700])*

İnsanlar sıkıntılı olduğu zamanlarda, neşeli insanın kendisini anlaması için bu ifadeyi kullanır. Karşıdaki insan ise "Ma Şana mo memitam! (Şana'yı benim üzerime salma.)" şeklinde bir cevap verir (K. K. 30).

22. Ey kurban olayım! *(Ena gogağarare!)*

İçinde ve varlığında hissedercesine sevmek, kurban olmak gibi bir anlamlar taşır. Genellikle bebekler ve çocuklar sevilirken söylenir. (K. K. 26)

23. Yavaş! *(Evaşi!)*

Bu söz genellikle ani durumlarda "yavaş, dur" gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılır (K. K. 51, 95).

24. Anangun termoni !

Termoni, bir yiyecektir. Bu söz sinirli anlarda söylenilir (K. K. 96).

27. Ğormoti k̓uncare!

Argo bir söylemdir (K. K. 30).

28. Aman Allah'ım! Kahretsin! (Ğormoti yaťişe! (K. K. 30))

29. Aman Tanrım! (Ğormoti çxome! (K. K. 30))

30. Bir o tarafa bir bu tarafa (tekrar aynı yere)

---

[700] "Birisinin kayıtsız tavrı karşısında söylenir." Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "şana sk̓ani", s. 880.
Ayrıca Şana, kaynak kişinin ifade ettiğine göre mitolojik döneme ait bir tanrıçadır (K. K. 30).

(Mevobğam moyovobğam(K. K. 30))

31. Bir evden çıkmayız (yakın akrabayız) *(Ar oxorişa gamaftit (K. K. 30))*

32. Zori şeri

Zorla şerle bir işi yapmak ya da yaptırmak (K. K. 51).

33. Kuş bile uçamiyurdi. (K. K. 4)

34. Mart o kadar soğuk geçti ki (artık bütün odunlar bitti), anťeniyi bile yaktım.

(Marťi Marťi anťeni

Oᵽşuy dişťa xumťeni)

Anťeni, kadınların eskiden dokuma tezgâhlarında kullandıkları ahşaptan yapılan bir malzemedir. Bir kadın, Mart soğuğunun ne kadar soğuk geçtiğini ifade etmek için bunu ezgili bir biçimde söylemiştir. Daha sonra bu söz kalıplaşarak insanlar tarafından kullanılır hâle gelmiştir (K. K. 49).

35. Korkma kara kişinden

Kork April'in beşinden

Oküz ayırir eşinden

Rumî takvime göre Nisan ayının beşinde fırtına kopar ve şiddetli hava olayları görülür. Bu olaydan dolayı bu dizeler söylenmiştir. Nisan ayının beşi kara kıştan bile daha korkutucudur (K. K. 17).

36. Hiçbir şeyi kalmamış, hiçbir şeysiz *(ťitili ᵽati)*

37. Satılık mı bakılık mı?

"Evli mi bekâr mı?" anlamına gelir.

38. Al papazı ver kızı

İskambil oyununu çok oynayanlar için söylenir.

10. DUALAR VE BEDDUALAR[701]

10. 1. DUALAR VE BEDDUALARIN İNCELENMESİ

Dualar; iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir. Genellikle, görülen bir iyiliğe karşılık söylenir. Karşıdaki kişi güzel ve hayırlı sözlerle kutlanır, hakkında iyi dileklerde bulunulur.[702]

Beddualar ise çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir. Kısaca "kötü dilek " olarak niteleyebileceğimiz beddua, Farsça bed "kötü" ile Arapça dua sözlerinden meydana gelmiştir. Anadolu'nun muhtelif yörelerinde; "ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lânet " gibi adlarla da anılırlar.[703]

Pertev Naili Boratav, dualar ve bedduaları iki bölüğe ayırmaktadır. İlk bölükte, konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleri bulunur; kısalıkları, yoğunlukları son kertede bulunmakta ve çok kullanılır olmaktadırlar. İkinci bölüktekiler ise koygunluğunu anlatımdaki özenilmişten, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarındaki başarıdan alanlardır.[704]

10. 2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ DUALAR

1. Mezari nur dolsun (K. K. 21)

2. Çıktığı evi şen olsun (K. K. 51)

3. Beraber saçlarınız ağarsın (*Ena asva oḱukçinaren* (K. K. 30)

4. Hep hoşnut gezesin. (Ena xileri goxt̆are (K. K. 30)

5. E Alla omurungi arttursun (K. K. 31)

6. Dört başı mamur gezesin. (Dört baş mamuri doxedare (K. K. 30, K. K. 31).

---

[701] Halk ağzında “xvama do meaçama” olarak telaffuz edilir (K. K. 32).
[702] Doğan Kaya, “Dualar ve Beddualar”, Sivas, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s.4, 1997, ss. 99
[703] a.g.e., s. 113.
[704] Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, s. 136.

7. Benum cibi ağarasin

Benim gibi (sakalların) ağarsın. Yaşlılar bu sözü sakallarını ovuşturarak söylerler. Karşıdaki gencin uzun yaşayıp yaşlılık dönemlerini görmeleri dileğinde bulunurlar (K. K. 30).

8. Allah heyirli yerda nasip etsun

Bu söz genellikle bekâr kişilere söylenir (K. K. 72).

9. Nazarım kör olsun (Maşaâllah anlamında kullanılır (K. K. 30).

10. 3. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ BEDDUALAR

1. Ander kalsun

Yazık olsun, belâsını bulsun gibi anlamlara gelir (K. K. 95)..

2. Veran kalsun

Virane kalsın (K. K. 95).

3. Kaybana

Lânet anlamına gelir. Örneğin; Bu kaybana sevdaluk yedi beni (K. K. 30).

4. Sana Timisvati'de akşam olsun. *(E na Timisvati na cegolumcasen)*

Bu söz bir olay üzerine söylenmiştir. Geçmiş dönemlerde Çayırdüzü köyü, Pazar ilçesine bağlı olduğundan insanlar bir ihtiyaçları olduğunda Pazar'a kadar saatlerce yürürlerdi. Pazar'dan dönüldüğünde ise hava kararmış olurdu. Yol güzergâhında Timisvati adında bir köy vardı. İnsanların Pazar'daki işleri uzun sürerse Çayırdüzü'ne varamadan Timisvati'de akşam olurdu. Dolayısıyla akşam vakti yolda ilerleyemez ve mecburen orada bir eve misafir olması gerekirdi. Geçmiş dönemlerde de yoksulluk olduğundan her ev misafir ağırlayamazdı. Bu yüzden insanlar misafir olunacak bir ev bulmakta sıkıntıya düşebilirlerdi. İnsanlar da birine kızdıklarında ya da beddua yapacaklarında karşıdakinin, akşam vakti kalacak yer problemi yaşaması, kalacak yer bulamayıp sokakta kalması, sıkıntıya düşmesi için o kişiye "Sana Timisvati'de akşam olsun." sözü

kullanılır. Ancak bunun beddua olmadığını düşünenler de vardır. Tam tersi Timisvati'de iyi misafir ağırlandığı için akşam olsa bile kalacak yer sıkıntısı çekilmeyeceği anlamına geldiğini ifade edenler de vardır. Ancak Çayırdüzü'nde bu söz beddua mahiyetinde kullanılır. (K. K. 58)

5. Gözüne gelmeyen gözünden gelsin.
Yapılan yararlı işleri görmezden gelen kişiye, bu yararlı işler fayda getirmesin anlamına gelen bir bedduadır (K. K. 51).

6. Girdiği yerde Allah kimse bırakmasın (K. K. 51).

7. Dibi dümdüz olsun (K. K. 51).

8. Yediğin ekmek gözüne batsın (K. K. 11)

9. Gözünden gelsin (K. K. 51)

10. Bükülesin *(Ena monʒxuťare)*
Elin-kolun kırılsın anlamına gelen bir bedduadır. (K. K. 30)

11. Allah canını alsın *(Tomanan çina)* (K. K. 30)

12. Allah senin canını alsın *(Alla şuri sќani tokeçopay)* (K. K. 30)

13. Dizlerinde derman kalmasın *(Ena koʒagorare)* (K. K. 11)

14. Değirmenin anahtarı gibi (elden ele) dolaşasın, (yuvan olmasın).
(Ǩarmaťe nќola sťeri na iktare) (K. K. 11)

15. Hayır görmeyesin *(Xeyiri tomogzira)* (K. K. 11)

16. Yüreğin iyi oturamasın. *(Guri kayi tomotoxeda)* (K. K. 11)

17. Allah yedirmesin (Alla tomokçay) (K. K. 11)

18. Evlatlarından hayır görmeyesin
(Evladepe sќanişa xeyiri tomogzira) (K. K. 11)

19. Beşik sallayamayasın *(Omʒeli tomoukana)* (K. K. 11)

20. Başın (yüzün) hiç gülemesin. *(Dudi sk̓ani şeni tomoziʒa)* (K. K. 11)

21. Önüne çocuğunun cenazesini getirsinler
(Evladi sk̓ani tokokoʒogadvay) (K. K. 11)

22. Önümde öl *(Ena k̓ok̓odʒomadvare.)* (K. K. 30)

23. Bütün emeklerim gözlerinden gelsin.
(Na mekçi emeğepe tolepeşa tomağa.) (K. K. 30)

24. Hamayli gözüme çarpsın.
(*Xamaili tolimidu / Musafi tolimidu*) (K. K. 30)

25. Hay, sen olmayasın! *(E na si var orťare!)* (K. K. 15)

26. Altına ateşi versinler. *(Çurçi magigzanen)* (K. K. 30)

27. O önce gitsin (ölsün). *(Na igiren to idayi)* (K. K. 30)

28. (Sen ölme de) Seni sevmeyen daha önce ölsün.
(Na egiren or do ğuray) (K. K. 30)

11. BİLMECELER

11. 1. BİLMECELERİN İNCELENMESİ

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nevinden mücerret kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.[705] Aristo'ya göre bilmecenin tabiatı, bir olguyu, sözcükleri imkânsız gibi görünen bir biçimde yanyana getirerek tanımlamaktır; bu da eşyayı simgeleyen gerçek isimlerle değil, ancak mecazî anlatım yoluyla yapılabilir.[706]

Bilmecelerin, eski toplum yapımızda sosyal işlevi nedeniyle, insanlar arasında iletişim kurma, söyleşi kaynağı olma, hoş zaman geçirme, bellek ve zekâ eğitimlerini sağlama gibi somut yararları da söz konusuydu. Bilmece söyleşenler soru-yanıt ilişkisine dayalı bir iletişim içindedirler. Bilmecelerin şiirsel yapıları onların unutulmalarını önlemiş, kuşaktan kuşağa geçmelerini kolaylaştırmıştır. Böylelikle değişik zaman ve yörelere yayılan bilmeceler, kültürel incelemeler için de önemli kaynaklar arasında sayılmıştır.[707]

11. 2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ BİLMECELER

1. Topraktan evi, mısırın sapı, aydınlatma yeri, deriden kapısı var.
Leťa oxorina ḱompŭri ďarentenina tebi neḱnina

Cevabı ise *onçaxule* adı verilen topraktan yapılan yayık ayran testisidir. Bu testinin ağzı deriyle kapatılır ve bağlanır. Küçük bir de deliği vardır. Bu delik de mısırın sapıyla kapatılır (K. K. 30).

2. Gider gider ip gibi — *Ulun ulun ťoçi steri*
Meyve verir ağaç kökü gibi — *Koʒi ben buči steri*

Ağacın kökü gibi yuvarlak ve ip gibi uzayan dalları olan kabak (feli) yiyeceği kastedilir (K. K. 30).

[705] Şükrü Elçin, *Türk Bilmeceleri*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970, s. III.
[706] Ali Öztürk, *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1985, s. 294.
[707] Karadağ, a.g.e., s. 273.

12. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ HALK ŞAİRLERİ VE ŞİİRLERİ

12. 1. TEVFİK AKATİN

Tevfik Akatin, hicrî 1328(M.1911)'de Çayırdüzü köyünde doğmuştur. Geçmiş dönemlerde soyadı kanunu olmayıp baba adı kullanıldığından kayıtlarda Tevfik Alioğlu diye geçer (K. K. 1). Ancak ailenin günümüzdeki soyadı Akatin olduğundan Tevfik Akatin olarak bilinir. Ayrıca Akatin sülâlesinin Çibarina lâkaplı ailesine mensup olduğundan *Çibarina Tefik* olarak da anılır. Köyünde tulumcu olarak bilinen ve o olmadan düğün yapılmadığı anlatılan Çibarina Tefik, birçok destan ve türkü yazmıştır (K. K. 1). Ayrıca bu özelliğin kendisine babası Ali'den geçtiği rivayet edilir. Çünkü babası Ali'nin de tulum çalıp türkü söylediği anlatılır (K. K. 1). Şiirlerinin çoğu yörenin yaşam ve kültürüyle doğrudan ilişkilidir. Yöresel sanatçılarımızca anonim diye söylenen birçok yerli türkü de gerçekte Tevfik Akatin'in kaleminden çıkmıştır. İrticalen söylediği birçok deyiş köylü tarafından hâlen ezbere bilinmektedir.[708]

Okuma yazmayı okula gitmeden ve kendi kendine öğrenen bu destan ve tulum sanatçısı, kendi köyünde 28 yıl muhtarlık da yapmıştır (K. K. 1, K. K. 6). Muhtarlık sürecince birçok olaya tanık olmuş ve sivri zekâsı sayesinde birçok anlatıya da malzeme olmuştur. Bu anlatılar arasında özellikle resmî makamlarla yaşadığı hadiseler halk nezdinde hâlâ anlatılmaktadır.

Zamanın tulumcuları arasında Çibarina Tefik'in ayrı bir yeri vardır. Oğlu Rıfat Akatin babasını şöyle anlatmaktadır:

> *Onun hayati şarki ile turçi ile eğlence ile geçiyurdi. Babam tulum çalarken tulumde ne dediğini sen de anlardun, o da, herkes anlardi. Tulumi konuştiriyurdi. Yalın ayakti. Şair idi. Onunle kimse atma turki yapamazdı. Onsuz düğun olmazdi. 'O adam gelmeden düğunümuz olmaz' derlerdi (K. K. 1).*

Düğünlerde ve yayla yollarında tulum çalan Tevfik Akatin, *Ğvandi Horonu* olarak bilinen yöresel bir horon kaidesinin de sahibidir (K. K. 1, K. K. 26). Günümüzde Ğvandi horonu birçok bölgede oynanmaktadır.[709]

---

[708] Hiçyılmaz, *Çalıhemşin Seyahatnamesi,* s. 208.
[709] Ayrıca bkz. Saatçi, a.g.e., s. 28-29, 115.

Yöre halkı için yaylalar ve yaylacılık çok önemli bir konudur. Halk insanının hafızasında yayla şenlikleri ve yaylaya duyulan sevgi ve hasret bambaşkadır. Bunun en güzel örneğini de Çibarina Tefik, 30 kıtalık *Bismillai Ar Destani Domçari (Bismillahi ile Bir Destan Yazdım)* adlı destanı ile vermiştir. Bu destan, köyde ve yörede en bilinen, en sevilen destanlardandır.[710] Şair, bu destanı yazarken köydeki insanlar yaylaya çıkmakta ancak Çibarina Tefik onlarla birlikte yaylaya çıkamamaktadır.[711] Ayrıca bu destan eski yayla yollarındaki dinlenme yerlerinin adlarını dile getirmesi açısından da çok önemlidir. Çibarina Tefik, yazmış olduğu bu destanını kâideli bir şekilde tulum eşliğinde okuduğu anlatılır (K. K. 1, K. K. 6, K. K. 19, K. K. 26). Tahmin edildiğine göre bu destanı kırklı yaşlarında yazmaya başlamış, son kıtasını da hastalığı döneminde eklemiştir (K. K. 26).

Şairin, hayatının son dönemlerinde eğlencelerden kendini alarak adeta inziva hayatı yaşadığı anlatılır (K. K. 26). Son yıllarında gözlerindeki bir hastalıktan dolayı Kurân-ı Kerîm'i gözleriyle değil dokunarak okuyabildiği söylenir (K. K. 26). Tevfik Akatin nam-ı diğer Çibarina Tefik 1989'da 78 yaşında hayata veda etmiştir. Allah rahmet eylesin..

12. 1. 1. Tevfik Akatin'in Şiirleri

12. 1. 1. 1. Bismillahi ile Bir Destan Yazdım

Bismillahi ile bir destan yazdım
Ben söyleyeceğim sen otur ağla
(Kendimden geçip de) Bayılırsam üzerime su (serp)
Sen bilmezsin benim dertlerim büyük

Haziran'dır yaylaya doğru gidiyorlar
Dün gittiler bugün geri geliyorlar

[710] Ayrıca bu destan Tanura dergisinde yayımlanmıştır. Bkz. Tevfik Akatin Çibarinaşi, "Bismillai Ar Desťani Domçari", İstanbul, *Tanura*, Ezgi Matbaacılık, yıl 1, sayı 2, 2011, ss. 48.
[711] Oğlu Rıfat Akatin babasının Arhavi'de çobanlık yaptığından dolayı yaylaya çıkamadığını belirtir (K. K. 1). Torunları ise o dönemde hastanede tedavi gördüğünden dolayı çıkamadığını dile getirir (K. K. 26). Başka rivayetlere göre ise bu destanı Tevfik'in kardeşi Sabit (Kuyruğina) Arhavi'de çobanlık yaparken yazmıştır ve sesi güzel olan Tevfik okuduğu için herkes bu destanın Çibarina Tefik'e mal etmiştir (K. K. 19). Ancak bu rivayete oğlu ve torunları katılmamaktadır (K. K. 1, K. K. 26).

Bak yukarı, ǯiprona'dan iniyorlar
Burdayım ama yerlerimi görüyorum

İki kişi oturuyorlar ǯiprona ǯari'de
Bir erkek bir kız, ikisi de bekâr
köyümde kötü hiç kimse yoktur
Hepsi de iyidir kız kardeşlerim[712]

Oradan kalkınca Şapxu'da otur[713]
Git de en yukarıda otur
Sana da ne oldu, niye pişman oturdun?
Sende de var mı benim dertlerimden?

Çıkacağız Tudeni Ceǯomilu'dan[714]
Hoşuma gidiyor kızları seyretmek
Çok merak uyandırıcı orada bakınmak[715]
Aşağı köyümdeki evime bakardım

Ey gidi Aravanişi ǯari[716]
Su değil ki sanki yoğurt ayranı
Tahta oluğa dudaklarını değdikleri zaman
Benim arkadaşlarım aklıma gelir

Bitmek bilmiyor Cini Ceǯomilu'nun (yolu)[717]
Ordan bakınmak hiç olmuyor

[712] Burada şair kendi kız kardeşlerinden değil köyün bütün kızlarını ve kadınlarını kastetmektedir. Köyün bütün kadın ve kızlarını kardeşi gibi görerek onlardan bahsetmektedir.
[713] Şapxu, yayla yolu üzerine bir dinlenme yeridir ve orada akan bir su vardır.
[714] Ceǯomilu bir bakınma yeridir. Dolayısıyla manzaralı bir yerdir.
[715] Şair bunu söylerken orada bakınmayı çok hoş bularak herkese bunu tavsiye eder.
[716] Aravanişi ǯari: Aravani bir bölgenin adıdır. Aravani denilen bölge yokuş bir yer olup son derece yorucudur. Rivayete göre burada Arav adında bir at bu yokuşu çıkınca susamış ve susuzluktan çalılıklarda dolaşmış ve orada bir su bulmuştur. Bu suya da Arav'ın suyu anlamına gelen Aravanişi ǯari denmiştir (K. K. 26).
[717] Cini Ceǯomilu'nun yolu uzayıp giden ve insanlara zahmet veren bir yoldur. Şair burada bu yolun bitmek bilmediğine dem vurmuştur.

“Çok yoruldum ayaklarımda derman kalmadı”
Çokça söylüyorlar mı kız kardeşlerim?[718]

Livadi ǯuputa’da horon oynayacaklar
Bugün on kere horon oynarlar
En sonunda bir daha horon vururlar
(Yayla) Göçleri var arkadaşlarımın

Bir çıkabilsek (geçebilsek) Kuru Mijgure’yi
Yürekler ongure gibi birleşiyor[719]
Bu yılın gelinleri gönülsüz mü (çıkıyorlar?)[720]
(Yaylaya) Gönülsüz çıkıyorlar kız kardeşlerim

Oturacaklar Mijgure ǯari’nin yanında
Kimdir oturan yâriyle beraber
Olan (kişi) nişanlısı ile beraber
Halalarım siz ileride oturun[721]

Şimdi artık ağızlarını Ǩvaťaxeri’ye döndürecekler
ǯikva şalvarları güzelce kırılmış[722]
Beyaz gömlekler de makinayla kırılmış (ütülenmiş, düzeltilmiş)
(Rüzgârda savrulur gibi) Sırayla süzülecekler kız kardeşlerim

[718] Burada şair; kıtanın üçüncü dizesinde dile getirilen “dizlerim büküldü”, “ayaklarım yoruldu” ifadelerinin köy kızları tarafından çok dile getirildiğini tahayyül etmiştir.
[719] Buradaki dizede derin bir anlam yatmaktadır. Köyün eski evleri ahşaptan yapılırdı. Bu evlerin çatı kısmını oluşturan tahtaları, çatının tam ortasında ongure denilen büyük kalın bir ağaç kütüğüne dayanırdı. Burada şair, o tahtaların ongureye dayanması gibi kadınların sıkıntılarının da yüreklerine dayanıp yüreklerini sıkıştırmasından bahsetmektedir (K. K. 18).
[720] Kuru Mijgure, yayla yolunda geçilmesi zor bir geçittir. Köyün gençleri gülerek oynayarak geçerlerken köyün kadınları sırtındaki yüklerle sıkıntılı bir hâlde geçmektedir. Bu yüzden şair, yeni gelinlerin “Şu bölgeyi bir boş geçebilsem.” şeklindeki düşüncelerini bilir tarzda Kuru Mijgure’den isteksiz bir şekilde geçebileceklerini dile getirmiştir.
[721] Şair burada köyün kadınlarına, gençlere müsaade edip ileride oturmalarını çünkü nişanlı gençlerin birlikte oturup birbirlerine bakışırlarken kadınlardan utanacaklarını dile getirir.
[722] ǯikva şalvar, erkeklerin giydiği yöresel, şalvar tipinde bir pantolondur. Burada “güzelce kırılmış” tabiri dizeye, ütülü gibi çok düzgün ve özenle dürülmüş anlamını katar. Günümüzde kullanılan “jilet gibi giyinmiş” ifadesini bu deyimin anlamlandırılmasında örnek gösterebiliriz.

Oturacaklar Limboǯona'nın düzlüğünde
Kızlar düzlük düzlük yayılacaklar
Hararetli su da üzüme benziyor
Kalkıp gidecekler kız kardeşlerim

Altında oturulan Pimbilona'nın gürgenleri
Düzlük (olsa daha) iyi ama oturma yeri oradadır
Bir eski tomruk var (kaldı) oturulmadık
Acaba (şimdi) kim oturuyor o yerimde?

Çifti Čami'ye gidip de oturacaklar
Yer olmazsa nerede oturacaklar?
Taşların diplerinde oturacaklar
Erken kalkıp gidecekler kız kardeşlerim

Paťi'den geçilirken türkü söyleyin
Kızlar birbirinizle (türkü) atışın
Atışırken biraz duraklayın
(Yoksa) birbirinizden uzak kalırsınız kız kardeşlerim[723]

Şimdi bizi karşılayan Biloğlu'nun yaylası[724]
Güzel kızlar avlusunda dururlar
Aman ha köpek, sakın havlama
Sonra korkarlar kız kardeşlerim

Langeri Ayşe[725] avluda duruyor
Yanında bir de küçük hasta öküzü var[726]

[723] Burada kızların atışmaya mola verirken oturup da değil ayakta mola vermeleri gerektiğini, yoksa yayla göçü yapan insanlardan uzak kalacaklarını dile getirir.
[724] Burada Dikkaya köyünden Bilal isimli bir adamın evi vardır. Yörede "yayla" kelimesi yaylalarda insanların kurdukları evler için de kullanılır.
[725] Langeri kelimesi burada lâkap olarak kullanılmıştır. Bu lâkap ise Dikkaya'dadır.
[726] Yaylada yayıma gidip de otlayamayan hasta veya küçük hayvanlar evlerin etrafındaki avluda otlarlar.

Kara kara dumanlar Maçxa'yı sarmış
Buradayım ama yerlerimi görüyorum

Penʒona Ʒariʼdeoturup da (su) içecekler
Ardından gençler bir de sigara içecekler
Yazılı çoraplar örecekler
Erken kalkacaklar kız kardeşlerim

Nasıl çıkacaklar Maçxa yokuşunu?
Yükleri de hafif değil sanki
"Ey gidi bir boş (yük olmadan) çıksaydım.."
(Diye) Çok söylüyorlar mı kız kardeşlerim?

Bol bol iniyor Maçxa'nın pınarı
Ey gidi, bir içseydim sevdiceğim
Sonbahar gelince gölge gibi iniyor,
Erkenden kalkacaklar kız kardeşlerim

Hava çok güneşli şemsiyeleri açacaklar
Siyah önlüklerini önlerine örtecekler
Nişanlı kızlar yüzlerini örtecekler (saklayacaklar)[727]
Kibirli (nazlı nazlı süzülerek) gidecekler kız kardeşlerim

Samonona'nın karşısında Çukenimeşe[728]
Göçleri var, yine tulumu şişirdiler
İnek ve keçilerle yolları doldurdular (kapattılar)
Yukarıdan geçin halalarım[729]

[727] Burada nişanlı kızların nişanlılarının kendilerini görmemeleri için yüzlerini örtme âdetinden bahsedilir.
[728] Samonona ve Çukenimeşe birbirlerini karşılıklı gören iki mevkîdir.
[729] Şair "halalarım" derken köy kadınlarını kastetmektedir. Burada halaların inek ve keçilere dikkat ederek geçmesini, yoksa hayvanların kendilerini aşağıya düşürebileceğini dile getirmek istemiştir.

Demirkapı'da taşlar karşılıklı duruyor
Bakuri'li yaşlı kadınlar orada dolaşıyor
Kız kardeşler birbirlerine sesleniyor
"Ben yükümü yaptım gelmiyor musun?"

Moğona Raḱani'ye bir göz gezdirdim
Bir de aşağı, köye doğru baktım
Yaylada hava açık hele bir baksana
Yayla içimde bir ukde ey Allah'ım![730]

Samarile'de oturuyor guguk kuşu
Niye yürümüyorsun ey virane dizlerim[731]
Kimle karşılaşırsanız eline armut tutuşturun
Yetim çocuklara (verin) halalarım!

Oturacaklar Moğona taşının yanında
Güzel kızlarla ve delikanlılarla
Geçecekler Çavuşi ǯari'nin yanından
Düşününce deliriyorum ey Allah'ım![732]

Köprünün orada öküzler güreşiyor
Acemilik var inekler karışıyor
Zehirlenince kulakları kesiliyor[733]
Buradayım ama yerlerimi görüyorum

Çiçeklerle doludur ǯari Ḱançeni
Yaşlı kadınlar bize peynir suyunu içirecekler[734]

[730] Burada yaylaya tamah etme anlamı vardır. Şairin yaylaya duyduğu sevda o dereceye yükselmiştir.
[731] Burada farklı bir anlam vardır. Guguk kuşu aç karnına duyulduğunda bütün senenin aç geçeceği inancı vardır. Burada da şair guguk kuşunun sesini aç karnına duyduğunu ve aç olduğu için de dizlerinde derman kalmadığını dile getirmiştir.
[732] Şairin buradaki özlemi had safhaya ulaşmıştır, bu özlemden dolayı delirme noktasına gelmiştir.
[733] Hayvanlar yaylaya ilk çıktıklarında bol ot bulunca acemilikten dolayı çok yiyebilmektedirler. Ancak çok yedikleri zaman da zehirlenip hastalığa yakalanmaktadırlar. Bu zehrin geçmesi için de hayvanların kulakları üst kısmından kesilir ve kan akıtılır. Bunun neticesinde hayvan iyileşir.

Akşam olunca da lahanayı pişirecekler
Elbette bize de koyacak kız kardeşlerim

Kızlar yarın odun taşıyacaklar
Ne yapsınlar? Yaşlı kadınlar taşıyamazlar
Öbür gün buzağılara yem (ot) taşıyacaklar
Üçüncü gün inecekler kız kardeşlerim

Yine beni biri andı
Hıçkırıyorum yâr beni andı
Başımı önüne koydum, okşadı
Bu gece rüyamda sevdalım benim

Geçen yılın zarı bu sene vurdu[735]
Ne oldu? Bu sene bana nazar değdi
Senin için on beş yıl Pazar'da
Mahpus yatacağım sevdalı yârim[736]

(K. K. 1, K. K. 18, K. K. 26)

12. 1. 1. 2. Şair[737]

Halk arasında karşılıklı atma türkü söyleyip söz yarışı yapan kişiler, çok sevilir. Kırsal yörenin, özellikle işlerin az olduğu kış aylarında, bu kişilerin yarışması bir gelenektir. Şair denen bu kişiler, zaman zaman düğünlerde veya toplantılarda bir araya gelip söz yarışı yaparlar. Bazı zamanlar da bir grup şairi yanına alıp başka bir köye konuk olurlar. O köyün ünlü şairi ile kendi şairlerini söz yarışına zorlar ve eğlenirler. Çayırdüzü köyünden Kibar Tevfik, Topluca köyüne gider. Bunların gelişinden haberi olan Topluca köyünden lâkabı Maboçe olan bir şair, bunları köyün girişinde

[734] Burada minci peynirinden bahsedilmektedir. Türkçede çökelek olarak da bilinir. Minci peyniri yörede en çok kullanılan peynir türüdür. Halk bu peyniri kendisi üretir ve muhlamalarda kullanır. Bu peynirin suyu ise insan sağlığına şifa verir.
[735] Oyunda zar atıp da iyi zar gelmesi gibi, geçen yılda olması gereken iyi olguların bu sene olduğunu dile getirir.
[736] Şair burada yaşlılık döneminde yaşadığı hastalıktan dolayı Pazar'daki hastanede yıllarca kaldığını dile getirir. Şairin yaylaya çıkamama nedeni de bu hastalık olabilir (K. K. 26).
[737] Kaptan, a.g.e., s. 43.

karşılayacağını, iki dize ile onları mahçup edip köye girmeden geri göndereceğini iddia eder. Köyün girişinde bunları karşılar. Kibar Tevfik'e;

Bana Maboçe derler
Deliyim bilir misin?

Kibar Tevfik de;

Deliler öyle yapar
Sıçtuğuni yer misin?

deyince iddiacı şair verecek söz bulamayıp yenilgiyi kabul eder. Evine götürüp konuk eder.

12. 1. 1. 3. Sabit ve Tevfik Dayıların Karşı Durması[738]

Sabit Yeniçırak[739] ve Tevfik Akatin[740] Çayırdüzü köyünden iki arkadaştır. Anne taraflarından akrabalıkları da vardır. Ömürleri süresince sayısız düğün ve toplantılarda atma türkülerde ve karşılamalarda eş olmuş beraber söz dizmişlerdir. Aşağıda verilen karşılama, 1973 yılında, eski günlere dair geride bir şeyler bırakmaları için uzun bir kış gecesinde söylenmiştir. Başlıklarındaki SY Sabit Yeniçırak'ın, TA ise Tevfik Akatin'in söylediği dizelerdir. O gece söylenen atma türkülerin büyük bir bölümü Lazcadır. Buraya Türkçe olanlar alınmıştır.

SY Gel biraz ağlayalum
Çoktur bizum derdumuz

TA Soyleyeceğuz ama
Uyar mi omuzumuz

SY Boynumuz kiruğ idi
Cel da uydureceğuz

[738] Kaptan, a.g.e., s. 49-53.
[739] Hasoğli.
[740] Çibarina.

TA Soyleyeceğuz ama
Çimse bilmez halumuz

SY Derdumuzi soyleyup
İşte anlatacağuz

TA Kucuk yaşumden beri
Uymiş bizum kolumuz

SY Beraber yetim kalduk
Karadur ikbalumuz

TA Merakli coriyurum
Nerde arkadaşunuz

SY Rahmetliyi birağalum
Elbet biz da cideruz

TA O rametliden sonra
Yandi bizum canumuz

SY Sen orada kapandun
Biz çoye çikmayuruz

TA Beni merak çi ettun
Soyledun cideyuruz

SY Kinama arkadaşum
Coşti bizum conlumuz

TA Yaşamağumuz ceşti
Ahirettur yolumuz

SY Kabahat ehtiyarlukte
Yurumez dermanumuz

TA Zaten yetim boyinduk
Dertli olur başumuz

SY Kabayet hep ondadur
Ceşti eski cunumuz

TA Dilumuz soyler ama
Elbet yanar içumuz

SY Yolciluk var birader
Celmiştur zamanumuz

TA Allah'a cuvenmişim
Cennet bizum yerumuz

SY Dilun oğulli olsun
Cene umit ederuz

TA Bir oni dileyurum
Beraber mi cideruz

SY Belli olmaz birader
Allah'tur amirumuz

TA Epeyice soyleduk
Sozle birakacağuz

SY Hele turçi birağalum
Ceridedur sozumuz

TA Başka kapi açalum
Cene soyleyeceğuz

SY Baki yalan Dunya'yi
Birağup da cideceğuz

TA Bu dunya eyi değil
Cennete cideceğuz

SY Burda zaten yanmişiz
Orda ne coreceğuz

TA Suval meleklerine
Ne cevap vereceğuz

SY Oralari duşunma
Var yardimcilerumuz

TA Cunayumuze cora
Ateşe cireceğuz

SY Sana mesul olayim
Yanmaz bizum covdemuz

TA Selevata celelum
İsteyur efendumuz

SY Kabul edici Allah
Cece cunduz soyleruz

TA Meçemeyi orada
Ne cevap vereceğuz

SY Dilumuz otecek da
Orda soyleyeceğuz

TA Allah'un emri ilen
Herhal kazanacağuz

SY Ben dunyada cezmedum
Allahtan umudumuz

TA Merağ etma kardaşum
Musliman'dur adumuz

SY Helbet yardim edecek
Evliyadur dedemuz

TA Cennetun çoşklerine
Cirebilsak içumuz

SY Allah'un izni ilen
Bir yatak sereceğuz

TA Mumçin değil kardaşum
Kabire cireceğuz

SY Acap fayda vermez mi
Dunyada yanduğumuz

TA Eyi ve çoti sozler
Cene cotureceğuz

SY Ahirete bakalum
Burda ceçmez sozumuz

TA Kuran oyle soyleyur
Ceri dirileceğuz

SY Çok dinlemişim oni
Umidi ediyuruz

TA Bize sut veren ana
Orda corecek miyuz

SY Emçan yoktur birader
Helbette coreceğuz

TA Babalar şehit olmiş
Onlari coreceğuz[741]

SY Peygamber'un sancaği
Orda birleşeceğuz

TA Sozlerun soni celdi
Daha demeyeceğuz

Bu bölümde biraz ara verilmiş, kısa bir sohbet ve ağlaşmadan sonra tekrar başlanmıştır;

TA Bir daha başlayalum
Demeduk her bir yani

[741] "Şairlerin babaları, Birinci Dünya Savaşı'nda beraber askere gitmiş ve kendilerinden bir daha haber alınamamıştır. Her ikisi de babalarını hatırlamamaktadır. Babalarının ünlü Sarıkamış Saldırısı'nda, Allahüekber Dağları'nda donarak ölen orduda olduklarını söylemektedirler. Kesin doğum tarihlerini bilmemektedirler. Hatırladıkları, Rus işgalinde (1916) 11-12 yaşlarında olduklarıdır." Bkz. Kaptan, a.g.e., s. 49.

SY Yollerumi şaşurdum
Nerde bulayim hani

TA Cideyurum çendumce
Nasil ağlattun beni

SY Her gece cideyurdum
Sokturemedum yani

TA Yetim mi birağacaktun
Ay utanmaz sen beni

SY Seni coturecektum
Burda birakmazdum yani

TA Ayağuni seveyim
Kardeş ettum ben seni

SY Bekleyup da ciderdum
Ceri birakmazdum seni

TA Çocuklarun peşinden
A nani nani nani

SY Onlarun sahibi var
Sen bilmeyursun hani

TA Haberun yok herhalde
Kim bakacak çi seni

SY Hizir Allah bakacak
Ah gidi şaşkun seni

TA Ondan yol vermediler
Çocuklar acir seni

SY Beni çimse acimez
Ah gidi şaşkun seni

TA Sen acirsin herhalde
Çimse acimez seni

SY Herçes çendini bilur
Bilmezler seni beni

TA Herçes çendini sever
Dünya yeniden yeni

13. 1. 1. 4. Mâni

Eski cami direk ister
Söylemeğe yurek ister
Benum karnum toktur ama
Arkadaşlar burek[742] ister

(K.K. 8)

13. 1. 1. 5. Atışma

Tevfik Dayı, Topluca köyündeki bir düğüne gider. Sabah olmaktadır ve horon halkası hâlâ dağılmamıştır. Horon oynayan Tevfik Dayı, Topluca'daki Uri lâkaplı bir adama türkü söyler:

Diyu saba namazi	*Sabah namazı diye*
Uri kocextu uri	*Kartal geldi kartal*
Alla nayi nçoƥasen	*Allah alsın*
Ƥiya tepe şuşuri	*Kötülerin canını*[743]

[742] Laz böreği.

12. 2. RIFAT AKATİN

Rıfat Akatin 1940'ta Çayırdüzü köyünde doğmuştur. Akatin sülâlesinin Çibarina lâkaplı ailesine mensup olan şair, çevrede Çibarina Rife olarak tanınır. Çibarina Tefik'in oğludur. Babasının kendisini nüfusa, doğmadan önce yazdığını yani 1939 kayıtlı olduğunu, ancak aslında 1940 doğumlu olduğunu belirtir. Hiç okul eğitimi almayan Rıfat Akatin, okuma yazmayı da kendi kendine öğrenmiştir (K. K. 1).

Çocukluk yıllarında büyükleriyle birlikte Kuşiva'ya giderek çalışır. İki buçuk lira yevmiye ile çalıştığını söyleyen Rıfat Akatin 10 yaşında, abisiyle birlikte Ankara'ya gurbete çıkmış ve orada fırıncılığa başlamıştır (K. K. 1).

Çocukluğundan beri destan ve türkü yazan Rıfat Akatin'in şair kimliği esasen babadan hatta dedesinden kalma bir mirastır. Askerde ölen Ali dedesini tanımadığını belirten Rıfat Akatin, şairliği "İçerden gelen bir şeydur." diyerek tanımlar (K. K. 1). Rıfat Akatin, babası Tevfik ve dedesi Ali gibi hazırcevap bir şairdir.[744]

Rıfat Akatin çevresinde oldukça üne sahiptir ve bizim gibi araştırma yapan şahıslarca birçok defa ziyaret edilmiştir. Kendisinin de zikrettiği üzere, araştırmacılara birçok kişi, şair veya destan yazarı olarak aynı adresi göstermiştir (K. K. 1).

Diğer yöre şairlerinde olduğu gibi Rıfat Akatin de destan ve türkülerine başlarken şu şekilde bir giriş yapar;

Hoy na hoy na hoy nanay nanay!
Oy ana oy baba oy oy oy!
Hoy na hoy na hoy nananay nani nanay!
Oyi nana nana da nanananay!

Rıfat Akatin'in hayatına türkü ve destanlar o kadar yerleşmiştir ki; şair, sigarasını sarıp eline alıp kendi kendine otururken bile bu dizeleri mırıldanmaya başlar. Sanki çevresindeki hiç kimse onun düşünce dünyasına giremeyecekmiş gibi bir havası

[743] Tevfik Dayı burada, sabah namazına kalkmayanların kötü olduğunu dile getirmektedir. Uri kelimesiyle bir yandan kara kartal kastedilirken bir yandan da Uri lâkaplı kişi kastedilir.
[744] Hiçyılmaz, Çamlıhemşin Seyahatnamesi, a.g.e., s. 209.

vardır. Ayrıca şair, destan ve türkülerinde dile getirdiklerini hep gerçek olaylardan etkilenerek yazdığını ifade eder (K. K. 1).

Rıfat Akatin'le yaptığımız görüşmelerde sık sık dile getirdiği "Ha bu ayak yapti beni şair (K. K. 1)." demesinin altında da esasen herkesin bildiği bir sebep vardır. Şair, yaylanın Sataple bölgesinden Yukarıki Yayla'ya kadar inişli çıkışlı olan patika yolu küreğini eline alıp kendi elleriyle kazarak genişletmiştir. Bahsedilen yol 5-6 km civarında ve yürüyerek bir saatte gidilebilecek bir mesafedir (K. K. 1, K. K. 2, K. K. 6). Şairin kazdığı yola da Palagza adı verilmiştir. Köylüye böyle bir yardımda bulunan Rıfat Akatin, köylünün gözünde de hacı olmuştur. Çünkü bu yolu yapmak onların gözünde hacca gidip gelmek kadar zahmetli, zor ve çok sevap kazandıran bir iştir. Rıfat Akatin bu olayı şöyle anlatır:

> *Kaç tane çoy (köy) geçiyur orda. 'Bu haciluğe gitmeden haci olmiş.' diyurlerdi bana. 'Hacidur.' diyurlerdi. Ben da derdum ki 'Allah razi olsun.' diyurdum (K. K. 1).*

Gençken yaptığı bu yollar, yaşlıyken acı bir hastalığı da peşinden getirmiştir. Konuşurken bir ayağını öbür dizinin üstüne koyarak konuşmasının sebebi romatizmanın ayağına yanma hissi vermesidir. Şair olmasına vesile olan da bu ayağında meydana gelen sıkıntıdır. Bu sıkıntısını *Nceninapeşeni Sataple Vikter* adlı destanında da zikretmektedir;

O çi var on romatizmaşi çare,	*Mademki yok romatizmanın çaresi,*
E Alla, laci şkimi Si momçare!	*Ey Allah, ilacımı Sen vereceksin!*
Ťoxťori mʒudişi para moy çare?	*Doktora niye boşuna para yedireyim?*
"Oyi oyi!" viťur ziťeri vikter.	*"Oy oy!" diyorum, deyip dolaşıyorum.*

Rıfat Akatin, başına gelen olayları işte bu şekilde içselleştirerek şiir şeklinde dışa vurmaktadır.

Rıfat Akatin, birçok konuda destan, türkü ve atma türkü yazmıştır. Eserlerinin 85'i Lazca, 33'ü de Türkçeden oluşmaktadır. Şair; vefat edenlerin ardından ağıt, ülke meseleleri hakkında destan, yakacak odununu çalan hırsıza türkü, yokluk yıllarında yenilen kavak ağacının yaprağı hakkında türkü, günümüzün bolluk günleriyle ilgili türkü, hatta kendisini rahat bırakmayan fare ile ilgili bile türkü yazmıştır. Ayrıca dertli

olan kimselerin kendisine gelip derdini paylaşmasının ardından hemen bir türkü yazıp o insanı ve derdini işlediğini de ifade etmiştir (K. K. 1).

Yaşamında nüktedan bir kişiliğe sahip olan halk şairi Rıfat Akatin, hayatı boyunca namusuyla yaşayıp geçindiğini ifade etmektedir. Rıfat Akatin, hayatını derinden etkileyen bir anısını şu şekilde aktarmaktadır:

> *Benum hayatımi sordu. 'Nasi yaşadi?' diye. Ben 10 yaşinde iken gurbete çiktum. Once ağabeyumle beraber gittum Ankara'ya. Başume gelen şeyler çok uzundur da. Bu anlatma ilen bitmez ki. Ona bile destan yazdım yane (yani). 'Haram yemeduğume pişmanim' diyirum, Lazca diyirum bunu. Şimdi, neden? Bi da dayak yedum ha.*
>
> *Ankara'da çalişiyirum. Ağabeyum bende(n) on yaş buyuğ (büyük) idi. Asker harçluğu yapacağim diye furune (fırına) gitti, furunde çalişiyur. Beni de aldi oraya, ben çirağim tabi. Baktum bi da çatip (kâtip) var. Eskide fürunde çatip oliyurdi da. Aydan aya hesap veriyurdi patrone. Lumanoğli'lerun Musa diye bi adam, onun furuni. İnkilap furuni, Ankara'da. Alti yuz bin ekmeğun parasi, demir kasa var şifreli. Anahtari da var, şifreyle açilurdi. Ben de Yeni Mahalle'de, Seramedepe (Seramedi'ler) yokti da telefon açardum bilmem ne. Ulan baktum ki telefon açtum, baktum ki anahtar birakti çatip, gitti. Bi da Yozgatli Sabri diye uzun boyli adam var, çirak. Bodrumde yatiyur, onun karşisinde. O aklime geldi, 'Ulan anahtari açik olduğuni bu görsa boşaltur.' dedum. Hemen sirtimi dondüm oriya, anahtari boyle çekerken kapi de açildi para doldi (dolu) ağzine kadar. Defter-kalem en üstune koymişler. Anladun mi? Alti yuz bin ekmeğin parasi orda duriyur. Anehtari çektum, kapi kapadum da oriya çuval orttum. İkide bir ben pasta veriyirum, cozüm (gözüm) orda. Çirak kalksa göreyim diye. İkide bir orda ikide bir. Ağabeyum de orda, demedim bi şe. Hemen babam akluma geldi, doğru yaşaurdi (yaşıyordu) her an. 'Heram yemayin hiç.' dedi ya onun içun. Kimseye bi şe demedum. Anahtari cebume koydum. Aaahh bir Cemil gelsa. Cemil diye bi adamdi, şimdi eldi (öldü) o. Ah bi gelse, ah bi gelsa. Geldi. Turki söyleye söyleye gelurdi. 'A geldi!' dedum. Gelurdi bana para verurdi. Çiftluk vardi, sut satarlardi. Bana para verurdi, bi kendime bi ona süt getururdum. Yine geldi, selam. Selamdan sonra cebine bakiyur, anahtar alacak da açacak. Bakiyur anahtar yok. Oriya bakiyur buriya bakiyur ooy oy, anahtar yok. Ben da bakiyirum tabi.*
>
> *Dedi 'Yaa ben ne yapayım, ben yalnız yatıyorum, ceketi çikarip asiyirum, giyinip geliyirum. Nerde duşurecektum yau?' dedi. Allah Allah.*
>
> *'Ne oldi Cemil abi?' dedum.*
>
> *'Anahtar kayıp.' dedi. Ben çikardum cepten da verdum.*
>
> *'Al belki bu açar.' dedum.*
>
> *Bakti (kendi) anahtari. 'Bu sende ne ariyur?'dedi.*

‘E benum anahtarum. Belki açar.’ dedum. Şaka yapiyirum. Adam da benim iki kati uzun boyli. Bi gitti bakti ki kapi açuk. Açti kapiyi, hiçbi şeye el girmemiş. Ayni biraktuği gibi duriyur.

Çağirdi beni, gittum. Bana bi tokat atti. Bi tokat atti ama daha on yaşine çocuğim. Boyle ters döndum boyle. Oyy! Beni seveceği yerde tokat yedum. Çikardi para verdi, ‘Git şu kadar sut getur.’ dedi. Gittum. Deduği kadar sut getirdum, hepsine dağitti.

‘Gel buraya.’ dedi. ‘Sana niye vurdum biliyur misin?’ dedi. Ben da dağildum tabi biraz, başumi astum boyle. ‘Ben ne bileyim? Ben, beni sevecek diye beklerken dayak yedum bi da.’ dedum. Furun yaptiriyurdi orda, beni alacakti. O kadar seviyurdi beni.

‘Sen çok iyi bi çocuksin. Helalda bi çocuksin, zaten onun içun seviyirum seni ama sen helaldasin. İşte bak. Sen adam olamayacaksin. Onun için tokat attum.’ dedi.

‘E ben daha çocuğim. Bi buyuyeyum da adam olayim, olurum.’dedum.

‘Yoook. Oyle buyume ilen adam değil. Adam olamazsın. Buyuyeceksin ama adam olamazsın.’ dedi.

‘Niçun?’ dedum da.

‘Ağabeyun da burda. Asker harçluğu yapmağa uğraşiyur. Ona soylesen da çömurluğe (kömürlüğe) taşisanuz bu paralari. Ben (patrona) ya verurdum ya vermezdum, artik bende(n) ya alirdi ya almazdi. Siz da zengin olurdunuz. Alti yuz bin ekmeğun parasi var orda.’ dedi.

Dedum ki: ‘Ben gurbete gelurken babam vasiyet etti bana. ‘Oğlum bi yerde para bulsan bile patrone ver. Burda buldum bu parayi diye patrone ver. Heram lokma yemeyin.’ diye tembih etti. Heram lokma yemek yok bizde.’ dedum.

‘İşte onun içun adam olamazsiz’ dedi ve olamaduk işte hala (hâlâ) suriniyuruz.

‘Helalda çalişmeğ ilen insan zengin olamaz.’ demek istedi. Ben boyle yaşamişim. Boyle helalda, helalda, helalda hala (hâlâ) helalda (K. K. 1)

Tanıştığımızda 76 yaşında olan Rıfat Akatin, haram yemediği için 10 yaşında yaşadığı bu olayı taptaze hatırlatmaktaydı.

Son yıllarını Işıklı’da geçiren Rıfat Akatin, 2017 yılında karaciğerinden hastalanmış ve hayata gözlerini yummuştur. Ruhu için Allah’tan rahmet, yakınlarına da sabırlar diliyoruz..

13. 2. 1. Rıfat Akatin'in Şiirleri

12. 2. 1. 1. Buzağılar İçin Sataple'de Dolaşıyorum[745]

Buzağılar için Sataple'de dolaşıyorum
Şiştim zannettim ki iyileşiyorum
Yoruluyorum gidemeyince dönüyorum
Felek ipimi saldı öyle dolaşıyorum

Ben hasta adam burada yapabilir miyim?
Niye geliyordum madem yapamıyordum?
Üç kuzu, bir keçi, bir de koç
Arkamdan geliyorlar da öyle geziyorum

Özledim torunum Barış'ı
Ťoþi Meme ile yapacak mıyım yarış?
Düşüyor pantolon yoktur kayışı
Naylon iplikleri sarıp dolaşıyorum

Zaman akıyor günler de tükeniyor
Niçin benim bu sözlerim bitmiyor?
Çok işim var elim de hiç rahatlamıyor
Sakalı, bıyığı salmış dolaşıyorum

Gaz yağı döküldü karanlıkta oturuyorum
Çakmağım var ama tüpüm yok
Hastayım ter akıyor her yerimden
Yukardan aşağı ıslak dolaşıyorum

[745] Ceninapeşeni Sataple Vikter destanı, yörede ve hatta diğer ilçedeki Lazlar arasında da sevilen ünlü bir destandır. Çünkü bu destan, birçok kişinin yaylalarda yaşamış olduğu anılarının birikimini aktarır. Ayrıca birçok yöre sanatçısı bu destanı saz eşliğinde terennüm etmiştir (K. K. 1, K. K. 20, K. K. 26).

Yürüyemiyorum ayaklarım mantarlaştı
Çayır alacağım yoktur kantar
Küçük Rıfat'ım da oldu soytarı[746]
Torunuma da kalbi kırık dolaşıyorum

Bahçe otunu yemiyor tosun
Kesip yiyeceğim yoktur ki borcum
Herhalde bitti kalemimin ucu
Yollarda da söyleyerek dolaşıyorum

Evden çıktım Haziran ayında
Karımı da getireceklerdi sözde
Şimdi zaten gelmez vardır gözdesi
Yine bir başına bırakılarak dolaşıyorum

Çok derdim var hangisini söyleyeyim ey kız kardeşim!
Bekliyordum gelemedi karım
Ne erkek kardeşlerim ne de kız kardeşim
Hepsine içim yanarak dolaşıyorum

Yarın güneşlidir odun taşıyacağız
Sözümü dinle Küçük Rıfat, yoksa yutacağım seni
Ölürsem inekleri sana teslim edeceğim
Her şeyimi böyle tembihleyerek dolaşıyorum

Cihan'ım bana karpuz getiriyor
Ben de onun için deli oluyorum
Çok pahalıdır ucuz da değildir
Her tarafta söylüyorum, söylenerek dolaşıyorum

[746] Torunu Rıfat'tan bahsetmektedir.

Bir şimdi olsa da yesem bal kabağını
Köyümde her türlü şey bulunur
Her şeyden bahsedeceğim çok içlendim
Destandır da böyle söyleyerek dolaşıyorum

Pişirin üzüm pekmezini
Üstünü temiz bir bezle örtün
Fındık ve ceviz şimdi elbet olmuştur
Gönderin diyorum, diyerek dolaşıyorum

Oradan getirin un çuvalı
Buradan götürün yağ ile peynir
Sana kim kulak verir ki havla da havla
Destandır da böyle söylenerek dolaşıyorum

Her taraf kalsın virane
Birisini bile pervane gibi döndüremedim
Düşününce deli divane oluyorum
Ben bir değirmen gibi su akıtılarak dönüyorum

Buzağıları ahıra süremedim
Satacaktım ama satamadım
Göz görmüyor ki yağmur bulutları kapladı
Yağmur ile dolu altında dolanıyorum

Yarın göç olacak, yaylaya çıkacağız
Benim yaptığım yollardan bir geçeceğiz
Yukarıki Yayla'da başımızı nereye sokacağız?
Yağmur çatıdan aşağı dökülüyor, ıslak dolaşıyorum

Beni gözlüyor Moğona'nın yolları
Demirkapı'ya taş döşeyecektim

Zar zor geçiyorlar yaşlı kadınlar
Herkese yüreğim yanık dolaşıyorum[747]

Evin çatısına döktüm toprağı
Sacla mayasız hamur pişiriyorum pilakim yok
Destan yazmakta ustayım usta
Ben her zaman söylüyorum, söylenerek dolaşıyorum

Her taraf duvardır yoktur köşesi
Bir oturma bir kiler bir de oda
Briketten yapacağım şimdi öyle moda
Ben her zaman söylüyorum, söylenerek dolaşıyorum

Gündüz bırakıyor, gece yakalıyor
Romatizma ekseri öyle oluyor
Bu akşam kendimden geçip yanıyorum
Ooy, ooy diye söylenerek dolaşıyorum

Gözlerime uyku gelmiyor
Bağlasalar koparırım zinciri
Rıfat, benim payıma da sen yat
Ben nasılsa böyle uykusuz geziyorum

Sanki ateşten bir kor düşmüş ayağıma
Romatizma gelip bana niye çattı?
Acaba beni kimin ahı tuttu?
Felek vurdu, vurulmuş dolaşıyorum

[747] Rıfat Dayı, yayla yollarında 3-4 kilometrelik yolu tek başına kazıp düzeltmiştir. Köylüye, bu yolu imece usulüyle düzeltme konusunda defalarca çağrıda bulunmuş ancak herkes kendi işleriyle ilgilendiği için tek başına yapmak zorunda kalmıştır. Bu da Rıfat Dayı'nın içini yakmıştır. Ama Rıfat Dayı gene de köylüsüne hizmet etmek için tek başına bu yolu bitirmiştir.

Avluya çıkacağım çıkamıyorum
Çok hevesliyim Sataple'ye gidemiyorum[748]
Hacı değilim ama öyle tanınıyorum
Allah razı olsun deyip dolaşıyorum

Küçük Rıfat'ı babası getirecek
Sırtında alıp da gezdirecek
Tabi gezdirecek ben babasıyım
Doğrusunu söylüyorum, deyip dolaşıyorum

Diyorlar ki hiç doktora gitmiyor
Korkuyorum giden geri gelmiyor
Emekliyim bizim öyle geçiyor
Doğrusunu söylüyorum deyip dolaşıyorum

Bu destanı belki bitirebilirim
Benim bu derdime kim ortak olacak?
Bunu zaten ileri götüremeyeceğim
Ooy, ooy diye söyleyerek dolaşıyorum

Ey Ya Rabbim, neler doğuyor gönlüme!
Biraz daha ömrümü uzat
Ya da gelip al artık şu canımı!
Allah, Allah deyip dolaşıyorum

Sonunda bu illet götürecek beni
Azrail kesince bileti
Sövüyorum ceddine, cibilliyetine
"Gelmiyorum" diye söyleyerek dolaşıyorum

[748] Romatizma hastalığından dolayı ayağı sürekli yanmaktadır. Rıfat Dayı, yaylada olduğu hâlde 200 – 300 metrelik mesafede olan Sataple'ye çıkamamaktadır. Çünkü ayağı ağrıdığı için yokuş çıkamıyordur. Bu yüzden Sataple'nin hasretini çekmiştir.

Azrail hiç sormaz ki yaşı
Seçer evin en baştakini
Bana gelirse ona karşı çıkacağım
“Gelmeyeceğim” diye söyleyerek dolaşacağım

Mademki yok romatizmanın çaresi
Ey Allah’ım ilacımı Sen vereceksin!
Doktora boşuna para ne yedireyim?
Ooy, ooy diyorum, diyerek dolaşıyorum

Derdimi sen biliyorsun ey Allah’ım!
Kaçkar’ın dibinde beni yapayalnız bıraktılar
Ooy dedikçe gözüm ağırıp yanıyor
Ben hep söylüyorum, deyip dolaşıyorum

Dayak atıyorum, ayağım davul (gibi) şişti
Ben öleceğim, istersen iddiaya girelim
Gideceğim, hazırlamışım bavulumu
Gidiyorum, gidiyorum diye söyleyerek dolaşıyorum

Azrail gelip de karşımda dikildi
“Götüreceğim” diye tepeme bindi
Ona bağırınca dünya yankılandı
“Gelmiyorum” diye söyleyerek dolaşıyorum

Ona karşı gelmem tuhaf geldi
Gülerek bana “Sen muafsın!” dedi
Ben de “Suçum varsa affetme” diyorum
Böyle de söyledim, deyip dolaşıyorum

Kalkıp gitti arkasına bakmadı
Galiba dediğim sözleri beğendi

Ben delirdim, benzim soldu
Doğrusunu diyorum, deyip dolaşıyorum

Seninle bir pazarlık yapalım
Sen boynuma tak bir nazarlık
Bana da ayır bir mezarlık
Sonunda elbet geleceğim, diyerek dolaşıyorum

"Seninle ben sarımsak ekebilir miyim hiç?[749]
Azrail'sin bir dalıyorsun kurt gibi
"Ben de geleceğim ama en sonunda"
Dedim de böyle söylenerek dolaşıyorum

"Gelmeyeceğim" diye bana söz verdin
Yoksa şimdi burada kozlarımızı paylaşalım
Zaten bir yudum canım var
"Onu da al" diye söylenerek geziniyorum

Artık söyleyecek söz bulamıyorum
Ağzıma geliyor da nasıl yutayım
"Ben olmadıktan sonra yalan dünya batsın"
Ben de böyle söylüyorum, deyip dolaşıyorum

Bilmiyorum ki nedir bana dokunan
Ağzımdan salya sümük getiriyorum
Hocayı çağırın, Yasin okusun
Ben de kendime okudum, söyleyerek dolaşıyorum

Erkek mezarı derin olmaz
İçinde oturacağız serin serin

[749] Burada Lazca bir atasözü kullanılmıştır. *Erzaili şkala leri irgeni, Azrail ile sarımsak ekemem* demektir. Yani Azrail ile boy ölçüşemem demek ister (K. K. 26).

Yılanlar sürünecek soğuk soğuk
Doğrusunu diyorum, deyip dolaşıyorum

Ben öleceğim kışın kar tutunca
Öldüğümü anlayacaksınız gözlerimi yumunca
Hoca telkin ile adımı anınca
O zaman bilin ki artık dolaşamıyorum

Nasıldır bir bakacağım ahirete
Zaten anne-babama hasretim
Öyle dedim böyle dedim doldurdum kaseti
Ben her zaman destan söyleyerek dolaşıyorum

(K. K. 1, K. K. 26, K. K. 33)

12. 2. 1. 2. Geri Dön, Geri Dön Korkarsın

Akşam yiyeceğim pişirdim çaxalayı
Sana da vereceğim gel de Bexala
Akşam oldu şimdi nereye gidiyorsun tek başına?
Geri dön, geri dön korkarsın

Niye sen gidiyorsun gitmiyorlar mı çocuklar?
Kaybolursun bilmiyorsun oraları
Şimdiye kadar niçin gelmedi melunlar?
Geri dön, geri dön korkarsın

Bahardan sonra ne kadar değiştin
Cileni Ngola'da yalnız mı kalıyorsun?
Niçin gelmiyorsun kadın, peşin sıra küsecek misin?
Orada kalma yoksa korkarsın

Öğleyin saldığın geri döner mi?
Dasťavi'de otlamayan Boğa şişmanlar mı?

Senin gibi kimse yalnız dolaşıyor mu?
Ben de geleceğim yoksa korkarsın

Köydeki avlunda süt mısır oldu
Zamanı geçmişken niçin yaylada kalıyorsun?
Sen yalnız ben yalnız bir güreşelim
Evet de yoksa yalnız korkarsın

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 3. Kaçkar'ın Destanı

Her zaman aynısın ey viran Kaçkar!
Ben öyle mi sanıyorum, yoksa başka mısın?
Ahir zaman olunca mı göçeceksin
Aman ha, göçme Kaçkar'ım!

Altında Derebaşi (yaylası) vardır
Ďizma Çemu oldu sana arkadaş
Biliyor musun sen kaç yaşındasın?
Bilemezsin ki canım Kaçkar'ım!

Derebaşi'nde dolanır ihtiyar kadınlar
Geyiğe söyle de yuvarlamasın taşları
Kimim geliyor diye yolları gözlüyorsun
Oraya kim gelebilir? Canım Kaçkar'ım!

Heveklileri bu tarafa geçirme
Mʒanuluları tepeye çıkarma
Hemşinlileri yukarı çıkarma
Önlerinde dur, canım Kaçkar'ım!

Heykel misin baktığın yerde kala kalıyorsun?
Kışın sana kim bakıyor, nasıl yaşıyorsun

Hepimiz gidiyoruz burada sadece sen kalıyorsun
Helâl olsun sana Kaçkar'ım!

Dönüp de bir bak Ǩortura'ya
Güzel kızlar var ortalığı aydınlatıyorlar
Onlar yaz kış orada kalıyorlar
Arkadaş ol, ey Kaçkar'ım!

İmtihandır diye buraya geliyoruz
Bir şey yok, boş boş geziyoruz
Gözümüzü yumuyoruz bilmiyoruz nereye gidiyoruz
Sen ölmeyeceksin canım Kaçkar'ım!

Uzunçairluği'de Didiḱva'nın yanında
Ben orada ekmek yerdim helvayla
Çok dolaştım Ayşe ve Havva'yla
Artık gezemiyorum Kaçkar'ım

Sen burada olacaksın ben köye ineceğim
İlkbahar uyanınca geri geleceğim
Gelirsem olduğun yere geleceğim
Seni ziyaret edeceğim Kaçkar'ım

Ben esmerim, zayıfım bir de zavallı
Sen Kaçkar'sın hep beyazdır kafan
(Aman ha) Korkmasın Ƥizma Mustafa
Erkenden ağarma Kaçkar'ım

Seni kar basınca ben buz oluyorum
Büzülüyorum, belimi doğrultamıyorum
Yapabiliyorsan bu sene güzü erken getir
(Yaşlı) Karımı özledim Kaçkar'ım! (K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 4. Pimbilona'dır Yaylanın Yarısı

Pimbilona'dır yaylanın yarısı
Önünde bir şelâle bent gibi duruyor
Ben gidemezken yetiş nineciğim
Bu yıl geldim gelecek yıl gelemem

Çalışacağım yine dinamit vereceğim
Patlayınca Çukenimeşe uğulduyor
Bendeki dert kimsede var mıdır?
Bu yıl geldim gelecek yıl gelemem

Ötede bir şey oldu bir ihtiyar bağırıyor
Ben gidemem ne olursa olsun
İneği sağılan köyde de yoğurt yapar
Bu yıl geldim gelecek yıl gelemem

Çocuğum fırında çalışıyor
Ben Sataple'nin burnunda oturuyorum
Orada oturmayan açlıktan ölüyor mu?
Bu yıl geldim gelecek yıl gelemem

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 5. Sen mi Ektin, Ben mi Ektim?

Ekerken imece yaptım
Gelip bir kazma vurmadın
Şimdi niye bana dadandın
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Başını eğip gidiyorsun
Gelip tarlaya giriyorsun
Doymadan da çıkmıyorsun
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Yağmur yağınca gelirsin
“Nerede daha iyisi var?” diye gezersin
Taze mısıra bayılırsın
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Yatısı gibi gelirdin
Beni görünce niye kaçtın
Bir tek taze mısır bırakmadın
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Yine ekecekler kızlar
Sen vuracaksın azıyı
Elbet diyecek ki kızlar
“Be melun! Sen mi ektin, ben mi ektim?”

Gelip tarlaya girersin
Yedikçe iştahlanırsın
Demezsin ki vurur beni ihtiyar
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Yazın yine tarlayı boşaltacaksın
Çağırasıya kadar kaçacaksın
Ben seni kar yağınca vuracağım
O zaman anlayacaksın, sen mi ektin, ben mi ektim?

Gelip yedin benim yaptığımı
Beni sap gibi bıraktın
İyice bir hesap et ki
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Yorgunluktan gözümü yummadım
Sen bir gecede talan ettin

Ben bir ekmek pişiremedim
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Kaç kere elimden geçti
Sen bir gecede mahvettin
Kızınca da kulak asmadın
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Ev avlusu, arka bahçe
Yedin, bitirdin ormanı
Tespite kimi göndereyim
Sen mi ektin, ben mi ektim?

Ağlıyorlar tüm kadınlar
Yeyip sıçarsın yollara
Diyorlar ki yaşlı kadınlar
"Sen mi ektin, ben mi ektim?"

Seneye soğan dikeceğim
Mademki sen mısırları yedin
Ben ekmezsem sen de … ye!
O zaman anlayacaksın, sen mi ektin, ben mi ektim?

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 6. Sevdalı

Ben seni neden tanımıyorum? Kimsin ey kız?
Nasıl yanakların var, nasıl ki parlayan ay gibi
Ne olur benim ol, ben de senin olayım
Senin de gönlün varsa isteyeceğim babandan

Peri misin nesin? Be sen nereden ….. ?
Ben seni alabilirsem şapkayı göğe atacağım

Ne olur benim ol, ben de senin olayım
Senin de gönlün varsa isteyeceğim babandan

Sen bir bilseydin şimdi ben nereden nereleri dolaşıyorum
Gelinceye kadar burada bekle, erkenden geri döneceğim
Ne olur benim ol, ben de senin olayım
Senin de gönlün varsa isteyeceğim babandan

Gözüm bir şey görmüyor, sevdalıyım sevdalı
Ey seveyim seni, boynuma sarıl
Ne olur benim ol, ben de senin olayım
Senin de gönlün varsa isteyeceğim babandan

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 7. Kocakarı ve Torun

Uyumayacağım, Didi Mbairi'de
Gidip ineğe çayırı getireceğim
Sen orada ben burada ayrı kaldık
Öyle olmaz ki ey kocakarıcığım!

Kaşar göndereceğim biri gelirse
Sen de oradan meyve gönder
Başın ağrırsa Ayder'e git
Belki yararım olur ey kocakarıcığım!

Küçük Gizem'im çok büyüdü mü?
Gönderdiğim süzmeyi almadı mı ağzına?
Buraya gelmedi, Pazar'a mı gitti?
Çok özledim ey kocakarıcığım!

Bari sen orada ara sıra görebiliyorsun
O gelemezse bazen sen git

Bizim kızımızın sevinci olacak
Yüreğini daraltma ey kocakarıcığım!

Acaba Cance Ruba sıkılıyor mu?
Söyle annesine geç vakte kadar emzirsin
Nazar boncuğunu omzuna taksın
Çok oynatıyorlar ey kocakarıcığım!

Mustafa enistenin aklı yok
Tırpanın örsünü kafasında taşıyor
Ayşe hastaydı iyi oldu mu?
Onu da ziyaret et ey kocakarıcığım!

Acaba duruyor musun yoksa yürüyor musun?
Acayip güzelsin nazar değmesin
Aman kaybolmasın Pazar'da
Merakım odur ey kocakarıcığım!

Küçük Gizem'ime acaba kim bakıyor?
Deliriyorum, onu çok özledim
Ölecek miyim neyim o kadar ateşlendim
Sen de öyle misin ey kocakarıcığım!

Annen cicili gömlek örüyor
Kapıda duruyorsun, boynuna sümük sarılmış
Emekliyorsa menzili vermeyin
Yukarı çıkar ey kocakarıcığım!

Alıştırdılar, sallıyorlar zangır zangır
Öylelikle uyuyorsun, uyanıyorsun, ağlıyorsun
Sen acayip güzelsin, hiç kimseye benzemiyorsun
Sen kime benzetiyorsun ey kocakarıcığım!

Ekimden sonra kasım geliyor
Niye o kadar geç geçiyor mevsim?
Onun bir resmi olsaydı da
Bir görseydim ey kocakarıcığım!

Seveyim o evladı ve torunu!
Birisi güneştir, birisi ay
Onların özlemiyle nasıl durayım?
Kar düşüyor geleceğim ey kocakarıcığım!

Gelince oturtacağım dizime
Sen de çığlık atacaksın nasıl guguk kuşu gibi
Üşüdün, ellerin oldu sakat (gibi)
Bir eldiven ör ey kocakarıcığım!

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 8. Beğenmiyorum Sonunda Atacağım

Açlıktan midem yara oldu
Çalışıyorum yine param yok
Seni ben oturtmadım mı Ankara'ya?
Beğenmiyorum, sonunda atacağım

Ekmeğe acıkınca karnım ağrıyor
Yalın ekmek yiyorum, çorba bulamıyorum
Emekliden koparıyorsun, torbaya dolduruyorsun
Beğenmiyorum, sonunda atacağım

Bardakta şekeri erittim
Ben zaten açlıktan eridim
Kestiğin kadar bari arttır
Beğenmiyorum, sonunda atacağım

Rizeli'sin diye oyu verdik
Yapamıyorsun, beni rezil ediyorsun
Benim karnım hep zil çalıyor
Beğenmiyorum, sonunda atacağım

Böylelikle ne olacak Tayyip?
Emeklilerin sahibi kim olacak?
Kayıp olsa da oyum,
Hemşeriyiz, ben yine sana vereceğim

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 9. Mahvoldum

Şoşoli gördü ineklerimi
Ey gidi ey yazık öküzlerime
Onlar ile ödeyecektim borcumu
Düşürürsem ne yapacağım, mahvoldum!

Şimdiye kadar orada ne yapıyor zaman geçti
Araba Buçopona'yı geçti
Taşa tek çıktım, öküzü düşürdüm
O zaman dedim ki işte mahvoldum!

Tepeye çıktım rahatladım
Oradan yukarı sıkılacak mıyım bakalım
Korktum, dönecektim bir taraftan
Zor zor çıkarttım

Oturdum Mijgure virajında
Açım, ekmek yiyemiyorum
"Baba biraz dinlen" diyor çocuk
Gidemezsem ne yapacağım, mahvoldum!

Öldü dizlerim gitmiyor
Üşüdüm, ellerim oldu sakat
Gerildim, canım oldu şurduli
Oy ne yapacağım yine mahvoldum!

Ayırdım inekleri, sürüyorum beş tanesini
Şimdi karşıda satacağım tane tane
Ben bırakacağım, bırakırsam bir tane
Öyle de böyle de mahvoldum!

Zayıf düşmüş nasıl vereceğim canı
Yırtık pırtık yürütüyorum ömrü
Tutuklanmış içimi dökebilseydim
Hiçbir zaman gülmedim mahvoldum!

Kilidi paslı kapıyı açamıyorum
Yakıp tutuşturacaktım, yakamıyorum
Para verdim yoksa içim eriyor
Yoksa görüyorsun mahvoldum!

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 10. Kuzeydeki Arka Bahçen

Kuzeydeki arka bahçene güneş vurmuyor güneş
Evlen be çocuk zamanın geçti
Beyaz yanakların ne zaman kızaracak?
Evlen be çocuk sabahlayamayacaksın

Ayıbın yok da niye evlendirmiyorlar?
Benim gözüme görünme kaybol bir yere
Beyaz yanakların ne zaman kızaracak?
Evlen be çocuk sabahlayamayacaksın

Karım yalnız, gel eşlik et
Bir tane yazlık yapacağım bir tane kışlık
Beyaz yanakların ne zaman kızaracak?
Evlen be çocuk sabahlayamayacaksın

Senin için deliriyorum, dayanamıyorum artık
Sen gelip otur, elimdekini bırakacağım
Beyaz yanakların ne zaman kızaracak?
Evlen be çocuk sabahlayamayacaksın

Zamanın geçince çocuk olmuyor çocuk
Zürriyetsiz gezilmez, git derede boğul
Beyaz yanakların ne zaman kızaracak?
Evlen be çocuk sabahlayamayacaksın

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 11. Ben Ne Zaman Güldüm ki Bu Sene Güleyim?

Karım iyileşti, işe başladı
Çay toplayacağım diye bezler dikti
Bakalım ne toplayacak çaylar yandı
Ben ne zaman güldüm ki bu sene güleyim?

Çay kestiğim yere mısır dikti
Kuzgun topladı, bir şey bırakmadı
Benim için her yer göçtü
Ben ne zaman güldüm ki bu sene güleyim?

Göçer, yanar biz hasar ederiz
Kolumuz kanadımız olur kuru odun
Çayların fiyatını arttır be yaramaz adam
Ben kimden güldüm ki senden güleyim?

Allah acıdı emekli oldum
Erdoğan kesip maaşımı indirdi
Ses etmedim, düşündükçe işkillendim
Ben kimden güldüm ki senden güleyim?

Böyle nasıl olacak ki Tayyip?
Kim emeklilere sahip olacak
Benim oyum kaybolsa da
Ben kimden güldüm ki senden güleyim?

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 12. Termoni ile Büyümüş

Eski zaman insanları aç dolaşıyorlardı
Sen yiyeceğini buluyorsun şükret be kardeşim!
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Tarladan getirirlerdi nane ve köpek soğanı
Yaparlardı mereconi yerlerdi doya doya
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Giyerlerdi çarığı iple tutturulmuş
Gidip dilenirlerdi sırtlarında çuvalla
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Senin annenle baban giderlerdi ısırgana
Şimdi baklava börek hep gidiyor sığıra
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Bunları anımsayınca gözlerim yaş doluyor
Bitler sıralanırdı donun lastikliğine
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Ey virane günleri sizleri de andık
Eğer yalan diyorsam ölünce de beni anın
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Eskiden sevdalıklar gizli olurdu gizli
Anneye söylüyorduk babadan çekinirdik
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Şimdiki sevdalıklar alenidir aleni
Akıllı kimse yoktur hepsi kaçıktırlar
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Bir iki değildir ki her tarafta bir sürü var
Sakın ola gücenmeyin benimkiler de öyledirler
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

Çok defa diyeceksiniz acaba o ihtiyar şimdi nerede?
Aramayın bulamazsınız ben Ğvandi'de yatıyor olacağım
Keten gömlekle don giymiş hâlde
Yalnızca ben değilim termoni ile büyümüş!

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 13. Küçük Rıfat'ım

Abaza keçiyi ırmağa sal
Tuzlu ekmekle kaymağı koy
Sen yüreğimin yağısın
Kurban olurum söylediğim günlere!

Dinle beni koy kulağını
Hiçbir yerden çevirme ineği takip et
Ben de çayırları bağlayacağım, dinle
Kurban olurum söylediğim günlere!

Zor işleri artık yaptım
Sen çık düzlükte top oyna
Sen gelene kadar ben patatesi soyarım
Kurban olurum söylediğim günlere!

Yola başladım da bitiremedim
Yalnız yapıyorum kimse yardım etmiyor
Hayırdı da bitiremedim
Kurban olurum yine ben o günlere![750]

Sigara için köye niye iniyorsun?
Bugün ama ben bir yıl gelebildim
Öyle derken gelip sokuldu
Yine kurban olurum ben o günlere!

Yaylalarımız dik, bir yer düz
Hava soğuyunca bükülüyor kaşık
Yine inek güzün orda iyi oluyor
Kurban olurum yine ben o günlere!

[750] Şair burada, yayla yollarındaki 3-4 kilometrelik yolu tek başına kazarak düzeltmesinden bahseder.

Kimsede yok öyle torun
Onsuz ben yaylada nasıl kalırım?
Torunumdur nasıl olursa öyle çevireceğim
Yine kurban olurum ben o günlere!

Arkadaşımda var bir kuş
Kuş ile torun bir olur mu hiç?
Bana yine ekmek azıcık oluyor
Kurban olurum ben yine o günlere!

Sansarları yine kurtlar yedi
Ne yapacaktı buldu bedavaya
Yiyecekse yine yapacağız bu davayı
Kurban olurum ben yine o günlere!

Düşen adama vuruyorlar tekmeyi
Her adamda namus yok ki
Düşünme arkasını Küçük Rıfat, boşver
Kurban olurum ben yine o günlere!

Ben şimdi yapacağım, ip oldu nefesim
Öylelikle ömrümü geçiriyorum
Ben nasıl yapıyorsam sen de öğren
Kurban olurum ben yine o günlere!

Taş hazır mahalleye sereceğim
Şimdiye kadar serecektim yalnız olmuyor
Keşke gelebilsem seneye sereceğim
Kurban olurum söylediğim günlere!

Kilerin kapısına asmadan bıraktın
Menteşeyi bulamadım acaba nereye götürdüm?

Artık yazamıyorum, bu kadar yeter
Söylenerek git yayla yollarına!

(K. K. 1, K. K. 76)

12. 2. 1. 14. Domuz

Çürüttün kivinin fidanını
Bu domuz oldu bela
Yarın yine gel
Vuracağım be ander!

Yiyorsun
Çitlerse engel olmuyor
Başını yukarı niye kaldırıyorsun?
Ne ….. sana be ander!

Mısırla dolduruyorsun karnını
Güneşin vurmadığı yere saklanıyorsun
Sonunda patlatacağım karnını
Eceline susadın be ander!

Bahçeleri mahvettin
Çok peşinden koştum, öldüremedim
Ben olacağım senin Azrail'in
Bunu bil be ander!

Sormuyorsun
Tüfeğe de karşı geliyorsun
Sonunda dökeceğim işkembeni
Eceline susadın be ander!

Yazın yine yiyeceksin
Ben söyleyeceğim bazı bazı

Sen çalacak mısın sazı?
Bir söyle be ander!

Yarıcılığa gönderdin beni
Kapı kapı dolaştırdın beni
Gelişim Tv'ye çıkarttın beni
Artık ne yapayım be ander!

Pissin, çok kokuyorsun
Şimdi ye, kışın kokla
Seni meşhur yaptım
Yeter artık be ander!

Tuttun omuzumdan attın
Beni köy dışına attın
Bahçeyi sana bıraktım
Doymadın be ander!

Senin var mı acaba gribin?
Bir söyle be yerin dibi!
Tuzak kurdum niye yakalanmadın?
Sonunda yakalayacağım be ander!

Talan ediyorsun bir gecede
Öldürmeyeceğim vuracağım çapayla
İstek yaptılar domuzun
Sevilsin be ander!

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 15. Bir İneğin Destanı

Bir inekle alışık değildim
Yoğurdu biriktirecek misin, mayalayacak mısın?

Nasıldım, şimdi nasıl oldum?
Seveyim eski günleri

Çıngırağı iple astım
İnek de şaşırdı, tekmeyle duruyor
Yalnız geldim, göç etmeye gelmedim
Seveyim eski günleri

İki buzağı için çobanlık yapmaya gittim
Yağmur yakaladı, leş gibi oldum
Yukarı gidemiyorum, aşağı gidiyorum
Seveyim eski günleri

Hastayım, derdim çok var
Pişireceğim ne kaşar ne yağ var
Derdim bir dağ olurdu
Seveyim eski günleri

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 16. Gurbet

Ey viran gurbet! Neden …. büyüyen?
Kalan kuvvetimin hepsini aldın

Verdiğin neydi, bir günde bir beşlik.
Beş lira para için aldın gençliğimi

Şimdi çok pişmanım, ah vah ile geziyorum
Zenginler ne yapacak fakirlerin günahıyla?

İşte çalıştırdın bir tatil vermedin
Ahirette tutacağım yakanı, sensin benim katilim!

Ben bu viran dünyaya boşuna geldim
Hep çalışıyorum, işten kurtulamayacak mıyım?

Toprağa gireyim ki ne kadar aptalım
Ben toprağa girersem artık çıkmayacağım!

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 17. Haydi Fatma Haydi

Haydi Fatma haydi, çıkalım Uperi'ye[751]
Kimse kovalamıyor, zaten sevdalıyız

Sevdalı dedikleri acaba nasıldır?
Ne oldu, niye oturdun? Kuşun kafese yakalandığı (gibi)?

Takıldı çizemiyor sevdalık kancasını
Biz zaten kurtulamayacağız, ne dayı ne de amca?

Nedir senin beklediğin? Zaman bizden geçiyor.
Yollar kapalı değil, her tarafa gidebiliriz

Bizim sevdalarımız yürektendir yürekten
Ben bunu öğrenene kadar ne kadar somun yedim

Ben seni almadan gözlerimi kapatmayacağım
Bu kanunlar zaten var, ben koymayacağım

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 18. Muşmula

Muşmula çiçek açtı, meyve verecek meyve
Oturup da yesinler Fatma ile Havva

Ben görmediğimde ağlıyor zavallı kocakarım
Gönlümü oyalamaya çalışıyor, yanımda da kız kardeşim

[751] Uperi, köyün kuzey İsina bölgesinde kalan bir mevkî adıdır (K. K. 26).

Düşününce deliriyorum, akıldan çıkıyorum
Kocakarım aptal çıktı, bırakmadılar iyisini

Canımdan bezdim, oy ne yapacağım diyorum
Viran Ğvandi köyü yıkılıp dökülsün

Kocakarının işi zor yalnız kalırsa
Ne yapayım o da ölsün ya da benden önce gitsin

Azrail'im iyi haberi getirecek
Kocakarıyı da bırakmayacağım beraber gideceğiz

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 19. Oy Anam Ben Neler Çekiyorum?

Çayı sardı ısırganlar
Biçip ineklere veriyorum
Urgan kesti omzumu
Ağır ağır yükler taşıyorum
Oy anam ben neler çekiyorum?

Çaylar da henüz taze
Ne çekiyorum elâlemin arazisinde
Akşam oluyorum cenaze gibi
Ağır ağır yükler taşıyorum
Oy oy ben neler çekiyorum?

Tutamıyorum çay makasını
Yemek yedirmiyorlar yapmayınca
Patronum biraz da aksi
Ağır ağır yükler taşıyorum
Oy oy ben neler çekiyorum?

Bölüşmüyorlar fındığı
Şeytan diyor ki çal

Hay kan olsun, yarasın
Ağır ağır yükler taşıyorum
Oy oy ben neler çekiyorum?

İhtiyar pişiriyor lahana, pancar
Koymuyor mısır ekmeği
Ben zaten hayırsızım
Ağır ağır yükler taşıyorum
Oy oy ben neler çekiyorum?

Sıkıldım dışarı çıkacağım
Ölünce sanma ki geleceğim
Hay toprağa gireyim ben
Ağır ağır yükler taşıyorum
Fakirlik mahvetti beni.

Yük taşıyorum, yük taşıyorum
Eğilip de yük taşıyorum
Yükü taşımayacaktım ama
Fakirlik mahvetti beni.

(K. K. 1, K. K. 33)

13. 2. 1. 20. Hastalığın Destanı

Giriyorum, çıkıyorum, karanlık, (elleri) ovuştura ovuştura
Bağırarak uyandım, az daha öldüm bu gece

Azrail bir delirtti, zaten …..?
Ellerim ayaklarım dondu ….. ki soğuk gibi

Yolları da şaşırdım, girip bulut kapladı
Ne önden ne arkadan iki taraftan da tıkandım

Köyde olsaydım iyiydi, çoluk çocuk etrafımda
Niye yalnız yola koydun, be köpeğin doğurduğu

Doktora gideceğim ama ağır ceza verecek
Ameliyattan sonra ha erkek ha kadın..

Çocukları açıp bağladım, acaba hangisi darıldı?
Öyle kimse yoktur bu destandır, öyle çattı

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 21. Hakkı ile Karşılama

Şair Rıfat Akatin ile Hakkı Çakır'ın de şairlik yönü kuvvetlidir. Bir gün yaylada çok yağmur yağmaktadır. Rıfat Dayı bu yağmurda sırılsıklam ıslanıp yayla evine girer. Eve girdiğinde içerisi buz gibidir ve Hakkı Dayı da içeride Rıfat Dayı'yı beklemektedir. Rıfat Dayı'nın içeri girdiğini gören Hakkı Dayı, Rıfat Dayı'ın sırılsıklam olduğu görünce ona bir karşılama söyler ve Rıfat Dayı da karşılık verir. Böylelikle bu uzun Lazca karşılama ortaya çıkar. İki arkadaş bu karşılamada hem günlük yaşamlarından konuşup hem de dertleşirler.

Hakkı Dayı:

Yağmur yağmur çayıra gittim
Geyik gibi kayalıkları dolaştım
Soluksuz eve geldim
Üşüdüm ışık Rıfat'ım

Rıfat Dayı:

Benden habersiz oraya niye gittin?
Ben göndermeyecektim de sen kaçıp gittin
Yürüyemiyorsun zaten, bit gibi
Bir daha gitme Hakkı'm

Hakkı Dayı:

Öküzüm istiyor geyik çayırı
Akşam olana kadar geziyor Didi Nbayir'i

Ben ağlıyorum da sen neden izliyorsun?
Dert olmuyor mu sana Rıfat'ım?

Rıfat Dayı:

Burada olmuyor ki geyik çayırı
Senin gittiğin yere herkes gider mi?
Buraları tanımıyorsun oğlum
Kaybedeceksin yolunu, ışık Hakkı'm

Hakkı Dayı:

Hastayım diyorsun, kullanmıyorsun ilaç
Yük taşırken iyi dinlen
Yemek yiyemiyorsun da aç dolaşıyorsun
Ben seni merak ediyorum, Rıfat'ım

Rıfat Dayı:

Bu günlerde çok efkârım var
Yaylada olan ekmek ne yapar?
Dört aydır bekâr geziyorum
Görmüyor musun ışık Hakkı'm

Hakkı Dayı:

İleri gitmedin burada oldun hacı
Bütününe iyi diyorsun demiyorsun acı
Kimse var mı senin gibi destancı?
Biz söyleyemiyoruz Rıfat'ım

Rıfat Dayı:

Neler istiyor bu viran yüreğim?
Bir şey olmayınca nefesim de kokmuyor
Benimle sen de meşhur olacaksın
Beni takip et, Hakkı'm

Hakkı Dayı:

Kestane dikeni gibidir jilete benziyor
Şaşırıyorum seni millet söylüyor
Hesapladım da illet üstümden kalktı
Ben şimdi ne yapacağım ışık Rıfat'ım?

Rıfat Dayı:

Bende bebek gibi yürek var ama yaralı
Biz ne yapalım? Allah fukara yarattı
Bir yerlerden para gelirse
İyileştireceğim ışık Hakkı'm

Hakkı Dayı:

Erken erken gönder selamını
Ne yapıyorsun ki âlem seni söylüyor?
Yoksa defter ile kalemi
Göndereceğim ışık Rıfat'ım

Rıfat Dayı:

Destanlarla dolu benim ceketim
Ben nerede bulayım mağaza ile market?
Defter yerine çay paketi
Yaşıyorum ışık Hakkı'm

Bu dörtlükten sonra Hakkı Dayı'dan ses gelmez. Yani artık Rıfat Dayı'ya cevap veremez. Ancak Rıfat Dayı tekrar karşılama yapmaya başlar;

Rıfat Dayı:

İyi bak öküzü aç bırakma
Kurutulmamış koyma, kurutulmuş ver
Bir yerde varsa ağaç yaprağını ver
İyileştirecek ışık Hakkı'm

Hakkı Dayı:

Bir ağaç dikili benim bahçemde
Sen yalnız mısın, yedeğin var mı?
Horoz ile ördek çıktı mı?
Öldürebilir misin ışık Rıfat'ım?

Rıfat Dayı:

Bir yedekti okulu okuyor
Yalnız olmuyor ki kalbim var
Kulağım duymuyor bağırın biraz
Anlayacağım şekilde, Hakkı'm

Hakkı Dayı:

Daha çökelek torbası dolmadı mı?
Her sabah çorba yapıyorsun
Aman! Hile yapma sakın karnına!
Sen bayağı yiyorsun Rıfat'ım

Rıfat Dayı:

Sen gittikten sonra sadece pişiriyorum
Çökeleği de pişirmiyorum suyunu akıtıyorum
Yoğurda ekmek koymuyorum
Merak etme Hakkı'm!

Hakkı Dayı:

Gaz yağı diye mazotu doldurdu
Sen otur ben mısırı yakacağım
Kurban olurum Rıfat hep söyle
Meraklı (dertli) söyleyebiliyorsun, Rıfat'ım

Rıfat Dayı:

Gaz yağı neredeydi, onu niye koydun?
Biraz geri dök, aniden doldu

Geri as olmayacak
Mum yak, Hakkı'm

Hakkı Dayı:

Bahçelere yabanî hayvanlar saldırdı
Öldüreceğim kapanı kurdum
Elle ektim sapanım yoktu
Domuz bitirdi beni, Rıfat'ım!

Rıfat Dayı:

Bağ çekmedin ki kazığı dikmedin
Pişirseydin pancar sapı yok ki
Kalan mısırı domuza yedirdin
Sen ne yiyeceksin ışık Hakkı'm!

Hakkı Dayı:

Duruyorum kara kara düşünüyorum
Mısır alacağım param yok
Beni buldu garip bir fukara
Ben şimdi ne yapacağım ışık Rıfat'ım?

Rıfat Dayı:

Ben de yardım edeceğim çitleri gereceğiz
Domuz inek gibi değil ki deve
Ya da ekme, kivi dik
Kivi daha iyi, Hakkı'm!

Hakkı Dayı:

Ne yiyeceğiz Ramazan geldi?
Hoca her gece ezan veriyor
Kazandığının yarısını bana ver
Biz kardeşiz ışık Rıfat'ım

Rıfat Dayı:

Aylık alınca doluyor cüzdanım
Kokuyu aldıklarında burnu çekiyorlar mı?
Çocuklar boğazından tutuyorlar mı?
O zaman anlayacaksın ışık Hakkı'm

Hakkı Dayı:

Kimsenin derdini kimse bilmiyor ki
Ben yine söylüyorum yarısını ver
Sen çok mertsin yalan söylemezsin
Doğruyu söylersin ışık Rıfat'ım

Rıfat Dayı:

Erdoğan arttırmıyor aylığı
Bilmiyor ki sendeki darlığı
Parasız olmuyor sevdalık
Vazgeç ışık Hakkı'm

(K. K. 1, K. K. 33, K. K. 76)

Rıfat Dayı ve Hakkı Dayı ömürleri boyunca birbirlerine çok düşkün iki dostturlar. Rıfat Dayı, 2017 yılında vefat ettikten sonra çok sürmez Hakkı Dayı da hastalanarak bir yıl sonra vefat eder (K. K. 26). Allah her ikisine de gani gani rahmet eylesin..

12. 2. 1. 22. Özlem Kuyumcu İçin Yazıldı

İkbal istiyordun dala takıldı
Kim kapattı mandalı kim taktı?
Benim gülmeye bedelim yok
Her zaman ağlıyorum ey ışık Allah'ım!

Sen Allah'sın bir çare ver
Onun gibi beni ne zaman alacaksın?

Böylelikle en son kafayı yiyeceğim
Hiç dayanamıyorum ey Allah'ım!

Gözümde o kadar yaş dolu
Ne yapabilirim? Öyle emrediyorsun
Bana çökelek suyu, erik verme
Beni ağlatma ey Allah'ım

Mektupta söylüyor dersi vardı
Acaba ne kadar gelip oturdu?
Senin işin ters olmuyor
Bu neden oldu? Ey ışık Allah'ım!

Baban harçlık veriyordu
Azrail puştluk yaptı
Seni buldu asansör boşluğu
Düşününce deli oluyorum, Ey Allah'ım!

Çocuktun adım alamayınca
Mutlu oluyordum büyüyüp de anlayınca
Ben delirdim düştü diye anlayınca
Ben şimdi ne yapacağım ey ışık Allah'ım!

Özgürlüğü kimseye veremedim
Bu kadar derdi kim yalnızca bana paylaştırdı?
Eksikti, Özlem'i aldı
Ben artık ağlamak istemiyorum ey Allah'ım

Aklımı kaçırdım da delirdim
Gidip de nereden attın?
Anne-babaya niye dert bıraktın?
Niye öyle yaptın ey Allah'ım!

Ders yapıp önce sen öğrenecektin
Sonra sen çocuklara öğretecektin
Kim bilirdi bu kadar erken ölecektin?
Düşününce deliriyorum ey Allah'ım!

Annen baban seni iyi anlıyordu
Kaseti takacağım ben takamıyorum
Bütün dertler beni neden buluyor?
O kadar nefret mi ediyorsun ey Allah'ım!

En son delirip evi yakacağım
Hiçbir şey hesaplamayacağım gözümü kapatacağım
Kalbimi değiştirip taştan takacağım
Başka çare yok ey Allah'ım!

Ne yaptım da benden nefret ediyosun?
Nereden geçersem arkamda duruyor
İyilerden alıyorsun birer birer
Artık kalmadı, ey Allah'ım!

Bazen oluyor dere bile kuruyor
Gözümdeki yaş neden dinmiyor?
Başka her yerim kupkuru
Neden bana öyle oldu, ey Allah'ım?

Ben ne yapacaktım işler olmasaydı?
Gözümü kapatınca hemen hülya görüyorum
Cami'ye gitmedim, kulluğu bilmiyorum
Ben cahilim, ey ışık Allah'ım!

Yarattın da ikbali neden verdin?
Düşürdün başı kel yaptın

Ya kör ya topal çocuk yaratsan
Yaratabilirdin, ey ışık Allah'ım!

Ben hiç hissetmedim ki
Kalanlar ….. umudum
Ölenleri üstten attı Nuri
Ne karıştırıyorsun? Ey ışık Allah'ım!

Çok dolu var zaten bitmiyor
Ayırmıyor da fazla büyüyor
Büyüğün gönlü katlanmıyor
Sen katlayabilirsin, ey ışık Allah'ım!

Bana bu kadar dert hep niye oluyor?
Gönlün nasıl bent (gibi) sıralandı?
Ey virane, paylaştırsa yarısını
Sen yaparsın, ey ışık Allah'ım

Yavaş yavaş söylüyorum, hızlı söylemiyorum
Benim içime vuruyor kalbim var
Sebebini verme daha sual var
Bir şey söyleme, ey Allah'ım!

Senin için iyi diyor, saçmalama
Nasıl dayanacak Ƥizma Havva?
Rüyamda olsun göreyim seni
İçim geçti, ey ışık Allah'ım!

Geldiler doluştular Yağıci Avla'ya
Korkma yalnız değilsin
Misafirin oldu, hâlâ bekliyor
Sen götüreceksin, ey ışık Allah'ım!

Ağlamaktan artık gözlerim kurudu
Buraya düşseydin, oraya neden düştün?
Rahmet çok çok göndereceğim
Sen postam ol, ey Allah'ım!

Senin arkadaşların geziyorlar
Arkadaşlarını görünce deliriyorum
Senin neşeni unutmuyorum ki
Kurtar beni, ey Allah'ım!

Ben geziyorum gözü yaşlı
Üstümde siyah toprağınla
Ağlıyorum gece gündüz dayanamıyorum
Geçtim kendimden, ey ışık Allah'ım!

Yüreği dövemiyoruz ki
Yalan dünya boşa geçiyor
Yine geldi, gözlerim doldu
Ben dayanamıyorum, ey Allah'ım!

Ben bu derdi hiç unutmuyorum
Gözyaşları dört yerde kopuyor
Yağıp yağıp yağıp bir de kopuyor
Benim kopmuyor, ey Allah'ım!

Onaltı - onyedi yaşlarındaydın
köyü bitirdin çarşıda okudun
Sen Allah'sın karşı gelemem ki
Artık söyleyeceğim, ey ışık Allah'ım

Köydeydin işine gelmedi şehir
Söylediklerin oldu zehir

Ağlıyorum da neden beni izliyorsun?
Bilmiyorum, ey ışık Allah'ım!

Zaman geçirmeye yaylaya gidiyorum
Şimdi duruldum, dinlenirken deliriyorum
Burası iyi, diğer dünyaya gitmekten
Ben gelmeyeceğim, ey ışık Allah'ım!

Meraktan dermanım öldü
Ben bu yüzden bu fermanı yazabildim
Daha ölmeden ahir zamanı
Gördüm, ey ışık Allah'ım!

Azrail aslında melektir
Yazılan feleği o ne yapsın?
Boş yere neden emek verdiriyorsunuz?
Ölüm var, ey ışık Allah'ım!

(K. K. 1, K. K. 76)

12. 2. 1. 23. Yeğenim Sadık'ın Destanı

Senin için iyi diyorlardı şehit oldun
Sormadan öbür dünyaya niye gittin?
Gitmedi en büyüğün, sen niye gittin?
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok.

Acaba var mıydı bir meramın?
Helâl yerdin, yemezdin haram
Oruç tuttun da yapamadın bayram
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok .

Rize’den kalktı, gelecek vali
En büyük bendim, neden beni geçtin?
Ben gelince bana sual vereceksin
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok.

Sen yaşadın, cemaatin çok vardı
Böyle erken öleceğini kim biliyordu?
Senin orada ne kokluyordu?
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok.

Çocuklarına konak yaptın
Mutlu oluyorum, içine yağ koyuyorum
Şehit oldun bayrağı diktiler
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok .

Sen gidiyorsun, arkandan bakıyorlar
Çocuklar yollarını gözlüyorlar
Pencereden bakıyorlar, seni gözetliyorlar
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok .

Birden taş olurdu babanın yüreği
Bilmiyordum ben de yeni öğrendim
Ne yapalım? Allah az verdi ömrünü
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok.

O vuran eller bir daha kalkmasın
Ölüm var, kim ölmeyecek ki?

Dert oluyor ey kahretsin!
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok.

Gözümde yaşlar dolu geziyorum
Gidiyorum ama nereye gittiğimi bilmiyorum ki
Çocuğunu görünce ölüyorum
Oy oy! Ben böylelikle ne yapacağım?
Bu ölümdür, hiçbir çaresi yok.

(K. K. 1, K. K. 76)

12. 2. 1. 24. Güzelim

Daha bakmam yirttum senun resmuni
Tobeler tobesi anmam ismuni
İyi dinle turçinun son kısmini
Surüm surüm surünesin güzelum
Surüm surüm surünesin cuzelum

Evli idum bana neden bulaştun?
Bulaştun daa şimdi nereye kaçtun?
Belasuz başuma bela da açtun
Surüm surüm surünesin cuzelim
Surüm surüm surünesin cuzelim

Ben ne niyet ettum ise başardum
Sen da olsan başka turli yaşardum
Senun içun evdekini boşadum
Surüm surüm surünesin güzelim
Surüm surüm surünesin güzelim

Seni sevmiş idum candan yurekten
Tatli idun baklavadan burekten

Senin sevdaluğun dondi direkten
Surüm surüm sürünesin güzelim
Sen da hayir görmiyesin güzelim

(K. K. 1)

12. 2. 1. 25. Fehime'm[752]

Ninni bir ninni ninni ninni ninni!..
Ben sallayacağım sen ağlama aman!
Seveyim o güzel gözlerini
Çok seviyorum Fehime'm

Büyükannenin ismini koydum
Ben sallayacağım, seveyim gözlerini yum
Senin için yaylayı göç tuttum
Geç çıkacağım Fehime'm

Seviyorum, yüreğimin içindesin
Sen de beni görünce öyle seviniyorsun
Ben de senin için akşama kadar oturuyorum
Helâl olsun Fehime'm!

Akşam oldu, şimdi gelecek annen
Aman daraltma büyükanneni
Rahatsın, duyulmuyor sesin
Öyle devam et Fehime'm

(K. K. 1, K. K. 33)

12. 2. 1. 26. Küçuk Tornume

Ben çok şeyi biliyorum
Gitsam geri geliyorum
Senun içun eliyorum
Gülmez misin be hey çocuk!

[752] Bu ninniyi Rıfat Akatin, küçük torunu Cemre Fehime'ye Lazca olarak yazmıştır.

Beni hep sen bağliyorsun
Yureğumi dağliyorsun
Sen her zaman ağliyorsun
Gülmez misin be hey çocuk!

Ben artuk aldum yaşumi
Taşlara vurdum başumi
Ben ağlarken gözyaşumi
Silmez misin be hey çocuk!

Cihan Akatin'un kızi
Açsana Karadeniz'i
Çocuk kanalına bizi
Mahkûm ettun be hey çocuk!

(K. K. 1, K. K. 26)

12. 2. 1. 27. Gurbet II

Ben omrumi tukettum.
Geldum yetmiş yaşine.
Bakalum şimden sonra
Ne gelecek başume?

Ben yaylasuz olamam.
Yayla da olmaz bensuz.
İnlesam kimse duymaz,
Ağlarum sessuz sessuz.

Bu sene çoyde kaldum,
Oldum çocuk çobani.
Seneye kalur isem
Beni yesun yabani.

Ben yaylasuz olamam.
Yayla da olmaz bensuz.
İnlesam kimse duymaz,
Ağlarum sessuz sessuz.

Yetmiş yaşine adam,
Nedur benum çektuğum?
Daha da çekeceğim
Odur benum korktuğum.

Ben yaylasuz olamam.
Yayla da olmaz bensuz.
İnlesam kimse duymaz,
Ağlarum sessuz sessuz.

Dertlerum bini aşti
Değildur ki bir tane.
Ortak olan var ise
Soyledum tane tane.

Ben yaylasuz olamam.
Yayla da olmaz bensuz.
İnlesam kimse duymaz,
Ağlarum sessuz sessuz.

12. 3. MUSTAFA ÖZKURT (ZEYBEĞİ)

Mustafa Özkurt, köyünde *Zeybeği* olarak lâkap alan ve sadece köyde değil tüm yörede de tanınan bir atma türkü ustasıdır (K. K. 2, K. K. 33). Mustafa Özkurt, irticalen öylesine güzel söz dizermiş ki bazen günlük konuşmaları dahi mâni şeklinde kafiyeli olarak yaparmış. Şair, bir gün Ardeşen'e inerken Duygulu köyündeki köylüler ile karşılaşır ve aralarında şöyle bir diyalog geçmiş:

Köylüler:
Mustafa ne gezersun
Baş açuk yalin ayak

Zeybeği:

Kardeşlerden ayrildum

Bu sene vardur merak

Köylüler:

Binayi nerde kurdun

Ondan mi kaldun irak?

Zeybeği:

Epeyi uzaklaştum

Arada var bi irmak

Mustafa Özkurt gibi kafiyeli ve yedili hece ölçüsüne uygun irticalen laf düzme sanatı, yöremizde o derece gelişmişti ki, yukarıdaki hatırada görüldüğü üzere günlük konuşmalar dahi karşılıklı atma türkü mahiyetinde yapılabilmekteydi.[753]

12. 3. 1. Mustafa Özkurt'un Şiirleri

12. 3. 1. 1. Zeybeği ile Oğlu

Zeybeği'nin Niyazi adında bir oğlu vardır. Niyazi, çok esmer olduğundan sanki yöre halkından değilmiş gibi bir izlenim bırakır. O yüzden halk, Niyazi'ye "Barzan" lâkabını takmıştır (K. K. 3). Bir gün Zeybeği'nin hayvanı ölür. Sonrasında Zeybeği geçim sıkıntısı çekmeye başlar. Oğlu Niyazi'nin eşi de Yalova'dadır. Niyazi de eşinin yanına gitmiştir. Ancak Zeybeği, zor günler geçirmektedir. Köylü, Niyazi'ye haber salıp babasına bakması gerektiğini söyler. Çünkü Zeybeği yalnız başına kalmıştır. Ancak Niyazi, eşini alıp da bir türlü memlekete dönemez. Bunun üzerine Zeybeği dertlenir ve oğlunu şu dizelerle eleştirir;

Kariyi çiçeğ ettun

Babayi çopeğ ettun

Senun namun var idi

Oni da kayib ettun[754]

(K. K. 3, K. K. 27, K. K. 29)

[753] Hiçyılmaz, Çamlıhemşin Seyahatnamesi, s. 209-210.

[754] Bu dörtlüğün devamı olduğu, hatta on kıta olduğu söylendiyse de devamı elimize geçmemiştir.

12. 3. 1. 2. Düğün Sonrası[755]

Bir adam ilk oğlunu evlendirir. Zeybeği ona şu türküyü atar;

Düğün ettun kurtuldun
Ancak rahat oturdun

Eğer borcun çok ise
Yine merak artturdun

Gelin iyi çıkmazsa
Ocağuni baturdun

12. 3. 1. 3. Süleyman ile Zeybeği'nin Atışması

Zeybeği, Firdevs adında bir kızı sevmektedir. Ancak Firdevs, Zeybeği'nin arkadaşı Süleyman'la evlendirilir. Yayla mevsimi geldiğinde yayla yollarındaki dinlenme yerlerinde şairler atışmalar yaparlar. Süleyman, Zeybeği ile atışma yapmak ister. Zeybeği ise kendisinin bekâr, onun evli olduğunu söyleyerek atışma yapmak istemez. Çünkü Süleyman, Zeybeği'nin sevdiğini almıştır. Onunla yapacağı atışmanın sonunu iyi görmez. Ancak Süleyman ısrar eder ve Çayırdüzü, Dikkaya ve Topluca köylüleri etrafta toplanır. İlk önce Süleyman başlar;

Süleyman:
İkimuz evlenelum
Hak kalmasin bir yana
Zeybeği:
Kaymağini ben yeyim
Gerisi kalsin sana
Süleyman:
Anasını ...
Bu lafı deyen bana

[755] Kaptan, a.g.e., s. 46.

Zeybeği:

Eskiden kardaş iduk

Şimdi bulaştik kana

Süleyman en sonunda dayanamaz ve sırtındaki ḱopli ile Zeybeği'nin üzerine yürür.

(K. K. 27)

12. 3. 1. 4. Hala Deresi

Geçmiş yıllarda Hala köyünde düğün vardır. Bu düğüne Ğvandi'den Zeybeği de katılmıştır. Sabaha kadar horon oynandığı için devir daim şeklinde insanlar horona girerler. Yorulan insanlar, horonu oynamayanlara bırakıp uyuyup dinlenmeye çekilirler. Daha sonra uyuyanlar kalkıp tekrar horona girerler ve girerken de atma türkü atarlar. Bu esnada Zeybeği ile Hemşinliler arasında bir atışma yapılır. Ev sahiplerinin atışmayı başlatan taraf olması gerekir:

Hemşinliler:

Yeni kalktım Türkçeye

Ha burasi neresi

Zeybeği:

Usti karali çöydur

Alti Xala deresi[756]

Hemşinliler:

Bu gece nerdeydin?

Çalaurdin boynuzi

Zeybeği:

Nerden dişari çiktun

Celmeden Mart dokuzi[757]

(K. K. 2)

12. 3. 1. 5. Xasaḱa ile Zeybeği

Kış mevsimi olmuş, köyde kar yağmıştır. Hasan Dayı[758] da keçi almak için Zeybeği'ye gitmektedir. Zeybeği'yi yolda görünce atışmaya başlar;

[756] Hala deresinin üzeri şimşirliktir. Dolayısıyla derenin üstü Hala köyüdür.
[757] Ayılar 9 Mart'ta inlerinden çıkarlar. Zeybeği de karşıdakine bu şekilde hakaret etmiş olur (K. K. 2).

Xasaka:

Celepi[759] aldın ama

Yağı var mi içinde?

Zeybeği:

Belli edemiyrum

Ben değilim içinde

Xasaka:

Ekseri yağli malın

Belli olur kıçinde[760]

(K. K. 2)

12. 3. 1. 6. Bayram Ali ile Zeybeği

Bayram Ali ile Eyüp okulun yolunu tutmuş, okula gitmektedir. Zeybeği ise okula gittiklerini görünce hemen atışmaya başlar;

Zeybeği:

Okula gidiyursin

Bişe da bilmiyursin

Bayram Ali:

Ben bişa (bir şey) bilmeduğum

Sen da ne biliyursin?

(K. K. 43)

12. 3. 1. 7. Zeybeği ile Osman[761]

Zeybeği bir kış günü evde arılar için eski tip yuvarlak kovan (yörede kovan için "kavran" da denmektedir) hazırlamaktadır. Osman Kuyumcu[762] da hayvanlarını evin yakınındaki çalılıklarda otlatmaktadır. Osman üşüyüp biraz ısınmak için eve gelir. Hâl hatırdan sonra Osman, Zeybeği'yi izler ve çok hevesle, içten adeta kendinden geçmiş

[758] Hasan adı yörede Xasaka olarak telaffuz edilir (K. K. 2).
[759] Burada, kesilmek için alınan hayvandan bahsedilir.
[760] Hayvanların kuyruklarındaki canlılıktan ve kabalıktan hayvanın yağlı olduğu anlaşılır. Eğer hayvan kuyruklu ise o hayvanın etinin yağsız olduğu anlaşılır (K. K. 2).
[761] Kaptan, a.g.e., s. 54-55.
[762] Şerifi Osmaka.

bir iştahla kovan hazırlamasını izler. Osman, Zeybeği'nin şairlik yönünü de bildiğinden türkü atmaya karar verir ve der ki;

Kavranı çok seversin
Bir kavran da ben versam

Zeybek;

Bir da eyluk (iyilik) ederdun
Sen oni yapabilsan

Osman;

Ben kavrani verurdum
Ahır bahçeni versan

Zeybek;

Ahır bahçe verurdum
Sen benum oğlum olsan

bunun üzerine atma türkü kesilir. Osman, Zeybeği'ye "Dayı beni iyi yendin." der.

12. 3. 1. 8. Kız Kaçırma[763]

Birbirini seven iki genç dağlara kaçarlar. Zeybeği adındaki bir arkadaşlarına söylerler. Kimseye bir şey söylememesini tembih ederler. Zeybeği, biraz boşboğaz olduğu için kimseye söylemeden duramaz. Yanında gezen bir arkadaşına şunları söyler;

Bazı aykırı gider
Bazı gelir imana

Yazın dağlarda gezer
Kışın edecek nasıl?

Yanındaki arkadaşı da durumu anlamıştır. Şu cevabı verir;

Estuği gibi yağmaz
Açılacak gerisi

[763] Kaptan, a.g.e., s. 46.

Akrabamuz çok fazla
Uydururlar arası

12. 3. 1. 9. Gelinin Kaynanaya Saygısı[764]

Zeybeği, Havva Yeniçırak'ın enişte sidir. Kaynanası yazın işlerin çok olduğu bir dönemde başka köyde evli olan kızının yanına gider. Zeybeği bunu anlayınca Havva'ya türkü atar;

Gelin zamanı geldi
Gidelim yavaş yavaş

Havva;

Kaynana burda değil
Bana açıldı talaş

Zeybeği;

Kaynananda iş yoktur
Hampaluğe sen yanaş

Havva;

Elimuzden gelduği
Yaparuz yavaş yavaş

Zeybeği;

Sende o akıl varken
Daha çekmezsun talaş

Havva;

Nasıl başaracağum
Talaş üstine talaş

Zeybeği;

Emiri sever misun?
Bazılar atar yana

Havva;

Ben amirsuz değilim
Amirum var kaynana

[764] Kaptan, a.g.e., s. 45.

Zeybeği;

O da seni seviyor
Oturunca yan yana

12. 3. 1. 10. Yüzüm

Xolo komoxtu marti miasen dulya-şkimi
Gomoçondru vamişkun mu cozurťu ğva-şkimi

Yine geldi Mart, kim yapacak işlerimi?
Ben kendi yüzümü bile unuttum, adı neydi?

(K. K. 49)

12. 4. MUSTAFA MUSAOĞLU

1961 yılında dünyaya gelen Mustafa Musaoğlu, Kaçalin sülâlesine mensup bir halk şairidir. İlkokulunu Çayırdüzü İlkokulu'nda okumuş ve sonrasında İzmir'e gurbete gitmiştir. İzmir'de dört yıl boyunca pastacılık yapan Mustafa Musaoğlu, 14-15 yaşlarında köye dönmüştür. Köyün eski âdeti gereğince gurbetteyken evlendirilmiştir. Hayatının devamında Ardeşen'de yarıcılık yapmış, Libya'da çalışmaya gitmiş, güvenlik görevlisi olarak çalışmıştır. Güvenlik görevlisi olduğu işyerinden emekli olan şair, günümüzde hem Çayırdüzü'nde hem de Ardeşen'deki evinde hayatını idame ettirip bir yandan da şiirlerini yazmaktadır.

Duygusal bir yapıya sahip olan Mustafa Musaoğlu, eski gelenek ve göreneklerine çok bağlıdır. Sevdiği kişilerin ölümünden duyduğu üzüntüsünü ve eski günlere duyduğu hasreti şiirlerinde işlemektedir. Geçmişteki insanları, yayla göçlerini, eski gelenekleri, geçmişteki saygı ve hürmeti çok özlediğini sıkça dile getirmektedir. Şair kimliğinin yanı sıra tulumculuk da yapan şair, düğünlerde mangali geleneğini icra eden nadir kişilerdendir.

12. 4. 1. Mustafa Musaoğlu'nun Şiirleri

12. 4. 1. 1. Oy Oy!

Oy anam oy (yine) geldi yaz
Guguk kuşları zaman zaman ötecek

Benim için dünya dümdüz oldu
Oy oy ey ışık Allah'ım!

Tutunduğum dalların hepsi kırıldı
Verimli topraklarda kazdığım mısırlar püskül verdi
Başımdaki saçların hepsi erken döküldü
Ey benim ışık saçan Allah'ım!

Fırtına'dan görünür Kaçkar Dağı
Tatlı olur yaylaların kaymağı
Bırakmadı beni derdim merağım
Ey benim ışık saçan Allah'ım!

Omri-şḱala kızılağaçlık oldu[765]
Bir sabun ver de yıkayayım başımı
Tolikçeti sokakları karanlık
Ey benim ışık saçan Allah'ım!

Dertten meraktan yüreğim yandı
Yeni gelin işe başlamadı
Onun sözleri ciğerlerimi yaktı
Ey benim ışık saçan Allah'ım!

(K. K. 5, K. K. 51)

12. 4. 1. 2. Gel

Fırtına'dan görünür Kaçkar'ın Dağı
Yaylanın soğuk kaymağı tatlı olur
Bu virane (dertli) merak beni yedi
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Noƥaťeni'nin yolları diktir
Arar mısın şimdi o eski günleri?

[765] Şair burada Omri-şḱala'daki bahçenin verimsiz olduğunu anlatmak istemektedir (K. K. 3).

Gözlerim doldu yüreğim deşildi
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Yaylaya yol oldu herkes gidiyor
Ölen kişi artık geri gelmiyor
Yaptığın iyilikler her yerde geçiyor
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Ey viran Ğvandi, (şimdi) şenlendin![766]
Maçxa'nın suyu şerbet gibidir
Sataple düzlüğü dünyanın cennetidir
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Hayde kardeş yaylaya gidelim
Ne işten doyduk ne de paradan
Günler geçti gitti de biz anlayamadık
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Mǯu-şḱala'nın yukarısı Yağici Avla'dır
Köy için artık salma yapmayacağım[767]
Hesap ede ede döküldü saçım
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Çurdiona, Ğvandi, Jileni Çoyi (insanları!)
Bir şey diyeceğim, beni dinler misin?
Oy istedim sizden hizmet yapacağım diye
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Bitiremiyorum dertlerim boldur
Bizim köyün yolları hep bozuktur

[766] Köy nüfusunun artıp köyün genişlemesini dile getirmektedir.
[767] Geçmiş yıllarda köye yapılacak hizmetler için köylüden salma toplanırdı.

Büyük insanlar! Bunun çaresi var mıdır?
Ey misafirler, (köyümüze) hoş geldiniz !

"Bizim köye sit alanı taktılar"[768]
Dedenin arazisinin adını değiştirdiler
Yaramayan bir ağaç yaprağı kadar beni saymadılar
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Derneğin çocukları çalıştılar
Uzun kulaklılar bazen biliyorlar mı?
Kızlar, (erkekler), hepimiz kardeşiz
Geldim bekliyorum (sen) gelmiyor musun?

Ğvandi köyünün derdi bitmiyor
Ankara'ya odundan köprü yaptık
Ekmeğin yarısını çiğnemeden yedim
Yedim de doymadım şimdi ne olacak?

(K. K. 5, K. K. 51)

12. 4. 1. 3. Merhum Ahmet Çakır İçin

Bir destan yazayım Ahmet Dayı'ma
Yine hatırladım ey gidi günler
Sensiz tat vermiyor bayram, düğünler
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Ölüm haberini herkes de duydu
Çok seviliyordun, duyan üzüldü
Senin kıymetini şimdi anladım
Senden sonra yaylalar viran kalsın

[768] Şair, köyün sanki sit alanıymış gibi adının değiştirilmesini eleştirmektedir (K. K. 5).

Yine yaz gelecek çiçek açacak
Sen tulum çalmayıp kim oynayacak?
Seni sevenler hep ağlayacak
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Aravani yolu diktir çekilmez
Suyu soğuktur birden içilmez
İnsan sağlığında kıymet bilinmez
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Ayder'in düzlüğü dünya cenneti
Senin gibi insanın çoktur kıymeti
Azrail uzattı ecel şerbeti
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Çekilmiyor bu dünyanın çilesi
Gözlerim arıyor sen neredesin?
Kasetlerde kaldı o tatlı sesin
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Yukardaki yaylada çardak kurulur
İyi tulumcular orda bulunur
Sensiz yaylaların tadı olmuyor
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Kimseyi üzmedin herkesi sevdin
İstanbul'dan beri her yeri gezdin
O yaşta bizleri arkadaş ettin
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Tüfeğinle saatini ne yaptın?
Oğlun sabit'i babasız bıraktın

Her şeye hevestin neden bıraktın?
Senden sonra yaylalar viran kalsın

İyi iken birden sana ne oldu?
Aniden evinde yıkıldın kaldın
Mehmet ile ömer yanına geldi
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Senden başka yoktur tulum ustası
Kurumuş ağacın yoktur faydası
Yaradan'a el aç çoktur faydası
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Hiç unutamadım hep aklımdasin
Her evden kasetten dinlenir sesin
Allah ölenlere bol rahmet versin
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Ǩabaona Duzi üstünde yol var
Avuç açıp Yüce Allah'a yalvar
Baban gelip mezarında hep ağlar
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Nereye gittinse beni aradın
Tulumu çalmayı senden öğrendim
Her yerde yetiştin, hep önde idin
Senden sonra yaylalar viran kalsın

Çok mazimiz oldu senle beraber
Ayrıldın bizlerden, gelmez bir haber
Allah'ın takdiri ne gelir elden?
Senden sonra yaylalar viran kalsın (K. K. 5)

12. 4. 1. 4. Kim Kaldı?

Gözü pek Ali ak yüreği dağlı
Sözünden döner mi mert delikanlı
Kalbinde kin olmaz özüne bağlı
Bu devirde dostum şimdi kim kaldı?

Yürekten kalmamış seven cananı
İyi öğren atan ile babanı
Öğret evladına burada yatanı
Bu devirde dostum şimdi kim kaldı?

Alın teri ile ekmek kazanan
Namus ve şerefi ile yaşayan
Vatan için canını hiçe sayan
Bu devirde dostum şimdi kim kaldı?

Çıkarını düşünüyor her insan
Garibanın hâlini soran kim kaldı?
Kalmadı dünyada sözünde duran
Fakire bir mezar kazan kim kaldı?

Yazıyorum elim kalem tutuyor
Etrafına bir bak neler oluyor
Allah'ın işine akıl ermiyor
Uyan insanoğlu bir bak kim kaldı?

Mustafa der yüzü zor ile gülen
Sevda ateşiyle dağları delen
İnsanlık uğruna ölüme giden
Eski insanlardan söyle kim kaldı?

(K. K. 5)

12. 5. SABİT AKATİN

Sadece Çayırdüzü köyünde değil çevre köylerde ve ilçelerde de tanınan Sabit Akatin, Akatin sülâlesinin Çibarina lâkaplı ailesine mensuptur. Ayrıca kendisi, *Leťa Bere (Toprağın Çocuğu)* lâkabını almıştır. 1974'te dünyaya gelen şairin Gurişi Çilambri adında Lazca şiirlerini topladığı bir de kitabı vardır.[769] Sabit Akatin'in Lazca şiirleri, radyolarda ve çeşitli sosyal medya ortamlarında sevilerek dinlenmektedir.

Çocukluğunu köyünde geçiren şair, ilk eğitimini Çayırdüzü köyü İlkokulu'nda almıştır. Okulun gelmiş geçmiş en başarılı öğrencisi olarak bilinen Sabit Akatin, ne yazık ki ilerleyen yıllarda eğitimine devam edememiş ve küçük yaşta Ardeşen'de iş hayatına atılmıştır. Daha sonra Ankara, Bodrum ve Çeşme'ye gurbete giderek iş hayatına il dışında devam etmiştir. Ünlü Dadala destanını da 2005 yılında Bodrum'da kaleme almıştır.

Henüz 8 yaşındayken âşık olup şiir yazmaya başladığını ifade eden şairin edebî yaşamı da ilkokul çağlarında oluşmaya başlamıştır. Şairin sevdiği kıza kavuşamaması onun şiirlerini besleyen ana bir kaynak hâlini almıştır. Ayrıca, dayısı Rıfat Akatin ve dedesi Tevfik Akatin gibi tanınan şairler de Sabit Akatin'in şiirselliğinin oluşmasında önemli kişiler olmuşlardır.

Şair, sevebilmek ve şiir yazabilmek için acıyı yaşayıp olgunlaşmak gerektiğini ifade etmektedir. Şiirin çok kısa veya uzun olmasının önemli olmadığını, o andaki duyguların dizelerin sayısını belirlediğini ve daha sonra bu şiire ekleme yapılmaması gerektiğini ifade ederek kısa dizeler de yazdığını da dile getirmektedir:

Su bayatladı,
Toprak çürüdü kahrından.
Bin yıllık uzaktan sevmelerim
Senden bile yaşlıyım baba.

Ma mʒa da sƙani tolepe	*Bana bakınca senin gözün*
Şƙimi dünyati dotanun	*Benim dünyam da aydınlık oluyor*
Murunʒxiti him şƙimi şƙala	*Yıldız da gökyüzünde*
Naƙu seri gamutanu	*Benimle kaç gece sabahladı*

[769] Sabit Akatin Amaťinaşi, *Gurişi Çilamri*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2015.

Sabit Akatin, gurbetten döndüğünde Ardeşen'e yerleşerek evini ve düzenini burada kurmuştur. Ancak yazlarını genellikle Çayırdüzü köyünde geçirmektedir. Hâlen şiirler yazmaya devam eden Sabit Akatin'in en ünlü eseri Dadala-şḱimi (Çiçeğim Benim) adlı Lazca destanıdır (K. K. 18).

12. 5. 1. Sabit Akatin'in Şiirleri

12. 5. 1. 1. Çiçeğim Benim[770]

Handağı'nın rüzgârı Omoŧe'ye vuruyor[771]
Bir düşünsene yüreğinin yarısını kim verir?
Yüreğim doldu galiba bir yerlere dalacağım
Dediğimi anlıyor musun çiçeğim benim?

Köylerde geziyor musun şimdi kuş gibi?
Unutamıyorum ki ne gündüz ne gece
Vurursun dağlara ay ışığı gibi
Gündüzün güneştir çiçeğim benim.

Nazara uğrarsın çıra tak[772]
Nereye atlayayım nerede boğulayım?
Ğvandi'de sana sevdalık haram olsun, senden uzak olsun[773]
Çok kibirlidir (nazlıdır) çiçeğim benim.

Şimdi geçtik on-on beş tepeyi
Artık çıkılmıyor ki Aravani'den[774]
İsina tarafına gel yan yan
Tepenin ardındadır çiçeğim benim.

---

[770] Dadalaşḱimi destanı için bkz. Akatin Amaŧinaşi, a.g.e., s. 25.
[771] Bölgede esen rüzgâr hep, Dikkaya'nın tepelerindeki Handağı'ndan Çayırdüzü köyündeki Omoŧe bölgesine doğru esmektedir.
[772] Köy inanışına göre nazar değmesini engellemek için çıra asılır.
[773] Destanın Lazcasında geçen *egaʒoray* ifadesi, "yok olsun" anlamında kullanılan bir bedduadır.
[774] Aravani, yayla yolları üzerindeki bir mevkîdir. Ancak yaylaya araba yolu yapıldığı için artık bu yoldan geçilmemektedir. Şair bunu dile getirir.

Şimdi bir bilsen benim derdimi
Buradan taa yaylaları dinle, hayal et
Hep dertli hep sıkıntılı dolaşıyor
Her zaman niye ağlıyor çiçeğim benim?

Yine ağlayacağım gözlerim doldu
Gelecektim olduğun yere, yollar tıkalı
Biliyorum, şimdi olduğun yerde tulum şişti
Niye oynamıyorsun çiçeğim benim?

Tabanca boşalır sen anlayana kadar[775]
Ǩvaburçuli'ye doğru nişan al
Kıymetini bil orada iken oraların
Kaçkar'ın dibinde, çiçeğim benim.

ʒari Ǩançeni'de bir öküz bağırıyor
Vanaği dibinde duruyor bulut denizi
Derdini yaylalardan niye saklıyorsun?
Çok darlanıyor (sıkılıyor) çiçeğim benim.

Balık tutacağım, misinayı taktım
Yayla tavuğu dolaşıyor mu İsina'da?
Xincina-şǩala'da tulumu şişirdi Sinan
Buradan dinliyorum çiçeğim benim.[776]

Samarile başında bir geyik dolaşıyor
İkinci vakti geçti, güneş sırtını dönüyor
Bu lânet dert bölünmüyor (paylaşılmıyor) ki
Birden çok ağlıyor çiçeğim benim.

[775] Yaylaya çıkılırken silah atımları yapılmaktadır. Ancak insanlar heyecanlarından mermilerin birden bittiğini farkedemezler.
[776] Şair, bu destanı yazarken Bodrum'da gurbettedir. Gurbetteyken yaylaları ve tulumu dinlediğini hayal etmektedir.

Yayla taşlarından eline kına yak[777]
Sırtına aldın mı sevda sepetini?
Ne güzel söylüyorsun, canını sevdiğim.
Tam bir destancıdır çiçeğim benim.

İyice anladın mı sana yazdığımı?
Sen oradasın, ben burada, bir kârın oldu mu?
Ben burada bekâr, sen orada bekâr
Yalnız yalnız gez çiçeğim benim.

Senin için saçlarım beyazladıysa
Getirip de elimle yedirdimse
Yüreğim sıkışıp sana beddua etseydim
Tutardı elbet, çiçeğim benim.

Yediğim içtiğim zehir oluyor
Kuş geçemedi Kaçkar'a tıkandı[778]
Bulamıyorum yüreğimi, acaba nereye koydum?
Yoksa sen mi çaldın çiçeğim benim?

Ǯariğuli dibinde Ǩva Bajgi durur
Sıkıntı çoğaldı, Kaçkar aşıtına dayandı
Bu felek galiba bana da düşman
Bir şansım olmadı çiçeğim benim

Yayla doluyor bugün vaktivor günü[779]
Herkes nerelerde sen burada avare dolaş
Ne olurdu ben de orada olsaydım bir an?

[777] Yayladaki taşların üzerlerinde doğal kına bulunmaktadır.
[778]Şair burada dertlerinin Kaçkar kadar büyük olduğunu ve bu dertlerin üzerinden kuşların bile geçemeyeceğini ifade etmektedir.
[779] Geçmiş yıllarda her yaz yaylada, önceden belirlenen bir günde vaktivor şenlikleri yapılmaktaydı.

Ben de seninle (olsam) çiçeğim benim.

Rüyalarımda benimle görünüyordun
Uyanınca seni bir yerde göremedim
Senin için destan yazıyor Sabit
Sen de yazabiliyor musun çiçeğim benim?

Sığırları Dasťavi'ye gönder
Saçlarını rüzgâra ser
Üşüttün sıtma yüzünden
Biraz hasta gibisin çiçeğim benim.

Yayla turşusunu kur, şalgamı ye
Benim yerime pınarlara dudağını değiyor musun?
Ben orada değilim nasıl olsa
Benim yerime de gez çiçeğim benim.

Yayla soğuk oluyor dikkat et orada
Dolu vurunca dumana karış
Ara sıra da güneş gibi gözük
Rüzgâr gibi dolaşır çiçeğim benim.

Tepelerde gezip de sesleniyor
Türküyle buzağıları çağırıyor
Tabiki ara sıra beni de çağırıyor
Buradan duyuyorum çiçeğim benim.

Yüreğimin ortasında yara var
Burada bağladı beni lânet para
Zaten hiç olmadı hep fukaraydık
Yürek zengin olsun çiçeğim benim.

Derdimi satıyorum da kimse almıyor
Bu başımı devamlı taşlara vuruyorum
Bir bardak suya hep para veriyorum
Sen bol bol iç orada çiçeğim benim.

Bir gelebilseydim delilenmeden
Rüyalarımda yaylada geziyorum
Toplandılar Emine, Havva, Hatice
Sen de onlarlasın çiçeğim benim.

Her zaman karanlıkta geziyorum, yoktur ışığım
Yaylalar dedelere ve ninelere kaldı
Tulum sesi yaylayı sardı
Sen de duyuyor musun çiçeğim benim?

Al eline kazmayı topla alimorji[780]
Ben de geleceğim oraya borcum bitince
Bana biriktir yağla peyniri
Çok heves ettim çiçeğim benim

Yap odun yükünü Ona'ya koy
Ses ver kuşlara anlat bir şeyleri
Cebimde duruyor iki saç telin
Devamlı gezdiriyorum çiçeğim benim.

Sığırları Ağustos'ta bağla
Gözyaşlarını mendilde sakla
Bana xaviǯi[781] yap, soğut
Soğuyana kadar gelirim çiçeğim benim.

[780] Alimorji, yaylada yetişen şifalı bir bitkidir.
[781] Mısır unu, su ve bol tereyağı ile yapılan bir yiyecek.

Kuş ile birlikte kalk, kıl namazı
Bana mektup yaz, var sende yazı
Bu dünya zaten duruyor, virane yer
O dünya[782] güzel olsun çiçeğim benim.

Gözyaşlarınla göl oldu
Resmimi sinende mi saklıyorsun?
Sevdanı dereye mi döktün?
Ben bulacağım, ağlama çiçeğim benim.

Zannediyorum ki dağ gibi kopup dibe ineceğim
Yazdığım yeter, burada bırakıyorum
Senin için ağzımı sıkıştırıp zorla yutacağım[783]
Bitireceğim gurbeti çiçeğim benim.

(K. K. 18)

12. 5. 1. 2. Geçen Günler[784]

Babaannem dizbağı ile yollarda
Arı, çiçeği öperek kokluyor
Çobanlık zamanlarımda devamlı görüyordum
Şimdi çok arıyorum geçen günlerimi

"Opodrajen"[785] biliyordum ismimi
Dedem beni öyle çağırıyordu
Canımı, ruhumu çok seviyordu
Torun olduğum zamanlarımı çok arıyorum

Nerede çocukluğum, niye bulamıyorum?
Kuştan daha çabuk dolaşıyordum buraları

[782] Ahiret.
[783] Sevdiği için her şeyi yutup, sabredeceğini ifade etmektedir.
[784] Şiirin Lazcası için bkz. Akatin Amaťinaşi, a.g.e., "Na Golaxťu Ndğalepe", s. 91.
[785] Pırlanta gibi çok kıymetli.

O zaman saçlarım da siyahtı
Çok arıyorum, çok seviyorum o taradığım günleri

Bizimle güneş de batmıyordu
Hiç anlamıyorduk zamanın geçtiğini
O ateşböceğinin bizimle gezdiğini
Çok özlüyorum, çok arıyorum gezdiğimiz güzel günleri

(K. K. 18)

12. 5. 1. 3. Kurban Olayım Köyüme[786]

Terk ettim Ğvandi'mi
Bırakıp da niye geldim buraya?
(Tahta kapta) Yayla peynirini yap
Beni o tahta kapta sakla

Hiçbir şeyi duymuyorum
Mçurçi kuşunun sesinden başka.
Bir gezsem yaylalarda,
Ahırdaki inek olsam da.

Gurbette çok varlar ama
Burada kimsem yok.
Buradakilerden daha akıllı olan,
Deli Muye'me kurban olayım.

(K. K. 18)

12. 5. 1. 4. Melek misin Yoksa Cadı mı?[787]

Artık dayanamıyorum
Çok zoruma gidiyor
Artık sevmeyecegim
Çürüdü yüreğimin damarı

[786] Şiirin Lazcası için bkz. Akatin Amaŧinaşi, a.g.e., "Govağari Çoyişkimi", s. 89.
[787] Şiirin Lazcası için bkz. Akatin Amaŧinaşi, a.g.e., "Meleği Ori Cazi", s. 97.

Yollarımı şaşırttın
Ne tarafa gideyim?
Düşmanım bile yapmadı böyle
Senin yaptığın gibi

Her zaman ağladığım
Hoşuna mı gidiyor?
Seni şimdiye kadar niye tanıyamadım?
Melek misin yoksa cadı mı?

Sevdalığa başlayıp da
Tamamlayan kim var?
Böyle geziyorum diye
Herkes beni deli biliyor

(K. K. 18)

12. 5. 1. 5. Seninle Olayım Diye

Dertleri yukarı sürüyorum
Şimdi sensiz oruç tutuyorum
Ben de nelerle mücadele ediyorum
Seninle olayım diye

Yollarda dururdum
Meraktan ölürdüm
Kimselere demezdim
Seninle olayım diye

Çocuklukta severdim
Senin sevdan ne kadar büyük
Bu dünyada ve ahirette
Seninle olayım diye

Gözyaşıydın düşüyordun
Güneş idin gidiyordun
Ben herkesi vururdum
Seninle olayım diye

Düştüm de yerlerde süründüm
Senin sevdan çok mu kör?
Herkesi iteledim
Seninle olayım diye

Tatlı armudum kış armuduna döndü
Ne Emine ne Hatice (gözüm görmedi kimseyi)
Ben oldum aylak, avare
Seninle olayım diye

Bırakmışım dünya malını
Sensiz uyuz oldum
Köpekler gibi havladım
Seninle olayım diye

(K. K. 18)

12. 6. MUSTAFA ÖZKURT (ÇUPİNA)

1953 yılında Çayırdüzü köyünde doğan şair, Özkurt sülâlesinin Çupina lâkaplı ailesine mensuptur. Uzun yıllar Almanya'da Türkçe öğretmenliği yapmış, oradaki çocukların anadili Türkçeyi unutmamaları için çalışmıştır. Laz Kültür Derneği, Lazika Yayın Kolektifi ve Laz Enstitüsü'nün kurucu üyelerindendir. [788] Mtuti Ǩuťavi adlı öykü kitabı, Lazca ve Türkçe şiirlerinin yer aldığı Samarile adlı kitabı, İsina ve Medi adlı kendi bestelerinden oluşan albümleri bulunmaktadır. İstanbul-Kadıköy'de Parpali adlı otelinde bestelerini yapmaya devam etmektedir. Yazlarını köyünün yaylalarında, kışlarını da Kadıköy'de geçirmektedir (K. K. 49).

[788] Mustafa Çupinaşi, *Samarile Ǧvanduri Şiirepe*, İstanbul: Lazika yayın Kolektifi, 2016, s. 9.

12. 6. 1. Sevdan Gibi

Güneş vurdu güneş,
Samarile tepesine,
Bakmaya doyamıyorum,
Sanki sevdan gibi.

Çok susamışım suya,
Olsa soğuk pınar,
Dudağımı dayayıp öpsem,
Sanki sevdan gibi.

Yüreğim doluydu,
Bitiremedim şimdiye kadar,
Yeter mi ölene kadar?
Sanki sevdan gibi.

(K. K. 49)

12. 7. RIDVAN ÖZKURT

Özkurt sülâlesinin Ança lâkaplı ailesine mensup olan şairin Çona, Mendra, Omjore, Çam Kokulu Sevdalar, Güneşin Üşüdüğü Yer ve Gönül Vadisi adlı Lazca ve Türkçe şiir kitapları bulunmaktadır. Şairin hayatı genellikle İstanbul'da geçmiş olmasına rağmen Lazcayı çok iyi bilmekte ve çok iyi kullanmaktadır. Lazca ve Türkçe şiirlerini hem dörtlükle hem de serbest ölçüde yazmaktadır. Günümüzde Lazi Kültür Yayınları'nda spor editörlüğü ile meşguldür (K. K. 60).

12. 7. 1. Rıdvan Özkurt'un Şiirleri

12. 7. 1. 1. Dilimin Ucunda

Yak bir sigara
Otursun yüreğin yerine
Anlat, dinlerim seni
Boğazına kadar dayandığında

Anlat bana ne biliyorsan
Yüreğinin derinliklerinden
Benim de her şey dilimin ucunda
Senden fazla yanmışım ben.

Sigaran bitti
Derdin bitmiyor
Yüreğin yükünü hafiflet
Nefesin yetmiyor

(K. K. 60)

12. 7. 1. 2. İstanbul'un Kızı[789]

Kulaklarım gelişini ayak seslerinden seçer
Nazar değmesin, yayla sütü gibi ak
Her sabah önümden geçer
İstanbul kadınıdır anlamaz dilimden
"Çok güzelsin" derim öğrenir belki benden.
"Gel gözümün nuru ışığım, kalbimin tatlı belası"
Kavuşalım duyulsun sevdamızın narası.
Kulaklık takmış kulaklarına, etrafı duymaz
Göz göze geliriz, halinden belli, demez bana uymaz
Yıkadım kalbimi, yok bende geçmişten iz
Gözümün nuru kurban olduğum
Lazlara gelin gel, pınar gibi akarım temiz.
Gel gözümün nuru ışığım, kalbimin tatlı belası
Kavuşalım duyulsun sevdamızın narası.

(K. K. 60)

[789] Şiirin Lazcası için bkz. Rıdvan Özkurt, *Mendra,* İstanbul: Lazi Kültür, 2016, s. 50.

12. 7. 1. 3. Çay[790]

Bir akşam çal kapımı,
Bir çay içelim.
Ben kaşık olurum
Sen şekerim olursun bardakta.

Her gece yanan kalplere
Yağ konacak.
Bekleyeceğim yarın akşam,
Gelirsen çok iyi olacak.

(K. K. 60)

12. 8. CİHAN AKATİN

1976 yılında doğan Cihan Akatin'in şair kimliği dedesi Tevfik Akatin ve babası Rıfat Akatin'in çevresinde oluşmuştur. Bir taraftan ekmek fırınında çalışıp bir taraftan çay tarımı ile ilgilenen Cihan Akatin, genç yaşından beri şiir yazmaktadır. Geçmişten bugüne irticalen şiir yazabilme yeteneğine sahiptir. Şairin son şiirlerinde ise çok sevdiği babası Rıfat Akatin'in ölümü geniş yer tutmaktadır.

12. 8. 1. Cihan Akatin'in Şiirleri

12. 8. 1. 1. Şehidim

Tarihe adımız yazıldı bizim
Vatana fedadır canımız bizim
Asidir damarda kanımız bizim
Sana "öldü" diyemezler yiğidim
Gönlümde yaşarsın benim şehidim

Titriyor bak adım attığın yerler
Kuytulara siner duyan namertler

[790] Şiirin Lazcası için bkz. Rıdvan Özkurt, *Çona*,İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, s. 25.

Kahpece sıkarlar o yüreksizler
Sana "öldü" diyemezler yiğidim
Gönlümde yaşarsın benim şehidim

Bu vatana biz ne canlar adadık
Neler gördük neler yaşadık
Siper olduk hiçbir vakit yılmadık
Bize "ölü" diyemezler yiğidim
Neslimiz yaşatır bizi şehidim

Hainleri birbir ezip de geçtik
Silaha bayrağa yemin etmiştik
Ne mutlu ki o unvana eriştik
Bize "ölü" diyemezler yiğidim
Neslimiz yaşatır bizi şehidim

(K. K. 26)

12. 8. 1. 2. Kaçkar

Doyulmaz Kaçkar'ım doğana senin
Ciğerlerim hasret havana senin
Dünyada bir daha yoktur benzerin
Yaşanacak yersin benim Kaçkar'ım

Binlerce insana kucak açarsın
İnsanlar coştukça sen de coşarsın
Her mevsimde ayrı ayrı açarsın
Yaşanacak yersin benim Kaçkar'ım

Coşkulu gelenler hüzünlü inerler
İlkbaharda yine buluşuruz der
Cihan'ın buradan …..
Duyarsın ..... güzel Kaçkar'ım

Havan farklı suyun farklıdır senin
Bitkinin örtüsü farklıdır senin
Gönüllerde yerin ayrıdır senin
Dünyada cennetsin benim Kaçkar'ım

(K. K. 26)

12. 8. 1. 3. Neşe İçun

Neşe diye geldum yalan dunyaya
Genç yaşumde daldum derin rüyaya
Göçüp gittum doyamadan üç yavruya
Beni acımayan insan olur mu?

Gen. Yaşumde kaptum ha bu illeti
Azrail'e kesturmişim bileti
Başuma topladum bunca milleti
Beni acımayan insan olur mu?

Yavrularum teslim Engin'um sana
Bundan sonra hem babasın hem ana
Hakkum varsa helâl helâldur sana
Bizi acımayan insan olur mi?

Ne İstanbul ne Tırabzon ne Rize
İyileşmek nasib olmadi bize
Ne edelum yazılmış anlumuze
Bizi acımayan insan olur mu?

Yaşarken dünyada iyliklen yaşa
Ağlamak faydasız gelince başa
Ölümden kaçış yok çırpınma boşa
Bunu anlamayan insan olur mu?

Birçok şeye hasret gitti gözlerum
Asker kardeşumi ne çok özlerum!
Gelur diye yollarını gözlerum
Beni acımayan insan olur mi?

Allah'ume açtum iki elumi
Uyur gibi kapattum gözlerumi
İmanumlen teslim ettum canumi
İmansuz dunyadan göçmek olur mu?

(K. K. 26)

12. 8. 1. 4. Canım Babam Seni Ne Çok Özlerim

Canım babam seni ne çok özlerim
Babasız ben miyim bir tek dünyada?
Hiç olmazsa görse idim rüyamda
Sen gerçek âlemde bense yalanda
Canım babam seni ne çok özlerim..

Ağlıyorum diye üzülme sakın
Doluyum, ağlamak en doğal hakkım
Unutursam helâl olmasın hakkın
Canım babam seni ne çok özlerim..

Her köşebucakta görürüm seni
Ne olurdu duysa idim sesini?
Nasıl verdin acap son nefesini?
Canım babam seni ne çok özledim..

Varsa günahları Allah'ım affet!
İnşaAllah mekânını edersin cennet
Babacım hakkını bana helâl et!
Canım babam seni ne çok özledim..

Senden sonra istemezdim yazayım
Gayri çok doluyum rahatlayayım
Kimseler görmesin bir ağlayayım
Canım babam seni ne çok özledim..

İnsanlar aldanır dünya malına
Kimin garantisi vardır yarına
Senin sevgini de verdim anama
Canım babam seni ne çok özledim..

Azrail'un günahi yok bu işte
Sigara babami elumden alan
Çok evladı yetim bıraktı bilirim
Var mı dünyada ebedi kalan?

İlk beni al baba yan tarafına
Sonrasında anam gelir yanıma
İkinizin arasında yatayım
Dünyada doymadım orda doyayım

(K. K. 26)

12. 8. 1. 5. Kalakalmişim

Nasil biraktun baba nasil bulmişim
Seni hastanede nasil görmişim
Canım babam ben seni çok sevmişim
Göçtun bir başuma kalakalmişim

Yine düştun doktorlarun eline
Beni biraktun sarildun gelinune
Sigara göturdi seni olume
Bir başuma boyle kalakalmişim
Boyle bir başuma kalakalmişim

Evde dertleşecek kimsem kalmadi
Darlanmişim can boğaza dayandi
Artık tutunacak dalım kalmadi
Boyle bir başuma kalakalmişim

Hastane kapisi zulümdur bana
Allah'ım yardim et nolur babama
Bir karanluk çokti yalan dunyama
Babamun gözine bakakalmişim
Babamun gözine bakakalmişim

"Dede" diye çağirinca Umut'un
Narkozliydun hemen nasil uyandun
Son kez torununе bir daha baktun
Oy Allah'um ben ne hâle kalmişim
Oy Allah'um ben ne hâle kalmişim

Çocuklar odayi hazirladiler
Gelmeyeceğuni bilemediler
"Dedem nasil?" diye her gün sordiler
Oy Allah'um ben ne hâle kalmişim

Umut'i opmeye doyamiyurdun
Onun hâllerine bakakalurdun
"Bu çocuği hiç ağlatmayun" derdun
Şimdi sozlerunle kalakalmişim

Sen da düşkun idun anan babana
Evlatlarun kurban olsun yoluna
Ne olursun ilk beni al yanuna
Zaten bir başuma kalakalmişim
Sensuz bir başuma kalakalmişim

Gözlerune baktum soldi ferlerun
İğneyle serumle şişti ellerun
Soylemeye kalksa ne der dillerun?
Babam o sesune hasret kalmişim

O gün gelup seni traş edecektum
Nasibumde yokti ne bilecektum
Bir daha babami görmiyecektum
Oy Allah'um ben ne hâle kalmişim

Ozun sozun birdi yalan sevmezdun
Hiçbir zaman tidariksuz gezmezdun
Tütun sarmağ ile neden bezmezdun?
Bak soninda babam sensuz kalmişim
Bak soninda sensuz kalakalmişim

Son kez baktun gözlerumun içine
Diyemedun babam birkaç kelime
Son dokunuşundi o gün elume
Gittun bir başuma kalakalmişim

Cuma saatiydi selân okundi
O guzelum kalbun ne diye durdi?
Abim Tefik elduğuni bildurdi
Anladum ki o an yetim kalmişim
Babasuz bi-çare kalakalmişim

Senun içun gezerdum dağı taşi
Babami gözlema Kaçkar'un başi
Melekler olacak onun yoldaşi
Bense bir başuma kalakalmişim

Şu dünya maline hep gözüm toktur
Yakın adamumde düşmanum çoktur
Allah'umden başka hiçkimsem yoktur
Boyle bir başima kalakalmişim

Terk edup da gitti değer verduğum
Sen ne ettun canum gibi sevduğum
Bir şey da diyemem boğazum duğum
Anladum ki artuk yetim kalmişim

Babam kavuşuruz senlen mahşere
Kalbumden geçeni döktun deftere
Sevdum ama sevilmedum bir kere
Kimsesuz bi-çare kalakalmişim

Her gün Allah'ume dualar ettum
Doymamiştum sana birakup gittun
Bu cezaysa hakedecek ne ettum?
Şimdi bir başuma kalakalmişim

Ne ederum çok daraldi yureğum
Sana kavuşmaktur bir tek dileğum
Hâlumi göriyur elbet meleğum
Boyle bir başuma hâle kalmişim

Kokun sindi Umut'umun başine
Oper iken çok gidiyur hoşume
Omrumi geçurdum boşi boşine
Şimdi bir başuma kalakalmişim

Sensuz babam alamiyirum nefes
Ne olursun kalk da bana bir ver ses
Azrail benum da biletumi kes
Babasuz bi-çare kalakalmişim

Anamdi babamdi o dünyaluğum
Sizden sonra gitti benum sağluğum
Yikti babam beni senin yokluğun
Boyle bir başuma kalakalmişim

Nefesuni verdun ha bu kavala
Ufliyurum gözlerum dola dola
Senun yokluğunda düştuk ne hala
Boyle bir başuma kalakalmişim

Her gün sana ediyorum dualar
Gözumden akiyor durmadan yaşlar
Baba acisini çekenler anlar
Oy Allah'um ben ne hâle kalmişim

Babadur her zaman evun direği
Direksuz bir evun olmaz sureği
Beni kinamayun, evlat yureği
Boyle bir başuma kalakalmişim

İsterdun bilurum mutluluğumi
Nasil unutayim baba yokluği
Senden gördum bu dünyada tokluği
Şimdi bir başuma kalakalmişim

Azrail emirlen yapti işini
Kalbun durdi bak çektiler fişuni

Unutamiyirum son bakişuni
Oy Allah'um ben hâle kalmişim

Babami hatirlar dolar gözlerum
Hiçkimseyi incetmesun sozlerum
Bir gün habersuzce ben da giderum
Zaten ben babama hasret kalmişim

Her fursatta yanuna geleceğim
Mezarun başine çomeleceğim
İçumden geçeni söyleyeceğim
Yetim bir başuma kalakalmişim
Mezarun başinde kalakalmişim

İnciruni yollamişim yanune
Abim Nevzat dikti kabristanune
Gelen geçen ramet okur ruhune
Destanumun artuk geldum sonine
Daha yazmam kalemi birakmişim (K. K. 26)

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ MONOGRAFİSİ

(RİZE – ÇAMLIHEMŞİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öznur DEMİRKIRAN

BURSA – 2019

2. CİLT

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ MONOGRAFİSİ

(RİZE – ÇAMLIHEMŞİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öznur DEMİRKIRAN

Danışman:

Doç. Dr. Hülya TAŞ

BURSA – 2019

2.CİLT

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN HALK BİLİMİ ÜRÜNLERİ

1. HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİNE AİT TÖRENLER

İnsan hayatının, doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi bulunmaktadır. Bu üç önemli evrenin her biri kendi içinde kimi alt bölümlere ayrılır. Her bir evrenin ve her bir bölümün çevresinde şekillenmiş pek çok inanma, âdet, töre, tören, âyin ve büyüsel özlü işlem bulunmaktadır. Bu işlemler, söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmekte ve böylece kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumak için yapılmaktadır.[791]

Doğum, evlenme ve ölüm diye ana bölümlere ayırdığımız bu geçiş törenleri etrafında oluşan gelenek ve inanışlar kültürün ana dinamiklerini oluşturan unsurlardan birisidir. Bu gelenekler zaman içerisinde gündelik hayatta uygulanarak oluşurlar ve köken itibariyle hem milletin tarihi hem de etkileşim içerisine girdikleri kültürler ile ilişki içerisindedirler. Bu gelenekler sadece bireysel anlamda değil toplumsal anlamda da işlevi olan geleneklerdir. Doğum, evlenme ve ölüm etrafında oluşan bu geniş ve karmaşık ağ millet kimliğinin oluşmasında ve insanların aidiyetlik duygularının gelişmesinde sembolik anlama sahiptir ve kültürel kodları içerisinde barındırır.[792]

1. 1. DOĞUM

Türe özgü normal gebelik süresi sonunda yavrunun anne karnından dış ortama geçiş süreci olarak tanımlanabilecek doğum, soyun devam etmesi, buna bağlı olarak saygınlığın artması vb. açılarından büyük önem taşımaktadır. Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, bu yönüyle bütün toplumlarda kutsanmıştır. Bu kutsamanın tabii bir neticesi olarak her toplum, kendi kültürel değerleri doğrultusunda birtakım merasimler oluşturmuştur. Bu merasimlerin bir kısmı doğum öncesinde, bir kısmı doğum sırasında, bir kısmı da doğum sonrasında gerçekleştirilir. Merasimlerde uygulanan pratiklerin

[791] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 131.
[792] Kabak, a.g.e., s. 636-637.

bazıları, doğacak olanın aile ve akrabalarında yarattığı mutlulukla ilgiliyken, bir kısmı da doğum öncesinde, doğum sırasında veya sonrasında oluşabilecek aksaklıkları ortadan kaldırmaya yöneliktir.[793]

1. 1. 1. Doğum Öncesi

1. 1. 1. 1. Gebe Kalmak İçin Başvurulan Çareler ve Tedavi Şekilleri

1. 1. 1. 1. 1. Dinî ve büyüsel nitelikli uygulamalar

Yörede çocuğu olmayan kadınlar, kendilerini hocaya okutturur ve muska yazdırarak üzerlerinde taşırlar.[794] Çayırdüzü'nde çocuğu olmasını -özellikle de erkek çocuğu olmasını- isteyen kadınlar, Çayırdüzü köyündeki muska yazan bir kişiye giderler.[795] Yörede her ailede muhakkak bir erkek çocuğun olmasına geçmişten bu yana hep önem verilmiştir. Bunun amacı; baba ocağının sönmesini önlemek ve ata toprağının yüzyıllar boyunca aynı ailede kalmasını sağlamaktır (K. K. 36).

1. Erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar muska yazdırmak için bir kişiye giderler. Bu kişi, hamile kalmak isteyen kadına bir muska yazar. Muskaya hamile kalacak olan kadının ağzından "Yapacak olduğum çocuğun ismi, Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin ismi olan Muhammed'dir." şeklinde yazarak ekler. Bu muskayı üzerine takan kadın, daha hamile bile kalmadan "Ya Rabbi, şu karnımda olacak çocuğun ismi Muhammed'dir." şeklinde dua eder. Bu duasını her gün tekrarlar. Bu durumda doğan çocuğun isimlerinden bir tanesi mutlaka Muhammed olmalıdır. Çünkü bu, ayet-i kerimeler ile Allah'a verilen bir sözdür ve muhakkak tutulmalıdır. Eğer çocuğun adı Muhammed koyulmazsa çocuk hastalanabilir ya da başına bir musibet gelebilir. Çocuğun iyileşmesi için adının değiştirilerek Muhammed koyulması gerekir. Nitekim kaynak kişi bu durumun birçok kez yaşandığını dile getirir (K. K. 6).

2. Çocuğu olmasını isteyen kadınların ve yeni evli gelinlerin yıkandıkları suları damlalıklara dökmemesi gerekir. Eğer dökülürse cin ve perilerin o suyla yıkanan kadını

[793] Örnek, a.g.e., s. 131.
[794] Hülya Taş, *Bursa Folkloru (Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2002, s. 61.
[795] Gesťa Mustafa diye bilinir.

çarpacağına inanılır. Böylelikle çarpılan kadının da çocuğu olmaz, olsa bile düşebilir ya da başka bir zarar oluşabilir (K. K. 8, K. K. 51).

1. 1. 1. 1. 2. Halk tababeti ile ilgili uygulamalar

Çocuğu olmayan kadınlar, yeni evlenmiş kadınlar ve erkek çocuk isteyen kadınlar, bitkisel ürünlerle tedavi eden halk hekimlerine gitmektedirler.[796]

Halk hekimleri, çocuğu olmayan hastaları tedavi etmenin yanı sıra rahimde oluşan diğer rahatsızlıklara (kist, mantar vb.) da bakmaktadır. Ayrıca henüz hamile kalmamış olan kadının doğuracağı çocuğun cinsiyetini de önceden anlayabilmektedir (K. K. 54).

Bir halk hekimine göre;

1. Yumurtalığı zayıf olan kadınlar düşük riski yaşarlar (K. K. 54).
2. Hormonlu gıdalardaki kimyasallar vücutta birikerek bir müddet sonra rahimde iltihaplanmaya sebep olurlar (K. K. 54).
3. Yumurtalığında kisti olan kadının bebeği rahme tutunamaz (K. K. 54).
4. Rahmin ters olması ya da ters dönmesi hamileliğe engel olabilmektedir. Bu, doğuştan gelen bir hastalık değildir. Ağır kaldırma, ani hareket ve hatta uyurken birden diğer tarafa dönülmesi bile rahmin ters dönmesine sebep olabilir (K. K. 54).
5. Kadınların hamile kalmasının en yüksek olduğu dönemler, özel dönemlerinden sonraki 12., 13. ve 14. günlerdir. Aynı zamanda bu dönemde hamile kalan kadınların erkek çocuğu olması daha muhtemeldir (K. K. 54).
6. Yumurtalık bir tanedir. Ancak sağ ve sol damarlar vardır. Bu damarların biri kız, diğeri erkek damarıdır. Bir damar tıkandığı zaman ya da doktor tarafından alındığı zaman o kadının her zaman aynı cinsiyette çocuğu olur. Yani bir kadın, yumurtalığındaki bir damarı ameliyatla aldırdıktan sonra ilk doğumunda erkek

[796] Çayırdüzü köyünde halk hekimliği yapan kadınlar; Havva Kuyumcu (Çinçi) , Havva Akatin (Žabika) ve Havva Ahmetoğlu'na (Seramedipxe) gitmektedirler. Havva Ahmetoğlu, 30 seneyi aşkındır kadın hastalıklarıyla ilgilenen bir halk hekimidir. Bu yeteneği evlendikten sonra edinmiştir. Yeteneği edinmesine vesile olan kayınvalidesi Zülfiye Ahmetoğlu (Bezu)'dur. Kayınvalidesi de Şanguli'deki Beniʒa Dida'dan öğrenmiş ve 52 yıl bu işle meşgul olmuştur (K. K. 6, K. K. 54).

çocuk dünyaya geldiyse sonraki çocukları da artık hep erkek doğacaktır. Eğer kız dünyaya geldiyse sonraki çocukları da hep kız olacaktır (K. K. 54)

7. Hamile kalmamış olan ya da hamile kalan kadının rahmine bakıldığında yumurtalığın yuvarlak olması hâlinde doğacak olan bebeğin cinsiyeti kızdır. Eğer yumurtalık uzunlamasına bir şekil almışsa doğacak bebek erkektir (K. K. 54).
8. Doğumlardan sonra kadınların yumurtalıklarının şekli değişmektedir. Bu da bir sonraki çocuğun cinsiyetini belirlemede önemli rol oynar (K. K. 54).
9. Bebeğin cinsiyetinin belirlenmesinde hem erkeğin hem kadının rolü vardır. Kadının yumurtalığındaki erkek damarı canlıysa doğan çocuk erkek, kız damarı canlıysa doğan çocuk kız olur. Çünkü güçlü olan damar, zayıf damarı bastırır (K. K. 54).
10. Erkeğin kromozomları kız cinsiyeti üzerinde yoğunlaşırsa ve kadının kız damarı zayıfsa bu çiftin çocukları olmaz ya da olursa düşük riski olur. Çünkü erkeğin kromozomları kadının kız damar yoluna giremez ya da zayıf kalır. Yani erkekten gelen kromozomları seçen, kadının damar yollarıdır. Seçilen kromozomlar da bu damar yollarından rahme iner. Bu sebeple cinsiyetin belirlenmesinde kadının da rolü büyüktür (K. K.54).
11. Bir kadının hamile kalabilmesi için ve hamileliğini sağlıklı bir şekilde geçirebilmesi için belinde bir kayma olmaması gerekir (K. K. 6, K. K. 54).

Kadınların rahatsızlıklarına baktıktan sonra onlara uygun bitkisel ilaç hazırlayan halk hekimleri de vardır (K. K. 54). Bu bitkiler çarşıdan veya pazardan değil dağlardan veya yaylalardan toplanmalıdır. Bu bitkiler şunlardır:

1. Masıt otu / Yayla otu: Rahim kanallarını açar. Rahimdeki kistleri yok edici özelliği vardır. Kan dolaşımını düzenler. Yapılacak karışım içerisindeki en tesirli ve en önemli bitkidir. Köyde ǯilikumbri adıyla bilinir.
2. Isırgan otu: Kistleri tedavi eder. Köyde çxvapa veya ťuťuji adıyla bilinir.
3. Kenevir: Hastalık kapmayan tek bitkidir. Bu yüzden hastalığı önler. Kenevir bulunamazsa çörek otu kullanılır. Köyde kenevir, çeƥriťasi olarak bilinir.
4. Söğüt otu: Rahim kanallarını açmak ve kistleri tedavi etmek için kullanılır. Köyde saldaği olarak bilinir.

5. Üzüm yapraklarının dal kısımları (urzeni ƥavri)

6. Fındık otu / Aslanpençesi (ťaťi)

Sayılan bu bitkiler kurutularak toz haline getirilir. Bir tavada 250 gram tereyağı eritilir. Eriyen tereyağının üzerine bu otların toz hâli dökülür. Tereyağı ile kavrulur. İyice kavrulduktan sonra tava ocaktan alınır. Ardından karışıma yarım kilo kestane balı dökülür. Tekrar iyice kavrulur. Daha sonra cam kavanoza alınır ve ilaç hazırlanmış olur. Daha sonra tedaviye göre 21 gün veya 29 gün ara vermeden birer kaşık yenir. Bu ilaç aç karnına içildiğinde daha faydalıdır. Ancak aç karna hastaya ağır gelirse tok karnına da yenilebilir. Eğer midesinde sorunlu olan bir hastaysa bu ilacı tok karnına içmelidir. Belirlenen günler 21 veya 29'dur. Ne 22 olmalı ne de 28 olmalıdır. Aynı zamanda bu ilaç her gün aksatmadan içilmelidir. Eğer bu ilaç farkına varılmadan fazladan bir gün içilirse bir gün daha içilip tek sayıda kesilmelidir. Günlerin sayısının tek olmasına dikkat edilmelidir.

Rahimde kist varsa bu ilaç tedavi eder ve bütün damarları güçlendirir. Kistin iyi veya kötü huylu olması durumuna göre ilaç değişkenlik gösterir. Rahimdeki kist eğer küçükse yapılan ilaç 21 günde bitirilmelidir. Eğer kist aşırı büyükse 29 günde bitirilmelidir. 21 veya 29 gün sonra halk hekimine gelip muayene olunur. 21 günlük ilaç iyi gelip de kisti tam olarak yok etmediyse 29 güne çıkarılır. 29 gün boyunca ilacı kullanan hasta muayene edildiğinde kistte bir değişiklik yoksa bu kist kötü huyludur ve yapılacak bir şey yoktur. Çünkü kistteki kanser hücresi çok ileri seviyededir. Ameliyat olunsa bile, bu kanser hücresi başka yere sıçrayacak ve çare olmayacaktır (K. K. 54).

Bazı halk hekimleri, rahimdeki iltihapları sökücü bir fitil de yapmaktadırlar. Fitil; çam sakızı, tavuk menekşesi ve zeytinyağı ile hazırlanır.[797] Kaynak kişiye göre bu fitil, ağız yoluyla alınan bitkisel ilaçtan daha tesirlidir. Çünkü rahimdeki iltihabı en iyi söken yörede yetişen tavuk menekşesi (monçemundi) bitkisidir. Böylelikle halk hekimi, rahmi ters dönmüş, arkaya düşmüş ve rahminde iltihap olan kadınlara fitil yaparak iltihabın sökülmesine yardımcı olmaktadır (K. K. 54).

[797] Fitil, kadının özel dönemi bitiminden bir gün sonra rahim ağzından rahme yerleştirilir. Çünkü özel dönemin bitiminde rahim hâlâ açık vaziyettedir ve fitil daha rahat yerleştirilebilir. Akabindeki 3 gün ile bir hafta arasında iltihaplar çözülür. Bu süre içerisinde kadının ağır iş yapmaması gerekir. Bu uygulama sadece çocuğu olmayan kadınlara değil, özel döneminde ağrı çeken kadınlara da uygulanır. Çünkü iltihap sökülünce ağrılar da kesilir (K. K. 54).

1. 1. 1. 2. Gebeliğin Anlaşılması

Gebe olduğunu anlayan kadın, öncelikle gebe olduğunu ev halkındaki kadınlara söyler. Ardından kendi eşi öğrenir. Daha sonra da gelinin kendi ailesindeki kadınlar öğrenirler. Gebe olan kadınlar, gebe olduğunu çevredeki insanlardan uzun müddet saklarlar. Çünkü gebe olduğunu belirtmeye utanıp çekinirler. Çevredeki insanlar, o kadının gebe olduğunu karnı büyümeye başlayınca anlarlar (K. K. 96).

1. 1. 1. 2. 1. Gebelik ile ilgili inanç ve uygulamalar

1. Gebe kadının kollarını omuz hizasından yukarıya doğru kaldırmaması gerekir. Eğer uzanılırsa çocuğun beslenme damarının çıkacağına ve çocuğun öleceğine inanılır (K. K. 51).

2. Gebe kadınların el işi işlememesi, örgü yapmaması gerekir. Eğer yapılırsa kadının zor bir doğum gerçekleştireceğine inanılır (K. K. 51).

3. Gebe bir kadın yolda giderken kurbağanın ağzında bir yılan görürse ve o ikisini ayırarak yılanın başını ezip ortalarından geçerse doğumunun kolay olacağına inanılır (K. K. 51).

4. Gebe kadınların doğum yapan bir kadının yanında bulunmaması gerekir. Eğer bulunursa ya da yardım ederse doğum yapan kadının sancısının gebe kadına geçeceğine inanılır (K. K. 51).

5. Gebe kadınların cenazelere ve baş sağlığına gitmemesi gerekir (K. K. 6, K. K. 4).

1. 1. 1. 3. Cinsiyet Tayini

Çayırdüzü köyü ve çevresinde ilk doğacak çocuğun erkek olması istenir. Bazı aileler erkek çocuk sahibi oluncaya kadar çocuk yaparlar.[798] Erkek çocuğa düşkünlük geçmişte daha fazlaysa da günümüzde de oldukça önemsenmektedir.

---

[798] Taş, a.g.e., s. 67.
O kadar ki köyde bazı büyükler birbirlerine kaç çocuk sahibi olduğunu sorduklarında kız çocukları bu sayıya dâhil edilmez. "Erkek çocuk sahibi olamamak Megreller-Lazlar için çocuksuzluk anlamına gelir. Bir Megrel-Laz kız çocuğu sahibi olmayı çocuksuzluğa denk bir durum olarak değerlendirir. " Bkz. Tedo Saxokia, "Megrel-Laz Kültüründe Akrabalık, Evlenme ve Cenaze", Tarih ve Toplum (Aylık Ansiklopedik Dergi), s. 140, 24. c., Ağustos 1995, ss. 101.37

Erkek çocuğu olmasını isteyen aileler, çeşitli çarelere başvurmaktadırlar.[799] Bunların başında muska yazdırmak ve doğacak olan çocuğunun cinsiyetini tayin için ebelere danışmak vardır. Halk hekimleri daha hamile kalmamış bireylerin kendilerine gelip yumurtalığın şekline göre cinsiyet tayini yapmasını istediklerini ve erkek olacaksa çocuk yapacaklarını dile getirdiklerini anlatmaktadırlar (K. K. 54).

1. Köydeki bazı aileler erkek çocuk edinmek için farklı uygulamalara da başvurur. Yeni bir kız çocuğu olan kadının daha önce birkaç tane kızı olmuş ve hiç oğlu olmamışsa yeni doğmuş kızına kendi adını verir ve böylece bir sonraki çocuğun erkek olacağına inanılır. Bu sebeple köyde bazı kızlar annesinin adını taşımaktadır (K. K. 30).

2. Her ailede, muhakkak en az bir erkek çocuğun olması istenir. Bu sebeple hamile kalınan günlere dikkat edilmektedir. Hamile kadın özel dönemi bitiminden 13-15 gün aradan sonra hamile kalmışsa doğacak olan çocuğun erkek olması muhtemeldir (K. K. 6).

3. Hamile kadının rahmine bakılarak doğacak çocuğun cinsiyeti tayin edilebilmektedir (K. K. 54).

Devamlı kız doğurup da bir türlü oğlan doğuramayan kadınlar ailesinin ve kocasının psikolojik baskısı altındadır. Ayrıca kocasının azalan sevgisine ve ihmalkârlığına maruz kalmaktadır.[800] O kadar ki erkek çocuğu olmadığı için boşanan erkekler ve erkek çocuğu olmadığı için endişeyle yaşayan kadınlar pek çoktur (K. K. 6, K. K. 14). Bu sebeple nice kadın ya kendini toplumdan soyutlamış ya da dışlanmıştır. [801]

Erkek çocuğa düşkünlüğün yanı sıra erkek çocuğu fazla olan ailelerin kız çocuğu istediği de olmuştur (K. K. 1). Ancak köyde kız çocuğun olması için herhangi bir uygulama yapılmamaktadır.

---

[799] a.g.yer.

[800] Taş, a.g.e., s. 67.

[801] Erkek çocuğa bu denli düşkün olunmasının bir sebebi de mirastır. Köyde geçmişten günümüze kız çocuklarına arazi verilmemektedir. Bu köyde çok sıkı bir gelenektir. Bunun maksadı, atadan kalan toprağın her daim aynı soyaddaki kişilerin elinde bulunmasını sağlamaktır. Eğer bir ev ve arazi 200 yıl önce Kuyumcu sülâlesine aitse 200 yıl sonra da Kuyumcu sülâlesinde kalması gerekir. Kız çocuklarına haksızlık yapılmaması için maddî yardımlarda bulunulabilir ancak köyde kızlara arazi ve ev verilmesi söz konusu değildir. Eğer bir evde hiç erkek çocuk olmazsa, kişinin arazileri erkek kardeşlerinin erkek çocuklarına kalır. Bu duruma *mirasa kalma* denir (K. K. 3, K. K. 30, K. K. 36).

1. 1. 3. Doğum Esnası

Çayırdüzü köyünde doğumunu köy içinde gerçekleştirecek kadının doğum esnasında rahat olabilmesi için kuru çayırlar hazırlanıp üzerine yumuşak eşyalar serilir ve sancılı kadın buraya yatırılır. Ardından su kaynatılır. Doğum esnasında kullanılacak eşyalar mikroplardan arınması için bu kaynamış suda yıkanır. Bu suyun, klemuri[802] zincirine asılan kazanla açık ateşte ısıtılması gerekir (K. K. 51).

Doğumu yaptırması için köydeki ebeler çağrılır.[803] Ebe ile birlikte köydeki bazı kadınlar da doğuma yardım ederler (K. K. 51).

1. 1. 4. Doğum Sonrası

1. 1. 4. 1. Müjde Götürme

Bebeğin sağlıklı doğduğu müjdesini, bebeğin babasına bebeğin anneannesi veya babaannesi verirler. Baba bu haberi aldığı zaman daha önceden hazır ettiği mermi dolu tabancasını havaya sıkarak sonuna kadar boşaltır (K. K. 1). Böylelikle köyün diğer bölgelerindeki herkes, bebek bekleyen ailenin bebeğinin sağlıkla doğduğunu anlar. Eğer doğan çocuk erkekse mermilerin sayısı da mermi atanların sayısı da artabilir.[804]

Müjdeyi alan bebeğin dedesi doğum yaptıran ebeye bir miktar ücret verebilir. Ayrıca anneanne ve babaanne de ebeye örülmüş kazak, hırka veya çorap verirler. Ebe ve doğuma yardım eden diğer kadınlar doğum evinden aç karnına çıkmaması gerekir. Bu yüzden doğumdan sonra ebe ve yardımcılar için yemek hazırlanır. Eğer ebe ve yardımcılar doğum yapılan evden aç karna çıkarlarsa doğan bebeğin ömrü boyunca -çok varlıklı olsa bile- hem karnının hem de gözünün aç olacağına inanılır.[805]

---

[802] Eski Laz evlerinde açık ateşte kazan vb. asmakta kullanılan, ayarlaması yapılabilen çengelli zincir. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "*klemuri*", s. 427.

[803] Geçmiş dönemdeki ve günümüzdeki köy ebeleri: Ayşe Kuyumcu (Nçareri-Ayşekina), Zübeyde Ahmetoğlu (Seramedi Bezu), Halisena, Havva Ahmetoğlu (Seramedi - Haci).

[804] Bazı ailelerde bu durumun tersi de yaşanmıştır. Köyde şair olarak bilinen Rıfat Akatin (Çibarina), kız çocuğu olmasını çok istemiş ve kız çocuğu olana kadar beklemiştir. Beş erkek çocuktan sonra altıncı çocuğu kız olmuş ve altı mermi dolusu tabancayı havaya boşaltmıştır (K. K. 1).

[805] Ebe ile bebek arasındaki ilişki doğumdan sonra da bitmez. Doğan bebek büyüdüğünde ebesine her zaman saygılı davranmalı ve aralarındaki bağı kuvvetli tutmalıdır. Ebenin kendi çocukları ile ebelik yaptığı bebekler kardeş gibi görülür. Köyde ebe için *bedi* ve *bena* kelimeleri kullanılır (K. K. 51).

Doğum evinde, doğan çocuk erkekse ve uzun yıllar beklendiyse kurban kesilir. Bu kurban ailenin maddî durumuna göre inek, öküz, koyun veya keçi olabilir. Bazı aileler evlerinde ziyafet vererek konu komşuyu doyururlar (K. K. 51).

1. 1. 4. 2. Göbek Bağı ile İlgili Uygulamalar

Bebek yıkanmadan önce, bebeğin göbeğine ve göğüs kısımlarına kaymak veya tereyağı sürülür. Bunun sebebi birazdan suda yıkanacak olan bebeğin, göbeğinden ve göğüs kısımlarından su işlemesini ve mikrop kapmasını önlemektir (K. K. 51).

1. 1. 4. 3. Bebeğin Yıkanması ve Kundaklanması

Bebek doğduğu zaman ılık suda yıkanıp havluyla durulanır.[806] Bebekler ahşap bir teknede yıkanır. Bebeklerin yıkandığı ahşap tekneye *sḱafindi* denir (K. K. 54). Bebeğin yıkanması durumuna *bere mťuťʒu man* denir (K. K. 51). Durulanan bebek 7 parça bez veya kumaşla kundağa sarılır. Bu kumaşla bebeğin etrafı sarılarak bel kısmından arkaya bağlanır ve kundaklanmış olur. Bebeğin kundağa sarılma süresi bir aydır (K. K. 51).

Yeni doğan bebeklerin sık sık yıkanması gerekir. Ne kadar çok yıkanırsa bebeğe o kadar iyi geleceği düşünülür. Bebek yıkanıp kundaklandıktan sonra klemuri zincirinin altından üç kere geçirilir (K. K. 19). Bu geçirme işlemini ebeler yapar. Ḱlemuri altından geçirilen bebek annenin sağ tarafına yatırılır. Bebeğin, annesinin sağ tarafına yatırılma durumu daha sonraki zamanlarda da devam eder.

Bebeğin, annesinin yanına yatırılmadığı durumlarda *hanım beşiği (xanumi omʒeli)* adı verilen, tahtadan yapılan, oymalı ve işlemeli beşiğine yatırılır. Bebek bu beşiğe yatırıldıktan sonra düşmemesi için sıkıca bağlanır. Bebek bu süslü beşiğe yatırıldıktan sonra bebeğin dindar bir büyüğü nazar duası okur. Bu nazar duasının okunmasının bir sebebi de annesinin üzerinde eğer bir nazar varsa bebeğine geçmesini önlemektir (K. K. 54, K. K. 56).

[806] Bazı kaynak kişiler, bebeğin doğar doğmaz hemen yıkanmadığını üç gün sonra yıkandığını belirtmiştir (K. K. 64).

1. 1. 4. 4. İlk Anne Sütü

Bebek doğar doğmaz ilk önce anne sütü içirilmez. Ekşi, tuzlu, acılı bir besinin suyundan bir damla ağzına verilir. Böylece, hayatı boyunca her yiyeceğe alışkın olması, hiçbir yiyeceğin bünyesine dokunmaması, yiyecek ayırt etmeyip her besini sevmesi sağlanır.[807] Daha sonra da ilk anne sütü verilir.

Ayrıca bebeğin doğup biraz gelişmesinden sonra sadece anne sütü verilmez. Ezme lahana yemeğinin ve diğer yapılan yemeklerin sularından da içirilir. Bunun sebebi bebeğin güçlü olmasını sağlamaktır (K. K. 51). Bebek birkaç aylık olduktan sonra da korkoti denilen bebek maması yedirilir (K. K. 3, K. K. 51).

1. 1. 4. 5. Loğusa ve Loğusalık Süresi

Yeni doğum yapmış kadına "loğusa" denir. Kadının dinlenme süresi geçmişten günümüze göre farklılık göstermektedir.

Geçmiş yıllarda loğusalık süresi; doğumun zor ya da kolay oluşuna, aile fertlerinin anlayışına ve hatta mevsimlere göre değişiklik arz etmekteydi. Eğer doğum zor gerçekleştiyse, kayınvalide anlayışlıysa ve mevsim bahçede çalışmaya uygun değilse loğusa kadın 3 ile 7 gün arasında dinlenebilmekteydi (K. K. 63). Eğer mevsim bahar veya yazsa, bahçe işleri yapılması gerekiyorsa, evde de başka gelin yoksa gelin doğumdan sonraki gün bahçeye çalışmaya giderdi. Yörede yeni doğum yapmış birçok kadın, dinlenemeden evde ve bahçede çalışmaya koyulurdu (K. K. 51).

Günümüzde ise yeni doğum yapan kadın kendini iyi hissedene kadar dinlenebilmektedir. Bunun süresi kadının direncine ve doğumun kolay ya da zor oluşuna bağlı olduğu belirtilmektedir (K. K. 54).

1. 1. 4. 5. 1. Loğusalık ile ilgili gelenek ve inançlar

Yörede, Anadolu'da olduğu kadar yaygın olmasa da doğum yapan bazı kadınların gerçekte veya rüyada farklı varlıklar gördüğü anlatılır. Bu varlıklar genelde korkunç görünümlü olup loğusa hâlindeki kadınları korkuturlar. Tek bir biçimde ve şekilde loğusa kadınlara görünmezler. Mekâna ve duruma göre değişkenlik gösterirler.

[807] Hastanelerde yapılan doğumlarda bu âdet pek uygulanmaz.

Bu sebeple genel bir çerçevede ele alınacak bir adları yoktur. Bazen peri bazen de korkutucu bir mahlûk olarak anlatılırlar.

Yörede bu mahlûkları görenler hâlâ yaşamaktadır. Havva Akatin'in[808] Cemil isminde bir oğlu olur. Yeni doğum yapmış olan Havva, bebeğini kundaklar. Sonra uzanıp da bebeği kucağına alır. Biraz uzanıp dinlenmek isteyen kadın uykuya dalmadan periler gelir. Havva'nın üzerine ağırlık vererek bastırmaya çalışırlar. Havva da bağırmaya çalışsa da periler kadının sesini kısar. Kadın ancak "uuuuu uuuuu" sesleri çıkarabilir. Bir yandan da periler, kadının kucağındaki bebeği yavaşça çeke çeke almaya çalışırlar. Kadın kıpırdamaya çalışsa da başaramaz, üzerindeki ağırlık rahat vermez. Periler, kundaktaki bebeği kadının ayak hizasına kadar çekerler. O anda kadının üzerindeki ağırlık hafifler ve kadının sesi açılır. Havva hemen avazı çıktığı kadar bağırmaya başlar. Kadın bağırınca periler de kaçışırlar. Havva bakar ki bebeği ayakuçlarından düşmek üzeredir. Havva, bebeği düşmeden kurtarır ve perilerin bebeğini alıp boğmalarını, ciğerlerini çıkarmalarını engeller (K. K. 22).

Bunların dışında, loğusa bir kadının başka bir loğusa kadını ziyarete gitmesi durumunda sütünün kesileceğine dair bir inanış da vardır (K. K. 96).

1. 1. 4. 6. Kırklama ile İlgili Gelenek, İnanç ve Uygulamalar

Geçmiş yıllarda yörede *anne ve çocuğun kırklanması*, *kırklama* ve *kırk dökmesi* gibi tabirler ve gelenekler yoktur. Bebeğin kırkının çıkması ve bebek mevlidinin yapılması son yıllarda yaygınlaşmıştır.

Günümüzde yapılmaya başlanan bebek mevlitleri ile ilgili kesin bir tarih yoktur. Bebeğin doğumundan sonra ailenin karar verdiği bir günde yapılabilir. Bu mevlitler aileler arasında olup geniş kapsamlı yapılmaz. Mevlitte Kurân-ı Kerîm'i okumayı iyi bilen kadınlar bazı sûreler okur. Kurân-ı Kerîm'i okumayı bilmeyenler ise etrafta toplanarak dinlerler. Sûreler okunduktan sonra, anneye ve bebeğe nazar değmemesi için dualar edilir.

[808] Žabika Hevali adıyla bilinir.

1. 1. 4. 7. Cazilerle ile İlgili Gelenek, İnanç ve Uygulamalar

Farsça câdû "büyücü kadın, cadı" kelimesinden Türkçeye (Arapça zal harfiyle yazıldığı için Türkçede cadı ve cazı biçimleri ortaya çıkmıştır) ve oradan da Lazcaya girmiştir.[809] Cazilerin yörede henüz dişi çıkmamış bebeklerin hastalanmalarına ve hatta ölmelerine sebep olduğuna, bebeklerin beşiğine yanaşıp ciğerlerini çıkardıklarına inanılır (K. K. 3, K. K. 22, K. K. 51).

Cazi / Cadı, karakter ve motif açısında daha çok oturmuş, daha somut bir inançtır. Cazi, bilinmeyen bir sebeple doğaüstü güçler kazanmış, ekseri yaşlı bir kadındır. Yöredeki memoratlarda da bu cazilerin çok yaşlı kadınlardan olduğu rivayet edilir (K. K. 3). Diğer bir özellikleri de ellerinin uzun ve bükük halde olmasıdır. Caziler, ḳuḳari (ucunda çengel bulunan uzunca sopa) ile yeni doğmuş bebeklerin ciğerlerini boğazlarından çıkarır ve bebeklerin ölümüne sebep olurlar. Bu yüzden Lazcada berecemşkidale (çocukboğucu) olarak da anılırlar. Cazilerin ekseri erkek çocuklara musallat oldukları anlatılır.[810] Bu çocukların ise genellikle dişi çıkmamış bebeklerden olduğu rivayet edilir (K. K. 3).

Caziler çeşitli hayvanların kılığına girebilirler. Bebeğin bulunduğu odaya girmek için ekseri örümcek ya da tırtıl (Lazcada tırtıla berecemşkidale denmektedir) kılığına bürünür, tahtaların delik ve aralıklarından geçerek, tavan aralarından, bacalardan, ḳlemurilerden sarkarak odaya girerler.[811] Çayırdüzü köyünde ise cazilerin daha çok örümcek (raxna) kılığında bebeklere musallat oldukları anlatılır (K. K. 3, K. K. 22, K. K. 51). Ayrıca caziler, kılığına girdiği hayvana zarar verilirse kendisi de o kılıktan çıktığında aynı zararı görürler.[812]

Günümüzde, ekonomik ve sosyal olguların değişmesi ile birlikte cin, germaḳoçi, çiḳa/çinḳa, oburi/ḳapḳapi gibi doğaüstü inançlar azalmıştır. İslam'ın bunlardan sadece cin inancını doğrulaması diğerlerinin yok olmasına ve kısmen de her birinin farklı özelliklerinin cin kavramına farklı motifler olarak eklemlenmelerine neden olmuştur. Buna rağmen, özellikle bu kültürel değişimin daha yavaş gerçekleştiği dağ köylerinde

[809] İrfan Çağatay Aleksiva, "Laz Halk Kültüründe Cazi İnancı", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, ss.106.
[810] a.g.yer
[811] a.g.yer
[812] a.g.m., s.108.

cazi inancı, diğerlerine nispeten daha sağlam muhafaza olmuştur. Bunun başlıca nedeni, halk arasında cazi olarak bilinen insanların sadece bir hikâyeden ibaret olmayıp gerçek hayatta da var olmaları, onların bir tür "gizli toplumun/cemaatin" üyeleri olarak algılanmalarıdır.[813] Çayırdüzü köyünde cazileri görenler ve duyanlar hâlâ yaşamaktadır. Cazilerin somut ve hayatın içinde bireyler olarak algılanmaları, cazi inancını devam ettiren ana faktörlerden birisidir. İkinci faktör ise; hiç kuşkusuz ki, açıklanamayan yeni doğan ölümlerine ebeveyn kusurundan başka "makul" bir açıklama bulma isteğidir.[814]

Cazi ile ilgili geçmiş yıllarda pek çok olay meydana gelmiştir. Birçok kişinin birden fazla çocuğu caziler yüzünden ölmüş ve aile çocuksuz kalmıştır (K. K. 3, K. K. 8, K. K. 17).

Çayırdüzü köyünden bir kaynak kişi cazilerle ilgili yaşanan bir olayı anlatmaktadır:

> *Eskide bizim komşumuz. Bi kadun çocuk oliyur, doğiyur, eliyur. Doğiyur, eliyur. 3-4 tane erkek çocuğu eldi. Ki Ṗizma Memetişi viťurt ya. Hi muşi nana. Sumoxota berenape nondi, Hevaʒa ayen uğurun, ayen uğurun çi (Ṗizma Mehmet var ya onun annesi. Birkaç tane çocukları oldu Havva'nın ölüyor, doğuyor, ölüyor). Üç günlükken çocuk olüyor. 4 tane doğum yapıyor. Dördü de dördüncü günü ölüyor çocuklar. Dediler ki "Burda artık 3-4 gün bu beşiğin önünde nöbetçi duracağız.". Dediler ki "Artık biri beşiğin o tarafında duracaksın, ben de bu tarafında, çocuk ağlarken sallatacağız. Bi şey çıkarken boyle zerre kada bi şey çıkarken piçak elumuze oni keseceğiz." duruyorlar. Raxna viťurt ya. Bobola musanape ƙorum (Örümcek var ya. Böcek .....). Beşiğe doğru çıkıyor. Onu piçak ile kesti birisi. Ki ertesi gün onun komşusu gidiyorlar. İhtiyar bi kadın, "Hayde kalk niye kalkmıyorsun?" diye ki "Bacağum kesildi." dedi, "Kalkamiyorum." dedi. Kadun diyo. Aynı mesela gözü öyle görünüyordu. Bere cemşkidale muʒomeran ya (Çocuk boğucu diyorlar ya). Cin şeyine giriyordu. Bere cemşƙidale (Çocuk boğucu). En son öyle korudukları zaman. Memet öylelikle korudular da oldu. Da "Bacağum kestiler da*

[813] a.g.m., s. 109-110.
[814] a.g.m., s. 110.

kalkamıyorum." dedi. Başka bi kadın gidiyordu da. Eskide böyle söylüyorlardı (K. K. 54).

1. 1. 4. 7. 1. Cazilerden korunmak için alınan önlemler

Çayırdüzü köyü halkı cazilerden korunmak için birtakım uygulamalara başvurmaktadır:

1. Cazilerin bebeklerin ciğerlerini yememesi, bebeği öldürememesi için bebeğin yastığının altına ufak bir bıçak, makas ya da silah konulur. Caziler, beşiklere yanaşmak için genellikle örümcek kılığına girdiklerinden bebeğin yastığının altındaki kesici aletlerden korkarak ya da onlardan zarar görerek bebeklere yanaşamazlar.

2. Beşiğe muska veya tılsım asılmasının bir sebebi de cazilerdir. Çünkü caziler, Kurân-ı Kerîm lafızlarına yaklaşamazlar.

3. Cazilerin bebekleri öldürmeleri çok yaşandığından bebeğin başında gece birisi nöbet tutar. Bu kişi bebeğin annesi, babası, dedesi olabilir. Bebeğin annesi yorgun düşüp uyuduğu zamanlarda diğerleri nöbeti devralır. Nöbet tutan kişi, bebeğe yaklaşan örümcek ya da başka bir hayvanı görürse hemen onu uzaklaştırır ya da bebeğin yastığının altında duran kesici bir aletle bacağını keser. Böylece hayvan yürüyemez ve bebeğin boğazından içeri girip bebeği boğamaz.[815]

1. 1. 4. 8. Nazar ve Nazardan Korunmak İçin Alınan Önlemler

Belli kimselerde bulunduğuna inanılan insanlara, canlı ve cansız nesnelere zarar veren, bakışlardan fırlayan öldürücü ve çarpıcı kuvvet olarak tarif edilen nazarın temelinde kıskançlık ve psikolojik duyguların yattığına, bu vurucu kuvvetin gözlerden fışkırarak isabet ettiğine inanılır.[816]

Bebeğin bu gibi kuvvetli gözlerden gelen nazardan korunması amacıyla yastığının yanına işlenip süslenmiş ve ortası delinmiş bir çıra parçası konur. Bu çıra bazen bebeğin sağ omzuna da asılır. Beşiğe nazar değmemesi için küçük taşlar asılır. Eğer evde kullanılmamış yeni bir kumaş veya eşya varsa bunlar bebeğin başının altına

[815] "Cazi babaanne" için ayrıca bkz. *Rize Kültür Derlemeleri,* Rize: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları-7, 1999, s. 164.
[816] Taş, a.g.e., s. 80.

konulur. Bazı kişiler de bebeğin yanına kap asma, içi boşaltılmış yumurtaların kabuklarını asma gibi uygulamalar yapar. Böylelikle nazarı değen kuvvetli gözlerin dikkatinin; taşlara, kaplara, yumurta kabuklarına gideceğine ve bebeğe nazar değmeyeceğine inanılır (K. K. 51, K. K. 54, K. K. 56). Erkek çocuklara nazar değmemesi için burnuna ve yanaklarına kömür sürülür.

Ayrıca bebeğin beşiğine, içerisinde Yasîn-i Şerîf yazılı olan bir muska ya da bebeğe özel olarak yazılmış bir tılsım asılır (K. K. 6).

Eğer bir bebeğe nazar değdiyse bu nazarın geçmesi için nazarı değen kişinin tükürüğü bebeğin ağzına sürülür. Çünkü nazar değdiren kişi *maşallah* diyemez ve diyemediği için tükürüğüyle bu nazarın kalkacağına inanılır (K. K. 54).

1. 1. 4. 9. Geç Yürüyen Çocuklar İçin Uygulanan Halk Pratikleri

Bir yaşını bulmasına rağmen yürüyemeyen çocuklar için birçok halk pratiklerine başvurulur.[817] Köyde yürüyemeyen veya yere iyi basamayan çocuklara *ťafa* adı verilir ve *gâvur mezarı* adı verilen bir mezara götürülüp ayakları bastırılır.[818] Böylelikle çocukların iyileşeceğine inanılır. Gâvur mezarına ayakları bastırılan çocukların iyileştiği de görüldüğü için bu bir inanış hâline gelmiştir (K. K.18, K. K. 30).

1. 1. 4. 10. Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar

Ad verme olgusu insanoğlu ile beraber doğmuş, onunla birlikte yaşantısını sürdürmektedir.[819] Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Çayırdüzü köyünde de bebeğin kulağına ezan okunarak ad verilir. Ezanı, ya bebeğin baba tarafından dedesi ya dinî yönden bilgili bir kişi ya da köyün hocası okur (K. K. 51).

Doğan bebek ailenin ilk erkek bebeğiyse, bebeğin baba tarafından dedesinin adı bebeğe verilebilir. Bu bebeğe, dedesinin adı verilmezse daha büyük dedelerin isimleri

[817] Taş, a.g.e., s. 82.
[818] Rivayete göre bu gâvur mezarı, Rusların istilâ yıllarından kalan bir Rus komutanına aittir (K. K. 3, K. K. 27).
[819] İsmail Öztürk, *Yenikent Köyünde Çocuklara Ad Koyma ve Çocuğa İlişkin İnanmalar Uygulamalar*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, s. 167-176.

de verilebilir. Doğan bebek kız ise bebeğin babaannesinin adı takılır. Bu şekilde ad verme Çayırdüzü köyünde bir gelenektir.[820]

1. 1. 4. 10. 1. Çocuğun adının konulması

Geçmiş yıllarda bebeğe ad veren kişiler genellikle dedeler ve babaanneler olurdu. Bebeğin dedesi ve babaannesi sağ iken anne ve babası ad koyamazdı. Günümüzde ise hem büyükler hem de anne-baba bebeğe ad koyabilmektedir.

Ad belirlendikten sonra bu ad, bebeğin kulağına ezan ile birlikte okunur ve ardından okuyan kişi bebeğe dua eder.

1. 2. SÜNNET

Çayırdüzü köyünde sünnet ile ilgili herhangi bir uygulama ya da bir gelenek yoktur. Anadolu'da olduğu gibi sünnet düğünü, sünnet yatağı, sünnet çocuğunun kirvesi, sünnet gezdirmesi vb. uygulamalar söz konusu değildir.

Yörede askeriyede ya da hastanelerde sağlık görevlisi olarak bilinen kişiler tarafından sünnet yapıldığı belirtilmektedir. Bu görevlilerin senede bir kere gelip çocukları sünnet ettikleri belirtilmektedir (K. K. 3).

Sünnet olacak çocuğun yaşı her aileye göre değişmektedir. Bazı aileler bebekken yaparken bazı aileler ilkokul çağında sünnet yaptırmaktadır.

Sünnet öncesi veya sonrası çocuğa herhangi bir söz söylenmez. Sünnet olmuş çocuğa "geçmiş olsun"a da gidilmez. Bu tür durumlar köyde ayıp karşılanır ve insanlar sünnetle ilgili birbirlerini ziyaret edip konuşmaktan utanırlar (K. K. 30). Sünnet olacak çocuğun, sünnetçi geldiğinde ya da hastaneye gidildiğinde sünnet işlemi gerçekleştirilir ve sonra normal hayata devam edilir. Yöre insanına göre, sünnet olma durumu, şaşalı uygulamalar yapılacak kadar abartılacak bir durum değildir. Sünnet olacak çocuk, sünnetini olur ve konu kapanır (K. K. 3, K. K. 30, K. K. 51).

Çayırdüzü köyündeki kaynak kişilerin çoğu sünnetle ilgili hiçbir uygulamanın ve geleneğin olmadığını aktarmaktadırlar (K. K. 3, K. K. 30). Yalnızca bazı kaynak kişiler,

[820] Bu sebeple yörede aynı isimdeki kişiler sıklıkla çoğalmış olur. Örneğin köyde; Ahmet, Mustafa, Hasan, Mehmet, Ali, Havva, Fatma, Ayşe, Emine gibi isimler çoktur.

sünnet olacak çocuğun baba tarafından dedesinin kucağına, eğer yoksa anne tarafından dedesinin kucağına oturtularak sünnet yapılabildiğini aktarmaktadır (K. K. 19). Zaten geçmiş yıllardaki sıhhiyeciler, köye günübirlik geldiğinden o anda çocuğun yanında kim varsa onun kucağına oturtularak sünnet yaptırılırdı. Sünnet olduktan sonra, çocuğun herhangi bir enfeksiyon kapmaması için sağlıkçı tarafından oksijenli su ile tentürdiyot sürülerek iyileşmesi sağlanırdı.

Çayırdüzü köyünden Mehmet Aktun, sünnet ile ilgili bize şu bilgileri aktarmıştır:

> *Ben mesela çocuklarımı sünnet ederken yolda oynarken tuttum, kucağıma aldım. O anda artık ağlıyor ağlamıyor yapacak bir şey yok. Sünnetçi de senede bir gelirdi zaten. Para karşılığında yapıyordu sünneti. Bizim köyde sünnet yapan yoktu. Başka yerden geliyorlardı (K. K. 3).*

Günümüzde bazı aileler sünnet çocuğu için evde dua okuması yapmaktadır. Onun haricinde geniş çaplı bir mevlit kutlamasının söz konusu olmadığı belirtilmiştir (K. K. 51).

1. 3. EVLENME

Evlenme, sözlük anlamı ile kadın ve erkeğin bir aile kurmak amacıyla ve hukuk düzeninin öngördüğü kurallara uygun olarak birleşmesi (izdivaç)[821] demektir.

Çayırdüzü köyünde yaşayanlar için evlenme konusu çok önemlidir ve gençlerin bekâr kalması pek hoş karşılanmaz. Belli bir olgunluğa gelen gençler köy halkının nezdinde muhakkak evlenmelidir. Bu yüzden evlenmesi gereken gençlere ısrarcı davranılır. Bu ısrar, belli bir kızla veya erkekle evlenmesi şeklinde de genel anlamda evlenip yuva kurması şeklinde de olabilir.

[821] *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 7.baskı, 1983, s. 391.

1. 3. 1. Evlenme Biçimleri

1. 3. 1. 1. Görücü Usulü ile Evlenme

Geçmiş yıllarda Çayırdüzü köyündeki evliliklerin büyük çoğunluğu görücü usulü ile yapılmaktaydı. Köyün âdetlerine göre kızın ve erkeğin birbirlerini tanıyıp evlilik kararı verebilme hakları yoktu. Gençler birbirlerini sevip istese bile ailelerine söyleyemezlerdi. Bu konuda bazı erkekler cesaretini toplayıp söyleyebilse bile kızlar için bunu söylemek mümkün değildi. Kız ve erkeğin bir ortamda buluşturulup birbirini beğenip istemesi, fikirlerinin alınması söz konusu bile değildi. Bir evlilik vuku bulacaksa bu ancak ailelerin onay vermesi, ailelerin bir kızı beğenip istemesi ile olurdu. Ailelerin beğenip isteyeceği kızdan çoğu zaman damadın haberi bile olmazdı. Ne erkeğe ne de kıza bu konuda söz hakkı tanınmazdı. Gençler bu konuda ailelerine karşı gelemezler, sorgulayamazlar ve sonuna kadar saygı duyarlardı. (K. K. 3, K. K. 4, K. K. 29). Eğer aile bu konuyu damada açıklarsa fikrini veya onayını almak için değil, sadece haber vermek ve bu duruma kendisini alıştırması için açıklardı. Köylünün de tabiriyle "Falancıyı falancıya vereceğiz dediler mi tamam, orda iş biterdi (K. K. 29)".

Geçmiş yıllarda bazı aileler çocuklarından, birkaç kız arasından seçim yapmasını da isteyebilirdi. Ancak bu kızlar da yine ailenin seçmiş olduğu kişilerden oluşurdu. Yani damat olacak kişi bu konuda tamamen özgürce bir karar veremezdi. Bu konuda erkeğe, gelin alınacak kız hakkında bilgi verilmesinin nedeni, evlilikte bir problem yaşanmaması ve evliliğin uzun sürmesi içindi (K. K. 4). Geleneklere göre kızların evliliği bitirme gibi bir hakkı yoktu. Boşanma hakkı erkeklerin elindeydi (K. K. 51).

Bu gelenekler günümüzde zamanla kırılmaya uğramıştır. Köyde hâlâ görücü usulü evlilikler yapılsa da Ardeşen'e veya diğer şehirlere yerleşen ailelerde genellikle gençlerin birbirlerini görüp beğenmesi söz konusudur. Günümüzde bir erkek, ailesinin beğendiği bir kızı istemiyorsa "İstemiyorum." diyebilmektedir. Eğer kızı istemediğini saygıdan ötürü babasına diyemiyorsa bir başkası aracılığıyla da babasına haber verebilmektedir. Erkeğin ailesi de bu söze saygı duymakta ve zorla evlendirme gibi bir durum söz konusu olmamaktadır (K. K. 2).

Günümüzde Çayırdüzü köylüsü olup Ardeşen'de şehir hayatı yaşayan ailelerde gençlerin birbirlerini tanıyıp karar vermesi yaygınlaşmışken köyde bu durum tamamen

genele yayılmamıştır. Hâlâ çocukları için gelin beğenen anneler ve babalar çoktur. Ancak ne kız ne de erkek, aile tarafından belirlenmiş bir kişiyle zorla evlendirilmemektedir. Aynı şekilde Çayırdüzü köyünde bir erkeğin bir kızı beğenip de ailesine söylemesi ve o kızı istetmesi de mümkündür.

Evliliklerin bozulması, eşlerin ayrılması hiç istenmeyen bir durum olduğundan gençlerin sevdikleriyle evlenmesi için fikirleri sorulmaktadır. Ama genel anlamda son söz ailenindir. Ailenin istemediği bir evlilik gerçekleşemez.

1. 3. 1. 2. Erkeğin Gurbetteyken Evlendirilmesi

Geçmiş yıllarda bahçelerdeki ürünler köylünün geçimi için yeterli seviyede değildi. Çayırdüzü köyü ve yöresinde çay tarımı yapılmaya başlanmadan önce, halk geçimini bahçelerde yetiştirilen ürünlerden sağlıyordu. Ancak bu ürünler kişinin kendi ailesine bile yetmiyordu (K. K. 1, K. K. 2, K. K. 5, K. K. 20, K. K. 28). Bu yüzden köyün gençleri ya da orta yaştaki insanlar gurbete giderek geçimini idame ettirmeye çalışırlardı. Bir aile, uygun bir kız bulduğunda erkek gurbette olsa bile haber vermeden nişan hatta düğün yapar ya da dinî nikâhla kızı eve getirebilirdi (K. K. 5, K. K. 29).

Gurbette çalışan erkeğin kendi nişanı ya da düğününün yapıldığından haberi bile olmazdı. Bazı gençler 2-3 ay sonra bir kişi aracılığı ile duyar veya gurbetten dönünce öğrenirdi.[822] Gurbetteyken eve gelin alma durumu köyün geleneklerinden bir tanesiydi (K. K. 5).

Günümüzde ise damat yokken nişan ve düğün yapılması köylüler tarafından çok abes karşılanır (K. K. 3, K. K. 4). Dolayısıyla günümüzde böyle bir durum yaşanmamaktadır.

1. 3. 1. 3. Akraba ile Evlenme

Geçmiş yıllarda Çayırdüzü köyünde akraba evlilikleri çok sıklıkla yapılırdı. Köyde birçok kişi; halasının kızı, dayısının oğlu, amcasının kızı gibi yakın akrabalarla evlenmekteydi. Köyde;

[822] Gurbetteki bazı gençler arasında ailesi tarafından evlendirildiğini seneler sonra öğrenenler olmuştur. Rivayete göre bir genç 7 yıl gurbette kalmış ve evlendirildiğini 7 yıl sonra öğrenmiştir (K. K. 20). Bu gibi durumlarda dahi gençlerin ailelerine karşı gelme durumu söz konusu olmamıştır (K. K. 29).

Yabancı yere kız verirsen akrabası olur, arkası olmaz (K. K. 29).

düşüncesi hâkimdi. Köyün insanı, en yakın köy ve en iyi geçinilen Dikkaya köyüne bile çok fazla kız vermezdi. Aynı şekilde Hemşin[823] köylerine ve Ardeşen'in köylerine de nadiren kız verilirdi. Her köy, kendi kızını yine kendi içerisinde, kendi emsalinde evlendirmek isterdi. İki köy arasında ne kadar yakın ilişkiler olursa olsun kız alıp verme hususunda o köy yabancı sayılırdı. Dolayısıyla yabancı köylerden bir kişi, bu köye gelip de bir kız istediğinde "Emsalini ara, sen bizim emsalimiz değilsin (K. K. 29)." denir ve kız verilmezdi. Çünkü dışarıya verilen kızın arkası olmayacağı ve dolayısıyla evlendiği yer tarafından hor görülebileceği düşünülürdü. Ayrıca farklı bölgelerle yapılan evliliklerin nesli bozacağı, eski düzen ve nizamın olması gerektiği gibi sürdürülemeyeceği düşünülürdü.[824]

Günümüzde ise yapılan evliliklerin çoğu akraba evliliği değildir. Akraba evliliği yapılması durumunda ise uzak bir akraba tercih edilir. Öte yandan köy içinden de köy dışından da evlilik yapılmaktadır. Ardeşen'e yerleşen, gurbete giden ailelerin çocukları hep farklı bölgelerde evlenmiştir. Bugün köye baktığımızda; Ardeşen'den, Fındıklı'dan, Rize-Merkez'den, Erzurum'dan, Sivas'tan, İzmir'den, Bursa'dan, Kütahya'dan vd. birçok şehirlerden kız alınıp verildiği görülmektedir (K. K. 3).

Çayırdüzü köyündeki büyüklerin düşüncesine göre, farklı şehirlerden kız alıp verilerek yapılan evlilikler neticesinde; köyün nizamı bozulmuş, uygulanmasında faydalı olan birçok kural kaybolmuş, her aile kendi nizamına göre yaşar olmuştur. [825]

---

[823] Hemşin bölgesindeki köyleri özellikle zikretmemizin sebebi Laz köyleriyle Hemşin köylerinin geçmiş dönemlerde iyi ilişkiler içerisinde bulunmamasıdır. Hemşin köyleri Çayırdüzü'ne birçok Laz köyünden daha yakın bir mesafede olmasına rağmen Çayırdüzü'nden sadece iki kişinin gelin verildiği anlatılır (K. K. 4). Bu durum Hemşin köyleri için de geçerlidir. Hemşinliler de kolay kolay Laz köylerine kızlarını vermezler (K. K. 4). Bu durum günümüzde kırılmaya başlamıştır (K. K. 3).

[824] Geçmiş yıllarda akraba evliliklerinin çok tercih edilmesinin bir sebebi de köydeki arazilerin başka ailelere verilmek istenmemesi ve atadan kalan toprağın yine aynı ailede kalmasının istenmesidir (K. K. 4, K. K. 30, K. K. 36, K. K. 51).

[825] Günümüzde birçok yaşlı bu durumdan yakınmaktadır. Çünkü geçmiş yıllarda yaşayan insanlar her konuyu etraflıca düşünerek, ailesini taşıyabilecek ve nizamı aksatmayacak bir gelin almaktaydı. Anne ve baba yaşlansa bile evlilikle ilgili kararlar en büyük erkek çocuğa devredilirdi. Ancak buna rağmen en büyük çocuğun kararları bile anne-baba tarafından beğenilmeyebilirdi. Çünkü en büyük çocuğun bile kendileri gibi ileri görüşlü olamayacağını ve iyi bir kız seçemeyeceğini düşünürlerdi. Bu sebeple de günümüzdeki yaşlılar iyi eş seçememenin nesli bozduğunu ve köyün kültür, gelenek ve düzeninin bozulmasına sebebiyet verdiğini ifade etmektedirler (K. K. 3, K. K. 5, K. K. 29).

1. 3. 1. 4. Beşik Kertmesi ile Evlenme

Geçmiş yıllarda Çayırdüzü köyünde beşik kertmesi ile de evlilik yapılmaktaydı. Beşik kertmesine *metişineri* ya da *mekaderi* denilmekteydi (K. K. 26).Köyün âdetine göre kız ile erkeğin uzun yıllar nişanlı kalması ileride anlaşmazlıklara neden olabileceği için beşik kertmesi ancak çok güvenilir aileler arasında ya da akraba evlilikleri söz konusu olduğunda yapılırdı. Böylelikle aileler, aile ilişkilerinin ya da akrabalık bağının kopmasını istemedikleri için beşik kertmesini bozamazdı. Bazı aileler birbirlerini çok sevdiği için "Kızım olursa oğluna vereceğim." ya da "Oğlum olursa kızını alacağım (K. K. 4, K. K. 28)" gibi sözler edip beşik kertmesi yapılabilirdi. Çocuklar büyüdüğü zaman da aileler arasında nişan yapılırdı. Gençler birbirini istemeseler bile ailelerine karşı gelemediklerinden birbirleri ile evlenirlerdi.

Bazı çocukların 7 yaşından itibaren kimle evleneceği aileler tarafından belirlenebilirdi. Hatta köyde 10 yaşında bir kız çocuğuna nişan yapıldığı da anlatılanlar arasındadır (K. K. 28).

Günümüzde Çayırdüzü köyünde beşik kertmesi ile evlenme yapılmamaktadır.

1. 3. 1. 5. Kız Kaçırma ya da Kaçma ile Evlenme

Kız kaçırma ile evlilik, Çayırdüzü köyünde geçmiş yıllarda yaygın olan evlenmelerden biriydi. Bir erkek sevdiği kızı alamayacağını anlarsa ya da arada husûmet olan ailenin kızını sevdiyse, vermeyeceklerini bildiğinden kızı kaçırırdı. Geçmiş yıllarda, her aile kendi akrabasına kız verdiğinden başka aileden kız alamadıklarından da kız kaçırma olayları olurdu.[826]

Geçmiş yıllarda, düğün gecesi gelinin kaçırıldığı da olurdu.[827] Düğün gecesi kaçırılacak olan kız eğer kaçmak istiyorsa buna fırsat verirdi. Kaçırmak isteyen kişi, geldiğini işaret etmek için havaya mermi atardı. Kız da bu mermi sesini duyunca bir yolunu bulup düğün evinden dışarı çıkardı. Daha sonra da kaçmak istediği kişiyle buluşarak birlikte kaçarlardı. Düğün sahipleri, gelinin kaçtığını ya da kaçırıldığını fark

[826] Bu durum daha çok, eşkıyaların köylü halkı kutuplaştırdığı zamanlarda görülürdü (K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15, K. K. 82). Kuyumcu-Kurdoğlu-Akatin ve Çakır aileleri bir kolda, Kaçalin, Yeniçırak ve Şabanoğlu aileleri diğer kolda olduğundan herkes kendi kolu içerisinden kız alırdı. Özellikle de Şabanoğlu ile Kurdoğlu sülâleleri arasında kız alıp verme olmazdı (K. K. 3, K. K. 14, K. K. 82).

[827] Eski eşkıya Sadık Şabanoğlu, Topluca'da düğün olduğu gece gelini kaçırmıştır (K. K. 57).

edince büyük bir kızgınlık oluşurdu. Kaçan çiftler eğer yakalanırlarsa kaçıran kişi ile damat arasında bir düello yapılırdı. Dolayısıyla biri vurulur diğeri de sağ kalırdı. Sağ kalan kişi de kızı alırdı.

Kaçan kişiler eğer yakalanmayıp kaçmayı başarırlarsa gelin ve damat aileleri arasında husûmet doğardı. Bu husûmetin sonlandırılması için genellikle damat olan tarafa kız tarafından başka bir kız verilirdi. Kız kaçırıldıktan sonra kaçtığı evde ya da kaçırıldığı evde yeni bir düğün yapılmazdı. Kız isteyerek kaçtıysa kızın ailesinin senelerce kızla konuşmadığı da olurdu (K. K. 63).

Günümüzde sülâleler arası husûmetler olmadığından kız kaçırma kaçma ile evlenme daha az görülmektedir (K. K. 11).

Kız kaçırma durumunda kızın tutumu önemlidir. Kız zorla kaçırıldıysa kızın abisi, amcası ya da babası, kaçıran kişiyi ya da kişinin ailesinden birini vurabilir. Bu vurgun olduğunda ise ailelerin arası daha da açılır ve bu hadise senelerce unutulmaz.

1. 3. 2. Evlilik Yaşı

Geçmiş yıllarda erkek tarafı, kızın çok küçük olmamasına (8-10 yaşlarında) dikkat ederdi. Çünkü eğer kız küçükken kızın ailesinden söz alınırsa -düğünün olmasına daha yıllar olduğundan- kız ailesinin vazgeçeceğinden endişe edilirdi. Ancak kızı olmayan ve tüm erkekleri bekâr olan aileler evde kendilerine yardımcı olması için 15 yaşından küçük de olsa gelin alabilirlerdi. Çünkü evde, günlük işleri yapacak bir gelin gerekliydi. Bir evde günlük işleri yapacak gelin olmazsa o evde aksaklıklar meydana gelir, işler zamanında yetişmez ve insanlar geçimini düzenli bir şekilde sağlayamazlardı (K. K. 28, K. K. 51).

Geçmiş yıllarda bir erkeğin evlenme yaşı 15 ile 20 yaşları arasında değişirdi. Ancak 14 yaşında veya 20 yaşından büyük olup evlenenler de olmaktaydı. Bu yaş aralığı erkekler için de geçerli olsa da bazı aileler oğlu askerden gelince evlendirmekteydi (K. K. 4, K. K. 43).

Günümüzdeki gençler ise genellikle 20 yaşın üzerinde evlenmektedir.

1. 3. 3. Kız Beğenme

Geçmişte ve günümüzde, gençler evlendirileceği zaman erkeklerin kadın yakınları kendi evlerine, kendi huylarına uygun gelin bakarlar. Bu kişiler; imece, düğün, akşam oturması gibi kalabalık ortamlarda kız beğenirler. Kayınvalideler için gelin beğenme ve gelin olacak kızın vasıfları çok önemlidir (K. K. 4).

Kız beğenilirken belki de en önemli ölçüt kızın ailesidir (K. K. 6). Beğenilecek kızın ailesi köyde sevilip sayılan ve herhangi bir olayda kötü bir mazisi olmayan bir aile olmalıdır. Çünkü gelecek neslin bozulmaması ve geleneklerin muhafazası için bu gereklidir. Bu yüzden kız, aileye denk olmalı ve asla evlilik bozulmamalıdır. Ayrıca iyi bir ailenin yetiştirmiş olduğu kız da o derece iyi olacağından geldiği evin düzenine de ayak uyduracağı düşünülür (K. K. 3).

Köy insanları, aileleriyle ve akrabalarıyla sık sık görüşüp iç içe olduklarından sürekli ve rahatça görüşebilecekleri bir aileden kız almak isterler. Bu yüzden alınacak gelin genellikle kendi köylerinden, hatta kendi akrabalarından olur.

Çayırdüzü köyünde geçmişten bu yana kız beğenme konusuna çok dikkat edilmektedir. Köyde yapılan evliliklerde damadın ailesi, kız beğenilirken şu özelliklere dikkat etmektedir;

- Yakın akrabadan olmalı (Sülâleler arası gerginlik olduğu dönemlerde büyük oranda aynı akrabadan kız alınırdı. Sülâleler barıştıktan sonra ise barışılan ailelerden de kız alınmaya başlandı (K. K. 4, K. K. 29).)
- Ahlaklı olmalı (K. K. 3)
- Asla eli yavaş bir kız olmamalı, ev ve bahçe işlerini hızlı yaparken de güzel yapmalı (K. K. 8, K. K. 28, K. K. 52)
- Beğenilen kız çok erken kalkmaya alışık olmalı (K. K. 4, K. K. 51)
- Mutlaka çalışkan olmalı (K. K. 4, K. K. 51)
- Soyun devamını getirebilecek bir erkek çocuğu olmalı (K. K. 36)
- Kız yemeğini yerken hızlı yemeli (Geçmiş yıllarda kızın yediği yemeğin hızına bakılarak yaptığı işi de hızlı yapıp yapmayacağı tahmin edilirdi (K. K. 96).)
- Misafirperver olmalı (K. K. 4)
- Asla hizmette kusur etmemeli (K. K. 4, K. K. 51)

- Su güğümünü tamamen doldurmamalı, güğümün suyunu boğaz kısmında bırakmalı (Geçmiş yıllarda suyu tamamen dolduran kızın evlenince müsrif olabileceği düşünülürdü (K. K. 6).)

Geçmiş dönemlerde erkek tarafı, almak istediği kızı önceden gözlemlerdi. Genellikle kızlarda aradıkları özelliklerin başında emsallerinden daha fazla çalışıp daha fazla yük taşıması gelirdi. Hatta istenecek kızın günde kaç ot yükü taşıdığı bile hesap edilirdi. Zaman ilerledikçe bu ot yüklerinin yerini çay toplama işi aldı.

Günümüzde bu durum kırılmaya yüz tutsa da tamamen yok olmamıştır. Erkek tarafı seçeceği gelinin günde kaç kilo çay topladığını bile iyi gözlemlemektedir. Ancak aileler daha çok; çocukları için ahlaklı, misafirperver ve iyi kalpli bir gelin istemektedir. Bu sebeple de çocuklarının sevdiği kızları almaya çalışırlar. Erkeğin sevdiği kız, farklı köylerden veya farklı şehirlerden de olsa kızı ahlaklı bulduklarında bu evliliğe genellikle karşı çıkmazlar (K. K. 84).

Günümüzdeki genç kızlar genellikle eğitim hayatıyla ilgilenip bahçe işi yapmazlar. Geçmişteki gibi düşünen kadınlar, köyde bahçe işi yapan ve çay toplayan bir genç kız gördüklerinde o kızın başka köylere ya da şehirlere gitmesini istemeyip kendi köylerinde evlendirmek isterler (K. K. 84).

Bunların dışında, evlenme konusunda geleneğe göre aykırı olan bazı durumlar vardır. Evlenecek genç, kendi doğumunu yaptıran ebenin çocukları ile evlenemez. Çünkü ebenin çocukları ile bu genç, kardeş olarak görülürler. Bu durum sütkardeşlikte de görülür. Sütannesi olan bir genç, sütkardeşleriyle evlenemez. Ayrıca bu durum, alt soya doğru da devam eder. Dolayısıyla sütannenin torunları ile gencin soyundan gelenler de birbirleriyle evlenemezler. Buna "sütün aşağı inmesi" denir (K. K. 51). Burada 5 kuşak ya da 7 kuşak gibi bir sınırlama yoktur. Dolayısıyla sütün aşağı inmesi kuşaktan kuşağa sürekli devam eder. Onun için Çayırdüzü köyünde, bebeklerin sütannelerinin olması ve sütkardeşlik[828] iyi karşılanmaz (K. K. 51).

[828] Lazcada sütkardeşliğe *buzi kuşuma* adı verilir (K. K. 54).

1. 3. 4. Haber Salma / Aracı – Görücü

Geçmişte ve günümüzde kız beğenildikten sonra kızın ailesine haber salınır. Haberi veren kişi de genellikle gelin ve damat tarafını iyi tanıyan bir kadın olur. Bu haber salma durumu çevredeki insanların duyması açısından önemlidir. Böylelikle başka biri aynı kızı istemeye yanaşmaz. Kız evine haberi salan kadın, kızın ailesinin uygun olduğu bir vakitte kızlarını istemeye geleceklerini iletir. Haberi iletme durumuna *xaberi mepçam* denir (K. K. 4). Kız tarafı durumu kendi arasında görüşür ve bir karara varır. Kızın ailesi kabul ederse uygun olduğu vakti bildirerek cevap verir. Aracılık yapan kadın cevabı erkek tarafına iletir (K. K. 4).

1. 3. 5. Kız İsteme

Geçmiş yıllarda kız isteme, damadın ailesinin damatla birlikte kızın evine gitmesi şeklinde olmazdı. Çünkü evlilik olmadan hiçbir aşamada damat adayı ve gelin adayı aynı ortamda bulunamazdı (K. K. 4). Damat, kızın isteneceği akşam kızın evine gitmez, kız da âdet gereği damadın ailesinin yanına çıkmaz, kendi odasında beklerdi (K. K. 51). Kız istemeye gidilirken çiçek ve çikolata değil, elde örülmüş çorap, mandili[829], giyecek vb. eşyalar götürülürdü (K. K. 8, K. K. 43).

Geçmiş yıllarda kız istenirken kızın kahve yapması ya da evde kahve yapılıp ikram edilmesi gibi âdetler yoktu. Kız istemeye gelindiğinde o an evde ne varsa o ikram edilirdi (K. K. 51). Daha sonra damadın babası gelinin babasına, -babası yoksa damadın annesi veya ablası gelinin annesine- "Allah'ın emri peygamberin kavliyle" kızını istediğini söylerdi (K. K. 4). Kız istendiğinde kızın ailesi bu konuyu kendi aralarında düşünüp görüşeceklerini söyleyerek ilk istemede kızını vermezdi. Aradan zaman geçer ve damat tarafı tekrar kız istemek için haber salardı. Kızın ailesi de kabul ederse uygun bir vakit söylerdi. Böylelikle ikinciye kız istemeye gidilirdi. Aynı durum tekrarlanırsa üçüncü kez kız istemeye gidildiği de olurdu. Yani kızın ailesi kızını hemen değil ikinci veya üçüncü istemede verirdi (K. K. 3, K. K. 4).

Kızın ailesi, kızını vermeye karar verdiyse damat tarafından bir takım isteklerde bulunurdu ve damat tarafı bu istekleri kabul ederse kızın babası veya annesi de kızını vermeye razı olurdu. Kız verildikten sonra söz kesme aşamasına gelinirdi. Dolayısıyla

[829] Kadın baş örtüsü. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "mandili", s. 472.

kızın damat tarafına verileceğine dair söz verildiği akşam söz kesilmesi aşamasına gelinmiş olur, kız istenmesi ve söz kesilmesi aynı akşamda yapılırdı.[830]

Günümüzdeki kız isteme merasimlerinde damat ve damadın ailesi, kız tarafının evine birlikte giderler. Gelin adayı ve damat adayı aynı ortamda bulunabilirler. Ancak ne gelin adayı ne de damat adayı saygıdan dolayı ailelerinin yanında gerekmedikçe konuşmaz ve genellikle yan yana duramazlar. Köyde kız istemeye *bozo mgoru* denilir.[831] Kız istemeye gidilirken çiçek ve çikolata almak şart değildir. Bu isteğe bağlıdır. Çiçek ve çikolata almayan aileler onun yerine hediye götürürler. Bu hediye de giysi, örtü vb. eşyalar olabilir.

Kız istenirken kahve yapılabilir. Ancak bu şart değildir. Kızı isteyen kişi genellikle damadın babası, amcası veya annesi olur. Damadın babası kızın babasından Allah'ın emri peygamberin kavliyle kızını oğluna ister. Eğer baba, kızını vermeye razıysa kızını verdiğini söyler ve söz kesilmesi aşamasına geçilir (K. K. 3, K. K. 51).

1. 3. 6. Söz Kesimi

Söz kesimi, geçmişte ve günümüzde iki farklı şekilde ele alınabilir. Geçmiş dönemlerde, söz kesilmesi sırasında şu anda olduğu gibi erkek ve kızın eline yüzüklerin takılıp kurdele kesilmesi şeklinde olmazdı. Bu tür uygulamalar köyde hiç yoktu (K. K. 4, K. K. 28, K. K. 43). Söz kesilmesi, kızın ailesinin damadın ailesine kızlarını verdiğine dair söz vermesi ve damat tarafının da kızın ailesinin isteklerini yerine getireceğine dair söz vermesi şeklinde yani nitekim bir sözleşme şeklinde olurdu.

Kızın ailesi bu aşamada, damat tarafından isteyeceği başlık parasını ve 7 parça eşyadan oluşan bohçayı konuşurdu. Ardından nişan ve düğün hakkındaki meseleler konuşulurdu. Bu meseleler çok teferruatlı olmazdı. Çünkü köy halkı geçmiş dönemlerde varlıklı olmadığından yapılacak şeyler belliydi. Zaten evlenecek gençler damadın ailesi ile birlikte oturacağından kendi odaları için karyola, dolap, çekmece gibi belli başlı

[830] Geçmişte bazı ailelerde anlık gelişmelerle kız verilmesi de söz konusu olurdu. Evlilik çağına gelen kızı seven bir delikanlı, kızın evinin önüne gelerek bir türkü söylerdi. Bu türküyü duyan aile delikanlının kızlarını istediğini anlar ve güzel türkü söylediği için kızlarını verirdi (K. K. 16, K. K. 27).

[831] Kız istemede mgoru veya bozo mgoru ifadelerinin her ikisi de kullanılır. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "mgoru", s. 547.

eşyalar alınırdı. Onun haricinde maddî durumu daha iyi olan aileler, nişanda veya düğünde takılacak takılardan bahsedebilirdi (K. K. 51).

Söz kesilmede esasen önemli olan nişan ve düğün tarihlerinin belirlenmesiydi. Daha sonra damat tarafının kızın çeyizi için alacağı eşyalar belirlenirdi. Her iki taraf da nişanda ve düğünde yapılacaklar olan şeyleri karşılıklı olarak kabul eder ve sözleşirdi. Böylelikle söz kesilmiş olurdu (K. K. 3, K. K. 4).

Söz kesildikten sonra damadın ailesinden biri havaya üç el mermi atardı. Mermi atılınca bütün köy halkı kızın alınıp söz kesildiğini anlardı. Bu yüzden sözün kesildiği akşam havaya üç kere mermi atılması önemli bir uygulamaydı. Mermiler atıldığında köydeki herkes, istenen kızın, erkeğin ailesinin gelini olacağını anlardı.

Günümüzde söz kesilmesi aşamasında nişan ve düğünle ilgili yapılması gerekenler konuşulur. Öncelikle nişan ve düğün tarihleri belirlenir. Gençlerin evlendiği zaman oturacakları ev ve alınacak eşyalar gibi konularda bir anlaşma sağlanır. Eğer evlenen erkek, evin son erkek evladıysa alınan gelin, kaynata ve kaynana ile birlikte oturabilir. Bu konularda anlaşma sağlandıktan sonra karşılıklı sözleşilmiş olur. Söz kesilmesinin nişanesi olarak da gelin ve damat adaylarına yüzükler takılır. Yüzükleri gençlerin parmağına, sevilen ve sayılan yaşlı bir birey takar. Bu yaşlı birey yüzükleri takarken gençler için iyi dileklerde bulunur. Daha sonra gençlere kısaca dua edip iyi dileklerde bulunarak kurdeleyi keser. Böylece söz kesilme merasimi gerçekleşmiş olur (K. K. 30).

1. 3. 6. 1. Başlık Parası

Kız isteme ve söz kesilme akşamı konu olan başlık parası uygulaması köyün eski âdetinde uygulanırdı. Kız için damat tarafından istenilen para, altın, kıyafet vb. eşyalar hazır olmadan kız verilmezdi. Başlık parasını, evlenecek olan erkek ya gurbette ya da yakınlarda bir bölgede çalışarak biriktirirdi. İstenilen eşyaların alınması işini de ya damadın kendisi ya da damadın ailesi yapardı (K. K. 4, K. K. 5).

Damat tarafının hazır ettiği başlık parasını kızın kendisi almaz, babası alırdı. Bazı kız babaları bu para ile kızına çeyiz hazırlardı. Dolap, çekmece veya mutfakta kullanması için bakırdan yapılmış çanak, kaşık, tencere vb. alabilirdi (K. K. 51).

Eğer bir kız dışarıdaki bir köye gelin verilirse başlık parası da büyük oranda artardı (K. K. 28). 1980'li yıllardan sonra köyde ihtiyar heyeti kurulmuş ve başlık parası uygulaması kalkmıştır.[832]

1. 3. 7. Nişan

Geçmiş dönemlerde yapılan nişan merasimi, düğünü andırdığından köyde "nişan düğünü" olarak da adlandırılırdı (K. K. 8, K. K. 43). Nişan düğünü, kız evinde yapılıp kız isteme ve söz kesilmesi merasimlerinden çok daha kalabalık olurdu. Kalabalık bir alay kız tarafının evine yürüyerek ve atma türkü atarak giderdi.

Geçmiş dönemlerde, söz kesilmesi esnasında kız tarafının erkek tarafından istediği 7 parça eşyadan oluşan bohça nişan töreninde teslim edilirdi. Bahsedilen bu 7 parça eşya; çember, etek, gömlek, kazak, dizluği/kurta[833], yaşmak ve örme çoraptan oluşurdu.[834] Bu 7 parça eşya foťaya[835] sarılarak genç bir erkek tarafından taşınırdı. Bu genç erkek henüz askere gitmemiş 15-16 yaşlarında biri olurdu (K. K. 43, K. K. 51).

Kız evine gelindikten sonra biraz sohbet edilir ve yemek yenirdi. Bu yemekler yendikten sonra nişanın sembolü olan, içinde 7 parça eşyanın bulunduğu bohça, sofranın üzerine konulurdu. Bohça, günün veya gecenin anlamını içinde barındıran bir nişane olurdu.[836] Bohça, sofranın üzerine konulduktan sonra düğünle ilgili meseleler konuşulabilirdi. Bu noktada önemli olan düğün tarihinin kesinlik kazanmasıydı (K. K. 29). Böylece her iki taraf da kendisini o tarihe hazırlardı. Düğün tarihini genellikle

---

[832] Başlık parasını 1950'li yıllarda köyde ilk almayan ve istemeyen kişi, köyün senelerce müezzinliğini yapan Rasim Akatin (Hacişi)'dir. Rasim Akatin, İslam'a göre başlık parası alınmasının çok günah olduğunu ve başlık parası almayacağını dile getirerek köylülere örnek olmuştur (K. K. 2). Rasim Akatin'den sonra başlık parası almaya devam eden aileler olduysa da bu durum 1980'li yıllarda kırılmıştır (K. K. 2, K. K. 4, K. K. 27). Ahmet Yeniçırak (Hasoğlu)'ın oğlunun düğününde bu konuda bir teşvik yapıldığı rivayet edilmektedir (K. K. 5). Daha sonra bir ihtiyar heyeti kurulup bu uygulama kaldırılmıştır. Dönemin ihtiyar heyetinde; Ahmet Yeniçırak (Hasoğlu), Ahmet Çakır (Çavuşi), Ali Özkurt (Şoşoli) gibi kişilerin olduğu belirtilmektedir (K. K. 3, K. K. 5, K. K. 29). Ayrıca Osman Kabaoğlu Hoca ve eski emniyet müdürü Enver Ahmetoğlu bu konuda etkili olduğu anlatılır (K. K. 5, K. K. 27).

[833] Kadın iç çamaşırı. Detaylı bilgi için bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "kurta" maddesi, s. 443.

[834] İsteğe göre bu eşyaların bazıları değişebilirdi. Ancak eşyaların sayısı gene 7 olmalıdır. Eklenilen eşyalar arasında; saat, foga, ťalabulusi, şalba, şayi, fermene olabilirdi.

[835] Foťa, kendirden dokunan belden aşağı giyecek, peştamal. Geçmiş yıllarda foťayı köy kadınları dokurdu. Çayırdüzü köyünde yapılan foťalarda hardal sarısı ağırlıkta olurdu. Çünkü hardal sarısı bu köyün rengi olarak bilinmekteydi (K. K. 30).

[836] Gelin isterse teslim edilen bohçanın içindeki eşyaları düğüne kadar beklemeden kullanabilirdi. Bazı gelinler ise düğüne kadar kullanmayıp saklardı.

damat tarafı belirlerdi. Çünkü düğün masraflarını belirlenen tarihe kadar yetiştirecek olan taraf damat tarafıydı. Kız tarafı sadece nişan düğününde yemek hazırlardı (K. K. 51).

Nişanda, maddî durumu daha iyi olan aileler altın, bilezik, beşi bir yerde gibi takılar da takabilirdi. Ancak bu takılar çiftin bir araya getirilip de takılması şeklinde olmazdı. Damat tarafının aldığı takılar kızın ailesine verilir ve daha sonra kızın ailesi bu takıları kıza teslim ederdi (K. K. 51).

Geçmiş yıllardaki nişan düğünlerinde yüzük takmak şart değildi. Çiftler, söz kesilmesinde olduğu gibi nişanda da aynı ortamda bulunamadıklarından yüzüklerin takılıp kurdele kesilmesi geleneği kesinlikle yoktu (K. K. 3, K. K. 4). Durumu nispeten iyi olan aileler yüzük alırlarsa bu yüzük sadece kıza takılırdı.[837] Bu yüzük de diğer takılarla birlikte kızın ailesine verilirdi. Dolayısıyla kıza yüzüğü takan kızın ailesi olurdu (K. K. 4).

Bohça ve takılar teslim edildikten sonra dışarıda silah atımları yapılırdı. Damat tarafı göğe birkaç el ateş ettiğinde, köylü o akşamki nişanın bir problem çıkmadan gerçekleştirildiğini anlardı (K. K. 4, K. K. 28).

Nişanda gelinin ve damadın özellikle giydiği bir kıyafet olmazdı. Önemli olan yeni ve temiz kıyafetler giyebilmekti. Nişanlı çift, nişan sonrasında da yan yana gelemez ve konuşamazdı. Konuşulursa bu ayıp karşılanırdı. Nişandan sonraki zamanlarda kaçamak bir şekilde nişanlıların konuştuğu görülürse aile büyükleri tarafından gençler uyarılırdı (K. K. 4).

Köy halkı için 1 yıl nişanlılık için az bir süreydi. Nişanlılık süresi genelde 2-3 yıl sürerdi. Ancak daha uzun seneler nişanlı kalan çiftler de olurdu (K. K. 8, K. K. 28).

Günümüzde yapılan nişanlar ise düğün şeklinde yapılmaz. Nişan için salon tutulması durumu pek görülmez. Kız tarafının evinde geçmişe nazaran daha sade bir merasim düzenlenir. Evin içerisinde yapılan nişana, akrabalar ve komşular gelirler. Nişanda, gelin adayı genellikle abiye ve damat adayı da takım elbise giyer.

[837] Köyde nişanlanan veya evlenen çiftlerin yüzük takması geleneği zamanla oluşmuştur. Bu gelenek önce sadece kıza yüzük takılmasıyla başlayıp sonra hem kız hem de erkeğe yüzük takılması şeklinde devam etmiştir.

Kız ve erkek tarafları kendi aralarında anlaşarak çeyiz eşyalarını hazırlarlar. Bu eşyalar da çeyiz sandığına konulur. Çeyizlerin serilmesi âdeti yoktur (K. K. 72).

Günümüzde kız isteme, söz kesilme, nişan ve düğün aşamalarında kadınlar ve erkekler bir arada bulunduğundan gelin adayı ve damat adayı da aynı ortamda bulunurlar. Eğer söz kesilmesi akşamı yüzük takılmamışsa nişan akşamı yüzükler takılır. Kızın yüzüğünü erkek tarafı, erkeğin yüzüğünü de kız tarafı almaktadır (K. K. 26). Damat tarafı kızın yüzüğünü kız tarafına teslim eder. Kız tarafı da yüzükleri tepsi üzerine koyarak merasim ortamına getirir. Gençlerin parmaklarına yüzükleri takan kişi, kızı damada isteyen kişi olur. Bu kişi yüzükleri takarken hayır dualarda bulunup kurdeleyi keser. Alkışlar eşliğinde bu gençler nişanlanmış olur.

Nişan merasimlerinde kız ve damat tarafına muhakkak takı takılır. Taraflar gücünün yettiğince takı takar. Takıyı takanlar yakın ailelerdir ve komşular genellikle takı takmaz, isterlerse hediye getirirler (K. K. 51).

Nişan sonrası havaya ateş açma eylemi günümüzde de yapılabilmektedir. Damat evi tarafından yapılan bu eylemler geçmişteki kadar yoğun yapılmamaktadır. Nişanlılık süresi de geçmişte olduğu gibi yıllarca sürmez, genellikle bir yıldır (K. K. 29).

1. 3. 7. 1. Nişanlılık Dönemi ile İlgili Gelenek ve Uygulamalar

Geçmiş yıllarda Çayırdüzü köyünde *yüz kapama âdeti (cemtinu)* uygulanırdı (K. K. 2, K. K. 4, K. K. 64). Yüz kapama âdeti, nişanlanan kızların nişanlılık süresince yüzünü çemberi ile kapatıp nişanlısına göstermemesi durumuydu. Bu âdet, nişan günü başlayıp düğün günü sona ererdi.

Nişanlılık döneminde, nişanlıların bir yerde özel olarak buluşması geleneklere çok aykırıydı.[838] Eğer yollarda gelin ile damat karşılaşacak olursa ve kızın yüzü o arada açıksa hemen yüzünü kapamalı ve damat yoldan geçene kadar damada arkasını dönerek yüzünü hiçbir şekilde göstermemeliydi.[839] Bu âdet sebebiyle dar yollarda karşılaşan nişanlılar uçurumdan düşme tehlikesiyle bile karşılaşmışlardır. Çünkü köyün kadın

[838] Nişanlılar birbirlerine ancak göz göze gelmeyecek şekilde ve uzaktan bakabilirlerdi. Bazı nişanlılar, ailelerinden gizli olarak buluşsa bile kız yüzü kapalı olarak görüşmeye özen gösterirdi (K. K. 4).

[839] Nişanlılık süresi uzun yıllar sürse de durum değişmez. Nitekim uzun yıllar nişanlı kalıp nişanlılık süresi boyunca her an başındaki çemberini hazır hâlde tutan çok nişanlı kız olmuştur (K. K. 4, K. K. 51, K. K. 54).

halkı, âdetlerden taviz vermez, âdetlerini üstün tutarlar, büyüklerinden korkarlardı. Nişanlıların gizlice buluşup konuştukları, büyükler tarafından duyulursa nişanlı çifte çok kızılırdı. Bu sebeple nişanlılar görüşüp konuşmaya cesaret edemezlerdi (K. K. 4)

Bu âdetin ağır olmasının sebebi ise nişanlılığın bozulması durumunda kız tarafı için herhangi bir kötü düşünceye sebebiyet verilmemesiydi. Bu sebeple nişanlılar konuşamaz, erkek seslense bile kız cevap veremezdi. Eğer kız cevap verirse ve bu duyulursa kızın anne-babası bu nişanı bozabilirlerdi. O yüzden nişanlıların konuşması çok ayıp karşılanırdı. Eğer nişan bozulur da kız ileride başkasıyla nişanlanırsa yeni nişanlısına karşı yüzü eğilirdi (K. K. 2).

Kızın yüzünü kapatması durumu erkeğin ailesine karşı da geçerliydi.[840] Kız, erkek tarafının ailesiyle karşılaştığında yüzünü çemberiyle kapatır ve saygıdan dolayı onlarla konuşmazdı. Yöre halkı tabirince kız, "işmar eder ve ses vermezdi" (K. K. 64, K. K. 65). Eğer erkek tarafı kızın ailesini ziyarete gelirse kız kendi odasına çekilir ve onlar gitmeden dışarı çıkmazdı.[841]

Günümüzde yüz kapama âdeti uygulanmamaktadır.

1. 3. 8. Nikâh

Çayırdüzü köyünde resmî ve dinî nikâh genellikle düğünden önce yapılmaktadır (K. K. 30).

1. 3. 8. 1. Resmî Nikâh

Geçmiş yıllarda resmî nikâh köyün muhtarı tarafından yapılırdı. Köyün muhtarı da evlilik defterini yılın belli dönemlerinde kaymakama teslim ederdi (K. K. 29).

Günümüzdeki resmî nikâhlar, nikâh dairesinde yapılmaktadır. Damat takım elbise, gelin ise şık bir elbise veya abiye giymektedir. Nikâh merasimi, birinci derece

[840] Yüz örtme, damadın ailesi söz konusu olduğunda saygıdan ötürü yapılırken kızın nişanlısı söz konusu olduğunda ayıp olmaması için yapılırdı.

[841] Bu konuda yörede gülünç durumlar da yaşanmıştır. Nişanlı bir kız, çayırlıkta otlayan koyun sürüsünü ahıra doğru götürmektedir. Yol üzerinde nişanlısı ile karşılaşır ama önünde güttüğü bir koyun sürüsü olduğu için yolunu çeviremez. Nişanlısını gören kız, yüzünü kapatıp onunla hiç konuşmaz. Ancak kızın güttüğü koyun sürüsü başka birinin bahçesine girince nişanlı kız mecburen koyunlara seslenmesi gerekir. Nişanlı kız o anda hem örtüsüyle yüzünü kapatır hem de koyunlara bağırır. Köyde bu olay, insanların güldüğü konulara malzeme olur.

aile ve akrabalar eşliğinde sade ve gösterişsiz olur. Nikâh gerçekleşince damat gelinin alnından öper. Nikâhtan sonra gelin ve damat dinî nikâh için köye geri dönerler (K. K. 30).

1. 3. 8. 2. Dinî Nikâh

Geçmiş yıllarda yapılan dinî nikâhlar -erkek ve kızın bir arada bulunması ayıp karşılandığından- erkeğin babası ve kızın babası tarafından yapılırdı. Dolayısıyla dinî nikâh vekâleten kıyılmış olurdu.[842]

Dinî nikâhta istenen mehir, geçmiş yıllarda genellikle büyükbaş hayvan üzerinden belirlenirdi. Gelenek olarak ise genellikle beş sığır istenirdi (K. K. 3). Altın vb. takılar yörede zor elde edildiğinden ve köyde hayvan her zaman gerekli olduğundan hayvan istemek tercih edilirdi. Hayvan yerine para istendiği de olurdu. Para istendiğinde ise beş sığır parası kadar para istenirdi. Bu para, başlık parasından ayrı olurdu. Bu parayı damat, gurbete çıkarak kazanıp babasına verirdi. Babası da kızın babasına teslim ederdi. Dolayısıyla bu mehir, gelinin değil babasının olurdu (K. K. 3, K. K. 51).

Başlık parasının uygulandığı dönemlerde mehir olarak başlık parasının alındığı da olurdu. Dinî nikâh esnasında hem birkaç sığır hem de para istendiyse o istenen paranın başlık parası olduğu anlaşılırdı. Ancak başlık parası genellikle söz kesilmesi esnasında belirtildiğinden dinî nikâh esnasında konusu geçmezdi (K. K. 3).

Günümüzdeki dinî nikâhlarda ise yine geçmiş dönemlerde olduğu gibi özel bir merasim yapılmaz. Geçmişten farklı olarak gelin ve damat bir arada bulunurlar. Nikâhta her iki taraf için de toplam iki erkek şâhit bulunur. Eğer bir taraf kadın şahit tutmak isterse iki kadın şahit bulunur. Eğer her iki taraf da kadın şahitler tutmak isterse toplam dört kadın şahit bulunur (K. K. 73).

Nikâha başlamadan önce bir hutbe okunur. Bu hutbe, dua mahiyetindedir. Dua okunduktan sonra mehir belirlenir. Hem mehir hem de nafaka hakkı verilmelidir. Mehir o anda ya da daha sonra verilebilir. Eğer kız tarafı mehri kabul etmezse mehir arttırılmaya doğru gidilebilir. Mehir kabul edilirse, bir kâğıda kabul ettiğine dair sözü yazılır ve kız tarafı da şahit yazılır. Yazılan bu kâğıt ise kız tarafına verilir (K. K. 73).

[842] Geçmişteki insanlar dinî bilgiler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığından gelin ve damadın dinî nikâhta orada bulunmasının gerektiğini veya bulunmasa bile babalara nasıl vekâletin verildiğini usûlünce bilmezlerdi (K. K. 3, K. K. 16).

Nikâhın devamında evlenecek kişilere -gerçekten Müslüman olup olmadıklarını anlamak için- İslam'ın beş şartı, kelime-i şehâdet, kelime-i tevhid gibi her Müslümanın bilmesi gereken şartlar sorulur. Daha sonra damada, "Kabul edilen mehir şartları altında …….. kızı …….. 'ı eş olarak aldın mı, kabul ettin mi?" şeklinde üç kez sorulur. Damadın cevap olarak üç kere "Kabul ettim." demesi gerekir. Aynı soru kız tarafına da üç kez sorulur ve üç kez cevap alınır. Burada önemli olan her iki tarafın da "Kabul ettim." ifadesini net bir şekilde söylemesidir (K. K. 73).

Her iki tarafın ve şâhitlerin kabul etmesinden sonra Hz. Muhammed (aleyhisselam) efendimizin nikâhtan sonra yapmış olduğu dua yapılır. Ardından salavat getirilir. Sonrasında kısa bir Türkçe dua yapılır. Böylelikle nikâh akdi gerçekleşmiş olur (K. K. 73).

1. 3. 9. Kına Gecesi

Geçmiş yıllarda köy âdetine göre kına gecesi düzenlenmezdi (K. K. 8, K. K. 28, K. K. 43, K. K. 51, K. K. 54). Düğünden önceki gün, düğün için hazırlık yapılırdı. Gelin olacak kız, çeyiz sandığına koyacağı kıyafetleri yıkar ve sandığını hazır ederdi. Nadiren bazı ailelerde düğünden bir gece önce, gelinin arkadaşları toplanarak türkü ve mâni söylerlerdi:

Atma turki atarum
Yureğumi yakarum
Eski çuraplarumi
Boğazume takarum (K. K. 51)

Alaca çurabumun
Ben verdum parasini
Seni alan uşağin
Yikarum yuvasini (K. K. 51)

Bu gecede evlenecek olan kıza evlilik hayatıyla ilgili bilgiler anlatılırdı. Bu kişiler kızın ablası, evli olan arkadaşları, varsa evdeki gelin olurdu (K. K. 51).

Anadolu'da görülen gelin hamamı âdeti Çayırdüzü köyünde yapılmamaktaydı. Ancak gelin olacak kız, düğünden bir gece evvel güzel bir banyo yapardı. Bu banyonun yapılmasındaki düşünce, bütün kötü huyların, kötü anıların ve kötü olan her şeyin bu suyla birlikte bedeninden ve hayatından uzaklaşarak tertemiz bir şekilde yeni yuvaya gitmekti. Kız, bu banyosunu monçemundi[843] bitkisini köpürterek yapardı (K. K. 51).

Düğün yapacak olan damadın ailesi, bütün köylüye evinde yemek vereceğinden düğüne birkaç gün kala köylüden tabak, kaşık, çatal, kazan gibi kap kacakları toplardı. Çünkü kendi evinde bütün köylüye yetecek kadar kaşık ve tabak bulunması mümkün değildi.[844]

Günümüzde kına gecesi yapılmaktadır. Bu kına geceleri köyde yapılacaksa genellikle köydeki uygun bir çay alım yerinde yapılır. Kız tarafı çay alım yerini temizler ve süsler. Mekân için ses sistemi hazırlanır. Çay alım salonunun içinde kadınlar bulunurken salonun kapısında ve dışarıda erkekler sandalyelerde oturup sohbet ederler. Kızın babası ve erkek kardeşleri, tebrik için gelen erkekleri karşılar ve sohbet ederler.

Gelin, mekâna ilk önce damat ile birlikte girer. Bu giriş tulum çalgısı eşliğinde yapılır. Ancak bu tulum çalgısı sadece gelin ve damat içeriye girerken çalınır, onlar içeriye girdikten sonra tulum horonu oynanmaz. Ardından gelin ve damat farklı bir müzik eşliğinde dans ederler. Sonra damat dışarı çıkar.

Kadınlar kendi aralarında bir müddet eğlendikten sonra kına için hazırlıklar yapılır. Gelin bindallı giyer. Gelinin bindallı giyebilmesi için erkek tarafından bir kadın geline yardım eder. Kına yakılmadan önce herkes gelinin etrafında çember oluşturur. Kına tepsisini gelinin ablası veya kız kardeşi taşır. Gelin bir sandalyeye oturtulur, kına tepsisi önce gelinin etrafında sonra da gelinin başı üstünde döndürülür. O esnada gelini ağlatabilecek yanık sesli bir kadın türkü söyler. Bu türkü "Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar" türküsü veya başka bir türkü olabilir.[845] Gelin ağlamadan kına yakma işlemi gerçekleşmez. Gelin ağladıktan sonra eline kınası yakılır. Gelinin eline kınayı sürecek kişi kaynanası olmalıdır. Gelin avucunu hemen açmaz, çünkü kaynana gelinin

[843] Bu bitki insanların özellikle dikmesiyle elde edilmez. Kırlarda ya da arazilerde kendiliğinden yetişir. Görünümü patatese benzer. Batıda yabanî menekşe olarak da bilinir. Kırmızı çiçekler açar. Kök kısmı sabun olarak kullanılabilir. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 570.
[844] Köylüden alınan bu malzemeler düğünden sonra sahiplerine iade edilirdi (K. K. 6, K. K. 54).
[845] Günümüzde kına gecesinde kadınlar tarafından atışma yapılmamakta, mâni veya türkü söylenmemektedir.

avuç içine altın koymalıdır. Kaynana, gelinin avucuna bir altın koyduktan sonra altının üstüne kına koyar ve gelinin avucunu kapatıp bir bezle bağlar. Sonra kına gecesi, eğlenceli havasına dönmeye başlar. Kadınlar bir müddet daha eğlenmeye devam ederler.

Kına gecesinin sonu genellikle tulum eşliği ile olur. Tulumcu tulumunu şişirir, tulum çalmaya başlar. Ardından kadın ve erkek herkes çay alım salonunun içine girer ve tulum oynarlar. Bu oyun, gecenin son oyunu olduğundan uzun sürer.[846] Kına gecesi bittikten sonra kız tarafı gelini alıp kendi evine, erkek tarafı da kendi evine dönerler (K. K. 84).

1. 3. 10. Çeyiz

Evlilik hayatında kullanmak, evlilik sırasında veya sonrasında kız veya erkeğin birbirlerine ve yakınlarına hediye etmek üzere hazırlanan, satın alınan veya bu amaçla tahsis edilen taşınır veya taşınmaz malların tümüne birden "çeyiz" denir.[847]

Çeyiz eşyaları geçmişte ve günümüzde değişiklik arz etmektedir. Geçmiş dönemlerde ilçeye ya da şehre gitme durumu çok zor olduğundan ev için gerekli olan eşyalar kenevir ipiyle kadınlar tarafından dokunurdu (K. K. 8). Köylülerin keçi kılını örerek yaptıkları "sergi" halı mahiyetinde kullanılırdı. Mobilya eşyaları da köydeki marangoz ustalarına yaptırılırdı (K. K. 16). Araba kullanımının artmasıyla birlikte Pazar ya da Ardeşen ilçelerine gidebilen aileler bazı mobilyaları temin edebilirlerdi. Bu alışverişe damat tarafından anne ve baba, kız tarafından ise kızın annesi giderdi. Bazı durumlarda damadın gittiği de olurdu ama gelin, damat ile bir arada bulunamayacağından gidemezdi. Dışarıdan alınan mobilya eşyaları da çeşitlilik arz etmezdi.[848] Geçmişte ve günümüze yakın dönemlerde bu alışverişin maddî boyutunu damat tarafı karşılardı. Kızın çeyizi, örmüş olduğu eşyaların haricinde mutfak eşyalarından da oluşabilirdi.[849]

Damat tarafının nişan düğününde getirmiş olduğu bohçaya karşılık kız tarafı da bir sandık dolusu elde örülmüş eşya hazırlardı. Kız tarafının ördüğü giysiler; kazak,

[846] Bu süre 30 dakika ile 1 saat arasında değişkenlik gösterir.
[847] Taş, a.g.e., s. 151.
[848] Çiftlerin kullanacağı yatağın yanına çekmece veya dolap alınabilirdi. Bunların haricinde fazla eşya alınmazdı.
[849] Geçmiş yıllarda alınan mutfak eşyaları günümüzdeki gibi çeşitli değildi. Mutfak için kap kacak, bakır sahan, tahta kaşık gibi günlük kullanılan eşyalar alınırdı. Bu eşyalar geçmiş yıllarda zor bulunduğundan çok kıymetli olup kızın çeyizi için önem arz etmekteydi (K. K. 51).

hırka, yelek, mandili, namazlık ve en çok da çoraptan oluşurdu. Çorapların çok olmasının sebebi damat evindeki herkese çorap verilecek olmasıydı. Bu eşyaların çoğunu gelin adayı örerdi (K. K. 31, K. K. 51).

Günümüzde çeyiz eşyalarının alınması hususunda -isteğe bağlı olarak- kız ve erkek tarafı arasında bir paylaşım söz konusu olmaktadır. Evin yapılması veya alınmasını tamamen damat tarafı karşılamaktadır. Evin içi için alınan beyaz eşyaları ve mobilyaları damat tarafı karşılamaktadır. Ayrıca damat tarafı düğünde kıza takılmak üzere altın bir set almaktadır (K. K. 79). Kız tarafı ise mutfak eşyalarını, ev içinde kullanılacak süsleri, sandık eşyalarını, yatak odası mobilya takımını almaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı sandık eşyaları elde örülerek yapılmaktadır. Kızın evlendiği zaman günlük giyeceği kıyafetler için de alışverişe çıkılmaktadır. Bu alışveriş için kızın yanında kimler giderse damat tarafı onlara da kıyafet almaktadır (K. K. 30).

1. 3. 11. Düğün ve Düğünle İlgili Terimler

Geçmişte ve günümüzde düğün günü tarihinin önceden kararlaştırılması önemli bir konudur.

Geçmiş yıllarda, düğün eğer farklı bir köyde yapılacaksa düğün tarihi daha çok önem arz etmekteydi. Çünkü geçmişte iletişim olanakları çok sınırlıydı ve bölgede ulaşım çok zor olduğundan farklı köyün insanları ile haftada bir sefer ancak görüşebiliyordu. Görüşüldüğünde ise düğün gibi önemli günlerin tarihlerinin kesin olarak belirlenmesi gerekiyordu.[850]

[850] Bununla ilgili geçmişte köyde bir anı da yaşanmıştır. Çayırdüzü'ndeki Çakır (Tahiri lâkaplı) ailesinden Dikkaya'daki Karaman (Karali lâkaplı) ailesine kız verilecektir. Taraflar düğünün ne zaman yapılacağına dair konuşurlar. "Ya cumartesi ya pazar" olarak kararlaştırıp ayrılırlar. Günün tarihi tam olarak belli edilmeyince kız tarafı cumartesi gününe, erkek tarafı ise pazar gününe hazırlık yaparlar. Çayırdüzü köyü, cumartesi günü için hazırlık yapar ancak Dikkaya'dan gelini götürmek için gelen giden olmaz. Kız tarafı kimsenin gelmediğini görünce kızlarını vermekten vazgeçer. Ortam gerilince dönemin sözü geçen insanı Şerifi Dursun Dayı "Erkek tarafı olarak beni sayın. Kızı evinden ben çıkaracağım. Alıp Dikkaya'ya götüreceğim, ben teslim edeceğim. Ancak Dikkaya'dan düğün yemeği istemeyin. Çünkü adamlar yarına hazırlık yapmışlar." deyince kızın ailesi kabul eder. Şerifi Dursun Dayı, gelini alıp Dikkaya'ya gider. Düğün sahibi "Benim düğünüm yarındı. Benim gelinimi evden kim çıkardı? Ben kabul etmiyorum, dönün." der. Şerifi Dursun Dayı da "Senin gelinini ben evden çıkardım, düğünü ben yapıyorum. Biz yemek istemiyoruz." der ve arayı yumuşatır. Böylelikle düğün bozulmaktan kurtulur (K. K. 29).

Günümüzde düğün gününün önceden belirli olması ulaşım sıkıntısından dolayı değil davetlilerin kendilerini düğüne hazırlaması açısından önemlidir. Evlenecek çiftlerin birçok akrabası şehir dışından hatta ülke dışından gelebilmektedir. Bu sebeple düğün tarihinin kesinleşmesi uzakta yaşayan akrabalar için önemlidir (K. K. 30).

Günümüzde düğün tarihlerinin belirlenmesindeki en önemli faktör ise çay tarımının tarihleridir. Düğün sahipleri genellikle ilk hasat ve ikinci hasat arasında ya da ikinciyle üçüncü hasat arasında düğün yapmaya çalışırlar. Ancak Ardeşen'deki hasat zamanı ile Çayırdüzü köyünün hasat zamanı birbirini tutmadığından sıkıntı olabilmektedir. Bu sebeple bazı düğünler tüm hasatların bittiği Eylül-Ekim aylarında ya da kış mevsiminde yapılmaktadır (K. K. 12).

1. 3. 11. 1. Gelinlik

Geçmiş yıllarda Çayırdüzü köyündeki gelinler, gelinlik giymemekteydi. Köyün âdetine göre *ќuťni* ya da *ќuťni urba* adı verilen birden çok parçadan oluşan düğün kıyafeti giyilirdi. Ќuťni esasen ipekli elbise kumaşının adıdır.[851] Ancak köyümüzde gelinin giydiği kıyafetlerin bütününün adı olarak da kullanılır.[852]

Geçmiş yıllarda gelinin giymiş olduğu ќuťninin parçaları şunlardır:

Büyük Mendil (Mandili): Kadınların başörtüsüdür.[853] Şayinin içine örtülür. Âdet gereği gelinin ağzı ve burnu mandili sarılarak kapatılır.

Şal (Şayi / Şalba) : Şal, eşarp.[854] Gelinin başı, kapıdan çıkarken hardal sarısı bir şayi ile duvak misali örtülür. Şayinin üstüne de ikiye katlanmış hâlde farklı renkte bir örtü örtülür.

---

[851] Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 445.

[852] Geçmiş yıllarda bahçelere kendir bitkisi ekilirdi. Bu bitki ince hâle getirilip eğirilerek ip elde edilirdi (K. K. 4, K. K. 8, K. K. 43). Daha sonra *oşvaleri* adlı dokuma tezgâhında kendir ipinden kumaşlar dokunurdu (Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., 782. Köyde bu dokuma tezgâhı *dixali* olarak anılsa da dixali dokuma tezgâhındaki oturulacak yerdir. Bkz. a.g.e., s. 145.). Geçmişte ulaşımın çok zor oluşu ve ekonomik sıkıntılar sebebiyle insanlar dışarıdan alışveriş yapmazlar ve eşyalarını kendileri dokurdu (K. K. 4, K. K. 28). Kadınların kendir ipinden ördüğü ya da dokuduğu eşyalar daha sonra dikilerek günlük giysiler ya da düğün giysileri hazırlanırdı. Bu giysiler topraktan elde edilen boyalarla boyanırdı. Çayırdüzü köyünde yapılan bu elbiselerde hardal sarısı ve kırmızı renkleri yoğun olurdu. Eğer beyaz kumaş elde edilmek istenirse kumaş ateşin beyaz koruyla ya da bahçede yetişen tavuk menekşesi (monçemundi) bitkisiyle yıkanırdı (K. K. 4).

[853] Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 472.

Etek (Foga) : Kadife kumaştan yapılan dizin alt kısımlarına gelecek şekilde biçilmiş bir etektir. Alt kısımlarında renkli kurdeleleri ve zikzak nakışları bulunur.[855] Sutaşı ile süslüdür.[856]

Kadife Ceket (Fermene): Kadife kumaşın üzerine yöresel desenlerin işli olduğu önü kavuşmayan bir çeşit ceket.[857]

Göğüslük (Cosluği): Göğsü kapatan, herhangi bir şekilde kadının göğsü açılacak olsa bile gözükmesini engelleyen, belden yukarı, belden ve boyundan bağlamak için ipleri olan önlük benzeri bir parça.[858]

Kuşak (Ťalabulusi) : Dikkat çekici ve canlı renklerden oluşan ince kumaştan yapılmış bele sarılan kumaş. (K. K. 28, K. K. 53).

Uzun Elbise (Ǩuťni Anteri) : Diğer kıyafetlerin içine giyilen renkli bir iç giysisidir.[859]

Sarı Elbise (Sari Ƥorça) : Hardal sarısı uzun gömlek (K. K. 28, K. K. 94).

Diz Bağı (Dizbağı) : Ahşap aletle ya da elle saç örgüsü modelinde örülen bir çeşit renkli kemer.[860] Düğünlerde gelinin beline bağlanan dizbağının 5-6 dolanması gerekir (K. K. 51). Günümüzdeki kadınlar bunu günlük hayatta da kullanırlar. Bellerine kuşak ya da orťapuyu sararken bu ipi kullanırlar. Oldukça sağlamdır.

---

[854] Bazı kaynaklarda şayi ve şalba ayrı alınır. Ancak köyümüzde iki isim de aynı ürün için kullanılmaktadır. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "şarba", s. 881, Turgay Kabak, a.g.e., s. 907, Fikri Salman, "Rize ve Yöresi Geleneksel Giysileri", Rize, *1. Rize Sempozyumu*, 2006, ss. 181.

[855] Büyük Lazca Sözlük'te ve diğer bazı kaynaklarda foga için değişik tanımlar mevcuttur. Ancak Çayırdüzü köyünde genellikle zikzak işlemeleri bulunan etek için kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "foga", s.249, Turgay Kabak, a.g.e., s. 907, Salman, a.g.e., ss. 182.

[856] Orhan Naci Ak, Fehmi Rasim Çelik, *Rize Kültür Derlemeleri,* Trabzon: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 2.baskı, "forka", s. 225.

[857] Ayrıca bkz. Güncel Türkçe Sözlük, "fermene", Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr, (27. 02. 2019)

[858] Ayrıca bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "göğüslük", s. 1056.

[859] Bu giysi Büyük Lazca Sözlük'te *kadınların bellerine doladıkları bir kadın giysisi* olarak geçer. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "ǩuťni", s. 445.

[860] Ayrıca bkz. Salman, a.g.m., ss. 182.

Kalın Kuşak (Orťapu) : Üçgen biçiminde, aşağı sarkacak şekilde bele bağlanan, üzerinde çeşitli renkleri bulunan kuşak. Kemer.[861] Günlük hayatta da kullanılmaktadır (K. K. 8).

Renkli Önlük (Metvalaşi) : Belden ön kısma bağlanan ince kumaştan renkli bir önlük (K. K. 28).

Siyah Önlük (Ǩoķneǯi): Dikdörtgen biçimindeki siyah keten kumaştan yapılan, kenarlarında işlemeleri bulunan ve bele bağlanan önlük. Önlük belden itibaren forkanın fırfırları hizasına kadar iner.[862] Günlük hayatta da kullanılmaktadır. Gelin koknocu ipekli kumaşlardan dikilir.[863]

Örme Çorap (Oxoşveri) : Gelinin örme çorabıdır, çift iplikten örülür. Düğünde giyilen çorap dize kadar uzun olur. Bu çorap çeşitli renklerden oluşur. Yoğunlukta olan renk hardal sarısıdır (K. K. 8, K. K. 28, K. K. 43).

Gelin Çorabı (Anʒxeneki / Anʒxenekli) : Bu da yine gelinin giydiği bir çeşit çoraptır. Ancak diğer çorap türlerinden farkı çok zor örülebilmesi ve dolayısıyla da daha geç bitmesidir.[864] Bu çorap bazı yörelerde "akseneki" diye de tabir edilir (K. K. 85).

Çarık (Çabla) : Manda derisinden yapılan çarık. Çapula.[865] Köyde *çavla* diye de tabir edilir (K. K. 4). 1950'lere kadar köylülerin ayaklarında genelde çarık vardır. 1945'lerden çıkan kara lastikler, erkek ve kadınlar tarafından kullanılmaktadır.[866]

Kara Lastik: Kara lastik yörede satın alınmaya başladıktan sonra çablanın yerini almıştır.

Geçmiş yıllarda, düğün günü gelinin kıyafetleri dört kat olmalıydı. Bu sebeple yukarıda sayılan giysiler üst üste giyilirdi. Rivayete göre gelin, düğün günü ne kadar çok kıyafet giyerse o kadar serinlik hissederdi (K. K. 26). Bu eşyaları geline giydirecek

---

[861] Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 770.
[862] Salman, a.g.m., ss.182.
[863] a.g.yer.
[864] Bu çorabın zor örülmesinin bir hikâyesi vardır. Rivayete göre bir kız evlendirileceği yere gelin olarak gitmek istemez. Gelin olması için düğün kıyafetlerinin hazır olması gerekmektedir. Kız, evlendirildiği yere ne kadar geç gelin olursa o kadar iyi olacağını düşünür. Bu sebeple değişik örülüş tarzıyla bir çorap üretir. Bu örüş tarzı çok uğraştırıcı olduğu için çorap uzun zaman sonra biter. Daha sonra da bu çorap düğünlerde giyilen çoraplardan olmaya başlar. Anlatıldığına göre bu çorap iki haftada ancak örülebilmektedir (K. K. 85).
[865] Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 103.
[866] Salman, a.g.m., ss. 182.

olan kişi gelinin en yakınıydı (ablası, halası, vs.). Geline, kıyafetlerini giymesi için yardımcı olan kişiye damat tarafından bahşiş verilirdi. Gelinler bu giysileri üç gün, bir hafta ya da on gün boyunca giyerlerdi.

Günümüz düğünlerinde ku̇tni elbisesi tercih edilmemektedir. Bu elbisenin gelinin yakınları tarafından giyildiği de görülmektedir. Gelin için Ardeşen, Pazar veya Rize-Merkez'den gelinlik alınmaktadır. Gelinlik alınırken gelinin beline bağlanacak olan ve takı merasiminde kullanılacak olan kırmızı kalın kurdeleler, gelin duvağı ve beyaz topuklu ayakkabı da alınmaktadır. Gelinlikle ilgili masraflar damat tarafından karşılanmaktadır (K. K. 30).

1. 3. 11. 2. Damatlık

Geçmiş yıllarda Çayırdüzü köyünde, damatlar damatlık ya da takım elbise giymemekteydi. Damatların düğünlerde giydiği yöresel kıyafet şu parçalardan oluşurdu:

Başlık (Başluği) : Erkeklerin başına bağladığı yöresel bir başlık. Genelde siyah renklidir. Giyilen giysinin kumaşından yapılabileceği gibi, koyu renkli farklı bir kumaştan da dikilebilir.[867] Başlığın yanlarında sarkaçları vardır. *Şilafi* adı da verilir (K. K. 29).

Entari (Anteri) : Bir üst giysisi.[868] Çayırdüzü köyünde gömleği ifade eder. Ketenden yapılır. Damadın düğünde giydiği gömlek genellikle çizgili olur.

Hamaylı (Xamaili): Omuzdan çapraz bir biçimde takılan pirinçten yapılmış zincirli bir çeşit muska.[869]

Çıkvar Pantolonu (ǯikva Şalvari-Pontuli) : Çıkvar.[870] Belden dize kadar şalvar gibi geniş olup dizden aşağısı dar biçimde inen yöresel bir erkek pantolonudur. Genellikle siyahtır (K. K. 29).

Çorap (ǯendeçi[871]) : Yünlü veya pamuklu olan çoraplar beyaz renklidir.[872]

---

[867] Salman, a.g.m., ss. 180.
[868] Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 43.
[869] a.g.e., "xamaili", s. 944.
[870] Salman, a.g.m., ss. 180.
[871] Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 986.
[872] Salman, a.g.m., ss. 180.

Bu kıyafetlerin altına çabla ya da kara lastik giyilir.

Geçmişte bu kıyafetleri köy kadınları dokurdu (K. K. 4). Kenevirin yasaklanmasından sonra ilçelerde ya da şehirlerde satılmaya başlandı. Ancak köyde herkes bu kıyafetleri satın alamazdı. Zamanla damatlıkların veya takım elbiselerin yaygınlaşmasıyla bu giysiler sadece satıcılarda bulunur hâle geldi. Köyde bu giysileri giymek isteyenler, bu giysilere sahip olanlardan ödünç alır, giyer ve geri verirdi (K. K. 15).

Günümüzde damatlar, damatlık giymektedir. Damatlığı, kravatı-papyonu, gömleği ve damat ayakkabısını erkek tarafı almaktadır. Düğün alışverişinde kız tarafı, takı töreninde takılmak üzere damada bir saat alır. Bu saati damada, gelinin babası ya da abisi takar (K. K. 30).

1. 3. 11. 3. Ağız-Burun Bağlama

Geçmiş yıllarda yapılan düğünlerde gelinler, sadece gözleri görülecek şekilde, ağız ve burnunu başındaki çemberiyle ya da mandili ile kapatırlardı (K. K. 54). Bu geleneğe köy halkı *çxindi eʒaḱoru*[873] demekteydi (K. K. 4). Nişandaki yüz örtme âdeti, düğünde kendini ağız-burun kapama âdetine bırakırdı. Kapanan bu çember düğün boyu, düğünden sonra da kapalı dururdu. Ancak gelin bunu eşi için değil eşinin ailesi, komşuları ve çevresi için yapardı. Yeni gelinin, ağzını erkeklerin yanında açması çok ayıp karşılanırdı (K. K. 2, K. K. 65). Bu yüzden hep kapalı durmalıydı. Bu gelenek yeni gelinin sessiz olması, ulu orta konuşmaması, evliliğin ilk dönemlerinde diline mukayyet olması ve saygılı olmasını temsil ederdi.

Günümüzde bu âdet uygulanmamaktadır.

1. 3. 11. 4. Düğünün Safhaları

1. 3. 11. 4. 1. Düğün alayı ve gelin alma

Geçmiş yıllarda yapılan düğünlerde, damat alayı damadın evinden çıkıp da gruplar hâlinde ve türküler eşliğinde kız evinin olduğu yere kadar yürüyerek giderdi. Eğer kız tarafı farklı bir köydeyse damat tarafının sabahın erken saatlerinde kız tarafının

[873] Burun bağlama. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 117, 243.

evine varması gerekirdi. Bu yürüyüşe bütün köy halkı katılabilirdi. Hatta köyün yaşlı büyükleri baston yardımıyla yürüyüp düğün alayına katılırdı (K. K. 6). Düğün alayı yürürken damat tarafından bazı erkekler silah atımları yapardı, bir yandan da tulumcu *yol havası*nı çalar, atma türküler söylenirdi. Düğün alayı hareket halindeyken türkü söyleyen iki grup olurdu. İlk grup, atma türküyü söyleme anında kol kola girerek ve olduğu yerde durarak türkülerini söylerlerdi. Daha sonra tekrar yürümeye devam ederlerdi. Sonra ikinci grup, aynı şekilde karşılık verirdi (K. K. 5). Düğün alayı gelin evine kadar bu şekilde ilerlerdi. Tüm bunlar olurken damat, gelini alacak olan alaya katılmayıp kendi evinde gelinin gelmesini beklerdi. Çünkü gelini almaya damat gidemez, damadın babası, amcası ve abisi giderdi (K. K. 36).

Damat alayı kız evine geldiği zaman ƙuťniyi giymiş olan gelin, odasında hazır beklerdi. Gelin evden çıkmadan önce evdeki içi sıvı dolu bütün kaplar ters çevrilerek boşaltılırdı.[874] Damat alayının kapıya geldiğini duyan kız tarafı gelini alıp kapıya getirirdi. Bu esnada tulumcu *gelin çıkarma havası* çalardı (K. K. 5). Gelin kendi evinden çıkarken başı ve yüzü şayi ile örtülü olurdu (K. K. 28). Gelinin abisi ya da amcası, gelinin koluna girerek evin dış kapısına yakın bir yere gelirlerdi. Gelinin kaynatası, kızı evden çıkarmamaya çalışan (kız tarafından) birine belirli bir bahşiş verirdi. Daha sonra kaynata, kabzalarında bulunan iki bıçağı kabzalarından sıyırarak, birini kapının üst-sağ kısmına diğerini de alt-sol kısmına saplardı. Gelin, bu kapıdaki saplanmış bıçakların ortasından geçip dışarı çıkardı. Gelin kapıdan çıkarken kapının sağında ve solunda birer kişi bulunurdu. Bu kişiler, gelinin gittiği eve bereket götürmesi için bozuk para, buğday, pirinç ve ince ince kesilmiş kâğıtları karıştırıp gelinin başından aşağı saçarlardı (K. K. 8, K. K. 43). Gelinin kaynatası, gelin bıçakların arasından geçip kapıdan çıktıktan sonra bıçakları sapladığı yerlerden çıkartarak tekrar kabzalarına sokardı (K. K. 51). Gelinin çıkmasıyla birlikte damat alayı silah atımları yapardı. Gelini alan damat tarafı türküler söylerdi:

Oyna enişte oyna
Bu senin düğünündür
E ne mutli canune
En şerefli günündür (K. K. 36)

[874] Örneğin; turşu kabı, ayran kabı gibi.

Günümüz düğünlerinde, gelin almadan önce, sabah erkenden gelin ve gelinin yakınları kuaföre giderler. Gelin, başını ve makyajını yaptırarak gelinliğini giyer. Gelinle birlikte, gelinin ve damadın yakınları saçlarını ve makyajlarını yaptırabilirler. Daha sonra damat, gelini kuaförden alarak gelin evine bırakır. Kuaför masraflarının hepsini damat tarafı karşılar (K. K. 30).

Gelin alma yapılacağı için gelin ve damadın yakınları gelinin evinde ve etrafında toplanırlar. Köylüler gelin evine genellikle arabaları ile giderler ve bazı insanlar yollarda durup silah atımları yaparlar. Tulumcu yol üzerinde tulumu çalmaz, gelin evine yakın bir yerde tulumunu şişirmeye başlar. Herkes gelin evinin önünde toplanınca tulumcu tulumunu çalar ve atma türküler söylenir. Ardından gelin, babası veya amcası tarafından kapıya getirilir. Baba veya amca gelinin beline kırmızı kurdelesini dua ederek bağlar. Damat ve damat tarafı kapıda beklerler. Gelinin evden çıkarılması için damat tarafından bahşiş istenir. Âdet gereği aileler arasında şakalaşmalar olur. Damat bahşişi verdikten sonra evin içerisindeki herkes evden çıkmaya başlar. Herkes evden çıktıktan sonra en son gelin çıkar. Gelin evden çıkarken sağ ayağı ile çıkması gerekir. Damat, evden çıkan gelinin elinden tutar ve alkışlar eşliğinde gelini alarak gelin arabasına doğru ilerlerler. O esnada kız tarafından bazı kızlar, gelin ve damadın başından aşağı birtakım süsler saçarlar. Silah atımları ve alkışlar eşliğinde gelin ve damat arabalarına binerler ve düğün salonuna giderler (K. K. 30).

1. 3. 11. 4. 2. Karşılama

Geçmiş yıllardaki düğünlerde, gelin kapıdan çıkarıldıktan sonra damat evine kadar ya yürüyerek ya da at üzerinde getirilirdi. At ile gelin getirme durumu genelde uzak köylerden gelin getirildiğinde olurdu. Onun haricinde köy içi yapılan evliliklerde ya da yakın köylerle yapılan evliliklerde gelinler, damat evine kadar düğün alayı ile beraber yürürdü. Gelin yürürken gelinin akrabaları da onunla birlikte yürürlerdi. Bu yürüyüş esnasında tulum eşliğinde atma türküler söylenirdi. Burada çalınan tulumun kaidesi yol havası olurdu (K. K. 5).

Gelin, damadın evine yaklaşınca baş kısmını örtecek bir şemsiye tutulurdu. Şemsiyeyi tutan kişi ise gelinin abisi, amcası ya da dayısı olurdu. Şemsiyenin tepesine renkli renkli balonlar bağlanırdı. Gelin, damat evine yaklaştıktan sonra belli bir

mesafede yanındaki toplulukla birlikte beklerdi. O esnada damat, tulum horonunda olurdu. Gelinin geldiğini gören horon halkasındaki kişiler damada;

Hey!
Gelin geldi kapıya!
Enişte çık meydana!

şeklinde seslenirdi. Bu sesi duyan damat, horondan çıkarak gelini selamlamaya giderdi. Buna *karşılama* adı verilirdi (K. K. 29). Damat, geline üç adım mesafe kalasıya kadar ilerler ve durup başlığını çıkararak geline selam verirdi.[875] Ardından saygı ve hürmet çerçevesinde kendi ekseni etrafında dönerek tüm düğün alayını selamlayıp geri dönerdi (K. K. 5). Daha sonra *mangali geleneği* başlardı.

Günümüz düğünlerinde bu uygulamalar yapılmamaktadır.

1. 3. 11. 4. 3. Mangali geleneği

Mangali geleneği esasen düğün gününün tek bir aşamasında yapılan bir gelenek değildir. Bu gelenek, düğünün başından sonuna kadar devam eder. *Mangali,* Laz düğünlerinde, düğünün bir parçası olarak gelinin dayısı tarafından kurulan ve erkek tarafından çeşitli hediyelerin istendiği eğlencedir. Buradaki istekler genellikle temsilî olarak yerine getirilir.[876] Mangali geleneğinin adı zamanla mangal olarak da söylenile gelmiştir. Düğünde bu görevi üstlenenlere de *mangalcı* denir. Gelin tarafının mangalcısı gelinin dayısı olabileceği gibi gelin tarafında öne çıkan bir kişi de olabilir. Aynı şekilde erkek tarafının mangalcısı da erkek tarafında öne çıkan bir kişi olmalıdır. Bu kişiler genellikle halk tarafından da sevilip sayılan ve sözüne itimat edilen kişilerden olurlar (K. K. 5, K. K. 30).

Geçmiş yıllardaki düğünlerde, karşılama geleneğinden sonra, kız alayı damat evine doğru yürümeye devam ederdi. Aynı anda damat tarafından bir alay da kız alayını karşılardı. Damat tarafının grubuna karşılık da kız tarafından bir grup öne çıkar ve kız

[875] Geçmiş yıllarda, karşılama ile ilgili ilginç bir hadise yaşanmıştır. Köyde, askerliğini yapan bir gencin düğünü yapılmaktadır. Gelinin kaynatası gelini alarak evine doğru getirdiğinde köy halkı damadın gelini karşılamasını istemektedir. Damat köye gelip başlığını çıkararak gelini selamlayamayacağına göre damat tarafı bu duruma bir çare bulmalıdır. En sonunda köylüye, damadın fotoğrafı gösterilmiş ve gelin bu şekilde karşılanmıştır (K. K. 29).
[876] Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "mangali", s. 472.

tarafının isteklerini dile getirirdi. Bu grupların sözcüleri mangalcılar olurdu. Kız alayının mangalcısı, damat tarafını zora sokacak, o günün koşullarında elde edilemeyecek ya da olağanüstü isteklerde bulunurdu (K. K. 5). Bu istekler bazen atma türkü şeklinde bazen de sözlerle dile getirilirdi. Damat tarafının mangalcısı da bu istekleri damat tarafına iletmek için grubuyla beraber damat evine geri dönerdi. Damat tarafı, bu isteklerin yerine getirileceğini söyleyerek istenilenleri mangalcıya sanki vermiş gibi sözler söylerdi. Damadın mangalcısı da bu istekler yerine gelmiş gibi hareket ederek tekrar kız alayının yanına giderdi. Kız alayının mangalcısı, bu sözde istekler yerine gelmiş gibi davranırdı. Ancak ardından yeni isteklerde bulunulur ve bu istekler aynı şekilde damat tarafına iletilirdi. Bu durum iki-üç sefer tekrarlandıktan sonra kız tarafının kalabalığı sonunda damadın kapısının önüne kadar yürümüş olurdu (K. K. 5). Damat evinin önünde toplanan kalabalığın içinde mangalcıların konuşması şu şekilde olurdu:

Mangalcı (Kız Tarafı) – Damadın babası nerede?

Mangalcı (Erkek Tarafı) – Misafirler evde üşümesin diye dağa odun getirmeye gitti.

Mangalcı (Kız Tarafı) – Bu kadar insan buraya kadar yürüdü ve yoruldu. Bu kadar insanı evinizde ağarlayabilecek misiniz?

Mangalcı (Erkek Tarafı) – Ağırlayacağız.

Mangalcı (Kız Tarafı) – Bu insanlara sofra kurabilecek misiniz?

Mangalcı (Erkek Tarafı) – Kuracağız.

Mangalcı (Kız Tarafı) – Biz kız tarafı olarak yaylada sağılmış bir küp bal istiyoruz. Bu kış mevisiminde yaylaya çıkıp getirebilecek misiniz?

Mangalcı (Erkek Tarafı) – Getireceğiz.

Mangalcı (Kız Tarafı) – Gelinimiz için çamaşır makinesi istiyoruz, alacak mısınız?[877]

Mangalcı (Erkek Tarafı) – Alacağız. (K. K. 5)

[877] Geçmiş dönemlerin koşullarında çamaşır makinesi almak mümkün değildir. Amaç damat tarafını zora sokmaktır (K. K. 5).

Bu şekilde damat evinin önünde de son kez istekler söylenir ve bu istekler de damat veya damadın ailesi tarafından gerçekleştirilmiş gibi hareket edilirdi. Burada amaç halkı eğlendirip güldürmekti. Kız tarafının olağanüstü istekleri ve damat grubunun cevapları söz düellosuna dönüşerek ortamda bir hayli eğlendirici hava yaratırdı.

Günümüzde mangali geleneğinin bu aşaması uygulanmamaktadır.

1. 3. 11. 4. 4. Gelinin eve girmesi

Geçmiş yıllardaki düğünlerde, mangali geleneği esnasında damat evinin kapısına kadar getirilen gelin, damadın önünde dururdu. Damat, gelinin şemsiyesini tutan kişiye ya da mangalcıya biraz bahşiş verirdi. Bahşişi alan kişi şemsiyeyi damada devrederdi. Açık konumda olan şemsiyeyi alan damat şemsiyeyi kapatırdı.[878] Yani şemsiye ilk açılıp gelinin başına tutulduktan sonra bu şemsiyeyi kapatan ilk kişinin damat olması gerekirdi. Gelinin başına şemsiye tutulması, geline güneş ve yağmurun bile zarar vermesinin istenmeyeceği mesajını damat tarafına yansıtmaktı (K. K. 40).

Damat şemsiyeyi kapattıktan sonra orada bulunan bir büyük, bu evliliğin mutlu sürmesi için bir konuşma yapardı. Bu konuşmayı yaparken de sözlerin nâmeli olmasına özen gösterirdi. Konuşma bittikten sonra herkes bu çifti alkışlardı ve damat elindeki bozuk para, pirinç ve buğday karışımını gelinin başından aşağı 3 sefer saçardı. Ardından geline damat tarafından bir hediye verilirdi. Bu hediye bir eşya da olabilirdi. Hediye verildikten sonra gelin, düğün alayı ile birlikte eve girerdi. Gelin eve girdikten sonra damat da evin önündeki insanları sağ elini göğsüne koyup selamladıktan sonra köy halkının alkışları eşliğinde eve girerdi (K. K. 5).

Gelin eve girdikten sonra kız tarafının mangalcısı, gelini damada teslim eder ve ona iyi bakmasını tembihlerdi. Ardından gelin kendi odasına çekilir ve dışarı çıkmazdı. Gelin odasına çekilince orada *kuli* denen bir tabureye otururdu. Oturduğu zaman kucağına küçük bir erkek çocuğu verilirdi. Kucağa verilen bu çocuk, genellikle yürümeye başlamamış bir erkek çocuğu olurdu. Bunun anlamı, çiftin ilk doğacak çocuğunun erkek olmasının istenmesi ya da bolca erkek çocukları olmasının istenmesiydi. Gelin de kucağına oturtulan bu erkek çocuğuna beyaz bir mendil bağlardı.

[878] Bazı köy düğünlerinde, damadın şemsiyeyi kapatırken zorlanması için şemsiyenin direğine düğüm yapılırdı.

Gelinin beyaz mendil vermesinin anlamı, gelinin bu erkek çocuğunun bahtının açık ve güzel olması temennisinde bulunmasıydı (K. K. 2).

Bu aşamadan sonra gelin ve damat tarafının aileleri, damat tarafının evinde ya da avlusunda toplanmış olurdu. Bu toplanma ise genellikle öğle ve ikindi saatlerine denk gelirdi. Bu saatlerde, ertesi günün sabahına kadar oynanacak horon halkaları kurulurdu. Bir taraftan da yemek sofraları hazır edilirdi (K. K. 5, K. K. 43).

Günümüzdeki düğünler artık köyün içinde değil düğün salonlarında yapıldığından düğünün bu aşaması da uygulamadan kalkmıştır. Artık gelinler, düğün oyunları bitip düğün salonundan çıktıktan sonra damat evine girmektedir.

Günümüzdeki düğünlerde gelinin damat evine girmesinden önce, gelin ve damat yakın akrabalarla birlikte düğün salonundan ayrılırlar. Ardından gelin ve damat gelin arabasına binerler. Gelin arabasının salon yerinden ayrılmasıyla akrabaların arabaları da ardından giderek kornalar eşliğinde konvoy oluştururlar. Daha sonra yakın akraba ve arkadaşlar çiftin evine gelirler. (K. K. 30).

1. 3. 11. 4. 5. Düğün yemeği

Geçmiş yıllardaki düğün yemekleri, sabah erkenden kalkılıp yapılırdı. Düğün yemeği damat evinde ya da bahçesinde verilirdi. Kız tarafının düğünde yemek yapma mesuliyeti yoktu. Yemeği yapma ve servis etme damat tarafına aitti. Ancak eğer kız tarafı isterse damat tarafına yardım edebilirdi. Yemekler için uzun sofralar kurulurdu. Davete gelen misafirler için önceden köy halkından toplanmış tabak, çanak, çatal, tahta kaşık gibi malzemeler hazırlanır ve sofraya konulurdu. Yemekler bu sofraların ortalarına konur ve herkes bir tabaktan yemek yerdi. Eğer yeteri kadar tabak varsa herkes kendi önünde yemek yiyebilirdi.

Herkes bir masaya aynı anda oturamayacağı için yemek faslı birkaç gruptan oluşurdu. Yemek masasından kalkanlar horona katılır ve yemek yemeyenler horon halkasından ayrılıp yemek masasına otururdu. Yemek masasına kadınlar ve erkekler birlikte oturmazlardı. Önce erkekler için yemek hazırlanırdı. Kadınlar ise kendi aralarında mutfakta yemek yerlerdi (K. K. 5).

Geçmişteki köy düğünlerinde yapılan yemekler şunlardır:

1. Makarna (Makarina)[879]

2. Baklava[880]

3. Muhlama (Ceťağaneri)

4. Ekşaşi

5. Sütlaç

6. Pilav

7. Hoşaf (Hoşafi) (K. K. 8, K. K. 28, K. K. 43)

Günümüzdeki düğünler genellikle yemeksiz yapılır. Düğün salonlarında hazır kuru pasta ve meyve suyu ikram edilir. Bu görevi de salonun garsonları yapmaktadır. Masalarda kadınlar ve erkekler karışık oturmaktadır.

1. 3. 11. 4. 6. Mangali geleneğine devam

Geçmiş yıllardaki düğünlerde yemek faslından sonra yemek masasının üzeri boşaltılırdı. Yemek masası evin ortasına yerleştirilirdi. Üzerine de bir saat konulurdu. Daha önce mangali geleneğini icra eden mangali grupları masanın etrafına toplanırdı. Kız tarafının mangalcısı saati eline alarak saatin kendisine seslendiğini söylerdi. Burada saat vasıtasıyla kız tarafının erkek tarafından istekleri dile getirilirdi (K. K. 5). Kız tarafı ve erkek tarafının mangalcıları arasında şu konuşmalar geçerdi:

- Saat ne diyor?
- Beş çift koyun çorabı istiyor.
- Saat ne diyor?
- Bir horoz istiyor.
- Saat ne diyor?
- 10 adet mermi istiyor.

[879] El yapımı makarna geçmiş düğünlerin vazgeçilmez yiyeceğiydi. Köy halkı sırf makarna yemek için bile düğüne gidebilirdi (K. K. 43). Karabuğdaydan yapılırdı. Makarna çok yendiğinden küçük tabaklara değil de büyük demir sinilere koyulurdu. Bu siniler de sofranın ortasına konur ve herkes bu sinilerden ortak olarak yerdi. Makarna, köyde *makarina* olarak telaffuz edilmektedir.

[880] Geçmiş yıllarda günümüzdeki gibi çeşit çeşit baklava türü olmazdı. Yöredeki baklavalar mısır unuyla yapılırdı. Açılan yufkaların arasına mısır unu serpilirdi. Dolayısıyla bu baklava günümüz baklavalarından çok sert olurdu (K. K. 20).

- Saat ne diyor?
- Ondörtlü tabanca istiyor.
- Saat ne diyor?
- Büyük bir kabak istiyor.

Bu istekler, genellikle köye ya da yöreye has ne varsa o konular üzerinden sıralanırdı. Damat tarafından istenilenler, saatin durduğu masaya konurdu. Masaya sığmayan istekler ise *çonçi* adı verilen mısırın yapraklarından yapılan halıya benzer bir eşyanın üzerine serilirdi.[881] Ancak bu istekler hemen yerine getirilmezdi. Kız tarafı ve erkek tarafı mangalcıları arasında belli bir söz düellosu, şakalaşma, birbirlerine takılıp alay etme gibi eğlendirici durumlar yaşandıktan sonra bu istekler masaya serilirdi. Burada amaç, düğün topluluğunu eğlendirip güldürmekti (K. K. 2, K. K. 5).

Bu gelenek günümüz düğünlerinde uygulanmamaktadır.

1. 3. 11. 4. 7. Helesa yalesa geleneği

Helles sözcüğü Yunanların kendilerini ifade etmek için kullandıkları bir kelimedir ve Yunan denizciler halat çekerken birbirlerini gaza getirmek için tam olarak "Helesa, yalesa, heyamola, yusa yusa hop!" diyorlardı.[882]

Geçmiş yıllardaki düğün sürecinde eğlenmek amacıyla evin ocak kısmına asılan klemuri zincirinin etrafında toplanılırdı. Toplanan kişiler, hem gelin hem de damat tarafından oluşabilirdi. Bu kişiler birbirleriyle atışma yaparlardı. Atışmaya başlamadan önce bir kişi klemuri zincirine çıkar ve zincirdeki basılacak yerlere ayaklarını sabitleyerek ayakta sallanmaya başlardı. Etraftaki kişiler zincire çıkan kişi hakkında ya da düğün sahipleriyle ilgili atışmaya başlarlardı. Ancak atışma esnasında aileler arasında darılma ya da küsme olmaz ve hep birlikte eğlenilirdi. Atışmanın bazı kısımları bir kişi tarafından söylenirken bazı kısımları toplu çekilde seslenilerek söylenilirdi:

İşte gelduk başlayalum,

---

[881] Ayrıca bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "çonçi", s. 114.

[882] Hiçyılmaz, Çamlıhemşin Seyahatnamesi, s. 211.
Çayırdüzü köylülerine göre *essa* kelimesi *çek* anlamına gelmekte olup "helesa yalesa" nakaratı sadece düğünlerde değil topluca yapılan zor ve ağır işlerde de söylenmektedir (K. K. 1). Bu nakarat insanları teşvik etmektedir.
Helesa yalesa geleneğinin hikâyesi Hiçyılmaz'ın sözü geçen eserinde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Ayva dali taşlayalum
Bu yıl da burda kişlayalum
Helesaaaa yalesaaa, hellimoni he hisa, hisa hoy! (Hep birlikte söylenir)

Ǩurǩuzi'nin duguni var,
Alişmayun bi güni var
Bikaç kilo da uni var,
Helesaaaa yalesaaa, hellimoni he hisa, hisa hoy! (Hep birlikte söylenir)

Evlerinun oni asma,
Asmanun daline basma,
Kızi anasinden yosma,
Helesaaaa yalesaaa, hellimoni he hisa, hisa hoy! (Hep birlikte söylenir)

Evlerinun oni hurma,
Hurma yedun burda durma,
Aşçi Hala sen osurma,
Helesaaaa yalesaaa, hellimoni he hisa, hisa hoy! (Hep birlikte söylenir)

Çağir düğun sahibini,
Soylerum tum ayibini,
İsirur mi sahibini,
Helesaaaa yalesaaa, hellimoni he hisa, hisa hoy! (Hep birlikte söylenir)

Aşçinun kazani üçtur,
İçinun dolmasi kuştur,
Bunu yiyen hangi puşttur?
Helesaaaa yalesaaa, hellimoni he hisa, hisa hoy! (Hep birlikte söylenir)[883]

[883] Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, s. 210-211.

Topluca söylenilen nakarat kısımlarından sonra herkes zincire asılı duran kişinin üstüne üşüşürdü (K. K. 3). Ardından başka biri zincire çıkar ve atışmaya devam edilirdi:

Ayşe Hala kocakari
Kazani çeksen yukari
Cazi kudeli kukari (Kuyruklu cadının sopası)
Helesaaa yalesaaa hisa hoy!

Ayşe Hala burda mısın?
Yine eski huyda mısın?
Helesaaa yaleeesa hey limoni hey itsa! (K. K. 3)

Yavaş yavaş başlayalım
Ekşaşa su haşlayalım
Yol ise da başliyalum
Heyamo! (K. K. 1)

Aşçinun kazani üçtur,
İçinun dolmasi güçtur,
Oni yiyen hangi …tur?
Heyamo hey hisa! Heyamolisa!

Bu kazani kaldıralım
Boş ise da dolduralım
Ahbaplara yedirelum
Heyamo hey hisa hey!

Cenkoleron bağum gola (Yayladaki kiler kilitli
Tatlişeni meyevola Tatlı için bayılıyorum
Amʒika komefçat mola Biraz mola verelim)
Heyamo hey hisa hoy!

….. mole ela
Dolo gobar çabla bela
Amseri dogayi bela
Heyamo hey hisa!

(….. ara (verdik) gel
Çarığın bezini asacağım
Bu gece sana bela oldum)

Enişte ƥiya mu cozun
Aya miʒvi muçe nozun
Ham ƙanuni ƥanda kozun
Heyamo hey hisa!

(Enişte ne takılı?
Bir söyle nasıl dayalı?
Bu kanun her zaman var)

A yemeği kociʒadi
Ya di moçe ulun badi
Enişte birden on badi
Heyamo hey hisa!

(Yemeğe bir bak
Bir bak tadı nasıl?
Enişte birden yaşlı oldu)

Enişte cekçasi toli
Him doy kotoçar ar doli
He daşƙimi sodolovi
Heyamo hey isa!

(Enişte gözüne vurunca
O zaman atarsın bir dolu (tabanca)
Ey kardeşim nereye düştün?)

Enişte diyur cenaze
Birakti gitti ..… merze
Hay çöy oni vana merze
Heyamo hey isa!

(Enişte oldu cenaze
Bıraktı gitti …..merzeyi (götürmedi)
Burası köy mü yoksa mezra mı?)

Enişte bedu isari
Heyirsizun gamasvari
Puji domayu masani
Heyamo hey isa!

(Enişte …..
Hayırsız ….. (diz?)
İnek felç oldu)

(K. K. 1, K. K. 26)

Bu gelenek günümüz düğünlerinde uygulanmamaktadır.

1. 3. 11. 4. 8. Düğün oyunları

1. 3. 11. 4. 8. 1. Yüzük – Kamçı Oyunu

Yüzük oyunu geçmişten günümüze değin oynanan bir oyundur. Bu oyun için iki grup belirlenir. Bir grup kaç kişi ise karşı grup da aynı sayıda olmalıdır. En başta kamçı ortaya konulur. Oyunda kullanılan kamçı elleri çok acıtacak bir eşyadan ya da cisimden yapılır. Örneğin; kenarları oyalı bir tülbent kendi ekseni etrafında sürekli döndürülerek çok sert hâle getirilip ikiye katlanır ve kamçı olarak kullanılır.

Yüzüğü elinde bulunduracak olan grup yazı tura atarak ya da başka türlü bir şekilde belirlenebilir. Yüzüğü alan grup, oyunun ilk faslında yüzüğü elinde bulunduran gruptur.

İlk grup ellerini arkaya alarak kendi aralarından birinin eline yüzüğü koyar. Ardından herkes ellerini yumruk hâline getirerek ön tarafa alır. Karşı gruptan yüzüğün kimde olduğu bilinmesi istenir. Karşı grup, yüzüğün olmadığı kişiyi anlarsa o kişinin hangi elinden bahsettiği sorulur, karşı grup da sol ya da sağ el arasında bir karar verir ve "boş" der. Eğer o el gerçekten boş çıkarsa yüzüğü bulmak için bir el ekarte edilmiş olur. Karşı grup daha sonra diğer ellere yönelir. Tek tek hepsini boşaltıp dolu olan eli bulması gerekir. Karşı grup en başta dolu olan eli anladıysa o el için direkt "dolu" deyip yüzüğü alabilir. Eğer karşı grubun boş dediği el dolu çıkarsa ya da dolu dediği el boş çıkarsa oyunu kaybeder ve ilk grup ortada duran kamçıyı elde etmiş olur.

İlk grup kamçıyı elde ettikten sonra oyunu aynı şekilde oynayıp kazanırsa karşı gruptaki herkesin bir eline kamçı ile hızlı bir şekilde vurur. Kamçıyı kullanan kişi karşı taraftaki grup üyelerinin her birinin bir eline, hiç acımadan çok sert biçimde vurur. Karşı grubun elleri kıpkırmızı olup şişse de durum değişmez. Kamçıyı vuran kişinin karşı gruba acımadan vurması bu oyunun bir kuralıdır. İnsanların canı çok yandığı için bu oyuna *kamçı oyunu* adı da verilir.

Kamçıyı vuran kişi ilk grubun en başında duran kişidir. Eğer karşı grup üçüncüye kaybederse bu kamçı, ilk grubun ikinci kişisine geçer ve bu sefer kamçıyla vuran ikinci kişi olur. Böylelikle herkes kamçıyı kullanmış olur.

Oyun bu şekilde devam ettiği müddetçe karşı grup her zaman halk tabirince *dayan yiyen* grup olur (K. K. 14). Karşı grup ne zaman yüzüğün doğru kişide olduğunu

bilirse yüzüğü elde eder. Yüzüğü elde eden karşı grup, ellerini arkaya götürüp yüzüğü birinin eline koyar. İlk grup yüzüğün kimde olduğunu bilirlerse tekrar yüzüğü elde edebilir. Eğer bilemezlerse kamçıyı da kaybedip karşı gruba teslim ederler. Böylelikle avantaj karşı gruba geçmiş olur. Oyun bu şekilde istenildiği kadar oynanabilir. Ancak genellikle oyunu bitirmek için herkesin kamçıyı kullanması beklenir (K. K. 13).

Yüzük oyunu, günümüzdeki düğünlerde düğün anında oynanmamakla birlikte düğünden sonra, düğün sahiplerinin akrabalarıyla toplanarak oynadığı bir oyundur (K. K. 14).

1. 3. 11. 4. 8. 2. Tek mi Çift mi Oyunu

Bu oyunda bir kişi eline yiyecek ürünlerinden belli bir sayıda alır. Örneğin; beş tane fındık. Eline aldığı bu fındıkları saklar. Karşı taraftaki kişi, bu yiyeceklerin tek sayı mı çift sayı mı olduğunu bilmeye çalışır. Eğer bilemezse 5 adet fındığı kendi elde etmiş olur. Eğer bilirse elinde bulunan fındıkları karşı tarafa verir. Böylelikle bu oyun uzadıkça yiyecekler birikmiş olur. Oyunun sonunda ise herkes topladığı yiyecekleri yer. Bu oyun, mısır tanesi, fasulye tanesi gibi yiyeceklerle de oynanır (K. K. 43, K. K. 51).

Bu oyun günümüz düğünlerinde oynanmamaktadır.

1. 3. 11. 4. 8. 3. Tulum Horonu

Düğün öğle vaktinde de akşam vaktinde de başlasa değişmeyen bir şey vardır ki o da düğünün bütün gece sürüp sabah horozlar ötene kadar devam etmesidir. Sabah olasıya kadar düğün topluluğu azalsa da tam olarak dağılmaz.[884] Tulum horonu oynanırken bir yandan da damat tarafının genci yaşlısı havaya mermi atarlar. Yapılacak düğün, damat tarafının maddî durumuna göre bazen üç gün bazen de bir hafta sürebilir.[885] Hatta uzun sürecek düğünler için damat tarafının bir başkasının evini ya da arazisini kiraladığı da olur.[886]

Horon grupları genellikle aynı sülâleden oluşurlar. Örneğin, Kurdoğlu sülâlesi horon oynarken Kaçalin sülâlesinden biri horona katılmaz, Kaçalin'ler oynarken de

[884] Bu durum geçmiş yıllardaki düğünlerde daha sık görülmekteydi.
[885] Düğünün birkaç gün sürmesi geçmiş yıllarda görülmekteydi.
[886] Geçmiş yıllardaki düğünlerde, gelin ayak dönüşünden döndükten sonra da tekrar ev kiralanıp horon oynandığı da olurdu (K. K. 4, K. K. 27). Başka birinin arazinin kiralanmasının sebebi köyde düz arazilerin çok az oluşudur (K. K. 16).

Kuyumcu sülâlesinden biri horona katılmaz. Her sülâle sırayla horon oynar. Yorulan kişi başka bir akrabasına yerini verir. Böylelikle herkes horon oynar ve horon halkası hiçbir zaman boş kalmaz.[887]

Köyde birden çok tulumcu olduğundan bir tulumcu yorulduğunda diğerine devreder.[888] Horon oynayan kişilerin horon kaidesine[889] de çok dikkat etmesi gerekir ve oyunu bozmaması gerekir. Oyunun kontrolünü ise mangalcı sağlar. Bu mangalcının elinde değneği bulunur. Eğer bir kişi horon oyununu bozacak olursa ya da horon oynarken konuşursa bu mangalcı bastonuyla o kişiyi sert biçimde uyarır. Bu uyarıyı da "Yegen sus!", "Konuşma, takip et!" gibi sözlerle yapar (K. K. 5). Eğer kişi, horonu bozmaya devam ederse onu horondan çıkarır. Horonun ilerleyen saatlerinde horonu idare eden bu mangalcının boynuna hediye asılabilir. Bu hediye örülmüş bir atkı veya bir çift çorap olabilir. Mangalcılar günümüzdeki düğünlerde sadece horon halkalarında varlığını korumaktadır. Ancak sert kurallar günümüz düğünlerinde saydamlaşmıştır.

Mangalcı horonun düzenini sağlarken horonun komutasını sağlayan horonun içinde başka biri vardır. Bu kişiye *horonbaşı* denir (K. K. 5). Horonbaşı tulumun kaidesine göre horon grubunu yönlendirir ve "Hayde beraber!", "Şimdi beraber!", "Tulum içun!" şeklinde seslenerek komutlar verir. Horonbaşı olmadan horon oynanılamaz. Çünkü tulumcu ile horonbaşı arasında bir ahenk sağlanmalıdır. Horon grubu horonbaşının komutlarına göre ellerini havaya kaldırır, aşağı indirir ya da ayak ritmini değiştirir. Aynı şekilde tulumcu da horonbaşının komutlarına göre tulumun notalarını değiştirir. Bu yüzden horon grubuna iyi bir horonbaşı gereklidir. Horonbaşı aynı zamanda horon oynayanların türkü söylemesine de öncülük eder. Horon grubundaki herkes horonbaşını dinlemeli ve kendi arasında sohbete dalıp komutları kaçırmamalıdır. Çünkü bir horon, komutlara uyulduğu takdirde ruhunu yakalar(K.K. 5).

Horon oynanırken horonbaşı ve yanındaki iki-üç kişi türkü söyler ve ardından horon halkasındaki diğer kişiler onların söylediklerini nakarat hâlinde tekrarlar. Eğer

[887] Bu durum geçmiş yıllarda görülmekteydi. Günümüz düğünlerinde karışık oynanmaktadır.
[888] Yörede geçmişte ve günümüzde bilinen tulumcular: Tevfik Akatin (Çibarina), Sabit Akatin (Delali), Ahmet Çakır, Mehmet Kuyumcu, Sabit Akatin (Salihina Žabika), Turgay Kuyumcu, Sinan Yeniçırak (Hasoğli) (K. K. 5, K. K. 51).
[889] Hemşin, Rize, Ǯarişka, Ğvandi, Mǯanu, Pilsiz gibi daha adını sayamayacağımız birçok kaide vardır (K. K. 3, K. K. 5, K. K. 7, K. K. 20, K. K. 46). Ayrıca bkz. Saatçi, a.g.e., s. 28-29, Oğuz Yılmaz, *Rize Çamlıhemşin Bölgesinde Görülen Tulum Çalgısının Yapısal ve İcrasal Özellikleri,* (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı, 2017.

horon grubunda atma türkü atabilen kişiler varsa onlar da kendilerini bu tarz ortamlarda göstererek hünerlerini sergilerler (K. K. 3). Atma türkü atan kişiye, karşıdaki kişinin cevap niteliğinde bir atma türkü söylemesi gerekir. Bu atma türkülerde genellikle damadın özellikleri sıralanır ya da kötü bir özelliği varsa o dile getirilerek damat şaka yollu olarak eleştirilir. Bu türküler horon kaidesine uygun şekilde söylenilir ve böylece tulum sesiyle atma türkü arasında bir bütünlük sağlanır. Söylenen bu türküler geçmiş yıllarda çoğunlukla Lazca yapılırken günümüzde Türkçe-Lazca karışık olarak yapılmaktadır:

Attuğumuz mermiler
Çeremete değmiştur

Eniştenun babasi
Bizi …tur etmiştur (K. K. 28)

Oyna enişte oyna
Bu senun düğünundur

Burda utanmak olmaz
Enişte bu cünundur
Çok eyi cünundur (K. K. 28)

Karahan benden korkti
Ceçti yedi denizi

Dün akşam ordaydum
Çalaurdum boynizi

Karahani sen misin?
Žğemi'lerin[890] oküzi

(K. K. 28, K. K. 43)

İşten yeni gelmişim
Takatim yok demeğe

[890] Žğemi köyü, Çayırdüzü köyüne komşu bir köydür. Yeni ismi Yukarıdurak'tır.

Hoşceldunuz çoyüme
Davet ettum yemeğe

Biz da girduk devreye
Gerek yok soylemeğe

(K. K. 8)

Xoloti komoxti e verena Faǯana
Soti vado gadginen okadvaleri ǯana

Yine geldin ey viran Fatma
Dünyayı toplasan bir yerde kalamıyorsun bir yıl [891]

(K. K. 51)

Ağani oxori on	*Evin içinde*
Mosa dok'oru mosa	*Örümcek bağladı*
Çumani gokosasen	*Yarın süpürecek*
Andğa na moxt'u nusa	*Bugünkü gelen gelin*
Miti var elvabado	*Kimse yok yanında*
İktasen misa misa	*Dolaşacak usul usul*
Egere kelvabanna	*Eğer ona uyarlarsa*
Dvodginasen çilisa	*Dikecek kilise*
A peşkiri komomçi	*Bir tane havlu ver*
Upepe dovikosa.	*Terimi sileyim*[892]

(K. K. 19)

Damat, horon halkasına en başında dâhil olmaz ve horondaki bazı kişilerin kendisini çağırmasını bekler. Horonda oynayanlar damadı "Enişteeeee!" şeklinde iki

[891] Bu atma türkü, her evlendiği yerde bir sene bile kalamayan ve en sonunda sekizinciye evlenen Fatma adındaki bir gelin için söylenmiştir (K. K. 51).
[892] "1890 yılında Žğemi köyünden Ğvandi'ye bir gelin gelir. Gelin, damadın ikinci eşidir. Gelinin yakınları tarafından düğün gecesi bu türkü horonda söylenmiştir (Ahmet Yeniçırak (Ziyana Ame – Seçkin Yeniçırak)." (K. K. 19).

kez çağırır ve damat ikisinde de horona girmez. Horon grubu damadı üçüncü kez çağırdığında damat horona girer.

Geçmiş yıllardaki düğünlerde, horon oynanan ev dar ise *daraba*[893] adı verilen, evin duvarlarını ve odalar arasındaki bölmeleri oluşturan kalın tahtalar kaldırılır ve ortam genişletilirdi. Eski evler tamamen tahtadan yapıldığından duvar kısımlarını oluşturan darabaları kaldırmak zor olmazdı. Darabalar kaldırılınca 100 kişilik horon grubu bile oluşturulabilirdi. Horon oynanırken erkekler, sesin çok çıkması için ayaklarını ahşap döşemelere sert biçimde vururlardı. Hatta heyecanlanan kişiler, eline taşlar alıp tahta duvarlara vurarak daha çok ses çıkmasını sağlarlardı (K. K. 3). Horon mekânı olarak eğer bir bahçe seçildiyse bu, insanlar için daha rahat olurdu. Bahçedeki otlar biçilir, horon oynanmaya müsait hâle getirilirdi.[894]

Geçmiş yıllardaki düğünlerde farklı tarzda müzikler çalınmaz veya söylenmezdi. Ayrıca tulum horonunu sadece erkekler oynardı (K. K. 63). Kadınlarla erkeklerin beraber horon oynaması söz konusu değildi. Düğün eğer dışarıda yapılıyorsa kadınlar uzaktan seyrederlerdi. Düğün eğer evin içindeyse kadınlar evin *ǯalemona*[895] denilen hol kısmında toplanıp horonu izlerlerdi. Hatta erkeklerin bu hararetli oynayışlarını izleyebilmek için evin darabalarını kaldırırlardı (K. K. 3). Ancak yine de erkeklere göz göze gelecek şekilde bakılamazdı. Çünkü bu, ayıp karşılanırdı. Bu durum, o an evlenen çiftler, diğer evli çiftler ve nişanlı çiftler için de geçerliydi. Hatta eşine açık açık bakan eşler ayıplanırdı (K. K. 4, K. K. 93). Ancak mizahî yönü olan insanlar arasında bu durum atma türkülere de sebep oluyordu. Geçmiş yıllarda bir düğün akşamı erkekler horon oynarlarken kadınlar da ayrı bir yerde oturuyorlarmış. Bir kadın, kocasından evin anahtarını istemek için erkeklerin horon oynadığı bölüme girmiş. Kocasının anahtarı verebilmesi için horon grubundan çıkması gerekiyormuş. Ancak adamın gönlü horonu bırakmaya el vermediğinden karısına atma türkü atarak karşılık vermiş;

[893] Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "daraba", s. 139.
[894] Çayırdüzü köyünde dik yamaçlar bol olduğundan düz bahçe bulmak oldukça zordu. Bu yüzden çok az ailenin düz bahçesi bulunmaktaydı. Bu sebeple düğün sahibi düz bahçeye sahip olan kişiden bahçesini kiralardı. Bu kira bazen para olarak, bazen de hazır biçilmiş otların bahçe sahibine verilmesi şeklinde olurdu (K. K. 16).
[895] Evin yatak odalarına açılan geniş koridoru. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e. "ǯalemona", s. 983.

Git git yerinde

Yerinde dur yerinde

Ben çikamam oyunde

Oyun çikar elumde (K. K. 93)

Kadınlar eğer tulum horonu oynamak isterlerse farklı bir odaya geçerek erkeklerin oynadığı tulumun sesiyle gizli gizli oynayıp türkü söylerlerdi. Eğer düğün alanından farklı bir yerde oynanırsa horon oynayan kadınların utanıp çekinmeyeceği çok genç ya da yaşlı birisi tulum çalardı (K. K. 51).

Günümüzdeki düğünler genellikle Fırtına Deresi üzerindeki veya Ardeşen'deki salonlarda yapılırlar. Kadınlar ve erkekler toplu hâlde horon oynamaktadırlar. Ancak genelde, horon oynamayan erkekler, düğün salonunun dışarıki kısımlarına sandalyeler koyarak otururlar. Bunun sebepleri, tutulan salonun kapalı oluşundan dolayı içerideki sesin dağılmayışından kaynaklı çok gürültülü bir ortam oluşması ve erkeklerin dışarıda toplanarak daha rahat sohbet edebiliyor olmasıdır. Bu da geçmiş düğünlerde erkek ve kadınların ayrı oturmalarının günümüz düğünlerindeki bir devamı niteliğindedir (K. K. 30).

Geçmişteki ve günümüzdeki horonlarda, mekân dar geldiği zaman sandalyeler ortaya çekilerek; çocuklar, kadınlar ve yaşlılar ortaya oturtulur. Horon halkası da bu masaların etrafından dolaştırılarak horon oynayanların daha rahat oynanması sağlanır. Böylelikle isteyen rahatça horon oynar isteyen de ortada oturarak horonu rahatça izler. Ancak bazen böyle durumlarda bile horon halkasının mekâna sığmadığı, oynayanların sıkıştıkları görülebilir. Çünkü köyde ve yörede tulum horonu çok sevilmektedir. Böyle durumlarda düğün salonunda veya bahçede birden fazla horon halkasının kurulduğu görülebilmektedir (K. K. 30).

1. 3. 11. 4. 9. Düğün sonrası

Geçmiş yıllardaki âdetlere göre düğün gecesi gelinle damat birlikte olmazlardı. Düğün gecesi ile birlikte ilk üç gece, gelin ve damadın odasına damadın yengesi ya da ablası girerdi. Bu kişi, gelin ve damatla birlikte aynı odada uyurdu. Dolayısıyla ilk üç gece gelin ve damat yalnız bırakılmazdı (K. K. 63, K. K. 96). Bunun sebebi, ilk defa

yalnız kalan gelin ve damadın birbirlerine alışmasını sağlamaktı. Bu duruma da *oḱoťoçu* ya da *oḱoťoçare* adı verilirdi.[896] Oḱoťoçu, zamanla bir geceye kadar düşmüştür (K. K. 8). Daha sonraki yıllarda, odada kalan yenge, gece uyumadan evvel odadan çıkarak gelin ve damadı yalnız bırakmıştır. Günümüzde de bu gelenek ortadan kalkmıştır.

Günümüzdeki düğünlerde düğün bittikten sonra, gelin ve damadın aileleri ve yakın akrabaları gelin ve damadın evine gelirler. Bir süre gelin ve damadın evinde sohbet edildikten sonra aile ve akrabalar evden ayrılırlar. Daha sonra gelin ve damat odalarına çekilirler (K. K. 30).

1. 3. 11. 5. Ayak Dönüşü

Yeni evli gelinin üç gün sonra baba evine kocasıyla birlikte gitmesi durumudur. Ayak dönüşüne köyde *ḱuçxe tava* denilir.[897] Ayak dönüşü, zamanla düğünün ertesi günü yapılması şeklinde değişmiştir (K. K. 8, K. K. 30). Gelinin baba evine; gelin, damat ve damat tarafından bir kişi ile birlikte gidilir. Damat, gelini ve kendi yakınını kaynatasının evine bırakarak geri döner.[898]

Geçmiş yıllarda, ayak dönüşüne gidildiğinde gelin ve damadın akrabası, bir hafta boyunca gelinin baba evinde kalırdı. Ancak bu bir hafta, yıllar içerisinde; üç güne, daha sonra bir güne indi. Gelin ve damadın akrabası kalacakları süre kadar kaldıktan sonra tekrar damat evine dönerlerdi (K. K. 51). Dönecekleri gün gelin, önceden hazırlamış olduğu çeyiz sandığını toparlardı (K. K. 31). Damadın evinden birkaç kişi gelin ile damadın akrabasını almaya gider ve sandıkla beraber damat evine gelinirdi.[899] Sonra gelin; kaynatasına, kaynanasına, kaynına ve evdeki diğer sakinlere çeyizin içindeki eşyaları dağıtırdı (K. K. 53). Bu eşyalar; yelek, kazak, mandili ve en çok da çoraptan oluşurdu. Tüm bu eşyalar gelin tarafından el emeği ile örülüp hazırlanırdı.[900] Gelin, akşam olunca odasına geçerdi. Gelin ve damat ilk kez yalnız kalırlardı. Yani

---

[896] Oḱoťoçu, gelinle damadı ilk kez bir araya getirmek, birlikte yatırmak anlamlarına gelir. Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, Uzunhasanoğlu, a.g.e., "oḱoťoçu", s. 711.
[897] a.g.e., "ḱuçxe tava", s. 439.
[898] Daha eski yıllarda damat, gelini ve kendi akrabasını götürmezdi. Gelini, damadın babası götürürdü (K. K. 51).
[899] Bazı aileler ayak dönüşünde de mangali geleneğini uygulardı. Ancak bu sefer kız tarafı değil erkek tarafı isteklerde bulunurdu (K. K. 30).
[900] Geçmişte ve günümüzde Çayırdüzü köyünde, gelinin çeyizini görmek için çeyiz serme geleneği uygulanmamaktadır (K. K. 79).

gelin ve damat ilk gecelerini ayak dönüşünden sonra yaşarlardı. Gelin ve damadın ilk gecesine *oḱopťomar* adı verilirdi (K. K. 63).

Günümüzde ayak dönüşü, düğünün ertesi günü yapılmaktadır. Gelinin baba evinde yemek yenip sohbetler edildikten sonra gelin ve damat evlerine dönmektedir. Bir gün sonra da çift, isterse balayına çıkmaktadır (K. K. 30).

1. 3. 11. 6. Düğünden Sonra Gelin, Kaynana ve Kayınpeder İlişkileri

Geçmiş yıllarda yeni evli gelin hiçbir zaman hizmette kusur etmemeliydi. Her zaman, oturulan odanın ya da mutfağın kapısının yanında ayakta beklemeliydi. Gelin büyük odadaki *ongure*den öteye geçemezdi.[901] Her zaman beri kısımda durup hizmet etmek için ayakta beklemeliydi. Gelin; kaynana ve kaynatanın beden dilinden ne istediğini dahi anlayabilmeliydi.[902] Yapılacak bir iş olduğunda atik davranarak o işi halletmeli, becerikli olmalıydı. Becerikliliği ve hamaratlığı ile evin ve komşuların beğenisini kazanmalıydı. Kadınlarla erkeklerin iç içe oturması mümkün olmadığından gelin de erkekler arasında asla oturup sohbet edemez, onlarla birlikte sofraya oturup yemek yiyemezdi (K. K. 4, K. K. 28).

Gelin, her sabah herkesten önce kalkardı. Sobalı olan mutfak ya da oda için dışarıdan odunları getirir, eğer hazırda yakılacak odun yoksa odun kırar ve sobayı yakardı. Sobanın olmadığı eski zamanlarda ise açık ateş yakardı. Ev halkı uyanmadan odayı ısıtırdı. Ekmek hamuru yoğurur, ekmek pişerken ahır işlerini halleder, sütü sağar ve kaynatırdı. Eski zamanlarda evlerde su akmadığı için en yakın çeşmeden güğümlerle su taşırdı. Kahvaltıyı hazırlardı. Gün içerisinde bahçeye gider, ot biçer ya da çay toplardı. Mısır öğütülecekse mısır çuvalını sırtıyla değirmene taşır, öğütür ve evde mısır ekmeği yapardı. Kısacası evin bütün işlerini gelin yapardı (K. K. 4, K. K. 51).

Gelinin yapması gereken bir başka önemli husus da herkesin yanında ağız ve burnunu mandili ile kapalı tutup kayınpederinin yanında asla konuşmamasıydı (K. K.

---

[901] "Evin tavanından boydan boya geçen kalın ağaç kiriş. Evin büyüklüğüne göre değişmekle birlikte 10-15m uzunluğunda, kalınlığı yaklaşık 50-70cm arasında olur. Uzun ömürlü ve dayanıklı olması bakımından genellikle kestane ağacından yapılır. Bir evde kullanılan ahşap malzemeler arasında en sağlam, en dayanıklı ve en kalıcı olanıdır. Bu yüzden benzetme olarak sağlam ve kalıcı olan insanlara "ongure" denilir." Bkz. Bucaklişi, Aleksiva, Uzunhasanoğlu, a.g.e., "ongure", s. 748.

[902] Çok eski zamanlarda bazı kaynanaların kendi isteklerini söylemeden anlamayan gelinleri eşlerinden ayırdıkları bile olmuştur (K. K. 4).

16, K. K. 27, K. K. 72). Gelin, ev kalabalık olduğu zamanlarda da erkeklerin yanında konuşamazdı. Geline bir şey sorulduğunda eğer o ortamda kayınpederi varsa kayınpederinin duymayacağı şekilde, çok kısık sesle cevap verirdi. Kayınpederi bir şey istediği zaman hemen onu yerine getirir ve tekrar kapının yanında beklemeye başlardı. Evde misafirler olup da bir sohbet ortamı oluştuğunda onlarla birlikte sohbet edemezdi. Çünkü onun ev halkına her an hizmet edebilmesi için ongurenin berisinde, ayakta beklemesi gerekirdi. Bu, kaynatasına ve ev halkına saygı duyduğunu gösterirdi. Gelinin davranışları saygı çerçevesi içerisinde şekillenmeliydi (K. K. 4, K. K. 54).

Gelin, gece herkesin yatma vakti yaklaştığında evi süpürürdü. Evdeki herkesin (ev halkı ve varsa misafirlerin) ayaklarını, leğenin içinde yıkaması gerekirdi. Bu uygulamaya *ayak yıkama (ḱuçxe ombonu)* adı verilirdi (K. K. 4). Gelin, ayak yıkayacağı suyu önceden güğümle ısıtarak ılık hâle getirmeliydi. Gelin, bunu yapmadan ve ev halkı odasına çekilip de yatmadan yatamazdı. Gelinin kendi odasına çekilebilmesi için evdeki herkesin odasına çekilmesi gerekliydi. Gece hâlâ oturan birileri varsa o kişilerin hizmetini görmek için ongurenin berisinde, oda kapısının yanında ayakta beklerdi (K. K. 3, K. K. 4). Herkes odasına çekildikten sonra sobayı söndürürdü. Gece herkesten sonra yatıp uyuyan gelin, sabah da herkesten önce kalkar ve günlük işleri yapmaya tekrar başlardı (K. K. 3).

Gelinin hizmet etmek için ayakta beklemesi durumu, kaynanası veya kaynatasının iznine kadar sürerdi. Kaynanası veya kaynatası geline oturup dinlenebileceğini söylemeden gelin oturamazdı. Eğer kaynanası veya kaynatası bunu hiç dile getirmezlerse eve ikinci bir gelin gelinceye kadar bu durum değişmezdi. İkinci gelin geldiği zaman, ilk gelin görevlerinin bir kısmını ona devreder ve kendi yükü bir nebze hafiflerdi. Ayrıca gelin, eve gelmeden önce evde kendisinden büyük bir elti varsa ya da büyük bir görümce varsa kaynanasına gösterdiği hürmeti onlara da göstermesi gerekirdi (K. K. 5).

Bazen de gelinin ayakta durması ilk erkek çocuğu olana kadar sürerdi. Erkek çocuk dünyaya getiren gelin, işlerini bitirdiğinde artık kapıda beklemesi gerekmez ve uygun bir yere oturup dinlenebilirdi (K. K. 5).

Geçmiş yıllarda evin içinde birden çok gelin bir arada yaşardı. Evlenen çiftlerin evini ayırma durumu yıllar içerisinde oluşmaya başladı. Eve ilk gelen gelin, ikinci gelin

gelesiye kadar evden ayrılamazdı. İkinci gelin gelince ilk gelin evden ayrılır, evin hizmetini ikinci geline bırakırdı. Daha sonra üçüncü gelin gelme durumu varsa da ikinci gelin evden ayrılırdı. Eve gelen son gelin evini ayıramaz, her zaman anne-baba ile oturup onlara hizmet ederdi (K. K. 26). Günümüzde bu durum, köyde yaşamını sürdüren aileler için hâlâ geçerlidir. Ancak evin fertleri Ardeşen'e taşınmışsa, ya da uzak şehirlere taşınmışsa anne babanın yalnız kalma durumu da söz konusudur (K. K. 22). Bazı aileler köyden taşınırken anne ve babasını da alıp gitmektedir. Böyle aileler köyden tamamen ayak kesmemekte, çay hasatı yapılacağı zaman köydeki eski evlerine geri dönmektedir.

Günümüzde gelinin ayakta bekleme durumu söz konusu değildir (K. K. 4). Gelinler genellikle kaynana ve kaynatalarıyla sohbet edebilmektedir. Ancak bazı ailelerdeki gelinler, saygıdan ötürü hâlâ kaynatanın yanında konuşmamayı tercih ederler (K. K. 79). Günümüzdeki gelinler, yukarıda sayılan günlük işleri yapmaktadır. Ancak yeni evlenenler genellikle anne ve babayla aynı evde oturmadıklarından daha esnek ve rahat bir ortam söz konusudur. Öte yandan köyde; gelinlerin çalışkanlığı, hizmet etmesi ve saygısı hâlâ çok önem teşkil etmektedir (K. K. 79).

1. 3. 11. 6. 1. Ağız ve burnun açılması

Geçmiş yıllarda, gelinin ağzı ve burnunu kapaması geleneği aylarca sürerdi. Gelinin ağzını ilk açan kişi genellikle kayınpederi olurdu. Gelin ilk önce kayınpederine bir çift çorap örer ve bu çorabı da kayınpederinin boynuna asardı. Gelinin ağzını açacak olan kayınpeder de karşılık olarak geline bahşiş verir, ardından mandilini aşağı çekip indirirdi. Gelinin ağız ve burnunun açılmasına *çxindi eʒegiʒu* denilmekteydi (K. K. 4, K. K. 43). Gelinin ağzı açıldıktan sonra artık kayınpederinin yanında ağzını kapamasına ve onun yanında susmasına gerek kalmazdı. Ancak gelinler saygıdan ötürü yine kayınpederinin yanında sesini alçaltarak konuşurdu. [903]

Gelinin kayınpeder tarafından ağzının açılması durumu bazen senelerce de sürebilirdi. Bu süre genellikle gelinin erkek çocuk dünyaya getirmesine kadar sürerdi. Erkek çocuk dünyaya getiren gelin, artık ağız ve burnunu kapamazdı (K. K. 51).

[903] Bazı kayınpederler gelinlerine, eve ilk geldiği günden itibaren ağız ve burnunun açık olmasına izin verirlerdi (K. K. 51).

Gelinin çemberini ilk açan kişi kayınpederden başkası da olabilirdi. Bu çemberi açan kişi kim ise, artık bu gelin o kişi ile konuşabilirdi. Gelin artık bu kişinin yanında ağzı açık durabilirdi. Ancak gelin, bahşiş vermeyip de çemberini açmayanların yanında yine ağzı ve burnu kapalı vaziyette dururdu (K. K. 43).

Gelinin ağzı ilk olarak açıldıktan sonra zamanla diğer kişiler de bahşiş verip gelinin ağzını açarlardı (K. K. 8).

Geline verilen bahşiş, geçmiş dönemin şartlarına göre birkaç kuruş ya da birkaç lira olurdu. Bahşişi para olarak vermeyenler bir çift çorap ya da çember de verebilirlerdi (K. K. 51).

Günümüzde bu âdet uygulanmasa da bazı gelinlerin saygıdan ötürü kayınpederinin yanında konuşmadıkları, sohbete dâhil olmadıkları görülmektedir (K. K. 79).

1. 4. ÖLÜM

Doğum ve evlenmeden sonra gelen ve insanoğlunun hayatının -en azından bu dünyadaki- sonra erdiği, başka bir boyuta taşındığı ve bazı inançlara göre sona erdiği geçiş dönemi ölümdür.[904] Ölüm ve ölü ile ilgili âdet ve uygulamalar ölüm öncesinden başlayarak ölüm sonrasında da devam etmekte ve üç temel amaca hizmet etmektedir. Bunlardan ilki, ölenin -öte dünyaya- gidişini kolaylaştırmak, gerek geride kalanların gözünde gerek öte dünyada saygın ve mutlu kişi olmasına yöneliktir. İkincisi, ölenin geri dönüşünü engellemek, böylece geride kalanları ve malın mülkün zararlarından korumaya çalışmaktır. Üçüncüsü ise, ölenin yakınlarının psikolojik ve sosyal durumlarını iyileştirmek, sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamaya yönelik uygulamalardır.[905]

1. 4. 1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

İnsanlar, tecrübeler ve bazı tesadüfî olaylar neticesinde çeşitli durum ve vakaların ölümü haber verdiğine inanmışlardır.[906]

[904] Kabak, *a.g.e.,* s. 671.
[905] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi (b),* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, II. Baskı, 2000, s. 207.
[906] Kabak, a.g.e., s. 676.

1. 4. 1. 1. Hastadaki Psikolojik ve Fizyolojik Değişiklerle İlgili Olanlar

Çayırdüzü köyünde, ölümlü düşündüren ön belirtilerin başında, hastada görülen birtakım fizyolojik ve psikolojik değişiklikler gelir. Hasta eğer, doğduğu köyde değilse köyüne gidip köyünde kalmak, köyünün havasını teneffüs etmek ister. Özellikle en samimi arkadaşlarını gidip görmek ister. Gençlik yaşamında yapamadığı veya yapmadığı davranışları sergiler. Yaşamında hakkına girdiğini düşündüğü kimselerden helâllik almak için çabalar. Evde bulunan aile bireylerine sanki uzak diyarlara gidecekmiş gibi cümleler kurup onlara şefkatli davranır. Aile bireylerine vasiyet niteliğinde cümleler kurar (K. K. 26). Bazı kişiler ise öleceğini hissettiğini söyleyerek kaç gün daha yaşayacağını tahmin edip aile bireylerine bildirir (K. K. 3, K. K. 51).

1. 4. 1. 2. Dinsel Nitelikli İnanmalar

Çayırdüzü köyünde cin ve perilerin insanlarla konuşması da bir ön belirtidir. Cin ve perilerle konuşan insanların bir müddet sonra vefat ettiği çokça görülmüştür (K. K. 5). Cinler genellikle ıssız ve metruk yerlerde bulunan insanlara başkasının kılığına girerek seslenirler. Öte yandan evde otururken gecenin karanlığında cinlerin pencereden seslenmesi de ev halkından birinin öleceğine işaret sayılır. Cinlerin seslendiği kişiler genellikle sağlığı sıhhati yerinde olan, yakın zamanda ölmeyeceği düşünülen kişilerdir (K. K. 5).

1. 4. 1. 3. Düşle İlgili İnanmalar

Halk arasında ölüm habercisi olarak yorumlanan düşler olur. Bu düşü büyük bir insan veya çocuk da görebilir. Bu kişi rüyasında ölen kişinin salâsının okunduğunu ya da kafataslarının bir yerlerden yuvarlandığını görebilir. Bu rüyayı gören kişi genellikle kimseye anlatmaz. Ardından rüya gören kişi ertesi gün veya üç gün sonra rüyasında gördüğü kişilerin öldüğü haberini alır (K. K. 4).

1. 4. 2. Kaçınmalar

Cenazenin yıkanması esnasında kullanılan sabun, kese, sünger vb. malzemeler bir daha hiçbir yerde kullanılmaz ve imha edilirler (K. K. 3).

1. 4. 3. Ölüm Olayının Duyurulması

Ölüm olayını ilk fark eden kişi, aile bireylerine haber verir. Aile bireyleri kişinin öldüğüne kesin olarak kanaat verince yakın akrabalara ve komşulara haber verilir. Eğer kişiler uzaktaysa telefonla aranarak haber edilir. Daha sonra köyün imamına duyurulur. İmam veya müezzin salâ vererek köyün diğer kısımlarında oturanlara ölüm haberini vermiş olur. Eğer kişinin Ardeşen'de de akrabaları varsa, Ardeşen'deki camide de salâ okunabilir. Salâ okunduktan sonra imam, hoparlörden ölünün hangi camide cenaze namazının kılınacağını ve nereye defnedileceği bilgisini de duyurur.

1. 4. 4. Ölümden Sonra Yapılan İşlemler

Ruhun bedenden ayrıldığı fark edildiği zaman, ölünün gözleri kapatılarak yatağa düz bir şekilde uzatılır. Her uzvunun düz durması gereklidir. Çünkü ruhun bedenden çekilmesinin ardından vücut sertleşir ve düz durmayan uzvun düzeltilmesi çok zorlaşır. Vücut düzeltildikten sonra ölünün çenesi başıyla birlikte bağlanır. Bunun sebebi, ölünün çenesinin düşmesinin önlenmesidir. Ölünün bacakları da düzgün duracak biçimde yan yana uzatılır. Gömülene kadar karın kısmına metal bir bıçak konulur. Bu, ölünün karnının şişmemesi içindir (K. K. 3).

Geçmiş dönemlerde, ölen kişi eğer öğleden sonra ya da akşam öldüyse ölünün bulunduğu odaya bir ışık konulup yanında da iki kişi bekletilirdi. Eski yaşam evleri günümüzdeki gibi korunaklı olmadığından herhangi bir hayvanın gelip de cesede zarar vermesi önlenirdi. Gece, cenazenin başında bekleyen bu iki kişiye de cenaze sahipleri belli bir miktar ücret verirdi. Ücret verildiği için de bekleyen kişiler -yanlış anlaşılmaması için- akrabalardan olmayabilirdi. Bu uygulamanın yakın zamanlarda da yapıldığı olmuştur. Ancak ölen kişi artık soğuk hava deposunda bekletilmektedir (K. K. 16).

1. 4. 5. Ölünün Gömülmeye Hazırlanması

Evde yapılan ön hazırlıklardan sonra ölünün toprağa verilmesi için yapılması gerekli olan dinsel ve geleneksel uygulamalara başlanır.[907] Ölünün dinî hükümler gereği

[907] Taş, a.g.e., s. 179.

bir an evvel gömülmesi gerektiğine inanılır. Ancak eğer ölünün en yakınları uzaklardan geleceklerse bir gece soğuk bir yerde ölü bekletilir (K. K. 71).

1. 4. 5. 1. Ölünün Yıkanması

Geçmiş dönemlerde, ölünün yıkanması için sabah erken kalkılıp ailenin evinde ya da bahçesinde büyük bir ateş yakılırdı. Ateşin üzerine sadece cenazede kullanılan kazanlar konurdu. Bu kazanlarda su ısıtılıp cenazenin yıkanacağı bölüm çarşaflarla kapatılırdı. Ölüyü yıkayacak olan kişi gelir ve yardımcılarla birlikte ölü yıkardı.

Günümüzde ölen kişiler, camilerin gasilhane bölümlerinde yıkanırlar. Cenaze yıkanırken göbek bölümüne bastırılır. Bunun sebebi göbek bağından herhangi bir akıntının gelmesini önlemektir. Aynı zamanda cenazenin göbeğine bastırıldığında içerideki pisliklerin mesane yoluyla dışarıya çıkması ve temizlenmesi sağlanır (K. K. 3). Cenazenin bedeni, ölü yıkayıcı tarafından temizlenir ve ardından gusül abdesti aldırılır.

Geçmişte ve günümüzde kadın cenazesini kadın, erkek cenazesini de erkek yıkamaktadır. [908] Ayrıca, cenazeyi yıkayan, su döken kişilere ayrı ayrı ücretleri verilmektedir (K. K. 4, K. K. 16).

1. 4. 5. 2. Ölünün Kefenlenmesi

Yıkanan cenaze kefenlenmeye başlanır. Çayırdüzü Köyü Cami'nin bir bölümünde sürekli olarak kefen kumaşı bulundurulmaktadır. Herhangi biri ihtiyaç duyduğunda buradan kumaş alır, daha sonra da aldığı kadar kumaşı tekrar camiye bırakır (K. K. 15, K. K. 16).

Kefen kumaşında hiçbir dikiş olmamalıdır (K. K. 51). Kefen 3 ya da 5 parçadan oluşur. Cenazenin çenesi tekrar başı ile birlikte bağlanır. Ölünün ayak başparmakları yan yana getirilerek birbiri ile bağlanır. Ölünün kollarının yanlara düşmesini engellemek için belinin yan kısımlarına bir kuşakla sabitlenir (K. K. 3). Kadınlar için bir parça kefen kumaşından uzun etek yapılır. Diğer parça da gömlek gibi biçilerek cesedin üzeri sarılır. Ayrıca kadınların göğüslerini örtmesi amacıyla dikip giydikleri

[908] Geçmiş dönemlerde Halisena adlı kadın, kadın ölüleri yıkamasıyla da bilinirdi (K. K. 6, K. K. 54).

cosluği yani *göğüslük* biçiminde bir parça daha biçilir (K. K. 51). Kefen kumaşından yapılan bu parça ile de kadının göğüs kısmı örtülür.[909]

Cenaze, tabutu ile birlikte genellikle evin ǯalemona denilen bölümünde ve yüksekte, yüzü kıbleye bakacak şekilde öğle ezanına kadar bekletilir (K. K. 4).

1. 4. 5. 3. Ses Verme ve Cenaze Evi

Ölünün yakınları sabahtan itibaren cenaze evine gelmeye başlarlar. Köylünün ve ölü yakınlarının baş sağlığına gitme durumuna *ses vermeye gitme (nena meçamu)* denilir. Ayrıca ölü yakınları, ziyarete giderken *baş sağlığına gitme* tabirini kullanmaz.

Kefenlenen cenazenin başı, üst kısımdan bir iple bağlıdır. Ölünün en yakınları cenazenin başına geldiğinde cenazenin yüzünü görmek isterlerse bu ip çözülür ve ölünün yüzü yakınlara gösterilir. Bazı yakınlar, ölüyü öperler ve hüzünlenerek ölü ile konuşurlar. Tabutun üzeri tahta kapakla örtülmez. Günümüzde her cenazede kullanılan yeşil renkli, üzerinde ölümle ilgili ayetlerin yazılı olduğu bir örtü tabutun üzerine serilir. Cenaze eğer kadınsa hayattayken kullandığı bir örtüsü, tabutun üzerinde serili olan yeşil örtünün üzerine, ölünün baş kısmına denk gelecek şekilde serilir. Cenazeyi ziyarete gelen kişiler cenazenin yüzünü her görmek istediğinde ölü yakınları tarafından tabutun üzerindeki örtüler kaldırılır, kefenin baş kısmındaki ip çözülür ve kefen örtüsü aralanarak ölünün yüzü görmek isteyene gösterilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ölünün mahrem yerlerinin gösterilmemesidir.

Eğer ölünün yüzü, korkunç bir hâlde değilse, yüzü parlaksa, hatta gülüyor vaziyetteyse ölünün ruhunun rahat olduğu, canını kolay teslim ettiği, azap görmediği, ruhunun cennete gideceği düşünülür. Aksi hâlde ölünün ağzı açık, gözleri kaymış, rengi atmış ve korkunç bir vaziyetteyse ruhunu çok zor teslim ettiği, başlayan ahir hayatının hiç iyi olmadığı ve azap gördüğü inancı vardır. Ölü yakınları, bir nevi bunu merak ettikleri için de ölünün yüzüne bakıp ahir hayatındaki durumunu tahmin etmek isterler (K. K. 96). Bunun yanında eğer ölü; Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan Cuma gecesinde[910]

[909] Kaynak kişiler ölünün gözlerine, burnuna ve kulaklarına pamuk koyulmadığını ifade etmişlerdir (K. K. 3, K. K. 51).
[910] İslam'a göre geceler önden gelir. Dolayısıyla Cuma gecesi, Perşembe akşamı başlar (K. K. 96).

ölmüşse, kandil günlerinde ya da gecelerinde, bayram günlerinde ya da gecelerinde ölmüşse bu kişinin iyi ve hayırlı bir hayat sürdüğüne inanılır.

Ses vermeye gelen cenazenin yakınları içlerindeki acıdan dolayı kimi zaman ölüye seslenişlerde bulunurlar:

E nana-şkimi !	(Ey benim annem!)
Nur içinde yat,	
E tatli nana-şkimi !	(Ey benim tatlı annem!)
Govağareri[911]…	(Kurban olayım…)
E çona-şkimi !	(Ey benim ışığım!)
E nana-şkimi !	(Ey benim annem!)
E na si gogağari !	(Seni tüm sevgimle çevreleyeyim!)

Bu sözleri; ölünün çocukları, yeğenleri, torunları sık sık dile getirirler (K. K. 97).

Cenaze evinde, bir taraftan ses vermeye gelinirken bir taraftan da Kurân-ı Kerîm'den bazı sûreler okunur. Bu sûreler içerisinde Yâsin-i Şerîf mutlaka vardır. Çayırdüzü köyünde ölen kişi, erkek veya kadın olsun Kurân-ı Kerîm'i genellikle kadınlar okur. Eğer kadın hoca varsa kadın hocaya okutulur.[912]

Bazı kadınlar kendi aralarında ölünün ruhu için *Lâ ilâhe illallâh* zikrini okurlar. Bu zikir genellikle 1000 sayısı ve katları şeklinde okunur. Eğer on kadın kendi arasında bölüşürse bir kadına 100 adet düşer. Bu şekilde 1000 sayısı tamamlanır. Cenaze evi kalabalık olduğundan bu şekilde binlerce zikir yapılmış olur (K. K. 9).

Sûreler okunup zikirler çekildikten sonra kadın hoca veya dinî konularda bilgili olan bir kadın, ölüye ve orada bulunanlara dualar eder. Zaman zaman da Kelime-i Şehâdet getirilir ve salavatlar çekilir. Ölünün günahlarının affedilmesini, ruhunun azaptan kurtarılmasını diler ve duaların sonunda orada bulunan kadınlar "Âmin" diyerek

[911] Gogağareri/govağareri: Sevilen insanın tüm varlığını çevreleyecek kadar her şeyiyle çok sevmek. Bkz. İsmail Bucaklişi, Hasan Uzunhasanoğlu, İrfan Aleksiva, "gogağareri", Lazuri, http://www.lazuri.com/nenapuna, sf. 'g' maddesi (01.02.2019).

[912] Köyde Kurân-ı Kerîm harflerini okumayı bilmeyenler pek çoktur. Bu sebeple Yâsin-i Şerîf okumayı bilen kişi sayısı çok azdır. Cenaze evinde okunan sûreler genellikle birkaç kişi etrafında devir daim olur. Diğer kadınlar okumayı bilmediklerinden sadece dinlerler.

dua tamamlanır. Dua eden kadın, bir taraftan ölünün günahlarının affı için dua ederken bir taraftan da orada bulunan kişilerin de affedilmesi için dua eder.

Cenaze evinde dua edilirken kadınların kendi aralarında konuşmaması gerekir. Bu cenazenin ruhu için saygısızlıktır. Eğer konuşan olursa hoca tarafından uyarılır.

Kadınlar cenazenin etrafında dualar ederken, erkekler de evin dışarısındaki sandalyelere otururlar. Ölen kişi erkek olsa bile bu değişmez. Ölünün erkek olan yakınları dışarıda taziye kabul ederler. Kadınlar ise evin içerisinde taziye kabul ederler. Erkekler, cenaze evinde birçok kadın bulunduğundan mecbur kalmadıkça içeriye giremezler. Kadınlar da gerekmedikçe erkeklerin çok bulunduğu bölümlerde dolaşmazlar.

Geçmiş yıllardaki cenaze evlerinde Kurân-ı Kerîm okumaktan çok, ölünün en yakınları tarafından *bgara* yani *ağlama / ağıt yakma* yapılırken köy hocalarının bu duruma izin vermemesinden dolayı günümüzde genellikle yapılmamaktadır (K. K. 54, K. K. 55).

Çayırdüzü köyünde cenaze evinde yemek hazırlanmaz. Özellikle de cenaze evden çıkarılmadan o evde yemek yenmez. Cenazenin yakınları da ne cenaze evinde ne de başka yerde cenaze gömülmeden yemek yemezler (K. K. 51). Geçmiş yıllarda cenaze gömüldükten sonra cenaze evinde baş sağlığına gelenlere yemek verildiği olmuştur. Ancak günümüzde bu ayıp karşılandığından cenaze evine en yakın akraba bu görevi üstlenmiştir (K. K. 3). Uzaktan gelen misafirler bu yakın akrabanın evinde yemek yerler. Ölen kişi eğer başka bir köye veya şehre yerleşmişse, kendi köyünden gelen insanlar için de yemek hazırlanabilir.

1. 4. 5. 4. Helâllik Alınması

Cenaze evden çıkartılmadan önce köyün imamı, ölümle ilgili kısa bir vaaz verir. Buradaki vaazı kısa tutmasının sebebi, zaten cenazenin tabuta konulmasının vaaz olarak insanlara yeterli olmasıdır. İmam, kısa vaazının ardından ölünün günahlarının affı için dua eder ve orada bulunanlar "Âmin" derler. Ardından imam, orada bulunan toplulukla ölü arasında helâlleşme yapar:

İmam - Dünya âleminden ahiret âlemine gitmekte olan bu merhumeyi/merhumu hâl-i hayatında nasıl bilirsiniz? (3 kez sorulur.)

Cemaat - İyi biliriz. (3 kez cevap verilir.)

İmam - İyi olduğuna şahitlik eder misiniz?

Cemaat - Ederiz.

İmam - Dünyalık tüm haklarınızı helâl ettiniz mi? (3 kez sorulur.)

Cemaat - Helâl ettik. (3 kez cevap verilir).

İmam - Allah şahitliğinizi en güzel şekilde kabul eylesin. Merhumenin / merhumun ruhu için El-Fatiha.

Herkes Fatiha sûresini okuduktan sonra "Allahu Ekber" sözleriyle cenaze evden çıkartılır (K. K. 73).

1. 4. 5. 5. Cenaze Namazı

Çıkartılan cenaze, caminin avlusunda bulunan musalla taşına yerleştirilir. Çayırdüzü köyü dik arazi yapısına sahip olduğundan, kalabalık cenaze namazlarında cami avlusu yerine kalabalığın sığabileceği düz bir alanda da kılınabilmektedir. Eğer cenaze evinin önünde bu alan mevcutsa tabut cenaze evinin önünde yüksek bir yere yerleştirilir. Tabut kıbleye dik biçimde konulmaz, yan biçimde konulur. İnsanlar da kıbleye doğru yönelirler (K. K. 3).

Cenaze musalla taşına yerleştirildikten sonra köyün imamı ölümle ilgili bazı ayet ve hadisleri zikrederek bir gün herkesin musalla taşına konulacağını dile getirir. Ölümlerin insanlara ibret olduğundan ve ölmeden önce yapılması gereken görevlerden bahseder. Cenaze evinde yaptığı helâlleşmeyi burada da tekrarlar. Çünkü evin içerisinde yapılan helâlleşme kadınlarla yapılmıştır ve erkekler dışarıda olduğundan katılım sağlayamamıştır. Cenaze namazını da erkekler kıldığından erkek cemaatin önünde de tekrar bir helâlleşme yapılır. İmam, aynı soruları üçer kere tekrarlar ve cemaatten üçer kere cevap alır. Cemaatin haklarını helâl etmesinin ardından son olarak kendisi de hakkını helâl eder ve cenaze namazını kıldırır (K. K. 73).

Namazı kıldırdıktan sonra Arapça dualar eder ve ardından da Türkçe dualara geçer. Sonra cemaatle birlikte Kelime-i Şehâdet getirilir ve Fatiha okunur. Daha sonra cenaze mezarlığa taşınır. Taşıma işlemini yapan kişilere bir miktar ücret verilir. Her bir

işlem esnasında işlemi yapan kişilere belirli bir ücret verilmesinin sebebi, cenazenin üzerinde hakkı olan bu kişilerin haklarını helâl etmesi içindir. O sebeple verilen ücretler kabul edilmelidir. Ücret kabul edilmediği durumlarda ise emeği geçen kişinin yürekten hakkını helâl etmesi gerekir (K. K. 16).

Cenazenin evinden çıkarılması ve cenaze namazının kılınması, ölü yakınlarına son derece ağır gelir. Bu sebeple bu dakikalarda ağlaşmalar sık görülür. Ancak bu ağlayışların yüksek sesle yapılmamasına özen gösterilir. Yüksek sesle ağlayan ölü yakınları olursa sakinleştirilmeye çalışılır.

1. 4. 6. Cenazenin Mezara Konuluşu ve Telkin

Ölünün son arzuları yakınları için kıymetlidir. Merhumun son arzularından bir tanesi de genellikle istediği yere gömülmesidir. Ülkemizde olduğu gibi köyümüzde de merhumun bu arzusuna dikkat edilir. Eğer şartlar çok çetin değilse merhum, sağlığında belirtmiş olduğu yere gömülür. Bu yer ise genellikle kendi köyündeki doğup büyüdüğü evin bahçesindeki aile mezarlığıdır. Ölen kişi, hayatının çoğu zamanını kendi ailesinin evinde geçirmese de gömülmek istediği yer her ne kadar eski veya kullanılmayan bir bölge de olsa doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği yere gömülmek ister (K. K. 9).

Cenazenin gömülmesi için toprağı kazan özel kişiler olsa da cenazenin en yakınları da muhakkak birkaç kere kabri kazarlar. Yakın olan kişiler genelde kendi aralarında devir daim ederler. Biri yorulunca diğeri kazma işini üstlenir. Ayrıca bu kazma işi insanlar üzerinde manevî bir anlam da taşır. Yakınlara göre kazma işini üstlenmek, ölen kişi için son bir görevdir. Yakınlar mezarı kazdıklarında ölüye olan borcunu ödemiş gibi hissederler. Dolayısıyla yakınların bu görevi yapması temel şart olarak nitelendirilir. Ayrıca toprağı özel olarak kazan kişilere cenaze sahipleri tarafından bir miktar ücret verilir. Eğer kazan kişiler en yakınlarıysa bu ücreti kabul etmezler (K. K. 16).

Toprağı kazma işi sürerken köyün imamı da Kurân-ı Kerîm'den bazı ayetler okur. Bir taraftan da diğer ölü yakınları tarafından *goçale* hazırlanır.[913]

[913] Birçok ince tahtadan oluşan ve mezarlığın üstüne çakılıp herhangi bir hayvanın zarar vermesini engelleyen piramit biçiminde koruyucu (K. K. 3, K. K. 4).

Erkekler cenazeyi gömme işlemi ile ilgilenirken cenazenin kadın yakınları da uzaktan seyredebilirler. Gömülme esnasında kadınlar ile erkeklerin birlikte bulunması uygun görülmez (K. K. 79).

Kazma işlemi bittikten sonra cenaze toprağa yerleştirilir. Cenaze kabre yerleştirilirken bedeninin sağ tarafı yere gelecek şekilde ve yüzü kıbleye yönelik olacak şekilde yatırılır. Bunun sebebi yaratılanların haşrolunduğu gün, bedenlerin kıbleye yönelik olarak kalkacağıdır. Cenazenin başı da hafif yüksek durmalıdır. Bunun için başının altına *yastıklık* adı verilen bir eşya konur. Yastıklığın konulmasının sebebi, ceset çürümeye başladığı zaman içerisinde çürüyen pisliklerin ağızdan değil de baştan aşağıya doğru akmasını sağlamaktır (K. K. 3).

Cenaze toprağa yerleştirildikten sonra kalın kütükler ortadan ikiye bölünerek teker teker cenazenin üstüne eğik biçimde yerleştirilir. Cenazenin üzerine toprak dolmaması için dizilen bu yarım kütüklere *mesvarapu* denir.[914] Mesvarapu, kızılağaçtan yapılır. Çünkü kızılağaç yaş olduğundan uzun yıllarca toprağın içerisinde çürümez.[915] Aynı zamanda bu yarım kütükleri hazırlayan kişilere de cenaze sahipleri tarafından ücret verilir (K. K. 16). Daha sonra kütüklerin üzerlerine toprak atılmaya başlanır.[916] Daha sonra, ölü toprağının üzerine temiz dallar ve yeşillikler ekilir. Bunun sebebi, mezarın üzerinde yeşilliklerin olduğu müddetçe kabirdeki kişinin kabir azabının hafifleyeceği inancıdır (K. K. 96). Mezarın üzerine ekilen çiçek veya bitkiler yeşil kaldıkça bu yeşilliklerin ölünün ruhu için zikir ettiğine inanılır. Daha sonra yeşilliklerin üzerine su dökülür. Ardından ölü yakınları tarafından hazırlanan goçale, kabrin üzerine oturtulur ve sabit durması için kenarlardan çakılır.

Cenazenin kabrinin kazılması esnalarında Kurân-ı Kerîm tilaveti yapan imam, cenaze gömüldükten sonra birkaç kez İhlas sûresini okur. İhlas sûresinin kabirdeki ölüye yararlı olacağı ve kabir azabını hafiflettiğine inanılır. İmam daha sonra cenazenin ve cemaatin günahlarının affı ve taksiratı için dualarda bulunur, cemaat de bu dualara

[914] Ayrıca bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "mesvarapu", s. 526.
[915] Çok eski yıllarda, mesvarapular uzak yerden getirilecekse kızılağacı erkekler kesip bölerken kadınlar da taşıma işlemini yaparlardı (K. K. 3).
[916] Bazı kaynak kişilere göre mesvarapuların dizilmesindeki maksat cenazenin gerçekten ölmemiş olabileceği, kalp krizi geçirip öldü sanılabileceği ve ayıldığında üzerindeki toprağın kendisini boğmasının engelleneceği düşüncesidir. Nitekim yörede, öldü sanılıp da gömülen ve sonra da topraktan çıkan insanlar olmuştur (K. K. 3, K. K. 4, K. K. 95).

“Âmin.” ile karşılık verir. Ardından Kelime-i Şehâdet ve Fâtiha okunur ve cenaze cemaati dağılır.

İmam, cemaat ile birlikte mezardan ayrılmaz ve telkin vermek için bir süre daha kabrin yanında bulunur. İnanışa göre ölen kişi, kabre girene kadar ölenin kendisi olduğunu anlamaz. Bedeni kabre yerleştirilene kadar ruhu bedeninden ayrı olarak etrafta dolaşır. Hatta rivayete göre kendisinin öldüğünü anlamayan ruh “Kim öldü?” diyerek etrafta koşar (K. K. 96). Bu sebeple ölüm gerçekleştikten sonra imam, salâ okumadan önce “Esselâtü vesselâmü accilü bi’s-salâti gable’l fevt, esselâtü vesselâmü ve accilü bi’t-tevbeti gable’l mevt. (Vakti geçmeden namaz kılmakta acele edin ve ölüm gelmeden önce tevbe etmekte acele edin.)” şeklinde seslenir.

Cenazenin bedeni kabre yerleştirilince ruhu da aynı anda kabre girer ve o zamana kadar imam ölüye kendi ismiyle hitap etmez. Ne zamanki cenaze kabre yerleştirilir, üstü toprakla örtülür, imam da ölüye “Esselâtü vesselâmü aleyke ya ..(Anne adı).. ibnül ..(Ölü adı).. sen dünyadan çıktın.” şeklinde seslenir (K. K. 73). Ölüye seslenen imam, ölünün öldüğünü anlamasını bekler. İmamın, ölünün ruhuna seslenmesiyle ölünün ruhu, mezar tahtasına değer ve o anda ses geldiğine inanılır. Bu ses, ölünün öldüğünü anladığına işarettir. Rivayete göre bu sesi ancak imam duyabilir. İmam bu sesi duymadan ya da hissetmeden mezarın yanından ayrılmaz (K. K. 79).

Ardından imam, ölünün yanına gönderilecek olan Münker ve Nekir meleklerinin sorularına doğru cevaplar vermesi için ona cevapları hatırlatır. Ölünün bulunduğu durumu anlaması ile birlikte imam da mezarın yanından ayrılır. İnanışa göre imam, cenazenin yanından geç ayrılırsa ölünün öldüğünü geç anlamasındandır. İmamın cenazenin yanından çabuk ayrılması ise ölünün öldüğünü hemen anladığını gösterir (K. K. 3, K. K. 73).

Erkek cemaat dağıldıktan sonra kadınlar mezarın yanına gelebilir. Mezara gelen kadınlar da 1 kere Fatiha 3 kere de İhlas suresini okuyarak ölünün ruhuna hediye ederler. Ölünün kadın yakınları vedalaşma mahiyetinde, ağlayarak son olarak ölüye seslenirler:

E nana-şḱimi!	(Ey benim annem!)
Çona nana-şḱimi!	(Benim nurlu annem!)

E çona-şkimi! (Ey benim ışığım!)

Alayape sk̓ani kogolaxti tolepe sk̓ani! (Senin gözlerin gibi herkes öteye geçecek)

E çona nana-şkimi! (Ey benim nurlu annem!)

Alayape sk̓ani kogolaxti! (Herkes öteye (ahirete) geçecek!)

(K. K. 97)

Bir yandan bu sözler mırıldanılırken bir yandan da ölen kişinin ne kadar iyi olduğu, nasıl bir kişiliğe sahip olduğu konuşulur. Bu konuşmalar zamanla ağıtlara dönüşür (K. K. 43).

1. 4. 7. Devir ve İskat

Ölen bir Müslümanın sağlığında, çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire fidye verilmesi gerekir. Bu işleme de "devir ve iskat" denilmektedir.[917]

Çayırdüzü köyünde devir ve iskat, genellikle ölen kişinin borcu ya da hakkına girdiği bir kişinin hakkının ödenmesi şeklinde gerçekleştirilir. Borcu olan kişi ya da hakkını helâl etmeyen kişi bu durumunu imamın helâllik alması sırasında söylemelidir. Hakkını helâl etmeyen biri olduğunda ölen kişinin kabirde azap çekeceği düşünülür. Bu sebeple ölünün çocukları o kişiyi razı etmeye çalışırlar. Ölen kişinin borcu varsa, ölünün çocukları bu borcu ödemelidir. Aksi hâlde ölen kişinin azaptan kurtulamayacağına inanılır (K. K. 3, K. K. 16).

Ayrıca ölü yakınları, cenazenin ruhu için fakirlere sadaka verirler (K. K. 3).

Cenaze evinin ziyareti üç gün boyunca sürer. Ziyaret edecek kişiler eğer uzaktan geliyorlarsa bir hafta içinde de baş sağlığı dileyebilirler.

1. 4. 8. Ölü Toprağa Verildikten Sonra Yapılan İşlemler

Ölen kişinin eşyaları ya yakılır ya da hiç kuru yer kalmayacak şekilde ıslatılır. Henüz çok kullanılmamış olanlar ise isteyen kişilere verilebilir. Bazı eşyalar ise özellikle saklanır. Ölen kişi eğer yaşlı bir dede ise dedenin tüfeği torunları tarafından

[917] Taş, a.g.e., s. 182.

senelerce saklanır. Köy insanına göre silah ve tüfek gibi özel eşyalar, ölünün en yakınlarına miras kalır. Kadınlarda da durum benzerdir. Ölen bir kadının yüzüğü, kardeşlerine veya kızlarına miras kalır (K. K. 51, K. K. 63).

1. 4. 9. Ölünün Belirli Günleri

Çayırdüzü köyünde ölünün yedi mevlidi veya kırk mevlidi çoğu zaman yapılmaz. Bazı dindar aileler yedinci ve kırkıncı günde mevlid yapabilirler. Ölünün senesi dolduğu zaman aile fertleri kendi aralarında okuma yapabilirler. Ancak bu da her sene tekrarlanmaz (K. K. 94).

1. 4. 10. Yas

1. 4. 10. 1. Yas Süresi

Çayırdüzü köyünde vefat eden insanların ardından yas tutma süresi sınırlandırılmamakla beraber bu, ölünün köy halkı tarafından sevilip sevilmemesine de bağlıdır. Sevilen insanlar uzun seneler sonra bile hasretle ve saygıyla yâd edilirler. Ancak genel anlamda Çayırdüzü köyünde ölünün anıları her zaman taze tutulmaz. Ölüme bir süre sonra alışılır ve hayat normal seyrine döner. Ölünün anılarının taze tutulması çok acı bir şekilde gerçekleşen ölümlerde görülebilir (K. K. 94).

1. 4. 10. 2. Yas Giyimi

Cenazede herkesin siyah ya da koyu renk giymesi gerekir. Cenazede açık renk giyenler hoş karşılanmaz. Özellikle cenaze yakınları bir hafta ile on gün arasında siyah veya koyu renk elbise giymelidirler. Kadınlar da hem koyu renk giyinip hem de başlarına siyah çember örterler. Siyah çember takılmasının başka bir sebebi de baş sağlığına gelenlerin cenaze yakınlarını toplulukta seçebilmesini sağlamaktır. Ayrıca eşi ölen kadınlar bir daha evlenmeyi düşünmüyorlarsa on gün geçtikten sonra da siyah giymeye devam ederler. Geçmiş yıllarda yıllarca siyah giyinen kadınlar olmuştur. Yıllarca siyah giyinen kadının verdiği mesaj, vefat eden eşine sadık kalacağı ve bir daha evlenmeyi düşünmediğidir (K. K. 51).

1. 4. 11. Ölümle İlgili Bazı Uygulamalar

Cenazeden korkan kişilerin ya da çok üzülüp ağlayan kişilerin bu sıkıntılarından kurtulması için ölen kişinin toprağından biraz alması gerekir. Alınan bu soğuk toprak, korkan ya da üzülen kişinin sırtının üst kısmından aşağı dökülür. Kişinin bedenine o an bir ürperme gelir ve serinlik hâsıl olur. Bu serinliğin, insanın korkusunu ve üzüntüsünü alıp götürdüğüne inanılır. Ancak bu uygulama, korkuda ve üzüntüde had safhayı yaşayanlar için yapılmaktadır (K. K. 51).

1. 4. 12. Mezarlık ve Mezarlık Ziyaretleri

Çayırdüzü köyü ve yöresinde büyük bir toplu mezarlık yoktur. Köyde iki-üç yerde büyük olmayan mezarlıklar görülür. Tek bir alanın seçilip de geniş bir mezarlığın olmayışının sebebi köyün arazi yapısının çok engebeli olmasındandır. Öte yandan köydeki bazı küçük mezarlıklar çok eski mezarlıklardır ve halkın tabirince *eskilerin mezarlığı* olarak bilinirler (K. K. 4). Dolayısıyla bu mezarlara uzun yıllardır yeni mezarlar eklenmemiştir. Hem geçmişte hem günümüzde, ölüler çoğu zaman yaşadıkları evlerin bahçelerine gömülürler.

Geçmiş dönemlerde böyle bir ortamın oluşmasının sebepleri; arazi yapısının engebeli oluşundan dolayı cenazenin patika yollarda taşınmasının zorluğu ve olumsuz hava koşullarının bölgede ağırlıkta oluşundan dolayı cenazenin taşınamaması olarak gösterilebilir. Günümüzde, köyde araba yolu olmasına ve hava koşullarının geçmişteki kadar ağır olmamasına rağmen cenazeler hâlâ evlerin yakınlarına gömülürler.

Ölü kabrinin her an yaşanılan evin yakınında olması, mezarlıkları uzun süre ziyaret etmemeyi de engeller. O yüzden de Çayırdüzü köyünde özel olarak mezarlık ziyaretleri yapılmaz. Ölü yakınları, ölünün ruhu için evin içerisinde okumalar yaparak ruhuna hediye ederler.

Yörede, Anadolu'da olduğu gibi mezarlıkların yanından geçilirken Fatiha ve İhlas sûrelerinin okunması âdeti pek görülmez. Eğer araba ile geçiliyorsa ve arabada müzik çalıyorsa müziğin sesi kısılarak geçilir. Ölümden sonra mezarlıklara çok bakım yapılmaz ve kaygan arazi yapılarında birçok mezarın kaybolup toprağa karıştığı görülür (K. K. 3, K. K. 4).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNDELİK HAYAT VE HALK BİLGİSİ

1. YAYLA GÖÇLERİ

Çamlıhemşin, hayvancılığı ve yaylacılığı ile meşhur bir ilçedir. Her köyün bir yaylası vardır.[918] Çayırdüzü köyünün yaylası da Kaçkar yaylalarına bağlı Yukarıki Yayla'dır.[919] Geçmiş zamanlardan bu yana Çayırdüzü köylüleri için yaylalar vazgeçilmez olmuştur. Halk, genel çerçevede mayıs-haziran aylarından ekim-kasım aylarına kadarki süreyi kendi yaylalarında geçirmektedirler. Ancak yaylacılık ve yayla göçleri, geçmişte ve günümüzde oldukça farklılıklar arz etmektedir. Çünkü geçmiş yıllarda hayvancılık, insanların geçimi açısından çok önemli bir dinamik iken bugün çay tarımı oldukça yoğunluk kazanmış ve birçok köylü, hayvan bakmak yerine çay tarımı ile ilgilenmeyi tercih etmiştir.

1. 1. YAYLA İTTİFAKI

Geçmiş dönemlerde köylüler, birçok konuda müstakil hareket etmeyip ortaklaşa kararlar alarak hareket ederlerdi. Bu her konuda geçerli olabiliyordu. Köyle ilgili kararlar, yaylayla ilgili mahkeme davaları, hatta köyde yapılan imeceler bile bu ittifaka göre şekillenmekteydi (K. K. 3).

Geçmiş zamanlarda yayla göçleri de yayla ittifakına göre yapılırdı. Köyde sözü geçen insanlar bir araya gelerek yaylaya çıkış gününü kendi aralarında görüşürlerdi. Daha sonra diğer köylerdeki sözü geçen insanlarla bir araya gelirlerdi. Bu köylerin ileri gelenleriyle de anlaşıldıktan sonra üç veya beş köy aynı günün sabahında yaylaya çıkardı.[920]

---

[918] *Rize Kültür Derlemeleri,* Rize: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları-7, 1999, s. 163.

[919] Cileni Ngola.

[920] Doğanay (Şanguli) ve Çıraklar (Bakozi) köyleri uzak olmasına rağmen bu göçe katılırlardı. Katılmalarının sebebi, geçmiş dönemlerde bu köylere Çayırdüzü ve Dikkaya'daki Çırakoğlu ailelerinden taşınanlar olmasıydı. Çayırdüzü köyündeki Çırakoğlular Çıraklar köyüne, Dikkaya'daki Çıraklar ise Doğanay köyüne taşınmışlardı. Dolayısıyla bahsi geçen yaylalardaki kullanım hakkı tüm Doğanay veya Çıraklar'da yaşayan ailelerin değil, sadece Çırakoğlu ailelerinindi. Çünkü Çırakoğlu ailelerinin yaylalarda bölgeleri bulunmaktaydı. Ayrıca bu aileler Doğanay ve Çıraklar'a taşındıklarından yayla ittifakında hak

Köyden Aşağıki Yayla'ya gelindiğinde 1-2 ay arası bu yaylada kalınırdı. 1-2 ay geçtikten sonra Yukarıki Yayla'ya çıkalacağı için tekrar bir yayla ittifakı kurulurdu.[921] Yayla ittifakını kuran kişiler genellikle; yaşlı, görmüş-geçirmiş, sözü dinlenen ve sevilen insanlar olurlardı. Bu kişilerin almış olduğu kararlar dönemin muhtarı tarafından bir kâğıda yazılırdı. Bu kararlara uymayanlara ise ceza yazılırdı. Yayla ittifakında koyulan kurallar arasında şunlar olurdu:

1) Kimse yaylaya kendi planına göre erken tarihlerde tek başına çıkamaz.

2) Yaylalara belirlenen zamanda çıkılıp belirlenen zamanda dönülür.

3) Yaylaya çıkılırken çıkan hayvan sayısı not edilir.

4) Yaylaya çıkarılan hayvanların nerede otlayıp konaklayacağı belirlenir.

5) Herkes Aşağıki Yayla'da iken hiçbir kimse tek başına Yukarıki Yayla'ya çıkıp da hayvanlarını otlatamaz yani hayvanlarını yukarı geçiremez. Aynı şekilde Yukarıki Yayla'da iken hiçbir kimse tek başına Aşağıki Yayla'ya hayvanlarını aşağı geçiremez. Yukarıki Yayla'ya çıkılacağı zaman önce köylerin bütün keçileri çobanlarla birlikte çıkarılır, inekler daha sonra çıkarılır. Keçilerin yukarıya çıkarıldığı yerlere sonradan gelen inekler götürülmez. Aynı zamanda ineklerin otlayacağı yerlere de keçiler götürülmez. Çünkü ineklerin otlayacağı otların bitmemesi gerekir.

6) Yaylada vaktivor eğlenceleri belirlenen zamanlarda yapılmalıdır.

7) Vaktivor zamanı hiç kimse kişisel kararına göre yayladan inemez.

8) Hiç kimsenin hayvanının pisliği bir başka kişinin evine inecek şekilde ahır yapılamaz. Yayla evleri ona göre yapılmalıdır. Bu sebeple kimse kimsenin yayla evinin alt kısmına ev yapamaz. Evler yan yana olmalıdır.

9) Yayla evleri yayla planına göre yapılmalıdır. Köyde olduğu gibi her sülâle kendi bölgesinde ev veya çadır kurabilir. İsteyen istediği bölgede yayla evi yapamaz. Çünkü insanların yaşam alanları ile hayvanların otlak alanları belli bir düzende olmalıdır.

---

sahibi olamazlardı. Çayırdüzü ve Dikkaya köylerinin kararlarına uyarlardı. Ancak zamanla, bu yayla ittifakı bozulmaya başlaması ve Topluca köyü ile süren mahkemelerden dolayı yayla ittifakı sadece Çayırdüzü ve Dikkaya köyleri arasında yapılır olmuştur.

[921] Geçmiş dönemlerde yayla ittifakını kuranlar arasında şu kişiler sayılmaktadır: Yusuf Ahmetoğlu (Seramedi), Dursun Kuyumcu (Şerifi), Ahmet Çakır (Amet Çavuşi), Ali Özkurt (Şoşoli), Mehmet Kaçalin (Xuti Memetina), Ahmet Kuyumcu (Bidini) (K. K. 29).

10) Yayla evleri belli bir metrekareden büyük yapılmamalıdır. Evlerde belirlenen malzemelerden farklı malzeme kullanılmamalıdır.

11) Yayla evleri kişinin tapulu malı değildir. Çünkü kimse yaylada zilliyet elde edemez. Yayla bölgesini satın alamaz veya satamaz.

(K. K. 29)

Geçmiş yıllarda bu kurallara uymayanlara para cezası verilirdi. Bu kararların alınmasının sebebi, yayladaki nizamın sağlanmasıydı. Çünkü yaylalar mera alanıdır ve insanlar istediği gibi kullanamaz. Belli bir nizam içerisinde yaylalar kullanılmalıdır. Düzensiz tarihlerde hayvanlar yaylalara geçirilemez. Çünkü yaylalar herkesin ve her hayvanın ortak kullanım alanıdır. Dolayısıyla kimsenin hakkı kimseye geçmemelidir.

Alınan bu kararlar muhtar tarafından kaymakama verilirdi. Kaymakam da bu kuralları görüp imzalardı. Dolayısıyla bu yaylaların yöre insanının kullandığı, kurallarının olduğu devlet tarafından da bilinmiş olurdu. Çünkü her yaylanın belli kuralları olur ve bu kurallar kaymakam tarafından görüldüğü sürece yaylanın belirli bir köye ait olduğu devlet tarafından da kabul edilmiş olurdu. Böylelikle hayvanları için kaymakamdan mera alanı isteyen başka köylüler, sahipli olan yaylalara yönlendirilmezdi.[922]

Günümüzde 25-30 yıldır bu kurallar uygulanmamaktadır. Zamanla yeni gelen muhtarlar yayla kararları almamıştır. Yaylalar, insanlara serbest bırakılmıştır (K. K. 29). Çünkü köylerde hayvancılık bitmek üzeredir. Hayvanları olan insanlar da istedikleri zamanlarda yaylaya çıkıp istedikleri zaman dönerler. İsteyen kişi, yasak olmayan bölgeler haricinde istediği yerde, istediği malzemeden ev yapar. Bazı insanlar, hayvan bakmak için değil tatilini değerlendirip dinlenmek için yaylaya çıkarlar (K. K. 5).

Bu durum geçmişteki düzeni bilen yaşlı insanlarımızı huzursuz etmektedir. Çünkü yaşlı insanlarımız için *yayla, yaylada yetişen sürüm ile yaşarsan yayla olmaktadır* (K. K. 5).

[922] Yöre köylüleri, kaymakama 300-500 ineği olduğunu söyleyip otlatabilmesi için yayla isterse kaymakam köylülere bir yayla vermek zorundaydı. Kaymakam karar defterini açıp baktığında hangi köylerin hangi yaylaları kullandığına bakar ve boş yaylalara başvuru yapan köylüleri yönlendirirdi. Köy muhtarları yayla ittifakında belirlenen kuralları yazıp kaymakama verince bu yaylalar kaymakamın karar defterinde dolu olarak gözükür ve dolayısıyla diğer köylüler o yaylaya gidemez ve sahip çıkamazlardı. Dolayısıyla yaylaların kullanım hakkı, yayla kararları sayesinde köylülerin eline geçerdi (K. K. 29).

1. 2. YAYLAYA ÇIKIŞ ÖNCESİ HAZIRLIKLAR

Geçmiş yıllarda, yaylaya çıkacak olan insanlar akşamdan hazırlığını yapardı. Çünkü bütün köylü köy meydanında toplanarak şafak sökmeden yola koyulurdu. Bunun sebebi yayla yolculuğunun yaya olarak yapılması, uzun sürmesi ve akşam olasıya kadar yaylaya varılmak istenmesiydi (K. K. 27).

Yayla yükü genellikle 40 ile 60 kilo arasında değişirdi (K. K. 4). Bu yükün çoğusunu yiyecekler, azını ise giyecekler oluştururdu. Yayla yolculuğu da 8 ile 12 saat arasında değişebildiğinden yük taşıyan kadınlar için oldukça zor koşulları barındırmaktaydı.[923] Vaktivor ve yayla göçü zamanında erkekler, normal kıyafetlerle değil, takım elbise giyinirlerdi. Bu, insanların yayla göçüne, yaylalara ve yaylacılığa verdiği önemi göstermekteydi (K. K. 4).

1. 3. YAYLAYA ÇIKIŞ

Geçmiş yıllarda yayla göçleri tek bir köy halinde değil, üç köy veya beş köy hâlinde yapılmaktaydı. Sözleşilen günün sabahı, herkes kendi köyünün meydanında toplanır, yayla yolları üzerinde diğer köylülerle birleşerek yayla vanağına kadar birlikte çıkarlardı (K. K. 4).

Çayırdüzü köyü ile birlikte yaylaya çıkan köyler arasında; Dikkaya, Topluca, Doğanay, Çıraklar köyleri olurdu. Çayırdüzü ile Dikkaya köyleri Ǩaçenevaťi'de buluşurlar, daha sonra Ǩoḱogza'da Topluca ile Hemşin köyleriyle karşılaşırlardı.[924] Ancak köyler, yayla göçü yapılırken aralarında bir-iki saat mesafe olacak şekilde ilerlerlerdi. Çünkü yollar patikaydı ve kalabalık bir şekilde ilerlenemezdi (K. K. 30).

Yaylaya çıkılırken insanların sırtlarında yükleri olmasına rağmen yollarda tulum çalındığı ve karşılamaların söylendiği de olurdu. Bu karşılamalar özellikle de köyün çıkışı ile yaylanın başlangıcı olan ǯiprona'da söylenirdi (K. K. 7). Sırtlarındaki yüklerden dolayı eğlenilemezse yayla duraklarında mola verilir, dinlenilir ve tulum çalınırdı. İnsanlar da tulum eşliğinde horon oynarlardı. Mola verilen bu yerlere "horon düzü" adı da verilirdi (K. K. 4).

---

[923] Aşağıki Yayla'ya yürüyerek 8 saat, Yukarıki Yayla'ya 12 saat sürmektedir.

[924] Geçmişte Hemşinlilerin yayla yolu da Ǩoḱogza'dan geçmekteydi. Çünkü Marselevati yolu Hemşinlilere aitti.

1. 4. AŞAĞIKİ YAYLA'YA ÇIKIŞ

Geçmiş yıllarda yapılan yayla yolculuğunda köyden çıkıldıktan sonra; Ǩaçenevaťi, ǯiprona, Ǩokogza, Ceǯomilu, Aravani, Livadi ǯuƥuťa, Mijgure, Ǩva Ťaxeri, Limboǯona, Pimbilona gibi bölgeler geçilip Aşağıki Yayla / ǯaleni Ngola'ya gelinirdi (K. K. 4). Aşağıki Yayla'da herkesin bir yayla evi veya çadırı vardı. Yukarıki Yayla'ya çıkılmadan önce bir - bir buçuk ay burada kalınırdı (K. K. 4). İnsanların doğrudan Yukarıki Yayla'ya çıkmamalarının sebebi, Mayıs veya Haziran aylarında Yukarıki Yayla'nın henüz yeterince ısınmamış olmasıydı. Ayrıca hayvanların, köyden çıkıp doğrudan Yukarıki Yayla'ya yerleştirilmesi uygun olmazdı. Hayvanlar önce Aşağıki Yayla'ya alıştırılırdı. Bu sebeple Aşağıki Yayla'ya çıkan insanlar bir ya da bir buçuk ay burada yaşarlardı. İnsanların Aşağıki Yayla'da kalma süresi bittikten sonra da Yukarıki Yayla'ya gitmek için toplanıp göçe koyulurlardı (K. K. 29).

Günümüzde yaylaya araba yolu yapıldığından eski patika yollardan geçilmemektedir. İnsanlar yüklerini araba ile taşımakta ve araba yolculuğu Aşağıki Yayla'ya 2 saat, Yukarıki Yayla'ya 4 saat sürmektedir.[925]

1. 5. YUKARIKİ YAYLA'YA ÇIKIŞ VE YAYLA EĞLENCELERİ

Geçmiş yıllarda, Aşağıki Yayla'dan Yukarıki Yayla'ya göç yapılacağı zaman İstanbul'da, İzmir'de, Ankara'da ve diğer şehirlerde gurbette çalışan insanların hepsi gelirdi. Herkes işyerinden izin alırdı. Çünkü Yukarıki Yayla'ya çıkılması, vaktivor[926] zamanının geldiği anlamına gelirdi (K. K. 26). Aşağıdan yukarıya göç yapılırken herkes eşyalarını sırtlarına alır, en önde ailenin en büyüğü -hayvanlarla daha çok iç içe olan bir insan-, ardından hayvanlar ve en sonda da genç bireyler ve çocuklar ilerlemekteydi. En öndeki yaşlı kişi hayvanları yukarıya doğru çağırırken aşağıdaki kişi ise hayvanların yoldan şaşmamasını, sağa sola girmemesini sağlamaktaydı (K. K. 30).

Geçmiş yıllarda, Aşağıki Yayla'dan Yukarıki Yayla'ya yapılan yayla göçü üç gün sürmekteydi. Yukarıki Yayla'ya çıkılan ilk gün, önce keçiler çıkarılırdı. Daha sonra

[925] Yaylalara araba yolu yapılmasının olumsuz etkileri de olmuştur. Yaylada yapılan birçok ev betondan yapılmış ve yaylanın doğal görünümü oldukça bozulmuştur.

[926] Bazı yörelerde vartevor veya vaktevor olarak da bilinmektedir. "Yazın bir döneminde gezmek ve eğlenmek için yaylaya çıkmaya 'vartevor' veya 'behur' denir." Bkz. Kabak, a.g.e., s. 955.
Çamlıhemşin'de vaktivor tarihleri yayladan yaylaya değişiklik arz etmektedir.

da inekler çıkarılırdı. Yukarıki Yayla'da ağaç olmadığı için odun da kesilemezdi. Yukarıda yakılacak odunlar da Aşağıki Yayla'dan taşınırdı. Bunun için göçün ikinci günü odun taşınırdı. Üçüncü günü de ince odunlar taşınırdı ve ince odun taşındıktan sonra istirahat edilirdi. Dolayısıyla ilk iki gün ağırlıklı olarak göçle geçerdi. Gurbetten gelen insanlar, ailelerinden yaylada kalacak olan kişileri yayla evlerine yerleştirirlerdi. Üçüncü günün akşamı vaktivor eğlenceleri olurdu (K. K. 26, K. K. 29, K. K. 50). Vaktivor'un tarihi, yayla ittifakı yapan ihtiyar heyeti tarafından belirlenirdi. Bu tarih de genelde 15-16 Temmuz'a denk gelirdi. Tüm köylüler ve gurbetteki kişiler vaktivor eğlencelerinde tulum horonu ve diğer oyunları oynardı. Bu eğlenceler ǯarikançeni, Came Cilemona, Vanaği gibi yerlerde yapılırdı (K. K. 18). Bu bölgeleri Çayırdüzü ve Dikkaya köylüleri birlikte kullandıklarından çok kalabalık bir ortam oluşurdu. Bu üç-dört günlük zaman zarfında kimse vaktivoru bırakıp köye ya da gurbete dönemezdi. Bu yayla ittifakı kurallarına aykırıydı (K. K. 29).

Yukarıki Yayla'ya gelinen üçüncü günün gecesi yani vaktivor gecesi, yaylada bulunan tüm erkekler sabaha kadar horon oynarlardı. Horon grupları da sülâlelere göre oluşurdu. Kaçalinlerin oynadığı gruba Kuyumcular girmez, Özkurtların oynadığı gruba Yeniçıraklar girmezdi. Yorulan kişi diğer akrabasına devrederdi. Geçmişte birçok tulumcu olduğundan yorulan tulumcu diğerine devrederdi (K. K. 5). Böylelikle sabaha kadar tulum sesi dinmezdi. Geçmişteki ünlü tulumcular arasında Sabit Akatin[927] yayla ahenkçisi olarak bilinirdi.

> *Heeeey! Erkekler, kadınlar! Bu akşam yorgunsiz. Yarın akşam saat içindide herçes horon duzinde coreceğim. Herkes çarığını akşamdan suya koysun, yalın ayak kimse horona almam.*
>
> *Salihina Zabika*[928]

Yukarıki Yayla'nın Came Cilemona bölgesinde horonlar ve diğer oyunlar oynanıp eğlenildikten sonra herkes dinlenmeye çekilirdi. Sabaha kadar eğlenildiği için ertesi gün geç kalkılırdı. Ertesi gün -yani dördüncü gün- köye göç yapılırdı. Yaylada ise, hayvanlara bakacak olanlar ve çobanlar kalırlardı (K. K. 26).

---

[927] Salihina Žabika.

[928] Sabit Akatin'in böyle demesinin sebebi, aşağıdan yukarıya çıkan insanların yalın ayak göç etmesidir. İnsanlar çavla adını verdikleri çarıklarını yüklerinin arkasına asarlardı ve çarıklar güneşte kururdu. Giyilmesi için de ıslatılması gerekirdi (K. K. 50).

Vaktivorla köye dönmeyip yaylada kalan insanlar hayvanlara bakar, süt sağar, peynir ve yoğurt yapardı. Bu insanlara da *yaylacı* denirdi (K. K. 2). Aile sistemi içerisinde; bir erkek yaylacılık yapar, bir kardeş köydeki işlerle ilgilenir, diğer kardeş de gurbete çıkardı. Dolayısıyla her ailede yaylacılık yapan biri olurdu. Bazı insanlar da hayvanlarını çobanlara teslim ederdi. Yüzlerce hayvana bakan çobanlar, her gün Yukarıki Yayla bölgesine ait meraları dolaşıp hayvanları otlatırdı (K. K. 80).

Genellikle her ailenin bir yaylası[929] yani evi bulunurdu. Evi olmayanın da çadırı olurdu. İnsanların yaylaya çıkmasının asıl sebebi; yayla otunun hayvanlara iyi gelmesi, sütünü yağlı hâle getirmesi, hayvanı güçlendirmesi ve nihayetinde hayvanların sütünden tereyağı, peynir, yoğurt, kaymak gibi ürünlerin elde edilmesiydi. Bu sebeple, geçmiş dönemlerde çobanlık ve yaylacılık yapmak çok önem arz etmekteydi (K. K. 4).

Günümüzde Çayırdüzü köylüleri göç hâlinde yaylaya çıkmamaktadır. İsteyen aile, kendine uygun gördüğü bir vakitte yaylaya çıkabilmektedir. Hayvan bakan aileler önce Aşağıki Yayla'ya çıkmakta ve havaların iyice ısınmasıyla Yukarıki Yayla'ya çıkmaktadırlar (K. K. 4).

Yukarıki Yayla'yı (Cileni Ngola) Çayırdüzü köyü ile Dikkaya köyü ortak kullanmaktadır. Yaylada, ortadan geçen yolun aşağıki kısmı Çayırdüzü'ne, üst kısmı Dikkaya'ya aittir. Dolayısıyla yaşam alanları ortaktır. Aynı zamanda bu iki köy geçmişten günümüze her zaman iyi geçinen köydür. İyi geçinen bu iki köyün çobanları da ortak hareket eder, her gün nereye gideceklerine ve hayvanlarını nerede otlatacaklarına ortaklaşa karar verirler (K. K. 30).

Günümüzde birçok kişi yaylalara hayvan bakmak için değil, yayla özlemini gidermek, dinlenmek, eğlenmek, tatil yapmak için çıkmaktadır. Çay hasatı yapıldığı tarihlerde yaylalarda genellikle hayvan bakanlar ve yaşlılar bulunmaktadır (K. K. 4). İkinci çay hasatı yapıldıktan sonra ise birçok kişi yaylalara dinlenmeye gitmektedir. Vaktivor şenlikleri de genellikle ikinci çay hasatından sonra yapılmaktadır. Ancak bu şenlikler artık her yıl yapılmamaktadır.

[929] Yörede, yaylada bulunan evler için de yayla kelimesi kullanılmaktadır. Örneğin; *Akşam Sabit'in yaylasında kaldık* ifadesiyle Sabit'in yayla evinden bahsedilir.

1. 6. YUKARIKİ YAYLA'DAN KÖYE GÖÇ

Geçmiş yıllarda, Yukarıki Yayla'ya anne-babasını ya da yaylacılık yapacak aile bireyini yerleştirenler tekrar toplanarak köye inerlerdi. Bu kişiler arasında köydeki bahçelerle ilgilenenler ve gurbetten gelenler olurdu. Köye dönüş sırasında sırtında yükü olmayan insanlar daha rahat ve daha eğlenerek bu inişi gerçekleştirirlerdi (K. K. 29). Bu sebeple köye iniş baştan sona kadar tulum eşliğinde yapılırdı. Bu esnada karşılamalar, türküler ve mâniler söylenirdi:

1) Yaylada gelen atli
Bakişleri ne tatli
Oyle bi sevda ettum
Baldan şekerden tatli (K. K. 51)

2) Yaylaciyim yaylaci
Çayir kurituyirum
Yar akluma gelinca
Dünyayi unutiyirum
(K. K. 51)

3) Oy yaylalar yaylalar
Çimen bağladunuz mi
Ben giderken askere
Kizlar ağladunuz mi
(K. K. 51)

4) Yayla çimeni menden (benden)
Doymadum Emine'm
Sen toprakte(n) doyarsen
Ben da doyarum senden
(K. K. 51)

5) Yayla yollari taşli
Herkesin gözi yaşli
Ey kiz sen kara kaşli
Ne yapalum …
(K. K. 51)

Yukarıki Yayla'dan köye inilirken ilk tulum Xincinaşkala ve ǯarikançeni'de çalar ve horon oynanırdı (K. K. 4, K. K. 50). Horon oynanırken de yine her sülâle kendi sülâlesi ile oynardı. Horonu oynayan sülâle halkayı bırakıp da göç yolculuğuna devam ederken diğer sülâle horonu devralırdı. Böylelikle köydeki her sülâle sırayla horon oynardı. Sülâleler horonu devralırken tulum hiç susmaz, ancak diğer tulumcu horon çalmaya başlarsa horon kaidesi değişebilirdi. Böylelikle saatlerce tulum çalınır, horon halkası hiç boş kalmazdı. Bütün sülâleler horon oynadıktan sonra yaylanın yolundan göçe devam edilirdi.

Bir köyün horon oynaması, yayladan inecek olan diğer köyün horon düzüne gelmesine kadar devam ederdi. Bu ortalama bir saat kadardı. Yayladan inecek olan diğer köy, bu düzlüğe gelip de horonu devralmadan diğer köy, dinlenme yerinden ayrılmazdı. İkinci gelen köy de aynı şekilde üçüncü gelen köye horonu teslim ederdi. Yani horon oynayan grup, horonu bırakırken arkadan gelen köylünün horona devam edebileceği şekilde kendilerini ayarlardı. Ayrıca horon gruplarını sadece erkekler oluştururdu. Geçmiş yıllarda kadınlar, erkeklerin içerisinde horon oynayamazdı. Bu çok ayıp karşılanırdı.

Köy halkı gerek yayla yollarında gerekse düzlüklerde bolca silah atımları yapardı.

Xincinaşkala'dan sonra Sataple, Ƥaťi, Pimpilona, Limboʒona, Livadi ǯuƿuťa, ǯiprona gibi dinlenme yerlerinde horon oynanırdı. ǯiprona, yukarıdan inildiğinde yaylanın bitiş ve köyün başlangıç yeri sayılırdı. Göç yapılırken kimse iki-üç saat geriden gelemezdi. Herkes birlikte hareket ederdi. Dolayısıyla sabah ǯarikançeni ve Xincinaşkala'da başlayan birliktelik akşam ezanında köyün Ƙaçenevaťi bölgesinde son bulurdu.

Günümüzde yayladan köye yapılan göç toplu olarak yapılmadığından genellikle her aile kendi başına köye inmektedir.

1. 7. YAYLACILARIN DÖNÜŞÜ

Yukarıki Yayla'da iki ay gibi bir süre dolduktan sonra yaylacılar; eşyalarını, yiyeceklerini, hayvanlarını hazırlardı. Tekrar Aşağıki Yayla'ya inmek için yola

çıkarlardı (K. K. 4). Aşağıki Yayla'ya gelindiğinde ise yaylanın belli bölgelerinde hava durumuna göre çadır kurarlardı. Hava soğudukça aşağı bölgelere doğru inerlerdi (K. K. 30). Toplamda ise yine bir – bir buçuk ay Aşağıki Yayla bölgesinde kalınırdı. Hava iyice soğudukça da köye yaklaşılmış olurdu. Yaylacılar, ekim-kasım aylarında artık tamamen köye dönmüş olurdu (K. K. 30).

Yaylacılar, yaylada olabildiğince çok kalmaya çalışırdı. Çünkü artık kış mevsimi yaklaştığından hayvanları beslemek zor olurdu. Köydeki meralar çok azdı. Bu yüzden hayvanları, yaylada iken yararlı yayla otuyla olabildiğince beslerlerdi (K. K. 2). Özellikle, Aşağıki Yayla'ya dâhil bir bölge olan Sataple, hayvanlar için daha iyi bir yerdi (K. K. 4). Ancak hava durumu iyi seyretse de kasım ayından sonra yaylada kalmamaya çalışılırdı.

Günümüzde ise yaylada hayvan bakan insanlar, hayvanlarını kamyonlarla taşıyarak köye inmektedirler (K. K. 4).

2. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNÜN DEĞİRMENLERİ

Geçmiş yıllarda, Çayırdüzü köyünde değirmenler çok önemli bir yer tutmaktaydı. Bu sebeple köyümüzün birçok mevkînde köylü tarafından yapılan değirmenler bulunmaktadır. Köyün en eski değirmenleri Karmaťe Ruba bölgesindeki dört değirmendir. Anlatılana göre bu dört değirmen köydeki en eski dört aileyi temsil etmektedir (K. K. 17). Bu değirmenleri bu ailelerden başka, onlara kol olan yani yardımlaştıkları diğer aileler de kullanabilmektedirler.

Günümüzde Çayırdüzü köyünde çay tarımı yoğun biçimde yapıldığından bahçelere fazla arpa ve mısır ekilmemekte ve değirmenlerde de fazla buğday ve mısır öğütülmemektedir. Dolayısıyla değirmenler eskisi kadar sık ve yoğun kullanılmamaktadır.

Çayırdüzü köyünün Ǩarmaťe Ruba bölgesindeki değirmenleri:

1. Kurdoğlu değirmeni
2. Çırakoğlu değirmeni

3. Şabanoğlu değirmeni
4. Kuyumcuoğlu değirmeni

Bu dört değirmenin içerisinde en eskileri Kurdoğlu ve Çırakoğlu değirmenleridir. Kurdoğlu değirmeninin en az 200-250 yıllık bir değirmen olduğu ancak değirmen taşının yıpranmadan ötürü geçmiş yıllarda değiştirildiği bilinir (K. K. 17). İlginçtir ki bu iki eski değirmenden sonra köyün birçok mevkînde değirmenler yapılmasına rağmen hiçbiri bu ikisi kadar dayanıklı çıkmamıştır. Kimi değirmen bozulmuş kimisi de bakımsız hâlde kalmıştır.[930]

Köydeki diğer değirmenler:

1. Aşağıki Köy değirmeni[931]
2. Kadiroğluların değirmeni[932]
3. Bidinilerin değirmeni[933]
4. İbana'nın değirmeni[934]
5. Skurdi değirmeni[935]
6. Misuri değirmeni[936]
7. Omoʧe Ruba değirmeni[937]
8. Ǧori Skurdi değirmeni[938]

(K. K. 3, K. K. 4, K. K. 15, K. K. 26, K. K. 31)

3. YILBAŞI VE NAKIS GÜNLERİ

Geçmiş yıllarda Çayırdüzü köyünde Rûmî takvim kullanılmaktaydı. Rûmî takvime göre yılbaşı, 1 Ocak'tan 13 gün sonra yani 13 Ocak olarak hesaplanırdı. Yılbaşına ve Ocak ayına da *ʒanağani* denmekteydi (K. K. 29). Yılbaşında *ḱvari* adı

[930] Murat Hiçyılmaz, Çamlıhemşin Seyahatnamesi adlı çalışmasında da Çayırdüzü köyünde 10'un üzerinde değirmen olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi,* s. 213.
[931] Ayşena Ruba bölgesinde olup tamamen yıkılmıştır.
[932] Topluca köyünden Badoğlulara ait olduğu için Çayırdüzü köylülerince kullanılmamaktadır.
[933] Mezrada olup Kuyumcu sülâlesine aittir. Günümüzde çalışmaz.
[934] Çilaxi Ruba'dadır.
[935] Herhangi bir aileye mahsus değildir, ortaktır. Skurdi mevkîndedir.
[936] ǯxembriona bölgesinde olup ortak kullanılır. Misuri'den akan ırmağın suyu az olduğu için diğerlerine göre daha küçük yapılmıştır.
[937] Yağıci Avla'dan ǯxembriona'ya çıkarken görülmektedir. Yıkılmıştır. Sadece bir duvarı durmaktadır. Kuyumculara aittir.
[938] Ǧori Skurdi bölgesindedir. Günümüzde tamamen yıkılmıştır.

verilen mayasız ekmek yapılırdı. Bu kvarinin içerisine de bir mısır tanesi ya da fasulye tanesi konurdu. Ev halkı yılbaşı gecesi toplandığında bu kvariyi yerken içindeki tane kime denk gelirse o kişinin bütün sene şanslı olacağına inanılırdı. Bu şanslı kişi, ertesi gün -yani yılın ilk günü- ahırın kapısını açan ilk kişi olurdu. Ayrıca o kişi o yılda, eve bereket getirecek olan kişi sayılırdı. Kendisine denk gelen mısır tanesi ya da fasulye tanesini bahçede ekim zamanları gelesiye kadar saklardı (K. K. 57, K. K. 58).

Yılın ilk gününün sabahı herkes elinin uyduğu -kendisine uğurlu gelen- kişilerle tohum alışverişi yapardı. Çünkü kişinin elinin uyduğu kişilerle karşılaşması işlerinin rast gitmesine sebep olacağına ve bütün yılın bereketli geçeceğine inanılırdı. Herkesin elinin uyduğu kişi farklı olurdu (K. K. 53).

Ǩvariden çıkan mısır veya fasülye tanesi şanslı kişi tarafından Rûmî takvime göre 5 Nisan'dan (Miladî takvimde 24 Mart'a denk gelir) sonraki günlere kadar saklardı. Nisan ayının 5'inde fırtına çıkar, yağmur veya kar yağardı. Dolayısıyla bahçede ekilenlere zarar gelir ve tohumlar çürür, yetişmezdi. Bu günlere de *nakıs günleri* adı verilirdi (K. K. 3). Nakıs günlerinde bahçeye herhangi bir şey ekilmez yani bahçeye girilmez ve dokunulmazdı. Eğer bahçeye girilirse bereket olmayacağı, domuzların bahçeleri talan edeceği, çok kuvvetli rüzgâr esip ürünlere zarar vereceği yani bir uğursuzluk doğacağı düşünülürdü. Geçmişte nakıs günleri için söylenilen sözler de olurdu:

Korkma kara kişinden
Kork April'in beşinden
Oküz ayırir eşinden (K. K. 3)

Yani köy halkı, kara kıştan değil de Nisan ayının 5'inden korkardı. Çünkü bu günlerde hava şartları şiddetlenirdi. Nisan'ın 5'inde "A ndğa nakison. A ndğa livadi va dolilen. (Bugün nakıstır. Bugün bahçeye girilmez.)" denirdi (K. K. 58). Bahçeye girilmediği için de eksik günler yani *nakıs günler* denirdi.[939] Bahçeye girilmediği ve tohum atılamadığı için de bu günlerin bereketsiz olduğuna inanılırdı.

Nakıs günleri geçtikten sonra, yılbaşı gecesinde kvarideki mısır veya fasülye tanesine denk gelen ve bunu saklayan şanslı kişi gece hiç konuşmadan yatar ve sabah da yine kimseyle konuşmadan bahçeye inerdi. Bahçeye inen bu şanslı kişi kendisine denk

[939] Bu günlere *durağı günler* de denmektedir.

gelen taneyi tohum olarak toprağa atardı. Böylelikle yılın ilk tohumunu bu şanslı kişi atar ve bütün senenin bereketli geçeceğine ve bol hasat yapılacağına inanılırdı (K. K. 53).

4. HALK MUTFAĞI

Beslenme ve beslenmeyle ilgili çeşitli faktörler, insanoğlunun yaşadığı mekân ve zamana göre oluşmuş, gelişmiş ve çeşitlilikler göstermiştir. Bu durum da insanoğlunun yaşayış tarzı ve çevresel diğer faktörlerde etkili olmuştur. Coğrafî ve kültürel şartlara bağlı olarak her millete ait beslenme, yemek ve mutfak kültürleri ortaya çıkmıştır.[940] Çayırdüzü köyünün mutfak kültürü de yörede yetişen sebze ve meyvelere göre şekillenmiştir.

4. 1. MISIR EKMEĞİ

Malzemeler:

1. Mısır unu
2. Tereyağı
3. Tuz
4. Sıcak su

Yapılışı: Mısır unu, sıcak su ve tuz karıştırılıp yoğrulur. Hamur için kullanılacak su kaynar olmamalı ve soğuk da olmamalıdır. Eğer soğuk su kullanılırsa ekmek piştikten sonra yenirken çok dağılır. O yüzden ılık su olmalıdır. Bir tavada tereyağı eritilerek tepsi yağlanır. Hamur bekletilmeden yağlanmış tepsiye yayılır. İsteyenler hamura yumurta katabilir. Yumurta katılırsa ekmek daha yumuşak olur. Yoğun bir tat istemeyenler ise buğday unuyla mısır ununu karıştırabilir. Daha sonra fırına veya sobaya atılıp pişirilir. Mısır ekmeğine *lazuťi cari* adı verilmektedir (K. K. 11, K. K. 51).

4. 2. MISIR UNLU MUHALLEBİ (ĶORĶOŤİ)

Malzemeler

1. Mısır unu
2. Tereyağı

[940] Dokur, a.g.e., s. v.

3. Tuz
4. Su

Yapılışı: Bir tencerede tereyağı iyice eritilir. Daha sonra içerisine mısır unu konulur. Mısır unuyla tereyağı iyice karıştırılıp kavrulur. Sonra muhallebi kıvamı oluşana kadar su eklenir. Ardından tuzu katılır. Kaynayıncaya kadar karıştırılır. Kaynadıktan bir süre sonra ocaktan alınır. Bu yiyecek genellikle bebeklere mama olarak yapılmasıyla bilinir. Ayrıca Laz böreğinde de ǩorǩoťi kullanılır.[941] Ancak bu sefer içerisine tuz değil şeker konur (K. K. 11, K. K. 51).

4. 3. LAZ BÖREĞİ

Adında börek kelimesinin geçmesinden ötürü tuzlu bir yiyecek sanılsa da Laz böreği aslında bir tatlıdır. Normalde tuzlu olarak bilinen birçok yiyeceğin yörede tatlandırılarak yenildiğine sıkça rastlanır. Örneğin; Laz böreği, şekerli makarna, pekmezli fasülye gibi.

Malzemeler

1. Buğday unu[942]
2. Tereyağı
3. Tuz
4. Süt
5. Şeker
6. Su

Yapılışı: Öncelikle buğday unu, tuz ve su karıştırılıp yoğrulur. Baklava hamuru gibidir ancak içerisine maya katılmaz. Hamur biraz dinlendikten sonra altı parçaya ayrılır ve her bir parça yufka şeklinde açılır. Bir tepsi, bol tereyağı ile yağlanır ve üç yufka aralarına tereyağı serpilerek tepsiye serilir. Daha sonra muhallebi hazırlanır. Muhallebi de un, şeker ve süt ile yapılır. Muhallebi kaynadıktan bir süre sonra ocaktan alınır. Alınan bu muhallebi sıcakken üç yufkanın üzerine dökülür. Muhallebinin üzerine de diğer üç parça yufka serilir. Yufkaların arasına tereyağı serpilir. Ancak fazla tereyağı

[941] Ǩorǩoťi için ayrıca bkz. Dokur, a.g.e., s. 29.
[942] Geçmiş yıllarda buğday unu hazır olarak elde edilemezdi. Halk, buğday ve arpayı bahçelerine ekerdi. Kabak çekirdeği ve buğday değirmenlerde öğütülerek Laz böreği yapılırdı.

dökülmez. Tepsinin kenarlarından muhallebinin taşmasının önlenmesi için bir tavada tereyağı eritilerek üzerine serpilir. İçerisindeki muhallebi soğuyana kadar beklenir. Bu esnada üstteki tereyağı iyice emilmiş olur. Daha sonra börek, tepsinin içerisinde dilimler halinde kesilir. Daha sonra fırına verilir. Piştikten sonra börek sıcakken üzerine şerbet dökülür (K. K. 11). Üzerine de fındık parçacıkları dökülür. Laz böreği hazırdır.[943]

4. 4. MUHLAMA (CEŤAĞANERİ)

Malzemeler

1. Tereyağı
2. Minci (Çökelek) ya da muhlama peyniri
3. Tuz

Yapılışı: Bir tavaya bol miktarda tereyağı koyulup eritilir. Pembeleştikten sonra içerisine minci peyniri konulur ve iyice eritilir. İçine tuz konulur. Eriyen tereyağının, mincinin üzerine çıkacak kadar çok olması gerekir. Minci ve tereyağı iyice kaynaşıp eridikten sonra ocaktan alınır. Muhlama hazırdır. Çayırdüzü köyünde muhlamaya, ceťağaneri denmektedir.[944]

Muhlama yörede çok sık tüketilen bir yiyecektir. Hiç usanılmadan günde üç öğün yenebilir. Muhlama, mısır ekmeğiyle yenildiğinde daha lezzetli olur (K. K. 11)

Makvali goťaxeri yumurtalı muhlamaya denir (K. K. 51).

4. 5. PEKMEZLİ FASULYE YEMEĞİ (EKŞAŞİ)

Malzemeler

1. Barbunya fasulyesi
2. Üzüm pekmezi
3. Buğday unu
4. Pirinç ya da bulgur
5. Tereyağı

[943] Laz böreği için ayrıca bkz. Dokur, a.g.e., s. 54.
[944] Ceťağaneri için ayrıca bkz. a.g.e., s. 60.

Yapılışı: Fasulye akşamdan suya konulup bekletilir. Kaynamış su hazır edilir. Şişen fasulyeler kaynamış suya eklenerek pişirilir. Fasulyeler kaynarken pirinç katılır ve fasulye ile pirinçler birlikte pişerler. Daha sonra suyu süzülür ve içerisine tereyağı eklenip temiz su ilave edilir. Başka bir kapta buğday unu ile su karıştırılır. Ancak hamur gibi katı yapılmaz. Sonra fasulyenin olduğu tencereye bu sıvı hamur eklenir. İyice kaynayıp pişen yemek ocaktan indirilmeden önce içerisine üzüm pekmezi katılır. Pekmez katıldıktan sonra tencere fazla ocakta bekletilmez. Çünkü bekletilirse altına yapışabilir. Pekmez katılmasının sebebi yemeğe hafif ekşi ve tatlı bir tat katmasıdır. Ancak daha tatlı olması için pekmez bulamayanlar şeker de katabilirler. Tencere ocaktan alınır ve yemek hazır hâle gelir (K. K. 11, K. K. 72). Ekşaşi geçmişten günümüze yörede yenilen bir yemektir.[945]

Ekşaşinin pekmez katılmamış ve iç yağı katılmış haline *lobconi* ya da *ekamçveri* denir (K. K. 51).

4. 6. SÜTLÜ KABAK (MCAVLONİ)

Malzemeler

1. Bal kabağı
2. Su
3. Süt

Yapılışı: Bal kabağının dışı iyice soyulup içi temizlenir. Daha sonra dilimler hâlinde kesilerek tencereye konur. Üzerine su ilave edilerek haşlanır. Haşlandıktan sonra içerisindeki su dökülerek kabak iyice ezilir. Sonra üzerine süt ilave edilerek pişirilir. Kıvamı çorbadan daha katı olmalıdır. Böylece mcavloni hazır olur (K. K. 4).

Çayırdüzü köyünde *bal kabak tatlısı* da yapılmaktadır. Ancak bu kabağın kabukları soyulmaz. Kabağın içi temizlenerek dilimler hâlinde doğanır ve sobanın içinde pişirilir. Piştikten sonra arzu eden üzerine şeker dökebilir. Ancak genellikle şekersiz yenir.

[945] Ayrıca bkz. Dokur, a.g.e., s. 66.

4. 7. FASULYELİ KABAK (ǨAǍALONİ)

Malzemeler

1. Dışı siyah, iyi cins bal kabağı
2. Fasulye
3. Un
4. Soğan
5. İç yağı
6. Tereyağı

Yapılışı: Ǩaƙaloni, iyi cins kabaktan yapılması gerekir. Aksi hâlde tadı lezzetli olmaz. Kabak soyulduktan sonra biraz su ilave edilip pişirilir. Ayrı bir tencerede fasulye pişirilir. Fasulyenin iyice pişmesi gerekir. Piştikten sonra suyu süzülür ve pişen kabak ile karıştırılır. Eğer sulu olursa içerisine un ilave edilir. Ayrı bir tavada soğan, iç yağı ve tereyağı karıştırılıp yemeğin içine katılır, karıştırılır (K. K. 11). Yemek hazır hâle gelir.[946]

Termoni ǩaƙaloni ise ƙaƙaloninin fasulyeli değil de karalahana ile yapılan hâlidir (K. K. 51).

4. 8. MISIR UNLU MUHLAMA (ÇİVİLİ)

Malzemeler

1. Tereyağı
2. Minci
3. Mısır unu

Yapılışı: Tereyağında un kavrulur. Ayrı bir tavada da eski peynir ya da minci, un ile karıştırılarak pişirilir. Unun kokusu gittiğinde pişmiş demektir. Daha sonra her iki kap da birbirine karıştırılarak kavrulur. Çivili hazırdır (K. K. 11, K. K. 51).

4. 9. MAYASIZ EKMEK (ǨVARİ)

Malzemeler

1. Buğday unu

[946] Ayrıca bkz. a.g.yer.

2. Karbonat

3. Tuz

4. Su

Yapılışı: Su, un ve tuz karıştırılır. Karbonat koymak isteğe bağlıdır. Karışım elle yoğrulur ve bir-iki saat ılık yerde dinlenmeye bırakılır. Daha sonra biraz daha yoğrulur ve tabak boyutunda açılarak sobanın üzerine yerleştirilir. Sobanın üzerinde altı ve üstü çevrilir. Tam pişmeden sobanın içine atılır ve devamı sobanın içerisinde pişirilir. Yörede çok sık yenen bir yiyecektir. Ekmek yerine çoğu zaman ḱvari de yenir (K. K. 51).

Mısır unuyla da yapılabilir. Ancak bu mısır unu, yürek unu olmalıdır. Değirmenlerin yürek ununu biriktirdiği bir bölüm vardır. Bu un, daha ince ve daha yumuşaktır. Kalın öğütülmüş mısır unu ile ḱvari kendini toplayamaz, dağıtır ve güzel olmaz (K. K. 11).

4. 9. 1. Pilakide Mayasız Ekmek (Lu Gotveri Ǩvari)

Ǩvari yiyeceğinin lahana yapraklarına sarılarak gesťada[947] pişirilmesidir. Harlı açık ateşin kenarlarına taşlar konulur. Üzerine gesťa konulur. Üstüne ve altına vura vura harlı ateşin gesťayı iyice ısınması sağlanır. Daha sonra gesťa çevrilir ve ateşin yakınındaki sacın üstüne ateşin közleri konur. Onun üzerine de gesťa alınır. İçerisine de lahana yaprakları serilir. Yaprakların üzerine ḱvari hamuru konur. Üzeri tekrar lahana yaprakları ile kapatılır. Alttaki ısı ile gesťanın içindeki ḱvari hamuru pişer. Ǩvari piştikten sonra üzerindeki ve altındaki lahana yaprakları zar gibi soyulur. Lahana yaprağının tadını içine çeken ḱvarinin kokusu ve tadı çok beğenilmektedir (K. K. 3).

Gesťada pişirilen mısır ekmeğinin ve hamsinin tadının da daha farklı ve lezzetli olduğu belirtilir (K. K. 51).

4. 10. EZME LAHANA

Malzemeler

1. Karalahana

[947] Gesťa, 50-60 cm çapında bir taşın içi oyularak yapılan, açık ateş üzerinde ekmek pişirmek için kullandıkları kabın adıdır. Gresťa olarak da bilinir. Gesťa, toprakla yapılan bir malzemedir. Gesťanın toprağı farklı olduğundan toprağına gesťa leťa denir (K. K. 18, K. K. 30).

2. Tereyağı
3. İç yağı
4. Mısır unu
5. Tuz
6. Su

Yapılışı: Karalahananın sapları yapraklarından ayrılır. Yapraklar soğuk suda birkaç kere yıkanır. Yıkanmış yapraklar suda pişirilir. Haşlanan yaprakların suyu süzülür ve tekrar ayrı bir suda haşlamaya bırakılır. Böylece lahananın acılığı iyice giderilmiş olur. Lahanalar bir tencereye konur ve içerisine su ilave edilir. Lahanalar pişmeye bırakılır. İyice pişen lahanalar iyice ezilir.[948] Ezme işlemi ahşaptan bir malzemeyle yapılmalıdır. Ardından tencereye tereyağı ve iç yağı[949] eklenip iyice karıştırılır. Lahana iyice piştikten sonra içerisine biraz mısır unu serpilir. Böylece ezme lahana elde edilmiş olur. Bu yiyeceğe Lazcada *lu* adı verilir.[950]

Günümüzde bu yiyeceğe çeşitli tatlar da eklenmektedir. Örneğin; zeytinyağı, baharat, sarımsak gibi. Ayrıca günümüzde bu yiyecek tencerede dövülmez, genellikle karıştırıcı ile lapa hâline getirilir (K. K. 11, K. K. 51).

4. 11. PANCAR

Malzemeler

1. Karalahana
2. Fasulye (Kuru ya da barbunya)
3. Pirinç
4. Tereyağı
5. İç yağı
6. Pul biber
7. Tuz
8. Su

[948] Lahananın ezildiği aletin adı ise *caxeri*dir. Lahananın bu şekilde ezilmesine ise *luncaxeri* denir.
[949] İç yağı genellikle kurban kesildiği dönemlerde hayvanların etlerindeki yararlı yağların kesilerek kurutulması yoluyla elde edilir. Kurutma işlemi naylon bir torbada olmamalıdır. Genellikle çuval parçalarının torba haline getirilir ve iç yağı bununla kurtulur. Bu kurutma işlemi bir sene kadar sürer. Bir sene sonra kokusunu salan yağ kullanıma hazır hâle gelir.
[950] Ayrıca bkz. Dokur, a.g.e., s. 105.

Yapılışı: Karalahana yaprakları iyice yıkanır. Yapraklar koparılarak küçük parçalara ayrılır. Bu koparma işlemi bıçakla doğranma şeklinde yapılmaz. Çünkü lahanaya bıçak vurulursa tadını bozar. Bu yüzden koparılarak yapılmalıdır (K. K. 11). Koparılan yapraklar suda biraz bekletilir. Yapraklar tencereye konur ve üzerine su ilave edilir. Lahanalar haşlandıktan sonra suyu dökülür. Böylece acısı giderilmiş olur. Lahanaya tekrar su ilave edilip pişirilmeye başlanır. Pişmeye başlayınca fasulye taneleri de ilave edilir. Tereyağı ve iç yağ da ilave edilerek pişmeye bırakılır. Daha sonra isteğe göre pirinç taneleri de ilave edilebilir (K. K. 51). Günümüzde yapılan pancar yemeğine genellikle pul biber de eklenir.[951]

Pancarın, fasulyesi bol ve mısır unlu haline ise *termoni* adı verilir.[952]

4. 12. İÇ YAĞLI FASULYE YEMEĞİ (LOBCAZERİ)

Malzemeler

1. Taze fasülye
2. Tereyağı
3. İç yağı
4. Soğan

Yapılışı: Taze fasulyeler kırılmadan ve kesilmeden iyice haşlanır. Haşlanan su dökülür. Fasulyeler parmaklarla veya tahta bir malzemeyle iyice dövülür. Başka bir tencerede tereyağı eritilir ve içerisinde iç yağı kızartılır. Daha sonra tencereye doğranmış soğan eklenir. İçine de ezilmiş fasulyeler eklenir. Çok az su eklenir. Lobcazeri hazırdır (K. K. 11, 51).

4. 13. PEYNİRSİZ MUHLAMA (XAVİǰİ)

Malzemeler

1. Mısır unu
2. Tereyağı ya da kaymak

[951] Ayrıca bkz. Dokur, a.g.e., s. 106.
[952] Ayrıca bkz. a.g.yer. Bazı kaynaklarda termoninin üzümle yapılan bir yiyecek olduğu da yazmaktadır. Ancak Çayırdüzü köyünde bu yemeğe üzüm katıldığı kaynak kişiler tarafından aktarılmamıştır.

3. Tuz
4. Su

Yapılışı: Bir tencerede bol tereyağı eritilir. Tereyağı yoksa kaymakla da yapılabilir. Üzerine mısır unu eklenir. Biraz su eklenir. Tuz eklenir. İyice karıştırılır. Mısır unlu muhlamaya benzemektedir. Ancak xaviʒide peynir yoktur (K. K. 11, 51).

4. 14. KAÇAMAK (CENŤUƷERİ)

Malzemeler

1. Mısır unu
2. Tereyağı
3. Tuz
4. Su

Yapılışı: Bir tencerede tereyağı iyice eritilir. Ardından mısır unu konarak kavrulur. Tuz eklenir. Su az ve mısır unu fazla olmalıdır (K. K. 51). Muhallebiden daha koyu bir kıvam elde edilir. Ardından ocaktan alınan tencerenin içerisindeki karışımın ortası çok derine inmeden oyulur ve içerisine bir kaşık tereyağı konulur (K. K. 11). Tereyağı, ocaktan yeni inmiş karışımın ortasına konulunca erir ve cenťuʒeri hazır olur.[953]

4. 15. FASULYE TURŞUSU

Malzemeler

1. Taze fasulye
2. Limon suyu
3. Sirke
4. Sarımsak
5. Pul biber
6. Tuz

[953] Ayrıca bkz. Dokur, a.g.e., s. 46.

Yapılışı: Taze fasulyeler tencerede suyun içinde biraz haşlanır. Tam olarak pişmeden ocaktan alınıp tekrar yıkanır. Daha sonra bir küpün içerisine konur. Üzerine su, limon suyu, biraz sirke eklenip karıştırılır. En tepeye de pul biber ve doğranmış sarımsak konulup küpün ağzı kapatılır. 15-20 gün içerisinde turşu hazır hâle gelir. Fasulye turşusuna *çaxala* adı verilmektedir (K. K. 11, 51).

Köyde fasülye turşusundan *turşu kavurma* da yapılmaktadır. Bunun için öncelikle soğan doğranır. Bir tavada tereyağı eritilerek tavaya soğanlar eklenir. Fasülye turşusu ince ince doğanır ve bu tavaya dökülüp kavrulur. İyice kavrulduktan sonra hazır hâle gelir (K. K. 96).

4. 16. BAĞIRSAK TURŞUSU (ƤEXĬİ)

Hayvanların bağırsakları, sirkeli sarımsaklı suda turşu gibi bekletilir. Daha sonra bu bağırsaklar kaynatılarak çorba yapılır (K. K. 15). Ekşimsi bir tadı vardır. Ayrıca bu yiyecek turşu gibi uzun süre saklanabilir. Saklama durumu genellikle Kurban Bayramı döneminde yapılmaktadır.[954]

4. 17. MAKARNA

Malzemeler

1. Un
2. Yumurta
3. Su
4. Tuz

El yapımı makarna baklava hamurundan daha kalın açılıp kesilmesi şeklinde yapılır. Ayrıca bu hamur bekletilmeden açılır. Hamur kurutulduktan sonra ya da sacda biraz pişirildikten sonra kesilir. Daha sonra tereyağında pişirilir. Geçmiş yıllarda yapılan makarnalar şerbetli yapılmaktaydı. Şerbetli ya da tereyağlı makarna Çayırdüzü'nde sevilen bir yiyecektir (K. K. 11, 43, 51).

[954] Ayrıca bkz. Dokur, a.g.e., s. 106.

4. 18. HAMSİLİ – YUMURTALI EKMEK (KAPÇONİ MAKVALİ)

Mısır ekmeği hamuruna yumurta eklenir. Yoğrulduktan sonra tepsiye serilirken hamsi karıştırılır (K. K. 51). Böylelikle hamsili ve yumurtalı ekmek yapılmış olur.[955]

4. 19. HAMSİLİ PİLAV

Hamsiler yıkanıp kılçıklarından ayrılarak tencereye dizilir. Ayrı bir tencereye tereyağı, pirinç, tuz ve su eklenerek pilav yapılır. Hamsilerin üzerine pişmiş pilav eklenip pişirilir (K. K. 11, 51).

4. 20. LAHANA SARMASI

Malzemeler

1. Lahana yaprakları
2. Pirinç
3. Su
4. Tuz
5. Tereyağı
6. Kırmızıbiber
7. İsteğe göre dereotu

Yapılışı: Öncelikle lahana yaprakları yıkanarak temizlenir ve suda haşlanır. Eğer yapraklar çok tazeyse 3-4 dakikalık bir haşlama yeterlidir. Ayrıca taze yapraklarla yapılan sarma daha lezzetli olur. Yapraklar haşlandıktan sonra ocaktan alınarak soğumaya bırakılır. O arada bir tencerede tereyağı eritilir ve önceden ayıklanıp yıkanmış pirinçler tencereye eklenir. Tuz ve bir miktar su konup karıştırılır. Konulan su fazla olmamalıdır. Pirinçler biraz suyunu çektikten sonra kırmızıbiber eklenip karıştırılır ve ocaktan alınır. Ardından ince ince kıyılmış dereotu tencereye eklenip karıştırılır. Ilıyan lahana yaprakları sofraya serilir. Lahana yapraklarının sert kısımları tahta bir cisimle ezilir. Lahanaların orta kısımlarına yapılan iç konur. Lahanalar tek tek sarılır. Daha sonra bir tencerenin altına tek sıra olacak şekilde lahana yaprağı serilir. Üzerine sarmalar yerleştirilir ve tencere ocağa konur. En alta yaprakların serilme sebebi sarmaların yanmasını önlemektir. Ocağa konan tencerenin içerisine sarmaların

[955] Ayrıca bkz. Dokur, a.g.e., s. 48.

çokluğuna göre sıcak su eklenir. Sarmalar 20 dakika kadar pişmeye bırakılır. Pişen sarma 20 dakika daha dinlendirilerek servis edilir (K. K. 96).

Bu yiyeceklerin haricinde bir de Laz baklavası vardır. Normal baklava yufkasından daha kalın açılır ve dolayısıyla daha sert olur. Ayrıca yufkaların arasına mısır unu serpilir (K. K. 20). Bu sebeple Laz baklavası oldukça sert bir yapıya sahiptir. Geçmiş yıllardaki düğünlerde sıkça yapılmaktaydı (K. K. 5).

5. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ ÇOCUK OYUNLARI

5. 1. SERENDİ OYUNU (ǨALAĎİŤA[956])

Serendilerin[957] ayak direklerine binilir. Her köşede bir çocuk durur. Köşeleri birbirlerine bağlayan tabandaki tahtalardan dört çocuk koşarak birbirini kovalar. Hızlıca koşarken aşağıya basılmamalıdır. Çocuklar birbirlerini kovalarken biri dengesini kaybedip aşağı basarsa o çocuk oyundan yanar. Aynı zamanda çocuklar birbirlerini kovalarken yakalamaya çalışırlar. Eğer biri yakalanır ya da eline dahi değerse o zaman da değilen çocuk oyundan yanar.

Oyun esnasında köşelerde durup dinlenmek yoktur. Kovalamaca oyun bitene dek sürekli devam eder. Dört kişiden birileri yandıkça en sona kalan birinci olur (K. K. 30).

5. 2. BEŞ TAŞ OYUNU (ǯİKVAĎİ[958])

Beş tane taş havaya saçılıp yere dökülür. Bir taş elle havaya atılır. Havadaki taş düşmeden yerden bir taş alınıp havadaki taşla beraber tutulur. Ardından bir taş daha havaya atılır ve yere düşmeden yerdeki iki taş toplanarak havadakiyle birlikte tutulur. Ardından üç taş ve dört taş da havadaki ile beraber tutularak oyun geçilir.

Oyun geçildikten sonra kişinin baş ve işaret parmakları oval ve dik duracak şekilde yere sabitlenir. Taşlar yere saçılır. Saçılan taşlardan bir tanesi havaya atılır. Havadaki taş düşmeden yerdeki bir taş, başparmakla işaret parmağın arasından

[956] "Bir çocuk oyunu." Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., s. 410.
[957] Kalın ve sağlam dört adet ağaç üzerine oturtulmuş, kışlık meyve ve mısırları saklamaya yarayan ahşap bina. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "serende", s. 866.
[958] Bkz. a.g.e., s. 987.

geçirilerek havadaki taş tutulmaya çalışılır. Ardından içeriye atılan taş alınır. Havaya atılan taş tekrar havaya atılır. Yerdeki iki taş aynı anda tutularak havadaki taş düşmeden parmakların arasından geçirilir. Ardından üç taş ve dört taş için de aynı işlem yapılır (K. K. 3).

Bu aşamaları ve işlemleri yapamayan oyundan yanar. Yapabilenler oyunu kazanmış olur. Eğer çocuk yanarsa ona ceza verilir. Bu cezaya da *cexraǯu* yani *tırmalama* denir. Oyundan yanan çocuğun elinin üst kısmı tırmalanır (K. K. 60).

5. 3. ÇELİK ÇOMAK OYUNU

İki taş belirli bir mesafede yan yana koyulur. Üzerine ince bir çubuk koyulur. Bir sopa ile o çubuk hızlıca havaya kaldırılıp havada tekrar vurularak fırlatılır. Bu çubuğu kim daha uzağa fırlatabilirse o kazanır (K. K. 26). Bu oyuna köyde *ǯuk'ali*[959] adı verilir.

5. 4. YÜZME OYUNU

Bu oyun genellikle derede yüzme yarışı şeklinde gelişir. Bu oyuna *onçiru* adı verilmektedir (K. K. 15).

5. 5. TAHTA ARABA OYUNU

Tahtalarla araba yapılıp bayır aşağı kayılır. Tercih edilen bayırlar genellikle virajlıdır. Çocuklar bu arabalarda kendi aralarında yarış yaparlar. Günümüzde yapılan tahta araba şenlikleri, geçmişteki oyunun devamıdır. Bu oyuna *arabana* adı da verilir (K. K. 15).

5. 6. DÖNME OYUNU (OKTONİ[960])

Bir yerin ortasına kalınca bir kazık çakılır. Kazığın bir tarafına bir kişi, diğer tarafına bir kişi geçer. Kazığın üzerine küçük yuva benzeri bir şey konulup etrafında dönülür (K. K. 15).

---

[959] a.g.e., s. 995.
[960] Ayrıca bkz. a.g.e., s. 687.

5. 7. MENDİL OYUNU

"Yağ satarım bal satarım" oyununa benzemektedir. Kalabalık çocuk grubu halka şeklinde yere oturur. Çocuklar ellerini arkaya bağlarlar. Bir çocuk eline mendil alarak halkanın dış kısmından hızlı adımlarla yürümeye başlar. Dönerken mendilini istediği kişinin arkasına bırakır. Mendil bırakılan kişi, bırakan kişinin bir defa halkayı dönmesine kadar bunu fark edip mendili alarak mendili bırakan kişiyi kovalamalıdır. Kovalanan kişi de hızlıca kendisini kovalayan kişinin boş kalan yerine oturmalıdır. Eğer oturamadan kovalayan kişi yakalarsa yakalanan kişi yanar. Eğer yerine oturabilirse kovalayan kişinin mendil elinde kalmış olur. Mendili başkasına devretmek için aynı işlem başkasına uygulanır. Eğer arkasına mendil bırakılan kişi, bırakan kişinin bir halkayı dönünceye kadar mendili fark etmezse de mendili koyan kişi tarafından dokunulur ve oyundan yanar. Bu oyuna *kiriri* adı da verilmektedir (K. K. 3).

5. 8. FASULYE OYUNU (ŤUĞİ OBİRU[961])

Genellikle fasulye taneleriyle oynanan bir oyundur. Bir yere ya da kâğıda, üç dikdörtgen iç içe gelecek şekilde çizilir. Dikdörtgenler köşelerden çizgi çizilerek birleştirilip köşelere fasulyeler konulur. Üçer fasulye ile iki çocuk tarafından oynanan, dama benzeri bir oyundur. Fasulyeler oyun esnasında bir hizaya gelecek şekilde konumlandırılmaya çalışılır. Bunu ilk başaran oyuncu, oyunu kazanmış olur. Fasulyeleri bu şekilde konumlandırmaya da ťuği denir (K. K. 11).

5. 9. PİRE OYUNU

İki adet taş, aralarında mesafe kalacak şekilde aynı hizada yan yana konulur. Bu taşın üzerine de üçüncü bir taş konur. Üstteki taş, çocukların ellerindeki taşlarla uzaktan vurulmaya çalışılır. Vuramayan ya da yenilen çocuklara ceza verilir. Ceza olarak genellikle; yenilenin yeneni sırtında taşıması şeklinde olur. Bu ceza, yenen çocuğa bağlıdır. Örneğin yenen çocuk, yenilenin eşek gibi bağırmasını da istese yenilen bunu yapmalıdır. Bu oyunu erkekler oynarsa, ceza genellikle sırtta taşıma şeklinde olur. Bu oyun yaylada oynandığından genellikle Came Cilemona'da oynanır (K. K. 4, 15, 18).

[961] Ayrıca bkz. a.g.e., s. 921.

5. 10. ŞAŞIRTMACA YANILMACA[962]

Daha çok televizyonun yaygınlaşmadığı dönemlerde oynanan bir oyundur. Heyecanlı ve aldatıcı oluşu çocukları cezbetmektedir. Bu şakalaşmalarda önemli nokta, karşı tarafı kızdırmaktır. Kim önce kızdırılır ve karşı tarafa daha kızdırıcı sözler söylerse o başarılı hatta pehlivan sayılır. Kelime oyunu türünde düşünüldüğünde dil ve sözcük dağarcığı bakımından da fayda sağlamaktadır. Oyunun orijinali Lazca olduğundan sözdizimi ve kafiyeleri uyumludur. Ancak Türkçeye çevrildiğinde bu uyum bozulmaktadır.

I

- Bu akşam davetlimsin.
- Nerede yatıracaksın?
- Ocakta.
- Ne yedireceksin?
- Balık, kirli tabakta.

II

- Bu akşam davetlimsin.
- Nerede yatıracaksın?
- Bucakta.
- Ne yedireceksin?
- Kedi kuyruğu, sıcakta.

III

- Bu akşam davetlimsin.
- Nerede yatıracaksın?
- Serin yerde.
- Ne yedireceksin?
- Yılan başı, seherde.

[962] Kaptan, a.g.e., s. 73-74.

IV

– Bu akşam davetlimsin.
– Nerede yatıracaksın?
– Dalda.
– Ne yedireceksin?
– Çürük patates, çuvalda.

V

– Bu akşam davetlimsin.
– Nerede yatıracaksın?
– Çadırda.
– Ne yedireceksin?
– Solucan, çorbada.

VI

– Bu akşam davetlimsin.
– Nerede yatıracaksın?
– Sedirde.
– Ne yedireceksin?
– Çürük elma, elinde.

VII

– Bu akşam davetlimsin.
– Nerede yatıracaksın?
– Otlukta.
– Ne yedireceksin?
– Semender, sulukta.

VIII

– Bu akşam davetlimsin.
– Nerede yatıracaksın?
– Odada.
– Ne yedireceksin?
– Kurbağa bacağı, sobada.

IX

– Bu akşam davetlimsin.
– Nerede yatıracaksın?
– Alçakta.
– Ne yedireceksin?
– Yarasa, saçakta.

5. 11. (DÜDÜK OYUNU (HATİ ŤAŤA)

Çocukların ormanlarda, tarlalarda dolaşırken sipsileri birbirlerine vurup bazı sözler söyleyerek eğlendikleri bir oyundur.[963]

Haťi ťaťa haťi ťaťa
Mcumu mekçam ʒari momçi — *(Sana tuz veriyorum, bana su ver)*

Haťi ťaťa haťi ťaťa
Mcumu mekçar ʒari momçi — *(Sana tuz verince sen bana su ver)*

Haťi ťaťa haťi ťaťa
Zamara giçandinam lazuťi cari komçi — *(Ben sana düdük çalınca sen bana mısır ekmeği ver)*

(K. K. 20, 32)

Bu oyunların haricinde bez bebek (mbela bere), xaneşi, takla oyunu, minder oyunu, birdirbir, kirḱilati oyunları da geçmişte oynanmaktaydı (K. K. 15, 26, 31). Xaneşi oyunu sekseğe benzer bir oyundur (K. K. 15). Ḱirḱilati iple elde oynanan bir oyundur (K. K. 26). Onun haricinde yüzük oyunu da vardır. Ancak bu oyun genellikle düğünlerde büyükler tarafından oynanmaktadır.

Köyde geçmiş yıllardaki çocuklar akşam olasıya kadar sokaklarda oyun oynarlardı. Çocukların eve girme vakti geldiğinde ise birbirlerine şu şekilde seslenirlerdi:

Hayde seri orťu, — *Haydi akşam oldu,*
Aya vigzalat oxorepe-şḱunişa, — *Evlerimize gidelim,*
Vidat mixaþaranen so orťu.. — *(Geç kalırsak) Gittiğimiz zaman bağıracaklar..*

(K. K. 4)

[963] Kaynak kişinin anlatımına göre Hati Ťaťa, ilkel dönemde bereket getiren bir tanrıdır. İnsanlar, ilkbaharda ekinlerin etrafında dolaşarak bu sözleri söyleyip sipsi (kaval-düdük) çalarlar (K. K. 21). Ancak araştırmacılara göre bu bilgi doğru değildir (K. K. 33).

6. HALK İNANIŞLARI

Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahî dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar, hayatlarını derinlemesine etkileyen âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inançları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinliklerde yer almaktadır.[964]

Halk inanışları din, ahlâk kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve topluluktan topluluğa değişiklik gösterirler. İlahî dinlerde yasak olan şeyleri yapmanın cezası bellidir ve kesindir; ancak halk inanışlarında bir kesinlik yoktur; olabilir veya olacağına inanılır.[965]

Başka bir ifadeyle halk inanışları, tamamen dinî olmayan ve dinin tamamen de dışında kalmayan, bu yönüyle de dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir. Bu açıdan halk inancı konusu aynı zamanda halkların tarihî inançlarını da az çok yansıtır. Sürekli yenilenmekle birlikte kökleri ilk inanç sistemlerine kadar uzanır. Bu özellikleriyle halk inançları elimizdeki yaşayan canlı malzemelerdir[966]

6. 1. ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜNDEKİ BAZI İNANIŞLAR

Çayırdüzü köyünde geçmişten günümüze dek bazı inanışlar söz konusu olmuştur. Kimi zaman dinî öğreti olarak bilinen bu inanışlar, halkın günlük yaşamını da şekillendirmektedir. Bu inançlardan bazıları şunlardır:

1. Kız çocukların ve kadınların yolun alt kısmından yürümemesi gerekir. Aynı zamanda karşı taraftan bir erkek geliyorsa kucağında çocuğu olan kadınların bu tarafta bekleyip erkek geçtikten sonra yola devam etmesi ya da erkeğin aşağıdan geçip kadının yolun yukarısından geçmesi gerekir (K. K. 11, K. K. 51). Ancak

[964] Abdullah Kılıç, "Isparta Yöresi Halk İnanışları", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi,* Ankara: Ervak Yayınları, 2001, ss. 415.
[965] Turgay Kabak*, Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacıbektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 8.
[966] Yaşar Kalafat, "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", Ankara, *Millî Folklor,* 6 (44), ss. 88.

yolun karşısından yaşça büyük biri geliyorsa saygıdan dolayı yolun altından yürünmesi gerekir. Bu erkekler için de geçerlidir. Çünkü büyüklere hürmet gösterilmesi gerekir.

2. Burun sağa doğru kaşınınca *sağa işaret (işareti mazgva)* denilir (K. K. 96).
3. Kırmızı renginden oluşan eşyaya nazar değmeyeceğine inanılır (K. K. 30).
4. Sabahları, guguk kuşu ötmeden önce kalkmaya çalışılır. Geçmiş yıllarda bazı büyükler bu düşünceden dolayı hep erken kalkarlardı. Guguk kuşu genellikle nisan ayında ortaya çıkar (K. K. 26).
5. Eve giriş kapısının üstüne avlanılan hayvanın boynuzu asılır. İnanışa göre böylelikle evin kapısından içeri kötü ruhların ve şerlerin girmesi önlenir. Geçmiş yıllarda boynuzların kapının üstüne asılması her evde görülürdü. Ancak günümüzde bu kültür kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu gelenekte, geçmişte ev halkından birinin ava çıkıp avladığı hayvanın boynuzunun asılması şekliyle günümüzde Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanın boynuzunun asılması şekline doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Bu geçişle beraber kötü ruhların evden korunması inancı da yerini kurban kanının kutsallığının evde devamlı olarak korunması ve kalması şeklinde değişime uğramıştır. Ayrıca bu boynuzların nazarı önlediğine de inanılır. (K. K. 3)
6. İnanışa göre biri öldüğünde gömüleceği yer hazır edildiği zaman kabre bir yılan gidip yerleşiyorsa ve oradan ayrılmıyorsa ölen kişinin kötü amellere sahip olduğu, yaşamında da kötü bir insan olduğu, ahirette de cehenneme gideceği anlaşılır (K. K. 41).
7. Guguk kuşu yörede, saklanıp aniden çıkan ve her mevsim rastlanılmayan bir kuş olarak bilinir. Guguk kuşunun en çok görüldüğü ay nisan ayıdır. Eğer guguk kuşu, aç karnına duyulursa bütün senenin aç geçeceği; tok karnına duyulursa da bütün senenin tok geçeceği inancı vardır. Eğer bu kuş aç karnına duyulursa bütün senenin aç geçirileceğine inanıldığından "Aha! Yandın!" ifadesi kullanılır. Ayrıca eğer guguk kuşu ötmeden önce, yani nisan ayına yaklaşıldığı günlerde ısırgan otu dövülüp mısır unuyla karıştırılarak yenirse ve guguk kuşunun sesi duyulursa o sene hastalık kapılmayacağına inanılır. Eğer bu yiyecek yenilmeden veya aç karnına guguk kuşu duyulursa *"Guguk kuşu yener (Gunguli gojginaasen).", "Guguk kuşuna yenildin! (Gunguli vijgini!)"* ifadeleri kullanılır.

Eğer bu ses tok karnına duyulursa o zaman duyan kişi guguk kuşunu yenmiş olur ve "Hah! Guguk kuşunu yendik! (Hah! Gunguli bojgini!)" denir. Ayrıca aç karnına guguk kuşunun duyulması dizlerin ağrımasına yol açacağına dair bir inanç da vardır. Hatta bütün senenin yorgun geçeceği anlatılır (K. K. 26).

8. İnanışa göre köyün Oxvame bölgesinden yukarı ev kurulmamalıdır (K. K. 30).

9. Yörede *el uymamazlık (xe va mominay)* adında bir inanış vardır. İnanışa göre bazı kişiler bazı kişilere uğursuz ya da uğurlu gelebilir. Bu aile aile de olabilir. Yani Akatin ailesine mensup birine Kurdoğlu ailesinden biriyle karşılaşmak iyi gelmeyebilir ve işleri rast gitmeyebilir. Bu durum insanların tokalaşması ya da ellerini birbirine değdirmesi şeklinde değildir. Kişinin o insanı görmesi yeterlidir. Bir işini halletmek için evinin kapısından çıkan kişi kendine uğursuz gelen biri ile karşılaşırsa bütün gün işleri ters gider. Ayrıca bu uğursuzluk kişinin sevmediği kişiler üzerinde de yoğunlaşmaz. Kişinin çok sevdiği bir aile veya bir kişi de kendine uğursuz gelebilir. Yörede birçok kişi kendisi için "Onunla elim uymuyor." tabirini kullanır. Bu durumun tam tersi de görülür. Kendisine uğurlu gelen biri ile karşılaşan kimsenin bütün gün işleri rast gider. Hatta işlerinin rast gitmesi için özellikle elinin uyduğu kişiden para alanlar ya da değiş tokuş yapanlar bile vardır. Buna da *el uyuşması (xe mominay)* denilir. El uymanın veya uymamazlığın Allah'tan geldiğine inanılır (K. K. 3, K. K. 58). El uyuşmazlığı halk nezdinde önemli bir konudur.[967]

10. Bir kişi, bir işi için evden çıkarken bir kadınla karşılaşırsa bu uğursuzluk sayılır (K. K. 3).

11. Geyik vurmanın iyilik getirmeyeceğine inanılır (K. K. 18).

12. Beyaz ve beneksiz bir horozun uğursuzluk getireceğine inanılır. Bu tür horozlara *sımatsız horoz (simatsuzi mamuli)* denir (K. K. 3).

13. Yemek yendikten sonra sofranın yıkanması gerekir. Eğer yıkanmazsa şeytanların sofraya doluşacağına inanılır (K. K. 8).

[967] Bu konuda birçok kişinin şahsî tecrübesi de vardır. Örneğin; Şerifilerden Ahmet Dayı yayla mevsiminde sabahın dördünde ineklerini çözmüş ve yaylaya çıkaracaktır. Gün henüz ağarmamıştır. İneklerle ve diğer hayvanlarla ilerleyen Ahmet Dayı havanın hafif hafif aydınlanmasıyla biriyle karşılaşır. Bu kişi de Ahmet Dayı'nın hiç elinin uymadığı biridir. Bu kişiyle karşılaşan Ahmet Dayı, hayvanlarını geri çevirerek kat ettiği yolu geri döner ve o gün yaylaya çıkmaz. Çünkü o kişinin kendisine veya hayvanlarına uğursuzluk getireceği ya da nazar değdireceğine inanmıştır (K. K. 30).

14. Elden ele bıçak verilmesi uğursuzluktur. Kişi bıçağı önce bir yere bırakmalı ve o bıraktığı yerden diğer kişi almalıdır (K. K. 65).

15. Üzerine dua okunup fayda getirmesi için içilecek olan su, Nisan ayında yağan yağmur suyundan olursa daha etkili olacağına inanılır (K. K. 6).

16. Bebekken gelişimini normal bir şekilde sağlayamayan çocukların sık sık yıkanması gerektiğine ve bu şekilde daha hızlı büyüyeceğine inanılır (K. K. 51).

17. Gece yatmadan önce Eûzubismillah diyerek kapı kitlenilmelidir (K. K. 51).

18. Yeni gelinlerin dış kapı girişlerinde oturmaması gerekir. Eğer yeni gelin sürekli kapıda otururs gelen misafirleri ağırlamak istemediği anlaşılır (K. K. 51).

19. Misafir uğurlandıktan sonra ardından süpürgeyle süpürülmez. Eğer süpürürse misafirin başına bir belâ geleceğine inanılır (K. K. 51).

20. Yaşamı boyunca iyi bilinen insanların, evliyaların ve şehitlerin mezarlarında sabaha karşı ışık veya mum yandığına inanılır. Ancak bu ışığı yine iyi insanlar, abdestli-namazlı insanlar ya da Allah tarafından ilham verilmiş insanlar görebilirler. Bu ışığa *nukla* adı verilir (K. K. 21, K. K. 60, K. K. 95).

21. Elden ele sabun verilmemesi gerekir. Özellikle cenaze yıkanırken yıkamaya yardım eden kişiler sabunu elden ele almazlar. Sabunu elinde tutan kişi sabunu bir yere bırakır ve diğer kişi sabunu oradan alır (K. K. 3).

22. Geçmiş yıllarda, belirli günlerde yolculuk yapılması uygun görülmezdi. Pazar günleri yolculuk için iyi bir gün sayılırdı (K. K. 18).

23. Gece ıslık çalınması hoş karşılanmaz, şeytanların toplanacağı düşünülür (K. K. 4).

24. Bir kişinin bir eşyası ya da malı beğenildiği zaman o kişinin bir ağaç yaprağını ters çevirmesi gerekir. Bu şekilde nazarın kırılacağına inanılır. Ayrıca yaprak bulamazsa herhangi bir kap veya bir eşya da ters çevrilebilir (K. K. 18).

25. Komşuların tavukları parmakla gösterilmez. Parmakla gösterilirse o parmağın çürüyeceğine inanılır (K. K. 18).

26. Geçmiş yıllarda bebeklere nazar değdiren kadınların çok olduğu rivayet edilir. Hatta bu nazarcı kadınlar yüzünden birçok bebeğin gözleri kanla dolar, gözleri patlar ya da bu bebekler hastalanarak bir şekilde ölürler. Nazarcı kadının nazarının geçmesi için kendi tükürüğünü bebeğin ağzına sürmesi gerekir. Bu şekilde nazarın geçeceğine inanılır (K. K. 54).

27. Hamile kadınlar ses vermeye yani taziyeye gitmemelidirler (K. K. 54).

28. Yeni doğum yapmış kadınların ikindi vaktinden sonra evinin dışarısında bulunmaması gereklidir (K. K. 96).

29. Yeni doğan bebeklerin yıkanan kıyafetleri ikindi vaktinden sonra dışarıda kurumaya bırakılmamalıdır (K. K. 96).

30. Yeni doğan çocuğun kırk gün boyunca mezarının açık olduğuna inanılır (K. K. 43).

31. Yeni doğan çocuk yatarken ayaklarını birbirinin üstüne gelecek şekilde koyarsa "arkası çabuk gelecek" denilir. Bu söz, bebeğin kardeşinin olmasının uzun sürmeyeceği anlamına gelir (K. K. 96).

32. Evden bir kişi o gün uzak bir yere gittiğinde ev halkının diğer üyelerinin bahçeye girmemesi, bahçe işi yapmaması gerektiğine inanılır (K. K. 95).

33. Boğmaca hastalığına yakalanan çocuklar ceviz ağacının kökünün içerisinden 3 İhlas sûresi okunarak geçirildiğinde iyileşeceğine inanılmaktadır (K. K. 64).

34. Yeni doğmuş bebeğin göbeği düşene kadar yanında el işi yapılmaz (K. K. 96).

6. 2. CİNLER VE PERİLERLE İLGİLİ İNANIŞLAR

Geçmişte ve günümüzde Çayırdüzü köyünde hemen hemen her insanın cin ve perilerle ilgili bir yaşanmışlığı vardır. Yaşanmışlığı olmayan insanların da muhakkak büyüklerinden duymuş oldukları olaylar vardır. O kadar ki geçmiş zamanlarda yaşamış insanlarla bu konuları konuştuğunuzda, cinlerle halkın sanki iç içe yaşamış olduğu izlenimini bile edinebilirsiniz. Çünkü bazı kaynak kişilerin cinlerle korkmadan konuştuğu, birbirlerine seslendikleri vuku bulmuş ve bulmaktadır. Bu yaşanmışlıkların çokluğu, cinlerin köy halkı nazarında bazı özelliklere sahip olduğu düşüncesini ve inancını doğurmuştur.[968]

Cin ve perilerin Çayırdüzü köyü halkının inanışına göre vasıfları ve özellikleri:

1. Cin ve periler için dişari şeri (dışarı şer) ifadesi de kullanılır. Çünkü bu mahlûkların yaşadığı yerlerin ve onların şerlerinin, insan yaşam alanlarının

[968] Günümüzdeki bazı insanlar, geçmişte yaşanılmış birçok cin-peri olayını yine geçmişteki yaban hayatıyla açıklar. İnsanların gecenin karanlığındaki hayvanları bir şekilde cin zannettiği ya da olağanüstü varlıklarla yorumlamak istemesi, karanlık korkusundan dolayı olmayan varlıkları görmesi gibi durumlardan kaynaklandığını düşünmektedirler (K. K. 17).

dışında kalması gereklidir. Bu yüzden isimleri zikredilmeyip *dışarıki şerler* olarak da ithaf olunurlar (K. K. 28).

2. Değirmenlerde, ıssız meralarda, dağlarda, pisliklerin olduğu yerlerde, damlalıklarda, derelerde yaşarlar (K. K. 8).

3. Eûzubesmele çekildiği zaman yaklaşamazlar (K. K. 8).

4. Geçmiş yıllarda köyde evlerin fazla olmayışı, kimi evlerin ırmaklara yakın oluşu, bahçelerin açılmayıp ormanlık oluşu ve dinî bilgilerin fazla bilinmeyip dua ya da sûre okuyamamaları gibi sebeplerden geçmişte cin ve perilerin çok olduğuna inanılır (K. K. 17).

5. Cin ve periler geçmiş yıllarda çok yoğunluktaysa da günümüzde artık etkisi çok azalmıştır. Bu sebeple köy halkının inanışında cinlerin kıyametinin koptuğuna inanılır. Birçok kaynak kişi cin ve perilerle ilgili yaşanmışlığını anlattıktan sonra "Artık onların kıyameti koptu. Fırtınalar oldu. Onlar artık kayboldular, gelemezler." ifadelerini kullanmaktadır (K. K. 3).

6. Cinlerin insanlara göründüğü zamanlar, genellikle insanların korktuğu zamanlardır. İnsanlar cinleri düşünüp içten içe korktukları zaman cinler bunu fark ederler ve insandaki korku duygusunu kullanarak insanları daha kolay çarpmaya çalışırlar (K. K. 8).

7. İnsanların yıkandığı su -özellikle de yeni doğum yapmış kadınların eşyalarının yıkandığı su- ve bebeklerin yıkanmış olduğu su damlalıklara dökülmez. Çünkü cinler damlalıklarda yaşadığı için bu sularla yıkanan kişileri çarparlar (K. K. 51).

8. İnsanların giyip kirletmiş olduğu eşyalar bir kenara yığılarak fazla bekletilmemelidir. Çünkü cinler, pis yerlerde yaşadığından pisliklerin olduğu yerlere gelirler (K. K. 96).

9. İnsanlar dökülen saçlarını ateşte yakarak yok etmelidir. Eğer dışarıya atarlarsa kuşlar o saçları alıp yuva yaparken kullanırlar. Cinler de geceleri o saçları görürlerse saçların sahiplerini çarparlar (K. K. 8).

10. Cin ve perilerle ilgili anlatıların çoğunda, insanların mayıs ayından kasıma ayına kadar yaylalarda kalma hakkı olduğu, kasımdan sonra yaylada kalan insanlara cinlerin seslendiği ve bu seslenişte de insanoğlunun kasımdan sonra yaylalardan inmesi gerektiğinin duyulduğu anlatılır. Bununla ilgili

birçok kaynak kişi, cinlerin "Ey insanoğlu, kasımdan sonra buralar bizimdir, terkedin burasını." , "Kasıma kadar buralar sizindir, kasımdan sonra bizimdir. Kasım'dan sonra buralarda kalmayacaksınız." şeklinde yayla çobanlarına seslendiğini anlatmaktadır. Geçmiş yıllarda, çadırlarda çobanlık yaparken cinlerin insan suretine bürünüp bu şekilde seslenişini dağlarda işitenler günümüzde dahi hayattadır (K. K. 50). Ancak günümüzde, cinlerin insanoğluna kasım ayından sonra bir seslenişi duyulmamaktadır. Günümüzde bazı çobanlar yaylada uzun müddet kaldıklarında cinlerin çakal ya da başka hayvan kılığında keçilere görünüp rahatsız ettiklerinden bahsetmektedir. Ancak bu da nadiren yaşanmaktadır. Çünkü inanışa göre cinlerin kıyameti kopmuştur ve artık cinler insanoğluna zarar veremezler (K. K. 3, K. K. 87).

11. Cinlerin insanları uyarışı, yayla ile de sınırlı değildir. Cinler, insanların kasımdan sonra yaylada kalmamalarını söylerken köyde de gece gezmemelerini isterler ve "Cece bizumdur cunduzi sizundur. Cece cezmenuz, cece bizumdur."[969] şeklinde insanlara seslenirler.

12. Cin-perilerin elleri ve ayakları ters olur. Bu sebeple ayak izlerini takip eden insanları ters yöne doğru çekerler. İnsanların bu şekilde ormanlık alanlarda kaybolmalarını sağlarlar (K. K. 40).

13. Olağanüstü mahlûklardan sayılan çiḳalar da cin-perilerin bir çeşidi olarak düşünülür. Hâlbuki bu mahlûklar farklıdır. Çiḳaların başparmağının olmadığı inancı vardır. Bu sebeple bazı anlatılarda çiḳa dışındaki cinler için de başparmağının olmadığı inancı doğmuştur. Çiḳaların başparmağı olmadığı için insanoğlunun başparmağını kıskandıklarına inanılır. Bu sebeple çiḳa veya cin gören insanların başparmaklarını saklamaları gerekmektedir. Çünkü çiḳaların veya cin-perilerin insanların başparmaklarını damarlarıyla birlikte koparıp yediklerine inanılır (K. K. 40).

14. Cinlerin çarpmış olduğu ve iyice tesir etmiş olduğu insanlar durduk yere güler, bağırır ve bayılırlar (K. K. 2).

15. Cinler, yaylalardaki insanları korkutmak için ağaçlara çıkıp "iiiiiiıuuuuu" diye bağırırlar. Eğer insanlar korkarlarsa bu sesi tekrarlar, korkmazlar da

[969] "Gece bizimdir, gündüz sizindir. Gece gezmeyin, gece bizimdir (K. K. 71)."

cinlere karşılık verirlerse cinler seslerini keserler. Aynı zamanda cinler, korkan insanların seslerini kısarak kesebilirler. Sesi kesilen bu insanların sesleri ancak belli bir zaman sonra, cinlerin etkisi kaybolunca ya da bir hocaya dua ettirilmesiyle geri gelir (K. K. 8, K. K. 87).

16. Hayvanların cin ve perileri gördüğü ya da hissettiğine inanılır. Bu sebeple cinleri gören hayvanlar, normalden farklı davranışlarda bulunurlar. Örneğin; yabancı birini gören köpekler avazı çıktığı kadar havlarken yabancı birinin kılığına giren cinleri gördüklerinde hiçbir şekilde havlamazlar, hareket etmezler ve hiçbir şey olmamış gibi davranırlar. Keçiler ve diğer küçükbaş hayvanlar ise âsileşir, gitmesi gereken yoldan dışarı taşarak farklı yol izlerler, çobanlarının sesine kulak vermezler ve ahırlara girmekte zorlanırlar. Bu hayvanlar bazen de tam tersi otlaması gereken yerden kaçarak ahıra girerler ve dışarı çıkmak istemezler (K. K. 2, K. K. 4).

17. Cin ve periler kendilerini gösterdiklerini kişilerin cinsiyetine göre de değişebilmektedir. Eğer gören kişi erkek ise dişi cin olarak tabir edilen periler görünür. Eğer gören kişi kadın ise erkek cinler görünür. Genellikle genç delikanlılara; zayıf, uzun boylu, sarışın, düğünlerde giyilen yöresel kıyafetleri üzerine giymiş periler görünürler. Bu periler kadın kılığında görülse de ormanlık alanlara girip geri dönmemeleri, akşam saati ormanlık alanlarda dolaşmaları gibi sebeplerden insan değil peri olduğu anlaşılır. Kadınlara ise kendisine altın vaad eden erkek cinler görünür. Ama bu durum herkes için söz konusu değildir. Kadınlar da kadın kılığına girmiş cinleri, erkekler de erkek kılığındaki cinleri görebilmektedirler. Hatta bazı anlatılarda erkeklere; dişlerini çıkarmış, gözleri düşmüş, sanki insanı yiyecekmiş ya da parçalayacakmış gibi bakan ihtiyarlar şeklinde görüldüğü de olmuştur (K. K. 17).

18. Değirmenlerde, derelerde, dağlarda yürüyen insanlara taş atarlar. Bu durum geçmişte yaşayan insanların çoğunun başına gelmiştir (K. K. 14).

19. Cin ve periler kimi zaman insanların ilgisini çekmek için olmadık zaman ve mekânlarda görülürler.

20. Cin ve periler insanlara göründüğünde insanlar "gözüme gözüktü", "gözüne gösterdi" gibi ifadeleri kullanırlar.

21. Köy insanı tulum çalıp horon oynamayı sevdiğinden cinler de tulum çalıp horon oynarken kendilerini insanlara gösterebilmektedirler (K. K. 1, K. K. 2, K. K. 27).

22. Bazı anlatılarda köyde güzel tulum çalabilen kişileri, geceleri cinlerin kaçırdığı ve tulum çaldırıp horon oynadıkları da çokça anlatılagelmiştir. Bu gibi olaylar kar yağdığı zamanlarda da vuku bulur, cinlerin kardaki ters ayaklarının izleri köylüler tarafından net biçimde görüldüğü rivayet edilmektedir (K. K. 1, K. K. 2).

23. Yalnız ve ıssız yerlerde yaşayan insanlara karşı tepelerden "heheheyyyyy" diye seslenirler. Eğer seslendikleri insan da korkmayıp aynı şekilde seslenerek karşılık verirse bu sefer cinler o insana yaklaşıp korkutamazlar (K. K. 87).

24. Bazı insanlar cinlerin bir harekette bulunmayıp sadece insan kılığında görünmelerinden ya da görünmeyip sadece seslenmelerinden de çarpılabilirler. Bu sebeple bu tür risklere girilmemesi için geceleyin köyde veya yaylada tek başına dolaşılmaması gerektiği hep dile getirilir. Çünkü bazı insanlar çok korkarak baygınlık geçirebilir ve uzun müddet bunu üzerinden atamayabilirler (K. K. 6).

25. Bahçede çalışan birçok kadın ve erkeğin başına gelen durumlardan bir tanesi de akşam olmaya yakın cin ve perilerin akraba kılığına girip seslenmesidir. Bu sesleniş ya eve doğru çağırma şeklinde ya da başka bir tarafa çağırma şeklindedir. Bu çağıran kişilerin cin olduğu, ancak çağrılan kişinin evine dönüp akrabasının kendisini çağırmadığını öğrenmesiyle ortaya çıkar. Bu günümüze yakın dönemlerde de birçok kişi tarafından yaşanılmış bir durumdur (K. K. 2, K. K. 17).

26. Bahçede çalışan kadınların akşam olunca eve gitmesi gerektiği şeklinde seslenen cinler için "iyi cinler" tabiri kullanılır. Çünkü artık akşam olmuş ve zararlı mahlûklar etrafta dolaşmaya başlamıştır. Bahçedeki kadının bu mahlûklardan zarar görmesini ya da korkmasını istemeyen iyi cinler onlara seslenerek evlerine dönmeleri gerektiğini söylerler.

27. Cinlerin komşu kılığında da görünmesi çokça anlatılmaktadır. Bahçede çalışan bu kadınlar, bu mahlûkları genellikle yüksek bahçelerinin olduğu

yerlerde, ormanlık bölgelere yakın yerlerde görürler. Komşu kılığında görünen bu cinler, bu kadınlara bir anlık görünür ve ormanın içlerine doğru yürüyüp gözden kaybolurlar (K. K. 2).

28. Cinler ve perilere rast gelip de korkan ya da çarpılan kişiler yörede bilinen hocalara götürülürler. Ancak bazı kişiler ne kadar hocalara götürülürlerse götürülsünler şifa bulamamış ve hayatını cinlerle geçirip vefat etmiştir (K. K. 2).

29. Cin ve perilere yakalanan ve bir şekilde kurtulamayan insanlar için cinlerin onları *yırtacağı* ifadesi çok kullanılır. Bu yırtmadan maksat, özellikle de çarpılan kişi kadın ise cin, o kadını alıp bacaklarından tutup ortadan ikiye ayırması şeklindedir (K. K. 8).

30. İnanışa göre bazı cinler köpek veya kedi suretine bürünüp anormal davranışlarda bulunarak insanları korkutmaya çalışırlar ya da insanlara saldırırlar (K. K. 3, K. K. 4).

31. Bir insan, cin ve periler tarafından çarpıldıysa ve hastalandıysa gemi ile deniz aşırı bir yere götürüldüğünde iyileşeceğine inanılır. (K. K. 27)

32. Yeni evli çiftleri cinlerin diğer insanlara göre daha kolay çarpacağına inanılır. Bu sebeple yeni nikâh kıymış gençler özellikle de akşam vakitleri ırmaklardan geçmemelidir (K. K. 51).

33. Ergenliğe yeni giren kızların cin gördüklerinde çok korkarlarsa ileride çocuk düşüreceklerine inanılır (K. K. 51).

34. Kırk gününü doldurmamış bebek ile annesinin akşamları dışarı çıkmaması gerekir. Eğer çıkarlarsa onların çarpılacağına inanılır (K. K. 51).

35. İmeceye gidilirken ahıra kedi bağlanır (kaťo mopxi). Böylelikle akşam vaktinin geç geleceğine inanılır.

36. Yeni doğan bir çocuk sürekli hastaysa ve geçmiyorsa isminin ağır geldiğine inanılır ve isim değiştirilir (K. K. 96).

6. 3. ÇİĬKA İNANCI

Laz halk söylencelerinde geçen mitolojik kahramanlar genellikle birbirlerinin içine girmiş, köyden köye farklı ve hatta birbirine zıt tanım ve roller kazanmışlardır.

Buna İslamî ve İsevî öğeler de eklenince söz konusu mitolojik figürleri tanımlamak ve birbirleriyle ilişkilendirmek büsbütün karmaşık bir hâl alır.[970]

Çinḱa (Gürcüce çinḱa; Ardeşen'de çiḱa) bütün Laz-Megrel-Gürcü toplumlarında tanınan bir ruhtur. Çinḱa kelimesi muhtemelen Latince genius "ruh, cin"den Arapça'ya girmiş olan cîn "cin, kötü ruh" kelimesine Ǩolxca ve Gürcücede küçüklük, yavruluk ifade eden –ḱa ekinin getirilmesiyle yapılmış türemiş bir isimdir ve sözcük anlamı, tıpkı Kacaia'nın Megrelce sözlüğünde olduğu gibi, "Küçük kötü ruh, küçük kötü cin"dir.[971]

Çinḱaya mitolojik bir figür olarak Guria, Megrelya ve İmereti'de de rastlanmaktadır. Gürcü literatürüne de giren bu figürü Doğu teolojisi uzmanı Georges Dumézil şöyle tanımlar:

> *Batı Gürcistan'da yaşayan İmeretyalılar, çinḱa adında ufak, oldukça orantılı vücutlara sahip cüceler tanımaktadırlar. Bunlar genellikle yerin altında yaşar ve yalnızca 27 Ekim ile 5 Kasım tarihleri arasında ortaya çıkarlar.*[972]

Ayrıca çiḱaların defineleri ve altın madenlerini beklediğine ve bunları bulanlara büyük kötülükler yapacaklarına inanılır. Laz köylerinde bu konuda çok sayıda anlatı bulmak mümkündür. Değirmende çiḱa gördüğü için delirenler, çiḱa ile horon oynayanlar, sohbet edenler ve daha birçok konuda anlatımlar hâlâ belleklerdeki canlılığını korumaktadır.[973]

Fırtına Vadisi Laz köylerinden olan Çayırdüzü köyündeki çiḱalar, inanışa göre ormanlarda yaşarlar. Çiḱaların kendilerine ait yuvaları vardır. Bu yuvalara *çiḱaşi obğe* (çiḱanın yuvası) denilir. Bu yuvalar genellikle mağaraların bol olduğu yerlerde ya da büyük, eski ağaçların, sık ormanların içlerinde olurlar. Hatta Çayırdüzü köyünde de bu isimde bir yer adı bulunmaktadır (K. K. 27).

Çiḱalar, gorile benzer bir görünümdedir. İnsan gibi iki ayağı üzerinde yürürler. Ancak insana göre daha anormal tiptedirler. Bütün vücutları uzun uzun kumral renkli tüylerle kaplıdır. Kaşları kalın ve tüylüdür. Çok uzun ve karışık saçları vardır. Ateşten

---

[970] Aleksiva, "Laz Mitolojisinde Bir Figür: Çinḱa", ss. 117.
[971] a.g.m., s. 117-118.
[972] Georges Dumézil, *Kafkas Halkları Mitolojisi,* çev. Musa Yaşar Sağlam, Ankara: Ayraç Yayınları, 2000, s. 51-52.
[973] Cemil Zenuri, "Laz Kültüründe Değirmenler – Ǩarmaťepe", Lazuri, t.y., http://www.lazuri.com., s. 1 (29.12.2018).

çok korkarlar. Ellerinde beş yerine dört parmak bulunur. Bu yüzden çiḱa ile karşılaşanlar başparmaklarını gizlemelidirler. Aksi takdirde çiḱa, bu parmağı damarlarıyla birlikte ısırarak koparır. Çünkü insanların bu özelliğini kıskanmaktadır. Böyle bir durumla karşılınca insanların başparmaklarını saklayarak ellerini göstermemeleri gerektiği ifade edilir. Boyları genelde fazla uzun olmayıp kısa olur (K. K. 2, K. K. 27, K. K. 40).

Tarif edildiğine göre kara suratlı olurlar. Üzerlerinde herhangi bir kıyafet bulunmaz. Dualardan, ezandan, namazlardan ve özellikle de ikindi namazından uzak dururlar. Günümüzde çiḱaları görmüş insanlar hâlâ hayattadırlar (K. K. 27).

Çiḱanın doğum yaparken, ona yardım eden kişiye altın bağışladığı da söylenmektedir. Ancak her çiḱa kadın değildir, erkek çikalar da mevcuttur. Çiḱalar, her gördüğünü taklit ederler. Yalnızca ateşten korkup kaçar ve bağırarak denize atlarlar.[974] Çayırdüzü köyündeki çiḱalar ise -çok yakınlarında deniz olmadığı için- genellikle ırmaklara ya da orman içlerine kaçarlar (K. K. 2).

Her ne olursa olsun, çiḱa günümüzde bile Lazların varlığına inandıkları, çekindikleri ve masallardan şiirlere, sözlü edebiyatın her sahasında işledikleri bir kahramandır. İslam'la birlikte Karadeniz'e gelen Arap cin, bu topraklarda, Lazlar arasında Lazlaşmış ve neticede tulum çalıp horon oynayan, Lazca konuşan[975], biraz şakacı biraz tehlikeli, ırmaklarda taş atan, mısır değirmenlerinde yaşayan çinḱa / çiḱaya dönüşmüştür.[976]

6. 4. OXVAME VE İNANÇ SİSTEMİ

Oxvame, Lazcada en basit tabiriyle "dua edilen yer" demektir ve keza bu yerlerde yapılan dua etme ayinlerine de "oxvamu" denilmektedir. Oxvame yerleri, Laz kültüründe paganizm dönemlerinde var olan ama kutsallığı neredeyse günümüze kadar ulaşan kutsal bölgelerdir.[977]

[974] Aleksiva, "Laz Mitolojisinde Bir Figür: Çinḱa", s. 119-124.
[975] Bazı anlatılarda Türkçe konuştuğu da ifade edilmektedir (K. K. 30).
[976] Aleksiva, "Laz Mitolojisinde Bir Figür: Çinḱa", s. 119-124.
[977] Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi,* s. 214.

Oxvame, yüksek yerlere inşa edilir. Çayırdüzü köyündeki oxvame bölgesi de yüksek ve ferah bir yerdedir. Ayrıca köy merkezinin hemen üstündedir ve köyü üstten görür. Bu açıdan bakıldığında yöreye gelip giden insanları gözlemlemek için de güzel bir konuma konuşlandırılmıştır. Köydeki yayla yolunun tarihî özellikleri de göz önüne alınırsa Oxvame'nin konumu daha da önemli hâle gelir.

Murat Ümit Hiçyılmaz, Çamlıhemşin Seyahatnamesi adlı eserindeki "Çayırdüzü Nam-ı Diğer Ğvant" adlı bölümün *Oxvamu Alanı ve Oxvame Ayinleri* başlığında şu bilgilere yer vermiştir:

> *Sanılanın aksine insan yapımı herhangi bir mabet yoktu. Çünkü paganizm dönemlerinde oxvame alanında en büyük ve yüce bir ağaç başlıca aktör seçiliyordu. Özel ayin ve dua günlerinde insanlar bu ana ağacın etrafında halka şeklinde toplanıyor ve gündemdeki yaşamsal mesele için Tanrı'ya ya da Tanrılara dua ediliyordu. Dua sebebi olan meseleler genel olarak uzun süren yağmurların dinmesi, salgın hastalıkların yok olması, kıtlığın kalkması, ekinlerin bereketli olması, savaştaki erkeklerin sağ salim dönmeleri ve büyük çaplı avların başarılı olması gibi hayatî mevzular oluyordu.*
>
> *Oxvamelerde yapılan ayinlerde el ele tutuşan köylülerden özel yetenekleri olduğuna inanılan biri yönetici seçiliyordu ve bu kişinin yönlendirmeleriyle ağacın etrafında dönülüyordu. Dua töreninin amacı ana ağaç üzerinden Tanrı ile bağ kurmak ve Tanrı'nın onların dertlerini görmesi ve çözmesini sağlamaktı. Bu yüzden el ele tutuşmuş olan grup ısrarla ve ciddiyetle ağacın etrafında döner, bir taraftan da Tanrı'nın onları duyup duymadığını anlamak için töreni yöneten kişiye bakılır, bazen de "Geldi mi?" diye yüksek sesle sorulurdu. Günümüzdeki din adamına tekabül eden ayin yöneticisi Tanrı'nın onları işittiğine kanaat getirdiğinde "Geldi!" diye bağırır, bu sefer herkes coşkuyu arttırır ve sevinçten naralar atılırdı. Bazı köylerde bu tür geleneksel dua seanslarında bazı evcil hayvanların kurban edildiği de oluyordu. Oxvameler yöremize Hristiyanlık inancının girmesiyle işlevini büyük oranda yitirmiş ve kutsallık devri söz konusu olduğu için bu alanlara muhtemelen basit ve küçük kiliseler yapılmıştı. Duanın uygulanışı ve ritüeli de horonlara miras kalmıştı. Aslında dikkatli düşünüldüğünde horonun da önceleri yaşlıların ve büyüklerin düğün gibi ciddî törenlerde oynadıkları önemli bir folklordu. Yani horonun eski dua ayinlerinden izler taşıdığı apaçıktı. İslamiyet'in gelmesiyle birlikte bazı oxvame alanlarına cami ya da mezarlık yapıldığı da vuku bulmuştu. Ğvant köyünde de ıhlamur ağaçlarıyla dolmuş olan oxvame alanının çevresi mezarlık olarak tasarruf edilmişti.*[978]

[978] Hiçyılmaz, Çamlıhemşin Seyahatnamesi, s. 214-215.
Ayrıca, Oxvame alanındaki mezarlığın, İslâm öncesi dönemde de kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Bazı kaynak kişiler Oxvame bölgesinde bazı kalıntıların ortaya çıktığını ifade

Oxvame ayinleriyle horonun arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Nitekim geçmişteki ve günümüzdeki büyükler; horonu ciddiyetle, kurallarına riayet ederek oynamaktadırlar. Horon halkasının içindeki mangalcı kuralların bozulmaması için görevini icra eder, ortadaki tulumcu notaları en güzel şekilde çıkarmaya gayret eder, horonun içerisindeki horonbaşı da horon halkasını coşkuya getirerek halkayı yönlendirir. Eğer bu kurallara riayet edilmezse de horonu bozan kişi mangalcı tarafından halkadan çıkarılır. Horonbaşının, horon halkasında oynayan kişilere, coşkunun arttığı anlarda "Gelsun mi?" şeklindeki soruları ve oynayan kişilerin hep birlikte "Gelsun! Gelsun!" cevapları, ardından horonbaşının "Haydi beraber! Oy Oy! Heh Hey!" şeklinde seslenerek horondaki ritmi ve hareketleri değiştirmesi yine oxvame ayinlerini akla getirmektedir. Bu kurallar, ritmler ve hareketler, günümüzde de horonbaşı ve mangalcıların çok hassasiyet gösterdiği bir konudur.

---

etmişlerdir. Bu kalıntılar arasında çok küçük altın heykeller ve küçük bir haç bulunmaktadır (K. K. 1, K. K. 19, K. K. 26).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmaya konu olan Çayırdüzü köyü, Rize'nin güneydoğusunda yer alan, denize kıyısı olmayan Çamlıhemşin ilçesinde yer almaktadır. Köy insanı, bölgenin engebeli arazi yapısı sebebiyle son yıllara kadar kendi içerisinde yaşamış ve halkın kültürü de daha geç yozlaşmaya başlamıştır.

Çayırdüzü köyü, Çamlıhemşin'e bağlı beş Laz köyünden biridir. Köye Çamlıhemşin'in merkezine gelmeden ulaşım sağlandığı için köy halkı ihtiyaçlarını çoğunlukla Ardeşen ilçesinden sağlamaktadır. Köyde bazı yaşlılar haricinde Türkçe bilmeyen yoktur. Ancak bu Türkçe, Lazcanın getirdiği ağız özellikleri çerçevesinde konuşulur. Dolayısıyla İstanbul Türkçesi çok nadiren görülmektedir. Köyde, yaşlılar ve orta yaşlılar genellikle Lazca, gençler ve çocuklar da genellikle Türkçe konuşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Çayırdüzü köyü ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Çayırdüzü köyü, Osmanlı Devleti yıllarında Ğvandi adı ile kaydedilmiştir. Arşivlere ait birçok belgede Ğvandi-Ğvant-Ğuvanet adları Osmanlı Türkçesiyle kayıtlara geçmiştir. Köy ve yöre ile ilgili nice belgeler günümüz Türkçesine aktarılmayı beklemektedir. Bu belgeler bölgenin geçmiş yıllara ait ekonomisine, nüfusuna ve tarihine ışık tutmaktadır.

Günümüzde Çayırdüzü köyü halkı geçimini çay tarımından sağlamaktadır. Halkın çay tarımıyla ilgilenmesi köylüleri ekonomik açıdan refaha erdirse de tarlalarda yetişen ürün çeşitliliğine zarar vermiştir. Ekonominin çay tarımına dayanmasıyla köy halkı; oymacılık, marangozluk, arıcılık, yaylacılık, hayvancılık, keten dokumacılığı, taş işlemeciliği gibi alanlarda zayıf kalmıştır. Bu zanaatlere ve mesleklere sahip çıkılmazsa gelecek kuşakların bu zanaat ve meslekleri tamamen unutacağı âşikârdır.

Çalışmanın devamında Çayırdüzü köyündeki Lazlar, Lazca, köydeki yer adları ve köyde sıkça kullanılan lâkaplar hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Yöredeki Lazlar ve Lazca hakkında yazılı kaynaklarda oldukça az bilgiler yer almaktadır. Bu konuyla ilgili çalışmalar daha çok günümüzde yapılmış ve geçmiş dönemlerde yazılmış kaynaklarda âdeta esgeçilerek, gelişigüzel ve irdelenmeden söz edilmiştir. Yörenin bu konuda yapılacak çalışmalara son derece ihtiyacı vardır.

Çayırdüzü köyünde en çok dikkat çeken konulardan biri -diğer Laz köylerinde olduğu gibi- oldukça fazla kullanılan yer adlarıdır. Köydeki yer adları oldukça çeşitli olduğundan bu çalışmada semantik olarak tasnif edilmiştir. Yer adlarını besleyen unsurlardan biri de köyde kullanılan lâkaplardır. Çünkü köy halkı, lâkap kullanımına çok önem vermektedir. Bu da bölgeleri kullanan ailelerin lâkaplarının yer adı olmasını sağlamaktadır. Bu yer adları ve lâkaplar halkın kültürünü de beslemektedir. Gelecek kuşakların bu yer adlarını ve lâkapları kullanmayacağı ve bu bilgilerin unutulacağı düşüncesi çalışmada bu konulara yer vermemizi sağlayan başlıca etken olmuştur.

Çalışmanın "Halk Edebiyatı Ürünleri" bölümünde; masal, efsane, memorat, destan, türkü, atma türkü, karşılama, atışma, mâni, ağıt, ninni, fıkra, atasözü ve deyim, dua ve beddua, bilmece türlerine yer verilmiştir. Masallar bölümünde en çok hayvan masallarına rastlanmaktadır. Bu masallar içerisinde Bremen Mızıkacıları'na benzeyen Eşek, Köpek, Kedi ve Horoz masalı dikkat çekmektedir. Bu da aslında, masalların bir milleti olmadığını ve ortak kültürden beslenebildiğini göstermektedir. Efsaneler içerisinde tarihsel efsaneler ve cinlerle ilgili efsaneler dikkat çekmektedir. Özellikle Vasili, Vasili II ve Değirmen II efsaneleri köy dışında da bilinen efsanelerdendir. Yöre insanına göre bu efsaneler önemlidir ve hâlâ anlatılmaktadır. Efsanelerin alt başlığında incelenen *Memoratlar,* Çayırdüzü köyü halk edebiyatında çok geniş bir yer tutmaktadır. Bu memoratların çoğu kaynak kişilerce bizzat yaşanmıştır. Ayrıca memoratların oluşumu günümüzde de devam etmektedir.

Çayırdüzü köyünde atma türkü ve atışma geleneği günümüzde de devam etmektedir. Ancak geçmiş yıllara kıyasla bu gelenek zayıflamaya uğramıştır. Çünkü bu geleneği büyük oranla orta yaşlılar ve yaşlılar sürdürmektedir. Bu da yeni neslin ilgisinin farklı alanlara kaydığını, kendi kültürlerini devam ettirme çabasında olmadıklarını, hatta bu konuda pasif kalmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Ancak

geçmişten gelen kültür birikiminin yoğunluğu, atma türkü ve atışma geleneğinin diğer türlere oranla daha geç yozlaşmasını sağlayacaktır.

Çayırdüzü köyünde ağıt yakma geleneği günden güne zayıflasa da hâlâ etkisini tam anlamıyla kaybetmemiştir. Günümüzde de vefat edenlerin ardından ağıt yakılmaktadır. Ancak çalışmada bahsettiğimiz sayma geleneği büyük oranda kaybolmuştur. Sayma yapma geleneğinin büyük oranda uygulanmayışı ağıt türünün zayıflamasına ve birçok ağıdın kayda geçilmeden kaybolmasına sebep olmaktadır. Kaynak kişiler sayma geleneğinin uygulanmayışını köy hocalarının bu geleneği yasaklamasıyla açıklamaktadır. Çünkü bu gelenek, ölü yakınlarını derin ve uzun süren bir yasa boğmaktadır. Bu geleneği günümüzde bazı yaşlı kadınlar kendi aralarında nispeten gizli bir şekilde uygulamaktadır.

Çayırdüzü köyü fıkra türü yönünden zenginken ninni türü yönünden zayıftır. Fıkra türünün zengin oluşu köyde akraba ve komşu ziyaretlerindeki sohbetlerde fıkraların anlatılmaya devam edilmesiyle, ninnilerin zayıf oluşu ise geçmiş dönemlerde yaşayan kadınların bahçelerde yoğun biçimde çalışması ve bebeklerine fazla zaman ayıramamasıyla açıklanabilir. Dualar ve beddualar bölümünde dikkati çeken beddualaların dualardan fazla oluşudur. Çayırdüzü köyü, atasözü ve deyimler açısından da oldukça zengindir. Derlenen kalıp sözler günlük hayatta çok sık kullanılır. Ayrıca Lazların inanış ve kültürlerinin etkisi bu atasözleri, deyimler ve kalıp sözlerde görülebilmektedir. İleride yapılacak olan çalışmalarda atasözü ve deyimlerin daha kapsamlı incelenerek yazıya geçirilmesi yöre kültürüne ve edebiyatına önemli bir katkı sağlayacaktır. Çünkü atasözleri, deyimler, kalıp sözler ve bilmeceler halkın kültürel kodlarını bünyesinde barındırmaktadır. Sözlü kültürün kütüphanesi sayılan kaynak kişilerin hafızası da bu kültürel kodları oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu türler sözlü kültür bağlamında değerlendirilmelidir.

Bu çalışmada edebiyat ürünlerine yer verirken Lazların da bazı edebî ürünlere kendi dillerince ad taktığına şahit olunmuştur. Ancak isimlendirme konusunda yapılmış kapsamlı ve bilimsel bir çalışmanın bulunmayışı bu alandaki eksikliği ve ihtiyacı öne çıkarmaktadır. Bilhassa Lazcayı iyi bilen araştırmacıların Laz dili ve edebiyatı hakkında bilimsel çalışmalar yapması son derece önem arz etmektedir.

İkinci bölümün sonunda Çayırdüzü köyündeki halk şairlerine ve şiirlerine yer verilmiştir. Köyde destan, türkü ve ağıt söyleme geleneği hâlen devam ettiğinden günümüzde de bu türleri icra eden şairler bulunmaktadır. Destanlardan öne çıkan belki de en güzel örnek Tevfik Akatin'in *Bismillahi ile Bir Destan Yazdım (Bismillai Ar Desûani Domöari)* adlı destanıdır. Bu destan yıllar öncesinde yazılmış olmasına rağmen hâlen çok sevilerek söylenmekte ve hatırlanmaktadır.

Çayırdüzü köyü, halk edebiyatı ürünlerini halk bilimi ürünlerinden daha iyi muhafaza etmekte ve halk edebiyatı ürünlerine daha çok sahip çıkmaktadır. Örneğin; geçmiş yıllardaki düğünlerde uygulanan âdetlerin büyük çoğunluğu günümüzde uygulanmazken köyde türkü ve destan yazıp söyleyen hâlâ çok sayıda şair bulunmaktadır. Bu türkü ve destanların çoğunluğu Lazca, bir kısmı da Türkçedir. Köy halkının edebî türlere verdiği ehemmiyet, yaşlı ve orta yaşlı insanlarda daha çok görülebilmekte, genç nesilde ise gözlemlenememektedir.

Çalışmanın "Halk Bilimi Ürünleri" bölümünde hayatın geçiş dönemlerine ait törenler üzerinde durulmuştur. Çayırdüzü köyünde erkek evlat edinme önemli bir konudur. Bunun etkileri dinî ve büyüsel nitelikli uygulamalarda ve halk tababeti uygulamalarında görülebilmektedir. Erkek çocuğu olmasını isteyen kadınlar bir halk hekimine ve muskası tesir eden bir kişiye gitmektedirler.

Çayırdüzü köyünde bebekler için genellikle mevlid yapılmamaktadır. Ayrıca loğusa kadınların kırk gün boyunca dinlenme veya kırk gününün dolmasının beklenmesi gibi bir gelenek yoktur. Köyde geç yürüyen çocukların ayakları *gâvur mezarı* adı verilen bir Rus mezarına bastırılmaktadır. Bu şekilde çocukların daha kuvvetli yere basıp çabucak yürüyebileceğine inanılmaktadır.

Köyde farklı olarak al basması inancı pek görülmemekte ancak cazi inancı görülmektedir. Caziler bazı kaynak kişilerce günümüzde bile varlığı olduğuna inanılan mahlûklardır. Cazi olduğuna inanılan kişi, genellikle evdeki büyük babaanne veya başka yaşlı bir kadındır. Bu yaşlı kadının korkunç bir görünümü vardır. Caziler farkında olmadan erkek çocukları boğarlar, ciğerlerini yerler ve böylece onların ölümlerine sebep olurlar.

Çayırdüzü köyünde sünnet ve askerlikle ilgili kayda değer bir gelenek ya da uygulama yoktur. Sünnet töreni köylü halkın düşüncesine göre cemiyet yapılacak kadar abartılacak bir konu değildir. Bu sebeple sünnet işlemi gerçekleştirilir ve özel bir uygulama yapılmaz. Köyde sünnet törenine dair kayda değer herhangi bir uygulamanın olmayışı son derece dikkat çekicidir.

Çayırdüzü köyünde evlilik, geçmişte ve günümüzde tamamen birbirinden farklıdır. Günümüz düğünleriyle geçmiş düğünler arasındaki tek benzerlik belki de tulum horonunun oynanıp karşılamaların söylenmesidir. Evlilik töreninde geçmişten günümüze çok keskin bir değişim söz konusudur. Bu değişimin hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Örneğin; geçmiş yıllardaki evlilikler gençlere fikri sorulmadan yapılırken günümüzde gençlere fikirleri sorulmadan yapılmamaktadır. Geçmiş yıllarda yapılan evliliklerdeki gelinler ağır işlerle meşgul olurken günümüzde bu durum kırılmaya uğramıştır. Öte yandan geçmiş düğünlerdeki bazı inanış, gelenek ve görenekler tamamen kaybolmuştur. Düğünler genellikle düğün salonlarında yapılmakta, mangali geleneği ve helesa yalesa eğlencesi çoğunlukla uygulanmamakta ve gelinler yöresel kıyafet yerine beyaz gelinlik giymektedirler. Geçmişte çok önem arz eden gelinin ağız ve burnunu bağlaması geleneği de tamamen uygulamadan kalkmıştır. Ayrıca geçmiş yıllarda kına gecesi hiç yapılmazken günümüzde yapılmaktadır. Kanaatimizce köy halkının evlilik törenine ait gelenekleri, geçmiş yıllarda sorgulamadan uyguladığı, günümüzde ise mantık süzgecinden geçirerek uyguladığı görülmektedir. Evlilik konusunun geçmişle bugün arasındaki keskin çizgileri belirlenerek "kadın (gelin-kaynana)" odaklı sosyolojik bir çalışmaya tabî tutulduğunda çok ilginç bilgilerin ortaya çıkacağı görülecektir. Çünkü aile sistemi içerisinde gelinin ve kayınvalidenin rolü (bireysel anlamda) hâlâ oldukça önem arz etmektedir.

Çayırdüzü köyündeki ölüm törenlerinde farklı olarak 'baş sağlığına gitme' ifadesi yerine *ses vermeye gitme* ifadesi kullanılmaktadır. Ayrıca eşi ölen kadınlar bir daha evlenmeyi düşününceye kadar siyah veya koyu renk elbiseler giymeyi tercih etmektedirler. Köyde farklı olarak, defnedilen ölünün mezarının üzerine *goçale* adı verilen ince tahtalardan oluşan, aralıklı, piramit biçiminde bir düzenek çakılmaktadır. Bunun amacı, yeni defnedilen ölünün mezarına herhangi bir yabanî hayvanın zarar vermesini önlemektir.

Çayırdüzü köyü halkının evlilik ve ölüm törenlerinde yapılan gelenekleri geçmişe nazaran oldukça silik uyguladığı, doğum ve sünnet törenlerine dair gelenekleri ise geçmişte de günümüzde de geri plana atarak uyguladığı gözlemlenmektedir. Bu durum özellikle de dinî uygulamalarda görülmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünü "Gündelik Hayat ve Halk Bilgisi Ürünleri" oluşturmaktadır. Bu başlık altında verilen yayla kültürüyle ilgili bilgiler, köyün geçmiş kültürü açısından önem arz etmektedir. Ancak ne yazık ki günümüzde yayla göçleri ve yayla ittifakı uygulanmamaktadır. Çünkü çay tarımının etkisiyle hayvancılık bitme noktasına gelmiş ve yayla göçleri önemini yitirmiştir. Günümüzde birçok insan eğlenme ve dinlenme amacıyla yaylaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yaylaya toplu göçler yapılmamaktadır. İleride Çayırdüzü köyünde muhtarlık yapacak kişilerin bu ittifakı tekrar canlandırması yönünde teşviklerinin olmasını umut etmekteyiz.

Dördüncü bölümün devamında, köyün değirmenleri, geçmiş yıllarda Rûmî yılbaşında yapılan uygulamalar ve nakıs günleri, halk mutfağı, çocuk oyunları ve halk inanışları incelenmiştir. Kanaatimizce çay tarımının yaygınlaşmasıyla toprağa ekilen mahsül çeşitliliği azalmış ve bu da nakıs günlerinin önemini yitirmesine sebep olmuştur. Bu durum da değirmenlerin kullanımının azalmasına sebep olmuştur. Çoğu değirmen günümüzde kullanılamaz hâldedir ve halk tamire gerek duymamaktadır. Çünkü yöre halkı yiyeceklerini, çay tarımının sağladığı ekonomiyle hazır olarak elde etmektedir. Geçmiş yıllarda köyün çeşitli yerlerinde toplam on iki değirmen bulunmaktayken günümüzde iki ya da üç değirmen kullanılacak hâldedir.

Halk Mutfağı başlığında derlenen yemeklerin bazıları nadiren yapılmakta bazıları ise sık sık yapılmaktadır. Örneğin; her evde her gün muhakkak muhlama yapılmaktadır. Bazı evlerde üç öğün -kahvaltı veya yemeğin yanına- muhlama yapıldığı da görülebilmektedir. Öte yandan hamsili pilav, sütlü kabak ve fasülyeli kabak gibi yiyecekler nadiren yapılmaktadır.

Çayırdüzü köyü çocuk oyunlarında dikkati çeken husus, artık günümüz çocuklarının bu oyunları oynamaması, oyunların çocukları cezbetmemesi ve çocukların sanal oyunlarla daha çok meşgul olmalarıdır. Bu oyunlardan tahta araba oyunu festivallerde, pire oyunu ise yaylalarda büyükler tarafından oynanmaktadır.

Halk inanışları içerisinde cin-peri ve çiƙa inanışları geniş yer tutmakta ve bu inanışlar günümüzde de büyük oranda devam etmektedir. Cinler ve perilerle ilgili birçok inanış bulunmakta ve bu mahlûkların birçok özelliği halk tarafından anlatılmaktadır. Öiüaların var olduğuna inanan ve gördüğünü ifade eden kaynak kişiler hâlâ hayattadırlar. Bu sebeple çiƙalar birçok anlatıda karşımıza çıkmaktadırlar. Kaynak kişilere göre çiƙalar; her tarafı uzun uzun tüylerle kaplı, dağlarda yaşayan, ayı veya goril görünümünde ancak insan gibi iki ayak üzerinde yürüyen mahlûklardır.

Oxvame inanç sistemi ile tulum horonu arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekmektedir. Çünkü her iki uygulamada da benzer sözler sarf edilmekte ve insanlar coşkuya getirilmektedir. Bu da tulum horonu ile ilkel inanışlar arasında bir bağlantı olabileceğini düşündürmektedir.

Çayırdüzü'nün bir dağ köyü olması bölgenin bilimsel olarak çalışılmasını zorlu kılmaktadır. Ancak köy ve yöre, bilimsel çalışmalar bakımından oldukça bâkir olduğundan araştırmacılar tarafından keşfedilmeyi beklemektedir. Bu araştırmalarda tarih ve arkeoloji alanlarına öncelik verilmelidir. Arkeolojik kalıntılar bölgede oldukça fazla olup yağmacılara terk edilmiş vaziyettedir. Arkeologların yörede yapacak olduğu kazılar sonucu çıkacak veriler bölge tarihi açısından oldukça önem arz edecektir.

Öte yandan tarih, sosyoloji ve antropoloji alanlarında çalışmalar yapıldığı takdirde ortaya çok ilginç, renkli ve değerli veriler elde edileceğine dair en ufak bir şüphemiz yoktur. Bu açıdan Çamlıhemşin dağ köyleri keşfedilmeyi beklemektedir. Yörenin zor ulaşım koşullarını barındırması her ne kadar çalışmaları zorlaştırsa da elde edilen değerli veriler bu zorlukları unutturacak niteliktedir. Çünkü yörenin renkli ve farklı yönleri bir araştırmacının merakını, heyecanını ve enerjisini cezbetmektedir.

Çayırdüzü köyünde yaptığımız araştırmalar her kültürün şahsına münhasır bir özellikte olduğunu göstermektedir. Her kültür kendi içerisinde özel ve biriciktir. Atalarımızdan bizlere aktarılan kültürümüzün paha biçilemez nitelikleri vardır ve bu niteliklerin kaybolmaması için halk edebiyatı ve halk bilimi çalışmaları devam etmelidir.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

KK. NO	ADI ve SOYADI (LÂKABI)	YAŞI	KÖYÜ	ÖĞRENİM DURUMU	MESLEĞİ	MEDENÎ DURUMU
1	Rıfat AKATİN (Çibarina)	77	Çayırdüzü	Okur Yazar	Emekli	Evli
2	Eyüp AKATİN (Çibarina)	69	Çayırdüzü	İlkokul	Emekli	Evli
3	Mehmet AKTUN (Haci)	55	Çayırdüzü	Lise	Emekli	Evli
4	Eyüp AKATİN (Delali)	67	Çayırdüzü	İlkokul	Emekli	Evli
5	Mustafa MUSAOĞLU (Yunuka)	60	Çayırdüzü	Ortaokul	Emekli	Evli
6	Mustafa AHMETOĞLU (Gesťa)	55	Çayırdüzü	Lise	Emekli	Evli
7	Alican AHMETOĞLU (Haci)	43	Çayırdüzü	Lise	Garson	Evli
8	Bakiye KUYUMCU	71	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Bekâr
9	Gönül AKATİN (Çibarina)	34	Çayırdüzü	Ortaokul	Çiftçi	Evli
10	Hasan AKATİN (Salihina)	34	Çayırdüzü	Lise	Çiftçi	Evli
11	Havva AKTUN (Haci)	31	Çayırdüzü	Lise	Garson	Bekâr
12	İlyas AKATİN (Çibarina)	48	Çayırdüzü	Lise	Esnaf	Evli
13	Sevgi KESİCİ	30	Dikkaya	Üniversite	Hemşire	Bekâr
14	Mehmet AKATİN (Çibarina)	43	Çayırdüzü	Ortaokul	Esnaf	Evli
15	Mustafa YENİÇIRAK	56	Çayırdüzü	Ortaokul	Emekli	Evli

	(İzzeti)					
16	Nuri AKTUN (Haci)	53	Çayırdüzü	Ortaokul	Çiftçi	Evli
17	Sabit ÖZKURT (Şoşoli)	61	Çayırdüzü	İlkokul	Emekli	Evli
18	Sabit AKATİN (Leťa Bere)	39	Çayırdüzü	Lise	Serbest Meslek	Evli
19	Seçkin YENİÇIRAK (Ǩeketi)	58	Çayırdüzü	Üniversite	Otel İşletmecisi	Evli
20	Süleyman SERİN	48	Çayırdüzü	Ortaokul	Tulumcu	Evli
21	Hatice Kaçalin (Bexaǯina)	106	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Emekli	Bekâr
22	Havva AKATİN (Žabiќa Hevali)	83	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli
23	Mustafa AKATİN (Muťala)	80	Çayırdüzü	İlkokul	Emekli	Evli
24	Gülhan ÇAKIR	72	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Evli
25	Esra AHMETOĞLU (Haci)	14	Çayırdüzü	Ortaokul	Öğrenci	Bekâr
26	Cihan AKATİN (Çibarina)	39	Çayırdüzü	Ortaokul	Fırıncı	Evli
27	Ali Kemal ÖZKURT (Karimani)	59	Çayırdüzü	Ortaokul	Çiftçi	Evli
28	Havva AKATİN	59	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli
29	Mustafa KUYUMCU (Şerifi)	72	Çayırdüzü	İlkokul	Emekli	Evli
30	Mustafa KUYUMCU (Şerifi-Aron)	39	Çayırdüzü	Lise	Şirket Yöneticisi	Evli
31	Ayşe KUYUMCU (Şerifi)	75	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Evli
32	İsmail A. BUCAKLİŞİ	49	Yavuz Köy (Noxlapsu)	Üniversite	Öğretmen, Araştırmacı Yazar	Evli
33	İrfan Ç. ALEKSİVA	38	Duygulu (Tolikçeti)	Üniversite	Araştırmacı Yazar	Evli
34	Betül AKATİN	19	Çayırdüzü	Üniversite	Öğrenci	Bekâr

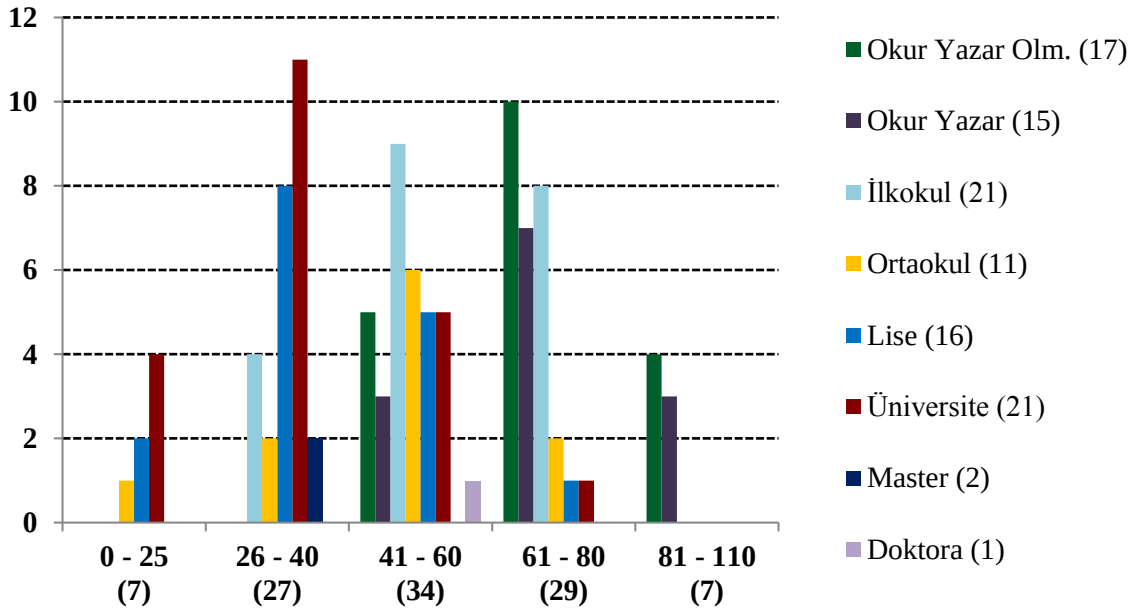
	(Ǩaki)					
35	Fatma ÖZKURT (Halidina Befa)	50	Çayırdüzü	Okur Yazar	Çiftçi	Bekâr
36	İlhami ÖZDOĞAN	38	Çayırdüzü	Lise	Restoran İşletmecisi	Evli
37	Murat Ümit HİÇYILMAZ	38	Başköy	Üniversite	Araştırmacı Yazar	Evli
38	Nazım KAÇALİN	45	Çayırdüzü	Ortaokul	Serbest Meslek	Evli
39	Ahmet Ali YENİÇIRAK (Hasoğli)	89	Çayırdüzü	Okur Yazar	Emekli	Evli
40	Gönül ÇAKIR	32	Çayırdüzü	İlkokul	Çiftçi	Evli
41	Fehime AKATİN (Çibarina)	77	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Bekâr
42	Kazım AKATİN (Çibarina)	35	Çayırdüzü	İlkokul	İşçi	Evli
43	Hatice YENİÇIRAK	60	Çayırdüzü	Okur Yazar	Çiftçi	Evli
44	Mustafa KUYUMCU (Ƥizma)	55	Çayırdüzü	İlkokul	Pansiyon İşletmecisi	Evli
45	Osman KUYUMCU (Ƥizma)	53	Çayırdüzü	Doktora	Öğrenci	Evli
46	Uğur YAZICI	28	Ayder	Üniversite	Tulumcu	Evli
47	Meryem AKATİN (Haci)	33	Çayırdüzü	İlkokul	Çiftçi	Evli
48	Emine KAÇALİN	32	Çayırdüzü	Lise	Ev Hanımı	Evli
49	Mustafa ÖZKURT (Çupina)	66	Çayırdüzü	Üniversite	Emekli Öğretmen	Evli
50	Osman ÖZKURT (Ťopi)	82	Çayırdüzü	Okur Yazar	Emekli	Bekâr
51	Şadiye AKTUN	52	Çayırdüzü	İlkokul	Çiftçi	Evli
52	Fatma AHMETOĞLU (Seramedi)	57	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Bekâr
53	Fatma KUYUMCU (Şerifi)	70	Çayırdüzü	Okur Yazar	Ev Hanımı	Evli
54	Havva AHMETOĞLU	55	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Halk Hekimi ve Çiftçi	Evli

	(Seramedi)					
55	Yavuz DEMİRKIRAN (Ayta)	40	Behice	Üniversite	Mimar	Evli
56	Emine DEMİRKIRAN	38	Siyat	Lise	Çiftçi	Evli
57	İlyas KAÇALİN (Ǩoƿidioğli)	88	Çayırdüzü	Okur Yazar	Emekli	Bekâr
58	Hasan KAÇALİN (Ǩoƿidioğli)	55	Çayırdüzü	İlkokul	Emekli	Evli
59	Nefise ÖZKURT	60	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli
60	Rıdvan ÖZKURT (Ança)	50	Çayırdüzü	Lise	Emekli	Evli
61	Mustafa KAHAN (Köy Muhtarı)	59	Çayırdüzü	İlkokul	Muhtar	Bekâr
62	Recep KOYUNCU	51	Camidağı	Üniversite	İmam	Evli
63	Emine AHMETOĞLU (Şatiripxe)	72	Topluca	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Bekâr
64	Fatma KUYUMCU	65	Çayırdüzü	Okur Yazar	Çiftçi	Evli
65	Havva YENİÇIRAK (Hasoğli)	70	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Bekâr
66	Hasan KORKUT	63	Behice	Ortaokul	Memur	Evli
67	İlker AKATİN (Çibarina)	26	Çayırdüzü	Üniversite	Sporcu	Bekâr
68	Enver AKATİN (Delali)	67	Çayırdüzü	Okur Yazar	Emekli	Bekâr
69	Ayşe AKATİN (Ǩaki)	52	Çayırdüzü	İlkokul	Çiftçi	Evli
70	İslam AKATİN (Çibarina)	64	Çayırdüzü	İlkokul	Emekli	Evli
71	Gülhan AKATİN (Salihina)	91	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Bekâr
72	Fatma AKATİN (Çibarina)	73	Çayırdüzü	Okur Yazar	Ev Hanımı	Evli
73	Beytullah TOKAÇ (Köy İmamı)	26	Ünye (Ordu)	Üniversite	İmam	Bekâr

74	Sabit YENİÇIRAK	38	Çayırdüzü	Lise	Serbest Meslek	Bekâr
75	Meltem AKATİN	14	Çayırdüzü	Ortaokul	Öğrenci	Bekâr
76	Osman AKTUN (Haci)	22	Çayırdüzü	Üniversite	Fabrika İşçisi	Bekâr
77	Emine KUYUMCU	70	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli
78	Havva AKATİN (Haci)	54	Çayırdüzü	Ortaokul	Fabrika İşçisi	Bekâr
79	Neşe AKATİN	40	Çayırdüzü	İlkokul	Çiftçi	Evli
80	Mustafa KAÇALİN (Lambaşi)	70	Çayırdüzü	Okur Yazar	Çoban	Evli
81	Yılmaz AKATİN	40	Çayırdüzü	Üniversite	Elektrik Teknikeri	Evli
82	Mustafa ÖZKURT (Karimani)	62	Çayırdüzü	İlkokul	Serbest Meslek	Evli
83	Hatice AKATİN	60	Çayırdüzü	Okur Yazar	Çiftçi	Evli
84	Özlem AKTUN (Haci)	25	Çayırdüzü	Üniversite	Ev Hanımı	Evli
85	Nimet DEMİRAK	70	Topluca	Okur Yazar	Ev Hanımı	Evli
86	Mustafa AKATİN (Çeduni Çemu)	58	Çayırdüzü	İlkokul	Emekli	Bekâr
87	Ahmet AHMETOĞLU (Seramedi)	63	Çayırdüzü	Ortaokul	Emekli	Bekâr
88	Gönül AKATİN (Delali)	22	Çayırdüzü	Lise	Öğrenci	Bekâr
89	Elif DEMİRKIRAN	38	Yıldırım (Bursa)	Üniversite	Sınıf Öğretmeni	Evli
90	Tamuna GLOHTİ	26	Tiflis	Master	Öğrenci	Evli
91	Osman KUYUMCU	30	Çayırdüzü	Üniversite	Restoran Çalışanı	Bekâr
92	Niyazi ÖZKURT (Zeybeği Neya-Barzan)	69	Çayırdüzü	İlkokul	Serbest Meslek	Evli
93	Emine AKTUN (Haci)	60	Çayırdüzü	Okur Yazar	Ev Hanımı	Evli
94	Havva AKTUN	50	Çayırdüzü	Okur Yazar	Çiftçi	Evli

	(Haci)					
95	Gülhan AKATİN	80	Dikkaya	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Evli
96	Emine DEMİRKIRAN	56	Çayırdüzü	İlkokul	Ev Hanımı	Evli
97	Emine AKATİN	55	Çayırdüzü	İlkokul	Çiftçi	Evli
98	Birgül AKATİN (Çibarina)	19	Çayırdüzü	Üniversite	Öğrenci	Bekâr
99	Ayten Ç. AHMETOĞLU	67	Çayırdüzü	Lise	Ev Hanımı	Bekâr
100	Fatma ÖZKURT ODABAŞ	47	Çayırdüzü	İlkokul	Ev Hanımı	Evli
101	Nona NİKABADZE	26	Batum	Master	Araş. Gör.	Bekâr
102	Ayfer DEMİRKIRAN	33	Yıldırım (Bursa)	Üniversite	Turizm Rehberi	Bekâr
103	Hasan UZUNHASANOĞLU	46	Fındıklı (Rize)	Üniversite	Araştırmacı Yazar	Bekâr
104	Havva KUYUMCU (Çinçi)	80	Çayırdüzü	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Bekâr

Kaynak Kişilerin Eğitim Seviyeleri ve Yaş Grupları Oran Grafiği

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

ABAŞİŞİ Nurdoğan Demir, *Lazuri Xalk̆uri P̌aramitepe (Laz Halk Masalları),* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2015.

ABAŞİŞİ Nurdoğan, *Şina Laz Öyküleri*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2015.

AK Orhan Naci, Fehmi Rasim ÇELİK, Rize Kültür Derlemeleri, Trabzon: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 2.baskı, 1998.

AKATİN AMAŤİNAŞİ Sabit, *Gurişi Çilamri – Ğvanduri Şiirepe*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2015.

AKSAMAZ Ali İhsan, *Kafkasya'dan Karadeniz'e,* İstanbul: Çiviyazıları, 1997.

AKSOY Ö. Asım, *Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: İnkılap Yayınları, 1988.

AKSOY Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: TDK Baskısı, 1968.

ALEKSİVA İrfan, İsmail AVCI BUCAĶLİŞİ, *Svacoxo Laz Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul: Kolkhis Laz Kültür Derneği Yayınları, 2009.

ALKUMRU Nizamettin, *Laz Kültür Tarihi,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2011.

ARER Rahmi, *Türkiye'de Çaycılık ve Turistik, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Rize*, İstanbul: Çoker Matbaası, 1969.

AVCI BUCAKLİŞİ İsmail, Ömer Faruk DEMİROK, Özlem Yazıcı DALBELER, Ömer EREN, *Lazca Öğretim Materyali / Lazuri Doguroni Materyali 5,* MEB, 2015.

AVCI BUCAKLİŞİ İsmail, *Yeni Başlayanlar İçin Lazca Ders Kitabı,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2.baskı, 2015.

BALIM Ali, *Destanlar ve Türküler*, Ankara: Emek Basımevi, 1957.

BIJIŞKYAN P. Minas, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası Pontus Tarihi*, (çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul, 1998.

BORATAV Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.

BUCAKLİŞİ İsmail Avcı, *Laz Alfabesi / Lazuri Alboni*, 3.baskı, İstanbul: LazikaYayın Kolektifi, 2015.

BUCAKLİŞİ İsmail Avcı, *Lazuri Destanepe -Laz Destanları,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2014.

BUCAKLİŞİ İsmail, Filiz XOCAŞİ, Nurdoğan ABAŞİŞİ, Osman S. BUYUKLİŞİ, Vildan MANELİŞİ, Murat MURĞULİŞİ, *Lazca Deyimler Sözlüğü,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2014.

ÇELEBİ Evliya, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyehatnamesi*, haz. Yücel Dağlı – Seyit Ali Kahraman, ed. M. Sabri Koz, 2. Kitap (Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit), 4.baskı, İstanbul: YKY, 2014.

ÇELEBİOĞLU Amil, *Türk Ninniler Hazînesi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1995.

ÇOBANOĞLU Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 6.baskı, 2012.

ÇOBANOĞLU Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Basım Yayım, 8.baskı, 2016.

ÇOBANOĞLU Özkul, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnanışları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.

ÇONA, *Geleceğim Ailemin Masalında / Rize Çamlıhemşin'de Yaşayan Gerçek Hikâyeler*, İzmir: Altın Kalem Yayınları, 2018.

COŞKUN Osman, *Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı*, İstanbul: Çatı Kitapları, 2013.

ÇUPİNAŞİ ÖZKURT Mustafa, *Samarile Ğvanduri Şiirepe*, İstanbul: Lazika yayın Kolektifi, 2016.

DİZDAROĞLU Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969.

DUMÉZIL Georges, *Kafkas Halkları Mitolojisi*, çev. Musa Yaşar Sağlam, Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.

ELÇIN Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

ELÇİN Şükrü, *Türk Bilmeceleri*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970.

FALLMERAYER, Jakop Phılıpp *Trabzon İmparatorluğu'nun Tarihi*, terc. Ahmet Cevat Eren, Not: İbrahim Tellioğlu, IV / a-2-1-1. Dizi – Sayı:4, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.

GÖKÇE Birsen, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Ankara: Savaş Yayınevi, 1999.

GÖRKEM İsmail, *Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

GÜNAY Turgut, *Rize İli Ağızları*, Ankara: TDK, 2.baskı, 2003.

GÜVELİOĞLU Güven İshak, *Rize Bibliyografyası*, 1.baskı, ed. İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları - Rize Kitapları, Mart 2010.

HİÇYILMAZ Murat Ümit, *Ardeşen Nüfus Kütüğü (1842 - Ardeşen Sülaleleri)*, Rize: Ardeşen Belediyesi Kültür Sanat Tanıtım Eserleri Serisi – 13, 2011.

HİÇYILMAZ, Murat Ümit, Burhan OKUTAN, Özcan BAŞTOPÇU, *Rize Ardeşen İlçesi Târihi Mezar Kitabeleri*, ed. İshak G. Güvelioğlu, İstanbul, Ardeşen Belediyesi Kültür Sanat Tanıtım Eserleri Serisi – 15, 2012

HİÇYILMAZ Murat Ümit, Burhan OKUTAN, *Ardeşen'in İnsanları 1835 Nüfus Kayıtlarına Göre Ardeşen Sülale Envanteri*, 1.baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları/Rize Kitaplığı, 2013

HİÇYILMAZ Murat Ümit, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi,* 1. baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, Temmuz 2017

KADRİ Hüseyin Kâzım, *Türk Lügati*, c. 3, Maarif Matbaası, İstanbul, 1945, s. 342

KARADAĞ Metin, *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ürün Yayınları, Ankara, 1999

KARAHAN Leyla, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: TDK, 1996

KÖPRÜLÜ Mehmed Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966, s. 275, not 1.

KUNOŞ İgnas, *Türk Halk Edebiyatı*, Türk Matbaası, İstanbul, 1925

KUTSCHER Silvia, *Lazuri Nena – The Language of the Laz,* University of Cologne, 2001.

MARR Nikolay, *Lazistan'a Yolculuk,* 1.baskı, çev. Yulva Muhurcişi, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2016

MARTIN Vivien de Saint, *Hıstorique et Geographıque De L'Asie Mıneure*, II, Paris, 1852

MURĞULİŞİ Murat, *Çinʼka do Moni Bozo*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2013

MURĞULİŞİ Murat, *Didamangisa*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1.baskı, 2013

MURĞULİŞİ Murat, *Kardeş Diller Sözlüğü,* İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 1. Baskı, 2013

OĞUZ M. Öcal, Metin EKİCİ, Mehmet AÇA, Dilaver DÜZGÜN, R. Bahar AKARPINAR, Mustafa ARSLAN, Mustafa SEVER, Aktan Müge YILMAZ, Gülin Öğüt EKER, Tuba ÖZKAN, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,* 5.baskı, ed. M. Öcal Oğuz, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2007.

ONAY Ahmet Talât, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi*, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996

ÖNAL M. Naci, *Muğla Efsaneleri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, 2005

ÖRNEK Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

ÖRNEK Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi (b),* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, II. Baskı, 2000.

ÖZKURT Rıdvan, *Çona*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011

ÖZKURT Rıdvan, *Mendra,* İstanbul: Lazi Kültür, 2016

ÖZTÜRK Ali, *Türk Anonim Edebiyatı,* İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1985, s. 294.

ÖZTÜRK İsmail, *Yenikent Köyünde Çocuklara Ad Koyma ve Çocuğa İlişkin İnanmalar Uygulamalar*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

Rize Kültür Derlemeleri, Rize: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları-7, 1999

SAKAOĞLU Saim, *Gümüşhane Masalları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1973

SAKAOĞLU Saim, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, Konya: Selçuk Üniversitesi Baskısı, 1992

Salname-i Vilayet-i Trabzon, cilt 11, 1293 (M. 1878), s. 217

SARAÇ, Hüseyin, *Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası 1875-1920*, 1.baskı, Ankara, Pazar Kaymakamlığı Kültür Yayını, 2015

SARIKAYA Makbule, *Millî Mücadele Döneminde Rize*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004

SAUSSEY Edmond, *Türk Halk Edebiyatı*, çev. Dr. İlhan Başgöz, İstanbul: Emek Basımevi, 1952

SİHARULİDZE Yuri, Alexandre MANVELİŞVİŞİ, J. GOGEBAŞVİLİ, Tsate BATSAŞİ, İvane CAVAHİŞVİLİ, Biçi TEZELİŞVİLİ, Mihako TSERETELİ, Mariam LORTKİPANİDZE, *Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri*, İstanbul: Sorun Yayınları, 2.baskı, çev. Hayri Hayrioğlu, Halkların Tarih Kültürleri Dizisi – 2, 2005

TAN Nail, *Folklor (Halkbilimi),* 3.baskı, İstanbul, 1995

TAŞ Hülya, *Bursa Folkloru (Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2002

TEZEL Naki, *Türk Masalları,* 11.baskı, İstanbul: Farklı Yayınevi, 2018

TOPALOĞLU İhsan, *Yöresel Folklor Araştırması Rize'de Eski Köy Düğünleri*, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2006

TORUN Ali, Abdurrahman GÜZEL, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 1.baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.

TRABZONLU Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, İstanbul, 1294.

QARŤOZİA Guram, *Lazuri Tekstebi II*, Tbilisi: Mecniereba, 1993.

YAVUZ Orhan, BÜLENT GÜRBÜZ, Orkun EROL, *Ağaköy Köy Monografisi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınevi, 2011.

MAKALE, BİLDİRİ ve SÜRELİ YAYINLAR:

ABAŞIŞI Nurdoğan, "Destanlar ve Laz Destanları", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, İstanbul, Lazika Yayın Kolektifi, 2011, ss. 185-186.

AKATİN ÇİBARİNAŞİ Tevfik, "Bismillai Ar Desťani Domçari", İstanbul, *Tanura*, Ezgi Matbaacılık, yıl 1, sayı 2, 2011, ss. 48.

ALEKSİSHİ İrfan, "Ardeşen'in En Kısa Tarihi", İstanbul, *Tanura*, yıl 1, s. 3, 2012, ss. 53-55.

ALEKSİŞİ ÇAĞATAY İrfan, "Lazca - Lazuri Nena", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, ss. 145-152.

ALEKSIVA İrfan Çağatay, "Laz Halk Kültüründe Cazi İnancı", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, ss. 105-115.

ALEKSİVA İrfan Çağatay, "Laz Mitolojisinde Bir Figür: Çinka", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, 1. Baskı, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, ss. 120-121.

ARTUN Erman, "Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler", *4.Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu*, Muğla, 2013, ss. 1-9.

ATLI Sagıp, "Manisa'nın Demirci İlçesindeki Lâkaplar Üzerine Bir İnceleme", Manisa, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 41, s. 1, 2017, ss. 101-137.

AYAPTEPE Şehzat, "Lazların Etnik Kökeni", *Ogni Skani Nena Kültür Dergisi*, s.4, İstanbul, 1994, ss. 18.

BASCOM R.William, "Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar", (Folklorun Biçimleri, Nesir Anlatılar), *Milli Folklor Yayınları*, çev. R.Nur Aktaş, Banu Aktepe, Başak Değer, Ayhan Doğan, Yeliz Ozay, Kıvılcım Serdaroğlu, Ankara, no: 2830, 2003, 468-505.

BORATAV Pertev Naili, "Türk Efsaneleri", *Folklora Doğru*, çev. İsmail Tuğrul Şavkay, s. 35, İstanbul, 1974, ss.12-36.

BRYER Anthony, "Some Notes on The Laz and Tzan I", Bedi Kartlisa, Vol. 21-22, ss. 174-195.

BRYER Antony, "Lazlar ve Tzanlar Üzerine Notlar", *Ogni Skani Nena,* çev. Ebru Gültekin, İstanbul, 2018, ss. 5-23.

BUCAKLİŞİ İsmail, "Lazlar", *Yeni Türkiye – Kafkaslar Özel Sayısı – XI*, Ankara: Yeni Türkiye Yayıncılık, s. 81, 2015, ss. 168-183.

BUCAKLİŞİ İsmail, "Lazca Gramer: Pazar Laz", *Tanura*, s. 3, 2012, ss. 14-15.

COŞAR A. Mevhibe, "Trabzon'da Kullanılan Lâkaplar Üzerine Bir Derleme / Değerlendirme", Ankara, *TDAY-Belleten*, cilt 1, 2003, ss. 26-40.

COŞAR Mevhibe, "Söz Yarışında Yenilmezlik: 'Olsa Eski Günlerim/ Daha Güzel Söylerim'" *Acta Turcica (Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi)*, II/1, 2010, ss. 85-96.

ÇAĞATAY İrfan, *Ogni / Skani Nena!*, Dil Kültür ve Tarih Dergisi, Laz Kültür Derneği, ed. İrfan Çağatay, Yerel-Süreli Yayın, s. 8, Kış-İlkbahar, İstanbul, 2018.

ÇIBLAK COŞKUN Nilgün, "Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım", *Turkish Studies*, Volume 8/4, Ankara, 2013, ss. 499-513.

EKE Metin, "Geçmişte Yapılan Âşık Atışmalarının Günümüzdeki Görünümü", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi,* II/1, Ocak 2010, ss. 75-84.

EREN Hasan, "Yer Adlarımızın Dili", *Türk Dil Kurumu (Konferans)*, 1965, ss. 155-165.

"Eski Bir Harita", İstanbul, *Tanura*, Ezgi Matbaacılık, yıl 1, sayı 3, 2012, ss. 45.

GÖÇER Ali, "Çocuk ve Ninni", *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, s. 260, Kayseri, 1999, ss. 27-28.

GÜNAY Turgut, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Atma Türkü Geleneği", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara, 1976, ss. 73-83.

GÜLENSOY Tuncer, "Karadeniz Ağızlarına Toplu Bir Bakış", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri",* Samsun, 1988, ss. 205-209.

GÜVELİOĞLU İshak Güven, Osmanlı Dönemi Rize Vakıfları, *Rize Defteri 2*, ed. İsmail Kara, 2.cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları/Rize Kitapları, Rize Araştırmaları Vakfı, 2013, ss. 9-55.

HALLAÇ Ahmet Tacetdin, "Memorat Kavramının Tanımlarındaki Belirsizlik ve Bir Tanım Denemesi", *Akademik Dil Dergisi*, Cilt/Volue:2, s. 2, 2018, ss. 181-211.

İBRET B. Ünal, "Çankırı'daki Köy Adları Üzerine Coğrafi Açıdan Bir İnceleme", İstanbul, *Marmara Coğrafya Dergisi,* s. 7, 2003, ss. 53-80.

İSLAMOĞLU Ali, "Tçani ve Laz Bağlantısı", *Ogni Kültür Dergisi*, s.4, İstanbul, 1994, ss. 15-17.

KADIOĞLU Yahya, "Rize İlindeki Doğal Şartların Çay Tarımı Açısından İncelenmesi", Rize, *1. Rize Sempozyumu*, 2006, ss. 136-139.

KALAFAT Yaşar, "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", Ankara, *Millî Folklor*, 6 (44), ss. 87-90.

KAYA Doğan, "Dualar ve Beddualar", Sivas, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s.4, 1997, ss. 99-121.

KAYA Doğan, "Trabzon Yöresi Türküleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu*, Trabzon, 3-5/5, 2001, ss. 1-10.

KILIÇ Abdullah, "Isparta Yöresi Halk İnanışları", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi,* Ankara: Ervak Yayınları, 2001, ss. 415-444.

KIRZIOĞLU M. Fahrettin, "Halk Edebiyatı Deyimlerimiz", *Türk Dili*, Ankara, 1962, s. 216, no:5, s. 352 no:32.

KIRZIOĞLU Fahrettin, "Lazlar / Çanarlar", *VII. Türk Tarihi Kongresi*, I, Ankara, 1972, s.420-445.

KUYUMCU Osman, "Ğvandi köyü Yer Adları Üzerine", *ODTÜ THBT Halk Bilimi Dergisi*, Ankara, 2002 İlkbahar, ss. 52-63.

KUZUCU Kemalettin, "Osmanlı Döneminde Çay Tarımı Faaliyetleri", Rize, *1. Rize Sempozyumu*, ss. 111-116.

KÜÇÜKYILDIZ Damlanur, "Atma Türkülerde Gelin – Kaynana Çatışması", *Anasay, 3 Aylık Ulusal Hakemli – Süreli Dergi*, Yıl:1- Ağustos, 2017, ss. 57-69.

KİRİZİA A. İ., Zan Dili, *Ogni Kültür Dergisi*, s.4, İstanbul, 1994, ss. 20-24.

LÜTHİ Max, "Masalın; Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı", *Milli Folklor,* çev. Sevengül Karasubaşı, s. 25, Ankara, 1995, ss. 66-68.

MEEKER E. Michael, "The Black Sea Turks: Some Aspect of Their Ethnic and Cultural Background", çev. Eylem Bostancı, England, *International Journal of Middle East Studies,* 1971, ss. 318-345.

ÖZCAN Selim, "XX. Yüzyılda Canik(Samsun) Sancağında Adları Değiştirilmek İstenen Yerler ve Yeni Adları", Trabzon, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, s. 25, Güz 2018, ss. 145-162.

ÖZÇAĞLAR Ali, Rüya Bayar, "Rize İli Çamlıhemşin İlçesinde Kırsal Arazi Kullanımı", Rize, *1. Rize Sempozyumu,* 2006, ss. 616-627.

ÖZKAN Nevzat, "Adlandırma Yöntemi Olarak Lâkaplar ve Büyükkışla'daki Örnekleri", *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı,* cilt 3, 2016, ss. 180-189.

ÖZTÜRK Balkız, "Lazcanın Dilbilim İçin Önemi", *Tanura,* s. 3, 2012, ss. 23-28.

ÖZSOY Bekir Sami, "Karadeniz'de Atma Türküler ve Atma Türkü Geleneği", *Karadeniz Araştırmaları,* Ankara, s.3 (Güz 2004), ss. 113-118.

PAKSOY Sadettin, Hasan Memiş, "Rize'de Tarım Sektörü, Tarıma Dayalı Sanayiler ve Çay", Rize, *1. Rize Sempozyumu,* 2006, ss. 129-135.

SALMAN Fikri, "Rize ve Yöresi Geleneksel Giysileri", Rize, *1. Rize Sempozyumu,* 2006, ss. 179-183.

SAXOKİA Tedo, "Megrel-Laz Kültüründe Akrabalık, Evlenme ve Cenaze", Tarih ve Toplum (Aylık Ansiklopedik Dergi), s. 140, 24. c., Ağustos 1995, ss. 99.35-105.41.

ŞAHİN İbrahim, "Türkiye Yeradbiliminde Leksik-Semantik Sınıflandırma Meselesi", *Avrasya Terim Dergisi*, 3(1): 10-21, 2015, ss. 10-21.

TABAN Süleyman, Pınar ÖZER, Murat Ali TURAN, "Çay Tarımı Yapılan Toprakların Potansiyel Beslenme Problemleri ve Çayda Gübre Kullanımı, Gübre Verim-Kalite İlişkisi", Rize, *1. Rize Sempozyumu,* 2006, ss. 86-93.

UZUNHASANOĞLU Hasan, "Duduşi Nuri ve Sicalepe Destani", *Laz Kültürü Üzerine Notlar*, İstanbul: Lazika Yayın Kolektifi, 2011, ss.197-249.

TEZLER:

ARPACI YÜCEKAL Günnur, *Edremit Hacıaslanlar Köyü Monografisi*, (Doktora Tezi), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

AVAN Saniye, *Suşehri Monografisi,* (Yüksek Lisans Tezi), Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

AYHAN Cem, *Çandır Köyü Monografisi,* (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

DEĞİRMENCİOĞLU Figen, *Manyas Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010

DOKUR Nejdet, *Rize İli Çamlıhemşin İlçesi Köylerinin Yemek Kültürü Üzerine Bir Çalışma,* (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009

IŞIK Neşe, *Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon, Rize ve Artvin Efsaneleri),* (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1998

KABAK Turgay, *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacıbektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 8.

KABAK Turgay, *Rize Halkbilim Monografisi*, (Doktora Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015

KAPTAN Sevgi, *Çamlıhemşin / Çayırdüzü köyü Halk Kültürü*, (Seminer Çalışması), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, 1998

KELEŞ İskender, *Trabzon İli Çarşıbaşı İlçesi Halk Bilimi Monografisi,* (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

NİKABADZE Nona, *Batum-Keda İlçesi Kvaşta köyü Halk Edebiyati Ürünleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

OSAN Mustafa, *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

ÖZER Belgin, *Zeytinköy Köyü Monografisi,* (Yüksek Lisans Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

ÖZŞAHİN Ömer, *1906 Trabzon Vilayet Salnameleri Transkripsiyonu*, (Yayınlanmamış Lisans Mezuniyet Tezi), Gazi Üniversitesi: Tarih Bölümü, Ankara, 1999

SAATÇİ Yonca, *Hemşin Horonlarında Atma Türküler,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

SHEHU Fatma, *Arnavutluk Guri-Bardhe köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017

SIRTBAŞ Yasemin, *Ordu İli Gölköy İlçesi Monografisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ordu: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

ŞAHİN SEVDİ Ezgi, *Bursa – Keles İlçesi Kıranışıklar köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

YILMAZ Oğuz, *Rize Çamlıhemşin Bölgesinde Görülen Tulum Çalgısının Yapısal ve İcrasal Özellikleri,* (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı, 2017.

ZABUN Beyhan, *Ankara Fen Lisesi Monografisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.

SÖZLÜK ve ANSİKLOPEDİ

BORATAV Pertev Naili, *İslam Ansiklopedisi,* Mâni Maddesi, c. 7, İstanbul: M.E.B. l993, s.285-288

BUCAKLİŞİ İsmail, Hasan UZUNHASANOĞLU, İrfan ALEKSİVA, *Büyük Lazca Sözlük (Didi Lazuri Nenapuna)*, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2007

MINORSKY V., *İslam Ansiklopedisi*, c. 7, "Lazlar" maddesi, İstanbul: Maarif Basımevi, 1957

ÖZTÜRK Özhan, *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük,* Heyamola Yayınları, 2 cilt, 2005

Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu, 7.baskı, 1983

Yurt Ansiklopedisi, IX

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

BOA. KK. 2697 s. 113-114

BOA. TTD.52 s. 501-502

BOA.DH.EUM.KLU.10_50

BOA.DH.IUM.48/18, s.17.

BOA.NFS.d.1168, s. 161

BOA.NFS.d.1169 s. 109-110

VGM. Arşivi, Defter No: 602, s. 688

İNTERNET KAYNAKLARI:

ALEKSİVA İrfan Çağatay, "Ǯaribaçxuri Hidroniminin Etimolojisi", Lazoba, 4 Şubat 2014, http://lazoba.blogspot.com, (02.02.2019).

BUCAKLİŞİ İsmail, Hasan UZUNHASANOĞLU, İrfan ALEKSİVA, "Gogağareri", Lazuri, http://www.lazuri.com/nenapuna, sf. 'g' maddesi (01.02.2019).

Çamlıhemşin Nüfusu, "Çamlıhemşin Nüfusu - Rize", Nufusu, https://www.nufusu.com/ilce/camlihemsin_rize-nufusu , (18.02.2019).

Çayırdüzü Nüfusu, "Rize Çamlihemşin Çayirdüzü köyü Nüfusu ve Diğer Bilgileri", Nufusune, http://www.nufusune.com/26029-rize-camlihemsin-cayirduzu-koy-nufusu, (18.02.2019)

DEMİRKIRAN Öznur, "Ǩasi'nin Ağıdı", Okumak Ayrıcalıktır, http://www.okumakayricaliktir.com/219/kasinin-agidi/yazi/, (02.08.2019).

Güncel Türkçe Sözlük, "Fermene", Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr, (27. 02. 2019)

HİÇYILMAZ Murat Ümit, "Tapu-Tahrir Kayıtlarında Pazar-Ardeşen Bölgesi", Kaçkar53, 25 Ekim 2018, http://www.kackar53.com, (27.12.2018)

ÖZTÜRK Özhan, "Laziler, Çaniler, Tzaniler: Antik Çağ'da Lazlar", Özhan Öztürk Makaleleri, (11. 12. 2017), http://ozhanozturk.com/2017/12/11/antik-cagda-lazlar/, (20.02.2019).

KARAYEL Erol, "Megreller Artık Kendileri Olmaları Gerektiğini Anlamalıdır", Kolkhoba, http://www.kolkhoba.org/roportaj7.htm, (19.02.2019).

Rize Nüfusu, "Rize Nüfusu", Nufusu, https://www.nufusu.com/il/rize-nufusu, (18.02.2019)

Rize İlçeleri Nüfusu, "Rize İlçeleri Nüfusu", Nufusu, https://www.nufusu.com/ilceleri/rize-ilceleri-nufusu, (18.02.2019).

Yarıcılık, "Tarım'da (Tarla) Ortakçılık ve Yarıcılık Nedir?", Mali Mevzuat, 13.04.2018, http://www.malimevzuat.com/tarimda-tarla-ortakcilik-ve-yaricilik-nedir-h343.html, (19.02.2019).

TBMM, "Cumhuriyet Dönemi Meclisleri Genel Kurul Tutanaklarına Erişim Sistemi", Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1. dönem/2.yasama yılı – 17. cilt fihristi – 161.birleşim, 18 Şubat 1922, https://www.tbmm.gov.tr, ss.19-24 (28.12.2018)

TBMM, "Cumhuriyet Dönemi Meclisleri Genel Kurul Tutanaklarına Erişim Sistemi", Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1. dönem/2.yasama yılı – 17. cilt fihristi – 164.birleşim, 23 Şubat 1922, https://www.tbmm.gov.tr, ss.109 (28.12.2018)

TBMM, "Cumhuriyet Dönemi Meclisleri Genel Kurul Tutanaklarına Erişim Sistemi", Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1. dönem/3.yasama yılı – 18. cilt fihristi – 3.birleşim, 6 Mart 1922, https://www.tbmm.gov.tr, ss.53, (28.12.2018).

TDV İslam Ansiklopedisi, "Lazlar", Ek-2, müellif: İbrahim Tellioğlu, https://islamansiklopedisi.org.tr/lazlar, ss. 149-150, (20.02.2019).

ZENURİ Cemil, "Laz Kültüründe Değirmenler – Ǩarmaťepe", Lazuri, t.y., http://www.lazuri.com., s. 1 (29.12.2018)

DİĞER:

ATATÜRK KİTAPLIĞI, Kayıt No: 993, r.1926.

EKLER

EK 1: SÖZLÜK

Açaba: Bucak köyünün eski adı.

Afkurmak: Yörede, çok sesli bağırmak, haykırmak anlamına gelir. İnsanlar için de hayvanlar için de kullanılır. Eğer bir insanın çok afkurduğu dile getirilirse o kişinin cazgır olduğu anlaşılır.

Amťeni / Anťeni: Ahşap dokuma tezgâhında ipliklikleri düzeltip sıkmaya yarayan tarak benzeri bir alet.

Anamidi: Ahşap dokuma tezgâhında iplik sarılan kısım.

Ancağuçki: Ahşap ustası.

Anʒkili ťukji / ťuji: Yer mürveri dikeni.

Anteri: Entari.

Apxa: Ahşap dokuma tezgâhında iplikleri düzeltmeye yarayan, tarağa benzeyen ahşap alet.

April: Nisan.

Arguni: Ucu oval şeklinde uzatılmış küçük bir balta çeşidi.

Aşılanmak: Ulaşmak. Genellikle bir haberin iletilmesi, ulaştırılması anlamında kullanılır. Örneğin; *insandan insana aşılandı*.

Avla: Avlu

Bace: Derme çatma bir dağ kulübesi.

Bardi: Bardi, uzun bir kazık etrafında yapılan çayır, saman yığını.

Baќi: Ahır.

Be- / Çe- / E- : İsimlerin önüne getirilen ve hitap edilirken kullanılan ekler. *Be-* genellikle kadınlar için, *Çe-* genellikle erkekler için, *E-* ise her ikisi için de kullanılabilir. Örneğin; Bexa (Hatice), Çexa (Hasan), Bemu (Mustafa), Besa (Safiye), Becu (Gülhan), Bemi (Emine), Çexu (Hüseyin), Çame (Ahmet), Bezu (Zülfiye) gibi..

Bere cemşkidale: Dişi çıkmamış çocukların ciğerlerini çıkaran, çocuğu boğan cadı.

Bere mťuťʒu man: Yenidoğan bebeğin ilk kez yıkanması.

Birakaluk: Bırakalım

Boçi: Koç

Boğazi: Boğaz.

Bozo mgoru: Kız istemek.

Burbu: Yarasa.

Burguleji: Sinirli ot.

Burçuli: Balta.

Buzi kuşuuma: Süt kardeşlik.

Cazi: Cadı.

Ceçapuri: Başlangıç

Cexraǯu: Tırmalama. Çocuk oyunlarında bir ceza yöntemidir.

Cektabule: Eğirilmiş ip.

Celep: Kesilmek üzere alınan büyükbaş hayvan

Cemtinu: Nişanlı kızların yüz kapama âdeti.

Ceni vrossi ceberon: İyi beslenmiş, iyi içirilmiş.

Cenneti-ḱva: Dikkaya köyünde manzaralı bir bölge.

Comuk: Kemik.

Cosluği: Kadınların kullandığı göğüslük.

Cuneli: Güneşli.

Çabla / Çavla: Manda derisinden yapılan çarık.

Çaça: Yaprak.

Çaxala: Fasulye turşusu.

Çeçxuri: Sıtma.

Çelepur: Jandarma

Ceťağaneri: Muhlama.

Çeťi: Dalların örülmüş duvar.

Çingit: Uğrak köyünün eski adı.

Çingrağı: İnce sesli çıngırak.

Çirani: Kapı girişlerinin üstündeki ahşap bölüm.

Çonçi: Mısır koçanının yapraklarından yapılan halıya benzer bir eşya.

Çongi: Başı kırıldığı için kütleşmiş ağaç. Kısa boylu, kötü görünümlü, çelimsiz insanlar için mecazî anlamda kullanılır.

Çoxa: Ceket.

Çostra: Balta gibi kesici aletlerin bilenmesi için kullanılan düzenek. Taş bileyici.

Çxvari: Dövülerek dış kabuğundan ayrılmış pirinç ve darı gibi tahıl.

Çxindi Eǯaḱoru: Yeni gelinlerin burun kapama âdeti.

Çxindi Eǯegiǯu: Gelinlerin burun açma âdeti.

Ǯepri: Kendir bitkisi.

Ǯinḱa: Mitolojik bir varlık.

Ǯorçi: Kurbağa.

Ǯuḱali: Kazan.

Çurçi: Cenazede kullanılan bakır kazan.

Dadala: Yayla çiçeği (bütün çiçeklerin genel adı için de kullanılır.).

Dağilluk: Dağınık

Damtire: Kaynana.

Daraba: Evin duvar kısımlarını oluşturan ahşap bölmeler.

Demokrat: Demokrat Parti döneminde yöreye gelen kara lastik, el feneri gibi yeni tanışılan eşyalara verilen isim.

Dixali: Çayırdüzü köyünde ahşap dokuma tezgâhı için kullanılmaktadır.

Dizbağı: Ahşap aletle ya da elle örülen saç örgüsü modelinde ve renkli bir çeşit kemer.

Dolobi: "Yaşadın!, Oh, keyfin yerinde!" gibi anlamlara gelmektedir.

Dololoskuri: Tamamen sönmek, bitmek.

Dubaracı: İstediği zaman oyun çevirebilen, oyunbaz.

Duʒxu: Ihlamur.

Düzman: Düzenbazlık

Ebza: Kibrit.

Eğrenti: Eğrelti

Ekamçveri: Ekşaşinin pekmez katılmamış ve iç yağı katılmış hâline denir.

Eksalepe: Kardeş çocukları. Kuzenler.

Elaçama: Lâkap.

Enkseri: Ekseri

Enteşeli: Olağanüstü, görülmemiş bir şekilde hayranlık bırakan.

Evedi: İvedi.

Foga: Zikzak işlemelerinin bulunduğu dizin altına kadar inen yöresel kadife etek.

Germakoçi: Dağ adamı, mitolojik bir varlık.

Gesta: 50-60 cm çapında bir taşın içi oyularak yapılan, açık ateş üzerinde ekmek pişirmek için kullandıkları kabın adıdır.

Goçale: Birçok tahtadan oluşan ve mezarlığın üstüne çakılıp herhangi bir hayvanın zarar vermesini engelleyen üçgen biçiminde koruyucu.

Govağareri: Sevilen insanın tüm varlığını çevreleyecek kadar her şeyiyle çok sevmek.

Guda: Tulum çalgısı.

Gverdaliʒi: Yarılanmış.

Gza: Yol.

Ğoberi: Tahta çit.

Ğori: Mısırın sapı.

Ğormoti: Tanrı, İlah.

Havesluk: Heveslik

Helâç: Helâk.

Xaberi Mepçam: Kız istemede haber iletme-salma.

Xaçaçuri: İçi kahverengi armut.

Xarťuma: Kiremitin bulunmadığı dönemlerde çatı örtmek için kullanılan, kayın, kestane, çam ağacı vb. Ağaçlardan elde edilen tahta parçası, bedavra.

Xe: El.

Xeni: İp eğirmeye yarayan ahşap alet.

Xetati: Eldiven.

Xinci: Köprü.

Xirsoni: Önemli günlerde giyilen kıyafet.

İsťikani: Bardak.

İşdoni: Uzun iç don.

Jile / Cile: yukarı

Jileni / Cileni: Yukarıki

Karantı: Karaltı

Kiʒxuli: Gürgen ağacının çekirdeği.

Kulaçidi / Kulaçida: Demirden kapı kilidi.

Kumbuli: Meme ucu.

Kudi: Bere.

Ǩalati: Sepet.

Ǩalivi: Evden uzak tarlalarda, ürünü yabanî hayvanlardan özellikle de domuzdan korumak amacıyla kullanılan, dört direk üzerine yükseltilmiş, derme çatma inşa edilmiş bekleme kulübesi, kolaçan kulübesi.

Ǩandğu: Yenilmeyen bir çilek türü.

Ǩaƥǩaƥi: Mitolojik bir varlık.

Ǩaravi: Gemi.

Ǩarmaťe: Değirmen

Ǩatangeri: Günlük giyilen kıyafet.

Ǩaya: Kaya

Ǩayoba: İyilik.

Ǩinçi: Kuş.

Ǩirǩiti: Yük taşırken kullanılan, kenevir ipinden yapılan halata takılan halka.

Ǩlemuri: Eski Laz evlerinde açık ateşte kazan vb. Asmakta kullanılan, ayarlaması yapılabilen çengelli zincir.

Ǩoda: Ahşap duvar.

Ǩoğona: Çöp sineği.

Ǩokarina: Ucunda çengeli olan küçük demir sopa.

Ǩoƥa: Ahşap kürek. Genelde değirmenlerde kullanılır.

Ǩopli: Küçük el baltası.

Ǩoƥidi: Ahşaptan kabataslak yapılan kepçe.

Ǩorǩiʒa: Boğmaca hastalığı.

Ǩuçxe Ombonu: Ayak yıkama âdeti.

Ǩuçxe Tava: Ayak dönüşü âdeti.

Ǩuli: Tabure, oturak.

Ǩurťa: Kadın iç çamaşırı.

Ǩuťni / Ǩuťni urba: Köyün âdetine göre birden çok parçadan oluşan kadın düğün kıyafeti.

Ǩukma: Küçük güğüm.

Ǩuku / Gunguli: Guguk kuşu.

Ǩva: Taş.

Laci: İlaç.

Lacida: Dizbağı gibi kemerleri örmeye yarayan ahşap alet.

Laçi: Köpek.

Laxi: Deli.

Lazuťi Cari: Mısır ekmeği.

Lazuťi ƥaça: Mısırların koçanlarından tutulup saç gibi örülerek birbirine bağlanmış hâli.

Lazuťi: Mısır.

Leťa urzeni: Toprak üzümü (şeker hastalığına iyi gelmesiyle bilinir). Küçükken yeşildir, olgunlaştığında pembeleşir.

Liǩapa: Avcı üzümü, büyük ayı üzümü.

Livadi Dida: İmgesel bir varlık.

Livadi: Bahçe.

Lobconi: Ekşaşinin pekmez katılmamış ve iç yağı katılmış hâline denir.

Lorizmaşe: Yılancuği / yılancık. Xamail zincirinde bulunan, üzerinde yılan motifi bulunan, içerisinden xamaili zinciri geçirilen demir parçası.

Luği: İncir.

Macida: Fındık ağacından yapılan yer sofrası.

Maḱoçi: Ahşap dokuma tezgâhında ipin geçirildiği alet.

Makvali goťaxeri: Yumurtalı ceťağaneriye denir.

Maleşina / Mayreşina: Mayıs ayı.

Mamuli: Horoz.

Mandili: Kadın baş örtüsü.

Mandre: Mandıra, ahır.

Maƀazule: Ateş böceği.

Mastla: Ahşap dokuma tezgâhında kullanılan bir parça. Üzerine iplik sarılır.

Mbağu: Evin içerisinde bulunan erzakların konulduğu bir bölme, kiler.

Mbuli: Kiraz.

Mcavla: Süt.

Mçxori: Koyun.

Meçeme: Mahkeme

Meelle: Mahalle

Mekaderi / metişineri: Beşik kertmesi.

Meḱaleskiriti: Dikkaya köyünün eski adı.

Mekosali: Dış kapıya açılan ahşap eşik. ƺalemona süpürülürken bu ahşap eşiğe doğru süpürülür.

Mermanat: Akbucak köyünün eski adı.

Mesi: Ada.

Mesvarapu: Mezarın içinde, ölünün konulduğu bölüme toprak dolmasını engellemek için hazırlanan kalas.

Metroçeri Eçopu: Eşini terk edip baba evine dönen ve tekrar evlendirilen kadınlara denir.

Meyaperi: Yoğurt.

Mipxe: Akraba.

Misuri: Yalak.

Mjora/Mcora: Güneş.

Mole: Beri.

Monçemundi: Bu bitki insanların özellikle dikmesiyle elde edilmez. Kırlarda ya da arazilerde kendiliğinden yetişir. Görünümü patatese benzer. Batıda yabanî menekşe olarak da bilinir. Kırmızı çiçekler açar. Kök kısmı sabun olarak kullanılabilir.

Moydoni: Su değirmenlerinde ters piramit biçimindeki tahıl deposu. Burada bulunan mısır vs. Hareket hâlindeki değirmen taşının ağzına yavaşça dökülür.

Mçapuna: Çakal yavrusu.

Mskʻale: Ahşap merdiven.

Mşkʻeri: Meşe ağacının çiçeği.

Mtiri: Kayınpeder, kaynata.

Mtuti: Ayı.

Mula: Karaağaç.

Mʒanu: Topluca köyünün eski adı.

Mʒu: Karayemiş.

Mʒuxatoni / Mʒuxvatoni): Farklı bir karayemiş türü.

Mʒukçe: Farklı bir karayemiş türü.

Mʒxuli: Armut.

-na: Geldiği kelimeye sevimlilik ve küçüklük anlamı katar. Cins isimlere ya da özel isimlere gelebilir. Mtutina (ayı yavrusu), Amena (küçük-sevimli Ahmet), Çemalina (küçük-sevimli Kemal) gibi..

Nacağı: Nacak. Küçük balta.

Naxra: Dikkaya köyünde bir bölge.

Nçala bardi: Mısır saplarının birbirlerine bağlanıp oluşturulan yığın.

Nena Meçamu: Ses vermek (ses vermeye gitmek).

Ngola: Yayla.

Nosakale: Ağaçtan meyve toplamak için ahşaptan yapılan, yuvarlak ucuna torba takılan alet.

Noʓrağudam: Karşılama söylemek.

Nusa: Gelin.

Nʒela: Yaban merisini, likʻapa / likʻaba.

O dünya / Öte dünya: Ahiret.

Oburi: Mitolojik bir varlık.

Oxoçora / Oxor çira: Evde ambarın anahtarını elinde tutan yaşlı kadın. Evin aşıyla uğraşan asıl sahip (Genelde babaanne olur.).

Oxore ʒali: Yeni gelin. Ev gelini.

Oxori: Ev.

Oxoriskʻiri: Ev oğlu.

Oxorosuri: Ev kızı.

Oxoşveri: Çorap.

Oxrasure: Baldız.

Oxraskʻiri: Kayın. Kocanın erkek kardeşi.

Oxvame: Tapınak, mabet. Ortodoks Megrellerde “kilise”yi ifade eder.

Okorzale: Kaşıklık.

Okosale: Çalı süpürgesi.

Ombri: Erik.

Omjore: Güneşli bölge.

Omʒeli / Xanumi omʒeli: Tahta beşik / hanım beşiği.

Onʒxeni: Otluk, tavan arası.

Ongure: Evin tavanından boydan boya geçen kalın ağaç kiriş.

Onçaxule: Yayık ayran küpü.

Opuťe / Ofuťe: Evin çevresi, avlu.

Oşkuri: Elma.

Oşvaleri: Dokuma tezgâhı.

Otvay: Çatı.

Oťvebi: Sobanın arkasındaki taş duvar.

Okopťomar: Zifaf gecesi.

Okoreʒxu: Sayma yapma (ağıt yakmak, ağıtlaşmak).

Okoťoçu / Okoťoçare: gelinle damadı ilk kez bir araya getirmek, birlikte yatırmak

Okoťrağodu: Mani söyleme

Oze: Ağaç mantarı.

Oziʒinoni: Gülünç.

Oʒimodaşe: İp yapımında kullanılan ahşap düzenek.

Paʒxa: Genellikle mezralara yapılan,samanlık, ambar olarak kullanılan derme çatma bir kulübedir.

Pampu: Ahşaptan kapı kilidi.

Paranteni: Pencere.

Peşkiri: Peşkir, havlu.

Pilinťa: Döküm soba, kuzine.

Pistaleťa: Tabanca.

Piştevi / Piştovi: Tabanca.

Piʒari araba: Tahta araba.

Pontuli: Pantolon.

Posti: Post.

Rakani: Tepe

Raxna: Örümcek.

Ruba: Dere, ırmak.

Rüya bulmak: Rüya görmek

Sağılmak: İyileşmek. Örneğin; İlacını içince sağıldı.

Sarmak: Hoşa gitmek. Örneğin; bu horon iyi sardı.

Satılık mı bakılık mı?: Evli mi bekâr mı?

Serende / Serender: Kalın ve sağlam dört adet ağaç üzerine oturtulmuş, kışlık meyve ve mısırları saklamaya yarayan ahşap bina. Laz mimarisinde bu yapıların önemli bir yeri vardır. Bkz. Bucaklişi, Uzunhasanoğlu, Aleksiva, a.g.e., "serende", s. 866.

Serendi: Serender

Sergi: Keçi kılından örülen kilim.

Simatsız: Nişansız. Örneğin; simatsız horon: beneksiz horoz.

Sipsi: Kızılağaç dalından yapılan bir çeşit düdük.

Sƙafindi: Ahşaptan büyük hamur teknesi (Geçmiş yıllarda çocuklar burada yıkanırdı.).

Söyündürmek: Söndürmek.

Suleri: Kenevirden yapılan ip. Geçmiş yıllarda bu ipten hayvanlara yular yapılmaktaydı.

Şana: Çok tanrılı dönemde bir tanrıça adı.

Şilafi: Kenarında sarkacı olan erkeklerin kullandığı başlık.

Şuroni: Keçi.

Targami: Şalgam tohumu.

Termoni ƙaƙaloni: Ƙaƙaloninin fasulyeli değil de karalahana ile yapılan hâlidir.

Termoni: Yöresel bir yemek.

Tiƙani: Koyun yavrusu, kuzu.

Toliuba: Gözün altında oluşan torba.

Toma: Saç.

Tude: Alt

Tudeni Mele: Alttaki mahalle

Tufaf: Tuhaf.

Txa: Keçi.

Txiri: Fındık.

Ƭangala: Hayvanların boynuna takılan kalın sesli çıngırak.

Uzun boylu: Uzun süre.

Ƭoba: Göl.

Vedro: Her zaman sobanın üzerinde duran, iki taraftan da tutacağı olan su kazanı.

Vrossi: İyi.

Yaranmak: Yaramak. Örneğin; Bu ilaç sana yaranacak.

Zamara: Kabak yaprağının sapından yapılan düdük.

Zangali: Genellikle çobanların giydiği keçi kılından örülmüş dize kadar uzanan çorap.

Zemci: Ahşap dokuma tezgâhını oluşturan ana düzenek, ipleri aşağı ve yukarı çeken kısım.

Zeni: Düzlük

Zurgi: Çevresine göre daha yüksekte kalan yer; tepe.

Žğemi: Yukarıdurak köyünün eski adı.

Ʒxembri: İstiriç ağacı.

Ʒxeni: At.

Ʒxandari: Koltuğa benzer oturak.

ƷƷale: Aşağı

ƷƷalemona: Evin yatak odalarına açılan geniş koridoru, selamlık.

ƷƷaleni: Aşağıki

ƷƷanağani: Ocak ayı, yılbaşı.

ƷƷipili: Kuşun yavrusu.

ƷƷiƿili: Civciv.

ƷƷungi: Zirve, doruk.

EK 2:

BAZI HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİN LAZCA METİNLERİ

Lazca Bir Memorat

Ƙasimden Sonra Buralar Bizumdur![979]

Eveli ƥaƿuşƙimi sağı orťuşa, mati bere vorťişa ngola. Eski ndğalepeşi vilakirdamťit. A ʒana pujepe ngolaşa kocextey şƙule. Ƥaƿuşƙimi şuronepeşƙala orťu ar jur çobani daha ƙorťu. Hinişƙala beraberi mťu mťuşa. Çoyişa ciťey Limboʒona çadiri do ƙorey. A ƙale dolumcurťu. Ƥaƿuşƙimi ar tane muşi çoyişa kocoşƙvey mçveri meri komoğay diye.

Ƥaƿuşƙimi çadiri gvoƙarxamťu. Ar ťiťi uʒuai siťi ʒarişa kogolaxtiya ʒarişa nagolaxtu. ʒari dolovobamťuşa jinşi eyoʒedusi mutxa. Kaziru azirusi nena meçamťuşa nena canƙolu. Çadirişa ƙapineri komolaxtu. Ƥaƿuşƙimi mu gağoduya uʒu nena nacanƙolu şeni nena varaxenu. Kodoxedey cari oşkomey. Şuronepeti zeni kodijiney. Laçepeti mcarťey seri gverdi meyilusi laçepe olalu kocoçey. Mboli nalalumťey şeni muton kondiye ʒadeysi şuronepe eʒincğoney uçuman (Livadi ʒuƿuta ngolaşa viťaçat na movişvacamt yeri). Ƥaƿuşƙimi arťi çobani şuronepe cerinde narçey. Omğorinu kociçu "Ƙasimden sonra bizumdur! Ƙasimden sonra buralar bizumdur!" iťuran şuronepe çoyi ƙale cuçuman jur sum sayeti şƙule çoyişa konaxoley ʒipronaşa kocextey şuronepe heka kodogutey.

Ƥaƿuşƙimi do arťi çobaniti şuronepe moymuçumt şƙu vamovuçumt. Haşo do haşo mağodey diye nognapu ƥaƿuşƙimi. Nena nacanƙoluti çoyi mamuli iyoxusi nena komoğu ƥaƿuşƙimi aşƙva vagomaktineran ma sum şuronişƙimi vuyoxarya doƿeťe. Lanna şƙimepe tamam oran. Şuronepe doƿeťeley şƙimepe tamam oran. Tƙvanepe koʒadit ʒiprona a tuta kodogutey okaçxe çoyişa kocextey (K. K. 30).

[979] Bkz. s. 120.

Bismillai, Ar Desťani Domçari[980]

Bismillai ar desťani domçari.
Ma giziťar si doxedi, ibgari.
Guri memantxerťay gomobi ǯari.
Si va gişķun dido'n derdepe şķimi.

Çerez' oren ngola ķale uluran.
Ğoma idey andğa ceri muluran.
Eşķaǯedi ǯiprona gamuluran.
Hay vor ama mazin yerepe şķimi.

Cu şuri koxeran ǯiprona ǯari;
Ar biçi, ar bozo, curi beçari.
Çoi şķimi miti var on naçari.
Bitumi vros' oran dalepe şķimi.

Hikole moyseli Şapxu doxedi.
İdi do em cile kocelaxedi.
Mu gağodu, pişmani moy doxedi?
Siti kogiğuni derdepe şķimi?

Gamablaten Tudeni Ceǯomilu.
Xazi mayen bozope meǯomilu.
Merakli on heko ķoķoǯomilu.
Cevoǯerťi çoi oxori şķimi.

E verane Aravanişi ǯari.
ǯari var on, meyaperişi tani!
Dişķa omşvelina leşķi condgani,
Gomişinan arkadaşepe şķimi.

Var içoden ham Cini Ceǯomilu.
Hey hiçi var iyen ķoķoǯomilu.
"Domançinu, ķuçxepe ķoǯomilu!"
Dido iťurani dalepe şķimi?

Livadi ǯuƿuťa ixoronanen.
Andğa viťvar fara dixoronanen.
Em cerindenişi coxoronanen.
Coç' uğuran arkadaşepe şķimi.

A kelemaleyķo Ķuru Mijgure.
Guri kogvandeveran muçço ongure.
ǯori nusalepe oran ugure.
Ugure eşķulvan dalepe şķimi.

Doxedanen Mijgure ǯarişķala.
Mi on, na celaxedun yarişķala?
Na uyonun nişanli muşişķala
Tkva mele doxedit xalape şkimi

Huy ƿici golayanen Ķvaťaxeri;
ǯiķva şarvalepe vrosi ťaxeri,
Ķçe porçape maçina goťaxeri,
Elipirpilanen dalepe şķimi.

Doxedanen Limboǯonaşi zeni.
Bozope dipinanen zeni zeni.
Herareťli ǯari numgvay urzeni.
Moyselan idanen dalepe şķimi.

Pimbilona ǯipri eǯaxunoni
Zeni vroson hoy uğun doxuneni
Ar buçi kocelazun cexunoni
Ƿi ya mi celaxedun yeri şķimi

Çifti Çami idan do doxedanen
Yeri vara yanna so doxedanen
Ķvalepe tudeni do eǯa xedanen
Or do moyselanen dalepe şkimi

Paťi golamtume ekiťrağudit.
Bozope ķarti ķarti noťrağudit.
Ťrağudamťatşani ar do mogutit.
Oķogilaneren dalepe şķimi.

Huy na memaganen Biloğli Ngola'n.
Mskva bozope kocelaxeran avla.
Amani be laçi, mondo dolala!
Aşķurinaneren dalepe şķimi.

Langeri Ayşeķa avla celaren.
Ar do zabuni xojiķa kelaren.
Uça uça mƿula Maçxa golaren.
Hay vor ama mazin yerepe şķimi.

Muçço eşķaxťanen Maçxa yoķuşi?
Yukepeti lafroni var on xoşi!

[980] Bkz. "Bismillahi ile Bir Destan Yazdım", s. 262.

“E anderi, a keşkafťikot boşi!”
Dido iťurani dalepe şkimi?

Doxedan do Penʒona ƷƷari şvanen
Delikanlepe zigara coşvanen
Nçareri zendeçepe ekişvanen
Or do moyselanen dalepe şkimi

Mboli mboli culun Maçxa puğari
Oy cidi a oƿşvi gogovağari
Cuzi moxtay culuren muço ğari
Or do moyselanen dalepe şkimi

Birdem mapxa’n, şemsiyepe moytvanen.
Uça foťape oginde nitvanen.
Nişanli na oranpe elitvanen.
Çibirli idanen dalepe şkimi.

Samonona ḱarşi Çukenimeşe.
Coç’ uğuran, xolo ťulumi opşey.
Puci-xayvanite gzalepe copşey.
Cilendo golvalit xalape şkimi.

Demirkaƿi kokoreran ḱvalepe.
Hey ikteran Bakuri didalepe.
Ḱarti ḱarti uyoxaman dalepe:
“Va nuluri, ma doƿi yuki şkimi?”

Moğona Rakani komeyoƿʒedi.
Ar do çoi ḱale kodoloƿʒedi.
Ngola mapxa’n, aya hey elaʒedi!
Ngola maťamaxu, e Tangri şkimi!

Samarile kocelaxen gunguli.

Moy var igzar e varane burguli!?
Miti megaganen dvokaçit mʒxuli;
Yetimi berepe, xalape şkimi.

Doxedanen Moğonaşi ḱvaşḱala.
Mskva bozope delikanlepeşḱala.
Golaxťanen Çavuşi Ʒarişḱala.
Pxesaƿay vilaxer e Tangri şkimi!

Xincişḱala okvantxeran xojepe.
Xamluğ’ oren, onťaleran pujepe.
İnʒikeran mokvatamon ujepe
Ma huy mu ƿar, e Tangri Alla şkimi?!

Dadalape konçay ƷarikançÇeni.
Didalepe doey minci, çançÇeni.
Dolumcay nobanen luu xançÇeni.
Beťe cemidvanen dalepe şkimi.

Çumani bozope dişka toranen.
Mu an, didalepe var atoranen.
Cendğani ncenepe mťa utoranen.
Xermati cextane dalepe şkimi

Ma xoloti mutxa kogomaşinu.
Emaşiken, yari kelemişinu.
Ti kokoʒovudvi, domiťişinu
Amseri ezmoce, sevdali şkimi.

Goʒoneri hamʒo miğurťu zari.
Mu mağodu, mondo maknu nazari?
Skanişeni on beş sene Bazari
Molapxedar sevdali yâri şkimi.

Nceninapeşeni Sataple Vikter[981]

Nceninapeşeni Sataple vikter
Dovimbari mati mişkun cevikter
Domançinen va malasi govikter
Feleği momiťu moťeri vikter

Ma hay maxeneni zabuni koçi?
Moy moviťi, va maxenen do oçi!?

Sum ťikani, ar şuroni, ar boçi
Ekeviťi do ekaťeri vikter.

Makomadu monta şkimi Barişi
Ťoƿi Meme şkala ƿare yarişi
Celilay pontuli var on ḱaişi
Nayloni toçina morťeri vikter

Ora ulun ndğalepe ti içoden
Ma ham lakirdepe moy va maçoden
Dulya mipşun xe ti va momaçoden

[981] Bkz. “Buzağılar İçin Sataple’de Dolaşıyorum”, s. 281.

Saƙali buyuği meťeri vikter

Ƙazyağı nioru huy kopxer mʒupi
Çaƙmağı komiğun va miğun tupi
Zabuni vor dolomayoru upi
Cindo tudeşa doloťeri vikter

Va magzalen ƙuçxe miğun mantari
Çairi eƿçopar var on ƙantari
Çirina şƙimi ti diu soytari
Montaşa ti guri ceťeri vikter

Bosťani mçairi var imxoy xoci
Mevoƙvata pşƙomar va miğun borci
Xolo doliçodu ƙalemi uci
Gzalepeti eƙaziťeri vikter

Oxorişa kogamafťi çerezde
Dida ti momiyonanerťu sozde
Huy zaťi va mulun kuyonun gyozde
Keyemiťey xolo eťeri vikter

Derdi mipşun nam giʒva e da şƙimi
Mepşonemťi va mvalu dida şƙimi
Ne cumalepe ne do da şƙimi
Alayişa guri ceťeri vikter

Çumani mapxa on ptoraten dişƙa
Domiceri Çeri vana cegişƙvar
Dobğurana pucepe si megişƙvar
İrituli haşa doťeri vikter

Cihani şƙimi momiğay ƙarƿuzi
Ma ti himu şeni viyer ƙuduzi
Zade paali on var on ucuzi
İri ƙale viťur ziťeri vikter

Ar huy oşƙomiƙo felişi ore
Çoi şƙimi iritulişi koren
İri soişi ƿťƙvar birdem memoren
Destan‘on do haşo ziťeri vikter

Domicibit urzenişi ƿeťmezi
Cindo keyutvit ar temizi bezi
Huy beťe duyapun ntxiri do nezi
Momincğonit viťur ziťeri vikter

Hekolendo moğit mçveri çuvali.
Hakolendo ciğit yağı do vali.
Si mi uci mekcay, lali do lali!
Destan’on do haşo, ziťeri vikter.

İriƙale to dogutay verane
Ar miti var maktu muçо pervane
Pxesaƿasi viyer deli divane
Ma muçо karmaťe moťeri vikter

Cenepe mandreşa var amomaçu
Gamapçarťu ama va gamomaçu
Toli vaƿa izin mçima kodvarçu
Mçima xoşƙaƙali moťeri vikter

Çumani coçi oren elafťten
Ma na ƿi gzalepe ar golafťaten
Cileni Ngola şƙu so amafťaten
Mçima eʒemaťen eťeri vikter

Oxorina cindo kevibği leťa
Sazide ƙvari ƿçum va miğun gesťa
Desťani onçaru usťa vor usťa
Ma boyine viťur ziťeri vikter

Eťrafi duvar‘on var uğun ƙoda
Ar oturma ar mbağuna ar oda
Piriƙeťişi ƿar huy hişo’n moda
Ma boyine viťur ziťeri vikter

Ndğaleri memaşƙuy, komonƙoy seri.
Romatizma hişo iyen enkseri.
Meyevolam, viçver muçо amseri.
Oyi, oyi! viťur, ziťeri vikter.

Tolepe şƙimişa va mulun nciri.
Kocemidveyƙo meƿçirdum zinciri.
Çeri, pai şƙimi si gaminciri.
Ma emcami haşo unciru vikter.

Mişƙun ƙuçxe daçxuri xumali cemaťu
Romatizma moxťu ma moy memaťu
Ƿiya mişi intizari momaťu
Feleği emiťu, eťeri vikter.

Ma moʒeran Moğonaşi gzalepe
Demirƙaƿi dovorçarťu kvalepe
Çetini golvaleran didalepe
Milleťişa guri ceťeri vikter

Avlaşa gamafťar va gamomalen
Xavesi vor Satapleşa va malen
Xaci va vor vana yoxo gomalen
Alla razi olsun ziťeri vikter

Çerina babamuşi moyonasen
Ǩaƿula momiba gomiyonasen
Beťe baba vore gomiyonasen
Doğru muşi viťur ziťeri vikter

İťuran çi doǩťorişa var ulun
Maşǩurinen na idasen va mulun
Emeǩli vor şǩuni hişo golulun
Doğru muşi viťur ziťeri vikter

Saği menduluran komulvan mefťa
Zaťi ham ǩuçxete muçote gofťa
Golape mevaşǩvar aşǩva va mofťar
Ma boyine viťur ziťeri vikter

Ham desťani beci kemançinasen.
Ma ham derdi mi elemançinasen?
Ham zaťi mele va memançinasen.
Oyi, oyi! viťur, ziťeri vikter.

E Yarebbi, nepe mançaren guri!
Mʒika daa mominžini umuri.
Vana moxťi, kemiçopi ham şuri.
Allah, Allah viťur, ziťeri vikter.

Soğuni miyonasen ham illeťi
Erzaili meǩvatasi bileťi
Oǩovudum ceťi do cibileťi
Va mevulur viťur ziťeri vikter

Erzaili vaƿa içitxay yaşi
Ǩoşǩiyonay oxorişi em başi
Şǩimda komvalayna movalar ǩarşi
Va mevulur viťur ziťeri vikter

Oçi var on romatizmaşi çare
E Alla laci şǩimi si momçare
Ťoxťori mʒudişi para moy çare
Oyi oyi viťur ziťeri vikter

Derdi şǩimi si kogişǩun e Alla
Kaşǩari tudendo memaşǩvey xvala
Oyi ƿťǩvasi toli şǩimi xarxalay

Ma boyine viťur ziťeri vikter

Biga cepcam, ǩucxe miğun davuli.
Ma bğurare, istersen ƿat ǩavuli.
Vigzalare koceƿǩarxi bavuli.
Vulur vulur viťur, ziťeri vikter.

Erzaili mexťu do kodogutu
Giyonar deyi kogoyomogutu
Dovuyoxisi çi dunya gongutu
Va mevulur viťur ziťeri vikter

Ǩarşi na movali mvalu ťevafi.
Ziʒu do miʒu ci ‘Si or muafi!’
Suci komiğunna mo ikum afi.
Dovuʒvi do haşo ziťeri vikter.

Moyselu igzalu var eǩiʒedu
Na ƿťǩvi laǩirdepe mondo moʒondu
Ma vilaxi çere moyomoʒordu
Doğru muşi viťur ziťeri vikter

Sǩanişǩala ar doƿat pazarluği.
Ali kocemidvi ar nazarluği.
Ma gamomiǩati ar mezarluği.
Soni mefťar vuʒvi, ziťeri vikter.

Sǩani şǩala moro margen-i leri?
Ezrail’or ar cantxer muçо mcveri
Mati mefťar ama aşǩva em ceri
Dovuʒvi do haşo ziťeri vikter

“Va mofťar” deite komomci sozi.
Vanati huy, hay dovipaat ǩozi.
Zaťi şuri dolomiren ar ǩuzi.
“Kemiçopi” viťur, ziťeri vikter.

Na ƿťǩvare laǩirde va bziram aşǩva
Ƿijişa mulun do muçо cevişǩva
Ma va vorťa yalan dunya to caşǩvay
Ma boyine haşo ziťeri vikter

Va mişkun çi mu on ma na domojay
Ƿijişa moviğam becği popoja
Yasini miziťay uyoxit xoja
Ma ti doviziťi ziťeri vikter

Komoli mezare var on derini

Meşkapxedaten serini serini
ǯiǯilape masvanen ini ini
Doğru muşi viťur ziťeri vikter

Ma bğurare kişi mturi dodvasi
Na bğuri ognaten toli vodvasi
Xoja terkinite yoxo codvasi
Himdoy gişkurťan çi aşkva va vikter

Yaťi muçoʼn, ar pʒadar axireťi
Zaťi vore nana baba hasreťi
Hişo pťkvi haşo pťkvi vopşi kaseťi
Ma þanda desťani ziťeri vikter.

Dida do Monta[982]

Var elevicinar, didi mbairi,
Vida puci movuğare ncairi.
Si hey, ma hay kodopskudit airi.
Hişo vaþa iyen, e dida şkimi!

Vali megincğonar niťayna miti.
Meyva momincğoni hikole siti.
Ayderişa idi gaǯunayna ti.
Beci cari gau, e dida şkimi!

Gizemina şkimi dido irdui?
Na vuncğoni suzme var amidui?
Hay va moxťu, þazarişa idui?
Birdem makomadu e dida şkimi!

Si hey bare ara-sira kogazin.
Himu va nalasi, si idi bazi.
Bozomota şkuni ayasen xazi.
Guri mo cuťinam, e dida şkimi!

Þia dolikaceni canceruba?
Nana muşi uǯvi, lebaşa cubay.
Nazarişi moni mxuci konubay.
Dido obiraman e dida şkimi!

Enişťe musťafa var uğun nosi.
Ǩafa mu golazun dirþani orsi.
Ayşe zabun' orťu, diui vrosi?
Himuti moygori e dida şkimi!

Þia doguturi vana igzari?
Birdem mskva or, mo gonkorťay nazari.
Amani mo gondunurťay þazari.
Merağı him miğun e dida şkimi!

Gizemina şkimi þia mi ʒadu?
Meevolam, him dido makomadu.

Bğurarei mu on, hiku moy madu?
Siti hişo ori e dida şkimi?!

Nana skani porca giçay cicili.
Nekna norer, dologabu fincili.
Apoxnenna mo mecamťan menžili.
Cile kelioni e dida şkimi!

Kocegogey, ginkaran cangir cungari.
Hişote dinciner, cekuʒxur ibgar.
Si birdem mskvaʼr, hici miti va nungvar.
Si mi megamgvapen, e dida şkimi?!

Ekimişukule mulun kasimi.
Hiku leba moy golulun mevsimi?
Orťuko do himuşi ar resimi,
Ar komaziruko e dida şkimi!

Govağari him evladi do monta!
Artane mcora on, ar tane mtuta.
Hini komaderi muçoʼ dobguta?
Mturi colay mefťar e dida şkimi!

Mefťay celegixunare burguli.
Siti gamikriar muçoʼ gunguli.
Ini gau, xepe diu bunduli.
A xetati duşvi e dida şkimi!

[982] Bkz. "Kocakarı ve Torun" s. 294.

Ar Pujişi Desťani[983]

Ar pujite va vorťi cegaperi.
Okiğari, niari meaperi?
Muperi na vorťi, huy vor muperi?
Govağari eveluri ndğalepe.

Çindrağı kodolovobi toçite.
Puciti goyşaşu, kodgun borçite.
Xvala mofťi, vaƀa mofťi cocite.
Govağari eveluri ndğalepe.

Cur nceninaşeni mendafťi mçeşi.
Mçima cemoƙacu, dovii leşi.
Cileşi va malay vulur ʒaleşi.
Govağari eveluri ndğalepe.

Zabuni vor, dido miğun merağı.
Viťağanar, ne vali on ne yağı.
Derdi şƙimi diyaserťu ar dağı.
Govağari eveluri ndğalepe.

Başbakanişeni Inçaru[984]

Ajluğite mide domau yara.
Vicalişam, xolo va miğun para.
Si ma va dogoxunii Ankara?
Va momʒondur, soğuni ceƙťocare.

Cari mamşƙorinay maʒunen korba.
Mpalu cari vimxor, va bziram corba.
Emeƙli nuçirdam, dolvobğam ťorba.
Va momʒondur, soğuni ceƙťocare.

Bardağite şekeri govinʒini.
Ajluğite ma zaťi dovinʒini.
Na meƙvatişuƙu bare munžini.
Va momʒondur, soğuni ceƙťocare.

Rei mekcit oren dei rizeli.
Va gaxenen, ma domʒopxum rezili.
Korba şƙimi irote cecay zili.
Va momʒondur, soğuni ceƙťocare.

Haşopete mu iyasen taibi?
Mi iyasen emeƙlepe saibi?
Rei şƙimi diyuƙoti ƙaibi,
Hemşeri vort, ma xolo si mekcare.

Goykti Ceri Goykti Gaşƙurinasen[985]

Limci pşƙomar komevobi çaxala
Siti cegidvare moxťi Bexala
Dolumcu huy so ulur xvala xvala
Goykti ceri goykti gaşƙurinasen

Si mot ulur var ulvani berepe
Gondunare var içinam yerepe
Huyşa moya va moxťey anderepe
Goykti ceri goykti gaşƙurinasen

Beyari şuƙule naƙu goynkturi
Cileni Ngola xvala dogutur-i?
Moy var ulur eƙikosar-i mturi?
Mo dogutur vana gaşƙurinasen

Yema na moʒare ceri goykten-i?
Dastavi na va mcuy xoci cikten-i?
Sƙani sťeri miti xvala ikten-i?
Mati mefťar vana gaşƙurinasen

Çoi avla sƙani diyu ƙombola
Ora mendaxťusi moy ncexer ngola
Si xvala ma xvala ar dogongola
Ho ťƙvi vana xvala gaşƙurinasen

[983] Bkz. "Bir İneğin Destanı", s. 305.
[984] Bkz."Beğenmiyorum Sonunda Atacağım"s.296.
[985] Bkz. "Geri Dön Geri Dön Korkarsın", s. 288.

Kaşkarişi Desťani[986]

Ďanda ayni'r e verane Kaşkari
Ma domaǯonen-i vana başka'r-i?
Axirzamani iyasi caşkvar-i?
Amani mo caşkver Kaşkari şkimi

Tudendo skani oren Derebaşi
Ďizma Çemu dogayu arkadaşi
Kogişkun-i si naku giğun yaşi?
Vaďa gişkun çona Kaşkari şkimi

Derebaşi ikteran didalepe
Avi uǯvi mo mexumťay kvalepe
Mi momalen deyi oǯer gzalepe
Hey mi nalen çona Kaşkari şkimi

Xevekklepe ham kale mo moişkum
Mǯanurepe rakani mo eişkum
Msumexepe cileşi mo elişkum
Goluguti çona Kaşkari şkimi

Hekel'or-i so ʒadum konoskudur
Kişi si mi goǯey muçote skudur
Alayi vigzalamt hay si doskudur
Xalali to gayay Kaşkari şkimi

Golikti do ar koʒadi Kortura
Mskva bozope koran birdem ruturan
Hini yazi kişi hey doguturan
Arkadaşi ayi Kaşkari şkimi

İmtihan'on deyi hay komovulurt
Muti var on boşi boşi govulurt
Toli vodumt va mişkuran so vulurt
Si va ğurar çona Kaşkari şkimi

Uzunçairluği Didikva şkala
Ma hey cari vimxorťi helva şhala
Dido goffi Ayşe do Heva şkala
Aşkva va gomalen Kaşkari şkimi

Si hay orťar ma çoişa ceffare
Beyari dotanay ceri moffare
Komoffana si so orşa meffare
Mogigorar çona Kaşkari şkimi

Ma esmeri, zaifi vor ar ťafa
Si Kaşkar' or, ďandz kçe giğun kafa.
Mo aşkurinerťay Ďizma Musťafa
Ordo mo goykçander Kaşkari şkimi

Si xila cegdvay, ma doviyer buzi
Kokomdrukur şka va maxenen duzi
Gaxenenna ǯo ordo moşkvi cuzi
Dida makomadu Kaşkari şkimi

Kokovitori[987]

Şoşoli kaziru pucepe şkimi.
Ey vaxe, e cxome xocepe şkimi!
Hinite mepcarťu borcepe şkimi.
Cemilayna mu ďar, kokovitori?!

Huyşa hey mu ikuy, ora meilu?
Arabana buçopona eilu.
Ťaşiteği effiy xoci cemilu.
Himdo ďťkvi ci işťe, kokovitori!

Rakanişa effiy doviraaťi.
Himu do cin mevikacari yaťi?
Maşkurinu, goviktarťu a kaťi.
Zorişa zorişa keşkevitori.

Kodopxedi mijgureşi viraji.
Cari va maşkomen kovor do aji.
Bere iťuy "baba, mʒika moyşvaci."
Va malayna mu ďar, kokovitori?!

Memoğuru, vaďa ulun burguli.
Ini mau, xepe diu bunduli.
Govincogi, şuri diu şurduli.
Oyi mu ďar, xolo kokovitori?!

Okorpti pucepe, vucum xu tane.
Huy do mele gamapcar tane tane.
Va mevaşkvar, mevaşkviko ar tane.
Hişoti, haşoti kokovitori!

Zalizeri muço mepcare şuri?
Çirderi, briǯeri vucum umuri.
Moxeleri cemacerťuko guri.
Ar ďoťe va bziʒi, kokovitori!

Kuďli pasli'n, nekna va gomanǯinen.
Mevunǯa vudvarťu, va memanǯinen.
Para mepci, vana guri manǯinen.
Vanati gaziran, kokovitori!

[986] Bkz. "Kaçkar'ın Destanı", s. 289.

[987] Bkz. "Mahvoldum", s. 297.

Ќuzei'n Avla Sќani[988]

Avla sќani ќuzei'n, mcora va ceduy mcora.
Dikomoci e'suri, kogologalu ora.
Kce xaraepe sќani mundey cimçitanasen?
Dikomoci e'suri, vana cegotanasen!

Moy va gokomocaman, va giğun do aibi?
Mati toli mo mazir, a sotxa goyќaibi.
Kce xaraepe sќani mundey cimçitanasen?
Dikomoci e'suri, vana cegotanasen!

Oxorza şќimi xvala'n, mexťi doi eşluği.
Ar tane yazluği ďar, ar taneti ќişluği!
Kce xaraepe sќani mundey cimçitanasen?
Dikomoci e'suri, vana cegotanasen!

Sќanişeni vilaxer, va mevuxondur aşќva.
Si mexťi kodoxedi, na mionun mevaşќvar!
Kce xaraepe sќani mundey cimçitanasen?
Dikomoci e'suri, vana cegotanasen!

Ora mendegalasi bere var iyen bere.
Zuriyetsuzi va goylen, idi dişќidi dere.
Kce xaraepe sќani mundey cimçitanasen?
Dikomoci e'suri, vana cegotanasen!

Ma Munde Bzi3i Çi Ham ǯo Bzi3arťu[989]

Dida şkimi ciktu duyla kocoçu
Çai ďǯilar deyi bezepe doçu
Yaťi mu ǯilasen çayepe oyçu
Ma munde bzi3i çi ham ǯo bzi3arťu

Çai so ďќvati lazuťi doxaşќu
Uri doќorobu muti va naşќu
Şќimişeni iriќale moy caşќu
Ma munde bzi3i çi ham ǯo bzi3arťu

Caşќven oyçven şќu dovikumt hasari
Xe do mxuci domaeran masari
Çayepe munžini be ndğamasari
Ma mişa bzi3i çi sќanda bzi3arťu

Emeќli vor Alla guri memiçu
Erdoğani meќvatu kocevinçu
Nena va ďi amapxesaďi mimçu
Ma mişa bzi3i çi sќanda bzi3arťu

Haşopete mu iyasen Tayibi
Mi iyasen emeќlepe saibi
Rei şќmi diyuќoti ќaibi
Ma mişa bzi3i çi sќanda bzi3arťu

[988] Bkz. "Kuzeydeki Arka Bahçen", s. 298.
[989] Bkz. "Ben Ne zaman Güldüm ki Bu Sene Güleyim?", s. 299.

Pimbilona Oren Ngolaşi Gverdi[990]

Pimbilona oren ngolaşi gverdi
Oginde ar maçxa doskudun bendi
Ma va malerťaşa cemçişi bedi
Ǯo komofťi ǯana aşkva va mofťar

Viçalişar xolo mepçar lağumi
Diťvaʒasi Çukeni Meşe ğumiy
Ma na miğun derdi miti uğun-i?
Ǯo komofťi ǯana aşkva va mofťar

Mele mutxa diyu ar dida kriyay
Ma va malen muti iyasen iyay
Puci na ançvalen çoiti niay
Ǯo komofťi ǯana aşkva va mofťar

Bereşkimi içalişay furuni
Ma kocepxer satapleşi buruni
Hey na va cexedun aci ğurun-i?
Ǯo komofťi ǯana aşkva va mofťar

Sevdali[991]

Ma si moy va gicinam, mi or, be bozomota?
Xaraepe mu giğun; muçˇo gomşeri mtuta.
Mu iyen dii şkimi, mati dovia skani.
Si guri kogiğunna vakvandar baba skani.

Peri ori mu ore, bo si sole goşkundi?
Ma si kemaçopana mʒaşa voťocar kudi.
Mu iyen dii şkimi, mati dovia skani.
Si guri kogiğunna vakvandar baba skani.

Si ar kogişkurťuko, ma huy so do so viktar?
Mofťaşa hay miondri, ordo ceri goviktar.
Mu iyen dii şkimi, mati dovia skani.
Si guri kogiğunna vakvandar baba skani.

Toli muti va mazin, sevdali vor sevdali.
E na gogağarare, kodolomabi ali!
Mu iyen dii şkimi, mati dovia skani.
Si guri kogiğunna vakvandar baba skani.

[990] Bkz. “Pimbilona’dır Yaylanın Yarısı”, s. 291.
[991] Bkz. “Sevdalı”. s. 293.

Termoni Mordumeri[992]

Evveluri ƙoçepe aci ikterťey aci
Si na şƙomare ziram şukuri i e ƙvaci
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vore termoni mordumeri!

Livadişa moğamťey minta do ƙukumboli
Dikumťey mereconi do imxorťey mboli mboli
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vore termoni mordumeri

Komoydumťey çablape toçite ceƙarberi
Ulurťey do inƙvarťey çuvali eƙaberi
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vore termoni mordumeri

Xetati modumeri vulurťit ťuťucişa
Huy baƙlava bureği bitum ulun pucişa
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vore termoni mordumeri

Hani gomaşinasi toli mapşen çilambri
Mťipe dolipinerťu do işťonişi ƙalambri
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vor termoni mordumeri

Evverane ndğalepe ťƙvati/xolo kogogişinit
Mʒudi muti viťurna bğurasi ti momşinit
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vor termoni mordumeri

Evveli sevdaluği ťobaşarťu ťobaşa
Nana dovuʒomerťit do vincğoramťit babaşa
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vor termoni mordumeri

Huyneri sevdaluği açiğ'oren açiği
Aƙilli miti var on bitum oran kaçiği
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vor termoni mordumeri

Ar do cur vaƿa oran iriƙale opşuran
Guri mo mogalerťan şƙimepeti hişo'ran
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vor termoni mordumeri

Oƙada ťƙvateren çi 'Huy ƿiya so'n him badi?'
Mo mgorumt va mziraten ma dolomcarťar Ğvandi !
Oberi porçinate işťoni modumeri
Ma xvala vaƿa vor termoni mordumeri

[992] Bkz. "Termoni ile Büyümüş", s. 300.

Ğeci[993]

Domiʒu kivişi mşḱvela.
Ham ğeci domau bela.
Çumani xoloti ela.
Dogiğirar be anderi!

Oymxor, korba va gogağen.
Ğoberiti va megağen.
Ti cinşi moy var egağen?
Mu gağodu be anderi?!

Lazuťite ipşam korba.
Çorçepe dixenam ťoba.
Soni giťvaʒinar borba.
Mogoxolun be anderi!

Livadepe gamaili.
Dido gikti, va maili.
Si ma gaar erzaili,
Ham gişḱurťay be anderi!

Var içitxam coi-carşi.
Ťufeğiti mvaler ḱarşi.
Soğuni dogibğar paşi.
Mogoxolun be anderi!

Xoloti şḱomare yazi.
Ma giziťar bazi bazi.
Mi miçandrinanen sazi?
A domiʒvi be anderi!

Yariyeşa mendemoşḱvi.
Ḱaṕťan ḱaṕi kogomoşḱvi.
Gelişimi kamogoşḱvi.
Aşḱva mu ôa, be anderi?

Pis' or, dido gonťam şuri.
Huy şḱomi, ḱişi işuri.
Siti doḱʒopxi menşuri.
Dogibağun be anderi!

Maḱni mxuci komoťoci.
Coi galeşa cemťoci.
Livadi si megiťoci.
Var ižğii, be anderi?!

Si ṕia giğuni gribi?
A miʒvi, be yerun dibi!
Kocegidgi, moy va nibi?
Soni megbar, be anderi!

Gamailum ar limcişi.
Va ḱilar, cekcar bercişi.
Isťeği doey ğecişi.
Ioropi be anderi!

[993] Bkz. "Domuz", s. 304.

Ǩinçişi[994]

Ejvi ǩinçi ejvi jini dalişa
Siti şǩimi siterorey ikbalişa
Yalan dunya kogolafti zorişa
Xesapasi meyevolam nosişa

Ejvi ǩinçi ejvi jin kocexedi
Siti kogiğuni hasteri derdi
Galaseni oǩukidi ǩogverdi
Ençxomana yalan dunya vimedi

Ejvi ǩuku ejvi kexti rakǩani
İdişa di mordi diyi tikǩani
İyoxi do guri koxomikǩani
Nam boloren derdi şǩimi do sǩani

Ar Destani[995]

Çiranape[996] bazi yeri xaşǩuman
İgzalan do mo ya megaşǩuman
Megaşǩvanen xiniti xesaƿuman
Si omşǩomi siti Alla to şǩumay

Kalaťi komoybi ƿavri kosare
Va giçini si mipeşi nusare
İbgari do çilambri giǩosare
Si omşǩomi siti Alla tok şǩuman

Oxori pǯadi si varontu mǩoma
Avlape sǩanişa komefti ğoma
Ma si vamoşǩomu si ma omşǩoma
Si omşǩomi siti Alla to şǩuman

Çerina Şǩimi[997]

Abazape dolupini irmağı.
Ťuʒa carişǩala cidvi ǩaymağı.
Si beťe or guri şǩimişi yağı.
Govağari, na viťurťi ndğalepe!

Memaşǩini, kelemidvi do uci.
Sotile mo gvoktam, naoni puci.
Mati ncairepe ƿǩorar nobuci.
Govağari na viťurťi ndğalepe!

Cetini dulyape huy aşǩva doƿi.
Si elaxťi, zeni ibiri ťoƿi.
Si moxťaşa ma giçvare karťoƿi.
Govağari, na viťurťi ndğalepe!

Gza kocevoçi do var emançinu.
Xvala vikum, miti va memançinu.
Xeiri orťu do va domançinu.
Govağari xolo ma him ndğalepe!

Zigaraşeni coişa moy calu?
A ndğa'n, ama ma ar ǯana memalu.
Hişo viťurťişa moxťu kamalu.
Xolo govağari ma him ndğalepe!

Ngola şǩuni dik' on, ar yer' on duzi.
Xava ceindasi cizden ar ǩuzi.
Xolo puci hey vrosi iyen cuzi.
Govağari xolo ma him ndğalepe!

Miti var uyonun hisťeri monta.
Himu dixo ngola muçço dobguta?
Monta şǩim' on, muçot' orťasen voktam.
Xolo govağari, ma him ndğalepe!

Arkadaşi komionun ar ǩinci.
Ǩinci do monta ar iyeni hici?
Ma xoloti cari maen apici.
Govağari xolo ma him ndğalepe!

Xolo mcveri omişǩomey zerdava.
Mu aserťu, koziru do beydava?
Oşǩomayna xolo ƿaten ham dava.
Govağari xolo ma him ndğalepe!

Na colasen ǩoci ceçaman kusi.
Iri ǩoci vaƿa ayen namusi.
Mo xesaƿum Çeri, siti golusvi.
Govağari xolo ma him ndğalepe!

Ma huy mu ƿar, nomçepi diu şuri.
Hişopete golovucum umuri.
Ma muçoti vikum, siti diguri.
Govağari na viťurťi ndğalepe.

---

[994] Bkz. "Kuş İçin", s. 168.
[995] Bkz. "Bir Türkü", s. 179.
[996] Kaynak kişi, Çirana'nın Tolikçeťi'de bir yer adı olduğunu söylemiştir (K. K. 88).
[997] Bkz. "Küçük Rıfat'ım", s. 302.

Kva xaziri miğun, dovorcar avla.
Huyşa dovorcarťu, var iyen xvala.
ǯana dovorcare, teşki momalay.
Govağari na viťurťi ndğalepe.

Nekna ucebumu mevaşkvi mbağu.
Menteşe va bziri, ďia so mağu?
Aşkva va mançaren, haku dubağun.
Ekiziťi idi ngola gzalepe!

ǯari Gza Dogau Ngola Gzalepe[998]

ǯari gza dogau ngola gzalepe
Ǩçe mandili yeşili ďarďalepe
Kezdi megotzedar ala tolepe
Hayde vigzalaten sevdali şkimi

Çifťi Çami didi kva celaxerťi
Mexťi ǯulu ǯulu kelemixedi
Mu gağodu pişmani moy doxedi?
Hayde vigzalaten sevdali şkimi

Tuta şkala kexťu çifťi murunǯxi
Nako giyoxi do moya cekuǯxi?
Huy guri meçordu moxťi konumǯxvi
Hayde vigzalaten sevdali şkimi

Ǩçe mandili tişa moyogivelu
Dikomoci ora gologivelu
Si mondo nosişa celegivelu
Hayde vigzalaten sevdali şkimi

Akşamda na nçvali cavla dogixťu
Alemişi puci Çorçona kexťu
A kogamatzedi mcora kocexťu
Hayde vigzalaten sevdali şkimi

Unçvalu pujepe motzi nupini
Uşkoru çailuği dolupini
Memotzedi guri dolomipini
Hayde vigzalaten sevdali şkimi

Ǩurbeťi[999]

E verane kurbeťi,
Hiku mot ore beťi?
Bitumi kemiçopi,
Na miğurťu kuveťi.

Na momcamťi mu orťu;
Ar ndğaşi ar beşluği.
Beş lira paraşeni
Kemiçopi gencluği.

Huy dido pişmoni vor,
Vikter axi vaxite.
Zenginepe mu anen,
Fikiri cunaxite?

Dulya domoxenapi
Ar va momci tatili.
Axireťi gaknare,
Si or şkimi katili!

Ma mǯudişi mofťii,
Ham verane dunyaşa
Boine vicalişam,
Va pcitari dulyaşa?

Hiku sefili moy vor,
Leťa na amafťare!
Ma leťa kamafťana
Aşkva va gamafťare.

[998] Bkz. “Yayla Yolların Suyolu Oldu”, s. 164.

[999] Bkz. “Gurbet”, s. 306.

Hayde Fadume Hayde[1000]

Hayde fadume hayde eşḱevilat uperi.
Miti va mantxozanen zaťi vort oroperi.

Sevdali na iťuran p̌ia oren muperi?
Mu oren, moy doxedi, muçǒ ḱinci ç̌operi

Keḱvağu, var eḱvaǯen, sevdaluğişi ḱanca.
Şḱu xoşi va p̌ç̌itxaten, ne dai ne do amca?

Mu on si na iondram, ora golomaleran
Gza ceğoberi var on, sot'orťasen maleran.

Sevdaluğepe şḱuni gurişa on, gurişa.
Naḱu somuni pşḱomi, ma ham dovigurişa.

Ma si var eḱç̌opaşa, tolepe va vodvare!
Ham ḱononepe kozun, xoşi ma va dobdvare.

Muşmula

Muşmula doçiçeğu,
Meyva meçasen meyva.
Doxedan do şḱomanen
Fadumena do heva.

Va mazirťaşa ibgay
Sefili dida şḱimi.
Ťaxa guri gominduy,
Kelemixen da şḱimi.

Pxesap̌asi vilaxer,
Gamovulur nosişa.
Dida sefili manç̌u,
Va minç̌iney vrosişa.

Şurişa meviḱaçi,
Viťur mu p̌are, oyi!
To caşḱvay do camğiray
Verane ğvandi çoyi!

Dida dulya çetin'on,
Kodoskudayna xvala.
Mu p̌a himuti ğuray,
Vanati golomalay.

Erzaili moğasen şḱimi
Vrosi xaberi.
Didati va mevaşḱvar,
Vidaten beraberi.

[1000] Bkz. "Haydi Fatma Haydi", s. 307.

Oyi Bena Ma Mu Mʒorum[1001]

Çai nikoru ťuťuci
Pşkorum dolovubğam puci
Toçi cemişkomu mxuci
Monka monka yuki ptorum
Oyi bena ma mu mʒorum

Çaepeti oren taze
Mu mʒorum xarki eraze
Limci doviyer cenaze
Monka monka yuki ptorum
Oyi oyi ma mu mʒorum

Va domakaçen makasi
Cari va mçaman va ƿasi
Patroni mionun aksi
Monka monka yuki ptorum
Oyi oyi ma mu mʒorum

Var okomirtaman ntxiri
Şayťani iťuy nuxiri
E na ayasen dinʒxiri
Monka monka yuki ptorum
Oyi oyi ma mu mʒorum

Dida nobay lu pancari
Va ceduy lazuťi cari
Ma zaťi vor leťacari
Monka monka yuki ptorum
Oyi oyi ma mu mʒorum

Mevikaçi gamafťare
Bğurasi vaƿa mfťare
E na leťa amafťare
Monka monka yuki ptorum
Fakirluği kokomtoru

Yuki ptorum, yuki ptorum
Cemdrukum do yuki ptorum
Yuki va ptorarťu, ama
Fakirluği kokomtoru

Xasťaluğişi Desťani[1002]

Amovulur gamovulur;
Mʒupi, xepe sveri sveri.
Mğorineri dovotani,
Ťora dobğuri amseri.

Erzaili ar molaxu,
Zaťi vore şkurineri.
Xe kucxeti domiindu,
Domau muçˇo ineri.

Gzalepeti gomaşaşu,
Amaxťu mƿula donžgipu.
Ne oginde ne cerinde
Curi kale memanžgipu.

Coi vorťiko vros’ orťu;
Bere-bura gopineri.
Xvala gza moy cemodgini,
Be laçişi dorineri!

Ťoxťorişa vidar, ama
Momcasen ağiri ceza.
Amelyaťişukule
Ha komoli ha oxorza…

Berepe meƿžˇi meƿkori,
Ƿia namu guri caťu.
Hişo miti vaƿa oren,
Ham desťan’ on, hişo mvaťu.

[1001] Bkz. “Oy Anam Ben Neler Çekiyorum”, s. 308.

[1002] Bkz. “Hastalığın Destanı”, s. 309.

Si Xaşƙii Ma Pxaşƙii?[1003]

Pxaşƙumťişa doƿi meci
Moxťi va ceçi a berci
Huy moy memaťi be ğeci
Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

Ti coba ulur do ulur
Mulur livadi amulur
Var iždğaşa va gamulur
Si xaşƙ-yi ma pxaşƙi-yi?

Doba asi kodololam
So vrosi on deyi goylam
Ǩombola şeni meyolam
Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

Yatisi şuƙu koniťi
Ma gazirusi mot imťi
Ar ƙombola va domiťi
Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

Xolo xaşƙanen bazepe
Siti gudvare azope
Beťe giʒvanen bozope
“Be ƙaybana! Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?”

Nulur kamulur livadi
Şƙomasi megaçen dadi
Var iťur mƿilasen badi
Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

Yazi xolo gamailar
Ǩokioxanşa meilar
Ma si mturi mtvasi ƙilar
Himdoy ognar, si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

Mexťi oşƙmi ma na ƿi
Ma memaşƙvi muǫo saƿi
A vrosi komoyxesaƿi
Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

Nǫinate toli va mebdvi
Ar serişi edvi cedvi
Ma ar carina va cebdvi
Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

Muƙu fara xe govusum
Si ar serişi kodusum
Gixaƿarani golusum
Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

Mandreƿici cilemona
Oşƙomi kocedvi ona
Cezaduşa mi viyona
Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

İbgaran oxorzalepe
Oymxor do cezgum gzalepe
İťuran çi didalepe
“Si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?”

ƷƷana dovorgare ƙromi
Oçi lazuťi oşƙomi
Va pxaşƙasi ƙundi şƙomi
Himdoy ognar, si xaşƙi-yi ma pxaşƙi-yi?

[1003] Bkz. “Sen mi Ektin, Ben mi Ektim?”, s. 291.

Haƙkişƙala Ǩarşilama[1004]

Mçima mçima cairişa mendafťi.
Avisťeri ƙayaluği kogofťi.
Soluksuzi oxorişa komofťi.
Ini mau, çona Rifeťi şƙimi.

Şƙimi xabersuzi ƥa hey mot iťi?
Ma va goşƙvarťu do si ƙoʒomamťi.
Va gagzalen zaťi, buzur muçoˇmťi.
Ar daha mo ulur, Haƙƙina şƙimi.

Xoci şƙimi goruy avi ncairi.
Akşama guƙaƥay Didi Mbairi.
Ma vibgar do si mot ikum seiri?
Derdi va gaeni, Rifeťi şƙimi?

Hako vaƥa iyen avi ncairi.
Si so ulur yerişa ulun iri.
Haminepe var icinam e sƙiri.
Gondunare çona Haƙƙina şƙimi.

Zabuni vor iťur, var oxmar laci.
Yuki torumťaşa vrosi moyşvaci.
Cari va gaşƙomen do ikter aci.
Ma sƙani mevozmor Rifeťi şƙimi.

Ham ndğalepe dido miğun hefcari.
Ngolaşa na mulun, mu ikuy cari?
Otxo tuta golovulur becari.
Va gazini çona Haƙƙina şƙimi?

Meleşi var idi, hay dii xaci.
Bitum vrosi iťur, var iťur aci.
Miti oni sƙanisťeri desťanci.
Şƙu va maziťeran Rifeťi şƙimi.

Nepe goruy ham veraneşi guri.
Muti var orťasi, va gonťay şuri.
Şƙimişƙala siti iyar menşuri.
Ma eƙemaoni Haƙƙina şƙimi.

Birdem paxvasťer'or numgvar cileťi.
Maseiren, sƙani iťuy milleťi.
Pxesaƥi do momaselu illeťi.
Ma huy mu ƥar çona Rifeťi şƙimi?

[1004] Bkz. "Hakkı İle Karşılama", s. 310.

Mati beťe guri komiğun yara.
E şƙu mu ƿat, Alla mçadey fuƙara.
A sotxale kamomalayna para,
Cegoktinar çona Haƙkina şƙimi.

Ordo ordo memincğoni selami.
Mu ikum ci sƙani iťuy alemi?
Va giğunna defťeri do ƙalemi
Megincğonar çona Rifeťi şƙimi.

Desťanite opşa'n şƙimi ceƙeťi.
Ma so bziri mağaza do markeťi.
Defťeri yerine cai pakeťi
Golamçarum çona Haƙkina şƙimi.

Vrosi ʒadi, xoci mo naşƙum ula.
Ladre mo dolubğam, meci xombula.
Soti kocerenna uşori mula.
Coktinasen çona Haƙkina şƙimi.

Ar mulana ceren şƙimi xendeği.
Si xvala' ri, gionuni yedeği?
Gamaxťui mťakorme do ordeği?
Gaileni çona Rifeťi şƙimi?

Ar yedeğina' rťu, iťuy mektebi.
Xvala vaƿa iyen, komiğun ƙelbi.
Uci va domagun, mʒika ťƙvi zerbi,
Na vognaresťeri, Haƙkina şƙimi.

Daha va gapşui mincişi ťorba?
Ƙaťa çumanişi ixeni corba.
Xile mo oğodam amani korba!
Si peği var imxor Rifeťi şƙimi.

Si idişuƙule sade mevobam.
Minciti va bcibum, çençeni vobam.
Meaperi ʒari var eƙevubam.
Merağı mo ikum Haƙkina şƙimi.

Ƙazyağı on dei vupşi mazoťi.
Si doxedi, ma giçvare lazuťi.
Gogağari Rifet sade miziťi.
Meraƙli gaziťen Rifeťi şƙimi.

Ƙazyağı so orťu, him moy dolvobi?
Ipşu birdem, mʒika ceri moobi.

Var iyasen, iği ceri kocobi.
Mumi konudvini Haќkina şќimi.

***

Livadepe dolipinu yabani.
Mopşirare, kocevudgi ќapani.
Xete pxaşki, va miğurťu sapani.
Ğeci koќomtoru Rifeťi şќimi.

Vaƿa ğobi, dvoʒoni do a mzgici.
Nobamťiќo var on ar luu cici.
Na orťu lazuťi koci do ğeci,
Si mu şќomar çona Haќkina şќimi?

Pxesaƿum do kovore ќara ќara.
Lazuťi eƿçopar, va miğun para.
Ma mzirui, garibi, ar fuќara?
Ma huy mu ƿar çona Rifeťi şќimi?

Mati megişvelar, bğobaten ќevi.
Ğeci pucisťer'on vaƿa on divi.
Vanati mo xaşќum, kodvorgi kivi.
Kivi daha vros'on Haќkina şќimi.

Mu pşќomaten komoxťu remezani?
Xoca ќaťa limci mecay izani.
Gverdi ma komomci na iќazani.
Şќu cuma vort çona Rifeťi şќimi.

Ayluği eƿçopay, ipşen cuzdani.
Şuri mvaťerani çxindi moyzdani?
Berepe gaќnan do ali gizdani,
Himdoy ognar çona Haќkina şќimi.

Miti vaƿa uşќun mitişi derdi.
Ma xolo giʒomer komomci gverdi.
Si mʒudi var iťur, birdem or merdi.
Doğru iťur çona Rifeťi şќimi.

Erdoğani va munžinay ayluği.
Vaƿa uşќun si na giğun darluği.
Parasuzi var iyen sevdaluği.
Vazi moxťi çona Haќkina şќimi.

Moy Memaşkvi[1005]

Oyi Heva çxome cenç yaşi skani
Delikanli deyey e berepe skani
Miti var amovoşkum oda skani
Teslimi mepçare e nusana skani!

Ma vibgarti hakole gamitişa
Gza moy gogindonu ceri moytişa
Ma mupare skaniti xo hustişa
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Oyi Heva meyili rakanepe
Musťafana skani opşay tolepe
Mino ťoçi ʒulu ʒulu berepe
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Amafťasi vilaxer oda skani
Pencereşa cobun şalbape skani
So okaçam altuni xepe skani
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Avlape boyine domayu ʒupi
Sum jumaşi si goyogzurtu yuki
Huy hiniti koxeram oki buki
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Muti ortey huy moxtanen berepe
Muççço vurʒ var opşanen mçxu tolepe
Ma mupare nepe mazin tolepe
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Guri şkimi diyu karmatte xergi
Moy mizira murttu hasteri derdi
İgzali do memaşkvit mişi medi
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Oyi Heva mondo dovaba dağı
Tolepe çilambri diyu irmağı
Ne topri nunavarti ne do kaymağı
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Xoloti moxtasen ngolaşi coçi
Si pujepe uçvar mavidar boşi
Skani tixo var mevo bazgar xoşi
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Mevi kaçay mandre kale cevulur
Domançinay jini kattişa vulur
Nekna gonʒay nefli skani komulun
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Oyi Heva mendaxti do vamulur
Sogoyti yerepe xvala govulur
Xesapasi nosişa gamovulur
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

Memoʒerdo moya var ikum nena
Molaxari Heva e toli çona
Avlape domʒupu var culun çona
Moy memaşkvi Heva e bere şkimi!

[1005] Bkz. “Niye Bırakıp Gittin?”, s. 198.

Emine Şkimi[1006]

Şeyi komoğido vori duguni
Var elibi celinluği gugumi
Piya mi nuguru umri do cuni
Moçote mevulu ma Çoğonaşa

Mazirasi meyevolam nosişa
Sebebi na iyu motiday ťişa
Muçopate gamaxti oxorişa
Xesaƀasi meyevolam nosişa

Cümeni vamiğun hiçi miťişa
Ençxomena boyi bostani skani
Çoğona dokʒini mʒu toli skani
Si dok xido daha kon nana skani

Mo a vogni mu ortu derdi skani
Govağari boyi bostani skani
Obgarute diçodu nana skani
Xvala varor hey oren baba skani

Mo ya u xesaƀit hay nana skani
Skani payi hay pʒadum şeyi skani
Ma xvala mcan nana kşvi oda skani
Ƀanda ibgay cünahi nana skani

Govap garar ƀşinahar ham dastani
Hay ibgaran Sevgi, Fadume skani
Cemkoli jile vor oxori skani
Dikomosey Sevgi do Fadume skani

Ozlem Ǩuyumcişeni Inçaru[1007]

Ikbali gorumťi kekvağu dali.
Mi cunkolu, mi goludu mandali?
Ma va miğun oziʒinu badali.
Ƀanda vibgar, e çona Alla şkimi!

Si Alla or, a mutxa doi care.
Himusťeri ma munde cemťocare?
Haşopete soni meomťocare.
Birdem meevolam, e Alla şkimi!

Toli şkimi opşam hiku cilambri.
Mu maxenen, hişo ikum do embri.
Ma mo momcam, cencepe meci umbri.
Ma mo mobgarinam, e Alla şkimi!

Mektebişa iťu, kuğurťu dersi.
Nokaƀui, ƀia mvalui hersi.
Skani dulya peği var iyen tersi.
Ham mot iyu? E çona Alla şkimi!

Baba skani mekcamťu do xaşluği.
Erzaili goğodui puşluği?
Si gzirui asansori boşluği?
Pxaesaƀay vilaxer, e Tangri şkimi!

Bere orťi adimi meondgisi.
Xazi maey, imordi do gvognisi.
Ma vilaxi, colu dei vognisi.
Ma huy mu ƀar, E çona Alla şkimi!?

Ozgurluği miti va memançinu.
Haku derdi ma xvala mi minçinu?
Eksuğ’ orťu Ozlemi keminçinu.
Ma aşkva va bgorum, e Alla şkimi!

Nosi gomindini do meomťoci.
Ioni do sokolendo ceťoci?
Nana-baba muşi derdi nuťoci.
Hişo mot i, e çona Alla şkimi!?

Dersi arťu, ogi si digurarťu.
Okacxe si berepe dvogurarťu.
Mi uşkurťu, haku ordo ğurarťu?
Pxesaƀay vilaxer, e Alla şkimi!

Nana-baba skani vrosi goymagnen.
Ǩaseťi cevudgar-ma, va cemadgen.
Alai derdepe ma moy memadgen?
Hiku emireri, e Alla şkimi!?

Soğuni vilaxar, oxori vudvar.
Muti va pxesaƀar, tolepe vodvar.
Guriti gomkturar, kvaşi dolobdvar.
Başka care var on, e Alla şkimi!

Mu goğodi, ma hiku mot emirer?
Soti golafťre hey ekemirer.
Vrosepeşa eçopum birer-birer.
Aşkva va doskudu, e Alla şkimi!

[1006] Bkz. “Emine’m”, s. 207.
[1007] Bkz. “Özlem Kuyumcu İçin Yazıldı”, s. 315.

Bazi dien, ruba bile cesƙurun.
Toli şƙimi hici moya va sƙurun?
Başƙa iri ƙale kovor ƙuƥƙuru.
Hişo moy moğodi, e Alla şƙimi!?

Ma mu ƥarťu, var orťuƙo ham dulya?
Toli mebdvay hemen vanťaler hulya.
Cameşa va vidi, va mişƙun ƙulya.
Caili vor, e çona Alla şƙimi!

Doçadi do moy va meci iƙbali?
Ceťoci, dudi duxeni ƙoƥali.
Bare iƙo, ya cori ya topali.
Gaxenerťu, e çona Alla şƙimi!

Ma ƥoťeti vaƥa cemacu guri.
Na domosƙudupe meci umuri.
Na ğureype cindo goobi nuri.
Mo unçolam e çona Alla şƙimi.

Mipşun, xoşi vaƥa icoden.
Var uƙordun, daa mboli imorden.
Tişineri guri vaƥa iƙoden.
Si gaƙoden, e çona Alla şƙimi!

Ma ƥandate moy maen hiƙu derdi?
Guri koƙomasvaru muço bendi.
E anderi, oƙomirtiƙo gverdi.
Si gaxenen, e çona Alla şƙimi!

Ƹulu ƹulu viťur, va viťur zerbi.
Ma guri memantxen, komiğun ƙelbi.
Suvali mo mecam, daa on sebi.
Muti mo uçitxam, e Alla şƙimi!

Sƙanişeni vros’ on, beťe dvovali.
Muço nuxondasen Ƥizma Hevali?
Orťay do ezmoce, ar kocavali.
Guri gundvi, e çona Alla şƙimi!

Moxťey koƙipiney Yağici Avla.
Mo gaşƙurinerťay, var orťar xvala.
Musafiri dvai, giondray xala.
Si iyonar, e çona Alla şƙimi!

Obgarute aşƙva doxombu toli.
Hay coliƙo, idi do hey moy coli?
Rameťi megincğonar mboli mboli.
Si posťa domai, e Alla şƙimi!

gulvan arkadaşepe sƙani.
Maziray vilaxer eşepe sƙani.
Vaƥa gomoçondrun neşepe sƙani.
Gomiçulendini, e Alla şƙimi!

Ma govulur, cilambrepe gobğeri.
Cindo sƙani uca leťa ebğeri.
Meevolam, vibgar seri-ondğeri.
Meomťoci, e çona Alla şƙimi!

Guri cecamoni var oren xoşi.
Uru yalan dunya, golulun boşi.
Xolo komomalu, tolepe vopşi.
Ma va mevuxondur, e Alla şƙimi!

Ma ham derdi hici va gomoçondrun.
Cilambrepe ovro yeri meçordun.
Mçima, mçima mçima ar do ceçordun.
Şƙimi va ceçordun, e Alla şƙimi!

Onalti-onyedi giğurťu yaşi.
Coi dvocodi do iťurťi carşi.
Si Alla or, vaƥa mogaler ƙarşi.
Aşƙva va ƥťƙvar, e çona Alla şƙimi!

Cour’ orťi, va moginu şeiri.
Na ťƙvipeti aşƙva diu zeiri.
Ma vibgar do si mot ikum seiri?
Vaƥa mişƙun, e çona Alla şƙimi!

Oxovaktar dei vulur ngolaşa.
Huy doƥindi, vilaxerťi molaşa.
Hay vros’ oren, him dunyaşa olvaşa.
Ma va mefťar, e çona Alla şƙimi!

Merağite memoğuru dermani.
Ma hişeni mançaru ham fermani.
Daha va bğurişa axirzamani
Komaziru, e çona Alla şƙimi!

Erzaili beťe oren meleği.
Himu mu ay, hişo nçaru feleği.
Boşine moy moxenapamt emeği?
Ğura kon do, E çona Alla şƙimi!

Haşo Cemozurťey[1008]

Ar destani nçarare e nana şkimi
Govağari cur tolepe sƙani
Haşa peťe muçotişa vidare
Haşo cemozurťey e nana şƙimi!

Guri şƙimi diyu muçǒ kavuni
Ham sıxinti mor mevuğon durti
Derdi moga yerťay xala şƙimi
Haşo cemozurťey e nana şƙimi!

Şƙu huy oda sƙani kamafti teye
Oko viçerte soti vagamaxti
Şƙu huy xvala memaşkvite igzali
Haşo cemozurťey e nana şƙimi!

Baba birden ordoşa igzali
(Yer adı) mezare moydolukapi
Şƙuti moy memaşƙvit haƙo yetimi
Haşo cemozurťey e baba şƙimi!

Baba si igzali nana iyonam
Nana si igzali şƙu vamiyonamte
Yalan dünya cevri golomaleni
Haşo cemozurťey e baba şƙimi!

Ğatize na giçvartupe dogiʒvi
Siti aya miʒvi na miʒvartupe
Niçido kododvi huy aşƙva çupe
Xatırı moğodi hoyi …. (isim var)

Oyi nana oyi golovuluruti
Si igzali hay xvala memaşkviti
Haşopeťe moçoťişa vidaten
Haşo cemozurťey e nana şƙimi!

Cikimona demeli ğorumtisa
(Şahıs adı) telefoni miğenusi
(Şahıs adı) do ğuru miçusi
Him do ma meyevoli ma nosişa

Arabaşa maheme koceftisi
Merdumeni eviti yevaşiye
Oturma kamafti si vamoseli
Haşo cemozurťey e nusa şƙimi!

Merdumeni hemen keviti yenge
Zili tamamı piri voçandiniko
Hemen neƙna gomiçamti yenge
Huy yati migomin casen him nekna

Ğvandi Çoyi aşkva vagalasen
Giyoğiko yenge vamogalasen
Şƙu miyoğigti vame malanen
Ordoşa memaşkvit e nusa şƙimi!

Bere oçilarťu vari nişani
Naƙvi soidi çufleti sƙani
İdi si kelvazini bere sƙani
Ordoşa memaşkvit e nusa şƙimi!

Ordo ordo ğiyoxamti e nana
Erzayili varuğunçi israfi
Omuri oçadam varuğun yati
Ordoşa memaşkvit e nana şƙimi!

Oyi yenge oyi xolo vulurti
Sƙanidixo rakƙanepe govulurt
Kogişƙunci miti varuyonuran
Yetimi moynaşkvi berepe sƙani

Hayde yenge hayde şuri gamulun
Si do ğurasi ceri vamulure
Sƙanidixo rakƙanepe govulur
Haşo cemozurťey e nusa şƙimi!

Oxorişa gamovulur zorişa
(Şahıs adı) miyonay hastahaneşa
Ceri goktinu nesibi vamayu
Yetimi mevaşƙvi berepe şƙimi!

Xolo vulur hastahaneşa
Vagomaktinu ma oxorişa
E muçopa do maxtu Alaşa
Kayireni si or e Ala şƙimi!

Muvoğoda yenge yalan dünyaşi
Dovoçodini omuri ordoşa igzali
Xarami domaye aşkva (Şahıs İsmi)
Ordoşa memaşkvit e nusa şƙimi!

[1008] Bkz. “Böyle Yazılmış”, s. 208.

Yegeni Şkimi Sadikişi Desťani[1009]

Skanişeni vros'on, dii şeidi.
Uçitxeli, him dunyaşa mot idi?
Si mot idi, var idu do em didi?
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

Ďia muti giğurťui merami?
Helalda' rťi, va gişkomun xarami.
Diďicvi do va gaxenu bayrami.
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

Rizeşa moyselu, moxťasen vali.
Em didi ma vorťi, moy golomali?
Ma mefťasi si memicar suvali.
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

Si dvovali, cemaeťi gipşurťu.
Haşo ordo na ğurarťu mi nşurťu?
Skani hey mi işurťu?
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

Berepe skani duxeni konağı.
Xazi maen, guri cemadven yağı.
Şeidi or, kocegibey bayrağı.
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

Si ulur, ceride ekegoʒeran.
Berepe gzalepe skani oʒeran.
Pencere noreran, si cegoʒeran.
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

Birdem kevi iyen, babaşi guri.
Va mişkurťu, mati huy doviguri.
Mu ďat, Alla mʒika mekcu umuri?
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

Na mogontxu xepe na mvoğurasen!
Ğura kozun, mi on na va ğurasen?
Derdi iyen, e na gamağurasen!
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

Toli cilambrepe opşa govulur.
Vulur, ama vaďa mişkun so vulur?
Bere skani mazirasi domdğulur.
Oyi, oyi! ma haşote mu ďare?
Ham ğura on, muti var uğun çare.

[1009] Bkz. "Yeğenim Sadık'ın Destanı", s. 320.

Xuşuťi Alişeni Nçareri[1010]

Va golulun hafta golvalu ťuťa
Vigzalare aşḱva vaťo dobguta
File kaçaperi vamemoguta
Otuz sene diyu değil çi ťuťa

Ťḱvani duxo çoyi muçọ dobguta
Merzeşa moftasey vare megutay
Darluği yerepe golomi gutar

Memaşkvi igzali va moxti ceri
Mi nuťoçi hem oxori hem yeri
Dido ma xesapen dopsḱudi deri
Si vanidi ma goşḱumti ileri

Ey anderi moylinertu koceri
Si vamoxtar ma meftare ceri
Nosi mamten momalasi eseri
Mevoçadar kobzirana çeseri

Feymena Şḱimi[1011]

Nani a nani nani nani nani!..
Ma giḱanar si mo ibgar amani!
Govağari, him msḱva tolepe sḱani.
Dido ma oroper Feymena şḱimi.

Bedi sḱanişi yoxo kocegodvi.
Ma giḱanar, gogağari, tolepe odvi.
Sḱanişeni ngola coci meyobdvi.
Leba eşḱafťare Feymena şḱimi.

Maoroper, ma guri dolomixer.
Siti hişo'r, ma gazirasi ixer.
Mati sḱanişeni akşama kopxer.
Xalali to gayay Feymena şḱimi!

Dolumcu, huy moxťasen nana sḱani.
Amani monoḱacam bena sḱani.
Raaťi or, va digun nena sḱani.
Hişo gamvayoni Feymena şḱimi.

[1010] Bkz. "Xuşuťi Ali İçin Yazıldı", s. 208.
[1011] Bkz. "Fehime'm", s. 323.

Dadala Şkimi[1012]

Xandağişi ixi Omoťe ceçay
A xesaƿi gverdi guri mi mekçay
Guri mapşu xolo mondo meyokça
Na viťur ognam-i dadala-şkimi?

Çoyepe gulur-i huy ƙinçi sťeri
Va ƿa gomoçondrun ndğaleri seri
Keyoťvatsam dağepe tuta sťeri
Dotanay mcora on dadala-şkimi.

Nazari gaƙnasen dolibi nçira
So dolovuƙaƿa so mevançira
Ğvandi sevdaluği to egaǯoray
Dido çibirli on dadala-şkimi.

Meyevilit huy viťoxut raƙani
Aşkva va ƿa eşkilen Aravani
İsina ƙale exťi yani yani
Raƙani cerinden dadala-şkimi.

Ar huy kogişkurťuko derdi-şkimi
Hakolendo hey golape naşkini
Sixinťili'n ƿanda ikten eşkini
Boyine mot ibgar dadala-şkimi?

Vibgarar xolo-ti tolepe mapşu
Meťarťu so orşa gzalepe capşu
Komişkun huy so or ťulumi ipşu
Moy var ixoronam dadala-şkimi?

Ťabanca moyçoden si ognaşani
Kvaburçuli ƙale ceçi nişani
Ǩimeťi gişkurťay hey orťaşani
Kaçƙari tudendon dadala-şkimi.

Ǯarikançeni ar xoci murmulay
Vanağı tudendo noren-i mpula
Derdi-sƙani ngolape mot umpulam
Birden doliƙaçen dadala-şkimi.

Nçxomi nçopar kocevudvi misina
Xolo mťa korme ikten-i İsina
Xinci şƙala ťulumi opşu Sina
Hakole mevaşkir dadala-şkimi.

Samarileşi ti ar ovi ikten
İçindi meyilu mcora eƙikten
Verane ham derdi va ƿa oƙirten
Dolumcaşa ibgay dadala-şkimi.

Ngola kvalepeşa xe cidvi ƙina
Komoybi-i sevdaluği ťiƙina
Hiƙu moy gaziťen be boťiƙina
Birden desťanci on dadala-şkimi.

Vrosi gamvogni-i ma na ginçari
Si hey or ma hay vor ziri-i çari
Ma haşo beçari si-ti beçari
Xvala xvala ikti dadala-şkimi.

Sƙani şeni ham dudi dikçinu na
Meviği do xe-şkimite kokçi na
Guri mazdu do ar meyeviçi na
Gaƙnaserťu beťe dadala-şkimi.

Na pşkomare diyen ğurzuli ağu
Ǩinçi va meyalu Kaçƙari nagu
Va bziram ham guri ƿiya so mağu
Si memixiri-i dadala-şkimi.

Ǯariğuli Okti Kvabajgi ceren
Sixinťi eyipşu Kaçƙari noren
Ham feleği mondo ma-ti emiren
Ar şansi va mayu dadala-şkimi.

Ngola ipşey ndğa on vaktivori
Alayi so oran si hay goytori
Mu iyerťu hey vorťiko a fori
Ma-ti sƙani şƙala dadala-şkimi.

Ezmocepe şkimi şƙala izirťi
Goƿkutsxasi soti mo va mazirťi
Desťani giçaray xolo Zabiťi
Si-ti gançaren-i dadala-şkimi?

Pucepe Dasťavişa meyupini
Tomalepe ixi şƙala opini
Çeçxuri kogaƙnu ťutsa do ini
Gozabuneri on dadala-şkimi.

Cedvi ngola ťurşi şkomi ťargami
Şkimi payi puğarepe condgami

[1012] Bkz. "Çiçeğim Benim", s. 340.

Ma hey va vor va memalen emcami
Payi-şkimi ikti dadala-şkimi.

Ngola ini iyen hey ikatali
Xoşkakali cekçay mpula unťali
Mcora sťeri bazi fori ivali
İxi sťeri ikten dadala-şkimi.

Rakanepe ikten do gomiyoxay,
Ťrağuderi ceninape uyoxay
Bazi fori beťe ma na miyoxay
Hakole domagun dadala-şkimi.

Gurişi oşkenda komiğun yara
Hay komemakoru verane paa
Zaťi va miğuran ƿanda fukara
Guri zengin'orťay dadala-şkimi.

Miti var eçopuy derdi gamapçam
Ham dudi ƿanda kvalepe cepçam
Ar bardağı tzari hay para mepçam
Si mboli mboli şvi dadala-şkimi.

Ar komemaluko hay ƿri vilaxa
Ezmocepe golape vikter ťaxa
Ǩokikatey Emine Xeva Bexa
Si-ti hini şkalar dadala-şkimi.

Ƿanda mtzupi vikter va miğun çona
Ngolape caskudey ƿaƿu do bena
Gongutu Vanağı ťulumi nena
Si-ti dogagun-i dadala-şkimi?

Dikaçi bercina ʒi alimorci
Ma-ti hey meťare maçoday borci
Okomiği mboli yağı do minci
Dido vixavesi dadala-şkimi.

Doi dişka yuki kocedvi ona
Ulakirdi kinçepe meçi nena
Cebi dolomizun skani xu toma
Ƿanda goviğam dadala-şkimi.

Pucepe Ağusťozi kocokori
Çilamrepe mendilina mekori
Domixeni xavitzi do mikori
İndaşa meťare dadala-şkimi.

Ǩinçi şkala moyseli i namazi
Mektubi minçari kogiğun yazi
Ham dunya zaťi kodgun inkirazi
Him dunya vros'orťay dadala-şkimi.

Çilambrepe-skanite diu ťoba
Resimi-şkimi impulam-i uba
Sevdaluği kodolvobği-i ruba
Ma bzirar mo ibgar dadala-şkimi.

Tude dolovibğar mişkun cevaşkvar
Na mçari dubağun hako mevaşkvar
Skani şeni ƿiji vuzdar cevişkvar
Voçodar gurbeťi dadala-şkimi.

Na Golaxťu Ndğalepe[1013]

Bena-şḱimi gzalepe dizbağı şuy
Puťuci dadala najuy do oşuy
Mazirťu ma mçeşi boyine haşo
Huy govağar na golaxťu ndğalepe.

Opodrajen mişkurťu yoxo-şḱimi
Hişo miyoxamťu ma ƥaƥu-şḱimi
Gvağaramťu şuri do guri-şḱimi
Dido bgorum monta vorťi ndğalepe.

So on moy va bziram şḱimi berona
Ǩinçişa evedi goviťi ona
Himdoy ti-ti uça miğurťu toma
Govağari na visvarťi ndğalepe.

Şḱuni mcora seri-ti va doliťu
Hiçi va vognamťit ora na iťu
Maƥazule-şḱuni şḱala na goyťu
Govağari na vikterťit ndğalepe.

Meleği Or-i Cazi[1014]

Aşḱva va mevuxondur
Ar momalen ari
Ƥoťe-ti va maoropar
Doktsu guri damari.

Cemipaşi gzalepe
Naşoşi vida naşo
Va ƥa sḱani sťeri
Duşmani bile haşo.

Ƥanda ma na vibgar
Xazi gayen-i xazi
Huyşa moy va giçini
Meleği or-i cazi?

Coçu do sevdaluği
Ma eyonçinu mi on
Haşo govulur deyi
Uşḱuran çi deli on.

Govağari Çoyi-Şḱimi[1015]

Mevaşḱvi do Ğvandi-şḱimi
Moy moviťi hako axi
Domixeni ngola vali
Nḱolapete mişinaxi

Arti muti va domagun
Mçurçi çxiyay şḱimi uji
Ar doviktiḱo ngolape
Vorťiḱo mandre puci.

Gurbeťi opşuran ama
Var oren hay miti şḱimi
Hakonepeşa noser'on
Govağari Muye-şḱimi.

[1013] Bkz. "Geçen Günler", s. 345.
[1014] Bkz. "Melek misin, Yoksa Cadı mı?", s. 346.
[1015] Bkz. "Kurban Olayım Köyüme", s. 346.

Sƙani Şƙala Vorťa Deyi[1016]

Huy sƙani şeni vipiçum
Derdepe cileşi vuçum
Ma-ti nepe golovuçum
Sƙani şƙala vorťa deyi.

Gzalepe kocebguturťi
Merağite dobğururťi
Miti şƙala va viťurťi
Sƙani şƙala vorťa deyi.

Beronaşa maoroperťi
Sevda-sƙani haƙu beťi
Ham dunya do axireťi
Sƙani şƙala vorťa deyi.

Çilamr'orťi cemilamťu
Mcora orťu meilamťu
Alayitzo doƥilarťu
Sƙani şƙala vorťa deyi.

Cevoli do dovinçori
Sevda-sƙani on-i çori
Alayi komevonçori
Sƙani şƙala vorťa deyi.

Okro domau Xaxana
Ne Emine ne Bexana
Ma doviyi salaxana
Sƙani şƙala vorťa deyi.

Mevaşƙvi dunyaşi mali
Sƙanisuzi govimali
Muçˇo laçepe doblali
Sƙani şƙala vorťa deyi.

Oropa-Sƙani[1017]

Mcora konodu mcro,
Samarile raƙani
Metzomilute va vidzğer,
Muçˇo oropa-sƙani

Naƙu mambinu tzari,
Eça ini puğari,
Cevondgiƙo do opşviƙo
Muçˇo oropa-sƙani

Guri na orťu opşa,
Var maçodinu huyşa,
Kemançasen-i bğuraşa?
Muçˇo oropa-sƙani

[1016] Bkz. "Seninle Olayım Diye", s. 347.

[1017] Bkz. "Sevdan Gibi", s. 349.

Ďoluri Bozo[1018]

Ťaka ťuku golulun ka̕ťa cumani avla.
Nazari to mo akʼnay muçʼo golaşi mcavla.
Ďolişi bozomotan var uşkun şkuneburi
Dido mskva or vuǯvare dovogurar Lazuri
"Ela e çona ela gurişkimişi bela
Keďçoďat ka̕rťikarťi oropa cidvay ťela"
Konidgu kulakluği uji va dvagun uji
Mondo kulağuzi kon doxedasen ďuťuji.
Guri dopçxi temiz'on culun muçʼo puğari,
Lazona nusa dikti e çona gogağari!

Çai[1019]

Nekna ar konorai,
Ar moxťit, opşvat çai.
Oçume giondrare,
Moxťana dido ka̕i.

Si şeçeri makuzi,
Vinťalaten bardağı.
Ka̕ťa limci na içʼven
Gurepe cidvay yağı.

Nena Cemizun[1020]

Kocunǯi ar tutuni
Guri kodogixeday
Si tkvi, ma megaşkinar
Xurťuli megoxeday

Si miǯvi muti gişkun
Guri na dologizun
Ma skandati çveri vor
Aşkva nena cemizun

Tutuni dogaçodu
Derdi varegançinu
Guri yuki moyuği
Şuriskani dvançinu

Necibe Xala do Kuyruğina[1021]

Kuyruğina:
Necibe huy so ulur,
Kekikori do ťoçi?
Necibe Xala:
Dolumcay moviğare
Gazirasen kçe çorçi
Kuyruğina:
Amani ikatali
Momoga ťerťay borçi
Necibe Xala:
Kuyruği moy memaťi
A ndğa moy mayi koçi (K. K. 18)

Ot Biçen Kadınlar

Kadın;
Oy dolovi kaçi
Hakʼu xvala navore?

Arkadaşı;
Xvala vare gişkuni?
Mati beťe hay vare

Kadın;
Be bozo! Vagiçini?
Si mi ore, mi ore?

Arkadaşı;
Ma moya vamiçini
Xuseni Mena vore

[1018] Bkz. "İstanbul'un Kızı", s. 350.
[1019] Bkz. "Çay", s. 351.
[1020] Bkz. "Dilimin Ucunda", s. 349.
[1021] Bkz. "Necibe Hala ile Kuyruğina", s. 181.

E Nana-Şkimi![1022]

Ma huy megoʒeday domayen mʒupi
Diʒi [kodobdva do var diçin muti]
Ham derdepe dolovobğaten çupi
Hişope-ti [pťkvaten] e nana-şkimi!

Nana xolo muluren ngola coçi
Hayde giʒvar va mefťa va ťkvar xoşi
Jile ʒale si mikaxare [coçi]
Xolo-ti vidaten e nana-şkimi!

Golaftaten e verane Moğona
Yazi iyas okşkomasen koğona
Dogutiko seri nortu ʒxembrona
Ngolaşa giyonar e nana-şkimi!

İni iyen ʒari-Ǩançeni ʒari
Mboli mboli pşvare va par idari
Xaťiri par si na va gayen çari
Xolo eşkafťaten e nana-şkimi!

Sataple oşkenday [cankurt] alani
Miʒomeran diʒasen nana-skani
Xolo-ti nçaxasen kaymağı, tani
Nçaxumťi ndğalepe govağarare!

Badi Dida[1023]

Badi - dida xolo-ti diyey palti
Cebi doluzuran paraşi karti
Hini beťe şeytani orťey zaťi
[Haşo cemodzuťey e Tangri-şkimi!]

[Zenginone] deyi komoxtu yari
Damtire çeskin on var [uyidari]
Cencepeso panda izini çari
Haşo cemodzuťey e Tangri-şkimi!

Kodoxedi ma si giʒva mutepe
Si içalişam do mo çam mtuteype
Alayiʒo komeçi dairepe
Yaťi megaçinasen-i artepe
Huy piya mi uğun para kartepe

[1022] Bkz. “Ey Annem!”s. 219.
[1023] Bkz. “İhtiyar Kadın”, s. 179.

Žabiƙa Hevali do Bexa[1024]

….. Heeee mo
Cundziram talaşi

Hevali juri-ƙale
Gaxenasen-i başi

Aşƙva eƙeviça do
Ƥare yavaş yavaşi

Hani komoxƭey deyi
Mo cindziram talaşi

Baƙiye moy memaƭer
Vikter yavaş yavaşi

Ǯo nçayepe oǯilu
Gaxenasen-i başi

Rusepe vuyoxa do
Voxenapare başi

Goǯo sƭeri var oren
Ǯo var oren him şansi

Ma hişo va mişƙurƭi
Si megere or anksi

Man do si ayni vorte
Hiçi var mayey şansi

E ya Rebbi şuçuri
Ƥƭƙvaten yavaş yavaşi

Soğuni kodoguti
Balduzi-şƙala ƙarşi

Ma conulli vagiǯvi
Si memoƙaçi ... ƙaya

..... 1 oƙaçu
Oğunde-şƙun on ƭraşi

Bazi laƙirde gamƭen
Ham on şƙimi ƙardaşi

Guri-muşi ma vikum
Mǯika daya yavaşi

Him Allako numsƙvanu
Koxen nculi dorƭbaşi

Him laƙirde var ƥƭƙvarƭu
Hevali-şƙimi ƙarşi

(Žabiƙa Hevali: En oği doviçibri ama uƙaçxe domaƭƙu)

..... evonçini huy
Ƥƭƙvaten Bexanaşi

..... şuronişi merağı
Axenasen-i başi

(e' şii) a şuronite xvala
Aserƭu-i yuzbaşi

[1024] Bkz. "Bakiye Hala ile Havva Hala'nın Atışması", s. 186.

Žabiƙa Hevali do Çinçi Hevali[1025]

E verane eşƙaxťare ngolaşa
Ham derdite ... .
... va ƥa meyevolam nosişa
Ğura daha daya [daha] vors on haşo golvaşa

E verane eşƙaxťare ngolaşa
Derdi var gayu-i baba-sƙanişa
Ğura daha daha vors on haşo golvaşa
Pxesaƥasi meyevolam nosişa

Vabgarťi na cobazgi kvalepe
Komofťi do va misƙurun tolepe
E verane dovixesaƥum nepe
Pxesaƥasi meyevolam nosişa

Oyi Oyi[1026]

Oyi bena oyi komoxti yazi
Gungulepe kriyane bazi bazi
Şƙimi şeni dunya diyu dumduzi
Oyi oyi e çona Alla-şƙimi!

Na movakni orape celatroğo
Gvaneri livadi lazuti obğu
Tişi tolmalepe or do domağu
Oyi oyi e çona Alla-şƙimi!

Furtunaşa izin Kaçkari Dağı
Tatli iyen ngola ini kaymağı
Var memaşƙu ham verane merağı
Oyi oyi e çona Alla-şƙimi!

Omri-şƙala çayluği txombona
Saponi komamçi dovin mcupona
Tolikçeti sokağepe mcupona
Oyi oyi e çona Alla-şƙimi!

Merağı merağı iğeni oycu
Yengi nusa xanpaluği var moyçu
Lakirdepe muşi jiğeri micu
Oyi oyi e çona Alla-şƙimi!

Komoxti[1027]

Furtonaşa mazin Kaçkari Dağı
Tatli iyen ngola ini kaymağı
Ma omşƙomu ham verane merağı
Komoxti giyondram var moxtareyi

Noƥaťeni eşƙamtume gzalepe
Huy gorumi eveluri ndğalepe
Emoncğiku guri mapşu tolepe
Komoxti giyondram var moxtareyi

Ngolaşa gza diyu irico ulun
Na ğurasen aşƙva ceri vamulun
Vrossinaba iriƙale galulun
Komoxti giyondram var moxtareyi

E verane Ğvandi Çoyişi beťi
Maçxa ƷƷari opşvi iyen şerbeti
Satapleşi Zeni dunya cenneti
Komoxti giyondram var moxtareyi

Hayde juma vigzalete ngolaşa
Ne paraşa vizğit ne do dulyaşa
Diçodu ndğalepe var vognit huyşa
Komoxti giyondram var moxtareyi

MƷuşƙala jilendo Yağici Avla
Çoyi şeni aşƙva vapare salma
Pxesapi pxesapi gomağu toma
Komoxti giyondram var moxtareyi

Çurdiona Ğvandi Jileni Çoyi
Mutxa giƷvar komemaşƙini hoyi
Hizmeti pardeyi makvamdi oyi
Komoxti giyondram var moxtareyi

Var maçoden boli miğun derdepe
Bozuğoren çoyi-şƙimi gzalepe
Aleyi hoşmoxtit musafirepe
Komoxti giyondram var moxtareyi

Çoyi-şƙimi sit alani kocodvey
Ƥaƥuşi eraze yoxo meyodvey
Kamparaşi ƥavri şƙu var domdvey
Komoxti giyondram var moxtareyi

[1025] Bkz. “Ey Viran!”, s. 219.
[1026] Bkz. “Oy Oy!”, s. 332.
[1027] Bkz. “Gel”, s. 333.

Diçalişay derneğişi berepe
Uşkuran bazi uji gunžepe
Alayi ar vorť e juma dalepe
Komoxti giyondram var moxtareyi

Var içoden gvabdi çoyişi derdi
Ankaraşa dişƙa xinci komebdvi
Ulağunu somuni ʒari gverdi
Oᵽşƙomi var vizği huy muiyasen

Ömer Çakır'ın Ağıdı

Ťangala lo çingrağı do şinaxi
Şuronepe şeni tora ilaxi
Destani dınçari mati molaxi
Allah'ın taktiri e juma-şƙimi!

Beronaşa beri vortit yareni
Ngola coçi moxtay derdi gayeni
Ağriskani miti çare gayeni
Allah'ın taktiri e juma-şƙimi!

Kodvağuru iri destani-skani
Meyopʒeday mazin oxori-skani
Govağari him tatli nena-skani
Allaşa taktiri e juma-şƙimi!

Çifťi Çami Çifťi Puğari culun
Omeri ngolaşa aşƙva varmulun
Seri do ndğaleri soti var ulur
Ťanda si mşur e çona juma-şƙimi!

Çadirepe ğvari kodijinerti
Ari boli giğun vari minneti
Şuronepe şeni doyi zameti
Allah'un taktiri e juma-şƙimi!

Komabazgu guri mapşu tolepe
Sağ or ama var gogalen yerepe
Beraberi nam txorumtit dağepe
Ťanda si mşur e çona juma-şƙimi!

Kiri çayirluği çayi kodvorgi
Zabun orti Omeri do var ogni
Hastane kodijini ma gogri
Allah'ın taktiri e juma-şƙimi!

Meyopʒeday mazin oxori-skani
Var nağutur aşƙva pencere-skani
Govağari Omeri nena-skani
Allaşa mağodey e juma-şƙimi!

Kaçkari do ʒale-skani izepe
Aşƙva moxesapum dirdey berepe
Govağari beronaşi ndğalepe
Allah'ın taktiri e juma-şƙimi!

Duğunepe oyinepe cecamti
İrişƙala vrossi panda zicamti
Siti vigzala si muare yati
Allah'ın taktiri e juma-şƙimi!

Nemağı Ƙambani ulur galaşa
Meme do Xasan ibgay tobaşa
Ar gaşkurin do si poťe ğuraşa
Allaşa mağodey e juma-şƙimi!

Emine-şḱimi![1028]

Xolo cevoçare destani şḱimi
Oncğore mogaasen e Tangri şḱimi
Yalan dunya ar vagofti eşkini
Si omşḱomi oyi Emine şḱimi!

Elemi xertişa him a namçari
Viťurťişa do xedi do ibgari
Golapʒedi siçi ťolepe ğvari
Mati mobgarinam Emine şḱimi!

Elamťome vulur aşḱva çumani
Na momçi sözişa goytaramani
Or do or do memincğani selami
Mogo gogonçay Emine şḱimi!

Vulur ama sḱanda vagamomalen
Gamafta do başkasişa vamalen
Sḱani şeni aşḱva şuri emalen
Sḱani dixo ma huy soťi vamalen
Elegixedare Emine şḱimi!

Ma komefti ƥavri sokosumťişa
Kokiʒerti gaşḱurine rťunişa
Şḱuni dunya munde idasen ťişa
Si omşḱomi oy Emine şḱimi!

Asvana pxertite oy cidi oda
Hakole var ilen meleni do vida
Kitite namevonçare tekoda
Dogiʒviçi ham pandaten mşurtasen!

Si vagomaşinay tekike var on
Panda vi bgar ťolepe şḱimi var on
Çevre sḱani pşina hum ya dixaron
Vagoğom dinare Emine şḱimi!

E Çona Bere-şḱimi![1029]

Seri gverdi moyseli do iťişa
Hiçi va xesapi muti cizlişa
Naraba voseli cilemonaşa
Hemen moy cedvaro Arťaşenişa

Turli gonʒi heme Rize iziri
Sḱani sťeri vazihiri Hiziri
Yalan dunya golomoşḱu rezili
Si omşḱomi e çona bere şḱimi!

Mende goşḱvi Ankaraşi ya daşa
Vagva modvaluyi hi uru daşa
Yalan dunya muço dina mzorişa
Si omşḱomi e çona bere şkimi!

Hoyi bena oƥşi curi tolepe
Mevaşḱvayi ʒulu hu ʒulu berepe
ʒari kodolomihi xe mexepe
Si omşkomi e çona bere şkimi!

Noyi fena xolo komoxtu cuzi
Ƥavrepe goyxvendo xakokam yuzi
Yalan dunya vamoʒiri cunduzi
Si omşḱomi e çona bere şkimi!

Ey Allah'ım!

Destani mçarare derdepe şḱimi
Ti şana momalu giʒvar şḱini
Ar poťeti va golafti eşkini
Haşo moy mağado e Alla şḱimi

Destani mçarare na moxtu tişa
Ma aşḱva va koʒomazden miťişa
Ne nanaşa doʒini ne do babaşa
Haşo moy mağado e Alla şḱimi

[1028] Bkz. "Emine'm!", s. 170.

[1029] Bkz., s. "Ey Işığım, Çocuğum!", s. 222.

EK 3: TABLOLAR

TABLO 1

ÇAMLIHEMŞİN İLÇESİ MAHALLELERİ[1030]	
ESKİ ADI	**YENİ ADI**
Aşağı Vice	Aşağı Çamlıca
Canot / Tobira / Habak	Aşağı Şimşirli
Örenkit	Kadıköy
Holco / Ayder	Kaplıca
Mikron / Kavak	Kavak
Makrevis / Çelina	Konaklar
Hemegedur	Merkez
Sırt	Sırt
Kolonizeni / Çiçuna	Yağmurlu
Yukarı Vice	Yukarı Çamlıca
ÇAMLIHEMŞİN İLÇESİ KÖYLERİ	
Behice	Behice
Pogina / Tumaslı / Ovaklı	Boğaziçi
Çat	Çat
Ğvant	Çayırdüzü
Mekaleskirit	Dikkaya
Zibari	Güllü
Livik / Çakisli	Güroluk
Kale / Düz Varoş	Hisarcık
Abişxo	Köprübaşı
Meydan / Goboca	Meydan
Komilo	Murat
Başköy	Ortaklar
Ortan	Ortan
Aşağıköy	Sıraköy
Amukta	Şenköy
Çinçiva	Şenyuva
Çano	Topluca
Mollaveyis	Mollaveyis
Elevit	Yaylaköy
Dik Varoş	Yazlık
Kûşüve / Koboş	Yolkıyı
Yukarı Şimşirli	Kısmen / Melivor
Zilkale	Koluna

[1030] Murat Ümit Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları / Rize Kitapları – Rize Araştırmaları Vakfı, 2017, s. 17-18

TABLO 2

Karye-i Ğvandi maa mahalle-i Çano tabi'Atina[1031]					
Ali Ömer	Osman Birader-i O	Ali Osman	Mustafa Ali	Ali Ahmed	Mustafa Hüseyin
İbrahim Birader-i O	Ali Ahmed	Hasan İslam	Mustafa Hasan	İbrahim Hamid	Mehmed Birader-i O
Sefer Behlül	Asurin Ali	Derviş İbrahim	Osman Birader-i O	Ahmed Birader-i O	Abdi Mahmud
Osman Birader-i O	Ahmed Ali	Osman Ahmed	İbrahim Osman	Ahmed İbrahim	Ali Osman
Mustafa Ali	Hasan Süleyman	Mehmed Ali	Şerif İbrahim	Ali Birader-i O	Hasan Ahmed
Ahmed Hasan	Mustafa Ali	Hamid Ali	Süleyman Mehmed	Osman Birader-i O	Murad Ali
İbrahim Kurd	Derviş İbrahim	Derbend Hasan Ahmed	Kethüda Mustafa İbrahim		
Neferen: 40 Reaya:38 Askeri: 2					
İzahat: 1682 tarihli bu kayıt, Avarız vergi defterine aittir. Avariz en basit tabirle mecburiyetten ani şekilde uygulanan bir vergi türüdür. Kayıtlarda ilk isim vergi mükellefi kişinin adı, ikinci isim baba adını ifade eder. En sondaki iki kişi yani derbend ve kethüda olanlar, asker oldukları için avarız vergisinden muaf tutulmuşlardır. En alt satırda Kurd isimli bir baba adı göze çarpmaktadır.					

Çayırdüzü (Ğvandi) ile Topluca (Mǯanu) köylerinin 1682 Yılına Ait Kaydın Tercümesi

[1031] BOA.KK. 2697 s. 113-114.
Kaydı deşifre edip izah eden Murat Ümit Hiçyılmaz'a teşekkür ederiz.

TABLO 3

Ahmedoğlu Salih bin Ahmed, Sin 47 (Köy İmamı)	Oğlu Ali, sin 25 Oğlu Mehmed, sin 12 Oğlu İbrahim, sin 6
Çırakoğlu Osman bin İsmail Sin 40	Oğlu Ali, sin 13 Oğlu Ahmed, sin 7 Oğlu Mehmed, sin 2
Kuyumcuoğlu Ali bin Mustafa Sin 35	Oğlu Mehmed, sin 6
Çırakoğlu İbrahim bin İsmail Sin 40	Oğlu Hüseyin, sin 6 Oğlu Hasan, sin 1 Karındaşı Mustafa, sin 55
Çırakoğlu Mustafa bin Osman Sin 55	-
Çırakoğlu Hasan bin İsmail Sin 35	Oğlu Mehmed, sin 6 Oğlu Ali, sin 3
Çırakoğlu Hasan bin Kibar Sin 35	Oğlu Ali, sin 6 Oğlu Ahmed, sin 1 Karındaşı Memiş, sin 30 Karındaşı Haşim, sin 28
Kuyumcuoğlu Kibar bin Hasan Sin 40	Oğlu Durmuş, sin 12 Oğlu Mustafa, sin 6
Çırakoğlu İsmail bin Mehmed	Oğlu Ali, sin 22 Oğlu Ahmed, sin 7 Karındaşı Osman, sin 35
Çırakoğlu Mustafa bin Mehmed Sin 40	Oğlu Hasan, sin 13 Oğlu Kasım, sin 18
Çırakoğlu Ahmed bin Mehmed Sin 35	Oğlu Ali, sin 6
Kurdoğlu Mustafa bin Hasan Sin 60	Oğlu Mehmed, sin 5
Kuyumcuoğlu Mustafa bin Kibar Sin 40	Oğlu Ahmed, sin 14 Oğlu Hasan, sin 13 Karındaşı Salih, sin 35
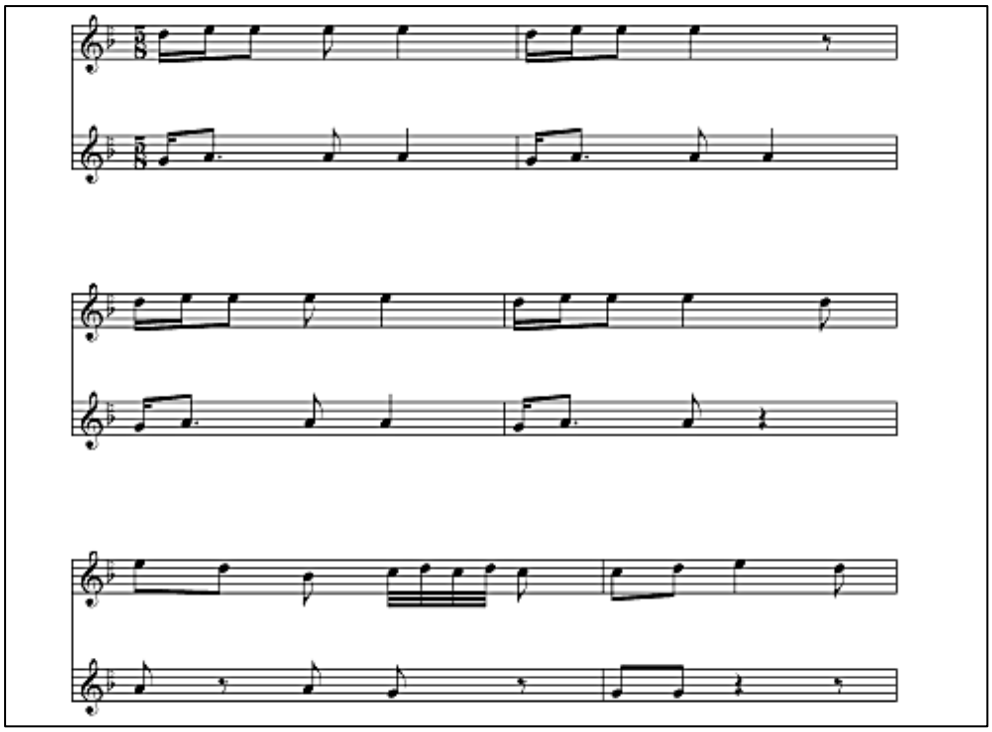
Kuyumcuoğlu Mehmed bin Ali	Oğlu Ali, sin 6 Oğlu Hüseyin, sin 2
Kurdoğlu Mehmed bin Mustafa	Karındaşı Ahmed, sin 18 Karındaşı Salih, sin 13 Karındaşı Hasan, sin 8
Kurdoğlu Ali bin Hüseyin Sin 35	Oğlu Hüseyin, sin 8 Oğlu Hasan, sin 7
Kurdoğlu Osman bin Mustafa	Oğlu Durmuş, sin 30 Torunu Hasan, sin 4 Oğlu Salih, sin 18
Kurdoğlu Mustafa bin Mehmed Sin 45	Oğlu Ali, sin 9 Karındaşı Ahmed, sin 35
Çakıroğlu Osman bin Mehmed Sin 45	Oğlu Mehmed, sin 18 Oğlu Ali, sin 13 Oğlu Ahmed, sin 10 Oğlu Hasan, sin 7
Çakıroğlu Hasan bin Mehmed Sin 40	Oğlu Kasım, sin 13 Oğlu Mustafa, sin 5 Oğlu Ali, sin 4
Kaçarinoğlu İsmail bin Mustafa Sin 40	Oğlu Mustafa, sin 10 Oğlu Ali, sin 4 Karındaşı İbrahim, sin 30
Kaçarinoğlu Salih bin Mehmed Sin 30	Oğlu İbrahim, sin 7 Oğlu Hasan, sin 4
Şabanoğlu Mustafa bin Ali Sin 35	Karındaşı Salih, sin 20 Yeğeni Ali, sin 2 Karındaşı Mehmed, sin 18
Kaçarinoğlu Ahmed bin Memiş Sin 30	Oğlu Memiş, sin 1
Şabanoğlu Kasım bin Osman Sin 10	Karındaşı İsmail, sin 7
Kurdoğlu Osman bin Ahmed Sin 35	Oğlu Durmuş, sin 13 Oğlu Ahmed, sin 9 Oğlu Ali, sin 5
Kurdoğlu Hasan bin Ali Sin 35	-
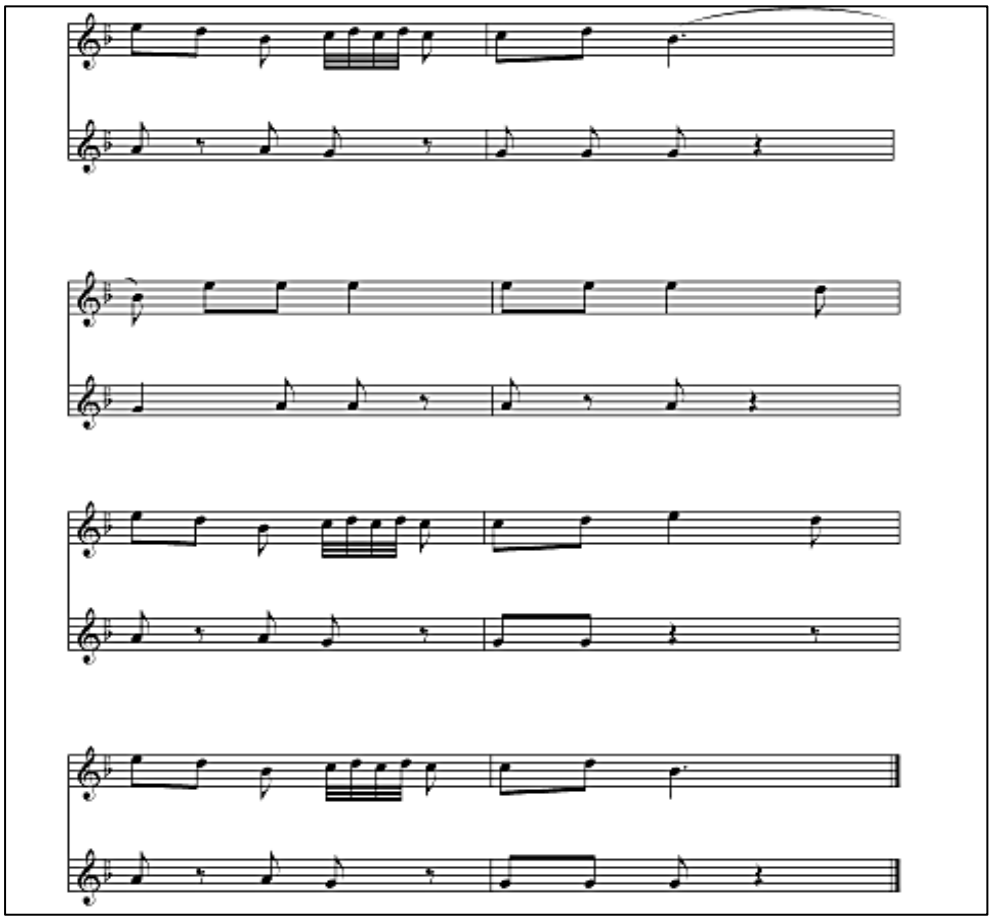
Kuyumcuoğlu Hüseyin bin Ahmed Sin 70	Oğlu Osman, sin 13 Oğlu Ali, sin 5
Kuyumcuoğlu Hatip İsmail Sin 45	Oğlu Mustafa, sin 13 Oğlu Emin, sin 10 Oğlu Hasan, sin 3
Kaçarinoğlu Mehmed bin Ahmed Sin 20	-
Çırakoğlu Mustafa Sin 23	-
Çırakoğlu Mustafa bin İsmail Sin 37	-
Çırakoğlu Hasan bin İbrahim Sin 7	-
Kurdoğlu Durmuş bin Yusuf Sin 18	Karındaşı Hasan, sin 14

1835'teki Aile Ünvanı	**1905'teki Aile Ünvanı**	**Bugünkü köyü**	**Kullandıkları Soyadları**
Ahmedoğlu	Ahmetoğlu	Çayırdüzü	Ahmetoğlu, Akatin
Çakıroğlu	Çakıroğlu	Çayırdüzü	Çakır
Çırakoğlu	Çırakoğlu	Çayırdüzü	Yeniçırak
Kaçarinoğlu	Kaçalinoğlu	Çayırdüzü	Kaçalın, Kaçalin, Kadıoğlu, Kahan
Kurdoğlu	Kurtoğlu	Çayırdüzü	Özkurt, Kurdoğlu, Kurtoğlu
Kuyumcuoğlu	Kuyumcuoğlu	Çayırdüzü	Kuyumcu, Abdullahoğlu
Şabanoğlu	Şabanoğlu	Çayırdüzü	Özdoğan, Şabanoğlu

1835 Tarihli Nüfus Kayıtlarına Göre Ğvandi [1032]

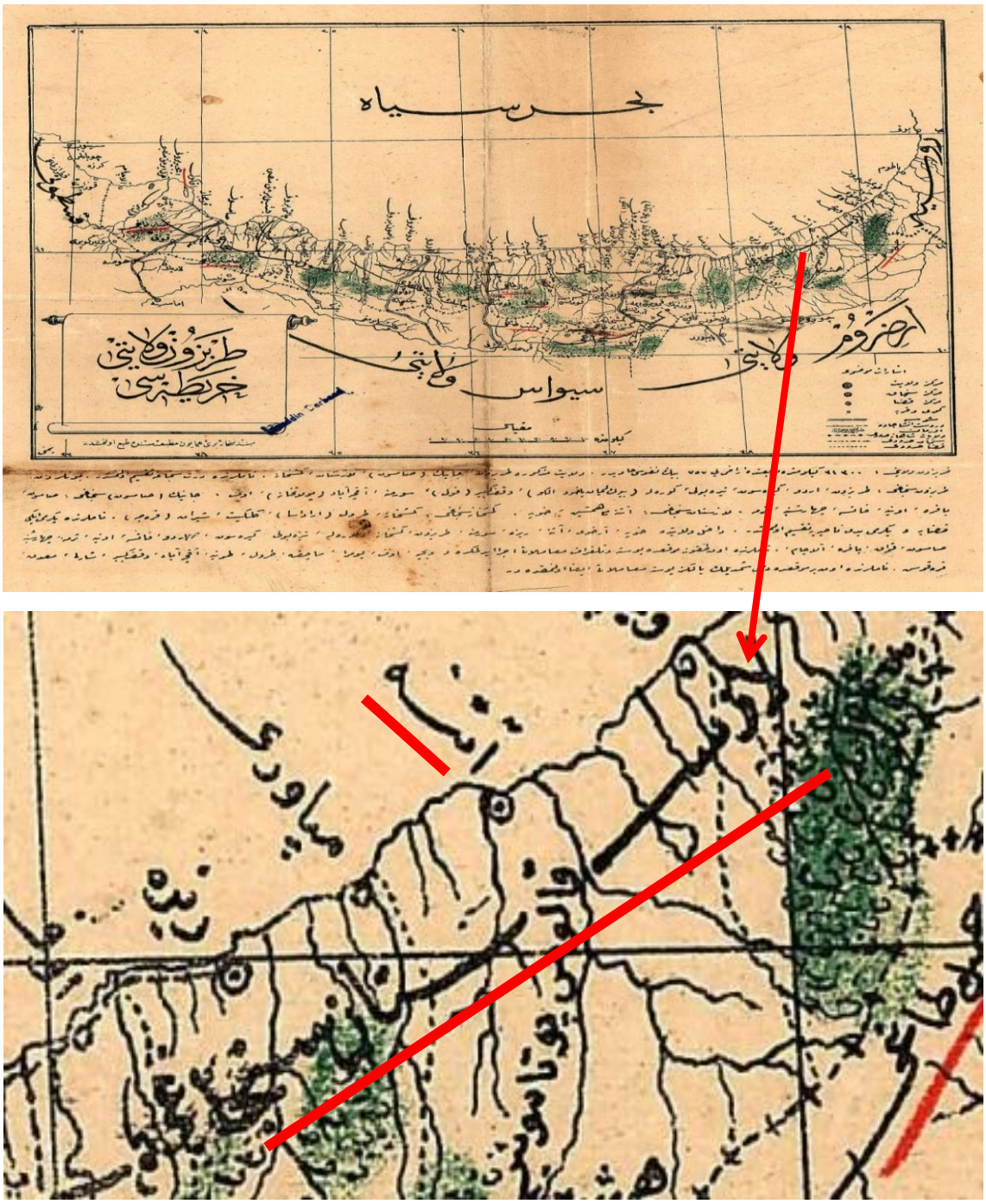
[1032] Hiçyılmaz, Okutan, a.g.e., s. 104-107.

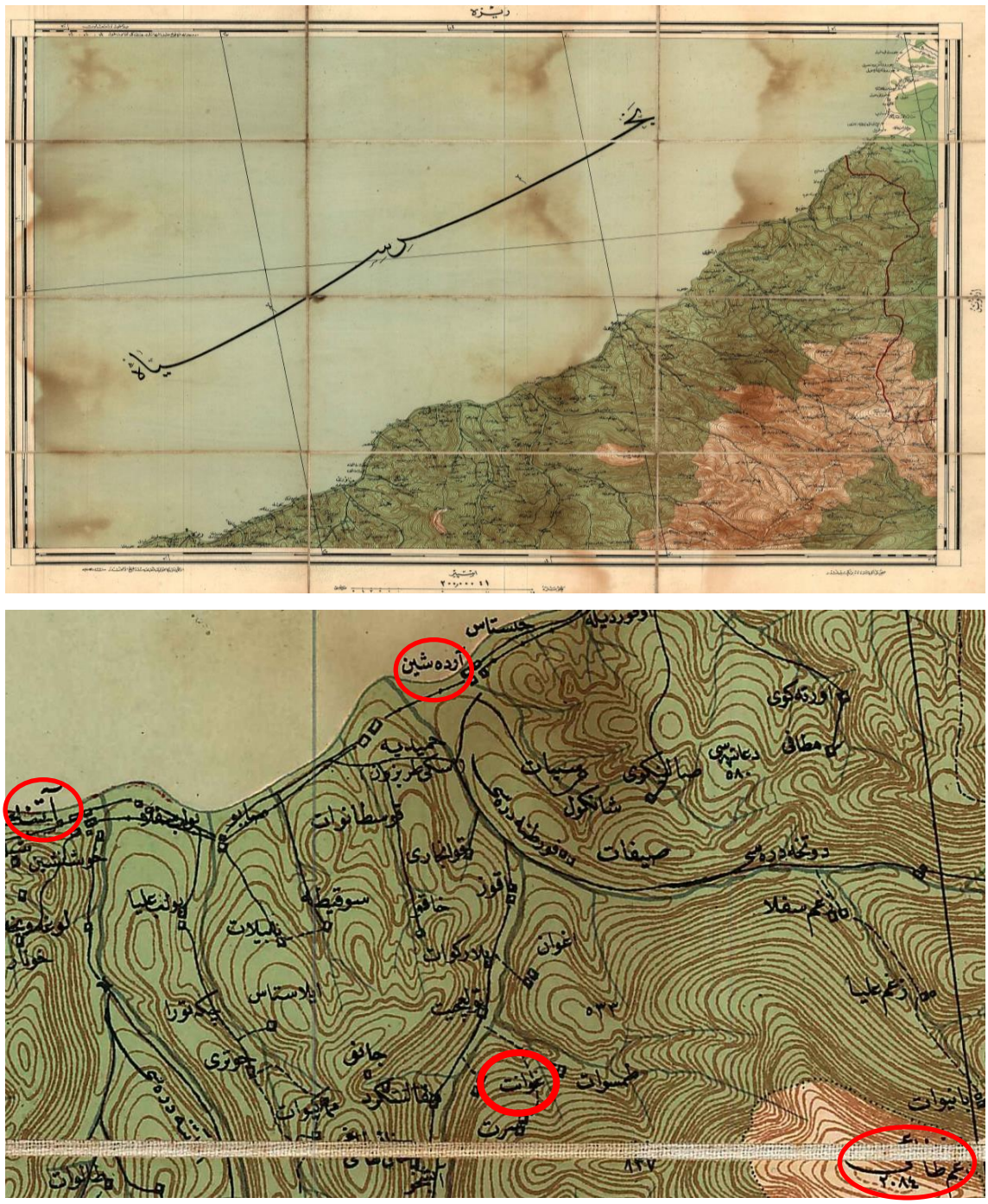
[1033] Saatçi, a.g.e., s. 213-214.Yukarıdaki tablolarda Ğvandi horonu forasının notaları yer almaktadır. Saatçi, Ğvandi horonunun diğer horonlardan daha farklı olduğunu, bütün horonlarda ellerin bir kere, Ğvandi horonunda ise ellerin üç defa kırıldığını kaydetmiştir.

EK 4: HARİTALAR

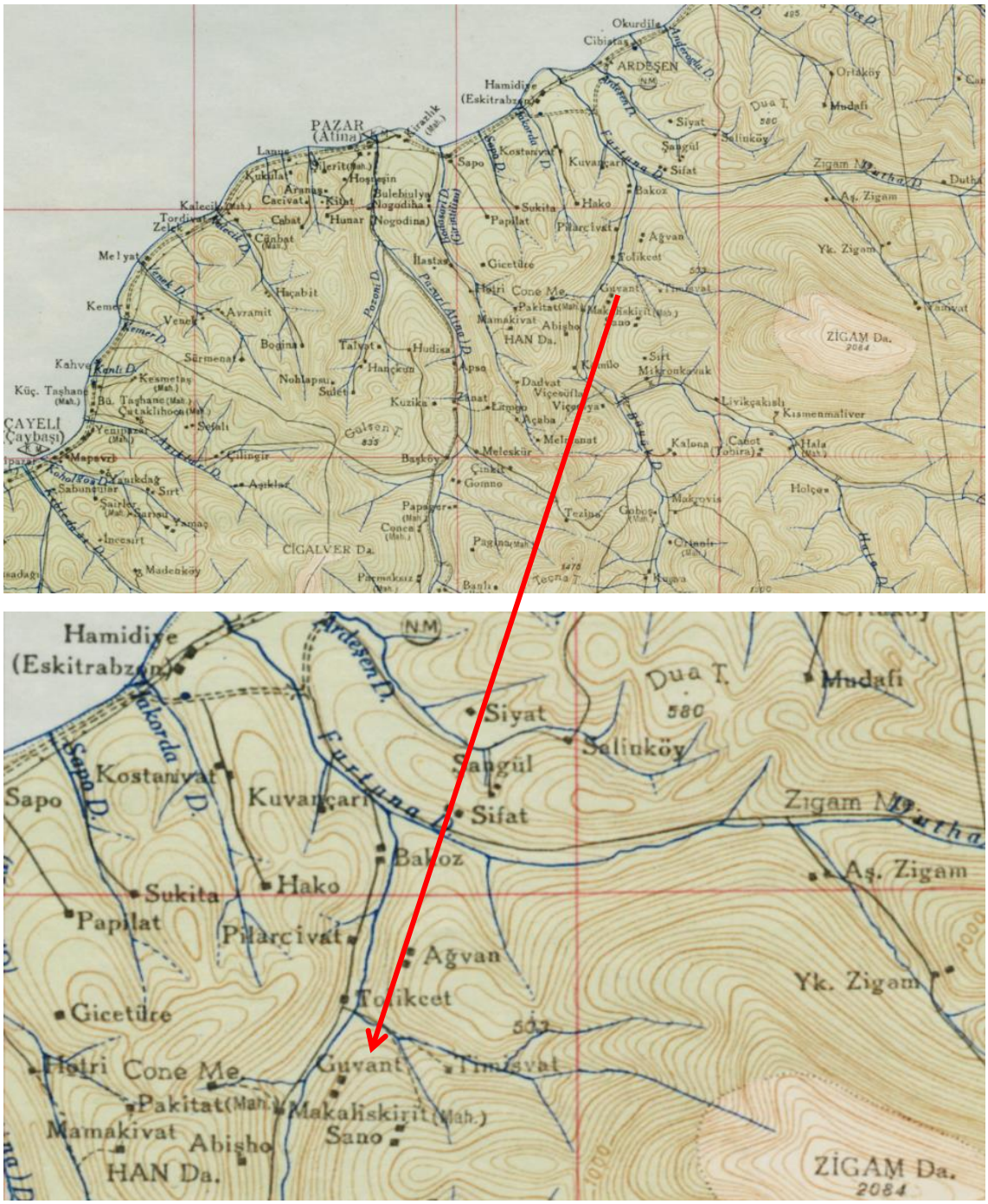
Harita 1: 1850-1900 arası döneme ait bir Osmanlı haritası. Fatih Sultan Kar arşivinden.[1034] Haritada Ğvandi'nin bağlı olduğu Atina ve Atina'nın da bağlı olduğu Lazistan Sancağı görülmektedir.

[1034] Tanura, "Eski Bir Harita", İstanbul, *Tanura*, Ezgi Matbaacılık, yıl 1, sayı 3, 2012, ss. 45.

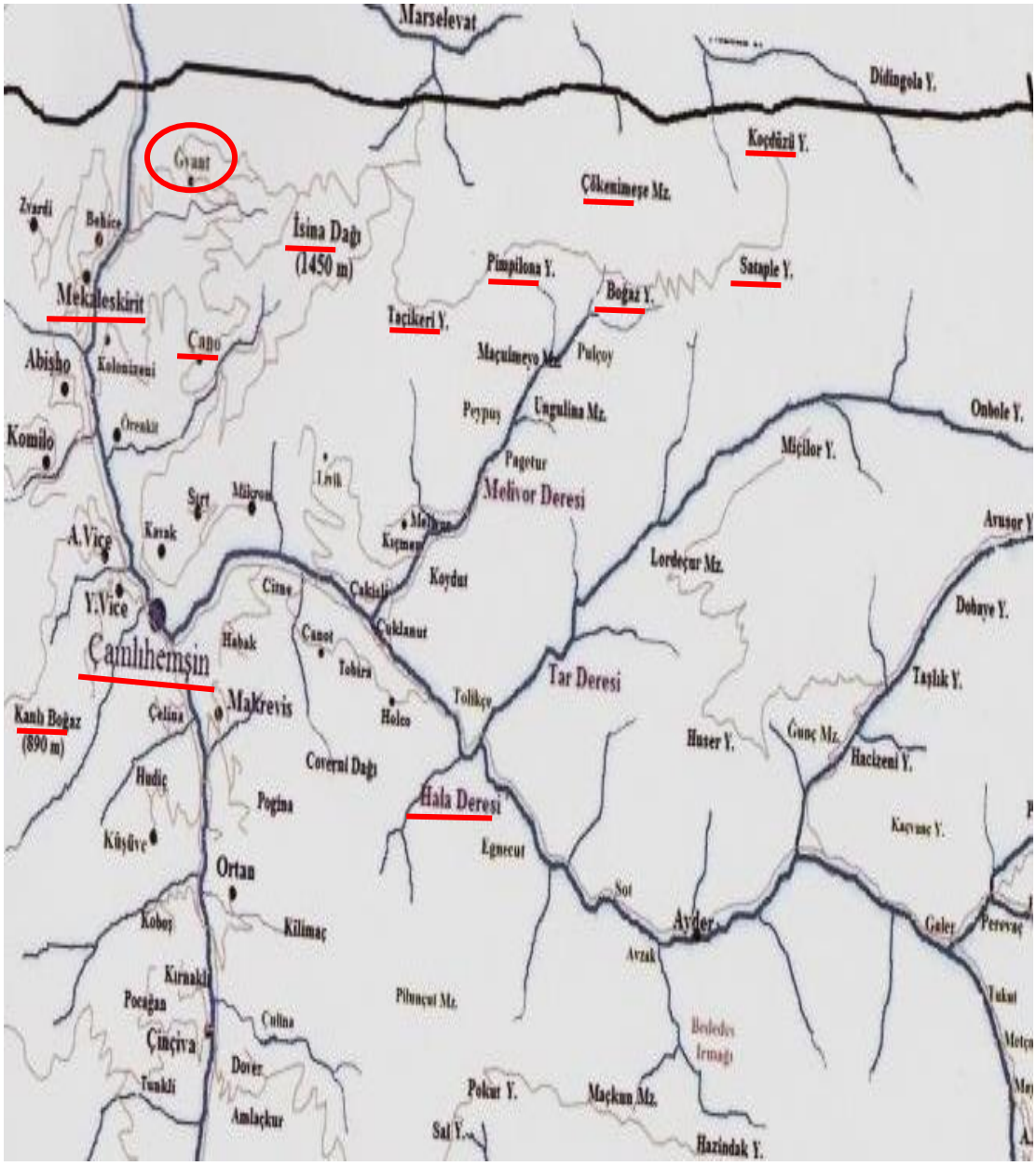

Harita 2: Yukarıdaki haritalar Rûmî 1326 (Miladî 1910-1911) senesine aittir.[1035] Haritada; Osmanlı Türkçesi ile Atina, Ardeşin, Ziğam Dağı ve Ğvant görülebilmektedir.

[1035] Atatürk Kitaplığı, Kayıt No: 993, r.1926.

Harita 3: Yukarıdaki haritalarda Çayeli, Pazar (Atina), Hamidiye, Ardeşen, Furtuna Deresi (Fırtına), Ziğam (Žğemi), Ağvan, Guvant (Ğvandi), Makaliskirit (Meḳaleskiriti), Sano (Mǯanu), Han Dağı, Viçesüfla / Viçeulya (Çamlıhemşin) gibi önemli bölgeler görülebilmektedir.

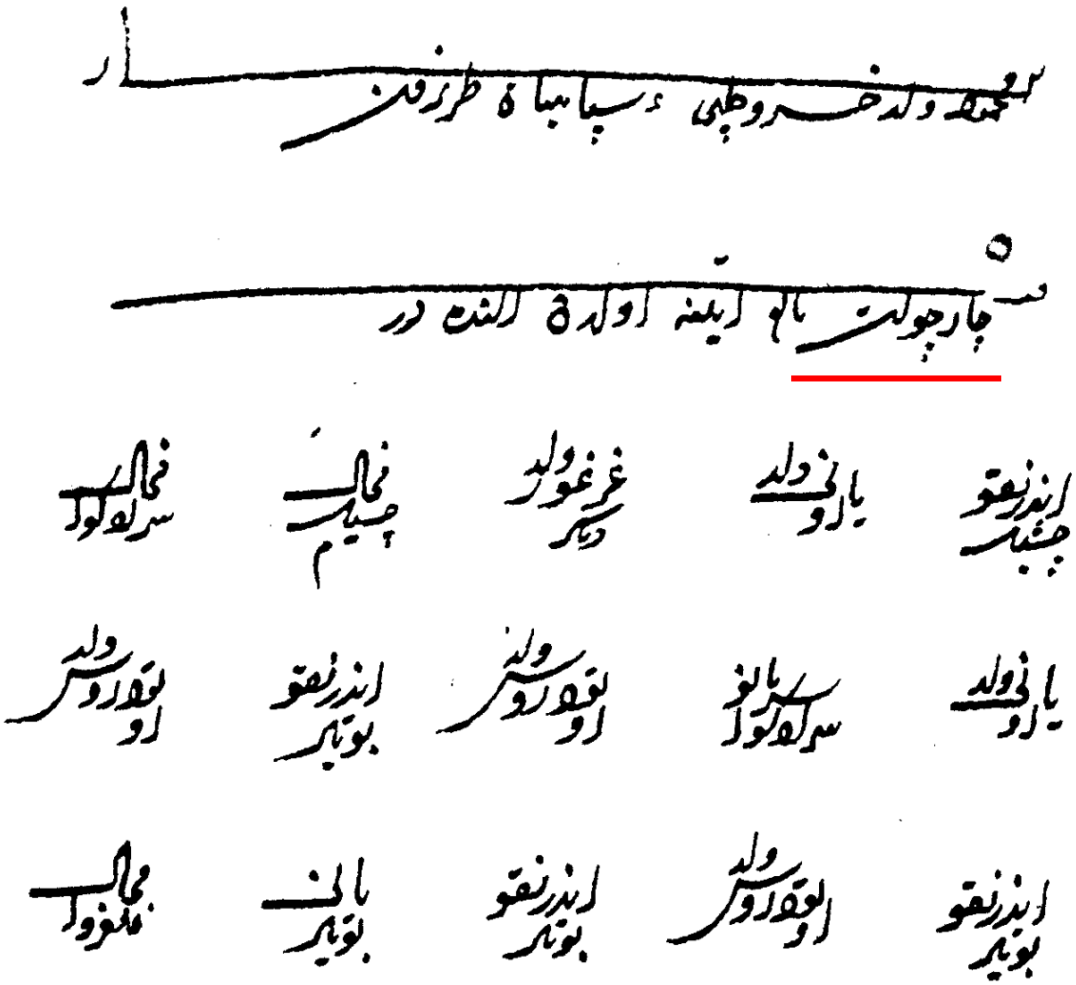

Harita 4: Ğvandi ile ilgili ulaşabildiğimiz en güncel haritadır. Görüldüğü gibi Ğvandi / Ğvant, Çamlıhemşin'in kuzeyinde kalmaktadır. Yaylaya gidilirken İsina Dağı, Pimbilona, Boğaz Y., Sataple bölgelerinden geçilip Koçdüzü'ne (Yukarıki Yayla) geçilir.[1036]

[1036] Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, s. 19.

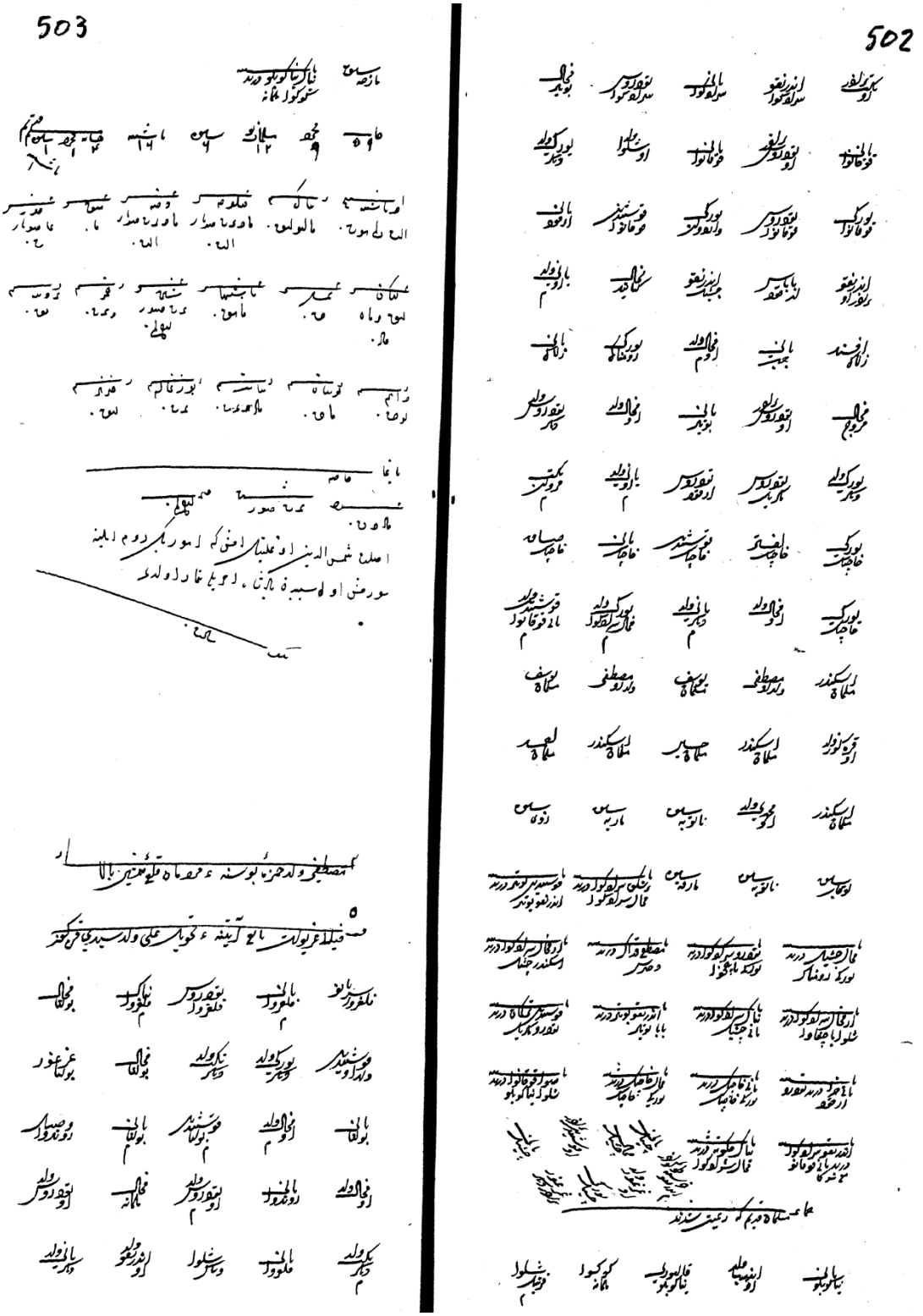
EK 5:

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV BELGELERİ VE DİĞER RESMÎ BELGELER

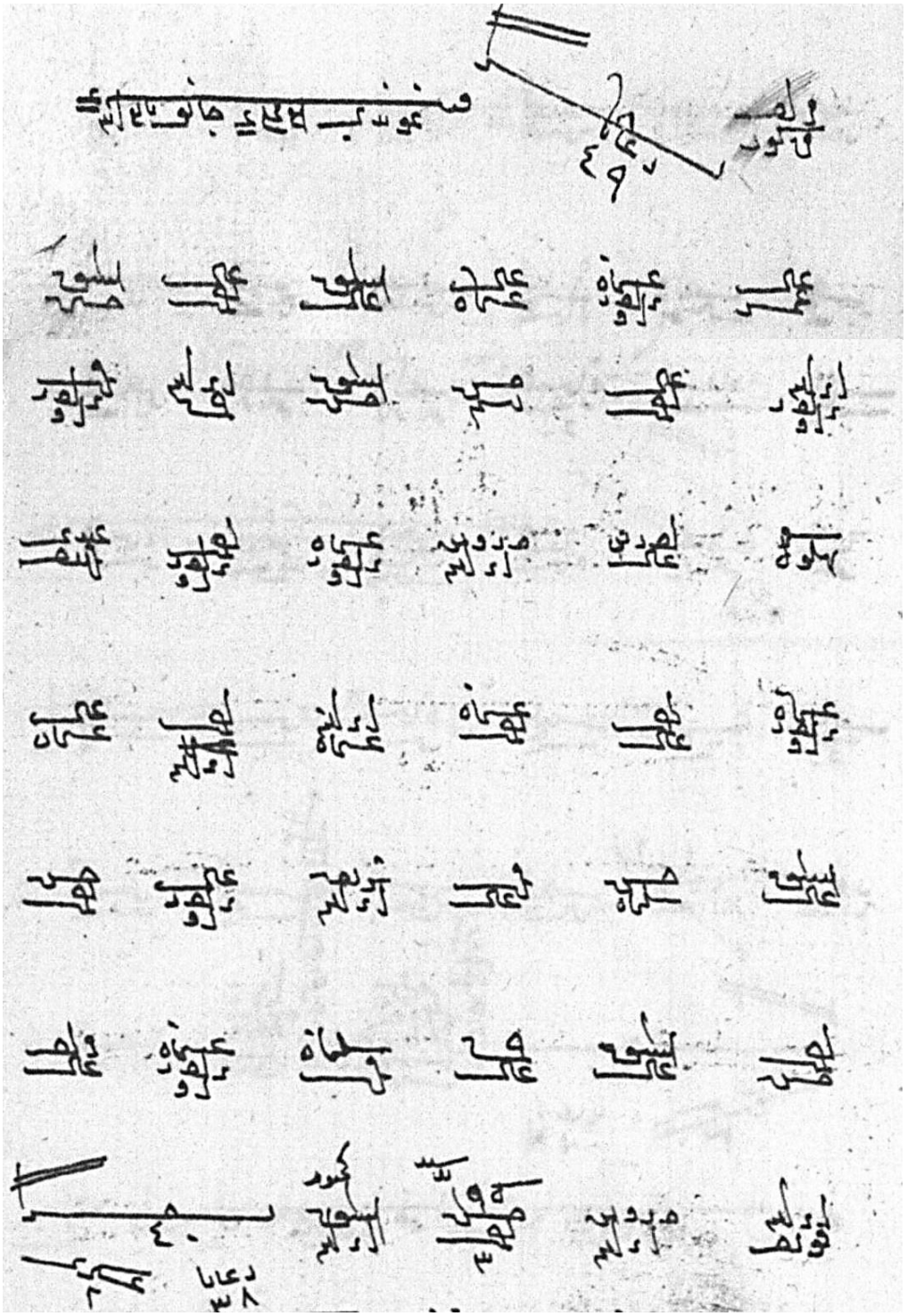
Belge 1: Yukarıdaki belge Çayırdüzü köyünün en eski adı olduğu düşünülen Çarçivat'ın 1515 yılındaki kaydıdır.[1037]

[1037] BOA. TTD.52 s. 501.

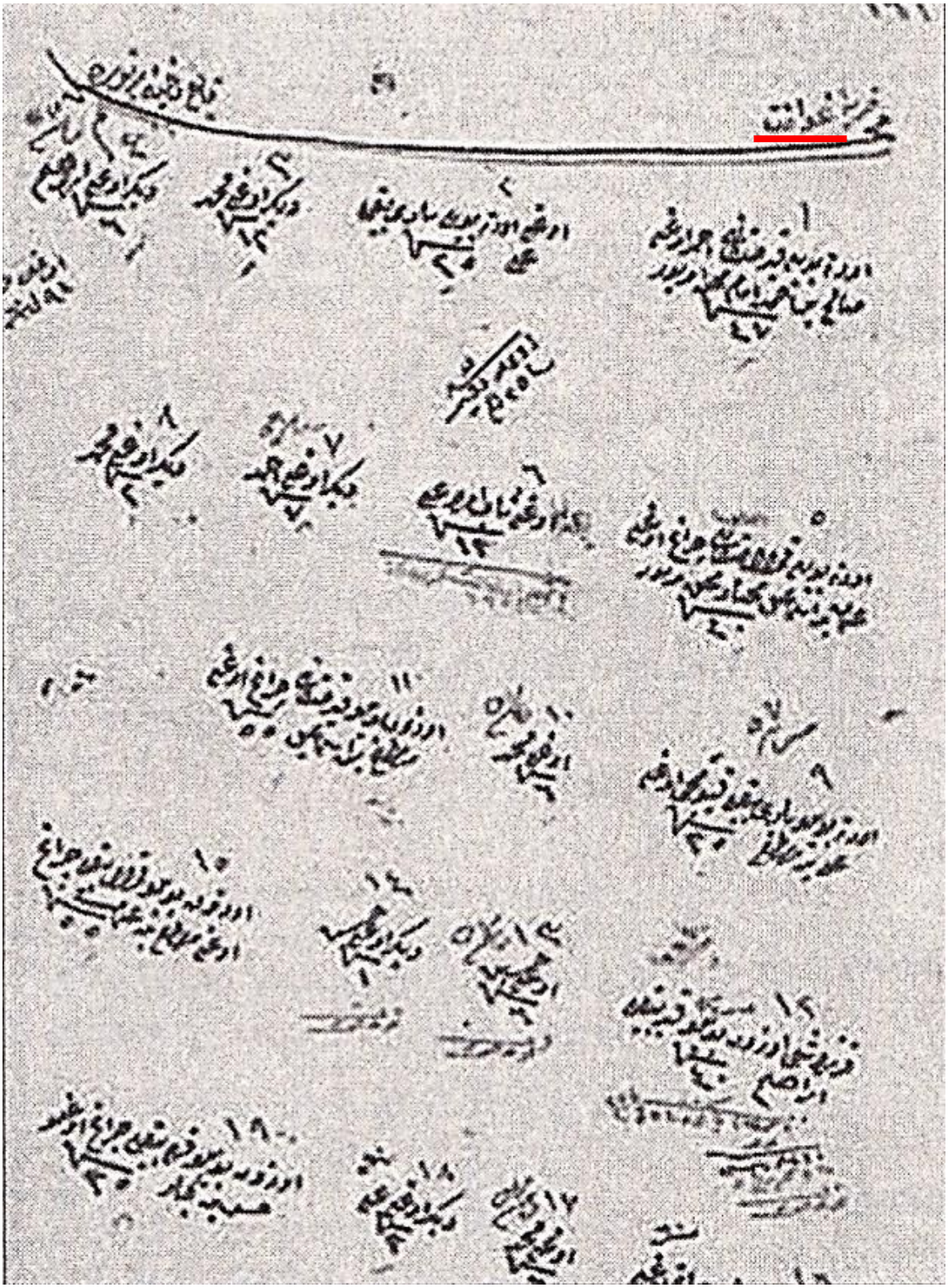
Belge 2: Çarçivat'ın 1515 yılındaki kaydının devamıdır. [1038]

[1038] BOA. TTD.52 s. 502-503.

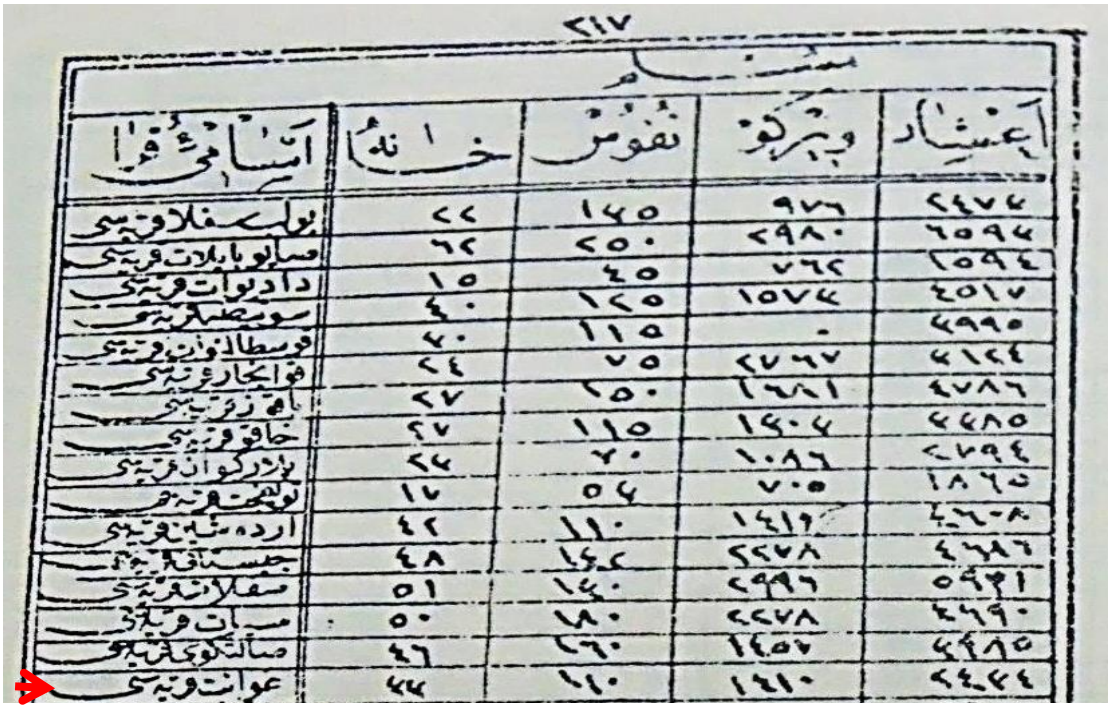
Belge 3: Yukarıdaki belgeler, 1682 yılında Ğvandi (Çayırdüzü) ile Mǯanu (Topluca) köylerinin ortak tutulan avarız kayıtlarıdır. Ğvandi adı ilk kez bu kayıtta görülmüştür.[1039]

[1039] BOA.KK. 2697 s. 113-114.

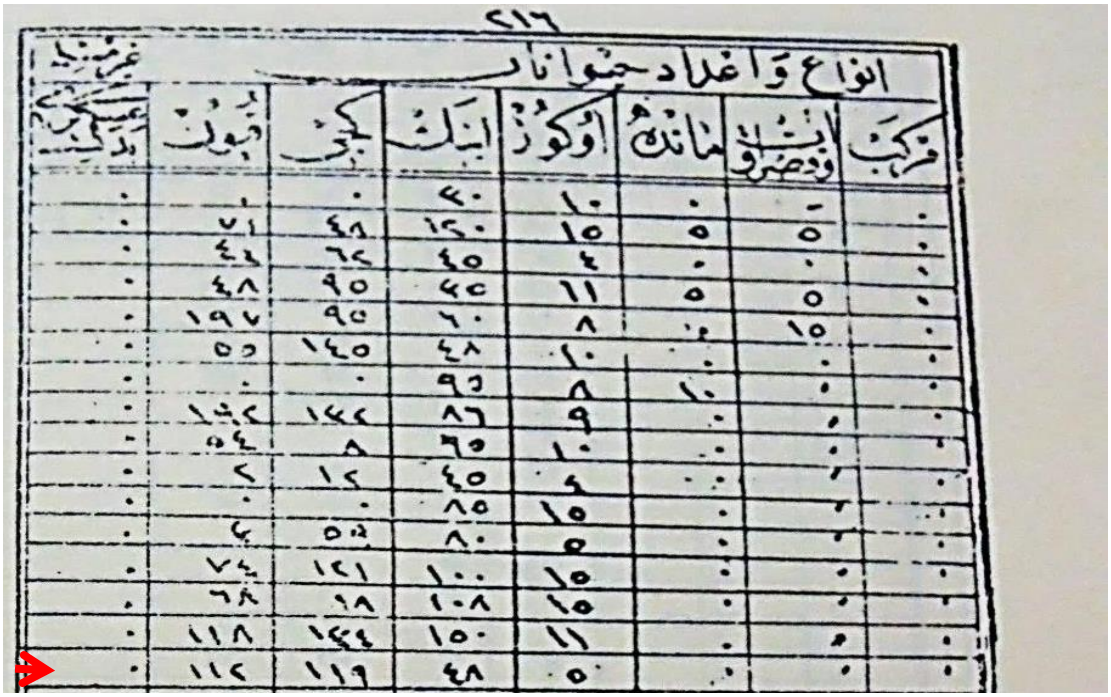

Belge 4: Yukarıdaki belge Ğvandi'nin 1835 kayıtlı nüfus kaydıdır. [1040]

[1040] BOA.NFS.d.1168, s. 161.

اسامی قریا	خانه	نفوس	ویرکو	اعشار
بولاب سفلا قریه سی	۲۲	۱۴۵	۹۷۶	۲۴۷۶
صایو بالا قریه سی	۶۲	۲۵۰	۲۹۸۰	۶۵۹۶
دادیوات قریه سی	۱۵	۴۵	۷۶۲	۱۵۹۴
سویصلر قریه سی	۴۰	۱۲۵	۱۵۷۴	۴۵۱۷
وسطا دوان قریه سی	۲۰	۱۱۵	-	۴۹۹۰
قوایجار قریه سی	۲۴	۷۵	۲۷۶۲	۴۱۲۴
باغه زر قریه سی	۲۷	۲۵۰	۱۶۸۱	۴۷۸۶
حاقو قریه سی	۲۷	۱۱۵	۱۹۰۴	۴۶۸۵
یازرکوان قریه سی	۲۴	۲۰	۱۰۹۶	۲۷۹۴
تولفحه قریه سی	۱۷	۵۶	۷۰۵	۱۸۶۵
اردهشه قریه سی	۴۲	۱۱۰	۱۴۱۹	۴۶۰۸
جیسه قریه سی	۴۸	۱۶۲	۲۲۷۸	۴۶۸۶
صفلا قریه سی	۵۱	۱۷۰	۲۹۹۶	۵۹۹۱
مسیات قریه سی	۵۰	۱۸۰	۲۲۷۸	۴۶۹۰
صالکوی قریه سی	۴۶	۱۶۰	۱۴۵۲	۴۴۸۵
عوانت قریه سی	۲۲	۱۱۰	۱۴۱۰	۴۴۲۴

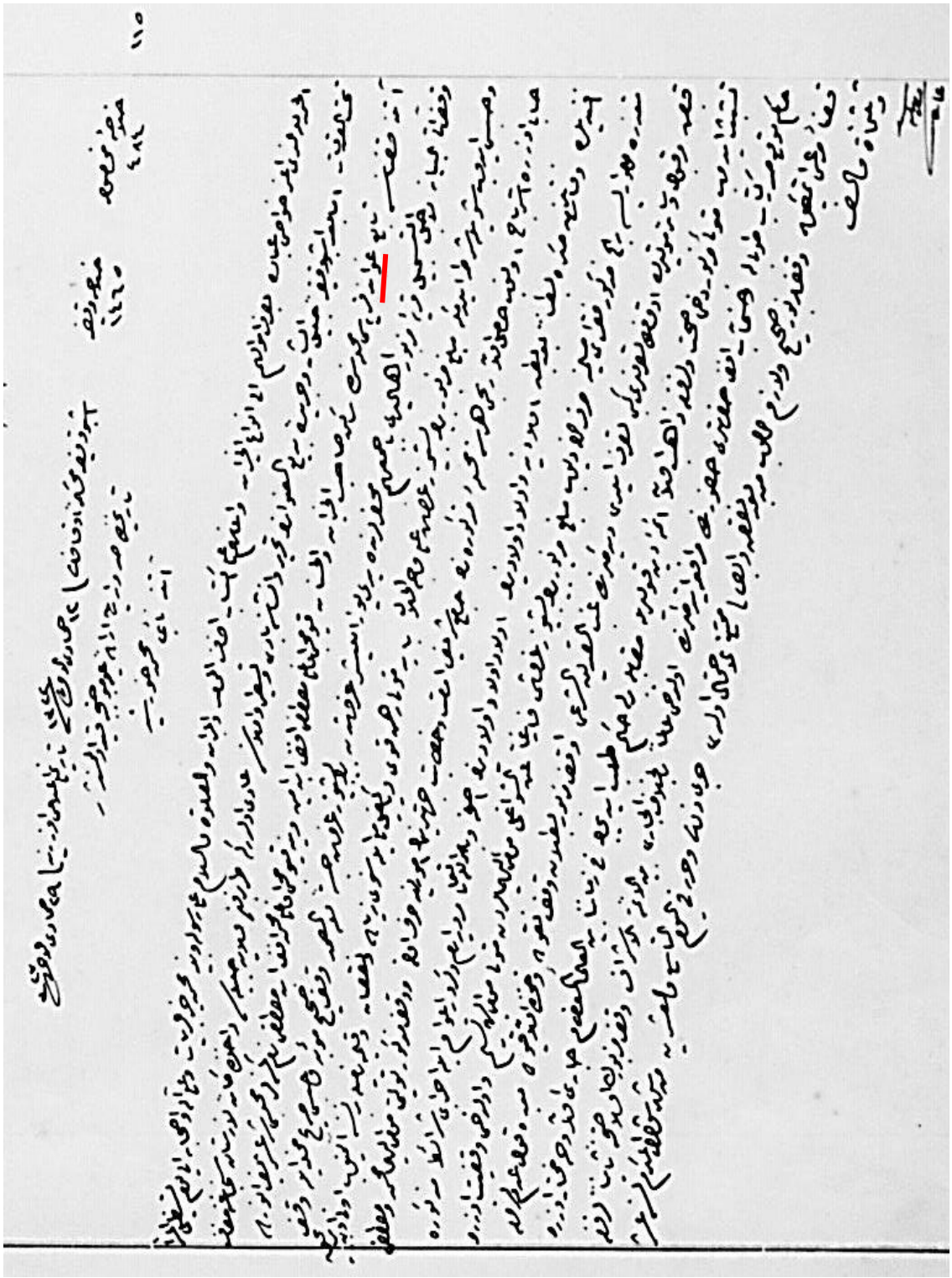

غیر مزروعه	قبول	کچی	ابلک	اوکوز	مانده	ایت ودصرو	قرهب
۰	۰	۰	۴۰	۱۰	۰	-	۰
۰	۷۱	۴۸	۱۲۰	۱۵	۵	۵	۰
۰	۴۲	۶۲	۴۵	۴	۰	۰	۰
۰	۴۸	۹۵	۴۵	۱۱	۵	۵	۰
۰	۱۹۷	۹۵	۶۰	۸	۰	۱۵	۰
۰	۵۵	۱۴۵	۴۸	۱۰	۰	۰	۰
۰	۰	۰	۹۵	۸	۱۰	۰	۰
۰	۱۰۲	۱۴۲	۸۶	۹	۰	۰	۰
۰	۵۴	۸	۶۵	۱۰	۰	۰	۰
۰	۲	۱۲	۴۵	۶	۰	۰	۰
۰	۰	۰	۸۵	۱۵	۰	۰	۰
۰	۶	۵۵	۸۰	۵	۰	۰	۰
۰	۷۴	۱۲۱	۱۰۰	۱۵	۰	۰	۰
۰	۶۸	۱۸	۱۰۸	۱۵	۰	۰	۰
۰	۱۱۸	۱۴۴	۱۵۰	۱۱	۰	۰	۰
۰	۱۱۲	۱۱۹	۴۸	۵	۰	۰	۰

Belge 5: Yukarıdaki belgeler Trabzon Vilayeti Salnameleri'nden elde edilen 1876 yılına ait belgelerdir.[1041] Ğvandi her iki belgede de son satırda yer alır. İlk belgenin devamı ikinci belgede verilmiştir. Bu belgelere göre Ğvandi'de 33 hane, 110 erkek nüfus, 112 koyun, 119 keçi, 48 inek, 5 öküz bulunmakta ve ayrıca köyde manda, at ve eşek bulunmamaktadır.[1042]

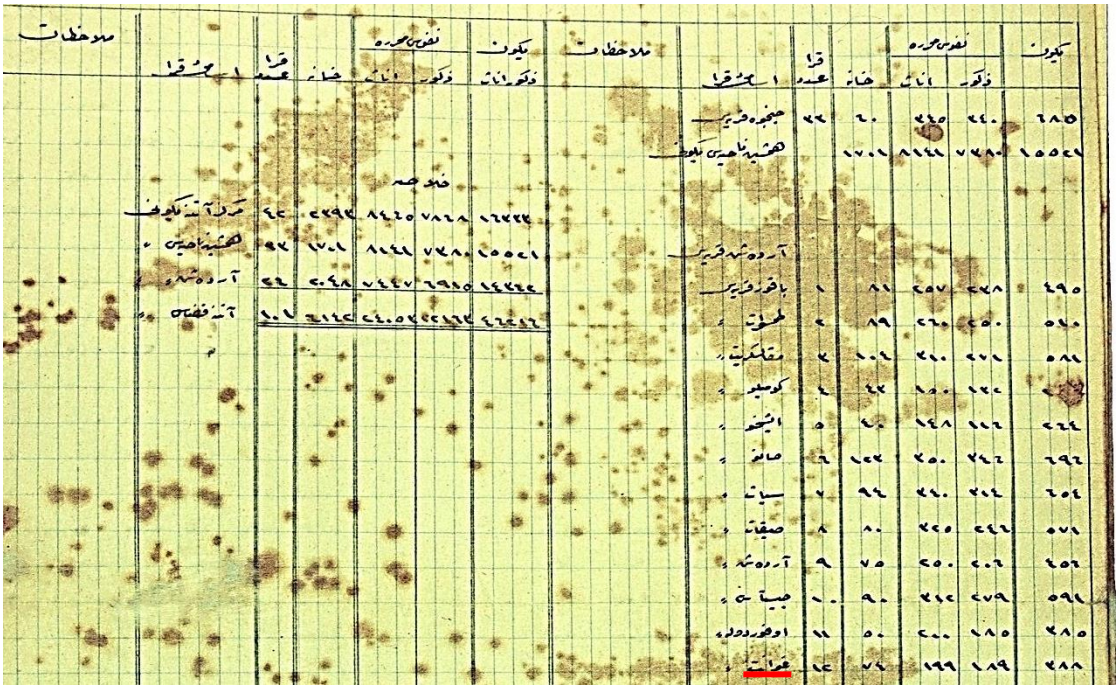
[1041] Salname-i Vilayet-i Trabzon, cilt 11, 1293 (M. 1878), s. 217.

[1042] Hüseyin Saraç, *Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası 1875-1920,* Ankara: Pazar Kaymakamlığı Kültür Yayını, 1.baskı, 2015, s. 186, 246.

Belge 6: Yukarıdaki belge 1893 yılına ait Ğvandi'deki camiyle ilgili bir vakıf belgesidir.[1043] Bu belgede Kuyumcuoğlu Mustafa ve Mehmet Efendilerin adları geçmektedir.

[1043] VGM. Arşivi, Defter No: 602, s. 688.

Belge 7: Yukarıdaki belge Ğvandi'nin 1905 yılına ait nüfus kaydıdır. [1044]
Belge 8: Yukarıdaki belge, 1916 yılında Ğvandi adının Nadiye olarak değiştirilmesi taslağına ait belgedir.[1045]

[1044] BOA.DH.EUM.KLU.10_50.
[1045] BOA.DH.IUM.48/18, s.17.

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : 11,40 evvel

REİS — Birinci Reisvekili Musa Kâzım Efendi Hazretleri

KÂTİP : Âtıf Bey (Kayseri)

REİS — Efendim celse küşad edildi. Bu âşar meselesi hakkında söz istiyen var mı?

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Reis Efendi, bendeniz encümen namına izahat vereyim. Efendim Lâzistan Mebusu Osman Bey Lâzistan livasına merbut (Sano) ve (Guvanet) namında iki köyden 1334, 1335, 1336 senesi âşarından dolayı olan zimmetlerinin affını teklif ediyor.

SALİH Ef. (Erzurum) — Yalnız Osman Bey değil.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Devamla) — Teklif yalnız Osman Beye aittir. Esbabı mucibe olarak «bu köyler Harbi Umumide sahnei harb idi, ahalisi mutazarrır oldular, binaenaleyh bunların üç senelik âşar borçlarını Meclisi Âli affetsin» diyor. Lâyiha Encümeni de (buralar her ne kadar sahnei harb ise de bu afları teklif edilen borç: harbden evvelki yani 1332, 1333, 1334 senelerine ait âşar borçlarıdır.

1335, 1336 senelerinde tabiî mahsül istihsal ettiler. İstihsal edilen mahsulün âşarı affedilemez ve bu affedilirse bunların emsali çoğalır. Az - çok Harbi Umumide mutazarrır olanlar vardır. Bu sebeplerden dolayı Lâyiha Encümeni teklifi reddetmiştir. (Müzakere kâfidir reye sesleri.)

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Efendim eğer hakikaten bu iki köyün vaziyeti acınacak bir halde ise Hükümet lâzımgelen tahkikatı yapsın, tesbit etsin, hakiki vaziyetleri, ihtiyaçları anlaşılsın binaenaleyh ayrıca böyle bir kanun tedvinine de lüzum kalmaz. Bu teklifi ne kabul ve ne de reddetmiyelim. Yalnız Hükümetin bu iki köy hakkında nazarı dikkatlerini celbedelim. Hükümet lâzımgelen vazifeyi yapsın. Her halde reddetmiyelim ve kabul etmek suretiyle emri vaki de yapmıyalım. Hükümetin nazarı dikkatini celbedelim.

ALİ ŞÜKRÜ B. (Trabzon) — Efendim âşar borçlarının affı istenilen bu iki köyün ne gibi bir hasara mâruz kaldığını tabiî bilmiyorum. Yalnız gerek Lâzistan livasında ve gerek Trabzon'da vesair vilâyatı Şarkiyede bu gibi felâkete mâruz kalmış köyler vardır. Binaenaleyh Lâzistan livasında böyle bir felâketzede birçok köyler varken ayrıca betahsis iki köyün affının istenilmesinde belki bir sebep vardır. Onun için bendeniz de Basri Bey kardeşimizin fikrine iştirak ediyorum. Çünkü Lâzistan livasında zarar gören yalnız bu iki köy değildir. Böyle birçok köyler vardır. Ve bunlarda Harbi Umumide sahnei harb olmuştur. Hepsi de yağma edilmiştir. Yalnız affı bu iki köye tahsis ederek bunların âşar borçları affedilsin, diye katî olarak bir şey söyliyemiyorum. Fakat bu tarzda Basri Beyin fikrine iştirak ediyorum. (Gürültüler) müsaade buyurunuz efendiler, kanun yapmaya lüzum yoktur. Hükümet bunun hakkında lâzımgelen tahkikatı yapsın, hakikaten muhtaç bir halde iseler bütün borçları affedilsin. Yani imkân varsa Hükümet bunu yapsın.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Reis Bey hasarın mahiyeti nedir? Evvelâ onu anlıyalım.

ALİ ŞÜKRÜ B. (Trabzon) — İşte onu bilmediğimiz için Hükümet bunu tahkik etsin dedim.

HASAN FEHMİ B. (Gümüşane) — Efendim malûmu âlileri Harbi Umumide istilâya uğrıyan memleketlerin, âşar borçları müstesna olmak üzere, emlâk ve arazi borçlarını yani vergilerini Hükümet affetmiştir. Abiren görülen lüzum ve ihtiyaca binaen Meclisi Âli bir senelik affı kabul ile ikinci sene için o vergilerin tahsili hakkında bir kanunu mahsusla emir vermişti. Âşarın zaten mevcudolan hasılattan alınacağına göre affı veya affedilmemesi mutlâka ahaliye maddeten bir muavenet icrası mahiyetinde olabilir. Bu itibarla Harbi Umumide Rus işgali altında bulunan memleketlere eğer bir muavenet

icrası iktiza ediyorsa, ve bunun da âşar ve tekâlif bakayasına şâmil olması lâzımgeliyorsa, yalnız bunun bir köye veya iki köye değil, bütün harabolan ve hiçbir şeyi bulunmıyan her livada ve her kazada bulunan mütaaddit köylere şâmil olmak üzere, bir esas düşünmek iktiza edecek. Fakat rica ederim, bunun bugünkü ahvali maliye karşısında ne dereceye kadar kabil olduğunu düşününüz. Kabiliyeti tatbikiyesi ne dereceye kadar vardır?

İkincisi âşar, istilâdan evvel kefaleti müteselsile ile ahaliye ihale edilmiş. Meselâ; o vakit yüz haneden ibaret olan bir köye elli bin kuruş zimmet kaydedilmiş. Fakat istilâdan sonra o köyün eski halde kalmaması itibariyle bugün yüz hanenin deynini on haneden istemek hiçbir vakit de hiçbir vicdanın kabul etmiyeceği bir tekliftir. Fakat bendeniz görüyorum ki; bu teklif gayet basit bir teklif olduğu gibi bu arz ettiğim ileli de ihtiva etmiyor. Senenin nihayetindeyiz. Arz ettiğim esas üzerinde Hükümetin tetkikat yapmasına bir mâni yoktur. Bu müzakereden Hükümet lâzımgelen malûmatı tabiî edinmiştir. Binaenaleyh istilâda tamamen harabolan mahallerde cibayet edilmemiş âşar bakıyesi için Hükümet Meclise esaslı bir teklifle gelirse o zaman tabiî düşünürüz ve bendenizce böyle bir şey lâzımdır ve bunu Hükümetin getirmesi lâzımdır. Bu meseleyi bundan fazla müzakere etmiyelim. Binaenaleyh ret de etmiyelim (Müzakere kâfi sadaları)

ALİ SÜRURİ Ef. (Karahisarı Şarki) — Efendim mesele teklifi kanunidir. Meclise arz edilmiştir. Binaenaleyh bilâkarar Hükümete tevdii katiyen muvafık değildir. Mademki, teklif kanun mahiyetindedir, Meclisi Âli istediği kadar tâmik eder veya kabul eder. Binaenaleyh Meclisinizde muhdes bir usul vardır temenni takrirlerini bilâmüzakere Hükümete gönderiyoruz. Fakat havale olunan takrir, kabulü, tasvibi mutazammın olmalıdır. Bu meselenin esasına gelince yalnız istilâzede olmak bu gibi tekâliften affı katiyen istilzam etmez. Eğer affı müstelzim ise Anadoluda bu gibi felâkete uğrıyan bir iki köy değil, belki aransa böyle şehirler, kasabalar, yüzlerce köyler var. Onun için hususi bir mahiyeti haiz olan ve haddizatında şayanı kabul olmıyan teklifin reddi lâzımdır.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Eğer hasattan mütevellit bir hasarsa Âşar Kanununda sarahat vardır. Mahkemeye müracaat edilir. Hasat zamanı vâki olan hasar mahkemece tâyin olunur. Binaenaleyh burada bu mesele mevzuubahsolamaz! (Reye,sadaları)

CEMİL B. (Kütahya) — Reis Efendi, Meclisteki ekseriyet var mı? Nasıl müzakere ediyoruz? (Var, sadaları)

LÜTFİ B. (Malatya) — Efendim, harb sebebiyle harikzede köylerin tahakkuk eden âşar vergilerini verecek derecede istitaatı maliyeleri olmadığı takdirde, mahalleri cibayet memurlarının takriri üzerine, bunların bu tekaliften affı için merciinden usulen bir mazbata tanzim ve Hükümete ita edilir. Mazbata Hükümetçe, yani Heyeti Vükelâca tetkik olunur. Badettetkik Meclisimize tevdi edilirse o vakit biz salâhiyettar olarak, bu vazifeyi tetkik edebiliriz. Yoksa biz kendi kendimize filân köy böyle olmuş, filân köy şöyle olmuş, filânı azledelim, filânı ipka edelim, diye münakaşada bulunmakhğımız caiz değildir. Bunun için Hükümeti mahalliye vazifedardır. Binaenaleyh Hükümet bize bunları usulen bildirecektir. İşte o vakit ancak mevzuubahsolabilir. Binaenaleyh böyle hususi takrirlerin reddi lâzımgelir. Reddi taraftarıyım.

NECATİ Ef. (Lâzistan) — Efendiler... (Müzakere kâfidir, sesleri) Müsaade buyurun bir iki söz söyliyeceğim... Efendiler bu iki köy hakikaten Harbi Umumide pek fena halde yanmış, yıkılmış, ahalisi darma dağınık olmuştur. Bu köyler yakıldığı zaman biz de orada idik ve biz yakdık çünkü icabı hal böyle iktiza ettirdi. Ruslar orada tutunuyorlardı, biz onların karşısında duramıyorduk. Biz mecbur kaldık, bir adam gönderdik bu köyleri tamamen yaktık. Artık Ruslar orada barınamadılar. Binaenaleyh bu köylerin yanması bize pek büyük faideler temin etmiştir. Bu ahali de tekmil oradan çıkmıştır. Ve bizim yaktırdığımız evleri kendileri yakmışlardır, madem ki, Hükümete lâzımdır, hali harb böyle icabediyor. Maslahat böyle iktiza ediyor. Yakalım dedik. Sonra bunların zaten o kadar sınai halleri yoktur. Diğer komşuları kadar zengin değildirler. Fakirdirler, ticaretleri de yoktur. Bunlar dağılmışlardır. Birçokları İstanbul'a, bir kısmı Akşehir'e, filân gitmişlerdir. Bugün hiçbir şeyleri yoktur. Haneleri yoktur. Yalnız bir tarla vardır o da

beş karıştan ibaret bir tarla. Bu tarlada ne yapabilecek, hükümet bunların ta'şirine başladı. Bunlar bittabi veremediler. Hükümet ısrar etti. Bunlar da şekavete sülûk ettiler. Sonraki zamanlarda bendeniz gittim. Temin ederim ki Müdafaai Hukuk teşkilâtı en evvel bu köylerde icra edilmiştir. Bu teşkilâtı bunlara söylediğim zaman (Evet biz de bunu arzu ederiz, fakat bir parça bizim halimize bakınız, rica ederiz) diye bizden istirhamda bulunmuşlardır. Biz de o vakit bol keseden olarak attık; «sizi şöyle yapacağız, böyle yapacağız. Şimdiki halde, bizim bu harekâtı milliyeye iştirak etmeniz lâzımdır. Bizimle beraber çalışınız» diye söyledik ve teminat verdik. Çünkü o zaman hiristiyan gürcüler bunları kendi taraflarına almak istiyorlar ve aleyhimize teşvik ve tahrik ediyorlardı. Hattâ bunlara bir de hudut vermişlerdi. Çemerden itibaren Kafkas diyordular. Binaenaleyh «siz de Kafkaslısınız» diyerek, bunlara her türlü teshilât ve muaveneti gösteriyorlardı. Bunun için bunları bizimle beraber yürütmek, harekâtı milliyeye iştirak etmek için birçok teminat verdik. O boştan teminat idi. Sonradan biz bu tarafa geldik. Bir kısmı benimle beraber geldi. Cephede Kocaeli'nde beraber çalıştık. Bir kısmı da orada kaldı. Fakat onlarda kâmilen dehalet etti. Bugün şekâvet ortadan tamamen ref'edilmiştir. Sonra bunlar birer mazbata yapmışlar. Kaza hükümeti bu mazbatayı livaya göndermiş. Liva da mazbatayı tetkik etmiş, göndermiş. Bunlar bize yazıyorlar, diyorlar ki, mesele böyledir. Âşar borçlarını, veremiyorlar bunların, hiç değilse, üç senelik âşarları tecil edilsin. İşte bizim istediğimiz şey de tecildir. Yoksa bizde af istemiyoruz. Bu zamanda beş paramız varsa ben istiyorum ki, onu da verelim, bu Müdafaai Milliye uğrunda sarf edelim. Katiyen böyle öteye beriye verilmesine rızam yoktur. Bu anda maksadı millinin istihsali için neyimiz varsa, neyimiz yoksa hepsini Müdafaai Milliyeye vermek lâzım olduğu kanaatindeyim, bendeniz.. Heyeti aliyeniz dilerse bu teklifi kabul eder, dilerse kabul etmez.

Bu adamlar hakikaten muhtaçtırlar. Eğer bu tecil yapılacak olursa kendilerine bir yardım edilmiş olur ve bunlar aynı zamanda harekâtı millîyenin daima etrafında bulunuyorlar. Bunların üç senelik âşar borçlarının tecilini istiyoruz. Başka bir şey istemiyoruz.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — İlk teklif aftır. Fakat teklif sahibi bilâhara müracaat ederek tecil şeklinde tadilini teklif etmişti. Encümen salâhiyeti haricinde gördüğünden bir şey diyemedi.

NECATİ Ef. (Lâzistan) — Bendeniz borçların tecilini istiyorum, affını istemiyorum. Heyeti Celilenizden bu kadar şeyin tecilini istirham ediyorum.

REİS — Efendim müzakerenin kifayetine dair bir takrir var.

Bundan evvel efendim leh ve aleyhte söylendi. Reddini teklif eden var. Kabulünü teklif eden var. Şimdi Necati Efendi üç senelik âşar zimmetlerinin tecilini teklif ediyor.

HACI TAHİR Ef. (İsparta) — Lâyiha Encümeninden çıkan takrir af hakkındadır. Tecil için verilen takririn Lâyiha Encümenine gitmesi lâzımdır.

REİS — Doğrudur, efendim.

LÜTFİ B. (Malatya) — Encümenin teklifini reye koyunuz, efendim.

REİS — Heyeti umumiyesini müzakere etmiyoruz. Ret veya kabulü hususunu müzakere ediyoruz. Eğer bu tecile Heyeti Âliyeniz taraftar iseniz o zaman heyeti umumiyesinin kabulü ile beraber maddelere geçilerek o zaman maddelerde af yerine tecil yaparız. (Usulsüz, sadaları) (Maliye Vekilinin mütalâası lâzımdır, sadaları).

ALİ SÜRURİ Ef. (Karahisarı Şarki) — Affın tecil tarzında tadiline Heyeti Celile taraftar olacak olursa vekili aidini de dinlemek lâzımgelir. Olur ki Hükümetçe yalnız o iki ve üç köye hasredilmek lâzımgelmez. Belki daha başka köylere teşmili icabeder. Herhalde Hükümetin mütalâasını almak lâzımdır. (Muvazenei Maliye Encümenine gitsin, sesleri).

REŞAD B. (Saruhan) — Müsaade buyurunuz bir şey söyliyeceğim, tecil meselesi Hükümetin inzımamı mütalâasiyle olmak lâzımgelir. Hükümete tevdi ederiz. Bunun icabına onlar baksınlar, efendim.

LÜTFİ B. (Malatya) — Bunu reddederiz. Tadil için ayrıca müracaat ederler.

REİS — Müzakerenin kifayetini kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Lâyiha Encümeninin mazbatası reddi muta-

nunu Esası ile Nizamnamei Dahili Encümenine veriyoruz.

CEMİL B. (Kütahya) — Reis Bey, Nizamnamei Dahili Encümeninde sekiz aylık bir teklifim vardır. Henüz çıkmadı. Lûtfen bir an evvel çıkarılsın. Mezkûr encümenin ismi var, cismi yok. (Bu sene yeni intihabolundu, sesleri) Efendiler, malûmâlinizdir ki, elimizde bulunan Nizamnamei Dahilî yalnız teşrii salâhiyetini haiz olan İstanbul Meclisi Mebusanına ait bir Nizamnamedir. Halbuki efendiler Meclisi Âliniz hâkimiyet hakkını da haizdir. Teşriden ziyade hâkimiyet hakkını da haizdir. Niçin hâkimiyeti millîye diyoruz efendim? Bunun için bendenizce şubelerin her sene değişmesi zaman kaybetmekten başka hiçbir şeye hadim olmadığı için bendeniz böyle bir teklif yaptım. Sonra bendenizin bu teklifimde nazarı dikkate alınacak bir mesele daha vardır ki, o da gerek şubelerde gerek encümenlerde ekseriyetin daima adedi mürettepde aranılması meselesidir. Halbuki 350 âzayı muhtevi olan bu Büyük Meclisin âzasının daima üçte biri mevcuttur. Bir kısmı da Heyeti Vekilededir. Bir kısmı da cephelerde kumandandır. Bir kısmı da sefaretlerde ve Avrupa'ya gitmiştir. Elhasıl şuraya buraya gitmiştir. Bunun için şubelerde her vakit ekseriyet bulunamıyor. Kıymetli işlerimiz daima teehhüre uğruyor. İşte bendeniz de bu teklifimde gerek mezunların, gerek muvazzaf olan âzasının mevcut addedilmiyerek nisabın daima mevcut âza üzerinden aranılmasını teklif ediyorum. Binaenaleyh ifadatı mâruzamdan da müstebân olacağı veçhile teklifim de pek yabana atılacak bir teklif değildir. Eğer geçen seneki gibi teklifim Nizamnamei Dahilî Encümeninde Küşei nisyanda kalacaksa müzakere etmeye hiçl üzüm yoktur. Gidecekse müstaceliyetle gitsin.

REİS — Efendim Nizamnamei Dahilî Encümeninin Reisi ile Kâtibi intihabedilmemiştir. Evvelce de arz ettim. Ve bir an evvel intihabedilmesini rica ettim.

4. — Lâzistan Mebusu Necati Efendinin, Guvano, Sano karyelerinin âşar borçlarının tecili hakkındaki kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/459)

REİS — Atine kazasına merbut iki nahiye âşar borcunun tecili hakkındaki teklifin şayanı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni mazbatası var. Muvazenei Maliye Encümenine;

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Kavanini Maliye Encümenine de;

REİS — Pekâlâ Kavanini Maliye Encümenine veriyoruz.

5. — Erzurum Mebusu Salih Efendinin, mecburi izdivaç ve taaddüdü zevcat kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/448)

REİS — Mecburi izdivaç ve taddüdü zevcat hakkındaki teklifin şayanı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni mazbatası var, Sıhhiye ve Şeriye encümenlerine.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Heyeti Celilece nazarı dikkate alınırsa encümene verilmesi lâzımgelir.

REİS — Hayır efendim.

6. — Kütahya Mebusu Ragıb Beyin, Nevahi Kanununun şimdiden berayı tecrübe iki livada tatbikine dair kanun lâyihası ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/471)

REİS — Nevahi Kanununun şimdiden tatbiki hakkındaki teklifin reddine dair Lâyiha Encümeni mazbatası var. Heyeti Aliyenize arz edilecek.

Riyaseti Celileye

Esbabı mucibesini şifahen arz edeceğim. Nevahi Kanununun şimdiden berayı tecrübe iki livada tatbikine aidolan mevaddı âtiyenin kabulünü teklif eylerim.

23 Şubat 1338
Kütahya
Ragıb

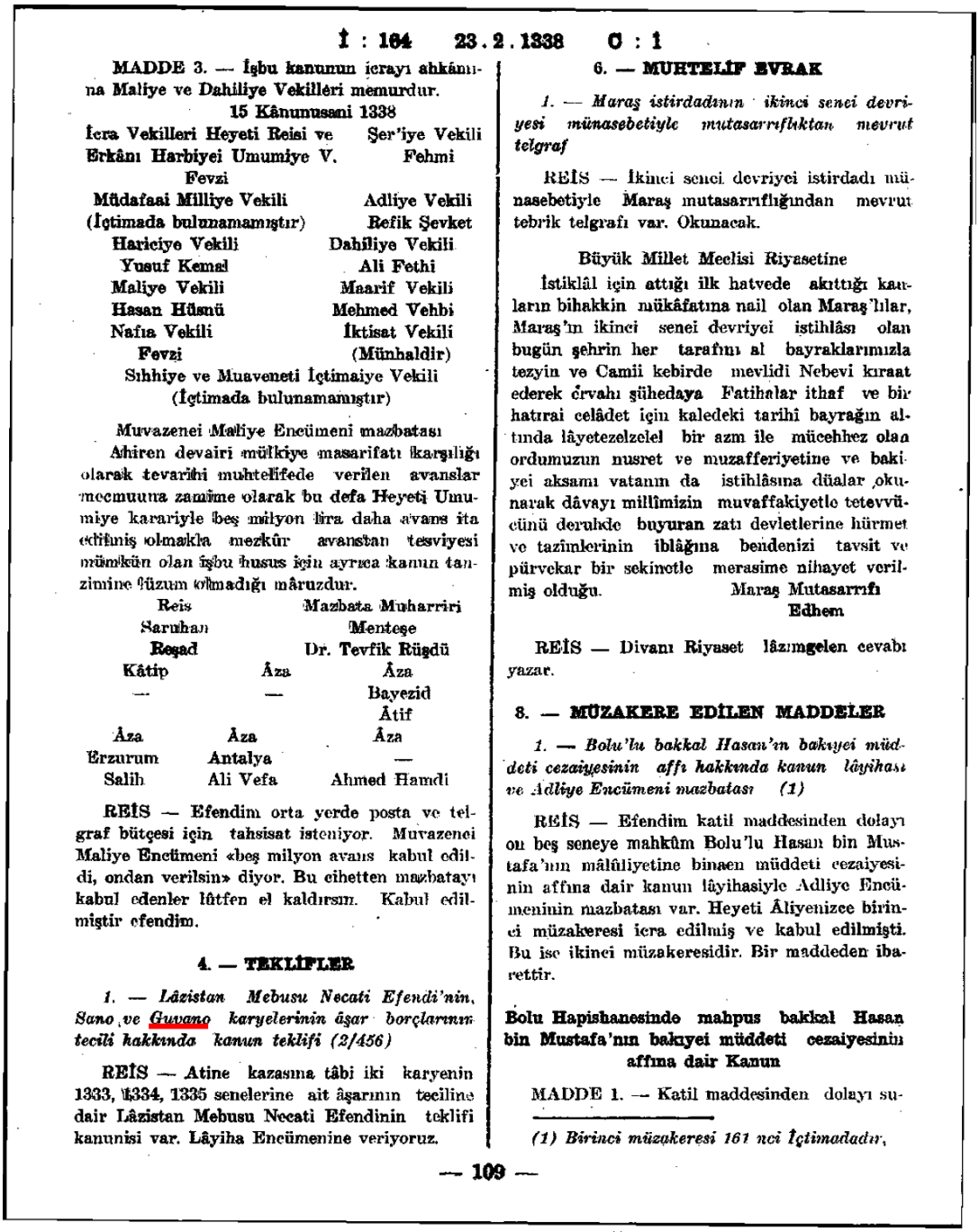
MADDE 1. — Meclisçe derdesti müzakere bulunan Nevahi Kanunu Meclisten sureti katiyede kabul edilinceye kadar berayı tecrübe ahvali coğrafiye ve iktisadiye ve şeraiti içtimaiyesi yekdiğerinden nispeten farklı olan iki livada şimdiden mevkii tatbika vaz'ı için hükümete mezuniyet verilmiştir.

MADDE 2. — İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

MADDE 3. — İşbu kanunun icrayı ahkâmına Heyeti Vekile memurdur.

Lâyiha Encümeni mazbatası

Meclisçe derdesti müzakere bulunan Lâyiha Encümeni mazbatası Nevahi Kanununun kabule iktiranına değin şimdiden iki livada tecrübeten tatbiki hüzumuna dair Kütahya Mebusu Ragıb

İ : 164 23 . 2 . 1338 C : 1

MADDE 3. — İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye ve Dahiliye Vekilleri memurdur.

15 Kânunusani 1338

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Erkânı Harbiyei Umumiye V. Fevzi	Şer'iye Vekili Fehmi
Müdafaai Milliye Vekili (İçtimada bulunamamıştır)	Adliye Vekili Refik Şevket
Hariciye Vekili Yusuf Kemal	Dahiliye Vekili Ali Fethi
Maliye Vekili Hasan Hüsnü	Maarif Vekili Mehmed Vehbi
Nafıa Vekili Fevzi	İktisat Vekili (Münhaldir)

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili (İçtimada bulunamamıştır)

Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası

Ahiren devairi mülkiye masarifatı karşılığı olarak tevarihi muhtelifede verilen avanslar mecmuuna zamime olarak bu defa Heyeti Umumiye kararıyle beş milyon lira daha avans itasına edilmiş olmakla mezkûr avanstan tesviyesi mümkün olan işbu husus için ayrıca kanun tanzimine lüzum olmadığı mâruzdur.

Reis Saruhan Reşad		Mazbata Muharriri Menteşe Dr. Tevfik Rüşdü
Kâtip —	Âza —	Âza Bayezid Âtif
Âza Erzurum Salih	Âza Antalya Ali Vefa	Âza — Ahmed Hamdi

REİS — Efendim orta yerde posta ve telgraf bütçesi için tahsisat isteniyor. Muvazenei Maliye Encümeni «beş milyon avans» kabul edildi, ondan verilsin» diyor. Bu cihetten mazbatayı kabul edenler lûtfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir efendim.

4. — TEKLİFLER

1. — Lâzistan Mebusu Necati Efendi'nin, Sano ve Guvano karyelerinin âşar borçlarının tecili hakkında kanun teklifi (2/456)

REİS — Atine kazasına tâbi iki karyenin 1333, 1334, 1335 senelerine ait âşarının teciline dair Lâzistan Mebusu Necati Efendinin teklifi kanunisi var. Lâyiha Encümenine veriyoruz.

6. — MUHTELİF EVRAK

1. — Maraş istirdadının ikinci senei devriyesi münasebetiyle mutasarrıflıktan mevrut telgraf

REİS — İkinci senei devriyei istirdadı münasebetiyle Maraş mutasarrıflığından mevrut tebrik telgrafı var. Okunacak.

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

İstiklâl için attığı ilk hatvede akıttığı kanların bihakkin mükâfatına nail olan Maraş'lılar, Maraş'ın ikinci senei devriyei istihlâsı olan bugün şehrin her tarafını al bayraklarımızla tezyin ve Camii kebirde mevlidi Nebevi kıraat ederek ervahı şühedaya Fatihalar ithaf ve bir hatırai celâdet için kaledeki tarihî bayrağın altında lâyetezelzelel bir azm ile mücehhez olan ordumuzun nusret ve muzafferiyetine ve bakiyei aksamı vatanın da istihlâsına dualar okunarak dâvayı millîmizin muvaffakiyetle tetevvücünü derukde buyuran zatı devletlerine hürmet ve tazimlerinin iblâğına bendenizi tavsit ve pürvekar bir sekinetle merasime nihayet verilmiş olduğu.

Maraş Mutasarrıfı
Edhem

REİS — Divanı Riyaset lâzımgelen cevabı yazar.

8. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — Bolu'lu bakkal Hasan'ın bakıyei müddeti cezaiyesinin affı hakkında kanun lâyihası ve Adliye Encümeni mazbatası (1)

REİS — Efendim katil maddesinden dolayı on beş seneye mahkûm Bolu'lu Hasan bin Mustafa'nın mâlûliyetine binaen müddeti cezaiyesinin affına dair kanun lâyihasiyle Adliye Encümeninin mazbatası var. Heyeti Âliyenizce birinci müzakeresi icra edilmiş ve kabul edilmiştir. Bu ise ikinci müzakeresidir. Bir maddeden ibarettir.

Bolu Hapishanesinde mahpus bakkal Hasan bin Mustafa'nın bakıyei müddeti cezaiyesinin affına dair Kanun

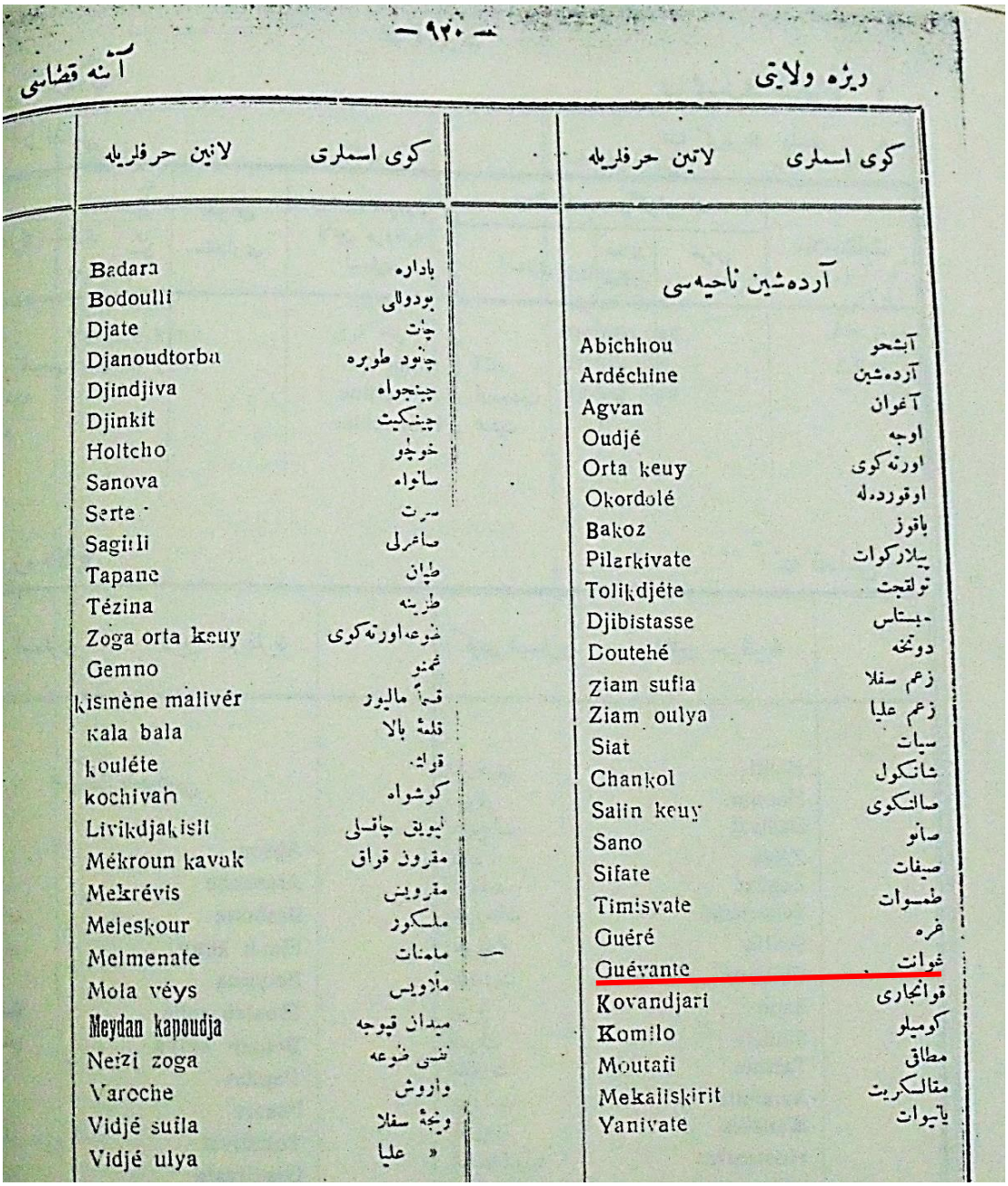
MADDE 1. — Katil maddesinden dolayı su-

(1) Birinci müzakeresi 161 nci İçtimadadır.

— 109 —

Belge 9, 10, 11, 12, 13: Yukarıdaki belgeler (5 belge) Ğvandi ve Mǯanu köyleri ile ilgili TBMM tutanaklarıdır.[1046]

[1046] TBMM, "Cumhuriyet Dönemi Meclisleri Genel Kurul Tutanaklarına Erişim Sistemi", Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1. dönem/2.yasama yılı – 17. cilt fihristi – 161.birleşim, 18 Şubat 1922, https://www.tbmm.gov.tr, ss.19-24 (28.12.2018), TBMM, "Cumhuriyet Dönemi Meclisleri Genel Kurul Tutanaklarına Erişim Sistemi", Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1. dönem/2.yasama yılı – 17. cilt fihristi – 164.birleşim, 23 Şubat 1922, https://www.tbmm.gov.tr, ss.109 (28.12.2018), TBMM, "Cumhuriyet Dönemi Meclisleri Genel Kurul Tutanaklarına Erişim Sistemi", Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1. dönem/3.yasama yılı – 18. cilt fihristi – 3.birleşim, 6 Mart 1922, https://www.tbmm.gov.tr, ss.53, (28.12.2018).

— ۹۲۰ —

آتنه قضاسی — ویژه ولایتی

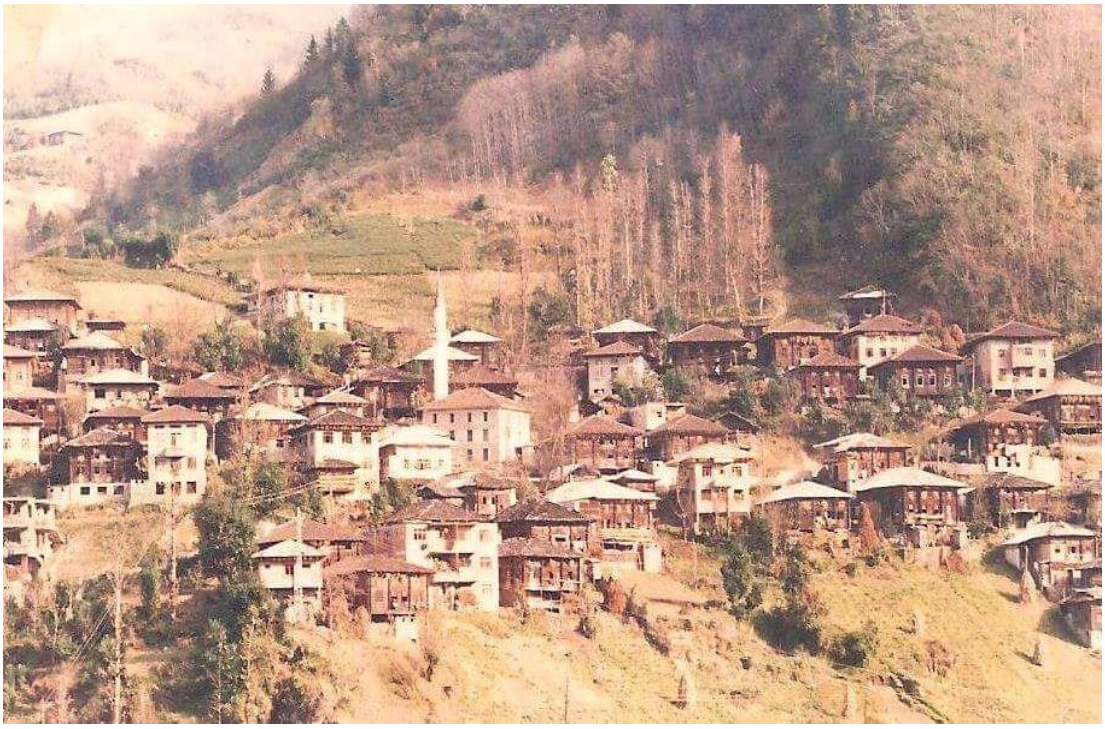
لاتین حرفلریله	کوی اسملری		لاتین حرفلریله	کوی اسملری
			آردهشین ناحیهسی	
Badara	باداره		Abichhou	آبشحو
Bodoulli	بودولی		Ardéchine	آردهشین
Djate	جات		Agvan	آغوان
Djanoudtorba	جانود طوبره		Oudjé	اوجه
Djindjiva	جینجواه		Orta keuy	اورتهکوی
Djinkit	جینکیت		Okordolé	اوقوردهله
Holtcho	خوچو		Bakoz	باقوز
Sanova	سانواه		Pilarkivate	پیلارکوات
Serte	سرت		Tolikdjéte	تولقجت
Sagirli	صاغرلی		Djibistasse	جبستاس
Tapane	طپان		Doutehé	دوتخه
Tézina	طزینه		Ziam sufla	زعم سفلا
Zoga orta keuy	ظوعه اورتهکوی		Ziam oulya	زعم علیا
Gemno	غمنو		Siat	سیات
kismène malivér	قسماً مالیور		Chankol	شانکول
kala bala	قلعهٔ بالا		Salin keuy	صالنکوی
kouléte	قولاچ		Sano	صانو
kochivah	کوشواه		Sifate	صیفات
Livikdjakisli	لیویق جاقلی		Timisvate	طمسوات
Mékroun kavak	مقروز قواق		Guéré	غره
Mekrévis	مقرویس		Guévante	غوانت
Meleskour	ملسکور		Kovandjari	قوانجاری
Melmenate	ملمنات		Komilo	کومیلو
Mola véys	ملاویس		Moutafi	مطاق
Meydan kapoudja	میدان قپوجه		Mekaliskirit	مقالسکریت
Neizi zoga	نفسی ظوعه		Yanivate	یانیوات
Varoche	واروش			
Vidjé sufla	وجهٔ سفلا			
Vidjé ulya	» علیا			

Belge 14: Yukarıdaki belgede yöredeki köy adlarının hem Latin harflerle hem de Osmanlı Türkçesi'yle yazılmış hâlleri bir aradadır. Çayırdüzü'nün eski adı burada "Guévante" olarak geçmektedir. Ayrıca burada Guévante, Atina Kazası'na tabî Ardeşin Nahiyesi'ne bağlı olarak kaydedilmiştir.

EK 6: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Çayırdüzü köyünün 1960'lı yıllarda çekilmiş bir fotoğrafı.[1047]

Fotoğraf 2: Çayırdüzü köyünün 1970'li yıllara dair görünümü.

[1047] Hiçyılmaz, *Çamlıhemşin Seyahatnamesi*, s. 204.

Fotoğraf 3: Çayırdüzü köyünün kuşbakışı görünümü.

Fotoğraf 4: Çayırdüzü köyüne bağlı Aşağıki Köy mevkisi ve köy merkezinin kuşbakışı görünümü.

Fotoğraf 5: Çayırdüzü köyünün girişinde bulunan ve Behice'ye bağlı olan asma köprü.

Fotoğraf 6: Çayırdüzü köyünün girişindeki köprüden Fırtına Deresi'nin görünümü.

Fotoğraf 7: Noþaťeni'deki eski patika köy yolu.

Fotoğraf 8: Noþaťeni'ye inen eski patika köy yolu.

Fotoğraf 9: Noþaťeni Ǩarşi bölgesi.

Fotoğraf 10: Komşu köy Behice.

Fotoğraf 11: Ayşena Ruba bölgesi.

Fotoğraf 12: Çemalinaona mevkî.

Fotoğraf 13: Tudeni Çoyi (Aşağıki Köy) mevkî

Fotoğraf 14: Tude Livadi bölgesi.

Fotoğraf 15: Melenkale bölgesi

Fotoğraf 16: Melenkale bölgesine dâhil Mskalegza bölgesi

Fotoğraf 17: Melenkale'ye dâhil Çaça Koru bölgesi

Fotoğraf 28: Dobira ve ǯalemcore bölgesi.

Fotoğraf 19: Paçendixa ve Omcore.

Fotoğraf 20: Haci Çayirluği.

Fotoğraf 21: Ǩarmaťe Ruba'daki mağara.

Fotoğraf 22: Boyaşkala'da toprağın yakılarak boya çıkarılan bölge.

Fotoğraf 23: Çilaxi Ruba

Fotoğraf 24: Mʒvena.

Fotoğraf 25: Ǩokovati.

Fotoğraf 26: Geçmiş yıllarda, Ǩokovati'de meydana gelen toprak kayması sonucu koparak, köy merkezinin Ǩokovati'den taşınmasına sebebiyet verdiği anlatılan kayalardan bir tanesi.

Fotoğraf 27: Üstü ormanlık olan, aşağısı eski ve yeni mezarların bulunduğu Oxvame bölgesi.

Fotoğraf 28: Çilaxi ve Xalanta bölgeleri.

Fotoğraf 29: İsina Rakani yolu üzerindeki Amena Mağari.

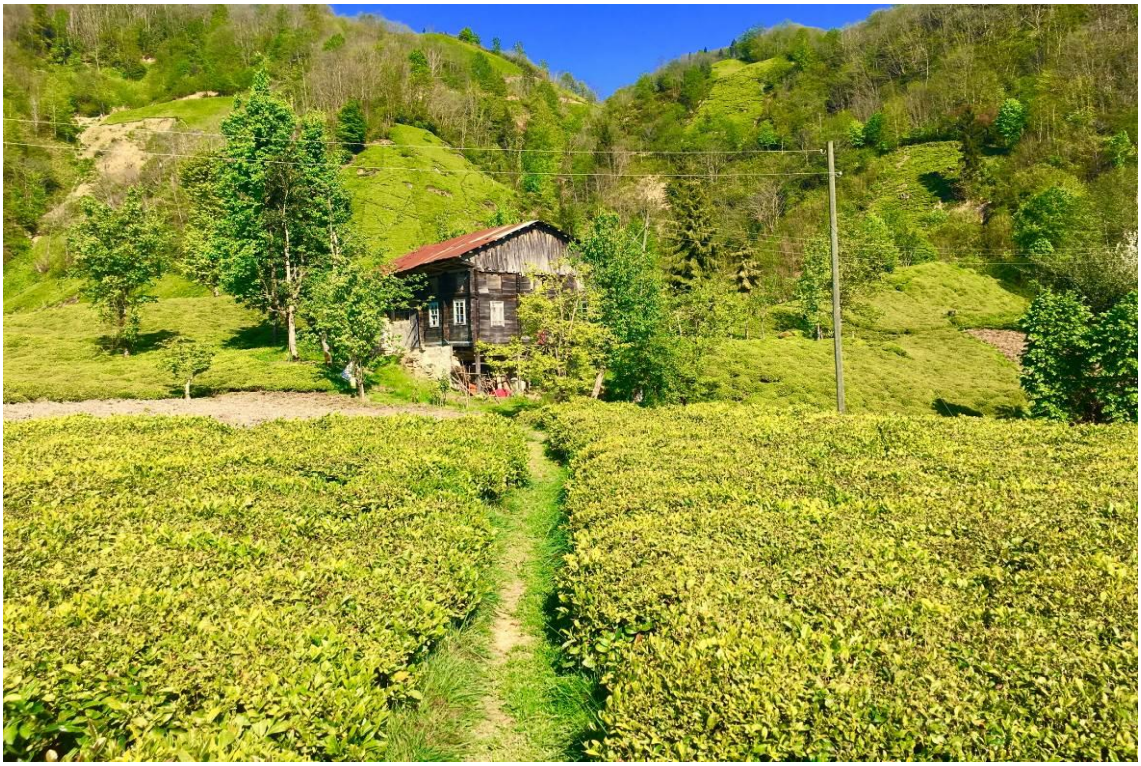
Fotoğraf 30: Uperi.

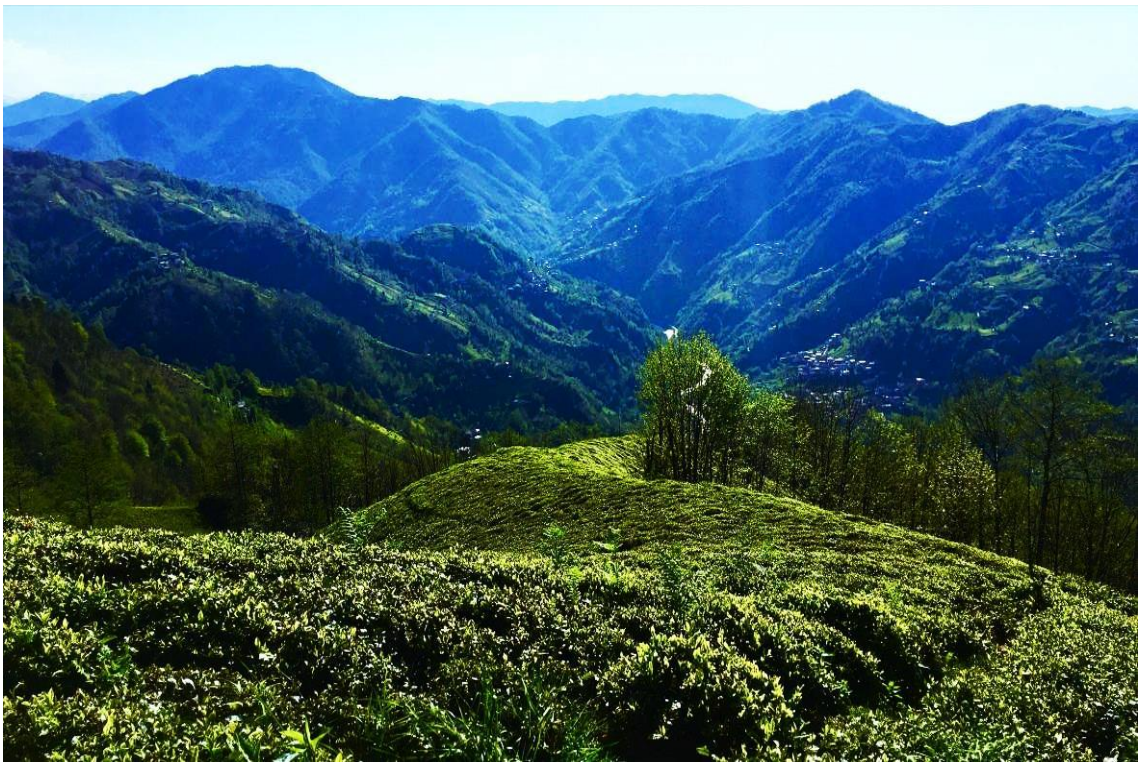
Fotoğraf 31: Savaş zamanları top atışlarının yapıldığı İsina Rakani bölgesi.

Fotoğraf 32: Dikkaya köyündeki Cenneti Ḱva mevkînden Çayırdüzü köyü girişinin ve Tudeni Çoyi'nin görünümü.

Fotoğraf 31: Karabinaona bölgesinden bir görünüm.

Fotoğraf 32: İsina Rakani'den Çamlıhemşin'e ve Fırtına Deresi'ne doğru bir görünüm.

Fotoğraf 33: İsina Rakani'den Ardeşen köylerine ve Karadeniz'e doğru bir görünüm.

Fotoğraf 34: Çoğona bölgesi.

Fotoğraf 35: Çoğona Rakani bölgesi.

Fotoğraf 36: Çoğona'dan Dikkaya köyünün görünümü.

Fotoğraf 37: Çayırdüzü köyü merkezi.

Fotoğraf 38, 39: Çayırdüzü köyünün dağınık yerleşim özelliği gösteren mezralarının kuşbakışı görünümleri.

Fotoğraf 40:Mʒuşkala-Jini Merze, Oxori Ceçveri ve sağ taraftaki Yağici Avla bölgeleri

Fotoğraf 41: Ʒxembrona bölgesi.

Fotoğraf 42: Txirona bölgesi

Fotoğraf 43: Xaçiti bölgesinden Nçareri Avla'nın görünümü.

Fotoğraf 44: Yağici Avla ve üstündeki Omoťe bölgesi.

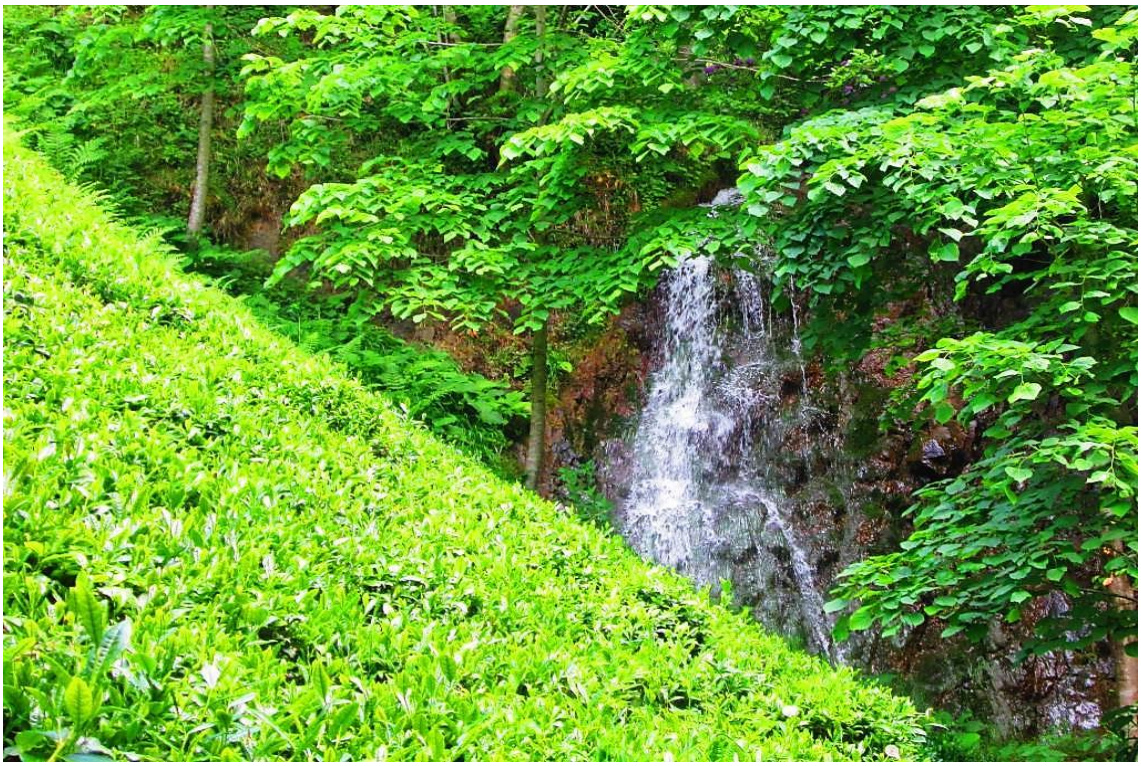
Fotoğraf 45: Ǩaçenevati bölgesi.

Fotoğraf 46: Çurdiona bölgesinden mezraların ve Jini Merze'nin görünümü.

Fotoğraf 47: Skurdi bölgesi.

Fotoğraf 48: Misuri İrmağı.

Fotoğraf 49: Petrevati yolu.

Fotoğraf 50: Ǯarini bölgesi.

Fotoğraf 51: Buçopona bölgesi.

Fotoğraf 52: Ğoriskurdi'den bir görünüm.

Fotoğraf 53: Kuzeyina bölgesi.

Fotoğraf 54: Didi Ruba bölgesi.

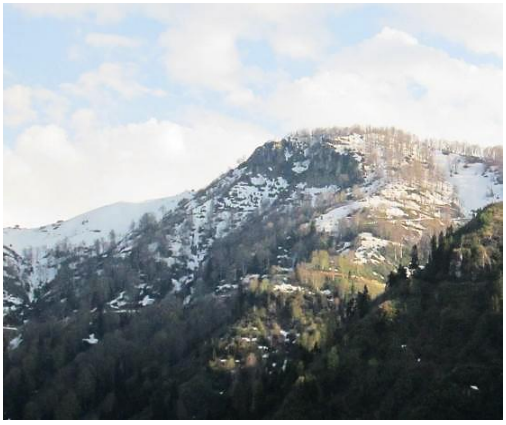
Fotoğraf 55: Xaçiti bölgesi.

Fotoğraf 56: Çataxi bölgesi.

Fotoğraf 57: İsirluği (Isırlık) bölgesi.

Fotoğraf 58: Ǩvaťaxeri bölgesi.

Fotoğraf 59: Eski yayla yolunun başlangıç bölgesi olan Ǯiprona.

Fotoğraf 60: Yayla yollarından bir görünüm

Fotoğraf 61: Zikzak yayla yolları

Fotoğraf 62: Yukarıki Yayla (Cileni Ngola) yolu üzerinden bir görünüm.

Fotoğraf 63: Yukarıki Yayla'nın girişindeki Ɜarikançeni.

Fotoğraf 64: Cennet-cehennem tepesi olarak atfedilen Samarile.

Fotoğraf 65, 66: Yukarıki Yayla bölgesinden bir görünümler.

Fotoğraf 67: Yayla evlerinin konuşlandığı Vanağı bölgesi.

Fotoğraf 68: İçerisinde yüzen postların bulunduğu göl.

Fotoğraf 69: Ǩvaburçuli bölgesi.

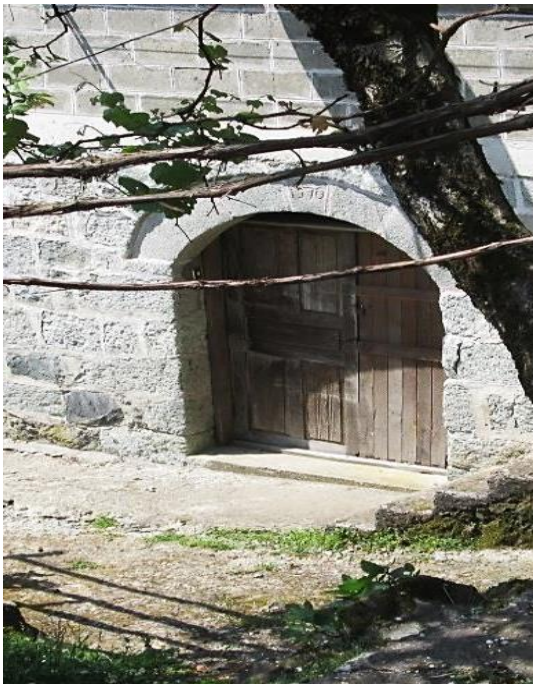

Fotoğraf 70, 71: Eski ve yeni yayla evleri.

Fotoğraf 72: Çayırdüzü köyünde eski mimarîdeki evlerden biri.

Fotoğraf 73, 74: Evlerin alt kısımlarına yapılan odunluk ve ahırlar.

Fotoğraf 75: Dış kapının üzerindeki avlanılan hayvanın boynuzu.

Fotoğraf 76, 77: Dış kapının üzerindeki menteşeler.

Fotoğraf 78: Pencerenin dıştan görünümü **Fotoğraf 79:** Pencerenin içten görünümü.

Fotoğraf 80: Evlerin dış kısımlarına yapılan ahşap süslemeler.

Fotoğraf 81: Köydeki serenderlerden biri.

Fotoğraf 82, 83: Evlerin mutfak kısımları.

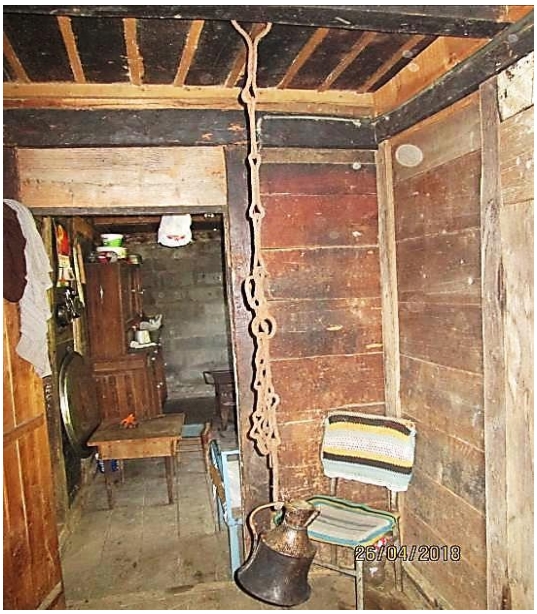
Fotoğraf 84: Evlerin oda kısımlarının görünümü.

Fotoğraf 85: Evlerin iç kapılarının görünümü.

Fotoğraf 86: Evdeki kilerin (mbağu) küçük kapısı.

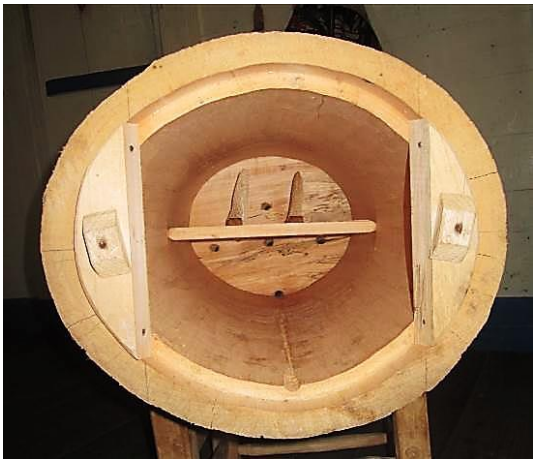

Fotoğraf 87, 88: Şömineye veya tavana asılan klemuri zinciri.

Fotoğraf 89, 90: İçerisinde tahıl ezmeye yarayan eski bir mangana.

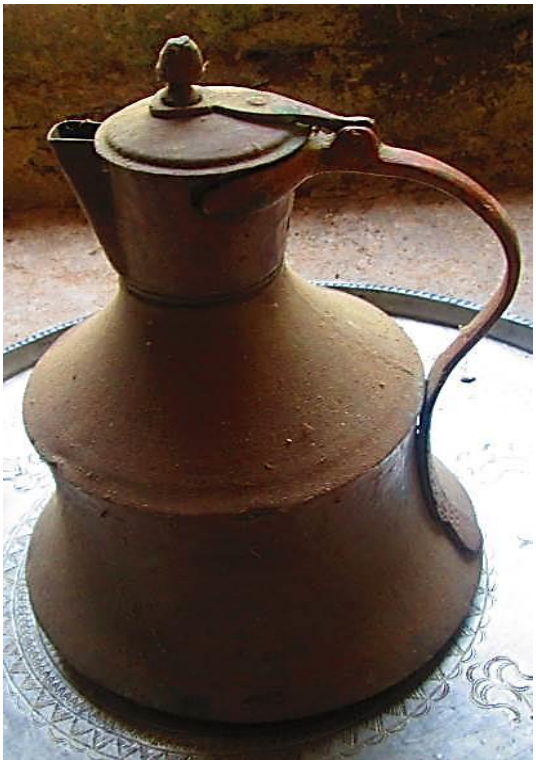
Fotoğraf 91, 92: Bal üretimi için yapılan karakovan.

Fotoğraf 93: Kazan (çuƙali) ve ucu çengelli demir sopa (kuƙarina).

Fotoğraf 94: Eski bir tepsi

Fotoğraf 95: Güğüm.

Fotoğraf 96: Eski ahşap beşik (xanumi omʒeli)

Fotoğraf 97: Eski bir sofra (macida).

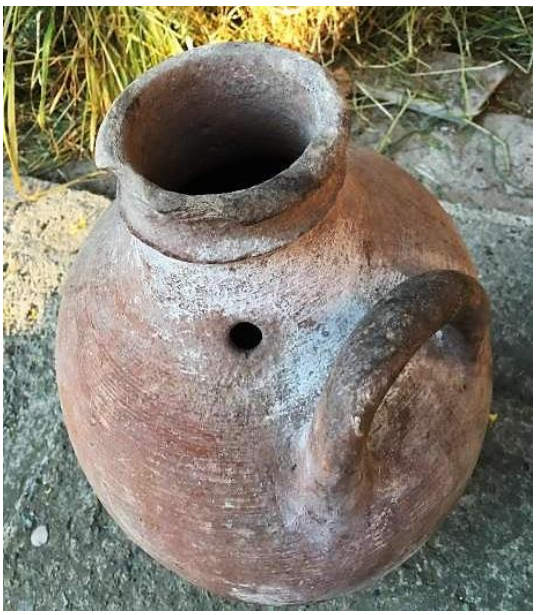
Fotoğraf 98: Ahşap namazlık.

Fotoğraf 99: Gaz lambası.

Fotoğraf 100: Sepet.

Fotoğraf 101: Deliği mısırın koçanıyla, ağzı ise deri ile kapatılan yayık (onçaxule).

Fotoğraf 102: Ayran kabı.

Fotoğraf 103: Asılabilmesi için arkasında çıkıntısı bulunan kaşık.

Fotoğraf 104: Meyve toplama aracı (nosakale).

Fotoğraf 105: Ahşap merdiven (mskale).

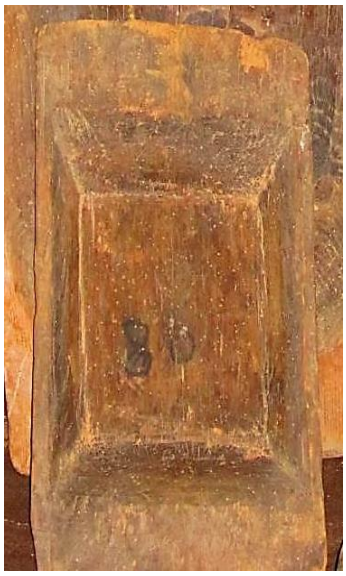
Fotoğraf 106: İp eğirmeye yarayan alet (xeni).

Fotoğraf 107: Pilaki (Gesťa Osman K.).

Fotoğraf 108: Dizbağı vb. örmeye yarayan ahşap alet (lacida).

Fotoğraf 109: Hamur Teknesi (sḱafindi)

Fotoğraf 110: Taş bileyici. (çostra)

Fotoğraf 111: Mısır samanı yığını (nçala bardi).

Fotoğraf 112: Yeni defnedilen kişinin mezarına çakılan goçale.

Fotoğraf 113: Hızar (Osman Kuyumcu)

Fotoğraf 114: Manda derisinden çarık. (Çavla-Çabla) Ardeşen Müzesi)

Fotoğraf 115: Tahta araba (Ardeşen Müzesi).

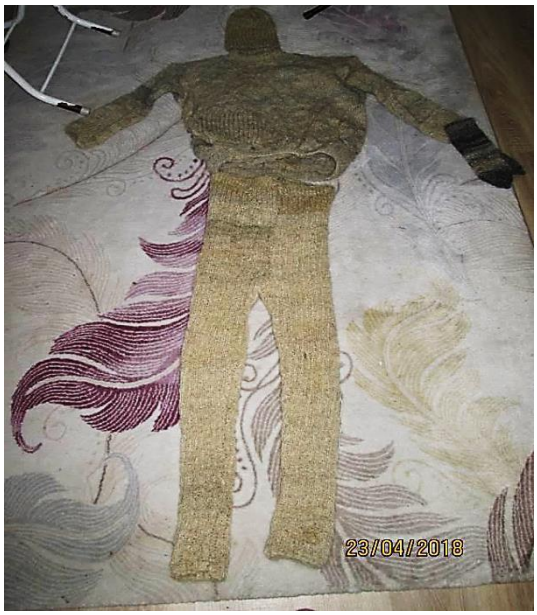
Fotoğraf 116: Oğlak derisinden yapılan tulumlar.

Fotoğraf 117: Tulum çalgısı (guda).

Fotoğraf 118: Örme çoraplar.

Fotoğraf 119: Keçi kılından örülmüş çoban kıyafeti

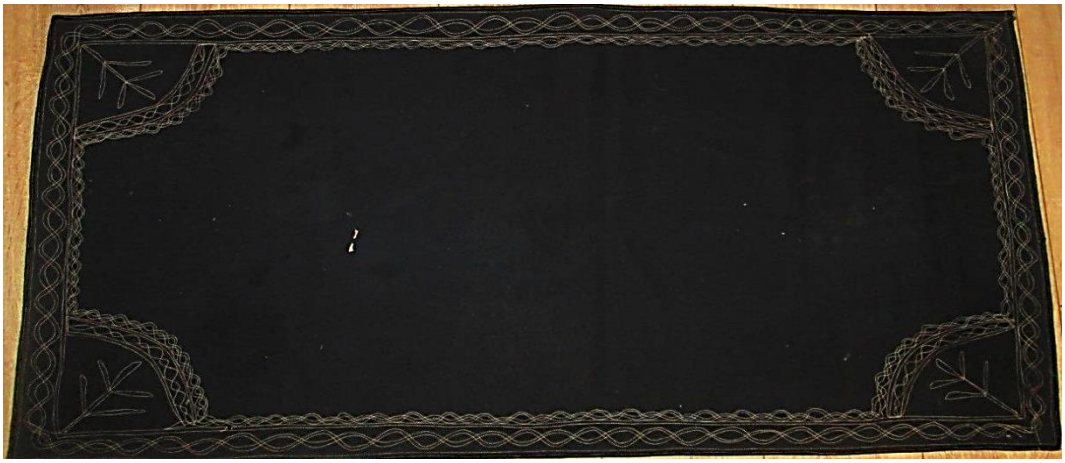
Fotoğraf 120: Gelin çorabı (oxoşveri).

Fotoğraf 121: Bele bağlanan kuşak (orťapu).

Fotoğraf 122: Keçi kılından örülmüş çorap (şuroni ʒendeçi).

Fotoğraf 123: Bele bağlanan siyah önlük (ḱoḱneǯi).

Fotoğraf 124: Gelinin düğünde giydiği kadife kumaştan işlemeli ceket (fermene).

Fotoğraf 125: Gelin ceketinin arkadan görünümü.

<u>Fotoğraf 126, 127:</u> Gelin ceketlerin arkadan görünümleri.

Fotoğraf 128: Entari (ķutni anteri).

Fotoğraf 129: İşlemeli kadife etek (foga).

Fotoğraf 130, 131: Entarinin içine giyilen elbiseler (ƥorça-sari ƥorça).

Fotoğraf 132: Göğüslük (cosluği).

Fotoğraf 133: Dizbağinin yakından görünümü.

Fotoğraf 134: Gelinin arkasına belden bağlanan ince kumaştan önlük (ťalabulusi)

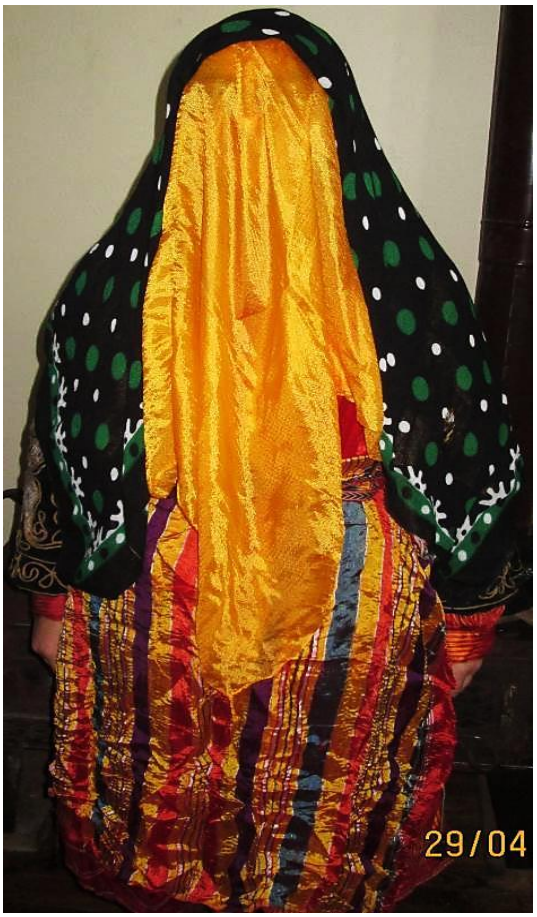
Fotoğraf 135: Gelinin önüne belden bağlanan ince kumaştan önlük (meťvalaşi)

Fotoğraf 135: Gelinin başına örtülen büyük mendil (mandili).

Fotoğraf 136: Çayırdüzü köyündeki eski bir düğünde damadın gelini karsılaması.

Fotoğraf 137: Başı şayi ve mandili örtülmüş kuťni anteri giyen gelinin önden görünümü.

Fotoğraf 138: Başını Hemşin bağlaması ile saran ve kuťni anteri giyen gelinin görünümü (Osman Kuyumcu).

Fotoğraf 139: Çayırdüzü köyünde eski bir düğünde gelini almaya giden düğün alayı.

Fotoğraf 140: Çayırdüzü köyünde, eski bir düğünde birbirlerinin kollarına girerek karşılama söyleyen gruplar.

Fotoğraf 141: Çayırdüzü köyünde, Ahmet Dayı (Çavuşi) ile Ali Dayı'nın (Şoşoli) mangali geleneğini icra ettikleri bir düğün.

Fotoğraf 142: Çayırdüzü köyünde gelinlerin geçmişte uyguladığı ağız-burun bağlama âdeti.

Fotoğraf 143: Çayırdüzü köyünde çobanların giyimi.

Fotoğraf 144: Ayder festivalinde tulum çalan ünlü tulumcu merhum Ahmet Çakır.

Fotoğraf 145: Çayırdüzü köyünde çekilmiş eski bir fotoğraf.

Fotoğraf 146: Çayırdüzü köyü yaylasında çekilmiş eski bir fotoğraf.

Fotoğraf 147: Çayırdüzü köyünde eski bir fotoğraf.

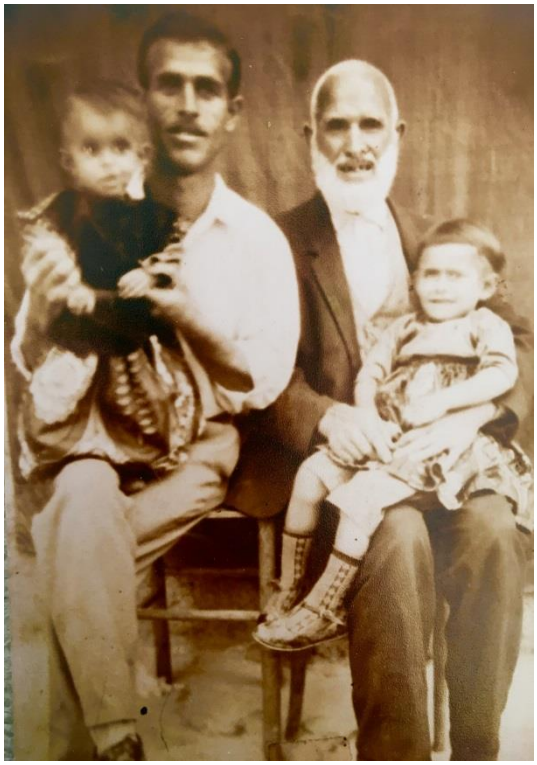
Fotoğraf 148: Çayırdüzü köyünde eski bir fotoğraf.

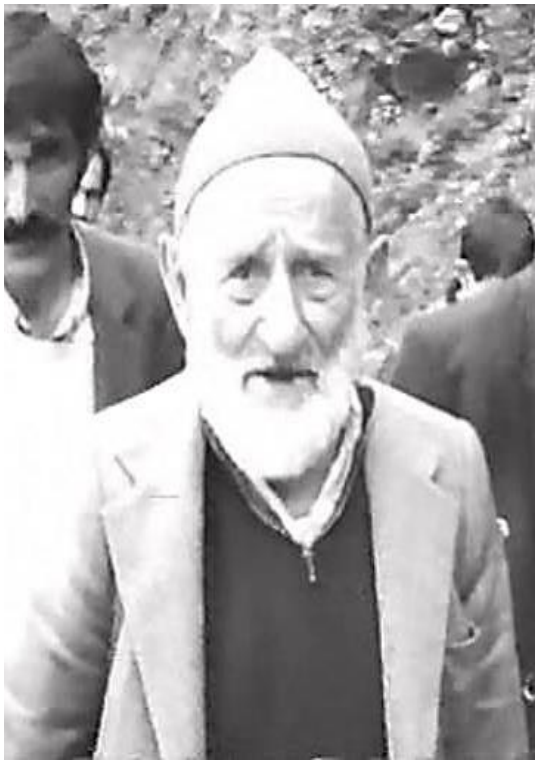
Fotoğraf 149: Gazi Mehmet Çakır (Amet Çavuşepe).

Fotoğraf 150: Doğubeyazıt'ta şehit düşen Ahmet Akatin (Xaci).

Fotoğraf: Hasan Akatin (solda), Rasim Akatin (sağda) ve torunları Havva (solda) ile Emine (sağda).

Fotoğraf 151: Çayırdüzü köyünün sevilen insanı Ahmet Çakır (Amet Çavuşepe).

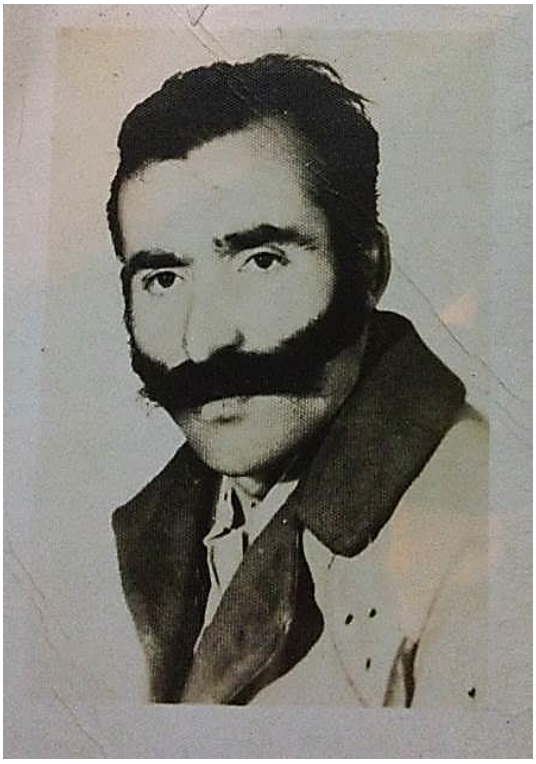
Fotoğraf 152: Çayırdüzü köyünün sevilen insanı Ali Özkurt (Şoşoli).

Fotoğraf: Emekli öğretmen Mustafa Ahmetoğlu (Gesťa) ve yöresel kıyafetler giyinmiş öğrencilerine ait eski bir fotoğraf.

Fotoğraf 153: Merhum halk şairi ve tulumcu Tevfik Akatin (Çibarina).

Fotoğraf 154: Merhum halk şairi Rıfat Akatin'in gençliği (Çibarina).

Fotoğraf 156: Merhum Hakkı Çakır ve halk şairi Sabit Akatin (Leťa Bere).

Fotoğraf 156: Türk Dil Kurumu eski başkanı Prof. Dr. Mustafa Kaçalin.

KAYNAK KİŞİLER

Fotoğraf 157, 158: Köyün en yaşlısı 106 yaşındaki Hatice Kaçalin (Bexaǯina).

Fotoğraf: Osman Dayı (Ťoṗi) ve İlyas Dayı (Noğuri).

Fotoğraf: Rasim Akatin, Emine Demirkıran, Gülhan Akatin, Havva Akatin (soldan sağa doğru).

Fotoğraf 159: Merhum halk şairi Rıfat Akatin, Mustafa Ahmetoğlu (Gesťa), Hasan Akatin (Haci).

Fotoğraf 160: Merhum İlyas Kaçalin (Ǩoƥidioğli).

Fotoğraf 161: Eski muhtar Mustafa Kuyumcu (Şerifi).

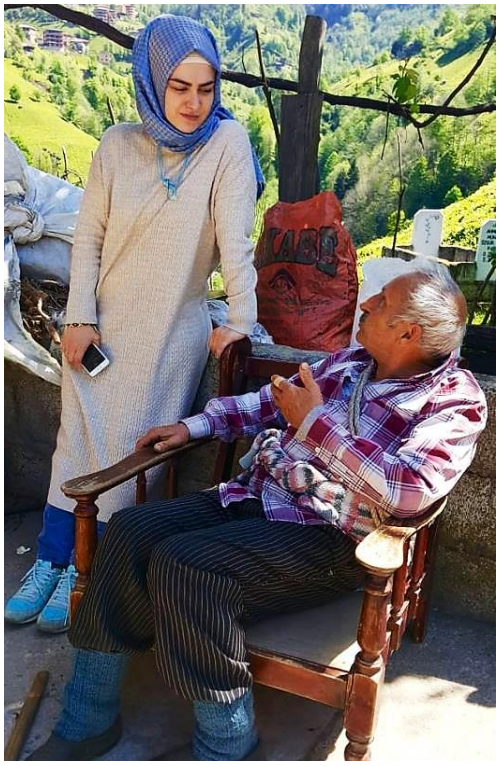
Fotoğraf 162: Ağıt söyleyen Havva Akatin (Žabiќa).

Fotoğraf 163: Havva Akatin (Žabiќa), Emine Akatin (Þizma), İslam Akatin (Çibarina).

Fotoğraf 164: Boyaşќala'daki çaylığında bize bilgiler aktaran Mehmet Aktun.

Fotoğraf 165: Mustafa Kaçalin (Lamba).

Fotoğraf 166: Bakiye Kuyumcu (Bexa).

Fotoğraf 167: Mehmet Aktun, Ahmet Ali Yeniçırak (Hasoğli), Mustafa Musaoğlu.

Fotoğraf 168: Değirmende mısır öğüten Nefise Özkurt.

Fotoğraf 169: Çayırdüzü köyü halk şairi Mustafa Musaoğlu.

Fotoğraf 170: Cihan Akatin (Çibarina).

Fotoğraf 169: Eyüp Akatin(Çibarina).

Fotoğraf 170: Serender (ƙalaƅiťa) oyununu anlatan Mustafa Kuyumcu (Şerifi-Aron).

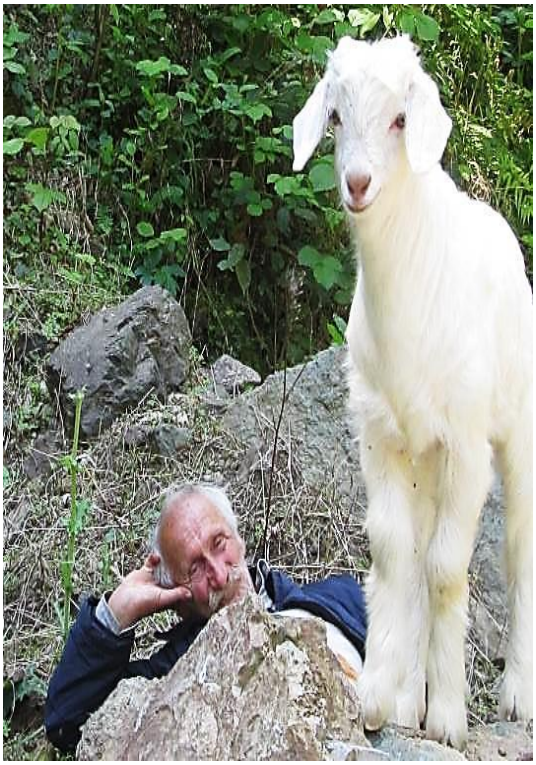

Fotoğraf 171: Havva Yeniçırak (Hasoğli). **Fotoğraf 172:** Emine Ahmetoğlu (Şatiripxe).

Fotoğraf 173: Havva Ahmetoğlu (Seramedipxe).

Fotoğraf 174: Köyde çobanlık yapan Ahmet Ahmetoğlu (Seramedi).

Fotoğraf 175: Fatma Kuyumcu (Şerifi), Ayşe Kuyumcu (Şerifi).

Fotoğraf 176: Alican Ahmetoğlu ve ailesi.

Fotoğraf 177: Soldan itibaren; Ali Kemal Özkurt, Nazım Kaçalin, Rıdvan Özkurt, Havva Aktun, Şadiye Aktun, Eyüp Akatin.

Fotoğraf 178: Soldan itibaren; Mehmet Aktun, Eyüp Akatin, Havva Akatin, Havva Aktun, Nefise Özkurt, Hatice Yeniçırak, Şadiye Aktun.

Fotoğraf 179: Çayırdüzü köyü folklor ekibi (TRT).

<u>Fotoğraf 179, 180, 181:</u> Köy kadınları.

ÇAYIRDÜZÜ KÖYÜ DEĞİRMENLERİ

Fotoğraf 182: Kurdoğlu değirmeni.

Fotoğraf 183: Çırakoğlu değirmeni

Fotoğraf 184: Kuyumcuoğlu değirmeni.

Fotoğraf 185: Şabanoğlu değirmeni.

Fotoğraf 186: Badoğlu değirmeni.

Fotoğraf 187: Ayşena Ruba'daki yıkılan Tudeni Çoyi değirmeninin duvarı.

Fotoğraf 188: Ʒxembriona'daki yıkılan değirmenin duvarı.

Fotoğraf 189: Skurdi değirmeni.

Fotoğraf 190: Misuri değirmeni.

Fotoğraf 191: Değirmenin suyolu.

Fotoğraf 192: Değirmenin çarkı.

Fotoğraf 193: Değirmenin içten görünümü.

Fotoğraf 194: Değirmenin mısır tanelerinin döküldüğü ahşap bölümü (moydoni).

Fotoğraf 195: Çay bitkisi.

Fotoğraf 196: Tavuk menekşesi (monçemundi).

Fotoğraf 197: Toprak üzümü (leťa urzeni).

Fotoğraf 198: Meşe ağacının çiçeği (mşkeri).

Fotoğraf 199: Ayı üzümü (liḱapa).

Fotoğraf200: Yenilmeyen çilek türü (ƙandğu).**Fotoğraf201:** Bodur mürver (anskili tuƙji)

Fotoğraf 202: Karayemiş (mʒu). **Fotoğraf203:** Farklı bir karayemiş türü (mʒuxvatoni).

Fotoğraf 204: Çay taşımada sıkça kullanılan teleferik.

Fotoğraf 205: Teleferik sisteminin içi.

Fotoğraf 206: Köyün bilinen ilk çeşmesi.

Fotoğraf 207: Köyün bilinen ilk değirmeninin taşları.

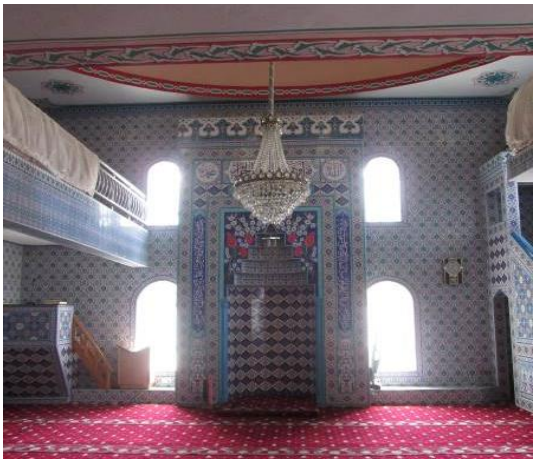
Fotoğraf 208: Köyde ilk yapılan okul, Çayırdüzü İlköğretim Okulu (kapanmıştır).

Fotoğraf 209: Köyde yapılan ikinci okul Derecik İlköğretim Okulu (kapanmıştır).

Fotoğraf 210: Köyün merkezindeki Çayırdüzü Köyü Cami.

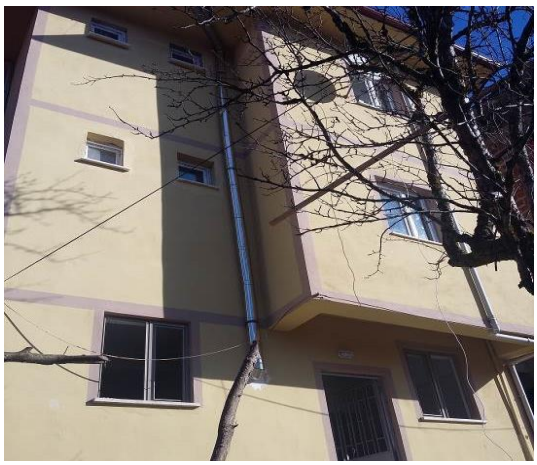
Fotoğraf 211, 212: Çayırdüzü Köyü Cami'nin içinden görünümler.

Fotoğraf 213: Köyün mezrasındaki Derecik Cami'den bir görünüm.

Fotoğraf 214: Köyde eski bir kahve.

Fotoğraf 215: Çayırdüzü Sağlık Ocağı.

Fotoğraf 216: Köyde "eskilerin mezarlığı" olarak bilinen mezarlığın bir bölümü.

Fotoğraf 217: Köyün tek serdengeçti sarıklı mezar taşında, Hicri 1185 (M. 1771) tarihi düşülüp Hasan bin Osman adı yazılmıştır.

Fotoğraf 218: Eski bir mezar taşı.

Fotoğraf 219: Köyün Oxvame bölgesindeki küçük çaplı bir mezarlık.

Fotoğraf 220: Oxvame bölgesindeki geniş mezarlık.

Fotoğraf 221: Köyün mezrasındaki bir mezarlık.

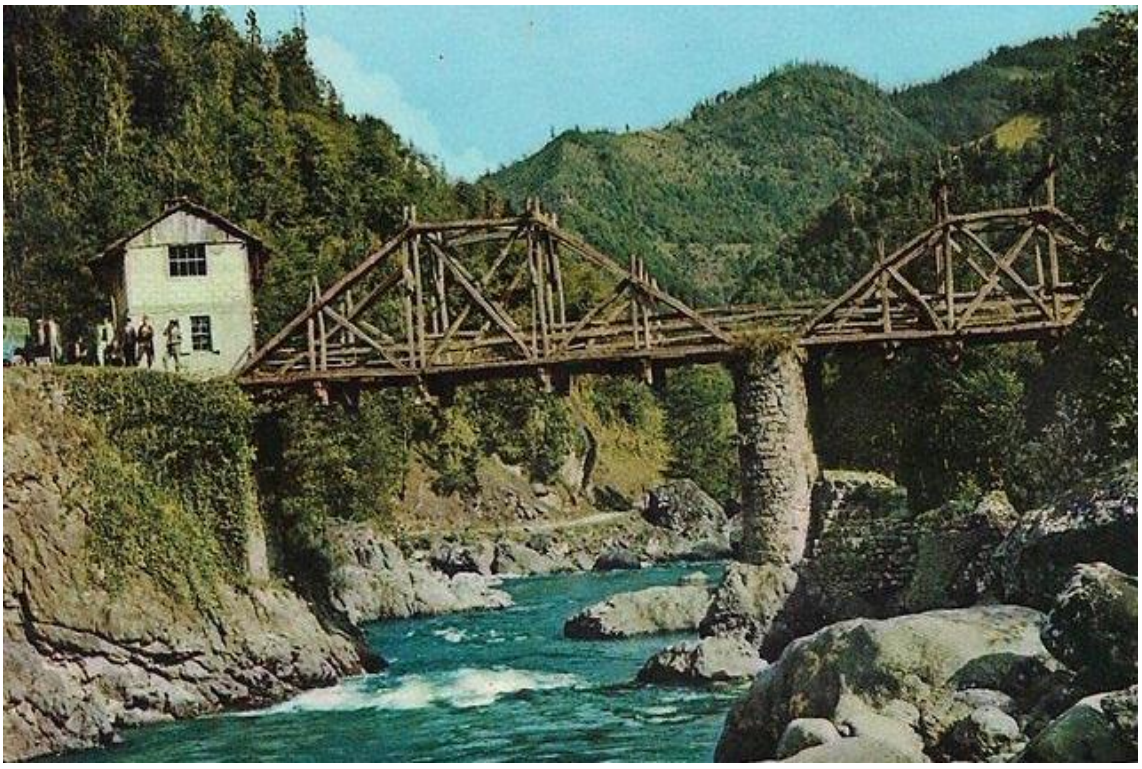
Fotoğraf 222: Ǩarmaťe Ruba'daki çay alım yeri.

Fotoğraf 223: Çay toplayan köylüler (Osman Kuyumcu).

Fotoğraf 224: Çayı alım yerinde çay satan köylüler (Osman Kuyumcu).

Fotoğraf 225: Fırtına Deresi'nden köye geçişi sağlayan eski ahşap köprü (Osman K.)

Fotoğraf 226: Geçmiş yıllarda imece usûlü çift süren köylüler.

Fotoğraf 227: Ezme lahana.

Fotoğraf 228: Laz böreği.

Fotoğraf 229: Muhlama (ceťağaneri).

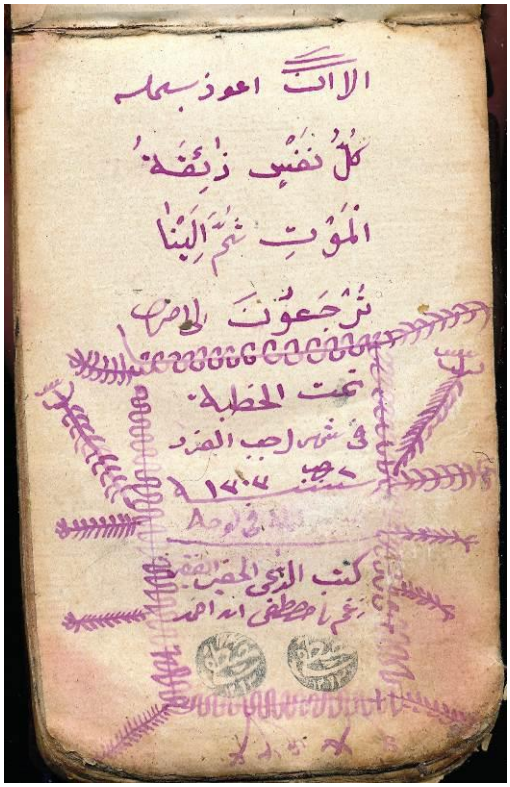
Fotoğraf 230: Lahana sarması.

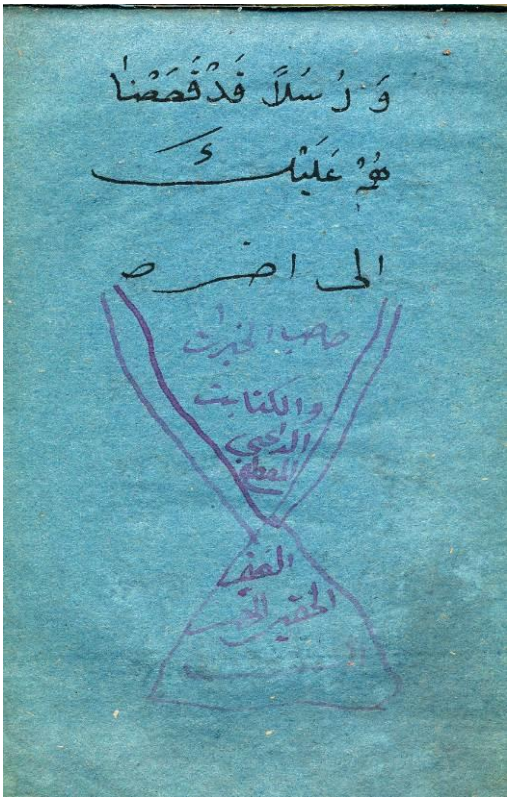

Fotoğraf 231, 232: Köylüde bulunan eski bir para. Paranın tura kısmında, "Rubl Manet 1829", yazı kısmında ise "gerçek gümüşün 4, altının 2.1'lik kısmı" yazmaktadır. Paranın tura kısmındaki taç ve çift başlı kartal Ortodoks Hristiyanlığı simgelemektedir. Paradaki Hıdrellez ikonu ise Ortodoksların zafer sembolüdür. Paranın çıkış tarihi 1826-1831 olup I. Nikolay zamanında basılmıştır. Köylünün bu parayı, Rusya'da gurbetçilik yaparken elde ettiği tahmin edilmektedir.

Fotoğraf 233, 234, 235: Çayırdüzü köyünde bir bahçeden çıkan dua ve vaaz defterinden birkaç sayfa. Bu sayfalarda "Zğem'li Mustafa bin Ahmet Efendi" kaydı yazmakta olup bu kişinin hatip olduğu bilgisi geçmektedir. Ayrıca Receb Ayı'nın 7'si 1303 (M. 1887) tarihi düşürülmüştür.

<u>Fotoğraf 236, 237, 238, 239, 240:</u> Çayırdüzü köyünde eski bir hamaylı (xamail) ve zincire takılı olan yılancık (yilancuği). Hamaylı eski köy düğünlerinde damat tarafından gömleğin üzerine takılmaktaydı.

<u>Fotoğraf 241, 242, 243, 244, 245:</u> Çayırdüzü köyünün eski patika üzerindeki yayla yollarında bulunan sikkelerdir. Bu sikkelerin, 13. – 14.yy'da hüküm süren Pontuslu Komnenos ailesine ait olabileceği düşünülmektedir. Sağ sikkedeki kişinin başının yanlarına basılan IC ve XC harfleri, bu kişinin Hz. İsa'nın olduğunu göstermektedir. Çünkü IHCOYC XPICTOC (Jesus Chist) kelimeleri Rumca'da İsa – Mesih anlamına gelmekte ve IC-XC harfleri sadece Hz. İsa'nın başının yanlarına konulmaktadır.